

Coperta: *Dân Matache*

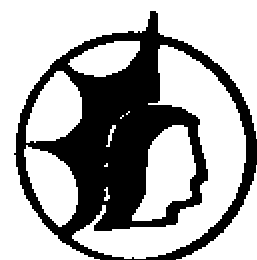
G. IBRĂILEANU

OPERE

10

Ediție critică de
RODICA ROTARU și AL. PIRU

Prefață de
AL. PIRU

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI — 1981

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

PREFAȚĂ

Reunim în acest volum, al 10-lea și ultimul din seria de *Opere* din G. Ibrăileanu, la cererea criticii, tot ce n-a intrat în precedentele volume, cunoaștem și ne-a fost accesibil din scrierile autorului *Spiritului critic în cultura românească*.

Cu privire la activitatea publicistică de la *Școala nouă* atragem atenția asupra unei autocaracterizări din *Amintiri din copilărie și adolescență* (*Opere*, 6, p. 257—258): „Am scris cugetări, poezii în versuri și în proză și traduceri din Zola și filozoful popular materialist Büchner. Cugetările erau relative la Dumnezeu, la materie, la spirit, la socialism, la amor, la prietenie etc. De obicei descopeream America, căci spuneam lucruri spuse de mult de alții, dar eu le spuneam de la mine, nu le cetisem încă aiurea — și acesta e un merit oarecare. Era în aceste cugetări pătrundere și logică. Pentru vârsta de 18 ani însemnau ceva. Mai mult, erau un semn de o viitoare activitate intelectuală foarte remarcabilă, care nu s-a realizat cum trebuia. În scurt, dădeam semne că voi fi ceva mai mult decât am fost. Ceea ce era interesant în aceste cugetări tinerești era îndrăzneala, lipsa de prejudecată, ruperea cu toate ideile căpătate din educație și mediu și, mai ales, dovada unui spirit inventiv, creator de idei. «Poeziile», scrise atunci cu multă pasiune, erau influențate de Eminescu și, cetite acuma, îmi fac displăcere, căci, chiar pentru 18 ani, îmi par ridicole. Profund sentimental, n-am știut niciodată să-mi exprim sentimentele. Deși vorbăreț, dar am fost un om tăcut în privința sentimentelor. Și când am voit să le exprim, fie prin vorbă, fie în scris — am bilbfiit, am fost stângaci. Groaza de sentimentalism, spiritul de analiză, jena de a-mi deschide saltarele cele mai din afund ale sufletului m-au paralizat. Numai o dată în viață, stăpînit de o nemăsurată pasiune, am putut s-o exprim în scris — atunci când toată ființa mea se tîra în genunchi sărutînd urma pașilor unei femei adorate. E de mult de atunci! Încă o dată, poeziile de la 18 ani, expresia sentimentelor mele de-atunci, expresie scrisă și tipărită,

este o pată pe *intelența* mea, mă ofensează esteticeste, este unul din acele lucruri care aş dori să fie şterse din trecut...”

Aceste rînduri le scria Ibrăileanu în 1911, la 40 de ani, după *Spiritul critic...*, dar înainte şi de *Privind viața* şi de *Adela*, care arată că, fie şi mai tîrziu, activitatea sa intelectuală s-a dezvoltat şi realizat pe deplin, atît în maxime, cît şi în expresia sentimentelor, desăvîrşită în roman. Concedîndu-i că poeziile în proză şi versuri sînt, dacă nu chiar ridicule, epigonic eminesciene, să recunoaştem că aforismele grupate sub titlurile de *Note* şi *Din caiet* spun într-adevăr ceva. Poziția filozofică a tînărului, cititor al lui Büchner (*Kraft und Stoff, Der Fortschritt im Natur und Geschichte im Lichte der darwinschen Theorie*), Moleschott (*Der Kreislauf des Lebens*), Vogt etc., e materialist evoluționistă. Materia e factorul prim, conștiința factorul secund, strict dependent de cel dintîi. Conștiința s-a ivit pe o anumită treaptă a evoluției umane, iar morala din experiență şi trebuie să se schimbe odată cu condițiile sociale. Fiecare epocă cu morala ei. Morala creștină s-a perimat, iar legile nu pot fi dogme, trebuie continuu adaptate noilor condiții, ca şi ştiințele social-politice (dreptul, arta militară, economia). Se încearcă şi o clasificare bipartită a ştiințelor în teoretice (care întrețin curiozitatea minții, nevoia de cunoaştere) şi practice (bazate pe necesități), poate întemeiată pe lectura operei lui Herbert Spencer *Clasification of the sciences* (1864), din care citează capitolul *Despre legi în general*. Încă de pe acum, moralistul e interesat de ideea de amor, ţinînd deopotrivă de inteligență şi de sensibilitate la Eminescu, de pildă, ceea ce ar presupune o apropiere de estetica maioreșciană a frumosului ca reprezentare sensibilă a ideii, căci şi după Ibrăileanu „ideile dau viață stilului”. Ideea că pun pe sine cei ce n-au nimic în sine poate veni însă din Max Nordau, ale cărui *Minciuni convenționale* gînditorul le citea acum (despre „găтели” la femei glosa în *Contemporanul*, pornind de la Charles Letourneau, Sofia Nădejde). O mică diatribă e lansată împotriva femeilor fără preocupări spirituale şi comportări de manechine. Geniul e, pentru Ibrăileanu, anticipare, depășire, expansiune peste veac. Cugetătorul pledează împotriva asupririi şi pentru învățatură, în convingerea că doar ştiința cuiva nu se poate fura. Observăm că în celebra maximă a lui Pascal „Dieu est une sphère infinie...”, cuvîntul Dieu e înlocuit cu *Universul*, ceea ce încetează de a mai tenta înțelegerea divinității în favoarea explicării lumii. Mai mult, lumea se identifică omului, macrocosmul este identic cu microcosmul : o sferă cu centrul pretutindeni şi circumferința nicăiri. „Această

idee, scrie Ibrăileanu, nu are nici o analogie cu aberațiile teologiștilor (sic) cum că o putere superioară ar fi creat pe om pentru a-și satisface o vanitate, iar toate celelalte lucruri pentru acesta; căci și un animal încă desigur că se socoate tot ca un centru, și piatra, dacă ar cugeta, cum pretinde Schopenhauer, încă s-ar socoti un centru al universului“. Într-adevăr, Schopenhauer e autorul unei filozofii egocentrice, pentru el „egoismul, acesta e sîmburele vieții“. Exploatarea muncii nu are altă cauză, după gînditorul român: „Dacă furăm munca altuia, o facem pentru mulțumirea noastră“, concluzie trasă în chip neașteptat dintr-un apologet al religiei și un filozof pesimist. Discutînd mai înainte despre modul de abordare al realității în literatură, viitorul critic cere scriitorului de a fi nu simplu spectator, ci și pârtaș, nu din afară, ci dinăuntru al vieții. Victimă rău găsită: Racine, fiindcă în două din piesele sale înfățișează lumea antică și Orientul, în loc de a se hrăni din viața națională și contemporană. Abia mai tîrziu va înțelege Ibrăileanu că specificul național nu e în funcție de temă și că autenticitatea unei opere e în funcție de spiritul, de modul particular de a vedea faptele al autorului. Dar, încheiere generală a acestor cugetări: „Mai toți cei ce-s socialiști în chestiile economice și politice sînt materialiști în cele filozofice și realiști în ale literaturii sau artei“.

Încă de la *Scoala nouă* Ibrăileanu se afirmă ca polemist, e adevărat, nu cu adversari de temut, nici mai în vîrstă decît el. Unuia îi dovedește, dacă mai era nevoie, legitimitatea studiilor filologice, altuia realitatea, nu aparența materiei care, deși constituită din elemente invizibile (atomi, coeziune), este vizibilă și palpabilă (preopinentul, T. Pisani, era un adept al astronomului și filozofului spiritualist francez Camille Flammarion).

Mai departe, la *Munca*, organ al social-democrației române, Ibrăileanu, optînd pentru socialismul marxist, se delimitează de oportunismul lassallian, de socialismul de stat preconizat de Rodbertus Jagetzow, de Laveleye, combătut și de Gherea în *Karl Marx și economiștii noștri*, de „integraliștii“ maloniști, de Malthus și malthusieni, de adepții ascetismului schopenhauerian sau tolstoist, de susținătorii darwinismului social care confundă lupta pentru trai în societatea umană cu lupta de clasă, transformînd un capitol de sociologie în unul de zoologie (citați: Darwin, Spencer, Haeckel, Virchow, Laveleye, dr. Ștefan Stîncă, autorul lucrării *Mediul social ca factor patologic*, 1891, Grant Allen, toți reluați în studiul *Darwinismul social*, publicat în *Critica socială*, 1892, nr. 6—7, reprodus de noi în G. Ibrăileanu,

Opere, 5, p. 463—497, cu comentarii asupra cărora nu mai revenim).

Partizan al idealului în artă pe urmele lui Taine, ca și Gheera, Ibrăileanu se alătură acestuia (v. articolul *Idealurile sociale și arta* din *Literatură și știință*, 1893), în *Adevărul* din mai 1892 (*Idealuri*, replică la articolul lui A. Philippide *Idealuri*, din *Convorbiri literare*, 1892, nr. 11—12), discutînd nu mai puțin în *Munca* diversiunea șovină apropo de un articol al lui Panait Mușoiu, militant socialist, înrîurit de anarhiști, combătuți de Ibrăileanu în articolul *Burghezism inconștient* (reprodus de noi în *Opere*, 5, p. 498—520, cu comentarii în prefață).

Un număr de articole consacră în *Munca* Ibrăileanu situației românilor din Transilvania (*Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania, Chestia românismului și starea actuală a Europei*), și problemei iredentismului (*În chestia iredentismului, Naționalismul, Cîteva consecvențe ale naționalismului*). În 1883, un grup de tineri socialiști români editau la Paris și Bruxelles o revistă, *Dacia viitoare*, militînd împotriva asupririi și pentru unitatea tuturor românilor. În nr. 6, din 15 aprilie 1883, Gr. Munteanu publică articolul *Organizația revoluțiunii* în care scrie: „Ni s-a făcut un cap de acuzare din faptul că, fiind socialiști revoluționari, sîntem în același timp și iredentiști. Cum se explică acest lucru?... Iredentismul, ca și socialismul, e logica faptelor, e tot atît de inevitabil și naște din același dor de independență al robului.” În revistă se afirmase și mai răspicat în nr. 5: „Iredentism înseamnă țăranul din Abrud dînd mîna cu țăranul de la Dunăre. Iredentism înseamnă pentru românii din Austria dreptul la insurecție; iar pentru noi, frații lor, datoria de a le veni în ajutor... Vom dezrobi pe românii din Austro-Ungaria, ne vom vărsa sîngele pentru independența lor, dar împreună cu despotismul umilitor al străinului vom azvîrli și despotismul nerușinat al burgheziei.” Cinci ani mai tîrziu, examinînd într-o scrisoare către Nădejde, publicată în *Contemporanul* (nr. 6, ianuarie 1888), raportul de forțe dintre vest și est, Engels identifică în țarism principalul factor reacționar din politica europeană: „În adevăr, noi cu toții vedem în față-ne aceeași piedică uriașă care oprește dezvoltarea liberă a tuturor popoarelor și a fiecărui popor în parte; dezvoltare fără care nu am putea nici să ne gîndim la revoluția socială, nu tocmai să o săvîrșim în toate țările, ajutîndu-ne unii pe alții. Această piedică este vechea Sfîntă Alianță a celor trei ucigași ai Poloniei... Rusia bucurîndu-se de o poziție strategică așa încît e mai peste putință a fi cucerită, țarismul rusesc formează sîmburele acestei alianțe, re-

zerva cea mare a reacțiunii europene. Căderea țarismului, nimicirea acestui vis rău care apasă peste Europa întreagă, iată după noi cea dintii condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei. Țarismul căzînd, puterea nelegiuită reprezentată acum prin Bismarck, lipsită de sprijinul său cel mai puternic, va cădea și ea. Austria se va desface în bucăți, pierzînd singura pricină de viață ce mai are, datoria de-a împiedica prin existența pe țări de-a înghiți națiile împrăștiate de la Carpați și din Balcani... Românii, maghiarii, slavii de la amiază, liberi de orice amestec străin, își vor putea regula între dîșii treburile și hotarele lor...”

Sînt termeni în care se exprimă și Ibrăileanu în articolele sale, documentate în plus cu *Istoria românilor* (I—VI, 1888—1893) de A. D. Xenopol, insistînd asupra mișcării de eliberare a românilor din Transilvania din vremea Memorandumului cu o foarte justă viziune a relației dialectice dintre social și național și dintre național și internațional: „Scăparea românilor din Transilvania și fericirea românismului — scrie Ibrăileanu în august 1892 — stă în căderea țarismului rusesc. Prin învingerea Rusiei, țarismul trebuie să cadă.” Următoarele considerații ale lui Ibrăileanu în problema iredentismului și naționalismului sînt în spiritul raportului P.S.D.M.R. la Congresul de la Zürich al Internaționalei socialiste din 1893, care, condamnînd regimul de opresiune din Transilvania, prevenea asupra alunecărilor șovine. Citim în *Documentele din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, p. 140: „În Transilvania, trei milioane de români sînt, de fapt, privați de orice drept politic și în imposibilitate de a-și trimite un singur reprezentant în Cameră. Ei sînt supuși la neconținute vexațiuni din partea unei administrațiuni fără scrupule. Această stare de lucruri a avut ca consecință de a ridica în România o mișcare de protestare destul de puternică împinsă pînă la șovinism de burghezie. Partidul socialist nu putea să se dezintereseze de această chestiune naționalistă, după cum nu s-a dezinteresat nici de agitațiunea antisemită. Congresul s-a pronunțat clar, protestînd contra purtării nedrepte a guvernelor maghiare, dar n-a lipsit de a pune clasa muncitoare la adăpostul oricărei conduceri șoviniste.”

Ibrăileanu este la această dată un socialist convins, aproape mai interesat de problemele politice și sociale decît de cele literare. Un articol al său din *Munca* este *În chestia păturii culte*. În fond, el se referă la intelectualitate, la oamenii „învățați” din partid, mulți proveniți din burghezie sau deveniți burghezi și deci moștenind idei sau dobîndind deprinderi burgheze, mai

plastic, „gărgăuni“ burghezi. Cum te poți descotorosi de ei? Prin, credea Ibrăileanu, citire și gândire și prin cunoașterea vieții muncitorilor și a nevoilor lor. „Să ne amestecăm cu totul, susținerea deci el, în mulțimea muncitoare“, ca „simpli soldați“ ai partidului ei. Exponent și el al păturii culte, are meritul de a fi precizat caracterul de clasă al acestei categorii sociale, părăsind noțiunile vagi de „proletari culti“ sau, ambigue, de „proletari intelectuali“, categorie socială apropiată când de proletariat, când de mica burghezie. În realitate, pătura cultă se înfățișa lui Ibrăileanu fie dependentă, fie aservită claselor stăpînitoare (vezi articolul *Între scriitori*, din 1894, în *Opere*, V), motiv pentru care el întreprinde o analiză a psihologiei de clasă, admitînd că într-adevăr „fenomenele psihice, viața sufletească a oamenilor e condiționată, se deosebește după clasa din care fac parte“, criteriu neîndoios marxist (*Psihologie de clasă*, 1893, articol teoretic, primul din *Evenimentul literar*, reprodus de noi în *Opere*, 5).

Lunga serie de articole *Psihologia de clasă* se referă la două scrieri, *Intim* de Traian Demetrescu și *Dan* de Alexandru Vlahuță, scrieri a căror valoare artistică mărturisește că nu-l preocupă, întrucît nu vrea să facă critică pur literară, ci un studiu de psihologie socială asupra reprezentanților păturii culte (Traian Demetrescu era membru al Partidului socialist, Vlahuță — doar un tovarăș de drum). Acum și mai tîrziu, Ibrăileanu va fi foarte interesat de psihologie, neomițînd nici psihiatria. Instrumentele sale de lucru sînt opere precum: *Genio e follia* (1864) de Cesare Lombroso, un *Précis de médecine legale* de Charles Vibert, *La folie erotique* (1891) de Benjamin Ball, *Entartung* (1894) de Max Nordau, *Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction* (1885) de J.-M. Guyau, *Psychopatia sexualis* de R. von Krafft Ebing, ultimul, ca și dr. Edouard Toulouse, autorul celebrei anchete medico-psihologice asupra lui E. Zola (1896), fiind citat mai tîrziu. În plină epocă de pozitivism, Ibrăileanu nu se putea sustrage înfrîuririlor școlii care a produs pe doamna Arvède Barine cu ai săi *Névrosés* (1895—1897) și pe Emile Laurent cu *La Poésie decadente devant la science psychiatrique* (1897). Aceștia nu sînt decît precursorii lui Charles Baudoin, René Laforgue, J. Vodoz și Antoine Adam. Autori de circulație la finele secolului trecut citați de Ibrăileanu: dr. Léonce Manouvrier, cel care dovedise că creierul feminin nu e inferior celui masculin; Arnold Dodel Port, botanistul care aprecia gradul de civilizație al bărbatului după chipul cum se poartă cu femeia (era în memoriile sale, *Aus Leben und Wissen*, un socialist radical).

Natural, Ibrăileanu găsește în *Intim* tendințe imorale, lipsă de simpatie pentru țărănime, clasă dezmoștenită. Lui Vasile Dan, de asemenea, mizeria țăranilor nu-i face singe rău, eroul e un mic-burghez, egoist, vag umanitarist. În căsnicie femeia e ținută într-un regim inferior, bărbatul purtându-se cu ea necivilizat, cît despre nebunia lui de la sfîrșit, ea e nemulțumitoare din punct de vedere psihologic. Ibrăileanu combate pe A. D. Xenopol care opinase că Dan e predispus la nebunie din naștere, el arată că autorul îl socoate victima societății, fără însă a motiva. Abia în teza de doctorat despre Vlahuță va recunoaște că eroul are un temperament impresionabil nativ, e un predispus la tristeță și un deznădăcinat, un egoist masculin tipic în amor, caracterizare potrivită, ce nu demonstrează totuși însușirile de caracter ale lui Vlahuță în roman. Și personajul Corbescu din *Iubita* de Traian Demetrescu (vezi recenzia lui Ibrăileanu din *Lumea nouă*, în *Opere*, 5) e contradictoriu sub aspectul comportării ca exponent al păturii culte (socialist). Adevărată e observația că Traian Demetrescu în *Iubita*, *Granda* în *Fulga*, Panait Macri în *Crîma misterioasă din Calea Mogoșoaiei* (1893) eșuează în autobiografie prea puțin deghizată, însă „distinsă“, vaporeasă, lipsită funciarmente de viață, ratată sub raport estetic („În artă, ca și în natură, zice Ibrăileanu cu Guyau, lipsa de viață mi-i antipatică“).

Ibrăileanu are demonul polemicii. Nu admite replica lui Traian Demetrescu că *Intim* e doar un carnet subiectiv de însemnări, scoate împreună cu Stere în evidență inconsecvențele politice ale lui Vlahuță (*Rătăcirile lui Vlahuță sau jalnica povestire unde se vede cum un artist poate să iasă din propria-i piele*). Vlahuță răspunde că el nu refuză tendința în artă, dar îi displace ca artistul să fie „toboșarul“ partidului socialist. Este și nu este pentru tendință, îl ironizează Ibrăileanu „silogistic“ (*D-1 Vlahuță în arta socialistă*), întărind că ceea ce face Traian Demetrescu în *Intim* nu numai nu este socialism, dar nici măcar nu e artă (*Arta socialistă și subsemnatul — studiu critic de A. Vlahuță*). Cînd Vlahuță organizează o manifestație antisocialistă în Cișmigiu (15 mai 1894), Ibrăileanu propune în numele socialistilor de la Iași (*Colectivismul în literatură*, în *Evenimentul literar* din 6 iunie 1894) un juriu de onoare spre a decide cine sînt provocatorii, propunere neluată în seamă de poet și minimalizată de dr. Alceu Urechia printr-un calambur („Onoare și iar onoare! Nu putem, d-lor, la d-voastră e prea des onoare“). Într-o schiță alegorică, *Marin Făgureanu*, confundînd pe Cezar Vraja cu Emil D. Făgure, alt colaborator la *Evenimentul literar*,

Vlahuță acuză pe autorul studiului asupra romanului său de mahalagism, deoarece dintr-o vorbă a eroului scoate încheierea că autorul e un reacționar sălbatec, al cărui ideal e ca femeia să aibă „un cap de pasăre“ : „Auziți, oameni buni, nevasta celebrului scriitor are cap de gîscă... Arată-ne-o și nouă, egoistule“. Eroarea, răspunde Ibrăileanu (*Cine-i Dan ?*), e a lui Vlahuță, fiindcă se identifică cu eroul său, care el, și nu autorul, e taxat de reacționar („...Dacă voi spune că Nana e o femeie coruptă, nu urmează deloc că Zola e... o femeie coruptă, nici dacă voi spune că Tartarin de Tarascon e un caraghios, nu urmează că A. Daudet e un caraghios“). Polemica s-a oprit aici. Abia în privirea generală a volumului său *Un an de luptă* (1895) Vlahuță s-a plîns, fără dreptate, totuși, de incriminările celor ce propagă „arta cu zgardă și ca ștampilă-sotir... toți Șărcălenii... toți Vrajii și Răzvrajii...“

Ibrăileanu se războiește cu Traian Demetrescu și Vlahuță, dar ia apărarea lui Eminescu împotriva atacurilor lui Aron Densușianu din articolul *Literatura bolnavă* (*Revista critică literară*, 1894), rezumat în *Istoria limbii și literaturii române*, ediția a doua (1894). Părerea lui Aron Densușianu era că Eminescu a fost un bolnav ereditar și n-are nimic sănătos în opera lui, nimic specific național, etnic, fiind așervit lui Schopenhauer și Heine, periculos pentru ordine în *Impărat și proletar*. Ibrăileanu, ascuns sub pseudonimul Verax, dă exemple și comentează penibilele interpretări ale lui Densușianu din *Floare albastră*, *Luceafărul*, *Și dacă...*, *Călin* (file de poveste), *Se bate miezul nopții*, *Venere și madonă*, *Scrisoarea I*, *Pe lângă plopii fără soț*, *O, rămii*, *Te duci...*, *Lasă-ți lumea...*, *Făt Frumos din tei*, *Despărțire*, *Melancolie*. Combate ideea că în poeziile lui Eminescu din ediția Maiorescu ar exista versuri albe. Bineînțeles Verax respinge probele de plagiat din Heine oferite de Aron Densușianu.

În volumele 2 și 3 din prezenta ediție am reprodus cele două articole ale lui Ibrăileanu despre Anton Bacalbașa, unul din *Viața românească* (1922) și altul din *Adevărul literar și artistic* (1925). În ultimul își aduce aminte că la *Evenimentul literar* voia să-l apere de atacurile de plagiat, dar uită că-l apărase într-adevăr în două numere din aprilie 1894 (*Ramollot și Moș Teacă*) sub semnătura Verax. Ideea pe care o susține și în 1922 cu ocazia recenziei la o nouă ediție din cartea lui Anton Bacalbașa *Moș Teacă, Din cazarmă* (1893), anume că „afară de

o singură idee a lui Moș Teacă (că armata nu va fi bună cită vreme se va recruta din civili), opera lui Bacalbașa nu datește nimic lui Leroy, decît poate ideea de a o scrie“ este valabilă dacã se face comparația numai cu *Le colonel Ramollot* (1883) de Charles Leroy, nu și cu cărțile următoare despre același erou ale lui Leroy, precum *Nouveaux exploits du colonel Ramollot* (1884), *Guibollard et Ramollot* (1885) și *Les joyusetés de la caserne* (1893), ultima posibil model al lui Bacalbașa pentru cea de a doua carte a sa *Din viața militară* (1895).

Încã la *Munca* Ibrăileanu susținea în 1894 (*Răscoalele țărănești*) că singura cale de a lupta împotriva „lăcomiei și nerușinării boierești“ este organizarea țăranilor într-un „partid de clasă“. Afirma la *Evenimentul literar* că țărănimea este „singura clasă reală la noi“ și că dacã după legea cererei și a ofertei nu s-a făcut o literatură pentru popor, e o „datorie“ a celor pe care poporul îi hrănește și pe spinarea căruia se cultivă, s-o facă (*Literatura pentru popor*). E o idee poporanistă susținută la *Evenimentul literar* mai ales de Stere, dar în continuare, la *Lumea nouă*, și de soții Sofia și Ion Nădejde („Putem foarte bine fi socialiști — scria la 21 ianuarie 1896 Sofia Nădejde — și în același timp să fim poporaniști, să căutăm a lumina poporul“, iar Ion Nădejde sfătuia, sub pseudonimul I. Delescu, la 23 ianuarie 1896, pe tinerii socialiști să facă poporanism în a cărui luptă „sînt datori să intre neapărat“). Evident, socialismul lui Ibrăileanu de la *Munca* și *Lumea nouă*, organe oficiale ale P.S.D.M.R., nu e în contradicție cu poporanismul cultural de la *Evenimentul literar*. În 1894—1895 își va îndrepta la *Lumea nouă* săgețile împotriva conservatorilor care stau la putere pînă la 3 octombrie 1895, cînd îi înlocuiesc liberalii lui D. A. Sturdza. Avînd în vedere că și unii și alții nu erau în opinia sa partid „de clasă“, ci doar două „tabere“ de exploatatori, Ibrăileanu nu era de acord cu „platonismul“ partidului radical al lui G. Panu, mai apropiat de vederile socialiștilor, și preconiza consecvență cel puțin de principii, respingînd tactica oportunistă, dictată de interese de moment. E vorba de o campanie doar de patru luni, din noiembrie 1894 pînă în februarie 1895, în apărarea drepturilor țăranilor, muncitorilor și intelectualilor, a inexistentului încã vot universal, refuzat sub pretext că poporul nu a ajuns încã la maturitate politică, e „incult“. Ardența și onestitatea activității jurnalistice a lui Ibrăileanu de la această dată sînt mai presus de orice îndoială.

Spațiul dintre vara lui 1895 și primăvara lui 1901, când apare sporadic la *Noua revistă română* a lui C. Rădulescu-Motru, e ocupat de un proiect de volum nerealizat în care ar fi intrat articole mai ales din *Evenimentul literar* și de traducerea romanului lui Guy de Maupassant, *Bel ami*, în 1896, acel roman apărut cu zece ani mai înainte și în care se înfățișa lupta fără scrupule pentru existență, bani, putere și plăcere în lumea presei și politiciii pariziene. În prefață, Ibrăileanu prezenta pe Maupassant ca pe un realist ce izbutește să trezească în cititor sentimente de dezaprobare față de imoralitatea moravurilor și tipurilor zugrăvite. Își însușea definiția stendhaliană a romanului: „Eh! monsieur, un roman est un miroir qui se promène sur une grande route. Tantôt il reflète à vos yeux l'azur des cieux, tantôt la fange des borbiers de la route...”). Era pentru romanul realist, chiar naturalist.

Revenirea lui Ibrăileanu după o altă pauză de peste patru ani (aprilie 1901 — noiembrie 1905) se produce cu un semnal de alarmă în legătură cu revoluția rusă din 1905, care a fost, cum s-a spus, repetiția Marii Revoluții Socialiste din 1917, nu mai puțin un îndemn pentru răscoalele țărănești de la noi din 1907. Apoi campaniile lui Ibrăileanu, în cea mai mare parte adunate în volumele 4 și 5 ale acestei ediții, trec pe un teren politic și cultural mai larg, cu mobiluri și efecte comentate la timp și asupra cărora nu mai revenim.

Numai din dorința de a pune la îndemîna cititorilor întreaga operă a lui Ibrăileanu, dar și pentru a-i feri de pseudoatribuiri, am inclus în acest ultim volum notele sale de la rubrica „Revista revistelor“ (*Viața românească*), alte polemici cu Mihail Dragomirescu, Simion Mehedinți, E. Lovinescu, O. Densusianu etc., în completarea celor din *Opinii literare — Campanii*.

Din colaborarea la ziarul ieșan *Momentul* nu am găsit decît două articole, din care unul singur ne era cunoscut anterior.

Cei din apropierea lui Ibrăileanu știu cît de mult era el interesat de Marea Revoluție din Octombrie și că s-a ținut la curent cu ceea ce se petrecea în Uniunea Sovietică pînă în ultima clipă a vieții lui. A simțit nevoia să se informeze și a urmărit ecourile, puține la noi, mărturiile lui Gorki (*Un an de revoluție rusească*, 1920), sau Leon Donici (*Revoluția rusă*, 1923). Este însă vorba de o culegere de articole și de un memoriu puțin semnificative și a căror traducere în limba română e ano-

nimă. Mai importantă pentru atitudinea față de revoluția socialistă este recenzia la cartea lui K. Kautsky *De la democrație la robia de stat*, probabil un fragment din lucrarea în patru volume *Vorläufer des Sozialismus* (1909—1921). Comunismul a fost, după părerea lui Ibrăileanu, „un fenomen cosmic“, ca de altfel „toate evenimentele istorice“, și asemenea fenomene nu se combat (cum încerca liderul partidului social-democrat independent — centrist — german, Kautsky) prin „articole polemice“.

Incheiem volumul de față cu alte câteva scrisori din corespondența lui Ibrăileanu cu nostalgia publicării ei integrale... în viitor.

AL. PIRU

NOTĂ

Acest ultim volum al seriei de *Opere* G. Ibrăileanu cuprinde articolele publicate de G. I. în periodicele vremii în perioada de început a activității sale publicistice (cu câteva completări din perioada mai târzie, articole răslețe, pe care n-am putut să le introducem în sumarul volumelor respective). Sînt reunite deci articolele publicate de Ibrăileanu la *Școala nouă*, *Munca*, *Evenimentul literar*, *Lumea nouă*, *Adevărul*, *Curentul nou*, *Momentul*, toate pînă în 1918. Completările la care ne-am referit mai sus sînt articole de la rubrica „Revista revistelor” a *Vieții românești*, câteva recenzii scrise tot în paginile *Vieții românești*, după 1920, precum și un număr de scrisori intrate în domeniul public în ultima vreme.

Am ordonat materialul pe reviste, pentru ca cititorul să aibă o imagine globală a colaborării criticului în paginile fiecăreia. În mare măsură această ordonare este și cronologică, pentru că în puține cazuri Ibrăileanu scria la mai multe reviste odată. Cîteva excepții le vom menționa.

În cadrul articolelor de la *Școala nouă*, ne-am abătut de la stricta cronologie doar pentru a plasa la început cîteva din articolele cu caracter strict literar. În același grupaj am introdus articolul *Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei omenești*, publicat în *România viitoare*, dar scris în această perioadă și foarte apropiat de tematica însemnărilor grupate sub titlul *Din caiet*.

De asemenea, în rîndul articolelor publicate în *Munca* am situat, cronologic, articolul apărut în *Adevărul* sub titlul *Idealuri*. Ușoare abateri de la cronologie s-au produs și în grupajul articolelor de la *Evenimentul literar*, din dorința de a oferi cititorului, la un loc, articolele despre romanul *Dan* de A. Vlahuță, scrise pe o perioadă mai lungă de timp, precum și pe cele în care polemizează cu revista *Vieața*.

Cele cîteva articole din *Momentul* le-am plasat strict cronologic în grupajul celor apărute în *Viața românească*. Tot cro-

nologic am plasat prefetele la romanul *Bel-ami* de Guy de Maupassant, tradus de G.I., și la placheta *Munții* de Demostene Botez.

Volumul mai cuprinde o bibliografie generală a operei și scrierilor despre G. Ibrăileanu, un indice general al sumarului întregii serii de *Opere* cu trimitere la volumul în care a apărut fiecare lucrare sau articol, precum și un indice de nume.

Cît privește rezolvarea unor mari greutateți ce le-am întîmpinat în adunarea textelor din acest volum, cunoscute fiind dificultățile în consultarea presei în bibliotecile noastre, lipsa unor colecții etc., ținem să mulțumim cu deosebire Arhivelor Statului din Iași, cercetătorului D. Ivănescu, precum și prof. univ. I. D. Lăudat, care ne-au pus la dispoziție multe din aceste materiale.

EDITORII

ȘCOALA NOUĂ

Amintiri

Parcă te-am iubit într-o altă vreme, pe cînd visurile mă îngînau cu arătări luminoase. O, vreme slăvită, așa de mult deosebită de cea de azi, de ce te-ai dus? N-a mai rămas din tine decît un răsunset al unui zvon depărtat, răsunset întrerupt de zvonul negrelor valuri ale vremii! Abia mai străbate cîte-o licărire zîmbitoare în hăul întunecat al amintirii, istovită de chinuri!...

Parcă te-am iubit în altă lume, într-o lume de-a pururea slăvită! Ori amintirea mă înșeală? Dragostea noastră mistuitor de arzătoare n-a fost aieva? Trăit-a ea numai în închipuirea-mi înflăcărată? Nutritu-s-a nebuna noastră dragoste numai din fantezia caldă? Oricum ar fi: ori că acea lume fericită, smultă din lumea proastă, a fost aieva, ori că a trăit numai în capu-mi, totuna îmi este mie. Căci pierdutu-le-am pe amîndouă și niciodată n-or să-mi mai zîmbească a fericire.

Pe atunci, căldura luminoasă, strălucită-galbină a soarelui de vară se întindea molatec, plutind din zare-n zarea albastră; stelele pluteau pe bolta umedă a ceriului sclipind a taină și mîngîiere... Astăzi toate acestea mi se par un tablou prost și neizbutit.

Pe atunci zvonurile de cîmp se accentuau în închipuirea mea din ce în ce mai tare, schimbîndu-se într-un vîers de dulce jale. Astăzi acestea îmi par niște nemicuri, auzite într-o poveste, și urechea-mi, învățată cu hule, nu mai aude glasuri dulci și iubite. Atunci visam la ochi-ți negri; astăzi nu le mai înțeleg culoarea.

Un surîs blînd pe buza ta, altădată atît de gingaș, astăzi mi se pare o căpcană meșteșugită cu ghibăcie, în care nu mai pot fi prins după încercări crude. Astăzi

glasu-mi stîns în chinuri și de vijelia vieții nu mai poate
și nu mai știe să te cheme pe nume. Și candela iubirei
noastre n-are să se mai aprindă niciodată.

O, amintiri închegate în capu-mi ! Voi sinteți o lume
trăită, pe vecinicie pierdută, niciodată regăsită !

Școala nouă, an. I, nr. 1, iulie 1889.

Vis

Deodată, ca prin minune, mă găsi în codru, lume plină de visuri și taine, bătrîn prieten al lunei ; rătăceam prin iarba cea mare din poiană și-mi împodobeam pălăria cu florile sălbatece, presărate prin-tr-însa.

Codrul verde adormit, fărâncat, mi se părea o lume, o lume plină de fantasme...

Ce feerie se desfășura la ieșirea lunei roșe — parcă se scăldase într-o mare de sînge — de dincolo de deal ! Fără să știu cum, întindeam piciorul în strălucirea izvorului ce răsărea de supt ulmul de pe coastă, visînd poveștile străbune ! Și-aș fi dorit s-adorm sub umbra dulce de lună a blîndeii crengi de tei, care se scutura de flori, parc-ar fi picurat lacrimi de dorul unui prieten iubit ! Iară mai încolo văzui lacul, ce răspîndea mirosu-i umed de apă, amestecat cu mireasma galbenilor nuferi.

Ce strălucitoare cărare de argint brăzdase luna plină pe luciul lacului adormit. Cîtă armonie, și ce lume de visuri aurite lîngă ropotul unui izvor limpede, ce strălucea în lună ! Cîte poiene visătoare și fericite !

Murmurul pîraielor amintea de legendele cîndva auzite, iară freamătul lin al codrului îmi dezmiarda urechea și sufletul și-mi aducea aminte de șoaptele unei iubite uitate. Florile copacilor, date în dragoste cu zefirul, se dezmierdau cu el, șoptind tainic ; iar bătrînul stejar, care la nevoie știe să se lupte voinicește cu vijelia, ședea și el minunîndu-se de atîta armonie și înveselindu-se de dulcea mlădiere a copacilor tineri, pe cari îi văzuse răsărînd.

Ce tăcere molcomă ! Numai izvorul doară dacă mai sclipa prin iarbă, dezmierdîndu-și malurile prietene sau vreo pasere de noapte dacă mai lovea în crengi cu aripi ostenite ; ori poate un cerb adăpîndu-se din izvoru-i iubit.

Noaptea înaintează. E ceasul tainelor. Tot codrul se înfiorează de atîta farmec și singurătate. Privighetoarea, lăutar maestru și străvechi al codrilor, își intonează harfa și-i zice o doină din vechi ce se lipește de inema duioasă a românului.

Fiecare copac parcă are viață și multe mai povestește : despre feți frumoși, despre cîrduri de cerbi, despre doine voinicești și despre cîte alte multe, neștiute decît de el, de lună, de stele și de izvor.

.

Luna nemișcată strălucea pe cerul albastru, țintuit de mii de stele, cînd zbură frumosu-mi vis ; ceasul tainelor dispăruse. Dar îi era și lunei groază de astă lume joșnică, fără idealuri, cu simțirile tocite, de astă lume proastă în care m-am deșteptat.

Și iar am adormit cu nădejdea că mă voi afunda în lumea-mi de frumuseți visată ! Luna-n cer mergea la asfințit, urmînd veșnica-i cărare, iar inema-mi muri !

Școala nouă, an. I, nr. 2, 1 august 1889.

Otiliei

Oh, vin de mine mai aproape, stăpîna visurilor mele :
acuși răsare de pe codru luna, cu-al ei norod de veacuri !
Oh, vin să văd sub tremurînde și blînde tale pleoape
ce-aproape stelele scînteie ! Ne-om strînge piept la piept
cu foc și cu căldură șopotind, în farmecul de noapte
prinși sub ceriul albastru și adînc. Și ochi-ți umezi de
aprinși, așa pe jumătate-nchiși, de-al fericirei vis um-
briți, i-oi săruta-n dornic nesăț ! Și-atît noroc mi-i hă-
răzi și viața-mi face-vei senină cu-al dulcii tale gure foc,
cu strîngerea-ți de brațe moi ; că mi-i părea atunci mai
mîndră decît crăiesele din basme și mult mai dulce decît
floarea salcîmului primăvăratesc. Oh, te vei mlădia pe
brațu-mi, te-i alinta ca o copilă, degetele-ți trandafirii
le-i trece prin vițele-mi dese ! Și-i vărsa liniște, iubito,
pe patemile-mi viforoase ! Și nu te teme, înger blond,
de ei, paragene pustii ; o, nime n-are să ne vadă... doar
luna galeșă, o pată ! Și-atunci din toată suferința ce
pîn-acum am îndurat-o de dorul farmecelor tale, mi-a
rămînea numa-ndoiala de-ți voi fi vrednic, îndrăgito !

Școala nouă, an. I, nr. 4, 1 sept. 1889.

Aceleiași

Și te-ai dus, copilă mândră, ca și pasul primăverei,
Și-oi dormi de-acuma-n negrul întunerec al uitărei !
Vine toamna : lume moartă, vis de frunze-ngălbenite ;
Singur vîntul trist vrăjește nopțile posomorîte.
S-au dus serile senine tămîiete de miroase,
Și nici luna nu mai varsă a ei raze mîngîioase.
În zădar mă-ncerc să-nlătur chipu-ți blînd din a mea
minte :
Sara-n care ne iubirăm veșnic o să-mi stea-nainte !
Ah ! Ce mîndră-mi părea noaptea cînd îmi răsăreai în
cale !

O minune mlădioasă cu păr de peteală moale !
Și de-atunci în orice sară o icoană luminoasă
Împlea tainică, smerită, cadrul vieții-ntunecoase.
Iară cînd în ochi-ți negri am văzut că nu mai este
Focul blînd de altădată, toamnă grea și fără veste
A căzut pe tristu-mi suflet !

.

Nu ne-om mai vedea de-acuma, vorba asta e amară !
Viața-mi pare că apune — tînguios amurg de sară !
Fărmăcat de doru-ți dulce, de-al tău chip călăuzit,
Pribegi-voi în neștire din zori pînă-n asfințit.
Cînd pe ceriul sur și rece văd plutind o rîndunică
Sperioasă și grăbită, aș vroi s-o rog să-ți zică
De-al meu dor. Dar nu ! În naltul ceriului mereu ea
zboară
Tot mai sus și mai departe. Inema mi se omoară !
Și simt jele și simt trudă și mă simt pustiu ca-n raclă,
Dragoste neîmplinită, tu îmi stingi a vieții faclă !

Dac-odată-n nopți de toamnă vei zări prin nouri luna
Așa tainică și rece, tot călătorind într-una,
Ți-i aduce-aminte, dragă, că în noaptea cea mocnită
O privesc visînd la tine !

Clipă, clipă aurită !

Școala nouă, an. I, nr. 5, 15 sept. 1889.

Lor

Ocheade dulce le-arunci la toți,
Ai mare zor de donchișoși...
De nu ar fi prea mulți la număr
Mai că m-aș încerca să-i număr.

Însă șapte, opt tot sînt...
Parcă i-a adus un vînt !

De altă parte fiecare
La mahala zeite are ;
Cînd veți avea cu toți noroc
De cei ce îi iubiți cu foc,
Clădi-veți tîrg de-amorezați,
Sper „Cupidon“ să-l botezați.

Școala nouă, an. I, nr. 5, 15 sept. 1889.

Unui cunoscut

În cămara-ți favorită
Pătrunzînd din întîmplare,
În colț văzui Adevărul
Răstignit pe-o cruce mare.

Iar pe masa ta de lucru,
Între cărțile... de joc
Ședea statua Minciunei
Făurită-n mîndru *Stock*.

II

„*Piară-n lume Adevărul
Și Virtute și Morală...*“
Astfel începuși odată
Un discurs, cu mare fală.

Cînd s-ar face legi în țară
Să se spînzure mișăii,
Tu, prietene,-ai fi-ntăiul
Ce l-ar dezmierda călăii.

Școala nouă, an. I, nr. 6, 1 oct. 1889.

Ideal

Din veșniciile senine
A licărit o blîndă stea,
În noaptea visurilor mele
Cînd răsăriși, iubita mea.

În nesfîrșirile albastre
O stea chimerică lucise,
Cînd pe cărările vieței
Am împletit atîtea vise.

Brăzdînd o dungă de lumină
În negura de veci pieri
O stea aprinsă de-n departe,
Cînd trista-mi dragoste muri.

Școala nouă, an. I, nr. 7, 15 oct. 1889.

Note

(1)

I. *Forța* e un rezultat al materiei. Calitatea și cantitatea forței atîrnă dară de cantitatea și calitatea *materiei*.

Inteligența e expresiunea cea mai înaltă a forței. *Materia*, a cărei calitate e cea mai inferioară (adecă a cărei mod de combinare e cel mai defectuos și simplu) va produce o forță de o calitate mai inferioară. Cu cît modul de combinare va fi mai fin și mai complex, și forța va fi de o calitate mai superioară.

Creierul, care e materia cea mai fină și combinația cea mai înaltă, va produce și forța de ordinul cel mai înalt. Dar ultima expresiune a forței e inteligența. Deci inteligența poate fi explicată ca un rezultat al materiei.

II. Ceea ce numim inteligență nu e altceva decît cuprinderea și rînduirea sistematică a obiectelor reale și a notelor lor ; inteligența e priceperea lucrurilor ; și lucrurile formează realitatea. Prin urmare, cum am putea admite o inteligență fără obiect real ? Cum am putea admite un Dumnezeu, o inteligență înainte de a fi materia, adecă realitatea ? Căci, cum am văzut, realitatea este condițiunea, esența inteligenței.

III. *Spiritul* e un rezultat al „lucrării, mișcării“ moleculelor materiale, unele asupra altora ; nu al însăși materiei brute.

Materia din creier poate să se schimbe, însă dacă ea va avea aceeași cantitate și calitate și dacă se va așeza în același mod, atunci relațiunea moleculelor între ele fiind aceeași, conștiința nu se va schimba, odată cu schimbarea materiei, cum susțin spiritualiștii. De pildă : avem un magnet de o calitate x , de o mărime y și de o formă oarecare. Acest magnet atrage o bucată de fier oarecare, de o calitate, cantitate și formă necunoscute. Puterea de atragere este P . Dacă vom lua un alt magnet, de aceeași calitate (x), mărime (y) și formă ca cel dintâi

și-l vom face să atragă o bucată de fier de aceeași cantitate, calitate și formă ca și fierul dintăi, puterea de atragere va fi tot *P*. Așa și cu continuitatea conștiinței. Nu materia în sine, ci modul de „a lucra mișcarea“ materiei joacă rolul. Tot așa se poate explica și unitatea conștiinței.

IV. Cea mai mare parte dintre spiritualiști zic că materia e brută și că nu poate avea conștiință de sine... etc. Tot ei zic că spiritul (care e dat numai și numai omului), el singur e înzestrat cu conștiință. Atunci dobitoacele, cari (după ei) sînt lipsite de spiritul divin, singurul conștient, și care (tot după ei) sînt o simplă masă de materie, de unde au conștiință de sine? Căci și conștiința de sine cine o poate nega la animale? Tragem deci încheiere că materia, prin combinațiuni diferite și prin o muncă grozavă în ea însăși ajunge a cugeta și a avea conștiința de sine. Avînd conștiință de sine și văzînd alte lucruri, cari nu fac parte din „sine“, își formează prin diferențiere conștiința despre lumea dimprejur.

V. În somn, spiritul n-are conștiință de sine, nici de lumea înconjurătoare. Atunci nu este etern spiritul.

VI. Sub numele de *religiune* se înțelege *credința* unită cu *morală*. O formă de morală e bună pentru timpul cînd e făcută și pentru timpul cînd societatea se află la aceeași înălțime culturală ca și în timpul cînd morală a fost făcută.

Îndată ce cultura societății progresa, morală veche nu mai are loc și, în mod fatal, nu mai este observată. Morală creștină conține multe părți nepotrivite cu cultura de azi (starea femeii, fericiți cei săraci cu duhul... etc.); ea trebuie să piară. Însă în religia creștină se cuprinde și morală. Pierind partea, această moarte trage după sine și pe cea a întregului. Deci religia creștină trebuie să piară și din pricina moralei, nu numai de puterea și strălucirea științei.

Școala nouă, an. I, nr. 1, iulie 1889.

I. Se zice că trece timpul. Timpul nu trece niciodată. Noi trecem prin timp. După cum unui călător din tren i se pare că trec arborii din câmpie, așa și nouă ni se pare că trece timpul. În realitate, nici arborii, nici timpul nu trece, noi sîntem acei ce trecem. Timpul e veșnic același, asemenea lui și în repaos etern ca și spațiul.

II. Științele bazate pe formele sociale sînt tot așa de puțin statornice ca și aceste forme sociale. Dispărînd formele, nici științele bazate pe dîsele nu mai au rațiunea de a fi. Așa de pildă :

Dreptul, care este bazat pe alcătuirea socială de azi, va dispărea cînd formele de azi vor fi sfărîmate și știința care va purta acest nume va fi cu totul altfel.

Arta militară va pieri cu totul în societatea viitoare, căci tendința tuturor oamenilor, cari voiesc binele omnirii, e de a nemici războaiele.

Contabilitatea burgheză (cu regula de dobîndă, scont... etc.) va pieri de asemenea.

Din acest punct s-ar putea împărți științele în două : într-acele cari satisfac mintea, curiozitatea și cari sînt veșnice, mai presus de formele sociale ; și în științi bazate pe trebuinți, pe relațiuni trecătoare, și care nu sînt veșnice.

III. De multe ori m-am întrebat cu care din cele două părți ale vieții te iubesc : cu imaginația sau cu inema ? Și atunci, care de care s-a întrecut de a-mi dovedi că numai ea te iubeste. Imaginația te vede, te dezmiardă, te simțește, inima te cere, voiesște să se topească în focul inimei tale.

Amor adevărat e acela la care ia parte și imaginația și inema. Amorul lipsit de una din aceste două părți e o stare bolnavă a individului.

IV. Din punctul de vedere al plâsmuirilor și al senzațiilor, cari sînt adevărate elemente ale artei, poezia este expresiunea cea mai înaltă a artei. La muzică sînt numai senzațiuni și plâsmuiri auditive, la pictură, numai vizuale. Poezia are însă toate plâsmuirile și senzațiunile cunoscute. Poezia, pe lângă că dezvoltă idei ca și celelalte arte, dar conține chiar idei. Entuziasm în cel mai mare grad îl produc muzica și poezia. Muzica deșteaptă mai cu greu decît celelalte arte idei senzuale.

Școala nouă, an. I, nr. 2, 1 august 1889.

(3)

I. Un prieten cu adevărat, dar cu adevărat bun, e acela pe care îl cauți în zadar.

II. Prietenia din tinereță devine adesea cunoștință veche la bătrîneță. În tinereță ideile, și mai cu samă sentimentele, fac prietenii, leagă pe tineri. La bătrîneță sentimentele se răcesc și rămân ideile, cari, pierzînd și ele elementul entuziasmului, devin simțiminte de datorie. Slăbindu-se sentimentele și pierzîndu-se entuziasmul, care leagă pe prieteni, se slăbește prietenia.

III. Ceea ce se numește imaginație în amor e partea estetică a acestuia; ceea ce se zice inemă e partea lui senzuală.

IV. A fi adevărat poet însemnează a simți. Simțirea se produce prin impresiuni din lume. Lumea azi e plină de nenorociri, impresiunile vor fi dară dezgustătoare. Ceea ce va simți poetul va fi trist. Așadar, tonul scrierilor unui adevărat poet va fi trist.

V. Un stil umflat, lipsit de idei, e ca și un corp buged, lipsit de sînge. Precum sîngele nutrește, dă viață corpului, așa și ideile dau viață stilului.

Școala nouă, an. I, nr. 3, 15 august 1889.

(4)

I. Știința, prin însăși natura sa, e singurul lucru pe care trîntorii nu-l pot căpăta prin munca altora. Rodul muncii de a învăța nu poate fi furat de altul. Acest lucru e natural azi ; însă cînd s-ar putea fura și rodul acestei munci, desigur burghezii ar spune că așa e bine, așa e armonie.

II. Instituțiunea legislațiunii presupune un element de bărbărie între oameni, care element, din nefericire, îl păstrăm încă de la strămoșii noștri, frați ori veri cu mo-mița. Într-o societate adevărat civilizată, n-ar fi nevoie de legi care pedepsesc ; ar fi nevoie numai de niște sentințe care să propună numai ce e mai bine.

III. De multe ori dorim a schimba o grijă mică, prezentă, pentru alta, deși mai mare, dar îndepărtată.

IV. Circulația aurului e asigurată pe ignoranța oamenilor. Omul neștiind modul cum s-a format acest element pe cale naturală, nu-l poate produce, și astfel circulația lui nu poate fi zădărnicită. Iată o pildă cînd oamenii se folosesc de ignoranța lor și o întrebuintează ca un mijloc de siguranță.

Școala nouă, an. I, nr. 4, 1 sept. 1889.

Din Caiet

(1)

Despre împodobiri

Dacă este drept că cel mai bun mijloc de a atinge civilizația și bunul trai e a proceda imitând mersul naturii, apoi tendința majorității oamenilor de azi de a-si încărca hainele și casele cu tot felul de lucruri, cari n-au rost, și prin urmare folos, tendința aceasta, zic, e protivnică cu tendința de a imita mersul naturii. În natură, un arbore, un animal are tot ce-i trebuie, nemica însă mai mult.

Orice organ are un rol și, lipsind acel organ, exercițiul vieții e stingherit. În facerea mijloacelor de apărare (case, haine) împotriva împrejurărilor naturale (frig, arșiță, ploaie), oamenii astăzi nu procedează pe calea arătată de natură. Ei pun o mulțime de lucruri zădarnice, fără rol și fără folos. Această tendință de a se împodobii e sălbatecă, protivnică civilizației. Aceste împodobiri n-au nici elementul artistic, căci arta presupune simplitate. Așa, de pildă, o statuie, reprezentând un om îmbrăcat numai cu o simplă mantie, e mai frumoasă decât una ce ar reprezenta un om încărcat de țarțamuri; și o statuie reprezentând un om gol e mai artistică decât una ce ar reprezenta un om îmbrăcat¹.

La unii, întrebuințarea podoabelor se tălmăcește astfel: neavînd nemica *în sine*, pun în schimb *pe sine*.

Școala nouă, an. I, nr. 7, 15 oct. 1889.

¹ Vezi *Laocoon*, bucată critică de Lessing.

Conștiința morală

Unii dintre spiritualiști susțin că omul se naște deodată cu conștiința morală și că acest dar e un privilegiu dat de Dumnezeu numai omului. Alții, siliți de forța lucrurilor și voind să iasă din încurcătură, susțin că în om e un germene de conștiință morală, care apoi se dezvoltază și pe care germene animalele celelalte nu-l au. Cu toții, prin urmare, susțin că conștiința morală e ceva deosebit, dat numai omului. Să vedem însă dacă este așa.

Se știe că sălbatecii și copiii n-au conștiință morală și nu pot deosebi binele de rău, de aceea nici nu pot fi trași la răspundere pentru faptele lor. Care e deosebirea deci între animale și omul sălbatec ?

Conștiința morală poate fi tălmăcită ca rezultat al unei inteligențe mai dezvoltate.

Și animalele, ca și sălbatecii, au o oarecare inteligență, însă acea inteligență nu e dezvoltată ; și am spus că conștiința morală e un rezultat al unei inteligențe ajunsă la un grad de dezvoltare mai înalt.

Dacă nici animalele, nici sălbatecii n-au conștiință morală, de ce se zice că numai sălbatecii au germene de conștiință morală ? De ce nu li s-ar da și animalelor acest germene ? De unde se știe că animalele n-au germene ? De ce nu am admite că, după cum un sălbatec, al cărui grad de inteligență mărindu-se, ar avea conștiință morală, tot astfel și animalele, când ar fi mai inteligente, ar avea o astfel de conștiință.

Conștiința deci nu poate fi decât rezultatul unei inteligențe mai dezvoltate ; și dacă omul o are și animalele celelalte nu, pricina este deosebirea gradului de inteligență. Spre o mai bună înțelegere, voi face o asemănare, luînd o pildă cunoscută. Se știe că frecînd două lemne se naște căldură ; urmînd frecarea neîncetat, la orice

moment dat, gradul de căldură e mai mare decît în momente precedente. Căldura, însă, ajunge la un grad cînd produce foc. Iată, dară, mai multe grade de căldură, dintre cari numai cel din urmă grad a fost în stare a produce foc. Tot așa și cu conștiința : din mai multe grade de inteligență, numai la un grad oarecare de înaintare se naște conștiința morală.

Școala nouă, an. I, nr. 7, 15 octombrie 1889.

Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei omenești

Să ne inchipuim că societatea e așezată pe temelii trainice și adevărate, că fiecare om — bărbat ca și femeie — are asigurată existența sa, că lumea a ajuns la o cultură înaintată, ceea ce ușor se poate îndeplini, căci elementele de cultură sînt și acum, trebuie numai puțința de a le primi toți, și atunci cultura se va împrăștia, cînd viața va fi dulce și lupta pentru trai mai ușoară și mai cinstită. Dacă primim toate acestea, atuncea desigur că atît bărbații, cît și femeile nu-și vor alege decît femei și bărbați frumoși și inteligenți. Căsătoria va fi întemeiată pe dragoste. Vor fi însă și oameni cărora le va fi cu neputință a se cultiva, adecă care nu vor avea aptitudini pentru cultură, vor fi de asemenea și oameni urîți. Ce se va întîmpla cu dînșii? În mod fatal, vor trebui să piară în lupta pentru trai. Se va zice însă că ei vor căuta toate mijloacele de a părea altfel de cum sînt și mai ales femeile. Pentru a părea mai frumoase se vor sulemenii și vor întrebuița sulimanuri al căror efect e mai îndelungat, dar care otrăvesc sîngele, și deci această luptă pentru trai ar fi potrivnică civilizației; deci căsătoria prin dragoste n-ar aduce numai folos, ci și rele. O astfel de obiecție nu ar fi nicidecum întemeiată. Inteligența nu se poate sulemenii spre a arăta altfel decît este; deci cei proști n-au nici un mijloc de scăpare. Rămîn acum cei inteligenți, însă urîți. Ce vor putea face aceștia? Cu toate că sînt culți, însă egoismul, dorul de a căpăta un soț care să le fie drag, fie frumos, i-ar îndemna să alerge la împodobiri, la sulimanuri. Împodobirile neavînd efect asupra omului cult¹, n-ar fi întrebuițate.

¹ Am presupus un om cult care ar pune podoabe. Acest om cult ar căpăta un tovarăș de viață tot cult.

Sulemeneli iarăși n-ar fi întrebuințate, căci ele nu pot face formele frumoase, ci numai schimbă culoarea. Omul cult însă nu se va sulemeni numai pentru a se face alb ori trandafiriu; căci pentru acest lucru mic nu se poate înjosi¹ și va ști că nu culoarea feței face frumusețea. E drept, dacă numai fața albă ar fi frumoasă atunci ar avea valoare sulimanurile, dar așa... gusturile sînt relative.

Dar lipsa de inteligență și de frumuseță îi va face să degenereze, să piară la urmă, după teoria darwinismului; și vor supraviețui numai cei frumoși la trup și la minte, cum s-a întîmplat chiar între oameni.

Ni se va obiecta că bărbații și femeile urîți și proști îmboldiți de trebuințele naturale, se vor lua ei în de ei. Este drept, însă aceste căsătorii nu vor fi întemeiate pe dragoste, căci bărbatul, de pildă, deși urît², totuși dorind o femeie frumoasă nu va fi mulțămît de a sa. Astfel, fiind nefericiți, vor degenera și, din ce în ce — din generație în generație —, degenerînd, vor pieri. Omenirea, deci, se va curăți de urîți și tîmpiți și specia omenescă va propăși și va ajunge acolo unde trebuie să ajungă. După mai multe generații, după ce s-ar înlătura cei născuți prin atavism proști ori urîți, după mai multe generații, zic, am avea o specie frumoasă și inteligentă.

Iată dar căsătoria din dragoste conlucrînd la perfecționarea speciei. Aceasta în mod durativ. Dacă e ade-vărat că din căsătoria din dragoste se nasc în general copii frumoși și inteligenți, iată alt mod în care această căsătorie aduce perfecționarea speciei într-un chip momentan, izolat, prin *ea însăși*, căci mai sus am văzut că aduce folos prin *urmările sale*. Iată un frumos și fericit mijloc — pe lîngă altele — de a ajunge la perfecționarea speciei, nu ca mijloacele propuse de burghezie, adică de a lăsa societatea într-un balamuc grozav, a lăsa să se dezvăluie poftele nesățioase — bineînțeles ascunse sub masca ipocriziei —, pentru ca apoi să *izbutească cine va putea!*

Nu! Astfel nu se va perfecționa specia; va degenera fizicește și moralicește. Se vor perfecționa numai

¹ S-ar înjosi, cînd ar ști că cîștigul e mare.

² Se știe că cineva, deși e urît, totuși caută frumuseță la alții; ba chiar ride și hulește pe urîți.

mijloacele de hrăpire, de înșălare, de tragere pe sfoară ; se vor pierde toate frumoasele calități și aptitudini naturale ale omului.

Și această luptă tirană pentru trai o apără cu teoriile lui Darwin, spunînd că socialismul [este] potrivit teoriilor acestui mare englez. Socialismul voiește perfecțiunea speciei prin lupta pentru trai, însă printr-o luptă care poate duce la perfecțiune, nu printr-o luptă apărută și lăudată de dușmanii lui.

Și Darwin n-a căutat ceea ce duce la degenerare, ci ceea ce duce la perfecțiune.

Ni se va obiecta că chiar într-o căsnicie durată prin dragoste poate intra vrajba, poate pieri dragostea. Ba unii cred chiar că e în natura omului de a căuta să-și schimbe femeia, de pildă excelentul Max Nordau. Noi credem dimpotrivă. Chiar dacă în natura omului e de a căuta să schimbe femeia, totuși, această natură se poate cultiva, se poate stîrpi acest instinct barbar.

În adevăr, într-o căsnicie, cînd și bărbatul și femeia duc o viață laborioasă, cînd n-au imaginația bolnavă, cînd toată vremea sînt cu treabă și cînd caută o fericire curată în tovărășia soțului în ceasurile de odihnă, niciodată astfel de soți nu se vor dezgusta unul de altul. Nu vor avea vreme și vor socoti de lucru dobitocesc de a-și cheltui gîndirea cu închipuiri nebune și stricătoare.

Max Nordau a observat societatea coruptă cînd a afirmat că e în natura omenească de a-și schimba femeia (vorbind despre bărbat).

Deci, dragostea e temelie neclintită pe care se poate clădi o căsnicie morală adevărată, fericită.

Tinerii luați din dragoste sînt fericiți și ei, și urmașii lor, și folos mare aduc omenirii !

România viitoare, decembrie 1889.

Din caiet

(2)

Manechine

Cea mai mare parte dintre femeile de azi mi-au făcut întotdeauna impresiunea manechinelor — calupuri croitorești. Dacă ideile — nu reduse la ultima expresiune, ca la dobitoace — și idealul deosebesc pe om de dobitoace; dacă simțirile, ideile și idealul deosebesc pe om de lucruri, atunci cei ce n-au nici simțiri, nici idei, nici idealuri ce-s? Femeile cu simțirile tocite, paralizate, femeile proaste și cu moralul jos nu-s oare fără simțuri, fără idei și fără ideal? În ce se deosebesc de manechinele croitorilor? Pentru că-s din oase și carne? Și oare astă stare numai din vina femeilor să fie? Nu și din a bărbaților? Bărbații se uită la calitățile femeilor? Sau, mai bine, ce calități cer ei unei femei? Și nu-i lucru firesc ca femeile să *voiască* a se potrivi cu gustul celui ce-l știu că le vrea așa și așa? De ce bărbații nu iau în căsătorie manechine croitorești? Ar lua, dar manechinele n-au zestre. Ar lua calupuri de carne pentru a-și mulțami poftele dobitocești, dar de acestea nu-s. Adecă sînt — femeile —, dacă luăm cuvîntul manechină în sens figurat. Am spus că manechine de carne nu-s. Cum nu-s? Dar ce-s femeile de azi, *cea mai mare parte*?¹

Peste veacuri

„Asta nu se va putea ști niciodată“, iată o frază pe care mulți o întrebunțează și pe care o găsim chiar la excelentul cugetător de la Darmstadt, Ludwig Büchner.

¹ Adecă și majoritatea bărbaților sînt tot astfel. Femei adevărat morale, deștepte, cu idealuri sînt. Și ce bine la șede în comparație cu cealaltă turmă. Cu cît cele proaste sînt mai multe, cu atîta cele morale, deștepte sînt admirabile.

În adevăr, sînt chestii pe care mintea omenească, în faza ei de azi, nu le poate explica defel.

Dar de unde știm noi că nu vor putea fi explicate niciodată ?

Cercetînd evoluția minții omenești de la început, ne încredințăm că multe lucruri, elementare pentru noi cei de azi, erau taine pentru oamenii străvechi sau poate că multe lucruri ce noi le știm azi lor nici nu le veneau în minte. Creierul omenesc, ca orice lucru, nu poate fi în afară de legea evoluției, și știința ne dovedește acest lucru. Prin urmare, cum putem afirma *cu* creierul nostru, cum e azi, *despre* cugetarea creierului viitor, care va fi ajuns la grade de evoluție din ce în ce mai înaintate ?

Azvîrlirea cugetărei cu o cantitate de vreme mai departe, pășirea peste cugetarea unei epoce oarecare sînt ceea ce formează un geniu. Și cu cît cugetarea unui om se înalță mai sus și merge mai departe decît cugetarea veacului său, cu atît e mai genial. Dar depărtarea dintre gradul puterii de a cugeta a veacului în care trăiește un geniu și dintre gradul puterii de a cugeta a acelu geniu are o margene. Peste acea margene nici geniu nu mai poate trece. Prin urmare, nici omul cel mai genial nu poate spune cu hotărîre că cutare sau cutare faptă va fi *numai* așa, sau că cutare nu se va afla niciodată. Cine poate ști până unde va merge evoluția creierului omenesc ? Și cine se poate pune cu creierul lui de azi în locul unui om cu creierul de peste mii de veacuri ? Să luăm o pildă : un copil azvîrle cu praștia o piatră până la o depărtare oarecare. Acest copil e cel mai puternic dintre toți, și decît dînsul nimene de vîrsta lui nu poate azvîrli mai departe. Urmează de aice că nimenea nu va putea zvîrli mai departe ? Oare dacă copilul va crește, va merge spre maturitate, nu va azvîrli mai departe ? Ori dacă el va înainta în direcția în care zvîrle piatra, nu va zvîrli din ce în ce mai departe ? Vasăzică, cu cît crește, ori cu cît înaintează, cu atîta azvîrle mai departe. Copilul se asemănă cu omul de azi, creșterea lui cu evoluția creierului și înaintarea lui în direcția pietrei e înaintarea omenirii în timp, mai departe.

Așa și cu cugetarea. Dacă un geniu își aruncă cugetarea cu două veacuri, de pildă, mai înainte de cugetarea veacului său, atunci la orice moment un geniu își aruncă cugetarea cu două veacuri înainte, așa că, după

o trecere de două veacuri, cugetarea geniului e aruncată peste alte două veacuri, și tot așa mai departe.

Această afirmare a noastră s-ar părea că e în contradicție cu ideea că absolutul niciodată nu-l va cuprinde omul. Însă nu e așa. Că absolutul nu-l va cuprinde omul însemnează că întotdeauna tot va căuta să cerceteze. Dar asta nu însemnează că el nu va tot afla întotdeauna. Dar chiar când unele din chestiile neexplicate azi ar fi dintre acele cari nu vor fi explicate niciodată, de unde știm noi care *anume* nu vor fi explicate? De unde putem noi afirma că cutare va fi explicată și cutare nu?

Se poate ca tot ceea ce mișcă curiozitatea, tot ceea ce ațîță spiritul nostru de cercetare să se afle; și să se nască în viitor alte întrebări, cari, nouă celor de azi, nici prin gând nu ne trec și nici nu știm dacă ar putea să existe — iată deci că veșnicia necuprinderii absolutului nu-i în contradicție cu afirmarea noastră că multe chestii — poate toate — ce noi nu le putem înțelege vor fi lucruri chiar elementare poate pentru alte veacuri¹.

Școala nouă, an. I, nr. 13, ian. 1890.

¹ Conta a zis că în lume, la un moment dat, se află alătura toate stările prin care a trecut Omenirea. Prin urmare, și toate stările prin care a trecut creierul. În adevăr, sînt chestii azi cari pentru oamenii culți au ajuns elementare și pe cari vulgul cugetării nici nu le poate concepe măcar. Dau o pildă: în *nuvela* d-lui Slavici *Budulea taichii*, Budulea cel bătrîn se miră cu o naivitate adorabilă cum de un om poate înțelege ce a scris *altul*, căci el știe că răbușul lui numai el îl poate înțelege și că răbușul nu poate arăta decît numărul lucrurilor. Și această observare a d-lui Slavici este adevărată.

(3)

I

Se susține de către spiritualiști că ideea de Dumnezeu e înnăscută în om. S-a dovedit însă că condiția unei idei înnăscute e de a fi aceeași la toți. Ideea însă ce-și fac oamenii de Dumnezeu e foarte deosebită; atîrnă de la o mulțime de împrejurări ce înrîuresc asupra omului. Același om care s-a născut în Africa și e fetișist, dacă s-ar fi născut în Europa ar fi fost monoteist. Așadar, ideea de Dumnezeu nu e înnăscută. Și putem spune că în creierii totalității oamenilor există nenumărați Dumnezei — ba ideea de Dumnezeu, ca orice noțiune, se deosebește aproape de la individ la individ. *Deci credința e compusă, cuprinde în sine sau se manifestează prin mai mulți Dumnezei. Ateismul (necredința) e unul însă: toți cei ce nu cred cugetă într-un fel—nu-i. Dar adevărul e unul. Deci ideea de Dumnezeu nu-i adevărul. Căci noțiunea a fi poate fi de mai multe feluri, adică existență poate fi considerată într-un fel sau într-altul; noțiunea a nu fi însă e numai de un fel.*

A tălmăci existența lui Dumnezeu e a avea pentru fiecare tălmăcire o altă noțiune de Dumnezeu; a tălmăci neexistența e a avea o singură noțiune, un singur scop: că nu-i.

Dar să admitem pentru un moment că ar exista Dumnezeu, el ar fi *unul* și numai *într-un fel*; deci ar corespunde numai cu ideea (ce-și face despre dînsul) unora dintre spiritualiști, a acelor care au avut dreptate. Deci acest Dumnezeu al lor n-ar fi tocmai așa de bun, căci n-ar mulțami decît pe puțini, iar cei mai mulți pravoslavnici ar rămîne cu... buzele umflate! Ateiștii însă nu pot avea asemenea certți *în familie*, căci, odată ce *nu-i*, nu poate fi de mai multe feluri.

„Și cît e de șugubăț spiritul ăsta cu care cugetăm noi“, îmi spunea un prieten în limba lui glumeață, dar

adîncă. Acest spirit, care, cum spun metafizicii, e o parte din dumnezeire, se încumetează de a se îndoii de dînsa, deci de sine însuși, de existența sa, să nu avem noi măcar atîta specticism de a ne îndoii de sănătatea spiritului teologilor și a metafizicilor spiritualiști și poate și... spiritiști ?

II

Se crede că în societățile barbare religia — prin morala sa amenințătoare, constrîngătoare —, aduce numai foloase. Însă cum nemica nu-i absolut, așa și aceasta. Religia în societățile barbare are răul de a le ținea tot barbare, căci cum au dovedit mulți, religia oprește mersul progresului, ca una ce pretinde că reprezintă ultimul cuvînt al adevărului și care, prin natura sa, nu poate să se schimbe în măsură cu progresul în toate ramurile și nici cu evoluțiile minții omenești. Dar dacă într-o societate incultă religia e un neadevăr, întrucîtva nefolositor, un fel de *cana* *, apoi, într-o societate cultă e un ce fără rost, se potrivește tot așa ca și *cana* pentru oamenii maturi.

Plecînd de la considerația că religia oprește întrucîtva lățirea crimelor între păturile inculte¹, reprezentanții trecutului fac din aceasta o armă împotriva ateismului — măcar nu împotriva propagării ateismului. Aceia însă care vorbesc astfel dovedesc o mare slăbiciune în cugutare. Un om ca să se emancipeze de superstiții, de prejudeții, ca să înțeleagă alcătuirea lumii, valoarea și proprietățile materiei, ca să devină materialist *convins*, trebuie să fie ceva cult, credem că asta o admite orice om cu mintea întregă. Dar cultura, știința, dreapta înțelegere a lumii este izvorul, pricina moralității. Deci, cînd presupui pe om capabil de a îmbrățișa materialismul

* Canea, cep.

¹ Deși religia creștină, de pildă, le încurajează, făgăduind iertarea în schimbul pocăinței, și criminalilor, după ce s-au săturat de crime, după ce obolesc, le vine ușor a face pocăința. Dar încă cînd se întîmplă și așa : Acuzatorul : — Ce zi era cînd ai săvîrșit crima ? Acuzatul : — Trebuie să fi fost miercuri sau vineri, că era de post.

însemnează că el e cult, deci moral *prin sine însuși*, nu de frică. Adecă materialismul și moralitatea sînt două efecte ce merg paralel și cari purced de la aceeași cauză : cultura. Moralitatea propășește în măsură dreaptă cu cultura *sănătoasă*. Și adevărata moralitate e aceea din convingere, din dorința liberă de a face bine, nu aceea de frică ; căci atunci și mîța care nu mănîncă din bucate de frică ar fi morală.

Morala religioasă amenință pe om cu chinurile veșnice. Ea se adresează la cele mai josnice instincte egoiste !

Oare cei ce se tem de primejdia ateismului socotesc că, dacă spun unui om incult că nu-i Dumnezeu, te crede, după cum te-ar crede cînd i-ai spune, de pildă, o întîmplare dintr-un oraș sau sat vecin ?

O obiecție asemănătoare s-a adus și socialismului. „Cum voiți să dați putere, libertate, poporului incult ?” — țipă burghezii peste măsură de culți.

Înainte de a răspunde, să ni se îngăduie un mic parantez. Din această întrebare ce vedem noi ? Că burtăverzimea, care strigă la alegeri că voiește să apere „libertatea poporului *suveran*”, vede foarte bine că „poporul *suveran*” n-are libertate, nici nu-i *suveran*, și se teme ca nu cumva *de acum* să-i deie ceea ce el, d. Burtăverde, zice că are. Gura *păcătosului* adevăr grăiește.

Revenim. Nu înțeleg ei un lucru atît de ușor, acela că pentru ca poporul muncitor să poată pune mîna pe putere se cere ca acest popor să se deștepte, să se cultiveze. Deci, cînd va învinge, însemnează că va fi cult. Adecă nu cult în înțelesul ca să știe logaritmi, ci să înțeleagă chestiile sociale și să știe a se conduce de sine. Și cel ce e capabil a cîștiga un drept e capabil și de a se folosi de dînsul.

Dar chiar dacă am admite că lanțurile robiei actuale s-ar sfărîma așa ca din senin, fără nici un amestec al muncitorilor, adecă fără a ști bine ce trebuie să facă ei, ce-ar urma de aicea ? Voi lăsa să vorbească un cugețător de frunte ce îl am acuma în minte : fructele ajung la maturitate în lipsa condițiilor vitale trebuitoare de aer, de lumină, de căldură, de hrană etc. ? Ce chip mai bun de hrană, de educație pentru a întări libertatea decît în-săși libertatea ? Un om legat cum ar putea să învețe a se

mișca liber ? Dacă, dimpotrivă, el poate să-și miște în bună voie membrele sale, fără îndoială că va cădea câteodată, dar asta nu va fi decît pentru a se ridica din nou.

III

Un scriitor de valoare e acela care cunoaște viața în întregime și cu toate manifestările ei : sublimă, ca și păcătoasă, muncitoare, ca și trîndavă, cinstită, ca și vițioasă etc. Dar scriitorul poate să cunoască viața în două chipuri : ca privitor rece și ca părtaș.

Ca privitor rece el va cunoaște foarte bine toate manifestările vieții, va descrie pozițiuni adevărate și *va putea cunoaște până la un punct oarecare din observarea manifestărilor exterioare ale vieții*, ale sufletului, chiar sufletul.

Ca părtaș, de pildă, la vițiu, el va cunoaște, *va simți* starea lăuntrică a omului vițios ; și nu numai că va înfățișa poziții reale, bucăți din viață, dar ne va înfățișa, cu cea mai mare cunoștință de cauză, simțiri și gânduri adevărate de ale deosebiților indivizi vicioși.

Cînd artistul vițios va cunoaște pasul greșit ce a făcut, cînd se va pocăi, atunci va deveni privitor rece către sine însuși ; și va avea întotdeauna un cîmp sigur de cercetare, și de o cercetare sigură, fiind făcută chiar asupra sa însuși. Atunci artistul va avea un depozit de simțiminte, de cugetări, de patemi feliurite ale omului sănătos, a celui ce cade în vițiu, a celui ce se bălăcește în vițiu, ce se luptă cu vițiul, ce scapă de el — pe cari cugetări, patemi etc. le va personifica în lucrările sale. De ar fi rămas privitor rece, ar fi cunoscut manifestările exterioare ale vițiului și ar fi dedus poate din aceste manifestări și o parte din viața *lăuntrică* a omului vițios. Ca părtaș, el va cunoaște viața în cele mai din urmă complicații ale ei. Aceasta cere realismul — să cunoști bine aceea despre ce vorbești.

Nu ca Racine, de pildă, care, în piesa sa *Britannicus*, face pe romana Iunia să între în ordinul vestalelor, după moartea iubitului său. Racine comite acest anahronism pentru că confundă rolul vestalelor cu al călugărițelor din veacul său. Parcă pe timpul romanilor s-ar fi cunos-

cut acest *expedient* de a se călugări la vreme de restriște ! *

Ca ceva caracteristic se observă în veacul al XVII-lea, ba și mai încoace, frica autorilor de a se hrăni din viața națională și contemporană. Racine, scriind piesa sa *Bajazet*, al cărei subiect era o întâmplare petrecută de curînd la Constantinopol, fu învinuit de profanarea artei, din pricină că luase un subiect din vremea sa. Dar și Racine credea astfel și, pentru a se îndreptăți, aduse argumentul că depărtarea de loc, dintre Paris și Constantinopol, precumpănește depărtarea de timp dintre epoca sa și antichitate. **

Veacul al XVII-lea nu se mulțame de a imita numai modul de a scrie al celor vechi, ci luă și subiectele lor. Acesta era un anacronism. Eschyl, de pildă, în piesele lui, se inspiră din viața nației sale, a Greciei. Dar Racine, luînd *aceleași* subiecte ca și Eschyl, era în cazul acestuia ? Ce interesa pe francezi cruzimile cutărui sau cutărui rege grec ? Pe cînd pe greci îi învăța să iubească republica și libertatea. Romanii, împrumutînd de la greci, căzură în același păcat.

Singur, în veacul al XVII-lea, dintre marii autori, numai Molière a înțeles rolul și menirea artei.

Pentru a se vedea cît de rău e a descrie un lucru pe care nu-l cunoști, voi mai arăta un lucru ; meritele lui Racine, după apărătorii săi, constau în aceea că : deși a imitat în adevăr pe clasicii greci și romani, dar personajelor antichității le-a dat un caracter *creștin* ; și că acelorăși personaje dure și inculte, cum se găsesc la Eschyl, Sophocle etc., le-a dat turnura de eleganță, spoială și politeță de la curtea lui Ludovic al XIV-lea. Să fie acestea merite ? Ori mai degrabă înrîurirea mediului înconjurător, la care oricine e supus fatal și care nu se lasă nerăzbunat de acela ce voiește să-l nesocotească. Și încă lipsa de cercetări adînci asupra vieții sociale antice, ceea ce se cheamă lipsa de „simțimîntul drept al antichității“.

* *Britannicus* (1689), inspirată din Tacit, are o solidă bază istorică, fiind însă o tragedie mai mult psihologică.

** E vorba în *Bajazet* (1672) de o întâmplare din 1637, relatată lui Racine de contele de Cézy, ambasador la Constantinopol. „L'eloignement du pays répare en quelque sorte la proximité du temps“ — scrie Racine în a doua prefață a piesei.

IV

Am arătat aiurea¹ că o samă de tineri, ținînd să fie în toate la modă, se fac că împărtășesc toate ideile nouă. Protivnicii, cunoscînd aceasta, au găsit — uniia — prilejul de a-și bate joc de toți tinerii cu ideile nouă, cîrtind împotriva-le și dînd a înțelege că „așa-s tinerii, tot ce văd nou primesc, pentru că li se pare că astfel sînt interesanți“ sau că „tinerii îmbrățișază ideile nouă călăuziți numai de căldura tinereței“ și că „vine o vreme cînd se dau la brazdă“.

E drept că mai întotdeauna *vedem* că un om, dacă are idei nouă într-o ramură, apoi are în toate. Care să fie pricina? Dorința de a părea interesanți în ochii lumii sau ai duduilor? Pentru cei convinși însă, tălmăcirea este alta. Se știe că ceea ce deosebește pe cei volnici de a primi idei nouă de cei nevolnici e organismul creierului, aptitudinile moștenite ori cîștigate, educația, mijlocul încunjurător etc. Cineva, cînd îmbrățișează o idee nouă — oricare —, *dovedește că condițiile de mai sus le are astfel încît poate primi idei nouă.*

Odată ce organismul lui e astfel încît e capabil de a primi o *idee* nouă, desigur că pentru judecarea celorlalte idei, avînd același organism, apt pentru ce e nou, el le va primi, dacă i se vor părea raționale, și viceversa, i se vor părea raționale fiindcă le va judeca cu aceleași aptitudini cu care a judecat și întăia idee nouă primită, cu alte cuvinte, creierul lui, numai prin faptul că primește o singură idee nouă, ni se înfățișază ca un cîmp unde orice idee nouă bună poate prinde rădăcină; iar condițiile de a *nu* primi idei nouă lipsind, individul le primește.

Adecă, cînd poți primi o idee nouă, însemnează că ești *predispus* a primi idei nouă.

Iată de ce mai toți cei ce-s socialiști, în chestiile economice și politice, sînt materialști în cele filozofice și realiști în ale literaturii sau artei.

Scoala nouă, an. I, nr. 16, aprilie 1890.

¹ *România viitoare*, nr. 17, din decembrie 1889 (în articolul *Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei*, n.ed.).

(4)

Omul în univers

Blaise Pascal a zis că universul e o sferă a cărei periferie e necăiurea și al cărei centru e pretutindenea*. Adecă, orice punct al universului poate fi socotit ca fiind un centru al său. Mai mult, se poate socoti că purtând un număr infinit de centruri, pentru că punctul neavând nici o dimensiune, un om poate cuprinde în sine un număr infinit de puncte. Pe de altă parte, un om pe care nu ni-l putem închipui decît încunjurat de obiecte materiale, întotdeauna raportează cele dimprejurul său *la sine* și nu *la alt obiect*. Întotdeauna el are împrejurul său obiectele materiale și el în centru; astfel că toate acele obiecte le-ar putea împreuna printr-o infinitate de conferenți imagine concentrice lui. Și chiar marginea vederii nu-i decît circonferență cu centrul în creierul privitorului. Aceasta în lumea fizică.

În lumea sentimentală și intelectuală e tot atît de ușor de înțeles că orice om e un centru. Orice fapt omnesc, mișcare conștientă ca și reflexă e pricinuită de *egoism*. Altruismul nu-i decît egoismul, bineînțeles priincios individului și unui număr cît mai mare de alți indivizi, a căror bună stare aduce bine individului de la care porcede fapta.

Egoismul fiind mobilul oricărei acțiuni omenești, e ușor de înțeles cum orice om se pune pe sine în centru și cum orice lucru îl raportează la sine, ca și razele unui cerc ce tind toate către centru. Dacă furăm munca altuia, o facem pentru mulțămirea noastră, dacă luptăm și ne jertfim pentru o idee mare o facem de asemenea pentru

* „Dieu est une sphère infinie dont le centre est partout, la circonférence nulle part“ (*Pensées*. Chap. *De la disproportion de l'homme*).

mulțămirea noastră, pentru triumful unei părți din noi, partea cea mai scumpă : idealul nostru.

Dacă ne este milă de cineva, e că ne punem în locul lui inconștient și simțim ceea ce simte el ; îl ajutăm pentru ca, făcându-l fericit, să înceteze întristarea noastră : sîntem egoiști. Ne place un om pentru că lucrează conform cu ideile ce ni le facem *noi* despre cineva ; condamnăm faptele unui om cînd noi nu am face asemenea fapte. Ne place o bucată literară, muzicală etc... cînd ne satisface instinctul nostru de conservare.

Primim ideile altora cînd se potrivesc cu ale noastre. Primim idei din toate părțile, ca pe niște raze care în creierul nostru se întrunesc ca într-un focar principal. Aicea, în acest centru, le prelucrăm și scoatem din idei cunoscute alte necunoscute pe cari le răspîndim tot ca niște raze. Deci și în lumea sentimentală și intelectuală orice om e un centru al acestor lumi.

Omul poartă centrul lumii fizice în orice punct cuprins în spațiul ocupat de trupul său ; centrul lumii sentimentale și intelectuale îl poartă în conștiința sa (luînd cuvîntul în înțelesul său psihologic, nu moral).

Această idee, ce poate fi numită și o fantazie de cugetare, nu are nici o analogie cu aberațiile teologiștilor cum că o putere superioară ar fi creat pe om pentru a-și satisface o vanitate, iar toate celelalte lucruri pentru acesta ; căci și un animal încă desigur că se socoate tot ca un centru, și piatra, dacă ar cugeta, cum pretinde Schopenhauer, încă s-ar socoti de centru al universului.

Școala nouă, an. I, nr. 18, iunie 1890.

Două particularități ale dialectului moldovenesc

Mai. Adverbul *mai* în moldovenește, cînd este precedat de un diftong care se sfîrșește cu *i*, se schimbă în *mei*; de pildă: „n-oi *mei* faci“, „nu-i *mei* zici“, „da-i *mei* faci“, „ti-i *mei* gîndi“. Altcum, el rămîne supt forma *mai*, de pildă: „nu *mai* faci“, „n-a *mai* faci“, „n-o *mai* supra“ ș.a.

Vocativul în e. În moldovenește nici un *e* neintonat nu poate sta la urma cuvintelor; pretutindenea, el se preface în *i*: *fimei*, *mami*, *frati* etc. Numai la vocativul în-*le* * se păstrează *e*, de pildă: *omule* (niciodată *omuli*); *le*, articol bărbătesc singurit și femeiesc înmulțit se preface în *li*, de pildă: *fratili*, *mamili* ș.a. Toate celelalte vocative schimbă pe *e* în *i*, de pildă: *doamni*, *măi frati* ș.a. Cum s-ar explica neschimbarea lui *e* (de *le* vocativ) în *i*? Rămîne ca alții mai competenți să-i dea o explicație, dacă-i vrednică de luat în samă? D-l Nădejde, care, pe cît știu, s-a ocupat foarte mult și cu competență de dialectul nostru, n-a tratat despre aceste două particularități sau pentru că nu le-a observat, sau poate că nu le-a dat destulă însemnătate, fiind două cazuri izolate (mai cu samă *mai*).

Școala nouă, an. I, nr. 2, august 1889.

* De fapt în *-ule*, inovație a dacoromânei, alături de forma latină în *-e*.

Două articole din „Buciumul“

Într-o revistă de curînd apărută *Buciumul* * (nr. 1), găsim două articole asupra cărora un prieten ne-a cerut părerea. Aceasta ne-a îndemnat să facem oarecari cercetări asupra acestei reviste, cercetări ce le socotim folositoare în privința unei reviste nouă ; pentru că, prin aceste cercetări, vom putea să ne dăm sama despre tendințele și ideile celor grupați în jurul *Buciumului*.

Litere și literatură. Acesta este titlul întâieii bucăți ce ne interesează. În acest articol, d-l Petronius **, auto-riul bucăței, voiește să ne arate că alta-i „litere“ și alta „literatura“ ; că literele n-au nici un folos, că sînt o ocupație comică, ridiculă ; că a fi militar și poet, revizor școlar și poet..., în sfîrșit, a avea o ocupație spre a-ți cîștiga viața și a fi totodată și artist e o anomalie. Fără să fim din cei ce caută nod în papură, spunem de la început că nu ne unim nicidecum cu d-l Petronius. Numai într-atîta doară că alta-i „litera“ și alta „literatura“. Dar acest lucru e atît de cunoscut, încît nu credem că-i trebuință a mai fi repetat. Ori, d-l Petronius crede așa de mărgeniți pe cetitorii d-sale ? Pentru băieții din școalele primare e binevenită astă deosebire, însă dacă ne-am gîndi, cînd scriem, la cei ce nu știu nici deosebi valoarea cuvintelor, atunci am ajunge ridiculi ; ar trebui să arătăm deosebirea, de pildă, între „impresie“ și „expresie“ pentru că sînt unii cari zic „pardon de impresie“ în loc de „pardon de expresie“.

D-l Petronius susține că filologii sînt mediocrități, că oricine, dîndu-și ostenală, poate deveni filolog. Iată o afirmare prea îndrăzneată. Oare (la noi în țară) d. Hîj-

* A apărut la București între 1889—1890.

** Grigore Tăușan (1874—1953).

dău și Lambrior sînt spirite mediocre ? D-l Petronius nu știe că pentru a fi filolog trebuie să ai o judecată limpede, logică, puterea de a îmbrățișa deodată cît mai multe noțiuni, o agerime a minții etc., calități cari sînt atribuțiile nu ale unei mediocrități și cari nu se pot cîștiga numai prin osteneală, fără de a avea și talent.

D-l Petronius susține că filologia n-aduce nici un folos, și deci trebuie părăsită. Autoriul ar trebui să știe că o știință, numai prin faptul că e știință, își are legitimitatea sa și că e mai presus de orice critică, căci orice știință se naște dintr-o trebuință a creierului *de a afla, de a se mulțami pe sine*.

Omul tinde, pentru repaosul său, să cuprindă absolutul, adecă să nu mai rămînă nemica *în afară* de spiritul său ; și cum dară poate veni cutare X sau Y spre a mărgeni această tendință a spiritului ? Filologia caută să afle adevăruri și ca atare nu poate fi discutată legitimitatea ei. Căci adevărul și aflarea lui nu cunosc considerații. Orice tendință de a *afla ceva* nu poate fi stăvilită ; și încercarea de a o stăvili e un nonsens și o dovadă de necunoaștere a sufletului omenesc.

Judecînd după același criteriu, de care se conduce d-l Petronius, trebui să admitem că și studiul astronomiei trebuie părăsit. În adevăr, dacă trebuie să ne ocupăm numai de ceea ce aduce un folos pipăit și deci să alungăm studiul limbei ce au vorbit-o odată oamenii și strămoșii noștri, dacă trebuie să ne mărgenim numai la lucrurile ce ne interesează *de aproape*, atunci de ce ne mai vînzolim să aflăm depărtarea dintre stele, dacă au atmosferă... etc.¹. Și apoi limba e un lucru *pămîntesc*, omenesc, *al nostru* și mai degrabă trebuie să ne intereseze decît lucrurile din haos, cari nu sînt ale noastre. Acestea, admițînd părerea d-lui Petronius că filologia n-aduce folos. Însă îi vom aminti d-lui autor că însăși mulțămirea sufletească ce urmează după aflarea adevărului e un folos sublim și scump. Vom dovedi apoi că filologia aduce un folos nemăsurat în multe ramuri, și un folos ce poate nici nu i-a trecut prin minte autoriului. Așa, de pildă, filologia aduce mare folos istoriei. Să luăm un fapt : *chestia dacă românii au părăsit cu toții*

¹ Să nu ne mărgenim numai la studiul soarelui și al lunei ?

Dacia la 274 și epoca când s-au întors înapoi. Rösler *, Hunfalvy ** etc. au susținut că românii au părăsit cu toții Dacia și că au venit înapoi după mai multe veacuri ; d. Nădejde *** crede tot cam așa ; d. Xenopol **** On-ciul ***** etc. cred dimpotrivă. Ei bine, toți aceștia se întemeiază, în studiile lor, în primul rang pe limbă, pe filologie, pe schimbările fonetice. Unii susțin că omul s-a născut în mai multe locuri, căci limbile primitive, după studiul filologilor, nu se potrivesc ; alții arată că omul s-a născut numai într-un singur loc, căci toate limbile se reduc la o singură limbă primitivă. Această chestie istorică sau și științifică e adusă ca argument și în filozofie. Iată deci filologia aducând folos în deosebite ramuri. Am văzut că filologia aduce folos, adevărată lumină, în istorie ; istoria însă aduce lumină în filozofie, în economia politică, în sociologie etc., și nici nu poate fi altfel, căci toate științele se ajută una pe alta ; și a nega folosul, legitimitatea unei științe este a știrba sistemul științelor, este a scoate o verigă de la un lanț, căci științele în raportul lor reciproc sînt verigile unui lanț. Am putea aduce multe probe de folosul filologiei în știință, dar socotim că cele două de [mai] sus sînt de ajuns, și cetitorul poate să-și aducă însuși probe după plac.

D. Petronius susține — ori mai bine-zis declară — că filologia aduce vătămare literaturii ; însă nu dovedește această afirmare, ceea ce ne îndreptățește a crede că această declarațiune este un axiom. D-l autor însă arată mai la vale că la noi în țară literatura merge prost. Și oare filologia e pricina ? Nu ; și chiar nici d-l Petronius nu găsește vina filologiei. Pe de altă parte, știm că în Germania, unde chiar după spusa d-lui Petronius sînt cei mai mulți filologi, în Germania zic, este o literatură adîncă, puternică, bogată. Cum se împacă aceasta cu

* Robert Rösler, *Rumanische Studien. Unersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens* Leipzig, 1871.

** Paul Hunfalvy, *Der Ursprung der Rumänen*, Wien, 1887.

*** Ion Nădejde, *Istoria limbei și literaturii române*, Iași, 1886.

**** A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler, Studii asupra stăruinții românilor în Dacia Traiană*, Iași, 1884.

***** D. Onciul, *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinții românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică*, 1885.

teoria d-lui Petronius, că literatura și litererele sînt chestii ce se exclud ?

Fiindcă la noi în țară toți se apucă de poezie, militari, doftori etc. și fiindcă *din întâmplare* nici un militar ori doftor n-are talent poetic, apoi d-l Petronius scoate încheiere că a fi militar, doftor etc. și poet e o anomalie. Adecă, pentru ca să fii poet trebuie să fii fecior de bani gata, ori să mori de foame. De ce adecă un militar care ar avea un temperament nervos, poetic, n-ar fi mare poet ? Ori nu se poate ca un militar să aibă astfel de temperament ? Adecă, dacă Eminescu se făcea căpitan, n-ar fi fost tot atît de mare poet cum a fost ? A ! Eminescu ! Dar el a fost revizor școlar ; însă d-l Petronius nu poate recunoaște de mare poet pe un revizor școlar. „Un revizor școlar... și poet poate fi cel mai bun revizor școlar, dar niciodată poet.“ Asta-i teoria autoriului. Dar Eminescu a răsturnat astă teorie a d-lui Petronius ; și noi sîntem în drept a ne întreba cum stăm cu teoria ?

Dacă cineva se naște cu un sistem nervos de artist, cu un sistem nervos impresionabil, acest sistem nervos îl va păstra toată viața, orice meserie ar îmbrățișa acel cineva ; căci oricînd sistemul lui nervos va fi *același* ca și mai nainte. Deși nu-i nevoie, totuși vom aduce cîteva pilde de mari artiști cari au avut și alte îndeletniciri. Vom aduce cîte o pildă, două din toate epocele. În vechime, mai toți literații au fost pretori, edili, consuli, proconsuli etc.

În vîrsta de mijloc, literații erau preoți, călugări ; Dante se ocupa cu politica militantă, cum se zice azi ; apoi cîți alți mari autori au avut și alte ocupații ! Michelangelo a fost poet, pictor, sculptor și inginer ; Rabelais, doftor ; La Fontaine — „*maître * d'eaux et de forêts*“ ; Goethe s-a ocupat cu afaceri de stat, a fost ministru etc. ; Schiller, profesor ; Beaumarchais învățase ceasornicăria ; Pierre Loti e militar ; la noi în țară d-l Delavrancea e avocat, jurnalist și artist de frunte ; autoriul întâiei piese bune franceze — Pathelin — era avocat ** ; Fénelon,

* „*particulier triennal des eaux et forêts*“ (însărcinare căpătată în 1652).

** *Farce de Maître Pathelin* (c. 1464) e opera unui anonim.

episcop etc..., etc. Toți literații săraci trebuie să aibă o breaslă pentru a putea trăi. Dacă d-nii Carol Scrob*, Piperescu, Boteanu** etc., militari poeți din România, n-au talent, nu trebuie să deducem de aici că nici un militar nu poate avea talent. Dacă cineva are un sistem nervos impresionabil, fie militar, spîter..., tot astfel de sistem nervos va avea și tot artist va fi.

Și trebuie să facem deosebire între breaslă și între aplicația naturală. O breaslă oarecare nu împiedică de a fi artist; o aplicație însă spre altceva decît artă te împiedică de a fi artist. Militar, revizor școlar... sînt bresle și nu înnădușesc talentul artistic; aplicația înspre filologie, spre filozofie sînt lucruri cari nu pot da naștere artei, dar nici nu o stingherește, căci cine are aplicație pentru filologie n-are pentru poezie și astfel unul e poet, unul filolog etc. și principiul diviziunii muncii e respectat. Poate că d-l Petronius a confundat ocupația, breasla, slujba și cu aplicația naturală. Atunci, rău a făcut! Mai bine ar fi spus numai că a fi filolog și poet e o anomalie și apoi ar fi tăcut; atunci, defel nu ar fi greșit în acest punct. Dar autoriul a confundat pe filologul-artist (adecă *dubla-aplicație*) cu revizorul școlar-artist (adecă *breasla-aplicație*) și confundînd a greșit.

D-l Petronius mai crede că cetirea vechilor manuscrise poate înnăduși un talent poetic și rîde de cei ce cetesc *Berthe aux grands pieds****. Nici aici n-are drept. Se știe că Eminescu avea o patemă de a găsi și de a ceti manuscrise vechi. Ei bine, au avut aceste manuscrise o înrîurire vătămătoare asupra geniului său? Dimpotrivă, și-a asimilat oarecum tonul lor și ne-a dat un stil vrednic de admirat. Afară de aceasta, cetind vechile manuscrise de sute de ani, s-a împătimit de trecut, s-a pătruns de dînsul, încît ni l-a descris cu cea mai mare putere artistică și ne-a făcut și pe noi (cari urîm trecutul) să ne împătimitim de el. Victor Hugo și școala romantică n-a căutat și n-a dezgropat vechile poeme ale vîrstei

* Poet (1856—1913).

** Gheorghe Boteanu (1837—1902).

*** „Berthe au grand pied“, nume din *Ballade des dames du temps jadis* de Fr. Villon, mama lui Charlemagne.

de mijloc ? N-a declarat de izvor al romantismului tocmai de-al de *Berthe aux grands pieds* ? Am putea înmulți pildele, dar nu credem de trebuință.

Deci filologia nu-i așa de ridiculă, de nefolositoare și chiar vătămătoare, cum crede d-l Petronius.

Ea, ca orice știință, răspunde la o trebuință a creierului : *de a afla orice și cât mai mult*. Ea aduce folos în mai multe ramuri ale cunoștințelor omenești.

Lipsa desăvârșită de cunoștinți filologice te poate face chiar ridicul ; cum, de pildă, ridicul s-a făcut d-l Ighel * spunînd că *văzum* e o licență gramaticală, adecă neștiind că *văzum* e o formă veche, un arhaism și ca atare e estetic a fi întrebuintat de literați, după cum sfătuiește și Lambrior.

Aparență și realitate. În acest articol d-l T. Pisani **, după ce ne arată cîteva fenomene cari în aparență par într-un fel, iar în realitate îs altfel, s-avîntă în filozofie, se întrebă de ce vedem un corp (compus din atomi), pe cînd atomii nu-i putem vedea. Apoi aduce ca sprijin argumentarea că „invizibil plus invizibil nu dă tot invizibil ?“ Aice însă e pricina. Va vedea d-l Pisani că nu orice invizibil plus invizibil dă tot invizibil.

Sînt două pricini pentru care materia e invizibilă : cantitatea și calitatea. Avem deci invizibil *din pricina cantității* și invizibil *din pricina calității*. De pildă, eterul e invizibil din cauza *calității*. Un invizibil de *calitate* plus un alt invizibil de *calitate* dă tot un invizibil, căci calitatea rămîne aceeași, deci și pricina invizibilului — calitatea — rămîne. Așa, orice eter e invizibil, fie puțin, fie mult. Dimpotrivă, din adunarea mai multor invizibili de *cantitate* se naște un *vizibil*, căci, *prin adunare*, micimea încetînd, încetează și pricina pentru care corpul era invizibil. Adecă „mica cantitate“, pricina invizibilului, încetînd, încetează și invizibilul. Așa trebuia să re-

* Ilie Ighel (1870—1938), director al rev. *Buciumul*. A scris o *Încercare critică asupra lui Eminescu* (1890).

** Timoleon Pisani (1872—1943), publicist.

zolve chestia d-l Pisani, iar nu, părîndu-i foarte grea, să alerge pe la audiențe, regi etc.

D-l T. Pisani arată că o bucată de lemn „solid“ e compus din atomi și atomii sînt *separați*. „În ce constă dară soliditatea?“ — se întrebă autorul. Apoi își răspunde că în puterea de atracțiune; însă puterea de atracțiune e invizibilă, iar materia vizibilă; iată, deci, zice d-sa, că realitatea constă în invizibil și că vizibilul e aparență. Vom arăta d-lui Pisani contrariul și se va miera că n-a știut atîta lucru.

Atracțiunea (adecă — vorbind de atomi — coeziunea) e o forță și, ca orice forță, e un rezultat al materiei. În cazul de față, atracțiunea e forța ce rezultă din apropierea moleculelor de lemn. Deci moleculele lemnului sînt *cauza*, iar atracțiunea *efectul*¹. D-l Pisani recunoaște de reală numai atracțiunea — efectul —, pe cînd cauza — moleculele — o neagă, o numește aparență. Însă se poate efect fără cauză? Se poate recunoaște efectul și cauza nu?

Prin aceasta d. Pisani, desigur inconștient, e de părerea celor ce nu admit decît spirit — idei foarte învechite — „realitatea constă în invizibil“ — cum zice d-sa. E de părerea celor ce neagă ființa materiei și o numesc o aparență, o manifestare a spiritului... etc. Desigur că d-lui Pisani nici nu i-a trîsnit prin cap să susție așa ceva, dar, din neștiință, aicea a ajuns, a ajuns să vorbească în sensul celor *mai spiritualiști* spiritualiști, și anume în sensul celor mai îndărătnici, mai ridiculi și al celor mai învechiți.

Ș-apoi, acestea sînt *tendențele nouă* cu care se recomandă *Buciumul*? Să ni se permită o digresiune. În îmbrăcămintea cucoanelor adesea vedem că moda nouă e moda ce a mai fost cîndva; în idei nu merge tot astfel. Ideea că numai invizibilul — spiritul — e realitate a fost nouă cîndva, de mult; astăzi, d-l Pisani n-o mai poate aduce la modă, cum se aduc îmbrăcămintele cucoanelor de altădată. Am dori ca *tendențele nouă* cu cari

¹ Și această cauză — moleculele, plus acest efect — atracțiunea, dă naștere solidității.

se recomandă *Buciumul* să nu fie numai o vorbă goală ; am dori să avem fericitul prilej de a le aprecia.

Cei de la această revistă, decît s-ar ocupa cu lucruri seci, izolate, fără fruct, mai bine și-ar cheltui vremea și cugetarea pentru lucruri mai mari și, mai de samă, pentru marile chestii ce se agită azi în omenire !

Dar fiindcă am atins chestia tendințelor nouă, trebuie să spunem că ne-am mierat mult de declarațiile d-lui Ighel (din *Exclusivismul în literatură*) că revista *Buciumul* „are tendințe nouă” și (în alt loc) că : „la această revistă vor scrie alătura spiritualiștii cu încarnații atei”. Poate ști, d-l Ighel, cum va fi tendința cînd la revista d-sale vor fi alături scriitori de toate tendințele ? Revista va avea atunci o tendință mixtă ori indiferentă ; niciodată însă o tendință hotărîtă (veche ori nouă). Toleranța pentru toți scriitorii este o *procedură nouă* ; și poate astă toleranță a botezat-o d-l Ighel „tendință nouă”. Atunci s-a înșelat, căci alta-i procedura și alta-i tendința.

Trebuie să mai spunem că nu e tocmai folositoare această toleranță, care va da naștere la o mare amestecătură de idei ; căci se va vedea, în același număr poate, asupra aceleiași chestii, doi colaboratori susținînd două păreri deosebite ca ceriul de pămînt. Ei bine, unul dintre cei doi colaboratori va trebui să fie greșit în părerile sale. Și această greșală va trebui s-o vadă și d-l director Ighel. Ei bine, va lăsa să fie publicată bucata cu pricina ? Iată un nonsens. Pentru lămurire, să dăm o pildă : un oarecare X susține că materia e reală, și nu aparentă ; d-l T. Pisani însă susține contrariul. Să ne închipuim că d-l Ighel e de părerea d-lui Pisani (și că e foarte convins). Atunci părerea d-lui X nu-i va părea d-lui Ighel o nerozie ? Și totuși, d-l Ighel va publica articolul d-lui X, căci așa a declarat în manifestul întăiului nr. al *Buciumului*.

Ni se va obiecta că asta n-are a face, că cetitoriului îi va rămînea să aleagă din două idei potrivnice pe cea mai bună. Da ! E foarte bine pentru un om cînd are de unde alege o idee ; atunci convingerea e trainică și serioasă ; dar tocmai același cetitor se va scandaliza cînd va vedea că membrii unei „tovărășii pentru a lumina” se contrazic ei în de ei ; se va scandaliza cetitoriul că

nici cei ce s-au însărcinat să-l lumineze nu se înțeleg între dînșii — și nu e convenabil nici pentru membrii revistei să se contrazică între dînșii, căci atuncea nu vor putea să convingă pe cetitor, care nu va vedea în întreprinderea revistei „o tovărășie de luptă pentru a lumina“, lucru ce dă naștere entuziasmului și care entuziasm, propagat cetitorilor, deschide convingerei calea. Apoi cetitorii își vor zice : „dacă ei nu se pot lumina între dînșii, atunci de unde puțința de a lumina pe alții ?“

Școala nouă, an. I. nr. 13, ian. 1890.

MUNCA

Funcționarismul

Voim a aduce oarecari lămuriri în chestie.

Mulți s-au întrebat care e pricina tendinței tuturor spre funcționarism și a nimănua spre industrie. Unii au răspuns că e vina școalei, unde nu se predă nemică cu folos practic, alții au dat vina pe civilizația noastră spoită etc. Dar ni se pare că nu s-a dat peste adevărata pricină. Și aceasta vine de acolo că nu s-a raportat chestia aceasta la alcătuirea *economică* a societății, care e singura adevărata pricinuitoare a marilor manifestări omenesti.

Noi găsim că tendința spre funcționarism are o cauză *economică*, neatîrnată de organizarea școalei și această tendință spre funcționarism fiind un efect al căruia cauză stă în alcătuirea *economică* a societății, este evident că, pe cît timp cauza va exista, efectele se vor manifesta.

Cauza funcționarismului noi o găsim în faptul că *industria mică* e pe calea pieirei. În adevăr, capetele teoretice ale socialismului au dovedit că *industria mică* astăzi este o rămășiță a trecutului, o strigoaică, care, în fața marelui industrii și a capitalismului modern, trebuie să piară. Iar dintre micii industriași, poate unul la mie va ajunge mare burghez, ceilalți vor fi înghițiți de marele capital pentru a îngroșa rîndurile acelei clase menite a forma lumea viitoare, ale proletariatului. Așadar, omenirea tinde a se limpezi în două clase : burghezia, ajunsă la cel mai înalt și totodată la cel din urmă grad al dezvoltării sale, și proletariatul, chemat de a da o nouă față lumii, prin realizarea formei colective.

Lucrurile fiind astfel, ne întrebăm ce rămîne de făcut unui om cînd vine în fața vieții, cînd își alege așa-numita carieră ? Lui i se înfățișează două drumuri : meșteșugurile (*industria mică*) și funcționarismul.

Dar, cum am arătat, industria mică tinde să piară ; și acest lucru nefiind numai platonice, ci enunțarea lui fiind bazată pe observarea realității, această realitate însăși este în acord cu teoria, adică vedem în orice zi cum micii industriași devin proletari, fiind sfărâmați de concurența marelui burghezii, a fabricanților mari.

Ne întrebăm acum dacă nu ar face o socoteală greșită acela care ar prefera să îmbrățișeze o carieră ce fatalmente îl va arunca în clasa grozav de nenorocită a proletarilor, ci ar prefera mica industrie funcționarismului care, cu câteva condiții, ca servilismul etc., îți permite o viață cel puțin mai bună decât a unui proletar.

Cît despre efectele ce produce la rîndul său această neînvinsă și universală tendință spre funcționarism, mărturisim că sînt în acord cu evoluția societății omenești.

În adevăr, industria mică fiind un lucru al trecutului, dar care n-a pierit încă, este o piedică în mersul evoluționist al societății. Și fiindcă acest mers ne apropie de forma colectivă, prevăzută și dorită de noi, de aceea orice piedică ce întîrzie ajungerea la acea țintă ni se pare nouă că trebuie înlăturată.

Din pricina tendinței spre funcționarism, clasa reprezentanților micii burghezii este foarte puțin alimentată de membrii noi și deci funcționarismul contribuie la înlăturarea, la nimicirea acelei clase.

Iată de ce am spus că funcționarismul e în acord, adică nu stingherește mersul evolutiv al societății. Din contra, îl grăbește. Și nici n-ar putea fi altfel, căci doară tocmai din observarea tuturor acestor fapte s-a ajuns la prevederea punctelor expuse mai sus, cătră cari evoluționează societatea, cum, de pildă, limpezirea omenirii în burghezii și proletariat, căderea apoi a burghezii etc.

Așadară, funcționarismul este un efect fatal al alcătuirii economice și, la rîndul său, contribuie la grăbirea pașilor evoluției.

Munca, an. I, nr. 39, 18 noiembrie 1890.

Despre rolul socialismului

Adeseori auzi pe unii vrăjmași, puțin pricepuți, spunând că societatea nu poate să se schimbe în mai bună, că așa a fost de când este. Cum, zic ei, când e vorba despre noi, socialiștii au să lecuiască relele de care suferă omenirea? Și, apoi, adaugă că această formă de azi e cea mai bună din formele cu putință.

Cînd cineva se întrebă cum de socialiștii au să „îndrepteze lumea“, acel cineva dovedește că nu știe ce însemnează nici omenire, nici socialism, nici nimic. Nu socialiștii au să îndrepteze lumea, și iată de ce. Societatea fiind un organism, ea în mod fatal se schimbă, merge într-o direcție în care a început să meargă de la obîrșia ei. Societatea merge, se schimbă dar fatal, mîr.ată de cauze puternice, și a o opri, sau a o schimba din această cale, e ca și cum am voi să oprim pămîntul în mersul său sau să-l facem să se învîrtească de la răsărit spre apus, în loc de la apus spre răsărit. Și fiindcă omul nu este stăpîn al împrejurărilor, ci împrejurările stăpîne omului, chiar cînd toți am voi să schimbăm mersul societății, am încerca ceva cu neputință. Societatea evoluînd, vine întrebarea dacă evoluția ei e progresiv crescătoare, adică dacă mergem spre o stare mai bună, prin urmare, dacă orice stare anterioară este mai rea decît toate cele ce urmează după dînsa. Răspunsul e pozitiv. Pentru a ne convinge de aceasta, n-avem decît să studiem mersul societății în trecut, pe de o parte, iar pe de alta, să cercetăm încotro ne mîină factorii existenți în sînul societății de azi.

Studiul istoriei ne arată o tendință progresivă, deși pe o cale de forma unei spirale ; și este evident că nemica nu ne poate face a crede că de acuma se va putea întîmpla altfel. Factorii existenți, economici, intelectuali etc. de asemenea ne duc către o formă nouă, ce noi o vedem

mai bună decît cea de azi. Societatea, deci, schimbîndu-se din pricina unor cauze de *neînlăturat*, întrebarea că *prin ce minune socialiștii vor schimba lumea* este falsă. Și, în adevăr, nu socialiștii vor schimba lumea — lucru ce nici nu-l pretind —, ci ei se mulțămesc a cerceta mersul societății în trecut și, din tendința, din direcția observată în acest mers, precum și din examinarea tuturor factorilor ce iau parte la împingerea societății mai departe, ei duc mersul în viitor, precum și ținta acestui mers, adică forma socială cea mai apropiată, ce va urma după aceasta de azi. Și fiindcă ei văd că această țintă, acea formă ce fatal va veni este mai bună decît aceasta, de aceea ei ne îndeamnă să mergem mai repede într-acolo. Tot în acest scop ei caută a înlătura orice piedică ce s-ar găsi în calea acestui mers și care l-ar întîrzia. Cei ce spun că *noi* voim să *schimbăm* lumea dovedesc că sînt convinși de imutabilitatea acesteia; și printr-aceasta dovedesc îngustimea de minte a sălbatecului, prea de tot absorbit de prezent. Dacă tendința oricărui organism este înspre mai bine, și se schimbă mereu în constituția sa, de unde are cineva dreptul de a contesta acest atribut necesar la tot ce există acestui mare organism — Omenirea. Noi nu ne putem închipui ceva fără mișcare; acest lucru este numai o închipuire a minții omenesti. Iar societatea se va mișca, va tot înainta, pe cît timp se va învîrți și această planetă în veci călătorind, pe care ne aflăm.

Iar acelora care recunosc că societatea merge singură într-acolo unde arătăm noi, dar ne spun că *tocmai de aceea* sîntem nefolositori, le vom răspunde că legitimitatea noastră e îndreptățită prin aceea că arătăm ținta încotro merge omenirea și astfel transformăm acest mers din inconștient în conștient și, deci, cu atîta mai sigur și mai drept; întocmai cum morala, care nefiind folositoare decît pentru cei cu aptitudini bune, care ar face binele și inconștient, își are legitimitatea sa prin faptul că face pe om conștient de binele ce-l face și de calea ce o urmează. Pe de altă parte, noi luptăm pentru înlăturarea piedecilor care întîrzie ajungerea la acel țel și îndemnăm omenirea să pășească mai repede către cucerirea unei stări mai bune. Deci punem umărul la împingerea carului progresului mai departe.

Și acesta este un ce nefolositor, indiferent față cu ajungerea la forma colectivă ?

Din cele zise mai sus se vede că socialiștii sînt și ei un factor de progres și societatea, mergînd din pricina unor factori, n-ar mai evolua cînd factorii ar lipsi. Dar așa ceva vreau burghezii de cari vorbim, cînd se încearcă să nege rostul socialismului ; iară tot ei, pe de altă parte, recunosc rostul evoluționist al societății. Ei nu înțeleg că admitînd efectul trebuie să admită și cauzele sau că le admit chiar implicit.

Să punem acum chestia altfel, față tot cu acesta. Să ne închipuim că cel ce zice că societatea merge singură și că nu-i nevoie de noi, să ne închipuim că acela e un liberal dintre cei mai ortodocși și totodată politician. Acestuia i se poate pune următoarea întrebare : d-ta spui că noi n-avem nici un rost de a face propagandă fiindcă societatea dorită de noi se va realiza și fără socialiști. Dar d-ta, fiind liberal ortodox, crezi că societatea merge cătră forma celei mai desăvîrșite concurențe și a celui mai desăvîrșit individualism ; atunci se nasc mai întăi următoarele două nonsensuri : 1. Admitînd forme în viitor, pe cea colectivă și pe cea burgheză și 2. Te întrebăm de ce d-ta lupți pentru perfecționarea unei forme — a d-tale — ce știi că se va întîmpla, făcînd deci ceea ce nouă ne impuți ca lucru nefolositor ; sau (a doua parte a întrebării), d-ta nu admiti ca direcție și stațiune a evoluției decît forma colectivă, și fiindcă lupți pentru realizarea altei forme, adecă fiindcă vrei să stingherești mersul evoluției și să întorci lumea din calea pe care merge, ești un om neștiutor de puterea *neînvinsă* a legilor fatale.

Uniia, pentru a-și ierta nelucrarea lor, vor zice, cu neîncrederea unei babe cu-n picior în mormînt, că ce să mai luptăm noi pentru un lucru ce se va întîmpla foarte tîrziu, pentru că, vor adăuga uniia, toate formele sociale au ținut foarte mult. Întăi vom răspunde că asta nu ne poate împiedica de a arăta unde mergem și de a îndemna — cu atîta mai mult — mersul grăbit într-acolo ; și pe urmă vom adăoga că forma burgheză nu va dura nici cît cea a robiei, nici cît cea a iobăgiei. Și aceasta, fiind întemeiați pe faptul cunoscut în știință că un organism cu cît e mai sus pe scara evoluției, cu atîta mai repede evoluează (Lanessan, *Transformisme*), întocmai ca

și în cercetarea legilor în știință unde „materialele adunate, procedările și produsele cari nu se întâlnesc decât în societățile înaintate în civilizație, măresc foarte mult posibilitatea de a descoperi grupe nouă de relațiuni și ușurința de a generaliza făcându-le mai accesibile experienței și relativ mai dese“ (Spencer, *Classification des sciences, Des lois en général*). Și fiindcă organismul social e mult mai sus azi decât în orice epocă anterioară, de aceea schimbările se pot întâmpla în sînul său mult mai repede decât înainte. Iată de ce credem noi neștiințific de a admite că salariatul va dura nu cît forma robiei, dar măcar cît a servajului. Salariatul nu va avea norocul de a trăi ca acele forme; cauzele economice, libertatea politică, știința, morala și propaganda îl vor arunca în domeniul trecutului și nu va dispărea nici peste 500 ani, cum zicea Rodbertus Jagetzow* nici peste 200 ani, cum socotea Lassalle**. Aceștia erau mai la începutul mișcării proletariatului și nu avuseseră prilejul de a fi față la marile mișcări ce se pot vedea azi între muncitori, de aceea punem îndeplinirea ideilor lor așa de tîrziu.

Socialismul nu-i decât știința adevărată, aplicată la cercetarea societății. În critica societății actuale se întemeiază pe teoria valorii astfel cum au formulat-o maeștrii economiei politice: Adam Smith***, Ricardo****, Marx etc., iar în dinamica socială se întemeiază pe marea teorie a evoluției. În zădar se încearcă un Lavelaye să răstoarne teoria valorii lui Marx. Și e curios cum el se miră că socialiștii îmbrățișează teoria darwinismului. Dar fără astă teorie, fără acest adevăr dovedit, cum am putea proba mersul societății? Și, în sfîrșit, tot în zădar cutare X sau Y se încearcă a nega legitimitatea socialismului.

Știința a dat mîna cu socialismul.

Munca, an. I, nr. 52, 17 febr. 1891.

* Operă principală: *Zur Beleuchtung der sozialen Frage* (1875).

** Vezi discursul său, *Arbeiter Programm* (1862).

*** Opera principală: *An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776).

**** Operă principală: *Principles of Political Economy and Taxation* (1817).

Malthus și prostituția

În istoria științei sociale nu cunosc o absurditate mai mare decît malthusianismul. Iată în puține cuvinte sistemul acestui învățat *. Malthus recunoaște existența mizeriei la clasele muncitoare și faptul creșterii acestei mizerii. El se întreabă care-i pricina și o găsește în creșterea prea mare a populației în raport cu creșterea producției. El pretinde că populația tinde să crească în proporție geometrică (ca numerele 2, 4, 8, 16 etc.), pe cînd mijloacele de hrană, îmbrăcăminte etc. cresc în proporție aritmetică (ca numerele 2, 4, 6, 8). Apoi propune ca leac abținerea de la relații sexuale, de la căsătorii, pentru a se împiedica înmulțirea populației. Aceasta o recomandă celor săraci, bineînțeles că bogații au cu ce-și crește copiii.

Dar mizeria populației, precum și progresul acestei mizerii, nu vine din pricina prea repedei înmulțiri a oamenilor, ci din pricina organizării sociale burgheze. Și iată în puține cuvinte acest adevăr cunoscut și recunoscut. Din faptul că muncitorul n-are capitalul trebuitor, e nevoit să-și vînză puterea de a munci, adecă să-și închirieze brațele. Pentru aceasta muncitorului nu i se dă decît atîta încît să nu moară de foame și să poată da naștere la viitorii robi ai capitalului; pentru că capitalistul, ca să cîștige, e nevoit să nu plătească muncitorului tot prețul muncii sale, căci valoarea ce o capătă materia primă fiind egală cu munca pusă, dacă ar plăti toată această muncă, ar rămîne la urma urmei numai cu cheltuielile scoase, adecă cu prețul materiei prime și a uzării mașinilor, cu alte cuvinte, n-ar cîștiga nici un ban. Deci capitalistul caută să-și însușească cît mai multă

* Din *An Essay on the Principle of Population*, 1798, ed. a II-a, 1803.

muncă neplătită, și cu cât această dorință a lui se îndeplinește, cu atîta mizeria muncitoriului crește. Apoi este concurența între capitaliști, care îi fac să caute muncitori cu salariu cât mai mic. Și sărăcia împinge pe proletar să-și închirieze brațele pe oricît numai să nu moară de foame. Până aicea am considerat numai o clipă, parcă societatea ar sta pe loc.

Dacă considerăm societatea în evoluția ei, vedem că mizeria crește tot din pricina alcătuirii economice, și nicidecum din pricina creșterii populației. În adevăr, prin perfecționarea mașinismului industrial (și agricol în țările mai înaintate), se aruncă din ce în ce mai mulți lucrători pe drumuri. Înmulțindu-se numărul celor fără de lucru în raport drept cu lipsa de trebuință de brațe, se naște o concurență grozavă între muncitori, care concurență pe cei mai mulți îi lasă pe drumuri și pe alții îi face să muncească pe un salariu de nimic. Tot la acest rezultat duce și centralizarea capitalurilor, adică împuținarea din ce în ce a capitaliștilor și stăpînilor, precum și pieirea burgheziei mijlocii cari sînt caracteristica evoluției burgheze a societății. În adevăr, ruinîndu-se din ce în ce mica industrie și o parte din cea mai mare, numărul proletarilor se tot mărește pe fiecare zi și concurența, de care am vorbit, se sălbătăcește mai mult, ajunge tot mai neîmblînzită.

Am văzut dară că pricina mizeriei e alcătuirea societății, care face ca capitalul să nu mai fie al celui care muncește ; și am mai văzut că această mizerie crește din pricină că acest caracter al societății burgheze se accentuează fatal tot mai mult, pentru că e inerent evoluției burgheze a societății.

Cum că populația crește mai repede decît produsele de consumat iarăși nu e adevărat, căci noi vedem că mașinismul se perfecționează într-un chip uimitor de repede, că producția industrială crește neîncetat. Apoi mizeria cea mai mare este în timpul crizelor industriale, cari provin din pricina prea marelui cantități a producției. Vrasăzică contrariul de ceea ce spune Malthus ; cînd producția e mai mare, atunci mizeria este mai sfîșietoare. Dacă mai adăogăm că (din pricina alcătuirii sociale — pămîntul fiind îmbucătățit etc.) agricultura a rămas foarte în urmă, că se lucrează într-o mare parte a Europei cu uneltele cele mai primitive ; dacă ne gîndim

că într-o societate colectivă aceste rele vor dispărea de la sine prin lucrarea în mare, cu mașini perfecționate, de-a valma și după metode științifice, ca și în industrie, atunci teoria lui Malthus cade.

După ce am făcut aceste câteva observații necesare, trecem la scopul principal al articolului nostru. Am văzut că Malthus propune ca leac mizeriei abținerea de la căsătorii, paza de a face copii; și aceasta o recomandă numai clasei muncitoare. Pentru sfatul acesta, nesuferiții de nerușinați cărturari ai burgheziei numesc pe Malthus un mare filantrop, un om cu mare durere pentru cei dezmoșteniți! Mi se pare că aceea e culmea cinismului!

În trecut, observăm că tot același spirit îngust, tot același scepticism de clasă care piere au dus la aceleași încheieri pe Schopenhauer¹ (urmînd calea speculațiilor metafizice) și pe Tolstoi² (care și-a întemeiat halucinațiile pe morală). Ba Schopenhauer se potrivește de minune cu Malthus. Și el recomandă ca și Malthus castitatea și abținerea numai celor săraci, pe cînd burgheziei îi recomandă chiar haremuri! Dar ce sînt acestea în fond? Sînt zbuciumul de a dezlega chestia socială oricum, numai ei burghezii să rămîna neclintiți în privilegiile lor!

Mai observăm în trecut următorul lucru. Malthusienii cînd combat socialismul fac mare larmă cu teoriile lor. Pe noi ne surprinde un lucru: de ce ei nu procedează în chipul următor și foarte logic: de ce nu propovăduiesc egalitatea economică, și apoi, dacă teorema progresiunilor malthusiene se va realiza, atunci să păzască cu toți sfatul lui Malthus să se abție toți oamenii. De ce? Fiindcă-i la mijloc interesul de clasă!

Acum să ne întoarcem de-a dreptul la chestie. Se știe că iubirea e sentimentul cel mai puternic al omului. Viața se compune din două instincte principale, la care se reduce orice manifestare a ei: conservarea individului și conservarea speciei. Ei bine, a cere unui om să renunțe la conservarea speciei e o nebunie, e a cere

¹ Vezi *Lumea ca voință și reprezentare*, precum și celelalte scrieri ale acestui filozof.

² Vezi *La Vie* (unde-și expune sistemul lui filozofic) și opera recentă *Sonate à Kreuzer*.

să renunțe la jumătate din viața sa, e a mutila viața¹. Și să nu se zică că acestea sînt vorbele unui libidinos! Ceea ce zic mai sus e adevărul rece, pur și simplu, pe care nimeni cu mintea sănătoasă nu-l poate nega. Și apoi, mergînd pe această cale, putem cere proletarilor să renunțe și la instinctul conservării individuale — atunci chestia socială s-ar rezolva atît de simplu! A, ba! Dar atunci cine ar munci pentru domnia lor, trîntorii!

Mă întreb, un om în fața acestui mare simțîmînt, a acestui act (cel mai sublim, zice Max Nordau, fiindcă tot sistemul nervos ia parte), poate să se abțină? Evident că nu. Și dacă s-ar abține, dacă n-ar asculta de vocea speciei, ce ar urma? Ar urma ruina fiziologică, și deci morală și intelectuală a individului. Ce cale îi rămîne? Îi rămîn două căi: scopirea, tot un fel de renunțare (scopiții sînt schopenhauerieni, tolstoști și malthusieni, consecvențe) sau frecventarea prostituției. Și oricine poate înțelege că calea din urmă e singură probabilă. Cu alte cuvinte, povața călugărului Malthus încurajează de-a dreptul prostituția și destrăbălarea. Și, faptul generalizîndu-se, s-ar întinde așa de grozav prostituția, că ar ajunge cel mai însemnat fenomen social, supapa de siguranță a omenirii, sprijinul societății burgheze, al cărui prototip și oglindire e.

Teoria lui Malthus este ideatizarea, îndreptățirea teoretică a prostituției.

Acestea sînt teoriile pe care le profesează și la care se înclină burghezii noștri, ei, cari fac atîta gălăgie cu sfînta familie, propteaua societății, ordinei, moralei etc., etc.

Dar poate să fie liniștit Malthus în mormîntul lui. Dacă sfaturile lui n-au avut nici un răsunset (ca orice sfat), apoi mediul economic a lucrat, așa că Malthus ar fi destul de mulțămînt. Mediul economic, zic, face pe oa-

¹ Să se observe că burghezii, care nu înțeleg din socialism nici cît negru sub unghie, care cred că ei vin în numele unei idei de dreptate, zic: „Omul e om, întotdeauna are să vrea să cîștige pe socoteala altora. Credeți voi, socialiștilor, că aveți să-i faceți să se conducă după idei de dreptate, și nu după sentimente? Dar atunci, burghezie incultă, cum crezi că poți convinge pe muncitori să renunțe la îndeplinirea celei mai poruncitoare trebuinți?”

meni să nu li mai vie gust de însurătoare (neavînd cu ce hrăni copiii etc.) și să încurajeze cu prisos a cincea prostituție... pardon ! a cincea putere din stat.

Dar, în fond, ce vedem noi, la urma urmei, în această teorie ? Vedem cum burghezia simte inconștient că societatea actuală sfarmă familia, că pieirea familiei se pregătește în condițiile economico-burgheze.

Munca, an. II, nr. 24, 4 august 1891.

Lupta pentru trai în societatea omenească

Este necontestat că o teorie care are pretenția de a explica o serie de fapte și de a le ține sub stăpînirea sa trebuie să fie formată în urma cercetării acelor fapte. Noi nu putem pretinde ca o teorie ce s-a format prin cercetarea faptelor *a* și *b* să explice și faptele *c*, sau că *c* trebuie să se conformeze teoriei cutare pentru că aceasta explică pe *a* și pe *b*, chiar cînd *c* ar avea oarecare înrudire cu *a* și *b*. Aceasta ar fi un grosolan defect de logică și acesta e cazul celor ce susțin că socialismul nu-i întemeiat pe adevărata știință, fiindcă el nu se împacă cu teoria luptei pentru trai între individ și individ. Noi afirmăm cu tărie că orice teorie a socialismului se întemeiază pe toată știința veacului. Defectul de logică, de care am vorbit mai sus, stă în aceea că nu se ia în samă că la încheierea teoriei luptei pentru trai (*struggle for life*) nu s-a studiat societatea omenească, că teoria a avut pretenția de a explica mai cu samă originea și variabilitatea speciilor zoologice.

În afară de defectul de logică și ca pricină a lui, se adaugă și un surprinzător defect de știință ; acela de a-și închipui societatea omenească asemenea oricărei alte specii zoologice. Nu s-a știut să se ieie în samă mediul social, creat prin întovărășirea oamenilor și prin modul de producere, mediu care lipsește cu totul la celelate animale (afară de puține excepții) și nu s-a dat nici o însemnătate acestui mediu.

Șirul logic al cercetărilor și concluziilor ar fi fost acesta : a se primi ca bună teoria lui Darwin (în chestiile de care se ocupă), a se întreba dacă această teorie nu se aplică cumva și societății omenești, și, dacă se aplică, a se întreba dacă se va aplica veșnic. Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie a studia statica și

dinamica socială, și apoi a ne pronunța dacă teoria lui Darwin se aplică societății, dacă nu se aplică, sau dacă se aplică modificată. Numai pe această cale se pot căpăta principii drepte în chestia darwinismului social. După sistema individualiștilor burghezi poți dovedi ca fals lucrul cel mai adevărat, căci n-ai decît să-l pui alături cu o teorie ce-ți trece prin cap și apoi să strigi : vezi că nu se împacă cu teoria ?

Eu, socialist, pot răspunde foarte bine unui individualist ce mi-ar arăta că teoria luptei pentru trai răstoarnă teoriile socialismului, pot răspunde, zic, următoarele : „Ce-mi pasă că teoria lui Darwin nu se împacă cu teoria socialismului ? De unde știi d-ta că poate teoria lui Darwin nu-i adevărată și că socialismul e adevărat ? Sau, cum vrei d-ta ca o teorie, care explică originea speciilor, să se împace numaidecît cu o teorie care explică evoluția societății omenești ? D-ta, dacă vrei să-ți împaci teoria cu socialismul, modific-o și acomodeaz-o cu teoria care explică evoluția omenească... etc.“ Și, în cazul acesta, metoda logic sănătos e cu mine. Așadar, chiar dacă socialismul nu s-ar împăca defel cu darwinismul, totuși nu s-ar putea concluda că e fals. S-ar putea foarte bine ca ambele teorii să fie adevărate, fiecare în sfera ei respectivă, și să nu se împace.

Dar socialismul admite lupta pentru trai nu numai în zoologie, dar chiar și în explicarea fenomenelor sociale, fie că privim omeneștii stînd pe loc, fie că o considerăm în evoluția sa. Numai cît : în societatea omenească noi admitem teoria luptei pentru trai schimbată și acomodată cu traiul acestei societăți. Căci oamenii, adică luptătorii, sînt înrîuriți nu numai de mediul natural (ca celelalte animale), ci și de mediul social, ba sînt mai mult înrîuriți de acesta din urmă. Și se știe că acțiunile omenești nu sînt decît rezultanta înrîurilor ce primește creierul din afară. Cum s-ar putea dară ca înrîuririle fiind deosebite (la oameni de dobitoace) efectele înrîurilor să fie identice ?

Burghezia individualistă (care crede că în societate domnește *adevărata luptă* pentru trai și care se așteaptă la rezultate minunate de la această luptă) se face că se

miră¹, dar în realitate crapă de ciudă că socialismul trăiește așa de bine cu teoria ieșită din creierii genialului englez.

Individualiștii pretind că azi domnește ca lege primă, aproape ca lucru în sine, ireductibil, lupta pentru trai individuală, precum domnește în toată lumea animală. Burghezii pretind că azi domnesc cei mai tari fizicește, moralicește și intelectualicește (adecă burghezii noștri sînt cei mai zdraveni, cei mai morali și cei mai deștepți oameni). Ei bine, o observare cît de scurtă ajunge ca să ne convingă de obrăznicia burgheză și plătită a acestei afirmări. Cîți ofticoși, cîți faliți morali și intelectuali trăiesc pe spetele a mii de indivizi deștepți și harnici! Cîți inteligenți se pierd din pricina lipsei de mijloace de a învăța și cîte locuri ce ar fi putut fi ocupate de aceștia se umplu cu chirciturile intelectuale ce au avut destui bani pentru a cumpăra un titlu! A mai insista asupra acestui fapt ar fi o pierdere de timp zădarnică și un succes din partea noastră prea ușor căpătat. Faptul acesta e dovedit cu o rară competență în broșura *Robia și socialismul*. Chiar burghezul Laveleye îl recunoaște în polemica sa cu Spencer². Și fiindcă am adus vorba de acest mare cugetător, trebuie să spunem că Spencer e poate cel mai strașnic partizan al individualismului, adecă al luptei pentru trai între individ și individ. Și să nu ne mirăm că Spencer e partizantul unei asemenea teorii. Se știe că știința, nici ea nu scapă de înrîurirea mediului economic și a interesului de clasă.

Pe de altă parte, individualismul nu-i decît cea mai înaltă idealizare științifică (el domnește și în economia politică burgheză) a relațiunilor economico-burgheze.

Așadară, interesul de clasă puternic simțit poate face din omul cel mai luminat în alte chestii un apărător de absurdități cînd e vorba de chestiile sociale.

Ca urmare a pretențiilor de mai sus ale individualismului burghez e și afirmarea că lupta pentru trai din

¹ Vezi de pildă polemica lui Haeckel cu Virchow în *Preuves du Transphormisme*. Virchow a înțeles că darwinismul se împacă cu socialismul; pe cînd Haeckel, deși poate a înțeles, dară nu-i vine a crede. Se știe tendința omenească de a înlătura o presupunere vătămătoare: e instinctul conservării, în cazul acesta sub forma interesului de clasă.

² În cartea *Socialisme Contemporain*.

societatea omenească are, pe lângă altele, și rolul de a curăți omenirea de tot ce-i rău ca fizic, moral și intelectual și de a face să supraviețuiască numai cei bine înzestrați. Așa ar fi dacă lupta din societatea omenească s-ar da în aceleași condiții ca și în celelalte specii animale.

Însă, cum am mai spus, mediul artificial creat de oameni, mediu care lipsește la celelalte animale, pervertește în așa chip lupta pentru trai sau, mai bine zis, pricinuieste un așa chip de luptă, că duce omenirea la degenerare. În adevăr, mediul social e un foarte important, cel mai important factor patologic¹. Acest mediu duce majoritatea omenirii la falimentul fiziologic, moral și intelectual. Unul din argumentele burgheziei împotriva noastră e că : „atunci (în societatea socialistă) nu va mai avea loc selecțiunea naturală pricinuită de lupta pentru trai“. Nu este locul să arătăm aicea că o selecțiune naturală va fi, și că vor mai fi și alte pricini de purificare a rasei ; dară voi nega burgheziei dreptul de a spune că în societatea de azi are loc adevărata selecțiune naturală și aceasta pentru că, după cum am văzut, nici lupta pentru trai nu-i cea adevărată. Acuma, dacă punem față în față societatea actuală cu cea socialistă și le comparăm în această privință, vedem că : în societatea actuală toți indivizii sînt tîrîți către degenerare (din pricina locuințelor rele, a muncii excesive, a alcoolismului, sifilisului etc., cari provin din modul alcătuirii sociale de azi), pe cînd în societatea viitoare, pe lângă că indivizii voinici nu vor fi tîrîți la degenerare, dară chiar și cei mai rău înzestrați vor fi îndrumați către o stare mai bună de către societatea rațional alcătuită. Și credem că e nu numai mai bine, dară și mai logic de a îndruma către buna stare pe cei rău înzestrați, decît a împinge orbește la degenerare și pe cei buni și pe cei rău organizați, de-a valma.

Adevărata luptă pentru trai ar presupune neexistența legilor civile, penale etc. Și existența acestor legi este urmarea civilizației la care am ajuns, este urmarea chipului de producție și a alcătuirii sociale.

¹ Vezi acest adevăr dovedit în teza d-rului Stincă *Mediul social ca factor patologic*.

Adevărata luptă pentru trai nu poate avea loc decît atunci cînd există numai consumarea, nu și producerea. Odată cu producerea se naște solidaritatea de interese economice între producători, pe de o parte, și între cei care consumă fără să producă, pe de altă parte. Solidaritatea de interese dă naștere claselor sociale și clasele sociale, avînd interese protivnice, se naște lupta de clase. Lupta de clase ajunge cauza primă a tuturor mișcărilor și a oricărei manifestații sociale ; și între aceste manifestații este și lupta între individ și individ (concurența), care nu-i decît un corolar, o consecință fatală a luptei de clasă. Cu alte cuvinte, lupta individuală din seria animală care a existat și la oameni în starea lor de natură ajunge în special omenească în perioada producerei, *luptă de clasă* ; iară lupta individuală din societatea omenească nu vine decît din existența concurenței, care e efectul luptei de clase. Schimbîndu-se starea actuală și încetînd lupta de clase, dispare și lupta individuală, cum dispare o umbră odată cu corpul care o proiectează. Vedem dară că lupta individuală nu-i ceva veșnic și inerent societății omenești, fiindcă izvorăște dintr-o pricină trecătoare : existența claselor sociale și lupta dintre ele. Lupta pentru trai, de care vorbește burghezia ca de ceva veșnic și rațional (cum ar vorbi de materie și mișcare), nu-i decît concurența, care caracterizează faza burgheză a evoluției omenești.

Dar iarăși ni se va striga desigur : cum omul care are dorinți și apetituri din ce în ce mai mari, care nu-i decît un animal egoist, nu va avea veșnic dorința să-și mulțamească trebuințele cît mai mult ; și pentru aceasta nu va căuta să trăiască răpind de la alții ? Nu, vom răspunde noi, și iată de ce :

Pe cîtă vreme nu se produce, ci numai se consumă, orice cantitate de materie consumată de un animal e răpită altuia, adecă, cu cît unul consumă mai mult, ceilalți consumă mai puțin ; pe cînd în perioada producției, dacă cineva consumă mai mult, are și putința de a produce mai mult, și astfel, ceea ce el își însușește nu scade din ceea ce altul vrea să consume ; căci și acesta, dacă voiește să consume mai mult, are putința de a produce

mai mult¹. Așadară, pricina luptei pentru trai, a luptei individualiste e înlăturată. În vremea de azi producția e destul de îndestulătoare, și totuși lupta pentru trai ființează. Aicea e anomalia cea mare a societății burgheze. Dară lucrul se explică ușor dacă ne aducem aminte că lupta pentru trai din societatea omenească e efectul luptei de clase. Și lupta de clase e un fel de anacronism. Producția cea mai mare de azi face ca să nu mai aibă unii nevoie de a fura munca altora, pentru a duce un trai mai bun, căci se produce atîta de mult, încît ajunge pentru toți. Și cînd e vorba de viitor, se știe ce progrese repezi și uriașe face mașinismul.

Ca să arătăm mai clar că mărirea producției alungă lupta pentru trai între clase și deci între indivizi², să ne închipuim următorul lucru : că știința și mașinismul ajung pînă acolo că cu o muncă infinit de mică se poate produce o cantitate de lucruri de consumat infinit de mare. Atunci este evident că nu s-ar mai găsi nimenea care să susțină că mai e nevoie de luptă pentru trai, adică că mai are rațiune existența unei clase privilegiate alături de o nemărgenită clasă, care suferă de foame și de toate nenorocirile. Producția e și acuma destul de mare, numai cît nu-i așa de săritoare în ochi, și mai ales pentru ochii burgheziei mioape.

Am zis mai sus că lupta dintre indivizi, care se întîlnește la celelalte animale, vine din pricină că ele nu produc, ci numai consumă și deci n-au interese economice identice, prin urmare n-au clase sociale.

La oamenii primitivi, în stare de natură, condițiile de trai fiind ca și la celelalte animale, lupta individuală și adevărată avu loc. La începutul producției trăiră în comunism. Îndată ce producția creșcu puțin, așa că cineva putea produce ceva mai mult decît îi trebuia pentru a nu muri de lipsă, cei mai tari găsiră prilejul ca să-și

¹ Lupta de clase are loc tocmai în virtutea acestui fapt. În adevăr, dacă avem trei clase sociale și producția, de pildă, 9, atunci, dacă unei clase îi vine 4, alteia 3 și alteia 2 ; cînd clasa a treia va consuma 3 în loc de 2, atunci una din celelalte două clase va consuma mai puțin decît înainte.

² Clasele la originea lor s-au născut din adevărata luptă pentru trai. Lupta pentru trai adevărată s-a schimbat în luptă de clase ; și lupta pentru trai individuală de azi e efectul luptei de clasă, iar nu adevărata și prima luptă pentru trai.

Insușească ei ceea ce produceau cei mai slabi peste strictul lor necesar ; atunci se născură clasele sociale și lupta de clase.

Lupta de clase își are tipul și în viața animală. Și aicea vedem că comunitatea de interese întrunește pe indivizi în vederea aceluiași scop. Astfel, boii sălbatici, când sînt atacați de alte fiare, simt primejdia comună și *se întovărășesc în lupta pentru trai*. Aceste cete, cu aceleași interese, samănă foarte bine cu clasele sociale.

Cari sînt clasele sociale de azi ? Sînt rămășițele clasei feudale, este clasa burgheză și cea proletară. Clasa feudală e ruinatedă de burghezie. Rămîn față în față burghezia și proletariatul muncitor. Cine nu cunoaște de pe acuma a cui va fi victoria ? Cine nu cunoaște falimentul economic, moral, intelectual etc. al burghezimei ? Cine se îndoiește de puterea groaznică a acestui uriaș care se trezește, care își simte și știe menirea sa istorică — a poporului muncitor ? *Și cînd poporul muncitor va izbuti în lupta pentru trai, atunci nu vor mai fi clase, căci societatea va fi o societate de producători, toți producători*. Și, nefiind clase, nu va fi nici luptă între om și om și lupta aceasta va fi un nonsens, o absurditate, un lucru fără nici un scop.

Că această luptă tinde la zero dovedesc chiar științele naturale. Darwinistul Grant Allen * dovedește cu date din domeniul științelor naturale că lupta pentru trai, nesocotită și neîmblînzită pe treptele de jos ale animalității, se îndulcește, se micșorează cu cît ne suim pe scara ființelor organizate. Și la omul civilizată, deprins a subjuga natura, ea va aduce numai foloase și le va aduce tuturor.

Munca, an. II, nr. 25, 11 august 1891.

* Estetician senzualist în *Physiological Aesthetics* (1877). A se vedea conferința sa ținută la Londra, la Fabian Society, publicată în *Die Neue Zeit* și tradusă în *Contemporanul* cu tema : *Stă oare socialismul în contradicere cu știința, deoarece atacă legea selecțiunii naturale ?*

Idealuri

I

În numărul jubiliar al *Convorbirilor literare* se observă durerea ce simt reacționarii la gândul că ideile mari și umanitare au început să prindă loc în inimile tinere, pline de viață și doritoare de progres, idei ce sînt propagate de marele critic I. Gherea. În toate părțile se vede înrîurirea puternică și binefăcătoare a criticelor leale. Literații au început a se insufla de ideile sale generoase, iar generația nouă, tînără, nu mai ascultă sfaturi de „nu spera și nu ai teamă“. Nici „de te-ndeamnă, de te cheamă, tu rămîi la toate rece“. Și desprețuiește sonetele unui Cuza*, care din vila sa pacinică și în traiul trîndav și fericit ne spune — ca o *Lege* ce ne-a fost dată — că „traiul nu-i o gingașă idilă“, întocmai ca ridicolul *poet* Dargenton din *Jack* al lui Daudet cînd spunea sărmanului Jack vorbele de care, desigur, d. Cuza a fost inspirat: „La vie n'est pas un roman“.

Să lăsăm aceste glasuri ce sună în deșert să-și continue cîntul lor și să ne ocupăm de un articol din *Convorbiri, Idealuri*, scris de d. A. Philippide**. Astăzi voi analiza partea I a criticei d-sale, partea literară, în care, cu rea intenție vădită, atribuie lui Gherea niște teorii ce se găsesc, după credința noastră, numai în închipuirea d-sale. La începutul scrierii d-sale zărim fraza următoare: „Acest scriitor (Ghera) confundă idealurile înalte sociale cu întreaga dezvoltare intelectuală a omului, ca și cum faptul că a avea cineva idealuri înalte ar fi un talisman care ar face din el în mod necesar un mare artist scriitor, dispensîndu-l cu altă muncă și putere“.

*A. C. Cuza (1857—1940), viitorul politician reacționar.

** A. Philippide, *Idealuri*, în *Convorbiri literare*, 1892, nr. 11—12, și 1893, nr. 4.

Bazat pe această idee, că Gherea nu admite nici geniu, nici talent, *nici sănătate...*, nimic, ca un scriitor să poată produce o operă artistică de valoare, d. Philippide caută s-o combată din toate puterile prin dovezi luate din literatura tuturor timpurilor.

„Este curios — zice d. Philippide — că Gherea, în loc să-și ia probele din experiența de pînă azi și le ia din propria sa judecată“.

D. Philippide, de bună samă, nu cade în astă eroare și începe a lua probe „din experiența de pînă azi“. Noi nu-l vom urmări, în articolul de azi, în exemplele cu care își ilustrează părerea d-sale, căci mai toate au ca scop să ne arate un fapt evident pentru toți, „că nu e nevoie numaidescît de un ideal înalt social pentru a crea o operă artistică de valoare“.

Cu toții știm că un om plin de idealurile cele mai mărețe n-ar putea să creeze vro operă artistică de valoare dacă îi va lipsi *talentul*. Aceasta e evident.

Ceea ce vreau să arăt aicea este că prin toate argumentele d-sale, prin toată lupta sa, d. Philippide se înșală cînd crede a sfărîma vreo părere de ale lui Gherea. Acest scriitor vorbește artiștilor de idealuri înalte sociale, cînd ei ar dori ca opera lor să aibă o *putere moralizatoare*, iar nicidecum ceea ce îi atribuie d-l Philippide, „faptul că a avea cineva idealuri înalte ar fi un talisman care ar face din el în mod necesar un mare artist scriitor, dispensîndu-l de altă *muncă și putere*“.

Iată ce zice Gherea : „Cît despre *înriurirea* idealurilor în general și a celor politice sociale îndeosebi asupra *felului* operelor unui artist și asupra *puterii lor moralizatoare*, mi se pare că nu mai încapă îndoială. Pentru ca autorul să rîdă (e vorba de satiră) și să ne facă și pe noi să rîdem, trebuie să deștepte mai întăi rîs într-însul, trebuie să-i apară lui mai întăi de rîs. Cu cît însă va sta artistul mai sus de contemporanii săi, cu atît va găsi mai mult material de rîs și cu atîta va fi mai adînc, va fi mai tare, va arde în carne vie. Un om cu *dezvoltarea ideală a lui Nae Ipingescu*, oricît de mare talent artistic ar avea, n-ar putea să ne facă să rîdem de *stratul social ai cărui eroi sînt Inimă Rea, Zița* etc. N-ar putea pentru că stratul de care vorbim nici n-ar stîrni rîsul lui Nae Ipingescu. Asemenea artist ar putea să ne facă să rîdem de un strat mai jos... Asemenea, e foarte lămurit lucru

că satira, în orice formă artistică s-ar arăta, își lărgeste lucrarea cuprinzând viața politică și socială, și atunci idealurile autorului vor juca un rol foarte însemnat în satiră, și dacă vor fi puțin înalte lucrarea va pierde foarte mult din înrîurirea sa moralizatoare.“

Ar trebui să cităm întregul articol, să arătăm ce deslușită e părerea lui Gherea, dar și atîta e de ajuns ca letitorul să priceapă că d. Philippide are urechi și nu vrea să audă, are ochi și nu vrea să vadă.

Acolo unde d. Gherea zice : „Umpleți-vă inima cu cele mai înalte sentimente și idealuri, cu cea mai înaltă morală a veacului“, d. Philippide n-a voit să cetească și continuarea sfatului : „și opere însemnate *educatoare și moralizatoare* veți face“. Trebuia să înțeleagă d. Philippide că Gherea se adresează aicea oamenilor care au deja talentul la scris, ca de pildă unui Eminescu, unui Caragiale sau Vlahuță, și nu trebuia să înțeleagă vorbele lui Gherea așa pe dos, ca să creadă că a cere ideale înalte sociale, morale, sentimente mari și umanitare, va să zică a nu-ți tunde barba, a mînca pe uliță și alte năzdrăvăanii de acest fel. Iar cînd d. Philippide încheie articolul d-sale cu vorbele : „zău, de visat nu-i greu și idealuri plăsmuiesc și eu atîtea, cînd n-am nici o treabă“, cînd d-lui ia acele prostii, aceste visuri — care furnică în capul d-sale desigur lîngă un păhărel de țuică — drept idealuri înalte sociale, care însuflețesc o lume întreagă, drept idealuri sfinte ale celor ce muncesc și sufăr, atunci nu putem decît să-l plîngem și să-l punem în categoria „epigonilor“ despre care Eminescu a zis : „În vreme ce noi nu facem decît cuvinte goale, căci *chiar cînd cîntăm conștiința noastră ne compătimizește și ne crede rătăciți spre năluciri de copilărie, părinții noștri erau sinceri și credeau în idealul lor.*“ *

Iată de ce era așa nenorocit genialul Eminescu, iată pricina pentru care Eminescu își căuta idealul în trecut ; mediul intelectual în care trăia el, „Junimea“, era compusă din oameni cari, ca și d. Philippide, ridiculizau idealurile cele mai nobile care, „chiar cînd cîntau, conștiința lor îi compătimea și îi credea rătăciți spre năluciri din copilărie“.

* Parafrază a unor rînduri din scrisoarea cu care Eminescu trimitea la 5/17 iunie 1870 poezia *Epigonii* la *Convorbiri literare*.

Eminescu credea întreaga societate după chipul și asemănarea grupului „Junimea“, și numai într-o societate unde se ia în bătaie de joc toate idealurile putea Eminescu scrie : „Și de ai cumva iluzii ești pierdut și ești ridicol“.

Să fie sigur d. Philippide că cu râsul va rămînea, iar oamenii de bine, cei harnici și cu mintea sănătoasă, vor fi pătrunși de idealurile unui Gherea, care sînt și ale fiecăruia ce vrea binele semenilor săi, artiștii, oamenii cu talent, vor produce opere ce vor străluci prin aceste idealuri și vor avea o înrîurire binefăcătoare asupra concetățenilor lor. Pentru ca cetitorul să vadă lămurit că, cu combaterea teoriei pomenită mai sus, se ocupă d. Philippide, e necesar să cităm măcar o bucată din critica d-sale (ideea d-lui Philippide am văzut-o la început) : „Cînd au ajuns grecii la idealurile din republica lui Platon, scosese din mintea lor toate frumusețile și toate adevărurile pe care au fost ei în stare să le facă și să le înțeleagă, scosese între altele pe *Homer*, unde *tot idealul* stă în mîncare multă și bătaie, apoi teatrul lui *Eschil*, *Sofocle* — ca fatalitatea —, ce mai ideal!“ Tot astfel continuă d. Philippide înainte, cu exemple din literatură, pentru a dovedi că ceea ce-i necesar spre a produce o *operă artistică de valoare nu-i idealul*. Dar ce? D. Philippide răspunde : talentul, inteligența, cultură, sănătate, bani etc. Dar contrariul cine-l susține? D. Philippide răspunde : Gherea !

Noi am văzut că Gherea admite „pentru crearea unei opere artistice *moralizătoare, educătoare*“ un ideal înalt social. Cît despre opere artistice de *mare valoare, făcute* de artiști fără ideal social, moral înalt, cred că mai lămurit și adevărat de cum se exprimă Gherea în *Morala în artă* nici nu e cu putință. D. Philippide trage concluzia următoare din exemplele citate : *deoarece în epocile lipsite de idealuri înalte s-au putut crea opere artistice de valoare, urmează că arta poate exista fără de idealuri*. Luînd această concluzie ca adevărată și neschimbătoare, se zdruncină oare întrucîtva vreo părere de a lui Gherea? Evident că nu. Gherea însuși spune, ceea ce iarăși e evident, „că dacă execuția operei va fi genială, ea va fi de o mare valoare artistică“.

Dar dacă creatorul unei opere geniale va fi lipsit de un ideal înalt social, acea operă, *din punct de vedere moralizător, educativ*, nu va avea valoare.

Acestea sînt părerile lui Gherea. Dar d. Philippide ce gîndește? „*Cît despre idealuri înalte creștine, ori socialiste, ori cum vor mai fi ele altele, nu le cred (d. Philippide vorbește) indispensabile, decît doar numai pentru tendinți către lucrări moralizătoare*“.

Dar am văzut aceeași părere și la Gherea. „*Idealurile autorului vor juca un rol foarte însemnat în satiră, și dacă vor fi puțin înalte, lucrarea va pierde foarte mult din înrîurirea sa moralizătoare*.“ Atunci cum rămîne cu toată partea întăia a articolului? De ce își dă d. Philippide atîta silință ca să combată cu exemple luate din experiența de până azi părerea cum că au existat opere artistice fără ca creatorul lor să fi avut un ideal înalt social? De ce îi atribuie lui Gherea greșala „*că confundă idealurile înalte sociale cu întreaga dezvoltare intelectuală a omului dispensîndu-l de altă muncă și putere*? Noi credem că d. Philippide a făcut aceasta cu rea-voință.

Am stăruit mult asupra acestei părți a criticei d-sale fiindcă am văzut cetitori care îmi ziceau: „N-ai ce-i face, ți-o dovedește că poți crea o operă artistică fără să ai ideal înalt social. Pînă la proba contrarie, voi susține și eu aceasta.“ Și de ce îmi spunea acestea? Negreșit fiindcă credeam în ceea ce-i atribuie d. Philippide lui Gherea...

Să lăsăm la o parte critica ce face pe nedreptul lui Gherea și să analizăm părerea d-sale. Cît despre idealurile înalte sociale, nu le cred „*indispensabile* decît doar numai pentru tendinți către lucrări moralizătoare“. De aicea ce urmează? Dacă *dorești* o artă moralizătoare, trebuie să dorești ca ea să aibă un ideal, ca scriitorul să aibă un ideal înalt social. Acuma e chestiunea, *dorește* oare d. Philippide ca arta să aibă înrîurire moralizătoare? Negreșit că dorește. Atunci nu trebuie să dorească, ca și Gherea, ca scriitorul să fie însuflețit de un ideal înalt social? Logica ne spune: da, trebuie să dorească. Din toată critica d-sale pare însă că luptă în contra acestei idei.

Din toate acestea nu trebuie să se conchidă că idealul, ca și morala, trebuie numaidecît să se coprindă în artă? A cere acestea în condițiuni *sine qua non* a artei este

o nimica. Noi vom susține însă totdeauna părerea lui Gherea că artistul trebuie să aibă un ideal înalt social, să fie însuflețit de el fără chiar ca opera sa să aibă tendinți *moralizatoare*. Când zicem tendinți „înseamnă că artistul“ își propune de mai nainte să moralizeze.

Presupunând doi artiști cari, fără să aibă oareșicare „tendinți“ de mainainte, ne zugrăvesc societatea burgheză coruptă de azi, unul o va zugrăvi într-un fel, și celălalt în alt fel; opera celui cu idealul social mai înalt va avea o *înriurire moralizatoare* mai mare decât a celuilalt și aceasta fără ca unul să-și fi propus de mainainte a îndrepta societatea.

Din toate cele spuse până acum rezultă că d. Philippide, în partea întâia a criticei d-sale, combate o părere, o teorie care nici nu e a lui Gherea, nici a d-sale, ci a închipuirii d-sale rătăcite.

Adevărul, an. V, nr. 1168, 4 mai 1892.

II

În articolul trecut am arătat modul argumentării d-lui Philippide, chipul d-sale de a critica și *ușurința* cu care sfărmase părerile d-lui Gherea. Astăzi voi expune cât se poate de clar partea a II-a a scrierii d-lui Philippide și răspunsul strălucit dat lui Gherea. E un răspuns la următorul pasagiu pe care îl pune în fruntea articolului pomenit: „Cît de mare este rolul idealurilor sociale înalte în literatură — zice d. Gherea — ne dă dovadă convingătoare toată activitatea grupului junimist. Rugăm pe cititori să caute tabloul fotografic al cercului junimist. Ce mai pleiadă de oameni *tineri, talentați, poeți, critici, oameni de știință energici*... Cît de mult făgăduia acest mare, strălucit cerc literar!... *Înriurirea lui* a fost însă neînsemnată. De unde urmează această deosebire între ce trebuia să fie și ce este? După noi... luminătorii erau săraci în idealuri mărețe...”

D. Philippide uită că e vorba de *înriurirea* grupului „Junimea“ și nu de valoarea talentului membrilor lui. Gherea o știe, precum o știe toată lumea, că societatea „Junimea“ avea într-însa oameni talentați, ca un Eminescu, Maiorescu etc. Dar aceștia formau grupul „Junimea“ însuși, vorba de *înriurirea* lor, de cauzele pentru

care „influența lor a fost neînsemnată, mai ales în comparare cu ceea ce se putea aștepta de la ei“.

Vom vedea imediat răspunsul ce-l dă d. Philippide la întrebarea de mai sus. Deocamdată însă voi să arăt cetitorului că ceea ce citează d-sa din criticile lui Ghe-rea nu e tocmai în întregime și că multe părți omise de d. Philippide sînt destul de însemnate pentru cetitor. Iată acel pasagiu, împreună cu cele omise de d. A. Philippide : „Cît de mare este rolul idealurilor sociale înalte în literatură ne dă dovadă convingătoare toată activitatea grupului junimist. Rugăm pe cititori să caute tabloul fotografic al cercului junimist de la *Convorbiri literare*. Ce mai pleiadă de oameni tineri, talentați, poeți, critici, oameni de știință, oameni tineri, energici și *mulți chiar cu totul neatârnați din punctul de vedere material*. Cît de mult făgăduia acest mare strălucit cerc literar pentru dezvoltarea intelectuală, morală și estetică a României ! Dar poate n-au fost priitoare împrejurările în care se afla țara, poate ele n-au lăsat pe acest cerc să capete înrîurire asupra minților și inimilor ? Oh, nu, cu totul dimpotrivă. Împrejurările au fost atît de bune, atît de potrivite, cum rar se poate întîmpla în istoria unei nații. A fost după scuturarea jugului influențelor streine, după ridicarea iobăgiei, după introducerea formelor europene, cînd instituțiile cele noi nu-și arăta seră încă arama, cînd toți aveau iluzii mari, cînd, prin urmare, o lucrare inteligentă putea foarte ușor să deștepte simpatii, entuziasm chiar. Așadar, acest cerc literar ar trebui să aibă nespus de mare înrîurire în țară, judecînd *a priori* ar trebui să aibă mii de prozești, să fi prins rădăcini în toate unghiurile țării, să fi făcut educația unei generații întregi. Cît de mult însă se deosebește acest tablou ce ar trebui să fie de ceea ce este în adevăr. Înriurirea *Convorbirilor literare* a fost neînsemnată, școală literară n-au înființat, mai toți oamenii din acest cerc literar au părăsit literatura pentru meserii mai mănoase. Deosebirea însă de căpetenie între ceea ce trebuia să fie și ce este în adevăr este următoarea : ar fi trebuit o activitate energetică, plină de jertfe, cuvinte de foc, care să meargă drept la inimă, jertfe materiale, și toate acestea se puteau face numai în numele unei idei mari, cînd cercul înșuși ar fi stat la o mare înălțime ideală, cînd prin concepțiunile sale ar fi putut lumina și

innobila pe cetățeni, numai astfel ar fi putut câștiga înrîurire adîncă și statornică. Pentru a sta însă așa de sus, ar fi trebuit idealuri sociale înalte ; în privința aceasta însă grupul nostru era *junimist-conservator, luminătorii*, dacă nu erau săraci cu duhul, dar erau mai săraci în idealuri mărețe decît chiar concetățenii lor.“

Ascultați acum revolta d-lui Philippide :

„Cum ? N-avem idealuri pentru că ne spălăm, ne tundem barba ; *sîntem politicoși* pentru că am îndrăznit să spunem omului adevărul verde în față, am numit prostul un prost, chiar dacă ar fi fost român, și am început să rupem masca de umflări pseudo-patriotice, *mască sub care și-au pierdut boierii noștri moșiile, negustorii noștri dughenele, țăranul hărnicia (!!!)* și sub care am început să descoperim cu toții de o bucată de vreme că avem școli fără profesori, buget pe datorie, țărani săraci ca și mai înainte, *dar mai bețivi și mai leneși*, că ne-am ales din grația lui D-zeu cu o țară plină de *agenți electorali, de clase sociale care ne dușmănim, ne batem și ne înjurăm pe la toate răspîntiile, parcă am fi zămisliți din alt sînge ? Cum ? N-avem idealuri pentru că n-am îndemnat pe copii să lase școala și să sară în capul părinților ?*“

Hei ! Vă place ? Cînd grupul „Junimea“ a rupt masca de umflări pseudo-patriotice sub care și-au pierdut boierii moșiile (căci nu e adevărat ceea ce se spune că din cauza luxului, trîndăviei și corupției le-au pierdut), masca sub care au descoperit de o bucată de vreme că avem țărani *leneși și bețivi* — și din cauza aceasta și săraci —, că avem clase sociale ce se bat, parcă am fi zămisliți din alt sînge (căci înainte vreme nu se auzeau de acestea, ba din contră, se povestește că domnițele se îndrăgosteau cu păstorii și era pretutindeni liniște și fericire) ; cînd „Junimea“ a spus românului adevărul verde în față ; cînd ea i-a zis omului că-i prost, viclean, păcătos, fie el chiar unul din cei mai mari cetățeni ai României ; cînd ea a rupt masca sub care s-a descoperit că avem o țară plină de *agenți electorali* și a luptat din toate puterile sale spre stîrpirea acestui rău, în vremea cînd avură ei singuri cîrma statului, și acuma în unire cu cinstiții conservatori ; cînd ei au rupt masca de umflări pseudo-patriotice sub care s-a descoperit că avem buget pe datorie — ceea ce nu s-a pomenit vreodată în istoria noastră, căci înainte vreme țăranul era bogat, pu-

tea îndestula toate poftele boierilor și să mai dea și domnilor spre a se putea ține pe tron ; când ei au biciuit cu satira lor ceea ce trebuia într-adevăr biciuit după părerea lor, ca de pildă : un Rosetti, Brătianu și alți liberali cari pentru țara noastră n-au făcut nimica (după părerea lor), ci umblau numai cu vorbe pseudo-patriotice ; când ei au făcut asemenea fapte care ar merita laudele tuturora, veniți d-voastră, d-le Gherea, și ne spuneți că puteau să facă ceva sau poate chiar cu mult mai mult decât ceea ce făcură, zicînd că împrejurările au fost bune pe atunci, foarte potrivite, că era vremea după scuturarea jugului influențelor streine, după ridicarea iobăgiei, după introducerea formelor europene, când instituțiile cele noi nu-și arătaseră încă arama, adică nu era încă de pildă o țară plină de agenți electorali etc. ? Și apoi, să mai adăugiți că luminătorii erau săraci în idealuri și alte ? Aceasta e prea, prea ! Are dreptate să se revolte d. Philippide, deși vă dă și d-voastră puțină dreptate când zice : „«Junimea» cu *începuturile* de activitate literară ieșite din sînul ei a fost o lumină modestă și ademenitoare ; păcat că pe calea hotărîtă de dînșă *n-am putut noi ceilalți mai tineri să ducem lucrul mai departe*“.

Păcat, zău !

Adevărul, an. V, nr. 1181, 18 mai 1892, o singură ediție.

Chestia evreiască a d-lui Mușoiu

I

„Chestia evreiască“ sau „Evreiasca“ d-lui Mușoiu a fost publicată de două ori: În *Românul* și la începutul *Manifestului Comunist**, și aceasta pentru motivul foarte simplu că este în discuție încă dacă lucrurile mari se spun o dată numai sau de mai multe ori. Articolul individului e îndreptat mai cu seamă împotriva social-democraților, pe care nu-i poate mistui de cînd l-au silit să-și ia tîlpășița de la Clubul din București, unde se juca de-a anarhismul**. Argumentele, sau ceea ce-i servește de argumente, se pot reduce la două puncte, care, împreunate, dau, nu știm prin ce joc geometric, un zero perfect.

Întăiul punct este că antisemitismul împiedicînd lupta de clasă, trebuie să dăm drepturi evreilor, pentru a nimici această manifestare. Al doilea punct — și punctul se știe că n-are nici o dimensiune, e nimica — stă în a arăta că noi ne punem în contradicție cînd cerem drepturi pentru femei (deci și pentru evreice, adaugă anarhistul nostru) și cînd amînăm drepturile evreiești pînă la votul universal.

Să ne luăm inima în dinți și să vedem trăinicia argumentării anarhiste.

Dl. Panait Mușoiu, aruncîndu-și privirea asupra evoluției societății, vede „procesul economic“ ca lucru la care se reduce totul. Iată o frază în care d-l M. n-a făcut greșeli decît de limbă doar și de ortografie. Adaugă apoi că amănunțimile se pierd. Iarăși bine. Numai atîta că îndată vom vedea cum amănunțimile la d-l anarhist se

* K. Marx și F. Engels, *Manifestul comunist*, tr. de P. Mușoiu, Iași, 1892.

** În 1892.

pierd așa de tare, că nici nu le mai găsește pricina în procesul economic.

Din cele ce am cetit mai sus din articolul d-lui M. ne-am așteptat ca el să găsească tot în procesul economic și pricina anarhismului. Dar nu ! Individul uită îndată ceea ce a spus pe de rost și, făcînd un salt anarhisto-mortal, ne declară că, dacă voim să limpezim lupta de clase, dacă voim să nimicim antisemitismul, trebuie să dăm evreilor drepturi politice. Va să zică, după acest anarhist, lipsa de drepturi politice, de care suferă evreii, este pricina antisemitismului. Aceasta o spune el și cînd ne arată că o chestie evreiască există numai în țările unde n-au drepturi. Vedem deci pe individ lăsînd la o parte „procesul economic“ și explicînd antisemitismul prin metafizica cea mai ordinară. Dar de ce acest ilustru anarhist a șters de pe harta Europei Austria și Germania ? De această boală, de a nu admite lucrurile existente sau întîmplate, suferă amarnic anarhia cugetării în două picioare, numită Panaite Mușoiu. În Austria și Germania evreii au drepturi, și totuși există antisemitism. Ba acolo sînt, tovarășe Mușoiu, chiar partide antisemite constituite, nu ca la noi unde n-avem decît cîțiva Aslani și pe mlădiosul maior Manolescu (Polihroniades mai trăiește ?). Mai mult. Cele din urmă răscoale din Berlin au fost în mare parte produse de antisemiți.

Acum să vedem care-i adevărata pricină a antisemitismului. Să luăm România, căci despre aceasta-i vorba. Aici, cînd începurăm a ne civiliza, adică a ne burghezi, mărfurile străine fură aduse de evrei. Mica burghezie de baștină se văzu îndată în decădere din pricina acestor mărfuri străine ; micii industriași și negustori, fiindcă nu cetiseră pe Bray ca domnia-ta, începură să se revolte, să urască pe cei ce-i ruinau, adică pe evrei. Încă ceva. Cînd trebuințele noastre se „civilizară“, evreii fură aceia care se deprindeau cu îndeletnicirile acelea care satisfăceau aceste trebuințe noi. De pildă, cînd ne trebuiră haine nemțești, evreii croitori, veniți din Austria, știau să facă haine de acestea noi. Românii, neștiind să facă decît giubele și nefiind calfe români la evrei, vechii croitori de haine vechi fură ruinați. Acestea se urmează și azi. Iată pricina principală a antisemitismului, scoasă din „procesul economic“. Tot concurența între mica burghezie rusească și burghezia jidovească explică, după Ple-

hanov, antisemitismul din Rusia. Așa cum, oarecare amestecuri ale mării finanțe și în Germania; așa și în Austria.

Ei, are a face aceasta cu lipsa de drepturi politice? Unde sînt condiții sociale prielnice antisemitismului, acesta există în ciuda și a drepturilor politice, și a domnului Panaite Mușoiu.

Prin darea de drepturi politice vom împiedica noi ruina micii burghezii de către marea burghezie jido-vească? Desigur că nu — și nici nu-i treaba noastră asta — atunci de unde până unde drepturile politice vor alunga antisemitismul, o! mare logiciene anarhist?

Încă ceva. Anarhistul de care vorbim ne sfătuiește în neadorabila-i naivitate să „pregătim opinia publică” pentru darea drepturilor la evrei. Dar ce este această opinie publică? Ce o condiționează? Nu interesele economice de clasă? Apoi dacă o clasă este antisemită din pricina intereselor sale, crede d-l M. că are să-i schimbe „opinia” cu filozofia domniei-sale de băcan care șade la tejghea și... gîndește? Prea mult idealism! Sau, mai pe românește, prea mulți gărgăuni.

Dacă burghezia are interes să capete evreii drepturi, atunci d-l M. îi va putea cultiva „opinia”. Dar atunci, domnule Mușoiu, n-ai face act de apărător al muncitorilor.

Dacă darea de drepturi e potrivnică intereselor burgheze, atunci, cinstite anarhist, poți să scrii hăt și bine, căci nu vei face nimica alta decît că vei tortura niște biete coale nevinovate de hîrtie.

În acest caz, adică dacă n-ar avea interes burghezia să dea drepturi, ea le-ar da numai forțat. Dar noi, socialiștii, să facem agitări politice pentru a cere drepturi care ar folosi unei pătri în marea ei majoritate burgheză, să facem agitări zadarnice?

Aceia cari agită chestia evreiască, fie pentru evrei, fie împotriva lor, fac rău proletariatului, fiindcă-i încurcă în lucruri nefolositoare, îi îndepărtează de la adevăratul lor rol, adică de a lovi acolo unde trebuie, în alcătuirea societății. De aceea, pentru noi, filosemitul anarhist Mușoiu e tot atît de vătămător ca și antisemitul conservator Aslan.

Muncitorul proletar neavînd interes să fie antisemit, se lecuiește de această boală îndată ce-l luminezi asupra

adevăratelor sale interese, căci clasele, domnule Mușoiu, se conduc după interese.

Să vedem acum al doilea... argument, adică situația contradictorie, încurcătura în care ne pune d-l Mușoiu. Acest argument (vorbă să fie!) i se pare anarhistului zdrobitor, dovadă că aicea — ieșindu-și din ei înșiși — se încearcă să facă ironie (da, ironie! vezi p. 18).

Se știe că unul din articolele votate la congresul de la Bruxelles este și cererea de drepturi politice pentru femei. Acest punct trebuie să-l avem, și-l avem chiar și noi în program. Dar (țineți-vă rîsul ori plînsul, după temperament, căci d-l M. începe să și ar-gu-men-te-ze), n-ar fi cam deșăntat cînd, urmînd invitarea congresului de la Bruxelles, pentru femeie s-ar cere drepturile pe care de fapt le au românii și cînd pentru bărbații celor străine (dar lasă-ne odată în pace cu jidoavcele d-tale, domnule integral!)* s-ar cere drepturi, dar la... votul universal. Nicidecum, venerabile anarhist. Și iată toată filozofia, care fără să fie așa de transcendentală (doamne, ferește!) n-a înțeles-o individul. Noi cerem în program: votul universal, dreptul pentru femei etc. Asta însemnă că le cerem o dată pe amîndouă. Ba încă, dacă-i vorba de succesivitate, atunci desigur vom cere întăi votul universal, pentru că acesta este mai important, și apoi, pentru că fără acesta jidoavcele domniei-tale nu vor putea căpăta dreptul de a-și pune biletul în urnă. Din cele citate mai sus din articolul cu pricina ar însemna că noi cerem drepturi pentru evrei la votul universal. Nu, domnule! Noi spunem că li se va da tocmai din pricina votului universal. Noi nu cerem. Și li se va da de burghezi, pentru a-și întări clasa lor împotriva puterii muncitorilor, devenită de temut din pricina votului universal.

Tot după bucata citată, ar însemna că noi cerem acum înainte de votul universal drepturi pentru femei. Dar pe noi nu ne cheamă nici Panaite, nici Mușoiu ca să cerem acum drepturi pentru femeile burgheze, adică să întărim noi burghezia. Căci, dacă s-ar da acum drepturi la femei, avînd în vedere împărțirea păcătoasă a colegiilor, am întări numai pe burghezie. Tot în virtutea acestui fapt noi nu putem cere drepturi pentru evrei, pen-

* Mușoiu era adeptul socialistului francez Benoît Malon, autorul lucrării *Le socialisme integral* (Paris, 1890).

tru că ei, fiind în marea majoritate burghezi, cu colegiile noastre așa cum sînt, ne-am da în cap. Am face, dacă nu un bine burgheziei, căci ea are încă destulă putere, dar un lucru nefolositor pentru noi. Și apoi, auziți logică la acest individ! Cînd muncitorul român n-are drepturi, nu-și poate manifesta voința sa în politică, aproape ca și cel evreu, eu să nu-mi pun toate puterile pentru a căpăta votul universal, care va face tare și pe proletariatul român și pe cel evreu; ci să umblu după cai verzi, să cer drepturi acum, adică să cer drepturi pentru burghezi evrei (căci proletarii votînd la colegiul al 3-lea vedem noi ce drepturi au).

Sau ce crede d-l M. ? Că noi, dacă am cere acum drepturi pentru femei, am cere pentru ele votul universal, cînd bărbații nu-l au ? O, ce anarhist naiv. Dar ceea ce-i slujește de tidvă acestui anarhist e o adevărată... boambă.

Apoi mai vedem că d-l M. nu știe să deosebească lucrurile. Ce, dumnealui nu-și poate închipui o situație în care femeile române ar avea drepturi și evreicele nu ? Închipuiți-vă o Cameră care ar fi pentru egalitatea femeii; dar antisemită. Atunci ar da drepturi, dar nu și evreicelor. Cînd vor căpăta drepturi, vor căpăta întăi evreii și apoi evreicele, sau o dată.

Acum, dacă se va da drepturi femeilor în Anglia, crede d-l M. că se vor da la toate ? Se vor da numai englezoaicelor.

Aceasta am atins-o numai pentru a vedea care-i chipul de a argumenta al acestui încurcă-lume.

Munca, an. III, nr. 12, 10 mai 1892.

II

Am văzut din cele ce preced că domnul Mușoiu explică antisemitismul prin lipsa de drepturi de care suferă evreii. Ceea ce însemnează : „Românii sînt antisemiți pentru că evreii n-au drepturi“. Dar dacă l-am întreba pe d-l M. de ce evreii n-au drepturi, domnia-sa desigur că ne-ar răspunde pentru că românii sînt antisemiți. Așadar : lipsa de drepturi este pricina antisemitismului

și antisemitismul este pricina lipsei de drepturi. De unde urmează imediat : antisemitismul este pricina antisemitismului. Sau, încă sub o formă : românii nu dau drepturi evreilor pentru că evreii n-au aceste drepturi (după d-l M., dacă evreii ar avea drepturi, atunci românii le-ar da drepturi) sau : românii nu dau drepturi evreilor pentru că românii nu dau drepturi evreilor. Dar ce-ai zice, o ! mare mic burghez, cînd eu aș face următoarea argumentare : d-l P. Mușoiu, propagandist prin fapt, este incompetent în cea mai simplă chestie ? Desigur, te-ai revolta : „Cum, dar eu nu-s incompetent, pentru că-s incompetent, ai striga dumneata, ci pentru că n-am înțeles nici boabă din ceea ce am auzit și cetit : și n-am înțeles nu pentru că n-am înțeles — oh, amar m-am mai străduit —, ci pentru că mi-a fost cu neputință“. Și fiindcă noi știm și de ce i-a fost cu neputință, îl sfătuim să nu se mai trudească degeaba. Înțelegeți — iertați această formă care se întrebuintează numai cu oamenii ce pot înțelege, d-le M. —, înțelegeți, cred, enormitatea teoriei d-voastră.

Acum să facem o călătorie în articolul d-lui Panait Mușoiu, anarhist și socialist integral, adică și mai integral decît toți integralii *. Să facem această călătorie, pentru ca să vedem dacă anarhistul cu pricina, care ne învinuiește pe noi de nesocialism, de „vederi strîmbe“, să-l vedem, zic, dacă are vreo idee de adevăratul socialism. Vom lua greșelile cele mai boacâne și fără multe comentarii, căci deși d-l M. încurcă totul pe unde trece și vorbește păsărește, totuși, cînd lucrul e prea-prea, cum e în cazul de față, enormitatea sare în ochi deodată și oricui. În această călătorie vom vedea că d-l Mușoiu nu numai că nu știe ce-i socialismul, dar nu știe nimic.

Așadar, să vedem ce glăsuiește acest reprezentant al „anarhiei cugetării“.

Glasul întăi. Aici ciripește istorie. În „Prefață“, care, ca orice manifestare a d-sale, respiră atîta grandomanie, dumnealui glăsuiește că starea noastră de acum este întocmai ca a „Occidentului“ Europei la 1847. Și fiindcă *Manifestul* ** a fost scris pentru Germania, urmează că starea noastră de acum samănă în special cu a Germa-

* Vezi nota anterioară.

** *Manifestul comunist*.

niei dinainte, de 1848. Deci, istoricul Mușoiu crede sau că la noi nu s-a făcut încă revoluția burgheză, sau că în Germania se făcuse deja înainte de 1847. Solid bărbat, și încă mai solid anarhist.

Pe glasul al doilea ne spune acest cîntăreț neîntrecut că fenomenele biologice se pot trata cu precizia matematicilor. Dar cine naiba i-o mai fi băgat și asta în cap? În biologie, domnule Mușoiu, sînt controversate..., dar să-l lăsăm, căci nu înțelege de aceasta, ar trebui să-i explici ce-i controversate etc.

Glasul al treilea este incomparabil de neîntrecut. Acest integral ne cîntă că neegalitatea schimbului este pricina sărăciei muncitorilor și a îmbogățirii capitaliștilor. Mai departe ne cîntă că societatea viitoare va fi fericită pentru că va fi întemeiată pe egalitatea schimbului.

Apoi, stimabile, ai spus mai multe greșeli decît litere. Schimbul și azi putem spune că-i drept. Dacă o pereche de ciubote valorează 10 ceasuri de muncă, apoi ele, în condiții normale, nu se vor putea schimba decît pe un lucru care valorează 10 ceasuri de muncă; cînd muncitorul își închiriază brațele, cînd îți vinde puterea de a munci de o zi, el primește un salariu egal cu valoarea obiectelor care, asimilate de el, să-i poată produce acea putere.

Deci, răul nu stă aici, la schimb, ci la producerea de plus-valoare. În adevăr, capitalistul cumpără de la muncitor puterea de a munci și-i dă un salariu egal cu ceea ce-i trebuie ca să-și creeze această putere. Dar muncitorul produce acest salariu, de pildă, în 5 ceasuri. Atunci, în loc să iasă din atelier și să se ducă acasă, el trebuie să mai stea încă 5, de pildă, căci s-a angajat pe toată ziua. În aceste alte 5 ceasuri produce pentru stăpîn plus-valoarea. Aici, d-le integral, stă anomalia.

Dacă egalitatea schimbului însemnează societate socialistă fericită, apoi acuma sîntem în plin socialism; dar eu văd că mare pricopseală nu-i acum. Ba sărăcia este așa de mare, încît nu ne-o putem închipui și mai mare ca astăzi.

D-l Mușoiu ne vorbește de egalitatea schimbului din societatea viitoare. Vasăzică anarhistul e consecvent în „anarhia“ cugetării sale. Despre ce schimb vorbește în societatea viitoare? Noi știm că anarhiștii voiesc comune autonome, care să facă schimb între ele, să-și facă

concurență etc. Adică, acești onorabili, chiar cînd vorbesc de comunism, și-l închipuie după chipul și asemănarea d-lor, adică unul hăis și unul cea. Apoi anarhiștii mai voiesc și deplina autonomie, deplina libertate individuală, adică fiecare să facă ce-i place, să muncească cînd îi place, dar să mănînce tot cînd îi place. Acum, după aceste cîteva cuvinte, putem presupune sau că d-l M. a spus pe de rost psalmul despre egalitatea schimbului din societatea viitoare, sau că a înțeles schimbul între comune. În acest caz, anarhismul e complet, adică d-l Mușoiu e nu numai anarhist trecut și prezent, dar și viitor.

Și mai este ceva. Neîntrecutul Panait Mușoiu a auzit și de plus-valoare. Într-un loc glăsuiește și de aceasta. Ei, atunci cum se împacă aceste lucruri? Unde-i anomalia: în schimb sau la producere? De ce d-l M. caută să explice îmbogățirea capitaliștilor prin amîndouă aceste lucruri, care se exclud? Să facem oleacă de psihologie.

D-l Mușoiu văzînd că teoria valorii lui Marx e un lucru bun, pentru că dă o explicație a fenomenelor sociale, avea deci un argument — nu credeți însă că a înțeles această teorie, dovadă acest glas al treilea —, apoi a dat peste teoria cu neegalitatea schimbului. Aha! a exclamat d-l M., iată încă un argument; acum am două: plus-valoarea și neegalitatea schimbului. Dacă n-ar fi avut un cap predestinat pentru anarhism, cu aptitudini speciale pentru această boală cerebrală, ar fi înțeles că aceste două lucruri nu se împacă. Așa pățește cine vrea să fie numaidecît integral, adică, pe românește, cine vrea să împace scripca cu iepurele — și mai ales cînd ești așa de anarhist ca să nu poți deosebi scripca de iepure.

Glasul al patrulea. Lupta pentru trai de azi e o rămașiță din epoca barbariei, un ce independent de procesul economic. Din epoca barbariei și pînă acum tot descrește. Vasăzică, în faza comunistă era mai crîncenă decît azi? D-apoi, tovarășe, lupta pentru trai e un efect al antagonismului dintre clase, pentru Dumnezeu? Progresul industriei, perioada burgheză a micșorat această luptă, a „ogoit-o“. Adică în societatea de azi, întemeiată pe concurență (pe lupta pentru trai cea mai crîncenă), lupta s-a mai ogoit? Domnule Mușoiu!

Glasul al cincilea. Lipsa de drepturi este pricina antisemitismului. Apoi crede că cu filozofia domniei-sale va

hotări pe oameni să urmeze o cale potrivnică intereselor lor. Am văzut în partea întâia a articolului care-i valoarea acestui argument.

Glasul al șaselea. Evreii nu-s răi de când lumea, ci mai dincoace ; caracterul acesta rău a fost format de împrejurări. Acesta-i un argument adus unui burghez antisemit. Dar ce mai argument ! D-apoi antisemitul îți va tăia vorba scurt : „Ce-mi pasă, onorabile, dacă evreii sînt răi numai de două mii de ani și nu de zece mii ?“ Nu-ți aperi bine, domnul meu, pe evreii d-tale. Dar ia să ne facem mai catolici decît papa Mușoiu. Noi pretindem că evreii nu sînt nici răi, nici buni. Ceea ce se socotește de rău la evrei e faptul că sînt adevărații oameni ai epocii aceștia, sînt burghezi cum trebuie. Oare negustorul român e mai de treabă, domnule Mușoiu ? Mi se pare că la domnia-ta poate fi chestia de „atavism“ ori de „vederi strîmbe“. Înclinăm către presupunerea din urmă. Apoi, după d-l Mușoiu caracterul original n-ar fi format de împrejurări, căci spune că caracterul cel nou e așa pentru că-i format de împrejurări. Dar oricît ne-am afunda tot mai în trecut, vom găsi împrejurări lucrînd asupra caracterului. Cu adevărat original — după definiția domnului M. — ar fi zero. Din acest punct de vedere, d-l M. are un caracter original neperversit de împrejurări, să dăm Cezarului ce-i al Cezarului și lui Mușoiu ce-i al dumisale.

Glasul al șaptelea. Cetățeanul în chestie ne spune că dîndu-se drepturi la evrei s-ar limpezi lupta de clase. Dar, dîndu-se drepturi, ar cîștiga numai burghezii (vezi partea întâia a articolului). S-ar întări burghezia. Și dacă a se întări burghezia însemnează limpezirea luptei de clase, atunci înțelegem de ce Panait Mușoiu se joacă de-a anarhismul. El voiește s-o silească pe burghezie să-și mărească poliția, să facă legi excepționale, să se întărească pentru... a se limpezi lupta de clase. Adorabile... !

Pe glasul al optelea marele sociolog Panait Mușoiu, de meserie propagandist prin fapt, ne spune — ne cîntă — că dumnealui a învățat dintr-un manifest de la 1868 din Austria că capitalul nu voiește să știe de deosebire de rasă, că muncitorii cu aceleași interese... nu te teme, domnule Mușoiu, spune tot ce știi ! Ei, dar dacă d-lui cunoaște aceste lucruri elementare, din acest manifest mai cu seamă, atunci înțelegem noi de ce l-a cetit

pe Marx pe „alătura“, înțelegem de ce a scris „chestia evreiască“, înțelegem multe.

Acestea sînt cele opt glasuri din repertoriul anarhiștului integral Mușoiu. Repertoriul l-a intitulat „chestia evreiască“ în amintirea harpistului și psalmistului fericitului întru amintire David, cel cu caracterul neformat de împrejurări. N-ar fi mai bine, domnule Mușoiu, să nu mai țineți pe Marx „alătura“ și să faceți propagandă prin fapt? Ah, ce verzi sînt poienile acum!

D-apoi bine, domnule Panait Mușoiu.

.

Munca, an. III, nr. 13, 17 mai 1892, o singură ediție.

Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania

Se crede îndeobște că ura și lupta dintre românii din Transilvania și unguri ar fi o ură și o luptă de rasă. În acest articol vom căuta să dovedim că originea și hrana acestei ure nu stă în deosebirea de rasă și în barbaria ungarilor, ci în antagonismul de clase, după cum ura și lupta dintre irlandezi și englezi nu stă în deosebirea de rasă și nici în barbaria englezilor.

Ungurii¹ s-au așezat în Europa pe la anul 900 după Hristos. Popoarele supuse își păstrară așezămintele lor multă vreme. Dar peste câteva sute de ani nobleța română, din mai multe pricini, începu a emigra peste munți și întemeie principatele române. Nobleța rămasă în Transilvania, pentru a jupui mai bine pe țărani, se uni cu cea ungurească și, încetul cu încetul, să maghiariză, dovadă că *interesul economic* de clasă este mai presus decît *naționalitate, religie* etc. Acum erau față în față două clase: nobleța și țărani, compuse amîndouă din mai multe naționalități, între cari *unguri și români*. Astfel, interesele de clasă uniră pe mai multe naționalități împreună. Dar exploatarea țăranilor de către nobili (adică a ungarilor, românilor etc. de către unguri, români etc.) ajunse așa de grozavă, încît țărani se răsculară.

Istoria acestor răscoale ne arată minunat de clar lupta de clase, ne arată cum interesele de clasă nu cunosc nici naționalitate, nici nimic; ne arată de asemenea pricina urei celei grozave între aceste două clase, care ură, cînd clasele ajunseră a se compune din naționalități deosebite,

¹ Faptele de care mă folosesc în acest articol se găsesc în *Istoria românilor* a d-lui A. D. Xenopol, și mai cu samă în vol. III, V și VI, care va ieși peste cîtva timp și a căruia materie a fost expusă de d. Xenopol la Univ. din Iași în anul acesta [1892, n.ed.].

ajunse ură de rasă (în aparență). Să vedem pe scurt cele mai însemnate răscoale.

Se pomenește o răscoală la 1324, dar despre aceasta nu se știe decît prea puțin. La 1437 se întîmplă o altă răscoală a țăranilor *români și unguri*, împotriva nobililor *români și unguri**. Răsculații trimit o delegație la nobili, dar ea este măcelărită. Iar nobilii, de frică, încuviințează cererile țăranilor numai în aparență, căci curînd acești nobili (d. Xenopol dovedește că erau unguri și români) se unesc cu pătura domnitoare a sașilor și secuiilor formînd *unirea celor trei națiuni*, împotriva *blestemăților de țărani*.

Vedem dar că în această răscoală nu-i vorba de naționalități, ci, pur și simplu, de apărarea privilegiilor, de luptă între clase. Nobilii români, pentru a putea jupui mai bine, se alipiră tot mai tare de unguri, pînă ce se maghiarizară. Țăranii unguri și români, de asemenea, se contopiră cu încetul, fiindcă elementul țărănesc cel mai puternic era cel român, țăranii unguri se romanizară.

La 1512** se întîmplă altă răscoală, la care iau parte țăranii din Ungaria și cei din Transilvania sub conducerea secuiului *Dozsa*. Răscoala este înecată în sînge și măsuri aspre sînt luate împotriva tuturor țăranilor din Ungaria și Transilvania. Lupta urmă mai departe prin hărțuieli; și, în această vreme, maghiarizarea nobililor români, precum și romanizarea țăranilor unguri se desăvîrșește, așa că, pe la sfîrșitul veacului al XVI-lea, la venirea în Transilvania a lui Mihai Viteazul, contopirea se sfîrșise aproape.

La 1599, cînd Mihai Viteazul cuprinde Transilvania, țăranii se răscoală, dar Mihai îi dezaprobă și se unește cu *nobili unguri*, dovadă că *identitatea de clasă și interesul este mai presus de identitatea de rasă*. Și țăranii se răsculară împotriva iobăgiei, pe care Mihai o favoriză și o consfințe în țara sa***.

La 1784 se întîmplă cunoscuta revoluție a lui Horea, Cloșca și Crișan. Această revoluție fu socială, fu o luptă între două clase și avu aparența unei lupte de naționali-

* Răscoala de la Bobîlna.

** 1514.

*** Considerații exagerate, lupta lui Mihai Viteazul avînd, cum se știe, un caracter național în primul rînd.

tate, din pricina deosebirei de nație a celor două clase în luptă. Revoluția are ca pricină starea cea rea a țăranului, și nicidecum ideea națională. Chiar pretextul — oprirea românilor de a ținea crîsmă în satul de unde era Horea — arată acest caracter social. Ca dovadă că românii nu căutau decît buna stare este că ei erau mulțamiți să fie primiți în oaste ca grăniceri, cînd atunci scăpau de iobăgie. Și răscoala porni tocmai din pricină că un corp de români sub comanda lui Crișan fu oprit a se duce să se bage în oaste.

Revoluția de la 1848 e de o natură ceva mai deosebită. La '48, în Transilvania era deja o mică burghezie intelectuală românească. Această mică burghezie era și este în antagonism cu similara ei ungurească, după cum e mica noastră burghezie cu cea evreiască. Lupta acestei mici burghezii românești din Transilvania împotriva ungarilor luă caracterul național conștient, din pricina culturii românești ce se născuse și pe care o reprezintă. În fond, era o luptă de clase, de interese, însă îmbrăcată în haine naționale. Acestea pentru pătura cultă. Dar marea masă a poporului românesc, țăranimea, nu se amestecă (cît se amestecă) în revoluție, decît pe tema îmbunătățirii economice — dovadă de lipsa urei de rasă și de existența luptei de clase. De aceea, conducătorii revoluției, cînd vorbeau țăranilor ca să-i poată atrage, lăsau la o parte naționalismul și vorbeau de nevoile lor materiale. Vedem dar că, atît în privința păturei culte, cît și a țăranimei, și această revoluție are ca pricină interesele de clasă. Iată dară că ura între cele două națiuni se poate foarte bine explica prin antagonismul între clase, fără să avem nevoie de a spune — uitînd știința — că pricina ar sta în originea mongolă a ungarilor sau în strămoșul lor, viteazul Atila.

După 1848 țăranii români capătară pămînt, *pădure* și *islaz*, deci țăranii din Transilvania stau mai bine decît *cei din România* liberă. Acuma, lupta românilor din Transilvania este lupta burgheziei intelectuale românești împotriva celei ungurești, luptă îmbrăcată național. Cum că muncitorii unguri și români n-au nemica unii cu alții este faptul că în cele din urmă întîmplări din Transilvania muncitorii n-au luat nici o parte. Mai mult, ei sînt solidari față cu stăpînitorii de orice națiune ar fi ei,

dovadă o răscoală din Temișana din anul trecut a țăranilor *unguri și români* împotriva nobililor de toate felurile.

Apoi, încă un lucru la care ar trebui să se gîndească iredentiștii noștri. La noi țăranilor li s-a dat la împrietărire numai pămînt, iar pădurea le-a fost răpită cu nerușinare, pe cînd în Ungaria țăranului român i s-a dat, pe lîngă pămînt, și pădure, și islaz. Ei bine, oare țăranii români de peste munți ar voi ei să fie încorporați cu România liberă, unde să fie supuși aceleiași măsuri *liberalo-burgheze*, adică răpirei de la comune a pădurilor pentru a fi date boierului? Și cînd ni se vorbește de cele *trei milioane* de români cari gem în Transilvania, credem că-i vorba despre țărani.

De aceea iredentiștii noștri au uitat și uită pe cele cinci milioane de la noi care *gem* mai tare? Se pare că-i o contradicție, dar nu-i. Pe iredentiști nu-i doare inima pentru țăranii din Transilvania, cum nu-i doare nici pentru cei de aicea; pe dînșii îi doare inima pentru *frății* lor, burghezia de dincolo, care, într-adevăr, ar sta mult mai bine cînd n-ar avea concurența ungurească.

Dar pentru că lupta în Transilvania e între două burghezii, nu urmează ca noi, socialiștii, să aplaudăm. După cum am dezaprobat barbariile studenților de la Congresul din Botoșani, deși aceste barbarii au fost furia micului burghez român împotriva evreului, și, deci, luptă între burghezii — tot așa și acuma — deși lupta între burghezia românească și cea ungurească în sine nu ne privește (vom vedea în numărul viitor că ne privește pe noi, socialiștii, prin urmările ei), dezaprobăm mijloacele barbare de care s-au servit burghezia ungurească pentru a-și arăta ura.

Munca, an. III, nr. 23, 26 iulie 1892.

*Chestia românismului și starea actuală a Europei **

În articolul din nr. trecut am arătat pricinile urei dintre români și unguri, precum și caracterul mișcării din Transilvania. Tot în numărul trecut spuneam că urmările acestei mișcări trebuie să ne intereseze pe noi socialiștii.

Este întrebarea : care trebuie să fie purtarea românilor în această chestie, față cu complicațiile europene din cari poate să izbucnească un război general ? Pentru a avea răspunsul trebuie să vedem cu cine trebuie să fim alăturați, ce poziție să păstrăm în viitorul război ? Să analizăm aceasta din două puncte de vedere : *național pur și european general*.

Din punct de vedere național pot fi trei alternative :

1. Să ne unim cu Rusia. 2. Să stăm neutri și 3. Să ne unim cu Tripla Alianță.

1. *Dacă ne unim cu Rusia.* Dacă rușii ies învingători, atunci Rusia capătă o situație așa în Europa încît nu-i va fi greu să-și împlinească visul ei de aur : cucerirea Peninsulei Balcanice ; *în acest caz ea ar trebui să cuprindă și țările române ce i-ar sta în cale.*

Se va spune poate că Rusia n-ar face așa ceva cu niște aliați. Atunci aducă-și oricine aminte de răpirea Basa-

* Pentru problemele din acest articol, vezi scrisoarea lui Engels către I. Nădejde din *Contemporanul* (nr. 6, din ianuarie 1888, p. 572—573), citată de noi în prefața la acest volum (p. VIII) și pe care Ibrăileanu, fără îndoială, a cunoscut-o. Același lucru susține și Gherea în articolul *Politica externă*, publicat în revista socialistă ieșeană *Critica socială* (sub pseudonimul I. Vasiliu), din decembrie 1891. Cităm propoziția concluzivă a articolului : „Așadar, în starea actuală, alianța României cu Austria se impune și cu atât mai mult cu toate celelalte puteri care vrăjmășesc pe Rusia, deci intrarea României în Tripla Alianță e o necesitate”. (Sublinierea aparține autorului ; reprodus în C. Dobrogeanu Gherea, *Opere complete*, vol. II, Editura politică, 1976, p. 407—408).

rabiei, cu toate că, printr-o *notă* de la 1802, Rusia căpătase dreptul de a interveni în favoarea principatelor ; aducă-și oricine aminte de a doua luare a Basarabiei, la 1878 ! *cu toate că am fost aliați cu ei*. Și apoi, trebuie să avem în vedere că Rusia, dacă iese învingătoare acum dintr-un război *general*, nu va mai avea de cine se teme, căci toți dușmanii vor fi zdrobiți, și va face ce-i va plăcea.

2. *Dacă stăm neutri*. Cei ce susțin aceasta dovedesc o lipsă complectă de seriozitate, dacă nu cumva aceasta este o gravitare conștientă sau inconștientă către Rusia. Într-un război ca acela ce va fi când din toate părțile se vor bate, *puterile înconjurătoare ce se vor război ne vor lăsa în pace ?* Rusia și Austria vor putea ele lăsa la spețele lor 200.000 soldați întăriți, îi vor lăsa liberi ca să le sară în spate la un moment ori altul ? Nu numai că am fi dezarmați și am suferi ocupație străină, dar am trage chiar războiul pe pământul nostru, căci atât Austria, cât și Rusia, pentru a se asigura, ar căuta să cuprindă România și, deci, s-ar încăiera aicea. Așadară, și cu Rusia și neutri ar fi primejdie pentru România și deci pentru toți românii.

3. *Dacă sîntem uniți cu Tripla Alianță **. În acest caz, dacă Tripla Alianță este învinsă, nu pățim mai rău decît când am fi uniți cu Rusia, chiar învingătoare, adică căderea noastră sub Rusia.

* Tripla Alianță a fost un Bloc politic-militar constituit în 1882 prin aderarea Italiei la alianța dintre Germania și Imperiul Austro-Ungar, încheiată încă în 1879. La 18/23 octombrie 1883, regele Carol I și primul său ministru I. C. Brătianu au semnat la Viena, în cel mai strict secret, tratatul de alianță româno-austro-ungară. În aceeași zi, la acest tratat aderă și Germania. În acest fel, România s-a aliat oficial la tratatul cunoscut sub numele de Tripla Alianță și clauzele sale — nedevenite publice — au constituit axul director al politicii externe a României pînă în 1914. Este necesar să menționăm că mișcarea socialistă românească se alătură, prin afirmarea acestui punct de vedere, unei opinii împărtășită unanim — atunci — de spiritul public din țara noastră.

Lucrurile aveau să capete o altă înfățișare în 1914, la izbucnirea primului război mondial, când România era favorabilă denunțării angajamentelor sale față de Tripla Alianță și alăturării țării de Antantă. Ibrăileanu, alături de Stere (deși abandonaseră în 1899 P.S.D.M.R.), își păstrează poziția exprimată în acest articol din 1892.

Dar dacă Tripla Alianță este învingătoare ?

Atunci țarismul rusesc, care este forța ce ține legate provinciile din care se compune Austro-Ungaria, căzînd, Austro-Ungaria nu mai are rațiune de a exista sub forma de azi (căci trebuința Europei de a avea o sentinelă împotriva rușilor o ține pe Austria în forma sa), atunci ea numaidecît trebuie să se desfacă și popoarele din care se compune se vor putea organiza liber. Așa că scăparea românilor din Ardeal constă în triumful Triplei Alianțe asupra Rusiei (dacă țarismul nu cade printr-o revoluție internă).

Așa că, din toate alternativele, numai unirea românilor cu Tripla Alianță și victoria acesteia este folositoare românismului.

Prin urmare, orice patriot român trebuie să fie pentru Tripla Alianță.

Din punct de vedere general european. În Europa proletariatul înaintează cu pași mari către ziua cînd va cuceri lumea. Însă proletariatul are în fața lui reacțiunea de toate felurile și Rusia sprijină toate aceste reacțiuni din Europa. Răsturnarea țarismului ar fi o fericire pentru proletariatul european. Victoria țarismului înseamnă întinderea reacțiunii în Europa și înăbușirea democrației. Din acest punct de vedere, pe care trebuie să-l aibă în vedere orice socialist, și chiar orice democrat, trebuie să fim din toate puterile împotriva Rusiei. Dar nu numai democrația este amenințată, chiar burghezismul încă are a se teme de propășirea colosului de la nord, care este negația liberalismului burghez.

Așadar, ca român, ca patriot, ca iredentist, ca burghez, ca social-democrat — numai ca boier bătrîn nu — trebuie să fii numaidecît împotriva Rusiei, și ca să fii împotriva ei trebuie să fii cu Tripla Alianță. Și fiindcă în articolul acesta este vorba de *toți* românii, apoi mai amintim că tocmai ca *iredentist* trebuie să fii cu Tripla Alianță, cum am arătat mai sus.

Oricine cunoaște istoria țării noastre și știe ceva despre diplomația rusească știe, pe de o parte, tendința Rusiei, încă de la 1711, de a ne înghiți în nemărginitul ei sîn și, pe de altă parte, și șiriclicurile diplomației rusești, care știe, pentru a-și ajunge scopul, să se folosească

de orice împrejurare și de orice mijloc. Ea așteaptă încurcături la vecinii ei — și, dacă încurcăturile nu se întâmplă, atunci le provoacă singură — pentru a se amesteca și a săpa astfel existența vecinilor săi. Acuma, când Rusia vede că în România opinia, în general, e împotriva ei, [...] *. Ce prilej mai fericit pentru ea decât acesta, când prin lucrările diplomației sale ea poate să ne îndușmănească cu Tripla Alianță.

În războiul viitor, românii, dacă nu prin număr, cel puțin prin poziția geografică, pot hotărî soarta războiului, după cum vor fi de o parte sau de alta. Românii, uniți cu Rusia, ar întări-o foarte mult pe aceasta. Dar dacă Rusia învinge, am văzut ce mare primejdie se ridică pentru românism ; de aceea trebuie să băgăm bine de samă ca nu cumva mișcarea actuală a românismului să se alipească de Rusia și nici să nu-i deie acesteia prilej de a se amesteca în trebile noastre, căci atunci am atrage asupra capului nostru cea mai grea primejdie. De aceea sînt criminali — față cu națiunea lor — aceia cari, în loc să lucreze pentru a astîmpăra ura dintre români și unguri, o ațîță încă mai rău ; și când aceia se intitulează *democrați* sînt de două ori criminali : întâi față cu națiunea lor și, al doilea, față cu democrația europeană.

Cum că mișcarea actuală poate fi primejdioasă avem deja semne. În moțiunea de la Iași, de la 14 iunie, se zice că într-o conflagrație românii ar putea să-și întoarcă armele împotriva Triplei Alianțe. Un jurnal democrat, *Lupta*, a spus-o, mai ritos, că e bine să facem puțină politică rusească. Ca și cum s-ar putea face mai multă sau mai puțină ! Și apoi, nu știu cum rimează „puțină politică rusească“ cu protestarea împotriva „cnutului rusec“ de care vorbește d. Panu în conferința sa despre chestia românească și cu agitațiile pentru scăparea Basarabiei de sub „ignoranță“ și „cnutul“ rusec, de cari este vorba tot în aceea conferință a d-lui Panu, șeful partidului de la *Lupta*.

Putem rezuma : scăparea românilor din Transilvania și fericirea românismului stă în căderea țarismului ru-

* Urmează două rînduri unde ziarul este rupt.

sesc. Prin învingerea Rusiei țarismul trebuie să cadă. Deci, românii trebuie să dorească din toate puterile învingerea Rusiei și, prin urmare, să fie împotriva ei. Pentru aceasta românii din Transilvania să mai aștepte puțin, pentru că cu atîta vor fi mai fericiți pe urmă.

Munca, an. III, nr. 24, 2 aug. 1892.

*În chestia iredentismului **

Acum cînd șovinismul și iredentismul au trecut din starea acută în cea cronică, credem că a venit timpul să-l definim încă o dată, și aceasta cu atît mai mult cu cît, pînă acuma, s-au adus deja toate argumentele iredentiste, așa că nu putem fi învinuiți că ne agățăm numai cît de un crîmpei al cugetărei lor.

Iredentismul este idealul claselor stăpînitoare, căci unitatea națională lor le folosește, cum vom dovedi imediat; dar nu toate partidele stăpînitoare l-au îmbrățișat cu aceeași ardoare, căci așa-zisele partide de guvernămînt mai au de menajat raporturile cu burgheziile străine. Acea parte a burgheziei însă care stă mai departe de putere a dat pe față tot gîndul și toate dorințele burgheziei noastre și de aceea noi vom discuta argumentarea acestora. Aceștia sînt „democrații“.

Vom împărți articolul nostru în trei părți. În întăia parte vom vedea ce concepție istorică au ei; în a doua, vom vedea pricina acestei concepții, vom defini naționalismul; în a treia parte vom vedea consecințele iredentismului dacă ar fi îmbrățișat de muncitori și dacă unitatea raselor ar fi o stație fatală în drumul evoluției.

I

Concepția lor istorică. Democrații pretind că voiesc să aline suferințele clasei muncitoare. Dacă-i așa, atunci orice fapt al lor trebuie să ajute la această alinare și orice nu contribuie la această alinare să fie respins. Să vedem, așa au făcut în chestia naționalismului?

* Pentru problema iredentismului vezi *Prefața* noastră.

Dar mai înainte să răspundem la titlul de mai sus.

Prezentându-se chestia naționalismului, ei au îmbrățișat-o cu ardoare, au dus-o la paroxism, i-am văzut iredentști. Atacați de noi, au căutat să dovedească că, prin iredentismul lor, nu strică cauzei muncitorilor și, în argumentarea lor, au înaintat următoarea idee: *În politica internă sîntem democrați, facem luptă de clase; în chestia națională nu mai sîntem decît români, nu mai facem chestie de clase.*

Acestea au fost zise de d. Panu și repetate de Dioghenide. Din această afirmare vom scoate concepția lor istorică, vom vedea cît e de falsă, de utopistă și vom explica și de ce s-a produs.

Ne întrebăm: *Lupta de clase există ea afară de noi sau o fabricăm noi?*

După afirmarea lor de mai sus rezultă că nu există în afară de intervenția noastră și că o producem noi cînd ne vine la socoteală. Căci, analizînd afirmarea lor, găsim că ei spun acestea: „În politica internă noi voim să producem lupta între clase, iar în chestiile naționale nu voim s-o producem; lupta între clase o vom produce pretutindenea, după ce se va forma unitatea națională“.

Pentru orice minte sănătoasă acesta-i sensul afirmărilor lor, aceasta-i concepția lor, care, nu mai am nevoie să adaug, e foarte vulgară.

Vasăzică, după dînșii, istoria omenirii nu-i o luptă între clase, căci n-a fost în toate timpurile nici d. Panu, nici d. Dioghenide s-o producă. După dînșii, omenirea a fost pînă acuma un tot armonios, fără antagonisme de clase, iar acuma „democrații“ produc acest antagonism. Vasăzică lupta de clase nu-i o lege care ne stăpînește ea pe noi, ci o lege pe care o producem noi pentru a domni asupra noastră. Dar nici scribii prostituați de la *Timpul* nu spun asta. Și lor li s-a năzărit că socialiștii fac lupta între clase. Dar lupta de clase există, ca o lege fatală și fără voia noastră. Atunci cum se vor ridica „democrații“ mai presus de dînsa?

Una din două: sau nu vor voi s-o bage în samă, sau vor nimici-o.

1. Dacă voiesc să n-o bage în samă, atunci ea, lupta de clase, rămîne. În această luptă, democrații nefiind de

partea muncitorilor — căci nu fac lupte de clasă — dau sprijin chiar fără să vrea burgheziei. Atunci democrații, nu numai că nu ajută pe muncitori, dar încă îi împiedică de a face cu succes și conștient lupta de clase, deci îi face să nu iasă un pas măcar din starea mizerabilă în care sînt. Dar atunci, lăsați, domnilor, la o parte „democrația“, „popor“ etc.

2. *Voiți să nimiciți lupta de clase?* Bine! Dar ca să nimicești clasele, să le desființezi, *trebuie să realizezi comunismul*. Dar ca să realizezi comunismul trebuie ca *acuma să faci socialism*, deci să organizezi pe muncitori pentru a lupta împotriva burgheziei. *Deci, pentru a nu mai fi luptă de clase, trebuie să faci luptă de clase*. Iată dar în ce cerc vicios vă învîrțiți cînd voiți să împăcați interesul muncitorilor cu iredentismul.

De ce voiți să faceți această împăcăciune?

Și de ce este imposibilă?

Aceasta în numărul viitor.

Munca, an. III, nr. 45, 27 dec. 1892.

II

Naționalismul

Am văzut în numărul trecut că iredentiștii ne sfătuiesc să ne ridicăm mai presus de lupta de clase în chestiile naționale. Acuma, dacă îi întrebăm pentru ce să urmărim numaidecît unitatea națională, ei ne răspund: „Pentru că românii nu se pot afirma ca națiune decît uniți“ (d. Panu). „Pentru că românii nu și-au îndeplinit idealul de unitate“ (Dioghenide). Cu Dioghenide nu mai încap discuție, căci uitînd să plagieze complect afirmațiile d-lui Panu a înaintat o tautologie grosolană. În adevăr, observați bine și veți vedea că el argumentează așa: „Românii trebuie să se unească pentru că nu s-au unit încă, pentru că trebuie să se unească“. Sau, mai scurt: „Românii trebuie să se unească pentru că trebuie să se unească“. Să venim la d. Panu.

D. Panu a văzut că unitatea Italiei, a Germaniei a adus puterea acelor țări. Dar d-sa nu s-a întrebat, după cît se vede, ce clase au făcut unitatea, ce interes au avut acele clase să facă unitatea și ce clase au avut interes de a învrăjmăși pe acele popoare cu altele.

Dacă ar fi procedat astfel, atunci ar fi întrebuințat adevăratul metod, căci clasele se conduc de interese economice, iar politica popoarelor este și a fost dictată de interesele clasei stăpînitoare. Înarmați cu acest metod ne este foarte ușor a explica unitatea Italiei și a Germaniei.

Burgheziile din aceste țări, pentru propășirea negoțului și a industriei lor, aveau nevoie, pe de o parte, de desființarea nenumăratelor graniți ce erau, și deci, aveau nevoie de unitatea națională ; pe de altă parte, aveau nevoie mai cu samă de a lupta cu burgheziile străine de la piețele comerciale, de la impunerea tarifelor etc., aveau nevoie ca să fie uniți și iată prin urmare nevoia de a face unitatea națională.

Iată dară că unitatea națională a fost făcută de burghezie în folosul ei.*

Ne întrebăm acuma, ce rost mai are pentru *noi socialistii, care reprezentăm interesele muncitorilor, comparația cu Italia și Germania* ? D. Secășanu a scris chiar o carte despre unitatea Italiei spre a da exemplu și românilor. Dar pentru noi aceasta n-are nici o valoare. Nu cumva ar trebui să căutăm a realiza *noi* în folosul *proletariatului* ceea ce a realizat *burghezia* în folosul *ei* ? Nu cumva ar trebui să lucrăm noi cu arme folositoare burgheziei ?

Și în adevăr. Burghezia, ca să trăiască, ca să cîștige, trebuie să fie într-o vecinică luptă : burghez cu burghez, burghezie cu burghezie. Căci concurența domină producția capitalistă. Burghezia, ca clasă care numai consumă, se luptă vecinic între dînsa care să ia mai mult din munca sfeterisită de la muncitori.

Dacă ea e într-o vecinică luptă, aceasta o face să se învrăjmășească cu alte burghezii, o face să se unească în mod național, pentru a lupta cu succes — o face naționalistă, șovinistă. Așadar, interesul economic e în realitate mobilul iredentismului.

* Exagerare antiburgheză evidentă.

Dar proletariatul ? Are el nevoie de cucerirea piețelor universale ? Are el nevoie de a se lupta cu proletariatul din alte țări ? Evident că nu. Pentru muncitor este indiferent dacă burgheziile care-l apasă sînt unite sau nu. Pentru muncitorul din Transilvania, pentru cel din România este indiferent dacă burghezii ce-i apasă sînt uniți sau nu. Apoi le este indiferent și faptul dacă plus-valoarea ce rezultă din munca lor va fi încasată de Iordache sau de Șandor. Muncitorii nu sînt dușmani între ei, căci n-au nimica de împărțit, sînt egal apăsați. Iar pentru dezrobirea lor ei lucrează în mod internațional și în ciuda granițelor și a așa-zisei „ure de rasă“. De aceea socialiștii din toate țările și nu numai „de la noi“, cum i s-a năzărit lui Dioghenide, nu dau nici o importanță revendicărilor șoviniste, dovadă cum e privită chestia Alsaciei și Lorenei atît de socialiștii francezi, cît și germani. Așadară : *iredentismul este în interesul de clasă al burgheziei și este vătămător interesului de clasă al proletariatului.*

Acuma nu ne este greu a explica naționalismul democrației iredentiste și cu atîta mai mult cu cît explicarea ni se ușurează prin comparația ce o fac ei înșiși cu Italia și Germania.

Naționalismul lor este expresia celui mai înalt ideal al burgheziei, pe care îl exprimă *tocmai ei*, pentru că, cum am arătat deja, fiind departe de putere, n-au nevoie de menajări diplomatice către burgheziile streine.

Ce lucru frumos pentru burghezia noastră de a se mări, de a fi mai tare în lupta pentru trai, de a domina asupra burgheziilor din țările vecine mai mici ! Ce lucru minunat pentru burghezia românească din Ardeal de a scăpa de dominația burgheziei ungurești !

Numai vezi că aceasta nu ne încălzește pe noi.

Munca, an. III, nr. 46, 1 ianuarie 1893.

III

Cîteva consecvențe ale naționalismului

Să ne închipuim că propaganda iredentistă a izbutit, că ne-am făcut cu toții iredentiști : burghezi, munci-

tori etc. Mă întreb acum dacă lupta de la clasă la clasă este cu putință *în politica internă*. Cu alte cuvinte, dacă „naționalismul din afară“ se împacă cu „lupta de clase dinlăuntru“.

Închipuiți-vă o grevă la care iau parte muncitori români și unguri, cum s-a întâmplat în greva de la fabrica Goetz. Evident că, din pricina „urei de rasă“, ură inspirată de energia și inteligenta propagandă a lui Dioghenide, muncitorii, atât români, cât și unguri, se vor sili a se trăda unii pe alții, căci muncitorii în chestie de luptă de rase vor lăsa la o parte lupta de clase cu patronii și solidaritatea de interese dintre ei. Iată dar lupta de clase înlăuntrul țării nimicită de naționalism.

Mai mult, în aceeași grevă de la Goetz, *patronii de toate națiile în luptă cu muncitorii de toate națiile* au chemat muncitorii din Ungaria. Aceștia au cerut — în forma unui refuz ironic — un salariu foarte mare, pentru că n-au voit să dea în cap fraților lor de muncă de aicea din țară. Închipuiți-vă însă că „ura de rase“ ar fi fost mai presus de lupta de clase... Atunci muncitorii unguri ar fi venit și greva nu numai cădea, dar muncitorii de aicea ar fi rămas pe drumuri.

Iată naționalismul, lupta de rase, împiedicînd lupta de clase „dinlăuntrul țării“.

Încă ceva. Din pricina luptei de rase ar trebui ca muncitorii din Transilvania să nu mai lupte cu patronii pentru a-și îmbunătăți starea, ci să se unească : muncitorii români cu stăpînitorii români și muncitorii unguri cu stăpînitorii unguri, pentru a face lupta de rase și pentru ca fiecare naționalitate să nu apară dezbinată, ci ca „un singur om“. Dar în acest caz, iată că lupta de clase „dinlăuntrul Transilvaniei“ ar fi nimicită de naționalism în favoarea *burgheziei*.

Iată dară care ar fi consecvențele iredentismului îmbrățișat de muncitor. Dar noi nu avem nici o teamă, căci iredentismul nefiind expresia intereselor clasei muncitorilor, aceștia nu-l îmbrățișează, dovadă cele arătate de Colilie în articolul *Un document*, publicat în *Munca*, dovadă grevele din Ploiești, Galați și Petroșani.

Am văzut că domnii democrați ne vorbesc de „ură de rasă“, de unitatea raselor etc. Să discutăm puțin aceste idei :

Dacă orice rasă trebuie să ajungă la unitate, dacă asta-i fatal (îmi aduc aminte că un decemvir spunea, după d-l Ureche, că veacul al XX-lea e al raselor), atunci panslavismul de pildă reprezintă o evoluție a societății europene, și nu știu, zău, dacă-l mai puteți combate, căci combătându-l vă combateți însuși principiul d-voastră, vă condamnați înșivă.

Și dacă panslavismul izbutește — și trebuie să izbutească după teoria d-voastră —, atunci în marele imperiu slav viitor va intra, din pricini chiar geografice (vezi harta panslaviștilor Komarow-Sarjanko) și România, și (oribil!) Ungaria. Dar atunci, idealul d-voastră de Românie mare și independentă s-a dus. *Așa că principiul unității raselor îndeplinit nu vă poate duce la unitatea românilor liberi.*

Apoi încă ceva. Dacă idealul omenirii este unitatea raselor, atunci cum veți face *confederația balcanică* pe care dv. democrații o aveți în program! Se vor uni bulgarii și sîrbii cu românii împotriva rușilor sau a slavilor din Austria? Desigur că după teoria dv., „a raselor“, nu se vor uni cu românii, ci se vor uni cu slavii din Rusia și Austria și vor forma marele imperiu slav, din care va face parte România și Ungaria, *adică se va face o confederație sub hegemonia Rusiei.*

Așadar, vedeți că „unitatea raselor“, „ura de rase“ se impacă cu *confederația balcanică* ca scripca cu iepurele.

Dar dacă bulgarii, sîrbii se vor uni cu românii? Atunci însemnează că nu chestiile de rasă conduc lumea, ci cu totul altceva; atunci teoria dv. cade.

Rămîne constatat dar că nu numai că faceți burghezismul cel mai curat, dar încă vă contraziceți chiar pe tema acestui burghezism. Și vă contraziceți și din nebagare de samă și din pricină că *voiți să slujiți în același timp la doi stăpîni dușmani — burgheziei și proletariatului.* Și, în definitiv, tot lucrați pentru unul: burghezia!

În chestia păturei culte

Pătura cultă a social-democrației adică oamenii învățați din acest partid, fiind în mare parte odraslele burgheziei sau oameni care au nădăjdut încă din copilăria lor să ajungă burghezi, au într-înșii, fără voia lor și fără să-și deie sama, o mulțime de simțiminte și idei burgheze, lucru ce nu se întâmplă la muncitorii adevărați, cari n-au avut de unde să cîștige asemenea gărgăuni.

Și apoi, omul nostru din pătura cultă, știindu-se socialist, lui i se va părea că acești gărgăuni sînt idei bune, adevărat socialiste și va învinui de burghezism pe acei care-i vor arăta că greșește.

Este întrebarea acum, cum se poate vindeca cineva de acești gărgăuni burghezi ?

Pentru a răspunde la aceasta, să vedem cum au ajuns socialiști acei oameni cari, prin clasa din care fac parte, trebuiau să fie burghezi. Și au ajuns socialiști prin *certire și gîndire*. Mintea lor a ajuns să le arate că omenirea se schimbă necontenit din pricina luptei între clase și că se schimbă *numaidecît*, că clasa muncitoare va izbuti în lupta ce o duce cu burghezia și va întemeia o alcătuire mai dreaptă și mai fericită decît cea de azi.

Vasăzică ei au ajuns socialiști din pricina *învățăturilor socialiste*. Aceste învățături au alungat dintr-înșii interesul de clasă burghez, adică ideile și simțimintele burgheze.

Dar au mai rămas cîteva ! au rămas gărgăunii. Și este învederat că, dacă învățăturile socialiste i-au făcut din burghezi socialiști, apoi toate aceste învățături, mergînd mai departe, în aceeași direcție, vor alunga și rămășițele ideilor burgheze, căci învățăturile socialiste sînt față cu gărgăunii burgheziei ca soarele față cu ceața ce acoperă pămîntul în diminețile de toamnă. Cu cît soarele

se suie mai sus, răspîndind lumină și căldură, cu atîta ceața se împrăștie. Întocmai așa și cu gărgăunii burghezi : cu cît învățătura socialistă crește, cu atît acești gărgăuni fug.

Al doilea mijloc de a alunga gărgăunii din cap este de a ne amesteca printre muncitori, de a le cunoaște nevoile și de a lupta împreună cu ei, niște simpli soldați ai partidei muncitoare.

Așadar : să cetim, să gîndim asupra celor cetite și să ne amestecăm *cu totul* în mulțimea muncitoare. Numai atunci nu vom mai umbla pe bîjbîite și vom fi scutiți de a face greșeli cu carul.

Munca, an. IV, nr. 8, 18 aprilie 1893.

Răscoalele țărănești

În sfârșit, armata română și-a făcut *datoria*, și pușca Manlicher, pusă la încercare, a dat rezultate minunate ! Țăranul, acest dușman al patriei-mume, a fost împușcat fără milă de guvernul părintesc al cioclovinelor noastre cocoțate în vârful statului nostru liber și independent.

Pentru a găsi pricinile acestor răscoale nu trebuie mare filozofie. Răscoala nu s-a iscat din senin : starea cea nenorocită și păcătoasă a sărmanului țăran, împovărat de muncă și sărăcie (învățații cu burta plină zic că munca aduce bogăție), care singură ar putea *explica* aceste răscoale, s-a înrăutățit încă — dacă se poate — de legile făcute de boieri, legi care n-au fost decît un fitil care să aprindă, să facă să izbucnească *ura* ce o are acest țăran pentru jefuitorii săi.

În adevăr, legea clerului și a maximului pun pe țăranii sarcini nouă, pe care el nu le mai poate suferi. Aceste legi sînt menite să stoarcă țăranului și cea din urmă picătură de sînge.

Dar aceste legi nu numai că îngreuiază cumplit și zdrobitor pe țăranii, dar încă dă *prilej* tuturor mișeilor de funcționari — numiți cu drept cuvînt lipitorile satului — să facă tot felul de tîlhării și abuzuri și să aducă astfel pe țăranii la *deznădejde*. Am văzut agenți fiscali punînd taxe pe ouăle și găinile ce le aduc țăranii la tîrg de vînzare ; și, dacă asta se întîmplă în tîrguri mari, închipuiți-vă ce poate să fie în satele îndepărtate, unde slujbașul surtucar nu poate să aibă nici o frică.

Dar nu-i numai asta : slujbașii de la țară, precum sînt notarii, se poartă nemaiauzit de obraznic cu țăranii. Dacă vine țăranul și-l întrebă despre lege, dacă-i cere să i-o cetească, canalia de notar îl dă afară, înjurîndu-l și spunînd că asta nu-i treaba țăranului. Într-un sat cît pe ce era să se întîmple o răscoală înfricoșată, din astă pri-

cină, dacă un *socialist* n-ar fi liniștit pe țărani, arătându-le că prin răscoală nu pot ajunge decît ca să fie *împușcați de boieri*.

Așadară pricinile răscoalei sînt : starea nenorocită a țaranului, înrăutățită și mai mult prin legile din ce în ce mai rele ce le fac boierii, precum și tîlhăriile și abuzurile funcționarilor însărcinați cu aducerea la îndeplinire a acestor legi, și, în sfîrșit, obrăznicia și prostia autorităților față cu țărani.

Din cele zise mai sus iese următorul fapt : că boierii, după ce au adus pe țaran în această stare, tot ei trimit soldați să-l împuște.

Și de aceea muncitorii din București, prin moțiunea lor, au declarat că sînt solidari cu *interesele* fraților de la țară și că sufăr de suferințele lor. Însă, avînd conștiința de solidaritatea intereselor generale ale tuturor muncitorilor, de la orașe, ca și de la țară, și compătîmind cu nenorocirii țărani chinuți și împușcați de armatele boierilor, muncitorii, conștienți și organizați sub steagul socialismului, *pot numai deplînge calea răscoalelor și tulburărilor, apucată de țărani, din pricina lipsei lor de organizație și lumină.*

Care este întrebarea : bine au făcut țărani că s-au răscolat ? Noi, socialiștii, declarăm că nu, că n-au făcut bine, căci — ceea ce am spus de atîtea ori — aceste răscoale nu numai că n-aduc nici un folos țaranilor, dar încă le aduc cel mai mare rău, *dînd prilej* boierilor să-i împuște și să facă tot felul de legi apăsătoare împotriva lor. De aceea noi deplîngem răscoalele țărănești și nu putem să nu arătăm mîhnirea noastră că țărani nu sînt organizați în vederea *luptei politice*, care este singura cale de a lupta împotriva lăcomiei și nerușinării boierești.

Cînd noi vom fi organizat pe țărani *politicește*, în partid de clasă, atunci ei își vor da sama limpede de ceea ce *voiesc*, precum și de *mijloacele* de cari trebuie să se folosească, adică vor vedea că lupta politică e singura cale folositoare lor, și atunci răscoale nu vor mai avea loc. O dovadă de acestea ne dau răscoalele din 1888, care s-au întîmplat *tocmai acolo unde propaganda socialistă n-ajunsese deloc.*

Prin urmare, dacă voim să ne facem toată *datoria* către țărani — și trebuie să ne-o facem —, atunci să-i *organizăm*, pentru ca să nu mai slujească boierilor spre

a-și încerca vitejia armatei lor, ci pentru a-i face să-și îmbunătățească starea. Atunci răscoale și tulburări — oricât le-ar dori boierii — nu vor mai împiedica propășirea firească și liniștită a muncitorimei și izbînda ei definitivă va fi asigurată.

Munca, an. IV, nr. 52, 20 februarie 1894.

Socialismul și adevărul

I

Chestia ce ne propunem a trata este aceasta : poate sau nu socialismul să spună adevărul în orice prilej, în orice împrejurare ? Mai mult : *trebuie* să spună adevărul ? Spunerea adevărului fără șovăire și fără înconjur e sau nu e numaidecît *trebuitoare* ?

Pentru a răspunde la această întrebare, *trebuie* să vedem la ce se reduce ea. Întrebarea noastră se reduce la următoarele două :

1. Explicația adevărată a fenomenelor sociale vine la socoteală socialismului sau nu ?

2. Ascunderea fenomenelor nefavorabile socialismului, prefacerea de a le nebăga în samă folosește sau nu socialismului ?

Dacă răspunsul la aceste două întrebări va fi afirmativ, atunci evident că socialismul se împacă cu adevărul, atunci evident că socialismul *trebuie* să spună întotdeauna adevărul.

Să răspundem la întrebarea întâia.

În societatea omenească sînt clase cu interese deosebite, unele stăpînitore, alte supuse. Societatea, pe de altă parte, evoluează, și această evoluție se îndeplinește și ni se arată nouă prin răsturnarea unei clase și înlocuirea ei de către alta, care până atunci fusese supusă. Cum se întîmplă asta ? Se întîmplă prin aceea că fenomenele sociale ajung astfel încît, pentru menținerea echilibrului social, ele impun această schimbare. Schimbările deci se fac numai atunci cînd fenomenele sociale iau un caracter așa că nu se mai pot împăca cu formele existente...

Azi avem mai multe clase față în față ; aceste clase însă se pot reduce la două, care să le cuprindă pe toate : exploatate și exploatatori... Socialiștii, care reprezintă interesele exploatărilor, ale muncitorilor, și care doresc o

schimbare a societății de azi în altă societate, în care muncitorii să fie stăpîni, socialiștii, zic, trebuie să fie convinși, pentru a putea fi socialiști, că fenomenele sociale au luat un astfel de caracter încît duc numaidecît la socialism, încît *cer* numaidecît forma socialistă. Ce urmează de aicea, în raport cu chestia care ne preocupă? Urmează că un socialist, prin faptul că-i convins că toată fenomenalitatea socială îi e favorabilă lui, trebuie, cînd judecă un fenomen social, să spună tot adevărul, fiindcă, prin această spunere a adevărului așa cum este, el nu face alta decît clarifică pentru fiecare că fenomenele sociale îi sînt favorabile, că fenomenele sociale sînt aducătoare societății socialiste.

Din acestea se vede că spunerea adevărului nu le e cerută socialiștilor de către vreun principiu de morală transcendentă, ci pur și simplu de către motivele cele mai utilitare ale clasei proletare. Adevărul, spus așa cum este, e o armă pentru proletariat.

Și tocmai din aceleași motive adevărul e nefavorabil claselor stăpînitoare.

În adevăr, dacă fenomenalitatea socială e favorabilă socialismului, firește că explicația ei dreaptă — spunerea adevărului curat — nu vine la îndemînă claselor stăpînitoare, ele au interes să incurce totul... de aici prostiile științei sociale burgheze în economia politică, în filozofie, în estetică (teoria artei pentru artă), în sfîrșit, în toate științele care se ocupă cu fenomenele sociale...

II

Să vedem ce putem răspunde la întrebarea a doua.

Este drept că în mijlocul fenomenelor sociale producătoare de progres se zărește unde și unde cîte un fenomen pricinuitor de stagnație ori chiar de reacțiune, și aceasta pentru că evoluția se face așa încît stările sociale se încalcă oarecum. Trebuie însă noi să ne facem că nu știm de acele fenomene, să le trecem sub tăcere, sau — ceea ce vine tot acolo — să nu spunem adevărul asupra lor? Trebuie să facem ca struțul care, în fața unui lucru primejdios, își ascunde în nisip capul și își închipuie că dacă el nu vede lucrul, apoi primejdia s-a

înlăturat? Cred că acest struțism ne-ar strica și iată de ce :

Odată ce există fenomene de acestea nefavorabile, dacă le-am trece sub tăcere, dacă nu le-am spune așa cum sînt, dacă nu le-am analiza, atunci ele ar rămînea vecinic o piedică pentru noi, căci oricît de bine am voi să conducem conștient fenomenalitatea socială, ele ne-ar sta vecinic în cale, ne-am lovi de ele la tot pasul. Dimpotrivă, dacă le spunem așa cum sînt, dacă le analizăm, atunci le slăbim puterea, le găsim leacul, atunci din toate fenomenele bune și rele scoatem *rezultanta* și așa putem pași mai departe în lupta noastră, fără teamă că am lăsat în urmă poziții și puncte nesigure. Întocmai cum într-un război un general nu pășește mai departe pînă ce nu se asigură că n-a lăsat în urmă nici o poziție slabă, neîntărită...

Lăsîndu-le necunoscute aceste fenomene, zădărnici_m conducerea conștientă a fenomenalității sociale ; lucrînd asupra lor, făcîndu-le cunoscute, scoatem cel mai mare bine posibil dintr-o stare dată, stare care-i o combinație de bine și de rău...

Făcîndu-ne că nu le știm, am face întocmai ca un chimist care, voind să pregătească un corp în laboratorul său, s-ar face că nu știe de oarecari corpuri nefavorabile ce se găsesc în soluția sa ; lucrînd dimpotrivă, facem ca chimistul adevărat, care, dîndu-și socoteala de toate piedicile ce-i pun acele corpuri nefavorabile, găsește mijlocul de a le da din cale, tratîndu-le cu cutare acid pentru a le neutraliza efectul. Mă grăbesc să adaog în paranteză că asta e o simplă comparație : sociologia și chimia nu sînt științi perfect asemenea.

Această procedare — spunerea adevărului — pe lîngă că ne ajută în activitatea noastră, dar mai are și folosul acela că, spunînd lucrurile așa cum sînt, răpim dușmanilor noștri puțința de a exploata ei împotriva noastră existența fenomenelor nefavorabile socialismului.

Să iau un exemplu :

În alte țări, din pricina nevoilor industriale, burghezia a dat învătătură muncitorilor — acest lucru e folositor socialismului. La noi, însă, muncitorii, și mai ales cei agricoli, sînt incuți — asta e o piedică pentru noi. Acum, închipuți-vă că noi am tăcea asupra acestui

punct, că am face struțism¹. Atunci, pe de o parte, n-am putea să combinăm acțiunile noastre în raport cu starea de lucruri dată, atunci n-am putea scoate din astă stare cel mai mare bine posibil; iar pe de altă parte, stăpînitorii ar exploata grozav împotriva noastră această stare de lucruri. Spunînd pe față, recunoscînd acest fenomen, explicîndu-l, nu numai că știm ce și cum trebuie să lucrăm, dar încă tăiem stăpînitorilor pofta de a-l exploata, arătîndu-le și pricina răului, arătîndu-le că e vina lor.

Este lămurit dar că minciuna ori ascunderea luminii sub obroc ne strică și trebuie s-o înlăturăm pentru folosul clasei noastre.

Stăpînitorii, ei au interes să încurce lucrurile, să nu spună adevărul, căci adevărul, folosindu-ne nouă, le strică lor, pentru că orice pas al nostru mai departe corespunde cu un pas al lor spre cădere.

Ni se va mai spune poate: „Bine, înțelegem cînd e vorba de fenomenele sociale însemnate, de lucruri mai principale, mai durabile, cu pricini și efecte mai adînci... Dar în lupta de toate zilele, în micile și trecătoarele afaceri politice, nu-i îngăduit de a spune cîte o minciună în folosul cauzei? Este lămurit, dacă spusese de mai sus sînt adevărate, că nu-i îngăduit de a spune neadevăruri nici în acest caz, pentru că, spunînd minciuni, nelămurind lucrurile, introduci aceleași puncte obscure în activitate, aceleași părți care nu se pot contopi în tot, fără să nu-i fie acestui tot un element dizolvant.

Un exemplu:

Manufacturiștii de la *Vieța* se apucă și duc o marfă suspectă în Cișmigiu. Cîțiva tineri le fac o manifestație nepermisă unor socialiști. Un ziar socialist ce putea face în această împrejurare? Să se facă că nu știe nemica despre această manifestație? Asta ar fi caraghioz și apoi acel ziar ar rămînea dator față cu cetitorii săi cu o explicație a acestei întîmplări. Deci, trebuie ca ziarul să vorbească. Ce putea spune ziarul dacă ar fi voit să spună minciuni „pentru a salva situația”? Trebuia să spună sau că tinerii au făcut bine ceea ce au făcut, sau să dena-

¹ Ni se poate spune că am putea să-i știm noi și să lucrăm conform cu această știință, dar să nu spunem pe față. Asta-i imposibil, căci trebuie să lucrăm toți și deci trebuie să fie toți luminați, prin cărți, ziare etc.

tureze faptele întîmplate. Dacă ziarul spunea că au făcut bine, atunci însemna că ar fi spus și altor tineri să facă tot așa în împrejurări analoage. Dacă denatura faptele, însemna că spune altor tineri : „Faceți și voi isprăvi de acestea, lasă că noi vom întoarce-o“ ! Și mai puneți încă și faptul că, dacă denaturezi, te faci de ris în fața celor cari au fost de față la întîmplarea despre care e vorba...

Dar aceasta nu interesează în această chestie, pentru că noi, cînd vorbim despre minciuni, presupunem că rămîn ascunse.

Minciuna dară, repet, e stricătoare interesului de clasă al proletariatului. În timpul din urmă s-a discutat mult asupra faptului dacă un ziar socialist poate spune sau nu adevărul. Din cele spuse în acest articol, cred că iese destul de lămurit că un ziar socialist nu numai *poate*, dar *trebuie* să spună adevărul, *altmîntrelea nu poate fi folositor cauzei pentru care lucrează*.

Munca, an. V, nr. 29, 18 sept. 1894

Un răspuns

În numărul din urmă al *Vietei* se relevă o frază din articolul meu *Socialismul și adevărul*, frază care în adevăr e greșită.

Punînd două întrebări, ale căror răspunsuri trebuia să fie : unul afirmativ și altul negativ, am scăpat aceasta din vedere și am spus că amîndouă răspunsurile trebuie să fie afirmative.

Dealtmîntrelea, aceasta n-a avut nici o importanță reală, pentru că atunci cînd am discutat chestia, cînd am răspuns la întrebare, răspunsul a fost negativ — cum trebuia să și fie pentru rezolvarea chestiei.

Întotdeauna cînd cineva ne va găsi o greșală, vom recunoaște-o ca și acuma, căci... „ascunderea adevărului nu folosește“...

Munca, an. V, nr. 31, 2 oct. 1894.

EVENIMENTUL LITERAR

Psihologia de clasă

„Intim“

În articolul precedent* am spus că voi arăta psihologia diferitelor clase, după observare directă și după opere beletristice.

Voi începe cu producții beletristice mai întâi și tocmai la urmă voi arăta faptele observate direct, fiindcă aceste fapte observate direct trebuiesc întrebuițate la critica psihico-socială a producțiilor beletristice, critică a cărei loc e la urmă.

Voi începe întâi cu psihologia așa-numitei *pătură culte* proletare de la noi.

Această pătură cultă e de mai multe feluri. O parte dintr-însa își vinde claselor stăpînitoare munca și inteligența, făcîndu-se avocați, spioni, magistrați etc. O altă parte își pune munca în slujba claselor apăsate și o altă parte are pretenția de a trăi prin sine însăși. Este de prisos, cred, să mai spun că alternativa din urmă e o simplă pretenție și că acestora din grupa a treia li se pare numai că trăiesc prin sine însăși, dar în realitate trăiesc tot în slujba claselor stăpînitoare. De asemenea, e de prisos iarăși să mai amintesc că la noi în țară, în mare parte, pătura cultă, ce slujește claselor apăsate, o face asta numai cu numele și că în fond e tot slugă burtă-verzimei și burtăverdizată ea însăși.

Pentru a arăta psihologia acestei *clase* (termenul nu-i tocmai propriu), voi analiza deocamdată cîteva opere în care se zugrăvește pătura cultă. Voi începe cu *Intim* al d-lui Traian Demetrescu. Explicarea celor ce voi arăta o voi face pe urmă.

D. Traian Demetrescu se hotărăște să meargă undeva pentru cîtva timp spre a fi *singur*. Pleacă la satul C...,

* *Psihologie de clasă*, *Evenimentul literar*, nr. 2, 1893, *Opere*, V, p. 521—522.

unde e singur, „departe de lume“. Se va întreba cetitorul cum a putut găsi d-sa singurătate în mijlocul unui sat, cum a ajuns să fie „departe de lume“ când se găsea în mijlocul unui sat plin de țărani? D. Demetrescu ne răspunde singur. D-sa ne spune că țăranul e un animal, care n-are măcar nici senzații¹ (p. 44) și care-i fericit² din pricină că nu știe ce-i *fericirea*! (p. 55). Atunci, evident că și țăranul face parte dintre lucrurile neînsuflețite ale naturei (p. 44) și, prin urmare, țăranul fiind ca un copac sau ca un bolovan, domnul din „pătura cultă“ se simte între țărani ca în pustiu, „departe de lume“, în singurătate. Și de aceea d. Demetrescu, deși a stat două luni în acest sat, nu ne vorbește nemica de țărani. Însă sînt unii cari spun că lucrarea d-lui Demetrescu e luată din viața țărănească!

Atîta viață cîtă se desfășură la țară, cu toate chinurile și puținele ei bucurii, pentru acest „suflet bun“ ea nici nu există. „Gingașul și sensibilul“ autor n-a fost deloc mișcat de toate acestea. Socialistul care scrie la *Munca* articole și poezii a fost mișcat de lună, de stele, de păsări, dar de viața țărănească, nu. Și totuși s-a găsit cineva care să-l puie alături cu Sofia Nădejde!...

Am văzut că pentru d. Demetrescu țăranul e un animal, că autorul nostru n-a fost mișcat de viața acestui animal nefericit, căci un *om cult*, un *om nobil* și un sceptic egoist (iertată pleonasmul) n-are atîta simpatie încît să și-o reverse și asupra altora. El are nevoie de toată simțirea lui pentru a se plînge pe sine însuși că n-a ieșit *învîngător*. Și dacă are un fond de simpatie, apoi el va întinde asupra lunii, rîurilor, cînilor, miștelor, care n-au contribuit la învingerea lui, în om văzînd numai un dușman, fie acel om și nevinovat ca un țăran!

Apoi luna, florile, pădurile, stelele, rîurile, păsările au pentru d. Demetrescu un *folos* deosebit, *special*. Acestea sînt *voluptuoase*, samănă cu ochi, cu sînuri, buze, surîsuri, mini, picioare și alte părți ale femeii, îi amintesc femeile „*iubite în eternitatea (!) cîtorva nopți*“ (p. 149), „*noaptea femeile fiind mai frumoase*“ (p. 204)... Aceasta

¹ Deși la p. 45 spune despre același țăran că era *înțelept și artist*! Căci pentru a ne arăta încă o scenă melancolică, poetică etc., etc., avea nevoie de *înțelepciunea și arta* bietului țăran.

² Orice Burtă-verde spune că țăranul e fericit.

e o boală foarte serioasă : sînt oameni cari, la vederea unui călcii, a unui părete alb și altor obiecte însuflețite și neînsuflețite, simt „fiori voluptuoși“ și chiar ajung să facă... ceea ce fac băieții închiși în institute (vezi Ch. Vibert, *Précis de Médecine Légale*, p. 341 și 342). Tot pe aceste pagine, Vibert citează între cei ce suferă de „aberațiunile cele mai curioase ale simțului genital“ și pe aceia care simt „un farmec înfiorător la apropierea unei femei“ (vezi *Intim*, p. 83)...

Atît de puțin îi pasă acestui om sensibil, acestui „suflet bun“ de suferințele țaranului, încît în mijlocul vieții țărănești, celei atît de chinuite, d-sa trăiește „liniștit“ și „înțelept“, cetind pe Schopenhauer și extaziindu-se înaintea lui. Și totuși, cu toate că nu cunoaște pe acești țărani care sînt 4 milioane, d-sa e mizantrop din cauza nepăsării... burtă-verzimei. Adecă, fiindcă burtă-verzimea e nepăsătoare, autorul nostru urăște pe toți oamenii, adecă și pe țărani, cari dacă d. Demetrescu le-ar arăta interes n-ar rămînea nepăsători, iar d. Demetrescu poate s-ar vindeca de... mai bine tac.

Cu toate că pentru autorul nostru țărani parcă nici n-ar exista, totuși, *cînd îi trebuiesc, îi găsește*. De la p. 44—47 ne arată o întîlnire cu un cioban și cu niște copii de țărani. Socialistul nostru, *obosit* de singurătate și tăcere, vrea să se distreze și pune pe cioban *să-i cînte*. Copiilor le dă *tutun*. Și aicea se mărginește întîlnirea socialistului cu țărani, cu cei din clasa pentru care luptă. Ah! omul cult și serios, îndopatul cu Schopenhauer și Lamartine, care n-are ce vorbi serios cu moșiciei, buni doar de distracție!

Și totuși, de d-sa ne spune că, în acest moment, se simțea „bun, naiv, nevinovat, ca și copiii“. Ce amară înșelăciune!

Dar d. Demetrescu se mai interesează și altmintrelea de țărani.

Scepticii și oamenii culți, rafinați, iubesc grozav și cu orice preț *carnea*, căci... nu degeaba sînt sceptici. Pentru ei „iubirea e cel mai serios lucru“ (p. 54) și cînd un sceptic și mizantrop scrie *iubirea*, cetește *relații sexuale*, căci „inima e un instrument, cu care trebuie să lași să cînte orice femeie“ (p. 54).

D. Demetrescu ne scoate pe scenă și pe țărancă, dar nu pentru a ne-o arăta cît de greu trăiește, cum își în-

grijește copiii, deși trebuie să muncească la cîmp 16 ceasuri pe zi etc. Astea sînt fleacuri..., relele sînt „afacerea principală a vieții“. Autorul nostru scoate pe țarancă pe scenă pentru a... se culca cu dînsa în „bordeiul sau palatul ei“. Dar d. Demetrescu nu-i vinovat, căci, de, femeia „avea bărbat rău“. Adecă fiindcă noi, trîntorii, îi facem pe țărani să ajungă necăjiți, bețiivi etc., trebuie să mergem să le consolăm femeile ! Ce porcărie...

Și subprefecții, cînd trec prin sate și au de stat vreo noapte, cheamă pe cîte o femeie ca s-o consoleze... Deosebirea este numai că la subprefect femeia vine de *friică*, pe cînd la socialistul nostru vine cu *încredere*, știind că el „nu poate fi un om rău“. Însă un socialist își poate permite și cîte un lux de abuz de încredere, după cum se pare, crede d. Traian Demetrescu.

„Suflet superior și nobil !“

Dar totuși trebuie să recunoaștem la d. Demetrescu și oarecare atenție pentru acea femeie : i-a descris pulpele, deci a onorat-o destul, n-a făcut ca și cu orice marfă de 5 lei.

Și așa mai departe, încît *Intimul* d-lui Demetrescu e o lucrare de... mare preț : ne arată sincer și în toată goliciunea întreaga porcărie îngrămădită în sufletul păturii noastre culte și în genere a burghezilor noștri.

Însă pentru toate acestea autorul nostru are o scuză : că el, *suflet nobil, rafinat*, se află într-un mediu grosolan, egoist, aspru ! Da, desigur... Dacă mediul e rău, trebuie să ne facem și noi răi, ba încă să idealizăm această răutate a noastră. Cît despre vreun ideal, apoi acesta e bun la zile de paradă.

Și dovadă că la zilele de paradă, ne-o dă însuși autorul. La p. 23, după ce ne vorbește de marii autori socialiști, care, după d-sa, *plăsmuiesc* societăți fericite, apoi... „*neliniștit* de asemenea gînduri m-am dus pe cîmp să recitesc cîteva pagini din Schopenhauer“. Iată ce fel e idealul autorului... îl face *neliniștit* și spre a se liniști citește Schopenhauer, care-i arată imposibilitatea realizării acestui ideal !

Mie mi se pare că nicăirea nu-i un mediu mai aspru decît în Rusia, și totuși nicăirea nu sînt oameni mai morali și mai generoși.

Un revoluționar rus mai degrabă cred că s-ar spinzura decât să se culce cu femeia unui biet țăran, care te hrănește pe tine ! Nu înțelege d. Demetrescu că o astfel de carte poate să dea prilej celui dintâi burghez să lovească în partidul socialist — căruia d-sa zice că aparține —, zbirînd : Iată-vă oamenii !

Evenimentul literar, an. I, nr. 4, 10 ian. 1894.

*

În *Adevărul literar* din duminica trecută *, d. Demetrescu răspunde la articolul meu despre *Intim*. Răspunsul d-sale mi-i folositor din două puncte de vedere. Întâi pentru că îmi dă prilej să înlătur unele obiecții ce mi s-ar putea aduce și de acuma înainte în analiza lucrărilor ce voi mai face. Și al doilea, pentru că ne pune în lumină și mai mult psihologia ce am scos-o din lucrarea d-sale, arătîndu-ne o parte foarte interesantă ¹, că fondul burghez e așa de puternic, că nu i-a otrăvit numai simțirea, dar i-a falsificat și judecata, încît îi este cu neputință de a-și da sama de starea sa sufletească. Voi analiza pe rînd toate punctele apărării d-sale.

1. „Un critic însă care nu se mărginește a spune decît că o carte sau un tablou nu i-a plăcut pentru că nu i-a plăcut e un simplu șicanator“, zice d-l Demetrescu ; „În felul acesta de critică se ivesc d-nii Rion și Vraja“, adaugă d-sa. Învinuire foarte gravă, de care însă mă descarcă tot d-l Demetrescu cînd zice că d-l Vraja..., după toată „observațiunea și analiza“ ce o face asupra lui *Intim*, ajunge la aceeași concluzie ca și colegul d-sale Rion. Prin urmare, cugetarea d-lui Demetrescu pe scurt

* Traian Demetrescu, *Pro domo*, în *Adevărul*, din 17 ian. 1894, p. 2.

¹ Niciodată n-aș face psihologia unui autor dacă el însuși nu m-ar provoca la aceasta. Dacă în prefața lucrării d-sale ne-ar fi spus că *Intim* e jurnalul unui prieten, jurnal căzut cumva în mâinele d-sale, cum de ordinar se face în asemenea gen literar, atunci m-ar interesa numai psihologia eroului din *Intim*. Însă d. Demetrescu declarîndu-ne că acest erou și autorul lucrării este una și aceeași persoană (adică se contopesc așa pentru noi că nu-i putem despărți), am fost silit să fac psihologia acestei persoane în interesul numai al cercetărilor mele asupra psihologiei de clasă. Răspunsul d-sale mă silește să insist și mai mult asupra lui *Intim* și tot în acest scop.

este : I. Lui Vraja nu-i place *Intim* pentru că nu-i place *Intim* și II. Lui Vraja nu-i place pentru că, analizând și observând, ajunge la aceeași concluzie tristă... Se vede bine că d-l Demetrescu, în polemică, n-are altă armă cit... sinceritatea.

2. D-l Demetrescu mă învinuiește că am citat fraze de-ale d-sale dându-le o interpretare arbitrară și că trebuia să citez măcar pagini. Dacă-i vorba așa, atunci trebuia să citez *Intimul* tot, căci tot e imoral, dar am citat frazele acelea care rezumă ceea ce respiră din tot *Intimul*. Dar ca să mulțumesc pe d-l Demetrescu, zic cetitorului : Vezi *Intim*, ediția a II-a, editura Steinberg.

3. Domnul Demetrescu ne învinuiește — pe mine și pe Rion — că i-am aruncat trivialități. Este drept că articolul meu a fost plin de trivialități : însă la asta m-a silit d-l Demetrescu, căci eu, voind să analizez lucrarea d-sale, am fost nevoit să citez bucăți din această lucrare — de aici trivialități. Și mă mir de d-l Demetrescu cum de refuză așa de ușor paternitatea ! Poate forma v-a supărat ? Adică faptul că pe când d-ta spui că „ai dormit într-un palat“ eu spun că te-ai culcat cu femeia bietului țaran, cu alte cuvinte, faptul că am tradus în limba noastră a muritorilor ceea ce d-ta spui cu floricelele poetice, asta te-a supărat ?

4. D-l Demetrescu zice că *Intim* nu poate fi judecat din punct de vedere etic. Tot d-sa, ceva mai jos, zice că lucrarea d-sale e plină de altruism. Cu alte cuvinte : „*Intim*“ nu poate fi judecat din punct de vedere etic, dar poate fi judecat din punct de vedere etic. Căci spunând că lucrarea e altruistă, ai judeca-o din punct de vedere etic, deci ai admis că poate fi judecat din acest punct de vedere.

5. Cauza, după d-l Demetrescu, pentru care eu și Rion n-avem drept s-o judecăm din acest punct de vedere este că *Intim* e un „jurnal“ personal, nu-i „o lucrare socială“. Noi credem dimpotrivă, și anume tocmai pentru că e un jurnal personal, intim, sincer, tocmai pentru aceasta putem să vedem în *Intim* pe om cu întreaga lui viață sufletească, căci în o lucrare de acest fel nouă ni se spune ceea ce altmintrelea n-am fi putut cunoaște decît după o analiză îndelungată și grea.

Cît despre întîmpinarea că *Intim* nu-i o lucrare socială cred că n-am nevoie să mai insist asupra ei. Ori-

cine știe că orice lucrare de artă e socială, pentru foarte simplul cuvânt că artistul nu-i, în mare parte, decît un product al societății și că orice scrie nu-i decît răsfrîngerea în creier a împrejurărilor dinafară, mai ales sociale, și că împrejurările naturale chiar se răsfrîng tot prin prisma acestor împrejurări sociale. Poate însă d-l Demetrescu prin arta socială înțelege pe cea tezigă — Țemocrată.

6. D-l Demetrescu ne învinuiește că nu l-am judecat din punct de vedere al „psihologiei artistului“. Păcatele noastre ! Dar cum l-am judecat ? N-am făcut noi oare tocmai numai aceasta ?¹ Nu i-am analizat sufletul ? Sau poate d-l Demetrescu crede că psihologia artistului e o psihologie deosebită, nu se potrivește cu psihologia umană. Atunci ce mîncare sînt acești artiști, ce-i arta ? Ceva căzut din cer, o inspirație divină, o șoaptă a unui demon, sau ce ? Noi credeam pînă acum că artistul este un om, că, făcînd psihologia autorului lui *Intim*, noi nu facem decît psihologie artistică. Acuma însă văd cu mirare că, făcînd psihologie asupra d-lui Demetrescu astfel cum ni se arată în *Intim*, n-am făcut psihologie artistică. Stau și mă minunez ce dracu om fi făcut noi...

7. D-l Demetrescu ne învinuiește că am „ignorat“ celelalte scrieri ale d-sale. Eu pot răspunde : Ce îmi pasă mie de celelalte ? *Asta*, pe care o analizez, este sau nu este așa cum am spus ? Și atunci rămîne de cercetat unde d-sa e sincer. Însă aș putea dovedi că și în celelalte scrieri d-l Demetrescu e tot același ca și în *Intim* și nici nu se poate întîmpla altmîntrelea.

În apărarea d-sale, d-l Demetrescu zice că *Intimul* e plin de „altruismul cel mai larg“.

În articolul trecut, neputînd sfîrși cu analiza lui *Intim*, mă voi folosi acuma de cele ce mi-au mai rămas spre a dovedi că în lucrarea d-lui Demetrescu nu altruismul, ci contrariul său iese la iveală.

¹ Să bage de samă bine d-l Demetrescu că noi nici n-am făcut critică pur literară, că n-am vorbit dacă lucrarea d-sale e scrisă bine sau rău, dacă d-sa are talent sau nu, căci toate acestea nici nu ne interesează din punctul de vedere al articolului nostru. Pentru satisfacția d-sale, putem zice că lucrarea aceasta manifestează un talent destul de însemnat, de aceea am analizat-o.

Se va întreba cineva, poate, ce am de împărțit cu d-l Demetrescu? Nimica. N-am nici onoarea de a-l cunoaște. Ba încă poate prevenirile mele pentru d-sa ar trebui să fie *intrucîtva* favorabile din cauza culoarei, deși cam spălăcită, a ideilor sale politice. Așa că eu n-am nimica cu autorul în chestie, dar fiindcă eroul lui *Intim* (d. Demetrescu) reprezintă, este expresia unei întregi pături care are perfect aceeași stare sufletească și fiindcă voiesc să arăt această stare, de aceea am început analiza lui. Dacă concluziile sînt triste, sînt oare vinovat eu? Și concluziile fiind triste — dacă am fost pe alocurea cam aspru, oare sînt de condamnat? Dar de cînd se poate cere cuiva răceală față cu nesocotirea cea mai... sublimă a oricărui ideal moral... Dar să revin la chestie.

Întăi și întăi, faptul că un burghez merge la țară, stă două luni fără să facă nici o treabă, pe cînd țărani muncesc din zori până în noapte spre a-i procura haine, mîncare, cărți, prostituate, faptul acesta, zic, trebuie să-l facă să-și vadă nimicnicia și *rolul* imoral ce-l are pe lumea asta, dacă mai este în el ceva umanitar și altruist. Dar în loc să vadă asta, să-i plîngă pe ei, adevărații și din pricina noastră nenorociții, el se plînge pe dînsul, suferințele (!) lui, nevăzînd în juru-i marea, sfîșietoarea și *serioasa* suferință. Și apăs asupra cuvîntului *serioasă*, căci suferințele voastre pricinuite de melancolia căderii frunzelor și „infidelității iubitei“ sînt cel puțin... grețoase! Dar dacă ar fi numai nepăsarea față cu sârmanul țaran, care te ține pe spinarea lui! Însă, nu! Acest sârman țaran trebuie să vă procure tot, tot. Nu-i destul că din *munca* lui vă stoarceți toate plăcerile, dar voi voiți să faceți și din *persoana* lui un obiect de distracție. Am văzut în articolul precedent cum ciobanul, copiii și mai ales țărana n-au fost pentru d-l Demetrescu decît niște simple *prilejuri* de distracție. Acum voi arăta încă ceva.

La pagina 88 vedem că pe cînd d. Demetrescu *visa* și se *necăjea* amar din pricina lunii, stelelor etc., etc., trec niște țărani ce veneau de la muncă. *Chipul* cum îi amintește ne arată că pentru d-l Demetrescu trecerea acestor țărani n-a fost decît un element de îmbogățire a peisajului. Cetiți, vă rog, această pagină! Acesta e „altruismul larg“ al eroului nostru! Un om, chiar detracat, nevrozat, însă cu altruism larg, în scena de mai sus s-ar

fi purtat altfel : ar fi înțeles cât e de stupid să te văicărezi la lună pe cînd alții se chinuiesc pentru tine și ar fi notat în *Intim*, în acea zi, următoarele cuvinte : „Scînceam și mă văicăream de pomana dracului, dar, deodată, văd o ceată de țărani ce se întorceau de la muncă ; atunci am simțit în ce degradare sînt, îmi venea să mă duc să le cad în genunchi și să le zic : iertați-mă, sînt un nenorocit, un stricat, n-am nimica sfînt în mine : voi mă hrăniți, mă îmbrăcați, și eu, în loc să mă uit la voi, să lucrez pentru voi, plîng, scîncesc la lună, număr florile și pietrele de pe drumuri și mă țin de femeile voastre ; dar iertați-mă, căci sînt un păcătos.“ Dar ți-ai găsit ! Ce are a face suferințele acestor țărani, *cari sufăr pentru tine și pentru cei asemenea ție*, cu suferințele tale ! Suferințele tale sînt totul, ale lor... dar ei nici nu sufăr, ne asigură d-l Demetrescu, pentru că ei nici nu știu măcar ce-i fericirea.

Dar mai voiți încă o dovadă că țăranul pentru d-l Demetrescu nu-i decît un prilej pentru distracție ? Atunci cetiți la pagina 82, unde d-l Demetrescu ne povestește „o idilă“ : trecerea unei femei printr-un vad, și cum d-sa, cu „ochii nerușinați, se silea să vadă mai bine izvorul înfiorărilor voluptuoase“ pe care le simțeau, cum i se părea d-sale, chiar „valurile ce o atingeau“... Vrasăzică, după ce te hrănești de pe spinarea țăranului, îi mai *ne-cinstești* și femeia, care poate e singura lui mîngiere, făcînd cu dînsa idile pornografice. Mă întreb ce ar zice un june din pătura d-voastră „cultă“ cînd un nerușinat ar căuta să spioneze pe soră-sa într-o situație analoagă ? Ei, dar o domnișoară nu-i o țărăncă.

Se vede și aiurea altruismul și moralitatea acestui literat. La pagina 28, ne vorbește de o femeie ușoară, de o istorie grozavă și dureroasă. Însă pentru literatul acesta sensibil această femeie e un simplu fenomen *interesant* de care vorbește cu o nepăsare înspăimîntătoare. Dar nu-i numai atîta : se culcă și cu asta. Eu unul îndrăznesc să cred că aicea nu-i altruism : *un altruist n-ar fi contribuit la degradarea ei*.

Acuma să punem chestia pe altă temă. Noi toți știm că un altruist e un om care iubește pe oameni, suferă de suferințele lor și se bucură de bucuriile lor ; că un altruist găsește fericire în iubirea de oameni și mîngi-

iere la vreme de întristare tot în acea iubire de oameni ;
că lucrează cît poate pentru binele oamenilor. Găsim de
acestea în *Intim* ? Am văzut deja că nu, dar vom vedea
că pentru sensibilul autor al lui *Intim*, din contra, oa-
menii sînt pur și simplu *insuportabili*.

Aceasta în numărul viitor.

Evenimentul literar, an. I, nr. 6, 23 ianuarie 1894.

*

Am spus în numărul trecut că voi arăta că pentru d. Demetrescu oamenii nu-s numai niște lucruri indifereente, suferințele lor nu-s numai niște fenomene *interesante*, dar ei îi sînt chiar insuportabili.

„...un cioban tînăr păzește vitele «boierului». Doresc să-l cunosc. Este *adevărat* că, în cadrul sublim al Naturii, *oamenii îmi par ca niște icoane monstruoase*. Dar un cioban are ceva din sinceritatea și liniștea unui animal, ceea ce îi dă o *superioritate asupra oamenilor*.”

Prin urmare, pentru d-l Demetrescu, oamenii sînt pur și simplu monstruoși, în mijlocul unui lucru frumos ca natura, oamenii *mînjesc* natura ; iar un animal e superior unui om. Cred că nu-i nevoie să mai insist asupra bucății citată mai sus, căci ceea ce voiesc să scot dintr-însa sare în ochii oricui. Dar încă ceva : Vedem în bucata aceasta citată că d. Demetrescu *dorește* să vadă pe cioban, și că acest cioban îi este simpatic. Însă ciobanul nu-i este simpatic ca *om*, în acest țăran din mijlocul naturii d-sa nu vede pe *om*, ci îi este simpatic ca *animal*. Vasăzică n-are pentru țăran *iubirea de om*, ci iubirea de ceva natural, ca de o căprioară sau de un cinteț... Aicea, pe lîngă *ura* de oameni, mai vedem încă o dată faptul, ce l-am observat de atîtea ori, că țăranul pentru d-l Demetrescu e un decor al naturii, un element de îmbogățire a peisajului !

Urînd pe om, negăsind fericirea în iubirea de oameni, evident că d-sa va trebui să-și găsească alt punct de sprijin, căci cineva trebuie să-și reverse *stocul de simpatie* ce-l are asupra unui lucru. Pentru d. Demetrescu natura nu-i un *cadru*, un *mijloc* frumos, în care să se desfășoare *viața omenească*, ci un *refugiu* în care să

scape de oameni și de „luptele vieții“, în care lupte intră și acele pentru binele oamenilor.

Aceasta o spune d-sa însuși la pagina 12 : „Nebuniile, luptele și decepțiile vieții te adâncesc către dorința — după expresia sensibilului Goncourt — de a te retrage de toți și de toate și de a te ascunde într-o singurăătate sălbatcă“.

Și mă mir cum d-l Demetrescu întoarce apoi lucrul pe dos, spunându-ne la pagina 60 că : „Desigur mare parte din pesimismul unui om provine și din această excesivă sensibilitate față cu lucrurile din natură“. În această frază, d-sa face din cauză efect și din efect cauză, căci această sensibilitate excesivă față cu lucrurile naturii socot că nu este cauza, ci tocmai efectul pesimismului, lucru ce-l voi arăta mai pe larg când voi explica pricinile acestei stări sufletești, care e foarte caracteristică pentru cea mai mare parte din pătura cultă română.

Și, avînd în vedere cele zise mai sus, dacă cineva mi-ar aduce ca argument *a fortiori*, pentru a dovedi altruismul eroului lui *Intim*, faptul că d-sa suferă de ofilirea unei flori sau de căderea unei frunze, acest argument n-ar avea nici o valoare, căci *a pune pe flori și pe frunze să suferă și a nu vedea suferințele oamenilor este a întrupa în aceste flori și frunze propria-ți suferință*. Și această observație e cu ațit mai justă, cu cît vedem pe d. Demetrescu, chiar cînd atinge suferința omenească (precum cînd vorbește despre bordeiele țărănești, pe care le compară cu niște morminte), nu face decît același sentimentalism vag, ca și în descrierea obiectelor neînsuflețite din natură. Pretutindene el nu suferă decît un fel de lipsă de armonie în tablourile naturii. Și ca să înțelegem și mai bine cît e de departe d. Demetrescu de la adevărata concepție a relațiilor dintre om și natură, concepție pe care negreșit trebuie s-o aibă orice *altruist sincer*, e destul să cităm următoarele versuri din poetul filozof *burghez* M. Guyau :

Je vous absous, soleils, espaces, ciel profond.
Étoiles qui glissez, palpitant dans la nue !...
Ces grands êtres muets ne savent ce qu'ils font.

Și :

Et c'est innocemment que la nature tue.

(M. Guyau, *Vers d'un Philosophe, Question*)¹

În adevăr, cînd vezi nepăsarea naturii față cu toate chinurile și suferințele oamenilor, nu poți, cel mult, decît s-o ierți, avînd în vedere inconștiența sa : și nici într-un caz nu-ți este permis să te înfurii împotriva omului că strică armonia peisajelor naturale !... Cîtă depărtare de la *socialistul*, eroul lui *Intim*, până la *burghezul* Guyau.

Și, după toate acestea, mă mir grozav cum de d-l Demetrescu, în răspunsul său, ne spune, mie și lui Rion, pentru a ne dovedi că-i altruist, că : „Dar este ceva care să mă facă a vibra mai mult ca suferința ? Nu sînt eu însumi copilul ei ?“ Firește că da, însă e vorba de care suferință ; și, după cele ce am arătat, suferința de care vibrează d-sa e suferința d-sale proprie, al căruia e copilul însuși. Și de aceea Rion a avut dreptate cînd i-a spus d-lui Demetrescu că *n-are drept să se plîngă pe el însuși și că aceasta e o imoralitate* — cînd, suit în vârful piramidei sociale, nu se mai uită în jos spre a vedea nenumeratele suferinți pe care e clădită această piramidă, ci se plînge că acolo sus vîntul bate adeseori prea cu asprime. Dar d. Demetrescu n-a voit să recunoască aceasta, cu toate că însuși d-sa spune în *prefață* că „a preocupa lumea numai în jurul eului tău individual mi se pare o vanitate ridiculă, o *imoralitate* chiar“. Taman vorba aceea : Tu o spui fără s-o crezi.

Dar ce mai încolo-ncoace... d. Demetrescu ne spune singur cele ce noi le scoatem din lucrarea d-sale, și aceasta tot în *Intim*.

„O iluzie nouă, o *speranță*, un vis de noroc mă tulbură. *Deziluziile* și *scepticismul* îmi sînt *prietini* vechi ; cu ei trăiesc mai *liniștit*.“ (p. 50). Cine n-are nici o spe-

¹ Vă iert, voi, soare, cer adînc,
Stele alunecînde și palpîtînd în înalțuri...
Aceste mari ființe mute nu știu ce fac.

Și :

Nevinovat ucide natura.

(M. Guyau, *Versurile unui filozof, Probleme.*)

ranță, cine e sceptic, acela vasăzică n-are nici o speranță în viitor, acela e burghez și cu atîta mai mult cînd acest scepticism îi procură liniște sufletească ca oricărui burghez ce se teme de stafia roșie, această iluzie, acest ideal. Bine a spus cineva în *Contemporanul* că : „Idealu-i o povară pentru sufletele mici“.

Și dacă d. Demetrescu ne spune singur că-i un burghez sceptic, atunci de ce se miară că Rion și cu mine scoatem din el un burghez ?

Același lucru, ca și mai sus, îl vedem și la pagina 53 : „Cînd l-am citit pentru întăia oară pe *Manon Lescaut* eram student cu iluzii și idealuri...“, prin urmare acum nu mai are iluzii și idealuri, prin urmare e burghez.

Același lucru și la pagina 74, unde zice că fericirea îl face sceptic.

Și tot același lucru și la pagina 75, unde ne spune că în d-sa simțul de iubire singuratică e mult dezvoltat, că-l face inaccesibil lumii și că a reintra în lume din astă tăcere e o durere... Ce altruism, ce abnegație de sine și ce vibrație de suferințele altora !

Și cînd, după toate acestea, d. Demetrescu ne spune în răspunsul d-sale că : „a dori și a cere ca literatura și arta să vie în ajutorul imensei și nobilei mișcări sociale, care se agită în toate țările europene, îi firesc și de multă înșămîntate“, cînd ne spune acestea, zic, atunci să ne deie voie d. Demetrescu să nu-l luăm în serios și să insistăm asupra contrazicerii ce există în sufletul d-sale, să-i arătăm că n-a știut să împace mintea cu inima.

Articolul fiind deja prea lung și mai avînd încă un punct de pus în lumină foarte interesant în chestia psihologiei de clasă — îl voi atinge numai în treacăt, rămîinînd să vorbesc mai pe larg despre dînsul atunci cînd voi explica cele scoase din cercetarea lucrărilor de artă ce voi mai analiza. Voiesc să arăt faptul că un burghez nu poate să înțeleagă pe un muncitor.

Aceasta o vedem în *Intim* în mai multe locuri. Așa, de pildă, cînd d-l Demetrescu ne spune că un țăran are liniștea unui animal, că e un lucru natural, n-are senzații, sentimente... și deci nici nu știe ce-i fericirea. Ori cine însă a văzut pe țăran de aproape și a avut destulă inteligență și ghibăcie ca să-i străbată în suflet și destulă forță de a ieși, de a se desface de burghezism, oricine a

analizat poeziile populare etc. știe că țăranul are o *viață sufletească complexă*, și nicidecum cum spune d. Demetrescu.

Însă *deosebirea de clasă* (făcînd pe țăran să se închidă ca „melcul“, cum a zis un observator al țăranului, și pe surtucar să fie orb față de sufletul țăranului) face ca burghezului să-i fie cu neputință a cunoaște și a înțelege pe acest țăran. De aceea d. Demetrescu, cînd *crează* sau cînd *corectează* scena cu țărancă cea cu „bordeiul sau palatul“, face grozave greșeli de psihologie: nefirescul acestei scene sare în ochi.

„O zării de departe și o chemai. Veni cu oarecare *temere*... Se așază cu încrederea unei prietene de demult“. (Cetitorul să compare *temere* cu *încredere*.) „Ea începu să-mi resfire părul“. „Îmi zise zîmbind: eu voi să-mi vorbești“.

Închipuiți-vă o țărancă care vine cu *temere* și se așază cu *încredere* lîngă un surtucar strein, care țărancă îi răsfire părul, i se uită gingaș în ochi și-l *provoacă* să-i vorbească! Noi, care știm însă cum privește o țărancă pe un boier, ce prăpastie fără fund este între aceste *două clase*, prăpastie tot atît de psihologică, cît și economică, ce ură instinctivă dar nepotolibilă are un țăran pentru un surtucar, noi, zic, înțălegem cît de mult se depărtează de adevăr scena d-lui Demetrescu și cît de ciudată pretenție este aceea de a ne arăta că poate naște *amor* în inima unei țărance pentru un june din „pătura cultă“ — și încă un amor așa de... telegrafic, născut în cinci minute.

Am sfișit cu *Intim*. După ce voi mai analiza și alte lucrări beletristice, voi arăta și explicarea acestei stări sufletești — sufletul păturei culte.

Psihologia de clasă

„Dan“

Mai înainte de a face analiza lucrării d-lui Vlăhuță din punctul nostru de vedere, socot că este neapărat trebuitor să lămurim un punct foarte însemnat, și anume : dacă Dan al d-lui Vlăhuță e un caz special, patologic, sau dacă este tipul normal al unei pătri sociale.

Dacă Dan e un caz special, patologic, atunci desigur că analiza acestui erou nu-și are locul într-un studiu asupra „psihologiei de clasă“, căci pentru ca să arăți starea sufletească a unei clase nu te poți întemeia decît pe observarea tipurilor normale ale acelei clase. Cu alte cuvinte, trebuie să cercetăm dacă romanul d-lui Vlăhuță e o lucrare de psihologie patologică individuală, sau dacă este o lucrare de psihologie socială normală.

Noi credem că lucrarea d-lui Vlăhuță e de soiul acesta din urmă. Și cred că, înainte de a dovedi aceasta, este nemerit să spun că însuși d-l Vlăhuță declară aceasta într-un număr al *Vieții*, unde ne spune că personajele date de d-sa în roman sînt *rezultanta* multelor și feliuritelor d-sale observații asupra oamenilor. De unde urmează că d-l Vlăhuță n-a avut *tendința* de a ne arăta un caz special, un nebun și evoluția acestei nebunii, ci un *tip* — o rezultantă — a indivizilor din care face parte Dan.

Sînt unii, însă, și mai cu samă d-l Xenopol, care susțin că Dan e un *nebun* din naștere, iar Ana o *isterică*¹. Și pe aceste două *temelii* (*nebunia* lui Dan și *isteria* Anei) vor să clădească toată desfășurarea evenimentelor din romanul d-lui Vlăhuță. Ceea ce ne vom încerca noi deocamdată e de a arăta că Dan n-a avut gemenele ne-

¹ D. Xenopol spune că însuși Vlăhuță desfășoară tema pe baza *nebuniei* lui Dan. Dar am arătat că d. Vlăhuță spune că Dan e o rezultantă a observațiilor societății și credem că un artist e conștient măcar de *concepția* sa.

buniei sau, mai corect, că pentru desfășurarea evenimentelor, pentru explicarea stărei sufletești a lui Dan și pentru producerea catastrofei de la sfârșitul romanului, nu-i nevoie ca Dan să fi avut acest germene; caracterul lui Dan se poate explica și trebuie să se explice prin *împrejurările sociale în care s-a născut și a trăit el*.

Ca să am un punct de sprijin în această discuție, voi lua părerea celor ce socot pe Dan ca nebun din naștere, sub forma dată acestei păreri de d. Xenopol în *Darea de samă* despre Dan (*Arhiva*, anul V, nr. 1 și 2), pentru că socot că articolul d-lui Xenopol exprimă în chipul cel mai competent acest mod de a judeca pe Dan.

D. Xenopol spune că „Dan înnebunește pentru că simburile nebuniei era în el“. Dovezile d-sale pot fi clasate în două grupe :

1. Melancolia, frigurile, viața lui prea visătoare, durerile de cap înainte de a se certa cu Ana etc. sînt semne de existența „sîmburelui nebuniei“.

2. Faptul că înnebunește, fără ca neajunsurile vieții casnice să fie *indestulătoare* pentru a-l face să înnebunească..., este a doua dovadă de existență, de mai înainte, a „sîmburelui nebuniei“.

Să cercetăm amîndouă aceste puncte de dovadă ale d-lui Xenopol.

Mai întîi, afirmarea d-lui Xenopol că durerile de cap au început mai înainte de a se certa cu Ana nu-i adevărată. O fi avut Dan dureri de cap și mai înainte — căci pe cine nu-l doare cîteodată capul? — dar dureri dese și regulate el nu are decît în vremea dramei conjugale. Iar despre friguri, nici d. Xenopol nu spune că le avea mai înainte.

Melancolie și fire visătoare adevărat că avea Dan. Dar e banal că „decepționismul și pesimismul e boala veacului“ și o boală a veacului e o boală socială și un om ce suferă de o boală socială generală nu-i un om într-o stare patologică în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe care vrea să i-l deie d. Xenopol.

E curios să explici melancolia numai decît prin „sîmburele nebuniei“, căci atunci toată generația noastră ar avea „sîmburele“ acesta și ar trebui să sfîrșească la d-rul Șuțu.

Melancolia epocii noastre are pricini sociale. Ghe-rea a dovedit că ea este produsul alcătuirii societății

noastre și eu însumi am încercat cîndva să arăt că melancolia păturei noastre culte e un produs al pieirei unei întregi clase, din organismul nostru social, al pieirei micii burghezii.*

Unii au adus alte pricini : au spus că pricina stă în slăbirea religiei, în democrație etc., dar nimene și nici într-un caz n-a spus că melancolia epocii ar fi pricinuită de „simburele nebuniei“.

Ar fi, cred, de ajuns atîta spre a se convinge oricine că nu-i numai decît nevoie de „simburele“ d-lui Xenopol pentru a explica melancolia și firea visătoare a lui Dan ; însă pentru mai multă lumină voi arăta chiar *cum viața și clasa din care a ieșit Dan ne explică perfect starea lui sufletească*, cu alte cuvinte, voi face aplicarea teoriilor atinse mai sus în cazul special al lui Dan.

Cine e Dan ?

Voi lua viața lui de la început, căci începutul vieții lui Dan ne va explica sufletul lui tot atît de mult, dacă nu și mai mult, decît viața lui de om format. D. Xenopol însă, în critica sa, începe să ne arate pe Dan de cînd era profesor, lăsînd la o parte viața lui de la început, viață însă care, repet, ne dă cel mai însemnat element pentru explicarea sufletului lui Dan.

Dan e din Birlad. Bunică-său fusese un răzeș cu stare, dar mai pe urmă sărăcise și murise în ocnă. Cînd Dan se gindea la nenorocirile țaranilor întotdeauna figura concretă a acestor nenorociți era bunică-său. Tată-său fusese funcționar la primărie și „luptă toată viața cu nevoile și sărăcia“. „O căsuță albă la mahala, într-o curte mare și cu livadă în fund, figura blîndă și tristă a mă-sei, tată-său bolnav, venind ostenit de la cancelarie, într-una oftînd și gemînd, cele două surori mai mari, Aglaia și Smărăndița, cîrpind la cîte o treantă, prefăcînd veșnic o vechitură în ceva mai bun de purtat, făcînd să circule aceeași haină de iarnă la toată familia, vînzînd o cruciuliță de aur de la botez, pentru a-i cumpăra lui un autor latin — și cîte sacrificii, cîte greutăți, cîte momente de spăimîntătoare lipsă, cînd în toată casa se făcea o tăcere și o frică de numai se uitau unul la altul și oftau. Nici un ajutor, nici o speranță de nicăiri !“ (p. 19) Și

* C. Vrajă, *În chestia păturii culte*, în *Munca*, din 18.IV.1893, p. 4.

această mizerie pe care o îndură și alte clase nenorocite e mult mai sfîșietoare la aceste familii, ca a lui Dan, de *mici burghezi*, și aceste „familii cinstite și mîndre în nenorocirea lor“ (p. 19), căci această clasă are și ambițiunea de a-și ascunde sărăcia și mizeria.

Și acestea îl făceau pe Dan, cînd era copil, să viseze treaz la pungii de bani și la însănătoșirea prin minune a lui tată-său, vis descris magistral de d. Vlăhuță. Și tot acestea o fac pe Smărăndița să se mărite cu un grec bogat, „ce-i putea fi bunic“, numai ca să-și ușureze de mizerie familia, întîmplare ce întipărește în sufletul lui Dan o urmă cu neputință de șters.

„Smărăndița îl privi țintă în ochi.

— Să-ți spui ?

— Da, să-mi spui.

— Mă mărit... cu Leonida ; nu-ți faci idee ce om cumsecade e (Smărăndița voia să se convingă mai mult pe ea *), și ne mutăm cu toții la țară. Tu ai să te duci ia București. N-ai să mai duci greu de acum...

Ș-aunci el izbucni într-un hohot de plîns nestăpînit. Simțea că i se rupe inima de milă, de jale, și-n capul lui buimăcit răsunau, ca un bocet, aceste două vorbe : Biata Smărăndița ! Ș-au podidit-o și pe ea lacrimile...”

Vedem dară că atît fondul moștenit, cît și împrejurările copilăriei lui sînt pricini îndestulătoare pentru melancolie. Și aceasta ne-o spune și d. Vlăhuță chiar, dar și însuși Dan :

„El purta *melancolia părinților* și a *copilăriei lui...*“ (p. 46).

„Și cum a avut o copilărie săracă și neliniștită, a contractat de mic un fel de *rețineră*, de *ezitare* și de *sfială* în tot ce făcea...” (p. 125).

„Dan îi povestea (Anei) *copilăria tristă, decepțiile și osteneala* care-i tăiasă orice *avînt*, orice *entuziasm...*“ (p. 204) etc.

Prin urmare, iată cum *clasa* din care s-a născut Dan și *împrejurările în care a crescut* ne explică perfect starea lui sufletească.

Dar astă stare a fost *menținută* și *dezvoltată* și de *împrejurările de mai tîrziu*.

* Paranteza criticului.

Dan e un proletar intelectual. El însă nu înțelege *viața și mecanismul societății în care trăiește*. El se supără, suferă grozav de faptul că nulițiile ajung *sus* și, neînțelegînd că asta-i fatal și că tot fatal este ca un *om adevărat* să nu ajungă *sus*; pe dînsul neînvîngerea, *netriumful* lui îl zdrobesc. Căci el socoate că este cu puțință de a trăi *cinstit* și totuși a încasa mii de lei și a fi *liber*. Și în loc să lupte împotriva mișeliilor, *ele* îl înving pe dînsul, îl enervează, îl abat. Dan nu are un ideal măreț și de aceea nevoile vieții îl sfarămă, căci idealul lui e *bunul trai*, pe care, repet încă o dată, el și-l închipuie că se poate împăca, în societatea noastră, cu *cinstea* și *libertatea*. Dar despre aceasta voi vorbi mai pe larg cînd voi analiza pe Dan în special din punct de vedere al psihologiei de clasă. Acuma ne trebuie numai atîta, că Dan suferă de faptul că *n-a ajuns și el sus*, cu alte cuvinte, suferă de *nevoile vieții* :

„Tata a luptat cu nevoile și cu sărăcia toată viața. Și eu...” tot ca și tata, vrea să adaoge Dan (p. 18).

„Ei (Dan și prietenii săi) văd că sînt *nedreptățiți*, *excluși* de la o soartă mai *bună*, pe care o *visaseră* ei în școală ... *abătuți* moralmente și *enervați* continuu de ceea ce văd, au ajuns să se creadă *dezarmați* în lupta pentru existență...”¹ (p. 181).

„Un nou tezaur de iluzii... cinci mii de lei... o călătorie în Orient...” (p. 228).

„Zece mii de lei... o să fie liber...” (p. 316).

Dan îi povestea (Anei)... *decepsiunile* și *ostenelele* care-i tăiașe orice *avînt*, orice *entuziasm* (p. 204).

„Toate grijile, toate *suferințele* latente... le purta de mult în el, ca pe germenii — «sîmburele» d-lui Xenopol — unei boale ascunse...” (p. 274).

Așadară și viața de mai pe urmă ne explică starea sufletului său. Cu alte cuvinte, atît prin moștenire, cît și prin împrejurările întregii lui vieți — și prin lipsa unui ideal adevărat — Dan devine *melancolic și enervat*. Și atunci vedem că el suferă de o *nevroză de clasă*, dacă pot să mă exprim astfel, și n-avem nevoie de „sîmburele” d-lui Xenopol.

¹ Parcă ar fi o pagină din articolul lui Gherea în care explică pricinile decepționismului.

Dacă viața socială a lui Dan se explică prin cauze sociale, atunci el poate fi studiat din punct de vedere al psihologiei de clasă, căci aceleași împrejurări sociale vor produce aceleași efecte asupra indivizilor din aceeași clasă.

Mi se pare că am dovedit destul de lămurit că melancolia lui Dan nu e o manifestare a unui „sîmbure“, ci izvorește din cauze adînci, care înfrîuresc asupra întregii clase a micilor burghezi, din care a ieșit Dan, origine ce ne explică perfect poziția unui proletar intelectual care dorește a parveni rămînînd cinstit. Și mai ales atunci cînd n-are nici măcar un ideal clar, o stea care să-l conducă în luptă (căci acele *năzuinți nouroase și pur platonice* pentru care Dan se crede în drept a se socoti idealist, ele apăreau numai la sfîrșitul foiletoanelor burghezo-nouroaso-umanitare).

Și fiindcă d. Xenopol sprijinește existența „sîmburelui“ pe această melancolie, acum, cînd vedem cum se explică ea, și „sîmburele“ d-lui Xenopol cade. Dar d. Xenopol, sprijinit pe melancolia ca sîmbure, spune că *nebunia* preexistentă mai rezultă și de acolo că scenele dramei conjugale a lui Dan nu-s *suficiente* pentru a produce nebunia. Arătînd însă că sprijinul-melancolia-sîmbure a d-lui Xenopol e fals, desigur că partea a doua, punctul al doilea al argumentării sale rămîne fără bază. Totuși voi analiza și acest punct al d-lui Xenopol. Aceasta însă atunci cînd voi vorbi în special despre psihologia lui Dan și a Anei, căci atunci lucrul va fi mai ușor de arătat și de înțeles.

Vom vedea atunci cum afirmarea d-lui Xenopol, cu totul gratuită, că certele între Dan și Ana — mici incidente în jurul căminului conjugal — n-au putut căsuna nebunia lui Dan, și cum faptul că d. Xenopol nu vede decît mici incidente cu totul neînsemnate sînt un caz de miopie foarte caracteristic pentru toți cugetătorii burghezi, cari de teama stafiei roșie se silesc din răpunerii — chiar înconștient — de a înlătura explicarea unui fenomen social prin pricini tot sociale, pricini adînci, cari stăpînesc, putem zice, toate manifestările vieții omenești. Motiv conștient sau înconștient, care-l face pe d. Xenopol să explice melancolia lui Dan nu prin păcătoșia societății, ci prin „sîmburele“ d-sale, iar pe Ana să o explice

prin isterie, apoi să explice *drama casnică prin nebunie și isterie*, iar isteria și nebunia prin „sîmburele” lor.

Tot la analizarea pe larg vom arăta că și d. Vlahuță a greșit, căci d-sa n-a înțeles bine, cum vom arăta, drama ce ne-o descrie și nici nu ne-a dat toată desfășurarea psihologică a evenimentelor din urmă, ci ne-a pus mai mult *jaloanele* acestei desfășurări.

Și Tolstoi în *Sonata Kreutzer* ne arată dizolvarea unei familii burgheze și acolo nu se va mira nici d. Xenopol de faptele și starea sufletească a lui Posdnișev și nici nu va căuta pricini fiziologice pentru această stare, căci acolo acțiunea e dusă de un geniu ca Tolstoi (care ne dă toată desfășurarea psihologică, deși nu-și poate nici el explica faptul, dovadă teoriile lui filozofice atît de extravagante). Și dacă familia Posdnișev ajunge pe cale normală la acea disoluție, dacă Posdnișev ajungea la acea stare sufletească, atunci vom înțelege ușor cum Dan, fire mai nervoasă decît Posdnișev și în împrejurări mai zdrobitoare decît eroul lui Tolstoi, vom înțelege zic că nu-i defel extraordinar ca Dan să inebunească.

Vom vedea în articole viitoare cum *cauze sociale adînci* sînt la mijloc și cum cazul lui Dan, ca și al lui Posdnișev sînt numai mostrele unei stări generale de lucruri, pildele căderii și descompunerii în care se află familia burgheză normală.

Evenimentul literar, an. I, nr. 12, 7 martie 1894.

Asupra lui Dan s-au vărsat multe lacrimi de cerneală, toți l-au plîns și l-au jălit, căci toți aceștia s-au văzut în el pe ei înșiși, și dacă d. Xenopol a cam făcut excepție, apoi aceasta nu e fără oarecare însemnătate : d. Xenopol, care deja a ajuns, și care ca atare simpatizează, firește, mai mult cu burghejii mari, și-i reprezintă — nu pe cei mici ca Dan —, n-a putut avea atîta simpatie pentru eroul d-lui Vlahuță ca ceilalți, care au scris despre acest roman și care sînt din clasa lui Dan. Însă d. Xenopol tot a arătat durere de inemă pentru Dan, întru atîta întru cît a avut nevoie pentru a lovi în Ana, căci trebuie *nu-maidecît să găsim întotdeauna vinovată pe femeie*, pe această femeie pe care o *urim* grozav.

Și fiindcă am atîns această *vină*, trebuie să spun de la început că nu mă voi uni cu nimene din cîți au scris până acuma despre Dan și că nu numai în chestia acestei vine, dar chiar aproape în toate chestiile voi fi de o părere cu totul protivnică părerii curente. Criticile de până acuma mi-au făcut impresia clevetirilor de mahala, atît de bine descrise de d. Vlahuță în *Dan* la p. 167.

„— Doamne, dragă, da eu am auzit că el (Peruianu) trăia de mult cu nepoată-sa (Ana).

— De patru ani, soro, apoi să-ți spun eu..., acum doi ani, cînd se zicea că-i bolnavă de tifos, ea avortase...

Aici din nou lucrează fantazia.

— Păcat, era frumușică săraca !... (*criticii noștri nu spun nici măcar acest «săraca»*)*.

— Și vezi cum făcea pe sfînta !... Da el... ai fi putut să juri...“

Cucoanele acestea mahalagioaice judecă întocmai ca și criticii lui Dan.

* Paranteza criticului.

Planul ce-l voi urma în analizarea lui Dan va fi următorul: voi analiza pe Dan, apoi pe Ana și după ce vom fi cunoscut pe Dan și Ana, precum și împrejurările vieții lor, voi explica, pe această bază, dizolvarea căsătoriei lor și deznodământul romanului. Amintese încă o dată că eu nu fac critică literară, ci aceea ce arată titlul rubricii sub care scriu.

Încep cu analiza lui Dan.

Am văzut, din articolul trecut, că Dan e un om slab, fără voință, melancolic, zdrobit de faptul că nu poate să trăiască bine și am văzut că *ideile* lui sînt foarte nehotărîte și confuze, iar *în fond* burgheze. Tot în numărul trecut am văzut și pricinile acestei stări sufletești. Acuma ne rămîne să arătăm mai pe larg, să scoatem în relief sufletul lui Dan, să vedem ce simte, ce voiește și ce gîndește Dan și prin urmare cum lucrează el.

Dan este un om nemulțumit. El însă nu-i nemulțumit de starea societății în care trăiește, pentru că astă societate e așa alcătuită, încît e un izvor de suferință pentru marea majoritate a oamenilor, nu-i nemulțumit pentru că în societatea noastră acei care o țin pe umerele lor zac în sărăcie și neștiință, ci pentru că el, Dan, nu poate să se folosească cît mai mult de bunurile luate de la muncitori, pentru că el n-are un loc bun la praznicul stăpînitorilor. Și, în adevăr, necăierea și niciodată nu-l vedem pe Dan revoltîndu-se de *marea nedreptate socială*, ci de neajunsurile vieții lui proprii.

El îi spunea lui Priboianu că atunci cînd... „oameni ca Veronescu-Prisăcani triumfau, ieșeau din ce în ce mai în lumină cu o statornicie exasperantă, pe cînd cei *buni și cinstiți rămîneau veșnic în umbră*; spectacolul acesta îi *zdruncina mîntea, îl învenina peste măsură*...” etc. și de aceea se duce la Pungești (p. 242 și 243).

Din această citație vedem pe omul care „se înveni-nează” pentru că *alții* ajung sus, iar el, cel cinstit, nu. Dar mizeria celor patru milioane și jumătate de nenorociți care sufăr nu-i fac nici un sînge rău, el se gîndește numai la el — și cel mult la prietenii săi — căci țărani și ceilalți muncitori nu pot fi cuprinși, evident, în acei „buni și cinstiți care nu se pot ridica sus”, căci socot că Dan n-a putut plînge pe țărani că nu ajung ca

Veronescu, căci dacă toți ar ajunge să trăiască așa de bine ca trîntorul Veronescu, atunci cine dracu ar mai munci ? Și cine ar fi jos, căci *susul* de care vorbește Dan presupune un jos. Este limpede că acel *cinstiți* nu se referă decît la cei din pătura cultă.

Dar afară de egoism, mai iese la iveală din această citație și o complectă neînțelegere a lumii. Dan crede că se poate trăi cinstit, și totuși avea același venit ca și Veronescu. Dacă iei cuvîntul cinstit într-un înțeles juridic, ca să zic așa, atunci da, căci ajunge să storci munca oamenilor *după lege* și să te numești cinstit ; dar dacă iei cuvîntul cinste în adevăratul înțeles, atunci nu, căci, ca să trăiești bine — ca Veronescu — trebuie să mă-nînci din munca altuia — și acel altul e bietul muncitor. Și dacă Dan visează „vile cochete la Sinaia, unde să stea cu prietenii, și *un venit*“... (p. 55), ce visează el în realitate și în ultimă analiză decît să devie *un trîntor mai mult*, adecă să sugă și el mai bine din sîngele și sudoarea muncitorului ? Căci „vilele“ [nu] cad așa din senin.

Și cînd aceste dorinți nu i se îndeplinesc, el vede împreună cu prietenii săi că „sînt nedreptățiți, excluși de la o soartă mai bună, pe care ar fi meritat-o, în jurul lor mediocritatea etc. ... triumfă...“ (p. 181). Vasăzică din pricină că n-au putința să aibă vile și venituri, adică fiindcă n-au putința să trăiască de pe spinarea muncitorilor, sînt *nedreptățiți* ! „Ei ar fi meritat o soartă mai bună“, adecă ar fi meritat să jupoaie pe muncitori !! Frumos merit... Și, în adevăr, sînt „nedreptățiți“ față cu... Veroneștii, căci „merită“ și ei doară să ieie o parte la *împărțirea bunurilor furate de la muncitori*. Se poate ceva mai dezgustător decît această revoltă pentru că-s „nedreptățiți“ de tovarășii lor la *împărțeala tîlhăriei* ?

Și, din pricina acestei „nedreptăți“, ei se revoltează împotriva „țării“ (4.500.000 muncitori și cel mult 500.000 nemuncitori). Petroni, unul dintre dînșii, o spune, căci el [este] „veșnic activ și veșnic furios pe țară“ (p. 179). Și de aicea suferință și iar suferință. Și, ceea ce este în adevăr curios, e faptul că Dan vede și el cîteodată că „munca lui era *ușoară* și cîștiga *foarte mult*“ (p. 101), și totuși suferă și se văicărează neconținut, pentru că acești indivizi sînt foarte nesățioși ; „cînd au suta, doresc

mie, cînd au mii doresc... o poziție socială", cum a zis așa de bine cineva.

Fiind astfel prietenul nostru Dan, este învederat că nu ne putem *aștepta* la nemica *bun* de la dînsul. Și, în adevăr, dacă privim sufletul lui pe toate fețele, dacă îl cercetăm în toate împrejurările, îl vom vedea același.

Voi continua.

Evenimentul literar, an. I, nr. 13, 14 martie 1894.

*

Să vedem cum se poartă Dan cu cei ce *sufăr* (cei ce sufăr adevărat), cum se poartă cu așa-numiții umiliți¹. Asta e cam greu de văzut, căci Dan, ca un burghez egoist ce este, nu s-amestecă printre dînșii; nu se sinchisește de dînșii; el știe că ei există și privește printr-o prismă, cum am mai zis, burghezo-nouroaso-umanitară, cu alte cuvinte, un fel de mofft.

Tot avem însă două cazuri cînd Dan vine în contact cu țaranii, dar să nu credeți că el a căutat acest contact, nu, împrejurările l-au făcut să întilnească pe țaran în amîndouă cazurile.

Întăiul caz e atunci cînd Dan merge în excursiune pe munții de la Sinaia și cînd canalia de Drăghici lovește pe un țaran cu cravașa peste obraz, fără ca țaranul să fi fost întrucîtva vinovat (chiar după morala Drăghicilor). Atunci Dan, cu nervii mai rafinați, părăsește convoiul și cu el și așa-zisul socialist Albert și, ajungînd pe țarani, intră cu ei în vorbă. Și după scena cea atît de sălbatică, cînd țaranul era cu fața sîngerată de lovituri, știți la ce se încheie toată vorba? Așteptați poate mîngieri sau sfaturi înțelepte, ori vorbe în care să le arate țaranilor că se poate o viață mai bună și pentru dînșii, de, cum ne-am aștepta de la un om „bun” și simțitor, și cu idealuri înalte, cum zic admiratorii lui Dan? Ți-ai găsit! Burghezul Dan și *socialistul* Albert se mîrginesc, cu un spirit de savanți analiști, să cerceteze dacă țaranii păstrează „mînie” în „inima lor largă și răbdătoare” (și amîndoi, după cum iese din frază, socot, ca niște pîntecoși burtă-verzi, că „răbdarea” asta ar fi o calitate! Pe un om cum trebuie,

¹ Cuvînt împotriva căruia protestez cu energie, căci muncitorii sînt nenorociți, batjocoriți, *disprețuiți*, dar ei *disprețuiesc* și se împotrivesc stăpînitorilor și deci nu-s *umiliți*.

nu răbdarea, ci lipsa acestei răbdări îl bucură...), și apoi, ca și eroul lui *Intim*, copiilor din satul C. le dăm tiutiu, și... pleacă vorbind despre „cîte n-ai afla să stai la vorbă cu dînsii“ (de ce nu stați niciodată ?), despre un „roman tras din viața de la țară“ etc... În sfîrșit, un *sentimentalism vag*, în care nu se vede nici *iubirea de egal*, nici *respectul față cu acel care te hrănește*, nici *încrederea că te poate înțelege* țăranul... nemica (p. 89—92).

Al doilea caz cînd Dan vine în contact cu țărani, tot fără voia lui, este acela cînd este numit judecător la Pungești. Aicea e un bun judecător, știe să descurce pe oameni și — ca la Sinaia — se interesează de ei spre a-i studia uitîndu-se în sufletul lor ca „într-o lume vastă și necunoscută“ (p. 251). Dar atîta tot, și aceasta, repet, fără voie: Prin urmare, aceeași privire de la distanță, același *sentimentalism vag*, lipsa de iubire de egal ; și *niciodată nu-l vedem pe Dan căutînd un contact voluntar cu țărani* ; afară decît la judecătoria, *niciodată nu vorbește cu ei și nu se interesează de ei*. Și aceasta, apoi, nu rimează nici defel, mi se pare, chiar și cu studiul vieții țărănești pentru roman. Și dovada spusă și *recunoscută* despre cele de mai sus ne dă însuși Dan prin faptul că — pentru el, ca și pentru eroul lui *Intim* —, țărani nu-s oameni, căci atunci cînd se duce la Pungești el știe că se duce în *singurătate*, ca și eroul lui *Intim* la satul C. „Ce liniștiți or să fie, retrași, neștiuți de nimene“, gîndea Dan (p. 238). „Ei se simt *izolați de lume*, tot ce-i înconjură li se arată ca o *răsfîngere a închipuirii lor*.“ (p. 248) Aici vedem că țărani sînt socotiți chiar ca neînsuflețiți, căci ei dispar în totalitatea acelor lucruri ce numai ele pot părea în anumite stări sufletești ca niște închipuiri. „Ați fugit de lume ?“, îi spunea un glas ce se deștepta într-însul (p. 276). Așa că-i curios ca un om care sfîrșește foiletoanele cu fleacuri despre „veacul care vine“ (și Albert admiră !), care visează la romane despre țărani (pe spina-rea căroro romane să ajungi să ai „vile“, „venit de 10 000 franci“ etc.), care, în sfîrșit, e, sau se zice, umanitar și cîte altele, așa că-i curios să se creadă în pustiu între țărani (căci pe jidani din Pungești, Dan, care cred că-i antisemit, nu putea să-i „considera“) ?

O fi curios, dar se explică : Dan, *ca minte*, e un fel de ideolog burghezo-umanitar, dar *ca simțire* (prin urmare, *ca viață*) e un perfect burghez ca oricare altul și e

ușor de înțeles că în timpul cînd nu făcea teorie, precum momentele din care am scos citațiile de mai sus, *el vorbea și se manifesta simțirea și ideile-i adevărate*, nu cele de paradă și de foileton. Dar, la urma urmei, chiar dacă teoriile lui n-ar fi fost numai *în minte*, ci ar fi avut înrîurire și asupra *inimei* — și poate să susție chiar cineva aceasta — oare aceste teorii *nouoase* și *simțirea* formată de aceste teorii nu s-ar împăca cu *nepăsarea* față cu țărani? Cred că da. Căci teoriile acestea ale lor i-au adunat într-o „castă”, „izolați de lume” (p. 211). Și nici nu se poate altmintrelea, pentru că aceste teorii burghezo-umanitare spun că *omenirea* e un tot armonic, cu alte cuvinte, în omenire nu sînt clase antagonice. Fiind așa, atunci evident că *iubirea* ce poate să rezulte din aceste teorii e iubirea de „omenie” în genere, cu alte cuvinte, iubirea de o himeră (zic himeră pentru că „omenirea” ca un tot armonic social nu există). Însă un om nu poate [avea] o iubire adevărată, concretă, pentru o himeră; acea iubire de oameni trebuie să-și găsească un obiect concret asupra căruia să se reverse. Și pentru umanitarii noștri, de cari vorbim, acel obiect concret asupra căruia să se reverse *iubirea de oameni* e o clasă, și *trebuie să fie o clasă*, căci nu putem iubi două clase antagonice deodată; și această clasă e pătura cultă care trăiește în „castă”, e „izolată de lume”.

Vedem dară că teoriile burghezo-umanitare cari neagă existența claselor nu se puteau împăca cu *iubirea* clasei muncitorilor, căci dacă ar fi iubit-o, ar fi trebuit s-o iubească numai pe ea, deci ar fi renunțat la teoriile-i idealiste despre *omenirea* ca tot armonic. Pe cînd iubirea ce o avea *numai* pentru clasa lui se împăca foarte bine cu teoria „omenirii ca tot armonic”, întâi, pentru că această iubire e *innăscută și inconștientă* și, al doilea, pentru că interesul clasei lui Dan cere numai decît teoria că *omenirea* nu-i împărțită în clase dușmane, căci așa îi convine; nu se zbuциamă orice burghez să-ți dovedească că *nu-s clase*?

Dar, ceea ce am amintit și mai sus, chiar aceste teorii nu se împăcau cu *simțirea* lui Dan. În adevăr, aceste teorii, așa cum sînt ele, dacă ar putea să facă să fie și *simțirea* ca ele, atunci omul cu *simțirea* formată de dînsule ar fi un om de oarecare superioritate morală și s-ar purta *omenește* cel puțin cu acei în contactul cărora tră-

iește. Se știe, de pildă, despre superioritatea și disciplina morală a lui Guyau — burghez umanitar —, autor favorit al lui Dan, ca și al eroului lui *Intim* —, se știe purtarea lui față de rude înaintea morții. Ei bine, la Dan nu vedem aceasta, la dînsul vedem un veșnic dezechilibru între *simțire* și *minte*. Ca dovadă voi aduce chipul cum se poartă el cu Ana atunci cînd se întorc din Basarabia, de la înmormîntarea tatălui Anei. Ana, firește, era tristă și nu-i ardea tocmai de amor, și Dan „avea clipiri de revoltă, de răutate. Pînă-n git îi venea să-i spuie: «Ce vasăzică asta? Parcă l-aș fi omorît eu...»“ „Ș-atunci tresărea ca dintr-un vis prăpăstios... se uita la Ana și-i cerea iertare... de ce era să-i spuie“ (p. 236). Aicea vedem cum simțirea lui, fondul lui egoist și imoral iese la lumină și cum venea în contradicere cu ideile lui, cu gîndirea lui conștientă. Dovezi despre acest dezechilibru între *minte* și *simțire* sînt multe în *Dan*; le voi atinge însă pe fiecare la locul lor, pentru ca să nu fiu nevoit a repeta o citație de mai multe ori.

Ne-a rămas de analizat pe Ana, chipul în care Dan privește pe Ana și pe femeie în genere — și, pe urmă —, vom căuta să explicăm dizolvarea familiei acesteia, dezbinarea dintre Dan și Ana.

Evenimentul literar, an. I, nr. 14, 21 martie 1894.

*

Am văzut în trăsături generale cine-i Dan. Ne-a mai rămas însă o chestie foarte însemnată, și anume modul cum privește el *femeia*, cum privește el pe Ana. În romanul d-lui Vlăhuță nu găsim, în această privință, nici o mărturisire a lui Dan, cum am găsit în alte privinți. De aceea vom fi nevoiți să deducem această parte a sufletului lui Dan din *purtarea* sa față cu Ana și să surprindem ceea ce el însuși nu ne spune hotărît. Dar, pentru aceasta, trebuie să vedem mai întâi cine-i Ana.

Vom împărți viața Anei în *trei faze*: 1) copilăria ei până la vârsta de 16 ani, 2) de la 16 ani până la măritarea ei cu Dan și 3) timpul de la măritare și până la nebunia lui Dan, cu care se sfîrșește romanul d-lui Vlăhuță.

După ce vom fi analizat pe Ana în toate aceste faze, se va vedea și rațiunea pentru care am despărțit viața Anei în aceste trei perioade.

Faza întâia, adică timpul copilăriei Anei, nu ni-i dată, ci numai amintită de d. Vlăhuță, pentru că romanul d-sale nici nu se începe decît de la a doua fază a Anei, de cînd avea ea 16 ani. Această fază dintăi însă este foarte importantă, și de aceea, pe baza puținelor date ce ni le dă în treacăt d. Vlăhuță, vom căuta să arătăm care a fost starea sufletească a Anei în această fază, ce împrejurări au condiționat această stare cu care se prezintă pe pragul romanului și pe care se vor grava tot ceea ce vor lucra asupra ei în celelalte două faze.

Ana e născută din o familie de boieri mari. În margenile influenței ce se poate da eredității asupra sufletului omenesc, ea a trebuit să moștenească toate apucăturile clasei din care făcea parte: lene și dispreț pentru cei mici.

Născută din boieri, ea a fost crescută în obiceiurile și gândurile acestei clase, și astfel ceea ce moștenise se dezvoltă și se întărește și de către condițiile în care creștea. Înconjurată de slugi, crescută în acea atmosferă „unde inima nu bate, unde capul nu gîndește“ * decît după o anumită modă, moda bogatului leneș și desprețuitor, caracterul Anei nu putea să ieie altă culoare decît aceea a clasei ei. Fiind bogată, neavînd nevoie de muncă ca să trăiască, fiind crescută după maxima că „femeia trebuie să se instruiască în vederea mărișului“, o și vedem pe Ana în această fază, înfumurată, leneșă, neînvățînd decît franțuzește, piano și istoria sacră, adevărat întregul bagaj cultural ce se cere unei femei din lumea mare. Acasă i se completează astă educație : soră-sa — femeia atît de înfumurată și de sacă a ministrului Lambrino — o duce prin baluri, o dezgustează complect chiar și de franțuzească și istoria sacră. Și „Ana avea rochii multe, de o eleganță și de o scumpete...“ (p. 57).

Așadar, în această perioadă a vieții ei, Ana e pusă tocmai în astfel de împrejurări încît să devie tipul femeii din societatea „înaltă“, fără inimă și incapabilă de a gîndi altăceva afară decît la aventuri galante, baluri și rochii scumpe — și pentru acestea un bărbat bogat.

Și cu toate că în Ana vedem enorma întipărire a acestor împrejurări, despre cari am vorbit, totuși în ea era o parte bună, însoțită de o putere de rezistență care o face să nu se plieze complect sub puterea acestor împrejurări și să poată fi capabilă, deși crescută cum am văzut, și de altăceva. Și această parte bună a ei, datorită unei inteligențe entuziaste și poate și faptului că rămăsese orfană de mamă — lucru ce, pe de o parte, făcea să se micșoreze influența distrugătoare a vieții familiale boierești, iar pe de altă parte, îi dăduse acea simțire fină și iubire potențială pentru alții, ce o au orfanii — această parte neîndobitocită dintr-însa ne explică acele revolte copilărești ale ei din pension, revolte care ar putea fi luate drept manifestări isterice, dacă n-am cunoaște pe Ana mai pe urmă.

* „Unde capul nu gîndește, unde inima nu bate“, vers în poezia *Liniște* de A. Vlahuță.

Această parte bună, înăscută în ea, ne va explica posibilitatea *fazei a doua* din viața Anei, fază în care eroina noastră ne inspiră oarecare simpatie¹.

Această a doua fază începe atunci cînd ea, fată răsfățată și obraznică, începe să se *intereseze de lecțiile lui Dan*.

Să vedem pe Ana în faza a doua.

Ea intră în această fază cu caracterul format de împrejurările stupide ale creșterii ei și fără nici o *rezistență conștientă* împotriva împrejurărilor și a sufletului său, rezistență ce ar fi putut-o căpăta numai dintr-o cultură intelectuală adevărată — și Ana era incultă. Vine însă cu acea parte înăscută, de care am vorbit, și care se manifesta într-o inteligență scînteietoare și entuziastă, pe de o parte, și printr-o rezistență morală, din altă parte.

Factorul extern, care deșteaptă într-însa aceste părți bune, este Dan, sint lecțiile lui.

Dan era un om *cult*, cu idei *umanitare*, deși burghez, și era un om *răbdător*.

Ana [este] deocamdată obraznică cu dînsul, în curînd însă *partea rea* dintr-însa lasă locul *părții bune* și atunci Ana „sfișii prin a înțelege și a se căi“... „rămînea extaziată“ și „directoarei nu-i venea să creadă“ (p. 59), și cum ar fi înțeles biata directoare această schimbare!

Aci vedem cum inteligența ei scînteietoare se extazia înaintea științei ce o expunea Dan și cum partea cea bună a simțirii ei o făcea să-i pară rău că a fost obraznică față de un om așa de răbdător.

O dată scoasă la suprafață această parte a sufletului ei, Ana se va îndrepta neconținut, cît timp împrejurările vor ajuta la această îndreptare, imediat însă ce împrejurările — pricina scoaterii la iveală a părții bune — vor fi înlăturate, Ana se va întoarce iar acolo de unde plecase.

Înainte însă de a expune această evoluție progresivă a Anei, să vedem faptul principal care se naște aicea chiar la început: amorul dintre Dan și Ana, să vedem cauzele care l-au făcut, din ambele părți, să se nască.

Afară de alți tineri, cu cari va fi venit în contact, în roman o vedem pe Ana față cu Dan și Drăghici. Se știe

¹ Simpatie, întru cît ea, incultă și boieroaică, a putut cel puțin un moment să se ridice mai sus decît comunul. Și întru cît la urmă nu-i principala vinovată.

cită atragere au femeile în genere, și boieroaicele în specie, pentru ofițeri. Și Drăghici făcea destulă curte Anei. Fotuși ea îl preferă pe Dan, care era timid, care nu-i vorbea de amor, pentru că Dan era cult, avea idei „generoase“, era literat, era „om bun“¹.

...„Numai Dan i-a deschis mintea la lucruri frumoase, la lumea asta de impresii fericite și de gânduri mari și generoase...“ (p. 150). „Știi cum te citește ș-adună tot ce scrii...“ (zice tatăl Anei lui Dan, p. 61).

Vasăzică Ana era amoretată nu numai de chipul lui Dan. ci și de *sufletul* său și, cum reiese din roman, mai mult de suflet decît de chip. Și e o notă foarte bună pentru această *boieroaică* că, dintr-atîția „juni eleganți și bogăți“, ei să nu-i placă nici unul, ci Dan.

Dacă Ana s-a amoretat mai mult de *sufletul* lui Dan decît de chipul lui, apoi nu se poate zice același lucru și despre Dan.

Nu putem arăta asta acuma, căci ar trebui să anticipăm prea mult asupra celor ce avem de spus mai pe urmă, și atunci am fi nevoiți să repetăm aceleași citații de două ori — dar putem spune dinainte că concluzia la care vom ajunge e că Dan s-a amoretat mai mult de chipul ei decît de sufletul ei.

În articolul viitor vom vedea cum partea cea bună din Ana se tot dezvoltă în detrimentul celei rele. Și pe urmă vom ajunge la căsnicia Ana-Dan, care formează a treia fază din viața Anei.

Evenimentul literar, an. I, nr. 17, 11 aprilie 1894.

¹ Am spus că Dan avea idei nouoase înaintate, dar în *fondule simțirei* nu-i intrase nici astă „înaintare“. Vom vedea cum aceste idei și această contradicție între aceste idei chiar și simțire au să explice tragedia de la sfîrșit.

Am văzut în numărul trecut cum Ana începe să trăiască o viață nouă, viață în care partea boierească dintr-însa cedează câte puțin locul părții celeilalte — bune. De aicea însă nu urmează că Ana scăpase de influența moștenirii creșterii ei — de influența clasei din care făcea parte. Dovadă despre aceasta este modul ei de viață, care-l duce și acuma, este chipul cum privește ea pe nenorociți, de care n-o doare inema și pe cari-i disprețuiește din suflet. Aceasta o putem vedea din descrierea întâmplării de la Sinaia cu cei doi țărani bătuți de secătura de Drăghici.

Trec doi țărani pe lângă grupul lor, țărani le fac semn să se ferească în lături, căci nu pot opri caii, ce trăgeau niște scînduri; însă boierii noștri nu dau în lături și cucoana lui Lambrino e răsturnată; atunci Drăghici începe să lovească pe țaran cu cravașa peste obraz. Dan și Albert se indignează. Ana însă nicidecum, ba încă se uită cu ironie la ei, cînd părăsesc această grupă de cioclovine, și ea exclamă: „C'est idiot“. Adecă este idiot să te sinchisești de niște mojiți și, din pricină că au fost bătuți, să părăsești „amabila“ companie a lui Drăghici & C-ie.

Ceea ce voiam să arătăm noi e că în acest suflet boieresc începuse să încolțească o parte bună, care, dacă ar fi fost dezvoltată, ar fi ajuns să învingă partea cea veche, ar fi ajuns să-i cultive și simțirea.

Această ivire a părții bune, care formează, cum am spus, a doua fază din viața Anei, începe atunci cînd boieroica noastră obraznică, leneșă și cu gîndul numai la baluri începe să se intereseze de lecțiile lui Dan, să rămîie „extaziată“, iar „privirea ei inteligentă s-aprindea de căldura frazelor lui, fața i se lumina“ (p. 103), căci ea „sfîrșise prin a înțelege și a se căi“ (p. 59). Și ea spunea

singură „cît era de *proastă*-nainte, și cum numai Dan i-a deschis mintea la lucruri *frumoase*, la lumea asta de impresii fericite și de gânduri mari și *generoase*; și-i vorbea de artă, de entuziasm, de ideal — își aducea aminte fragmente din lecțiile lui, glasul ei se emoționa...” (p. 150).

Vedem dară că la dînsa aceste gândiri mari și *generoase* nu erau numai o etichetă pentru a poza în față deșteaptă, ci ea credea serios în ele, „glasul ei se *emoționa*” cînd vorbea despre dînsese. Și ca dovadă că ea începuse serios să se *transforme* e căldura cu care apăra și se interesa de scrierile „umanitare” și „entuziaste” ale tinerilor literați români.

„Știi cum citește ea ș-adună tot ce scrii? Uite-așa are un teanc acasă...” (p. 61) Și ea nu numai cetea, dar dorea să insuflă și altora aceste idei ale ei, și ce fericită e. Ana cînd poate să dovedească lui Peruianu valoarea scriitorilor români.

Peruianu susține, fără să-i fi cetit, că literații noștri sînt niște „șarlatani” proști. Ana îi laudă: „Petroni e un talent” (p. 131), „sînt unii foarte talentați: cum e Stelian, cum e Graur... nici nu i-ai citit și vorbești așa... fără să știi”. Și cînd bestia de Peruianu, din motive scabroase, îi spune să vie și să-i cetească din scrierile literaților români, cu ce hărnicie și entuziasm alege Ana tot ce i se pare ei mai bun (p. 142—3—4). Și cînd ea cetește lui Peruianu și cînd îl vede mulțumit (sărmana Ana nu înțelegea acea mulțumire!), „s-aprinde de bucuria triumfului, glasul îi devenea mai sigur, mai cald” (148)... „O, i-ar fi citit zile întregi fără să ostenească, cine se ostenește vreodată de triumf?” (p. 149).

Și în acest timp ea, care-și petrecuse copilăria în baturi și petreceri, n-o mai interesează acestea: „Săptămîna viitoare e bal la soră-sa. N-are să se ducă...” (p. 145)

Dacă am judeca pe Ana din punctul de vedere al *absolutului*, atunci toate acestea n-ar fi decît o slabă notă bună pentru dînsa; dar trebuie s-o judecăm *relativ* și, în acest caz, cînd nu știm că ea era crescută de înfumurată de soră-sa, femeia lui Lambrino, cînd știm că era încultă, înconjurată și curtată de „don juani” seci și găgăuți, cînd avem în vedere toate acestea, atunci înțelegem bine că ea este o excepție bună între semenele sale, că, în raport cu împrejurările vieții sale și cu ceea ce

ne-am așteptat de la dînsa, știind aceste împrejurări, ea este mai presus de împrejurări și de așteptările noastre. Pentru o fată din clasa lui Dan, cu cultura lui Dan, purtarea pe care o are Ana n-ar fi nemica extraordinar, dimpotrivă, o asemenea purtare ar lăsa mult de dorit, căci ar fi mai prejos de ceea ce i-am putea cere noi; la Ana însă, această purtare cu totul neconformă împrejurărilor distrugătoare în care se afla, repetăm, e o notă bună.

Cînd Ana e deflorată de Peruvianu, starea ei nenorocită, suferințele ei sînt un purgatoriu care contribuie și ele la înobilarea sufletului ei.

Căci suferința și umilirea ei au reacționat puternic asupra sufletului său, au contribuit la înăbușirea acelei părți a sufletului ei — partea boierească — produsă de lene, trai bun fără grijă, neștiința suferinței, au trezit-o, în sfîrșit, din acea amorțeală îndobitocitoare a simțirii, proprie *high-life*-ului nostru.

Cu această stare sufletească ni se prezintă Ana în momentul căsătoriei ei cu Dan.

De acuma înainte vom studia această căsnicie, și vom studia-o pe larg, fiindcă această parte din viața lui Dan și a Anei este cea mai interesantă pentru articolul nostru — ea ne arată una din cele mai însemnate manifestări și instituții burgheze, *familia*.

Evenimentul literar, an. I, nr. 18, 18 aprilie 1894.

*

În articolele precedente am văzut cine-s Dan și Ana. Acuma să vedem căsnicia lor, adică să vedem cum se poartă unul cu altul și să arătăm de ce se poartă așa și nu altminterlea.

Această căsnicie ce vom studia-o e una din cele mai curate și mai cinstitute căsnicii burgheze. În genere, familia burgheză e întemeiată pe negustorie. Iar ca excepții sînt familiile întemeiate pe *dragoste*. Familia Dan-Ana e dintre acestea din urmă. Și, studiînd această familie, vom studia familia burgheză în aspectul ei cel mai moral și cel mai înalt.

Am zis că familia Dan-Ana e întemeiată pe dragoste.

Cum că la Dan dragostea e motivul care-l face s-o ia în căsătorie pe Ana se vede ușor din aceea că el știa că Ana săracise și : „De cînd Dan aflase că Ana e săracă, simțea c-o iubește în adevăr cu tot focul...” (p. 182), și în adevăr el e îndrăgostit grozav de dînsa, și niciodată nu se gîndește la zestre.

Despre Ana, atît de batjocurită de cei ce au vorbit despre romanul d-lui Vlăhuță, nu putem spune decît tot ca și despre Dan : tot dragostea a împins-o să se mărite cu el. S-a zis că Ana s-a dus după Dan ca să scape din situația grea în care se afla : săracă și nenorocită de Peruvianu ; iar d. Xenopol a înaintat părerea că d. Vlăhuță ar fi fost mai logic și mai natural dacă ar fi făcut din Ana o femeie care merge după Dan ca să scape din situația ei încurcată, care nu ține la Dan, care îl înșală... etc.

Toate acestea sînt false și dacă d. Vlăhuță ar fi făcut cum spune d. Xenopol ar fi greșit grozav din punct de vedere psihologic, ne-ar fi dat un tip nelogic cu sine însuși, căci cum s-ar fi împăcat începutul vieții Anei și cu sfîrșitul ce i-l împrumută d. Xenopol ?

Ca să vedem falșitatea judecării celor ce vor să facă din Ana o femeie ce se mărită pentru carieră, n-avem decît să luăm în samă cînd se îndrăgostește ea de Dan. Ea începu să se îndrăgostească de Dan încă de cînd era în pension : „Adesea o vedea la teatru (pe cînd Ana era externă la școală) și-atunci ochii lor, în mulțime, găseau parcă o plăcere nouă de a se întilni, de a-și căuta o linie de privire printre capetele care se mișcau și de a-și trimite gînduri de mulțumire, de ascunsă înțelegere, de simpatie...” (p. 59).

Și am văzut, cînd am vorbit despre Ana în special, cum ea spunea entuziasmată că Dan „i-a deschis mintea”, cum aduna tot ce scria el etc... *Și toate acestea mai înainte de a fi violată de Peruvianu și de a-și căuta săracă, căci tată-su nu-i spusese cum îi stau afacerile bănești.*

Prin urmare, Ana se îndrăgostește de Dan și nu se mărită cu el pentru că era săracă și nenorocită de Peruvianu.

Dar dacă *dragostea* e ceea ce-i unește pe Dan și pe Ana, să vedem ce fel de dragoste e asta.

Ce este dragostea ? Și anume dragostea pentru un individ, nu dragostea de oameni în general ? Este un fel de afinitate¹ între doi oameni.

Dacă este o afinitate între doi oameni, atunci, firește, trebuie să fie o afinitate între toate chipurile de a fi ale acestor doi oameni. Un om ni se prezintă nouă sub mai multe aspecte : ca trup, ca simțire, ca minte. Așadară, afinitatea dintre doi oameni, ca să fie complectă, trebuie să fie din aceste trei puncte de vedere : trebuie să fie afinitate fizică, ca să zic așa, adecă fiecăruia dintre cei doi să-i placă celalalt ca fizic, să-i placă fața așa cum este ea, cu gura, nasul, ochii etc. ; trebuie să fie afinitate de simțire, adecă să simtă bucurie și întristare cam în aceleași împrejurări ; trebuie să fie afinitate de minte, adecă să gindească la fel, să aibă aceleași idealuri, aceleași concepții în diferitele chestii.

Această afinitate însă nu trebuie să fie numaidecît complectă, ci numai întru atîta întru cît sufletele lor să nu se contrazică. Și aceasta cu atît mai mult cu cît azi este cu neputință să existe un om complect din punct de

¹ Intrebuințez cuvîntul *afinitate* în ambele sale înțelesuri.

vedere sufletesc, și prin urmare există *nevoia* de a-ți căuta complectarea în alt suflet — în amor în sufletul femeii.

Această afinitate este imposibilă în genere la familia burgheză : 1. Pentru că astăzi condițiile sociale fac ca ocupațiile bărbatului să se deosebească atât de mult de ale femeii, încît ei trăiesc două vieți cu totul deosebite, ceea ce face cu neputință afinitatea de sentimente și idei. 2. Pentru că familia, dezvoltîndu-se și ea conform cu evoluția omenirii, a ajuns azi la stadiul în care femeia e *față* cu bărbatul ca *salaritul* față cu patronul.

Am văzut însă că pentru ca doi oameni să fie indisolubil legați trebuie să existe între dînșii o afinitate din toate punctele de vedere.

Fiind însă că familia burgheză face cu neputință afinitatea sufletească, de aceea în *amor* s-ar părea că sexualitatea trebuie să joace rolul principal, că numai afinitatea de carne ajunge să lege nedisolubil pe un bărbat și o femeie, și Schopenhauer a făcut o întreagă teorie în a sa *Metafizică a amorului* asupra amorului, tratîndu-l din punct de vedere curat fiziologic. Și această predominare a sexualismului, atât în teoriile învățaților, cît și în viață, a făcut pe alții să ajungă la cealaltă extremitate : să alunge sexualitatea din *amor*, cum a făcut Tolstoi în cartea sa filozofică *Viața și-n Sonata Kreutzer*.

Dar amorul adevărat, cum am spus, trebuie să fie și este o afinitate între toate chipurile de a fi a doi indivizi : trup, simțire, minte. Căci este curios a admite că între doi bărbați cu simțire și minte opusă nu poate să fie prietenie, și a nu admite că nepotrivirea între această simțire și minte (teorii științifice, sociale, ideal etc.) n-are nici o valoare în legătura dintre un bărbat și o femeie. Noi credem că tocmai, dimpotrivă, în legătura dintr-un bărbat și o femeie, afinitatea *sufletească* e și mai trebuincioasă, pentru că ea *innobilează* și *îndreptățește* sexualitatea.

Cînd între un bărbat și o femeie nu-i decît afinitatea de carne, atunci, după cele spuse mai sus, vedem că această afinitate e cu totul incompletă, *prin urmare, neprezentînd nici o garanție de durabilitate*, căci îi lipsește tocmai acea *afinitate de suflet*, la adăpostul căreia

se menține și afinitatea de carne¹. Și în acest caz, cînd afinitatea e numai de carne, soții nu sînt decît niște instrumente de plăcere. Și fiindcă familia burgheză, cum am văzut și cum vom arăta pe larg mai pe urmă, nu-i, în cazul cel mai bun, întemeiată decît pe afinitatea de carne, și fiindcă bărbatul e acel ce determină femeii această condiție, de aceea „femeia azi nu servește decît ca obiect de plăcere“.

Cînd spunem însă că afinitatea sufletească face amorul trainic și înalt nu înțelegem că orice afinitate între orice fel de suflete e capabilă de așa ceva. Este evident că afinitatea sufletească între doi tilhari, de pildă, nu va face un amor cum trebuie. Această afinitate atunci va fi înălțătoare cînd va fi între două suflete, care corespund — sau măcar se apropie — cu cel mai de pe urmă stadiu al evoluției sufletului omenesc dintr-un moment dat; iar afinitatea a două suflete ce reprezintă degenerarea sau niște stadii inferioare ale evoluției sufletului omenesc, cum ar fi afinitatea între doi tilhari, nu va putea face trainic amorul, pentru că, reprezentînd ceva degenerat, se va nega, se va distruge pe sine însăși. Cu alte cuvinte, amorul, ca produs *social*, atunci va fi trainic cînd afinitatea sufletească se va întemeia între două suflete care se vor mișca concordant cu pulsul evoluției omenești, sau care cel puțin nu vor fi în dezacord cu această evoluție.

Am văzut că, din pricina rolului *social* cu totul *deosebit* al soților, în familia burgheză nu poate fi vorba de afinitate sufletească. Dar chiar dacă *ne închipuim* o afinitate sufletească între doi burghezi, apoi această afinitate nu poate da naștere la o dragoste indisolubilă:

1. Pentru că sufletul unui burghez este individualist și afinitatea a două suflete individualiste, a două interese individualiste, niciodată nu poate da un tot armonic, căci individualismul e antisocial și în dezacord cu evoluția sufletească a omului și 2. pentru că, din pricina dezvoltării istorice a omenirii, burghezul întotdeauna pri-

¹ Din pricina nesocotirii afinității sufletești, unii au ajuns să susție poligamia. Schopenhauer o susține așa cum o știm toți. Max Nordau spune că omul prin natura sa e poligam, în sensul că trebuie să-și schimbe femeile în viața sa (*Minciuna matrimonială*).

vește chiar inconștient pe femeie ca *inferioară*, de unde urmează o înstrăinare și neîncredere reciprocă.

De aceea nu urmează că nu sînt și excepții și, cu atîta mai mult, cu cît, chiar în viața burgheză sînt tendinți care dacă nu sînt din cele mai capabile de a grupa două suflete — într-un tot armonic — în jurul lor, totuși nu-s antisociale. Așa, de pildă, tendințele filantropice, naționaliste etc.

Ceea ce voiesc însă să arăt este că în genere familia burgheză e pe cale de disoluție din pricina rolurilor sociale deosebite a soților, care înstreinează sufletele, și din pricina chiar a acestor suflete înseși.

Și că aceasta este adevărat, dovadă operele beletristice ale celor mai adinci observatori. Maupassant, Bourget, Tolstoi etc. în scrierile lor ne arată cu sau fără voie această disoluție. Nu vorbim aicea bineînțeles de lumina în care pun ei acest fenomen. În special Tolstoi, în toate romanele sale, ne dă disoluția familiei burgeze pe cale *naturală* și ne dă disoluția familiei burgeze în genere, căci el, făcînd un roman de psihologie socială generală, dă bucăți din viață de acele în care cauzele disoluției sînt comune oricărei familii burgeze. El nu ne dă cazuri excepționale. Și acel care vrea să studieze familia burgheză trebuie numaidecît să cunoască lucrările acestui geniu colosal, și mai ales *Război și pace*, *Ana Karenîna* și *Sonata Kreutzer*.

Ar putea spune unii că disoluția familiei n-are de pricină diferențierea ocupațiilor bărbatului și femeii și individualismul burghez, ci destrăbălarea nervoasă, cu alte cuvinte, că n-ar fi cauze sociale la mijloc, ci pur fiziologice. Acest chip de a privi lucrurile e însă o greșeală de logică, căci destrăbălarea nervoasă e chipul cum se manifestează fenomenul de care am vorbit, și noi căutăm tocmai cauzele acestui fenomen. Însă, cum un lucru nu poate să fie cauza sa proprie, este evident că destrăbălarea nu poate să aibă de cauză destrăbălarea, deci trebuie să fie altăceva, și acest altceva l-am văzut.

Acuma, înarmați cu aceste principii generale, să trecem la analizarea familiei Dan-Ana.

Evenimentul literar, an. I, nr. 20, 2 mai 1894.

*

Am arătat în articolul precedent că Dan și Ana s-au luat din dragoste. Am văzut de asemenea ce este dragostea și cari sînt elementele care o compun. Să vedem acum ce fel de dragoste a fost între Dan și Ana.

Am spus că o dragoste, ca să fie completă, adevărată și deci durabilă, trebuie să fie din cele trei puncte de vedere : trup, minte, simțire. Dacă vom analiza relațiile dintre Dan și Ana, atunci vom vedea că între dînșii — și mai cu samă din partea lui Dan — nu era decît dragostea trupească. Afinitate de minte și simțire, despre care am vorbit în celalalt articol, nu era, și deci iubire sufletească n-a existat între Dan și Ana, și — repet încă o dată — mai cu samă din partea lui Dan.

Ce legătură sufletească putea să fie între Dan și Ana ? El era cult și ea incultă, el avea ocupațiile lui deosebite și ea nici una, sau gospodăria, el avea simțirea proletariului intelectual și ea a boieroaicei. Vasăzică ei se deosebeau din două părți : 1. Erau din clase deosebite și 2. aveau ocupații deosebite. Așa că putem spune a priori că legătură sufletească nu putea să existe între dînșii. Dar ceea ce putem spune a priori se adeverește perfect cînd analizăm mai amănunțit romanul d-lui Vlăduță.

În toată viața lor *à deux* nu-i vedem niciodată călăuziți de ceva ideal — de un scop oarecare mai îndepărtat de materialismul practic, ba am putea spune că n-au nici un scop comun de orice natură, nu urmăresc împreună nici o țintă oarecare, afară poate de banii ce i-ar putea aduce vînzarea lucrărilor lui Dan. Dar acest unic scop nu-i de ajuns pentru a uni sufletește pe doi oameni și a-i uni indisolubil, nu-i de ajuns pentru a stabili simpatie între două suflete, căci acest scop negustoresc n-are nemica ideal, e ca și tovarășia a doi băcani, ca și dorința lor de a le merge bine afacerile de „delicatesse“.

Această legătură sufletească, care presupune o afinitate între două suflete, s-ar fi putut stabili numai prin crearea unui scop mai înalt, mai pur, pentru viață, și aceasta ar fi fost cu puțință : 1. Dacă Dan ar fi avut el însuși acest scop mai înalt și 2. dacă l-ar fi înсуflat și Anei. Dan însă, cum am arătat, avea *teoreticește* numai tendinți și idealuri mai înalte, în *simțire* însă, adecă în viață, nu era pătruns de ele, nu se conducea conform cu dînsele. Pe de altă parte, chiar aceste *tendinți teoretice* (dacă mă pot exprima astfel) nu i le însufla Anei, decît *la început, în școală*. În viața lor casnică însă, în timpul căsniciei lor, aceste tendinți sînt uitate și nu se mai vorbește despre ele, în timpul căsniciei lor totul se reduce la *carne*, Dan nu-i cere Anei și nu-i iubește decît carnea.

El îi spune să se mulțumească cu „amorul și căsuța“ (p. 299), cu alte cuvinte, e convins că pentru o femeie acestea ajung, căci femeia are „cap de păsărică“ — îi spunea Dan Anei (p. 264) — de unde rezultă că femeia e inferioară bărbatului — „tot găinile mai proaste“ (p. 300). Și dacă pentru Dan femeia e inferioară bărbatului, atunci evident că legătură și iubire sufletească nu putea fi din partea lui Dan ; iar dacă lui i se părea că este, atunci era victima unui miragiu psihologic.

Dar avem în Dan dovezi hotărîtoare despre cele ce susținem. Cînd, înainte de a se însura, visa la căsătoria cu Ana, „el se ducea cu ea în singurătăți... ba nu, în lume“, să aline suferinți (p. 122). Aici vedem mai întăi lupta între *simțire* și *minte*. Simțirea îi spune : carne, mintea îi spunea încă ceva, îi spune că amorul lor trebuie să mai aibă și o bază ideală. Ei bine, din această luptă iese învingătoare simțirea, și Dan „se duce în singurătăți“ la Pungești, să facă amor de carne, și nu „în lume, unde-s suferinți de alinat“, cum ar fi făcut dacă n-ar fi fost vorba numai de carne, căci amorul adevărat nu este antiteza altruismului, nu-i încoronarea egoismului, cum au spus-o atîtea flașnete una după alta, el e o complectare a altruismului, căci în lupta pentru bine ai nevoie de un prieten intim, care nu poate fi găsit mai bine decît în femeie, și cînd mai e acest prieten, te simți mai mare în fața vieții : „Unul să mai fie, ce mare m-aș simți în fața vieții“ (p. 127). Și, cînd acel *unu e*, atunci Dan uită de *viață*, înlătură această parte ideală, se mulțumește cu carnea și fuge — din „fața vieții“ — la

Pungești. (Și să nu se caute alte pricini pentru fuga lui, căci, cum am arătat, el singur o declară.) Poate însă Dan se „simțea mare în fața vieții“ și în „singurătăți“, nu numai „în lume“, cum gândise cu alt prilej... Fie! În orice caz însă, el, care-i spunea Anei să se mulțumească cu „căsuța și amorul“, nu-i spunea în realitate decât aceea : „Eu, ca să fiu mare în fața vieții, am nevoie de liniștea simțurilor, îmi trebuie femeie, mulțumește-te cu asta“, cu alte cuvinte, Ana nu-i condiționa mărirea decât întru atîta întru cît îi înlătura lipsa de femeie, lipsa în sensul stupid și brutal al cuvîntului.

Cu primejdia de a plictisi pe cetitori peste măsură, tot voi mai aduce cîteva fapte din care rezultă că numai carnea a jucat rolul principal în amorul lui Dan. Cu toate că nenorocirile Anei pricinuite de Peruvianu îl fac pe Dan să-i spuie ei că tocmai aceste nenorociri o fac să-i apară mare și sfîntă, totuși surprindem într-însul un sentiment care nu se potrivește defel cu ceea ce spune Anei, iată : „Seninătatea privirii, nevinovăția chipului ei îl făcu să cugete c-ar putea fi o calomnie tot ce clevetise lumea pe socoteala ei...“ (p. 200) — adică violarea de către Peruvianu. Din această bucată citată vedem nu numai că nenorocirile Anei nu-s pentru Dan o pricină de „sfîntenie“, cum îi spusese ei, vedem nu numai convingerea că violarea ar trebui s-o facă „vinovată“ și „nesenină“, de unde urmează că noi, Danii, care de la 16 ani frecventăm casele de prostituție, sîntem niște mizerabili — și noi sîntem, iar Ana, nu —, dar mai vedem și faptul că, deoarece sufletul nu putea fi mînjit prin această violare, cînd Dan îl socotește așa, nu-l înțelege, nu ține socoteală de el, ci de trup, și ceea ce gîndea el despre trup proiectează asupra sufletului.

Altă dovadă este amorul *mut* și timid al lui Dan. La Paris, Dan umblă o mulțime de vreme fără să îndrăznească să se ducă la Ana acasă. Această muțenie, Lombroso o socotește ca o manifestare patologică. Fenomenul însă fiind atît de general, nu poate avea o cauză pur fiziologică, de domeniu medical, ci una socială, și este foarte simplă : lipsa de legătură, de comunitate sufletească care poate nimici frica de oameni, sau rezerva față de ei, născută din relațiile de azi ale oamenilor. Cînd iubești numai carnea unei femei, ești tot așa de străin de dînsa ca și cînd n-ai iubi-o, și ești mut poate încă

din pricina că simți inconștient că ești o bestie față cu dînsa. Cînd ai avea însă legături sufletești, comunitate de gîndire și simțire, mușenia n-ar mai avea loc; întocmai ca și cu un „Razi“* oarecare, cu care ești mut, timid, căci lumea lui sufletească ți-e necunoscută. Se va obiecta că cele mai mari canalii față cu femeile, ciocoi, care, mai mult decît oricine, numai carnea o vînează, nu-s muți, timizi. Asta n-are a face, căci ciocoiul, pe de o parte, n-are, din pricina poziției sociale, acea „frică de oameni“, iar pe de altă parte, e prea stricat, ca să mai simtă inconștient rolul de bestie ce-l are față cu o femeie.

Cînd Dan și Ana se întorc din Basarabia de la moartea tatălui Anei, Dan se înfurie grozav că Ana nu vrea să facă și *acuma*, cînd îngropase pe tată-său, amor — și tocmai tîrziu vede cu *mîntea* ce simțire stricată are. De aceea se vede iarăși clar că amorul acesta ce-l analizăm era numai de carne, că iubirea sufletească nu juca nici un rol. Să cei unei femei să facă amor cînd venea de la înmormîntarea tată-său!

Într-unul din articolele precedente am arătat cum Ana la început tindea să se apropie sufletește de Dan. Dacă această tendință ar fi persistat, dacă între dînsii s-ar fi stabilit o afinitate sufletească și dacă ideile acestora mai înalte le-ar fi pătruns în simțire, atunci amorul lor ar fi fost altmîntrelea. Ana însă se ridică ceva mai sus cît timp Dan îi insuflă *prin lecțiile* de la școală ideile lui. După aceea, această ridicare sau înaintare a Anei se oprește, căci Dan n-o mai ajută. În vremea căsniciei, Dan nu-i mai cultivă sufletul, nu caută s-o ridice, și aceasta ar fi fost chiar *imposibil*, căci însuși Dan nu era pătruns decît teoreticește de idei mai înalte: în viață se conducea cu totul altfel — și chipul de a se conduce în viață, adevăc partea morală și vie a unor idealuri e aceea ce lucrează în tovarășia a doi oameni.

Nemaifiind susținută și îmboldită în năzuințele ei de la început, năzuinți vagi și nehotărîte, Ana în curînd pierde ceea ce cîștigase, năzuințele bune se evaporază, nemaifiind hrănite — și Dan trebuia să le hrănească —, și *boțeria* reapare și se întărește încetul cu încetul în Ana, așa încît în vremea vieții ei de la Pungești avem

* Mitică Razi, erou din roman, literat arivist.

o tovarăşie de doi oameni absolut *streini* unul altuia, din punctul de vedere sufletesc, iar ceea ce-i mai uneşte e „ceea ce le abate şi la paseri de vreo două ori pe an“.

Şi, din pricina acestei înstreinări sufleteşti, vedem într-însii atîta individualism, atîta rezervă reciprocă; căci fiecare îşi urmăreşte propriile-i interese şi sufletele lor niciodată nu se confundă într-un tot.

Cînd Dan primeşte o telegramă c-a murit tatăl Anei, cînd îi arată ei telegrama, Ana plînge şi se îndepărtează cu *ură* de Dan, în loc „să plîngă pe pieptul lui“ (p. 234), şi aceasta din pricină că sufletele lor erau străine, îndepărtate, individualiste.

Şi această înstreinare a sufletelor lor se vede la tot pasul. Aşa, de pildă, cînd ei se întorc de la balul lui Spano, unde şubreditatea legăturilor lor se arătase pe faţă, Dan se aştepta ca Ana să înceapă vorba despre sara petrecută la bal, unde Ana îl nemulţumise aşa de mult prin purtarea ei, nemulţumire ce socotea Dan că Ana trebuie s-o fi observat, dar Ana *nu-i spune nemica*, pentru că ea încetase de a-l iubi chiar trupeşte; iar Dan aşteaptă tremurînd să înceapă ea, la orice mişcare a ei tresare şi n-are curajul să înceapă în mod franc, cum s-ar fi întîmplat dacă ei n-ar fi fost sufleteşte *streini* unul altuia (p. 285).

Şi tot aceeaşi înstreinare şi acelaşi individualism îl fac pe Dan să dorească ca Ana să-i admire piesele de teatru proaste şi să-l găsească în toate *superior*! De ce numaidecît superior? Adecă de ce numaidecît să doreşti ca femeia ta să-şi mărturisească inferioritatea? De ce atîta egoism, atîta individualism?

Şi dacă între dinşii n-a fost nici o afinitate sufletească, atunci înţelegem uşor *de ce* căsnicia lor s-a dizolvat. Căci nefiind legătură de iubire sufletească, a rămas numai iubirea trupească. Am arătat însă în articolul precedent că amorul, ca să fie complect şi durabil, nu poate fi numai trupesc, căci în acest caz îi lipseşte tocmai partea cea ideală care-l poate face trainic.

Şi, în adevăr, amorul, cînd e numai de carne, atunci nu poate ţinea decît foarte puţin, căci, îndată ce ajungi la *saţietatea sexuală*, nu mai rămîne nemica ce ar putea să te lege de femeie; pe cînd un amor complect nu numai că stabileşte atîtea legături *omeneşti* între doi oameni, dar încă face ca nici să nu ajungi la saţietatea

sexuală, pentru că, într-un amor complet, sexualismul fiind o parte a unui tot complet, va urma și el totul din care face parte ; și cum legăturile sufletești sînt ceva trainic, care cu *timpul* cresc și se întăresc (vasăzică contrar celor trupești), un amor complet prezintă toate garanțiile de durabilitate. Un amor trupesc numai, repet încă o dată, nu poate ținea decît atîta cît sațietatea sexuală n-a venit încă — și această sațietate, e ușor de înțeles, vine îndată cînd e vorba numai de sexualitate. Și de aceea cugetători ca Schopenhauer și Nordau au spus, cum am arătat deja, că oamenii sînt poligami. Da, sînt poligami cînd nu iubesc ca oamenii, ci ca bestii.

Și lipsa de legături sufletești este aceea care face să se distrugă familia pe care o studiem, căci legăturile trupești, fără cele dintăi, nu pot fi trainice, trebuie să se rupă. Și, cînd se rup, nu mai rămîne nemica decît un dezgust reciproc, și familia s-a dus...

Și aicea stă cauza acelor „ruperi subite“ (p. 222), acelu „suflu de melancolie și alarmări surde, cînd parcă se temeau să nu-și descopere nemulțumirile“ (p. 253), căci altfel era și imposibil, pentru că amorul „charnel“ nu se poate face toată ziua, atunci în *intermezzo* nu pot fi decît „sufluri de melancolie“ și „nemulțumiri ascunse“, atunci partea omenească din om se revoltă contra bestiei, atunci se naște *ură* chiar, împotriva bestiei care nu te are decît de obiect de plăcere — atunci d-nii spun Anelor : „oh, cum mă torturi“, „d-apoi tu, cînd ai ști“ (p. 270). Și însuși Dan o știe aceasta, căci își dă samă la balul lui Spano că Ana, care e mișcată de atingerile streinilor, de el nu mai e mișcată, „căci atingerile lui i-s vechi“ (p. 280). Perfect ! Căci, dacă-i vorba numai de atingeri/ trupești, apoi acestea se învechesc și mor. Și nu se poate să existe o dragoste de carne care „să renască în toate diminețile“, cum visa Dan (p. 275), căci o iubire de carne nu renaște, ci moare în toate diminețile. Și acest lucru i-l spune lui Dan chiar Priboianu : „Însăși iubirea lor va suferi de *monotonia acelorăși* vorbe, *acelorăși* impresii, pentru că toate se *învechesc* cu vremea ; și într-o bună dimineață or să se simtă streini singuri — o să li se urască“, și-i sfătuiește să nu meargă la Pungești (p. 242). Și are perfectă dreptate, căci un amor de carne, și încă în „singurătate“, adecă în așa condiții încît să nu mai ai vreo divertizare, se distruge pe sine

însuși, și încă în fuga mare. Și cînd Ana are prilej să mai iasă puțin în lume, să mai aibă și alte relații decît acele de amor „charnel“, ea se mai schimbă în bine, precum cînd se afla împreună cu Elvira, fiica lui Spano, cînd „Ana i se părea o ființă nouă“ (p. 273). Și este firesc ca Ana să i se pară o ființă nouă și renăscută în acele momente, căci prietenia cu Elvira îi era o divertizare folositoare, o doftorie pentru boala amorului „charnel“, a cărui victimă era.

Cu amorul acesta de carne, deci, căsătoria lor nu putea să dureze fericită. Și îndată după ce trece furia lunii de miere, lipsa de ceva trainic și ideal în viața lor se resimte. Încă înainte de a se duce la București, Ana avea momente cînd „singurătatea (lipsa de ocupații de orice fel) îi dădea gînduri urite“ (p. 223) și de atunci începuse să renască într-însa toate fumurile boierești, cari, dealtmîntrelea, nu fuseseră decît atacate, și nicidecum zdrobite. Și Ana, neavînd ce să dorească alta, ce să urmărească, fiind transformată într-un obiect de plăcere, cu care Dan se mulțumește, începe să viseze și ea o *cupea*, căci trebuie să dorești ceva pe lumea asta. Această *cupea* este capul de acuzație al Anei; parcă Dan nu visa și el castele la Sinaia și venituri gratis!... În astă perioadă însă, boieria copilăriei ei numai mijeste în caracterul său, căci ea spune foarte sincer c-a glumit despre *cupea*.

Cu cît trece vremea, adecă cu cît sațietatea sexuală se apropie — și se apropie mai întîi la Ana —, cu atîta și nemulțumirile, alarmările ascunse se îndesesc și nu mai sînt întîmplătoare, ci periodice. Cînd Ana împachetează bagajul spre a merge la Pungești, e tristă (p. 241) și pe drum plînge (p. 245), dovadă că sexualitatea slăbise și nu rămînea nemica alta, și dovada încă cum că Ana nu s-a dus de bunăvoie, ci ca să scape de rude, lucru ce va fi de mare însemnătate la explicarea celor ce analizăm acuma.

Și pe cînd Dan credea că „nu se poate iubi și visa decît departe, neștiuți de nimene“ (p. 230), el nu se aștepta, sărmanul, că tocmai această iubire departe îi va fi sfîrșitul, căci el nu știa că a te retrage într-un colț să faci amor „charnel“ e pur și simplu a te ascunde cu o femeie pentru a avea cu ea relații sexuale și a căuta însuși o stare îngrozitoare, în care, bestialitatea satisfă-

cută, rămîn față în față doi oameni streini, cu simțiri și gînduri opuse, fără nici o legătură, urindu-se reciproc, pentru că fiecare simte inconștient că-i obiectul de dis-tracție, de plăcere animală a celuilalt; și pe deasupra faptul de a fi condamnat să stai împreună numaidecît, de a urma periodic același lucru, a te dezgusta tot mai strașnic, a te urî tot mai strașnic, și a nu putea măcar să te mai divertezi în altă parte, căci ești în „singură-tate“, neputință care potențează la rîndul său toate cele-lalte nenorociri.

Și aceasta-i pricina dezorganizării acestei familii, aceasta-i pricina pentru care Ana simțea că i se scu-fundă toate iluziile (p. 262), pentru care se îndepărta de Dan și-i reveneau boierii, cu care tot însă lupta mai pe la început (p. 263), cînd tot mai înțelegea pe Dan cînd venea întristat de durerile omenеști (p. 254), du-reri care dealtmîntrelea nu-l prea făceau pe Dan să su-fere, căci vedem (p. 264) că Dan și Ana, cînd se plimbau și treceau pe lîngă țărani, simțeau: Dan că-i mai bun, pentru că-l admiră țărani, și Ana că-i mai frumoasă. Și afară că admirație nu va fi fost, ci mirare față cu un boier — dar de unde avea dreptul Dan să se creadă bun? Pentru că țărani *sufereau*, iar el făcea amor și *poizele*? Încaltea Ana era mai puțin pretențioasă și mai inofensivă, ea se credea *mai* frumoasă!...

Dar dacă pe la început relațiile între dînșii tot mai merg, apoi pe la sfîrșit — cînd sațietatea sexuală ajunge la culme — viața lor se transformă într-un adevărat iad: Dan se căiește grozav că și-a legat viața cu o fe-meie care nu-l înțelege (p. 275) (și cum să-l înțeleagă, cînd nu se mulțumise decît cu carnea ei?), el spune că pentru Ana amorul de ideal, de jertfe nu-i nemica (p. 329), o învinovățește în sine și în față mereu, ca și cînd la dînsul s-ar fi manifestat vreodată concret „amorul de ideal și jertfe“; iar Ana, pe de altă parte, constată că nu-s fericiți (p. 294), nu mai descoperă nemica nou în Dan (p. 329), și ce mai putea descoperi cînd partea ideală lipsea? Și atunci ea caută să descopere în alții ceva nou, și desigur tot trupește, cum o *educase* Dan, atunci sfe-zile se îndesesc. El se înfurie că ea, cînd el îi vorbește de amor, se gîndește la altăceva, ca și cînd ar fi fost cu puțință ca în tot momentul și de cîte ori îi venea lui

chef ea să fie gata la amorul lui „charnel“ ; atunci încep sfezile : „ba mă iubești — ba nu mă iubești“, cum a rezumat atît de bine d. Xenopol căsnicia lor, sau : „tu mă torturezi — ba tu“ (p. 270). Dezgustul ajunge la culme : Ana pierde pentru el amorul de carne, în el mai rămîne acest amor, ambii văd ce prăpastie e între dînșii, pe de altă parte, sînt „în singurătate“ și deci condamnați să stea și mai în intimitate, și deci mizeria lor să fie și mai simțită și mai acută și — Dan pierzînd și slujba — deznodămîntul vine fatal, logic. Și aicea, repet încă o dată ceea ce am anticipat altă dată, exemplul lui Posdnișev al lui Tolstoi din *Sonata Kreutzer* ne lămurește perfect. Acolo avem tot o familie luată din dragoste de carne și care tot pe cale normală se distruge. Acolo Posdnișev ajunge tot într-o stare anormală — ca și Dan, care înnebunește —, de-și ucide femeia. Și încă trebuie să avem în vedere că familia Posdnișev avea copii, și copiii sînt un ce care pînă la un punct pot înlocui existența unui scop ideal comun, un lucru care să grupeze spre o țintă pe doi soți — cauză pentru care o familie burgheză atunci prezintă mai multe garanții de durabilitate, cînd are copii.

Și dacă Tolstoi, cel mai mare geniu de la Shakespeare încoace, ne arată cum, prin evoluția psihologică a soților din familia burgheză, se poate ajunge la omorul lui Posdnișev, atunci nu mai e greu de văzut cum și la Dan sînt aceleași pricini. În *Dan* însă lucrul nu sare așa în ochi, pentru că, după cum am spus la începutul acestui studiu, această parte a romanului e schițată, și nu motivată (din care pricină nici nu provoacă interes în *cetitor*), dar din *faptele* date tot putem vedea desfășurarea psihologică a tragediei ce se încheie cu nebunia lui Dan.

*

Acuma să vedem care din doi, dintre Dan și Ana, este *vinovat* de acest deznodămînt trist.

Mai întăi trebuie să spunem că cuvîntul *vinovat* nu poate fi luat aicea în înțelesul său absolut, căci din toate cele spuse pînă aicea rezultă că însăși familia burgheză e așa ; vasăzică sînt cauze sociale adînci la mijloc, încît despre *vină*, în mod absolut, nu poate fi vorba. De aicea însă nu urmează că cineva dintre doi nu trebuie să fie *vinovat*, căci atunci am ridica în *entitate metafizică*

această cauză socială, adevărată presupune-o că lucrează ca o putere separată de oameni asupra oamenilor, și nu prin oameni. Dar dacă admitem că lucrează *prin* oameni, atunci este evident că trebuie să ne întoarcem privirea la omul *prin* care lucrează și să vedem dacă-i vinovat. Și fiindcă în lumea morală domnește determinismul, apoi urmează că un om, deși supus împrejurărilor, și nu stăpîn și producător al lor, totuși e *responsabil*, și deci judecabil din punctul lor de vedere al *vinei*. Numai după teoria liberului arbitru sau a fatalismului omul nu-i responsabil — și aceste două teorii sînt antiștiințifice.

Acuma, dacă admitem că trebuie să căutăm pe vinovat, să vedem care din doi este.

Și fiindcă-i judecăm față cu împrejurările sociale, apoi mai întîi de toate trebuie să avem în vedere că condițiile sociale sînt mai nefaste, mai zdrobitoare pentru femeie, și deci ea e mai puțin capabilă de a i se cere luptă triumfătoare împotriva acestor împrejurări și pentru bine. Căci împrejurările sociale, cu cît o degradează, cu atîta îi *iau* și *armele* de luptă împotriva lor.

Astfel dintre o femeie care se mărită pentru carieră și un bărbat care se însoară tot pentru acest scop, femeia desigur e mai puțin responsabilă, pentru că condițiile sociale sînt așa încît femeia e silită *categoric* să facă așa, pe cînd bărbatul, nu.

Apoi dacă judecăm purtarea rea a soților unul față cu altul, desigur că purtarea rea a bărbaților e mai de *condamnat* decît a femeilor, pentru că femeile sînt roabe și martire de atîtea mii de ani, și ele simt inconștient că împotriva stăpînului e cam greu ca un lucru să se poată numi vinovat, tot așa precum țaranii simt inconștient că orice ar face stăpînilor, boierilor, tot ei, țaranii, au dreptate, pentru că ei sînt robii, apăsății.

Așadar, cînd comparăm pe Dan cu Ana din punctul de vedere al vinovăției, trebuie să avem în vedere aceste două lucruri: 1. Că Ana e mult mai robită de împrejurările sociale și are mai puțină putință de a lupta împotriva lor și 2. Că femeie ea simte inconștient că-i roabă și că are un stăpîn, un superior, pe care, fără păcat, poate să-l supere.

Și, în adevăr, cînd vedem că pricina tragediei e lipsa de legături sufletești, pe cine putem învinui? Pe amîndoi, desigur, dar mult mai puțin pe Ana, căci ea era

incultă și nu putea să impuie împrejurărilor *forța conștiință a ideilor*, nu putea ea să introducă elementul ideal în această căsătorie. Aceasta îi incumba lui Dan, care era cult, și Dan n-a făcut-o. Și e vinovat.

Dan, dimpotrivă, se mulțumea cu dînsa ca cu o „păsărică“, ca cu un obiect de plăcere, deci el *tolera inferioritatea ei* și nu căuta s-o ridice ; socotind-o și tratînd-o de inferioară, a făcut o păpușă. Aceasta e cauza principală a distrugerii acestei familii, și Dan, care putea să înlătore această cauză, n-a înlăturat-o, și e vinovat.

Și Ana, după cum am văzut altă dată, era capabilă să se ridice. Dar Dan n-a făcut aceasta, pentru că nici în concepțiile lui nu intra acest lucru și nu putea să intre nemica, fiindcă erau vagi, nehotărîte, și nu cu himere poți schimba un om — și apoi pentru că nici chiar aceste concepții nu-i intraseră în simțire.

El a preferat s-o lase „păsărică“, să-i recomande căsuța și amorul, deci el a privit-o și a tratat-o ca inferioară, a făcut ca un om *necivilizat*, căci, cum spune scriitorul german Dodel Port, pentru ca să cunoști gradul de civilizație al unui om, întreabă-l ce păreri are despre femei și cum se poartă cu ele.

Și din doi *necivilizați* nu putea să iasă o familie înaltă, civilizată, iar de lipsa de civilizație cel mai responsabil e Dan.

Și cu asta am sfîrșit despre romanul domnului Vlăhuță.

Și cred că poate fi locul aicea să ating chestia următoare : d. Vlăhuță spune că noi îi negăm talentul artistic. Dar prin faptul că am luat tipurile d-sale ca oameni *vii* și i-am analizat, oare n-am recunoscut noi prin aceasta chiar că d. Vlăhuță are talent ? Dar am declarat noi vreodată că n-are ? *Dimpotrivă*, chiar în toiul discuției, n-am spus noi că *Șezătorile* d-sale din *Vieța* sînt frumoase ? Nu-mi închipuiam niciodată că *polemica* poate să dea naștere la o așa credință.

Poate din faptul că l-am atacat în *teorii* a scos d-sa că i-am negat talentul ? Asta ar fi nostim de tot, căci ce au a face *teoriile* și cu *talentul artistic* ? Un scriitor poate să fie un artist de geniu, pe de o parte, iar pe de alta, să aibă teoriile cele mai extravagante și mai greșite.

Sau poate, mai știi ? D. Vlăhuță a făcut ca și un scrib oarecare, care, într-un jurnal polițienesc, a spus că eu,

apreciind pe Vasile Dan din *Dan*, l-am atacat pe d. Vlăhuță. Asta e și mai nostim! Închipuiți-vă că aș fi făcut psihologia lui Trahanache din *Scrisoarea pierdută*, desigur l-aș fi batjocorit pe Trahanache. Ar fi urmat oare de aceea că am atacat pe Caragiale?

Dar nu-mi vine să cred că d. Vlăhuță să fi gândit ca scribul în chestie, căci îl socot prea inteligent.

Din aceste câteva vorbe către d. Vlăhuță, să nu creadă cetitorii că eu aș spune că în romanul d-lui Vlăhuță toate tipurile sînt oameni vii și că romanul d-sale n-are slăbiciuni din punct de vedere literar. Aceasta însă e treaba criticii literare, în care nici n-am avut de gînd să mă amestec, decît doară cînd am spus că partea romanului de la urmă nu-i tocmai multumitoare din punct de vedere al motivării psihologice.

Evenimentul literar, an. I, nr. 23, 23 mai 1894.

Geniu necunoscut

Ne lăudăm că în țara noastră arta și literatura încep a fi gustate, cercetate, că onorabilul nostru „public cetitor“ s-a mărit, ba chiar că putem trăi pe urma gustului ce-l are acest „public“ pentru producțiunile noastre, în sfârșit, că avem un „public cetitor, inteligent și cult“.

O fi. Dar să vedem ce lucrări literare, ce opere de artă se *vînd* (căci la asta revine *gustul* publicului)? Se vînd acele lucrări cari *convin* acestui public și convin acele în care își vede suferințele și năzuințele sale, în care se vede pe el, în care egoismul său se mulțumește, pe sine însuși, se gîdile, în care acest „public cetitor“ este cîntat.

De aceea cunoaștem tot ce s-a scris în țara asta de către surtucari, adecă toată literatura „cultă“, admirăm pe *Dan*, ne extaziem înaintea lui Eminescu, pentru că aicea ne vedem pe noi și astfel ne mai putem alina încă o dată și încă o dată micuțul dar enormul nostru *eu*.

Avem însă o literatură de o valoare și frumusețe nemărgenită, literatura unui geniu uriaș, dar această literatură este necunoscută, căci noi *urim*, sau, în cazul cel mai bun, sîntem *nepăsători* față cu acest geniu.

Această literatură de geniu e *literatura populară* și acest *geniu* — pe care-l disprețuim — e însuși *poporul*.

Literatura populară însă nu ne poate procura acele mulțumiri egoiste, căci acolo nu-s descrise năzuințele noastre, ci ale unor oameni pe cari îi *cunoaștem* tot așa de bine ca și pe cetățenii din Tombuctu *, pe cari *nici nu voim* să-i cunoaștem, dar pe cari, cu toate acestea, îi disprețuim din toată inema, cu toate că ne dau de mîncare și ne țin de purtat.

* Localitate atunci în Africa franceză de vest, azi în republica Mali.

Și această literatură are un farmec nemaiauzit și un înțeles tot atât de adânc. Ea este strigătul de durere și zîmbetul de rîs — rar, nu-i vorbă — a celei mai de samă, ba a singurei de samă părți dintre noi, în ea se oglindesc atîtea veacuri de suferință, precum și dorul mereu, dorul de o viață mai bună și mai fericită. Ea este creată de nenumărate generații, cari, la un loc, ne dau pe acel geniu, cu care scriitorii aceștia ai noștri din pătura cultă nici nu se pot asemăna! Căci pe cînd surtucarul nostru meșteșugește necăjindu-se să măsure cu ața și numărînd pe degete, pe cînd el meșteșugește meschinele noastre suferinți și mai meschinele noastre năzuinti, acolo, în literatura populară, un popor întreg, fără meșteșugire și de aceea măreț de artistic și cu o sinceritate dureroasă, își cîntă marea lui suferință și sfîntul și dreptul lui dor de mai bine.

Dar ce ne pasă nouă de acest popor, de literatura, de suferințele lui?

Ne pasă ca de omătul de antărt. Întreb: cîți dintre noi cunosc această literatură, cîți o cetesc — căci ea a fost adunată, pentru că slujește și ea la ceva citeodată, și e bună mai ales de scară către fotoliile Academiei sau către premiile acestei venerabile cucoane? Răspunsul e foarte trist: ni-l dau librării și editorii. Ei vă vor spune că colecțiile de literatură populară nu se vînd nici a zecea parte ca *Maladivele* sau *Noapțile verzi* ale oarecărui bard mai mult sau mai puțin răsufat și mai mult sau mai puțin înfierbîntat după... bogăția „părului ei de aur“.

O, „publicule, cult și cetitor“!

Evenimentul literar, an. I, nr. 13, 14 martie 1894.

Rătăcirile d-lui Vlăhuță
sau
Jalnica povestire
unde se vede cum un artist poate să iasă din
propria-i piele

Mă închin înaintea înțelepciunii poporului nostru — acestui popor care, cu toate că știe foarte bine ce-i suferința (doar cu toții mîncăm de la el, și tot pe pielea lui ne încredințăm de calitățile superioare ale puștilor Manlicher, cînd găsește că prea mult îl mîncăm), a înțeles că nu poate fi ceva mai supărător decît „a pisa apă în piuă“...

Și, vai! Discuțiile literaților noștri despre artă de mult deja m-au făcut și pe mine să mă pătrund adînc de adevărul și fineța acestei observațiuni. Aceste discuții îmi aduc aminte următorul dialog între doi țigani:

- Unde-i cojocul meu, mă?...
- Care, mă?
- Apoi n-am fost noi împreună pe drum?
- Am fost.
- M-am încălzit?
- Te-ai încălzit.
- Am dezbrăcat cojocul?
- Dezbrăcat.
- Și ți l-am dat ție?
- Dat.
- Și tu l-ai luat?
- L-am luat.
- Unde-i, dar?
- Ce, mă?
- Cojocul!...
- Care?
- Apoi, n-am fost noi împreună pe drum?!... Și tot așa mai departe până la infinit...
- „Omul, în general, deci și artistul, e un product al împrejurărilor cosmice (mijlocul natural), pe de o

parte, iar pe de alta, al împrejurărilor sociale (mijlocul social)“ — zice Gherea.¹

— Perfect! exclamă literații și artiștii români. Un concurs de împrejurări fericite, un acord norocos între factorii convergenți ai eredității și mediului social au zămislit cutare talent, au produs și determinat pe cutare artist. (A. Vlăhuță, *Onestitatea în artă* *.)

— „Toate manifestările spiritului omenesc, în general, deci și cele artistice, sînt condiționate prin organizația fizică nervoasă, sufletească a artistului. Insuși artistul e format de către mijlocul natural și social ce-l înconjoară...“

— De acord, d-le Gherea, „arta este și ea una din nenumăratele forme pe cari le îmbracă viața“ (*Onestitatea în artă*).

— „Deci creațiunea artistică, la urma urmei, este pricinuită de înriurirea mijlocului natural și social, și mai ales acest din urmă are înriurire hotărîtoare, el e cel de căpetenie...“

— O, da! D-le Gherea, nu te-am lăudat eu în conferența de la Ateneu despre *Curentul Eminescu* **, că ai explicat atît de bine tristețea tinerimei noastre prin cauze sociale? (*Curentul Eminescu*, p. 11).

— „Artistul ne dă numai ceea ce primește și nu poate să ne dea decît din aceea ce primește...“

— Se înțelege!... Nu-ți spun că admit tot ce spui d-ta?

— „Arta poate să exprime idei și sentimente sănătoase, și în acest caz e folositoare; poate să fie exprimătoare de idei și sentimente rele, și în acest caz e vătămătoare... Liberarea de sub jug străin (rog a-și aminti de Transilvania și Basarabia) e un lucru sfînt. Un poet care, în versuri înflăcărâte, va pleda pentru această liberare va face o lucrare poetică folositoare...“

— Nu mai încape îndoială... Viața samănă mereu și samănă amestecat și grîu și neghină, și flori parfumate și buruiene otrăvitoare. Artistul alege, fertilează, cultivă,

¹ *Studii critice*, v. I; *Tendenționismul și tezismul*, p. 292 și urm.

* În *Familia*, martie-mai 1893, *Literatură și știință*, 1893, nr. 1.

** În *Familia*, aprilie-mai 1892 și în volum *Curentul Eminescu și o poezie nouă*, București, 1892 (*Unde ni sînt visătorii*).

plivește — și mai ales plivește... Cum să nu se îngrijască el de ce alege și cultivă... când se gîndește că opera lui își va scutura peste atîtea capete ideile... (*Onestitatea în artă*)... Poeți, „uitați-vă la cei umiliți și nedreptățiți, pipăiți ranele societății noastre, vedeți relele și dezordinea lumii și vieții de acumă“ (*Curentul Eminescu*, p. 23). Căci, „cînd... cugeți... la jalea... atîtor suflete asuprite..., cum să nu rămîi pe gînduri atins de marele răsunset al durerii generale“ (*Curentul Eminescu*, p. 16).

„Poeți, n-aveți idee cîtă mîngiere și cît curaj ați putea voi trimite fraților noștri de dincolo, cari gem în temnițele ungurești (de basarabeni a uitat)...¹ și mai mult încă :

Unde ni-s entuziaștii, visătorii, trubadurii,
Să ne cînte rostul lumii și splendorile naturii ?
Unde ni-s semănătorii generoaselor cuvinte,
Magii ocrotiți de stele, mergătorii înainte,
Sub credințele sfărimate și sub pravilele șterse
Îngropînd vechea durere, cu-al lor cîntec să reverse
Peste inimile noastre mîngiere și iubire,
Și cuvîntul lor profetic, inspirata lor privire,
Valurile de-ntunerice despîcîndu-le în două,
Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă !“

(Unde ni sunt visătorii...)

O, Gherea, ești cel mai mare critic român, l-ai dat gata pe Maiorescu („Silueta“ lui Gherea din *Vieța*). Ești „singurul om care ai știut la noi să pui critica la înălțimea la care a ridicat-o de cîtva timp marii critici străini, singurul om care ne-a dat în literatură cîteva produse de cercetări savante și uimitor de conștiințioase (*Din goana vieții* *, p. 125). Ești „un om bine pregătit, bine înarmat pentru campania pe care o începi... Polemica ți-i blindă... explici și aproape scuzezi *rătăcirile* adversarului...“ (*Goana vieții*, p. 158...). „Tineri blazați, dezgustați de viață și ofiliți făr-de vreme..., vă recomand un excelent remediu ca să scăpați de tînjire și de ipohondrie : citiți pe Gherea.“ (*Din goana vieții*, p. 161—162.)

¹ Vezi *Vieța*, nr. 13, *Eminescu și junimiștii în chestia națională*, de A. Vlăduță.

* București, 1892.

— Dar „dacă o creațiune artistică e rezultanta înfruirii mijlocului natural și social, dacă artistul ne dă ceea ce a pus în el mijlocul natural și cel social, creațiunea lui va exprima tendințele mijlocului ce-l înconjoară; creațiunea artistului va exprima, într-un fel ori în altul, tendințele epocii în care trăiește, ale societății în care trăiește. Deci artă fără tendință nici nu poate să fie. Arta fără tendință n-a existat, nu există și nu va exista. Căci dacă arta va atinge viața socială, va exprima și tendinți sociale.“ A te încerca să faci „artă pentru artă“ fără tendinți înșamnă să te încerci a ieși din propria-ți piele !...

— Nu, până aici ! „Cit despre «arta cu tendință», și anume cu tendința de a servi cauza unei clase sau a unui partid, noi continuăm de a rămînea convinși că aceea nu e artă.“¹

— Dar bine, d-le Vlăhuță, dacă admiți toate teoriile acestea, trebuie să admiți și concluzia care urmează cu o logică de fier; ba chiar s-ar părea, după cele ce spui în *Onestitatea în artă*, în *Curentul Eminescu* etc., că admiți și concluziile ?

— Nu pot.

— Unde-i jocul meu ?

— Care, mă ?!...

În dorința-i arzătoare de a ieși din propria-i piele, d-l A. Vlăhuță afirmă că nu este nici o contradicție între a pune poezilor îndatorirea de a da luptătorilor naționaliști „mîngiere și curaj“ și susținerea „artei pentru artă“.² După cele zise de el în conferințele : *Curentul Eminescu și Onestitatea în artă*, după poezia *Unde ni sunt visătorii... ?* și recenzia din *Revista nouă*, d-sa crede că poate să ne arunce nepedepsit porecla sectari și să cheme arta nu știu unde, sus, „Colo-n palate de mărgean“...

Cu regret, dar nu ne putem lua după d. Vlăhuță în această călătorie cam îndepărtată, deoarece talentatul nostru artist se mărginește numai cu simpla afirmare că d-sa poate ieși din propria-i piele, și nu ne dovedește cîtuși de puțin — nici prin pilde, nici prin argumentare — că aceasta într-adevăr ar fi cu putință...

¹ Tot *Vieața*, nr. 13.

² Vezi *Vieața*, nr. 16, *Sectari ?*, de A. Vlăhuță.

Și i-ar trebui să ne dovedească cam multe, căci combaterea *teoriei false* a „artei pentru artă“ (care de fapt nu există) e pentru noi în strinsă legătură cu concepția științifică a lumii, cu întreaga clădire a filozofiei contemporane, cum cetitorii noștri pot vedea din articolele colaboratorului nostru C. Șărcăleanu : *Filozofia tendințelor sociale în artă*.

Dacă d. A. Vlăhuță voiește să clădească teoria „artei pentru artă“ și să nimicească teoria noastră, trebuie să-și dea bine samă de ceea ce face, să înțeleagă că în cale îi stă datoria de a nimici întreaga filozofie contemporană în evoluția ei, de la Auguste Comte pînă la Carl Goering și A. Riehl *, și la noi în țară să facă pe Gherea marț!

Cetitorii noștri ne vor întreba pentru ce n-am amînat acest răspuns domnului Vlăhuță pînă la apariția articolului *Arta socialistă*, cu care ne-a amenințat în articolul trecut ? (În momentul cînd vor apare aceste rînduri va apărea și acest articol.) Pentru că... pentru că... sîntem siguri că și acest articol nu poate fi decît urma-rea eternului dialog :

— Unde-i cojocul ?

— Care, mă ?

Ceea ce vom și dovedi *a posteriori* în numărul viitor.

Evenimentul literar, an. I, nr. 14, 21 martie 1894.

* Filozofi pozitivisti (citați aici de C. Stere).

Spiritism ori „artă pentru artă“

În romanul d-lui Vlăhuță, *Dan*, vedem un lucru foarte ciudat, și anume : socialistul Albert, student la Berlin, spune în anul 1886 că a auzit pe Lassale la Berlin. Și că aceasta o spune în 1886 rezultă din faptul că, pe cînd Albert spune lui Dan că a auzit pe Lassale, Dan făcuse o recenzie despre *L'irréligion de l'avenir* a lui Guyau, care a ieșit la 1886.

Întrebăm pe d. Vlăhuță cum este cu putință ca Albert, care era student la Berlin pe la 1886, să fi auzit pe Lassale, care a murit la 31 august 1864 ? E spiritism la mijloc, sau „artă pentru artă“ ? Și cînd d. Vlăhuță nu știe nemica despre Lassale, care ocupă în istoria socialismului un loc de gradul întâi, cum de îndrăznește d-sa să ne atace *teoriile noastre* ?

Anacronismul mai reiese și din următoarele : să vedem cînd s-a născut Albert. D. Vlăhuță ne spune că tată-său, la expoziția „cea mare“ de la Paris, făcu cunoștință cu d-ra Marcachi, pe care o lua după patru ani, și presupunînd că Albert se născu la anul... ? atunci Albert trebuie să se fi născut după cinci ani de la expoziția „cea mare“. Despre ce expoziție e vorba ? La Paris au fost următoarele expoziții : la 1855, la 1867, la 1878 și la 1889. Dacă s-a născut după cinci ani de la întâia expoziție, adică la 1860, atunci la moartea lui Lassale era de patru ani ! Dacă s-a născut după expoziția din 1867, adică la 1872, atunci el s-a născut după opt ani de la moartea lui Lassale. Despre expoziția din 1878 și 1889 nici vorbă nu poate fi !

Prin urmare, a fost imposibil să-l audă pe Lassale.

Evenimentul literar, an. I, nr. 15, 28 martie 1894.

D-l Vlăhuță în „arta socialistă“

În *Rătăcirile d-lui Vlăhuță*, din numărul trecut, am dovedit *a priori* că simpaticul nostru poet nu poate decît să rătăcească în teoriile despre artă. Acum, după cum am făgăduit, dovedim aceasta *a posteriori*. Iată :

D. Vlăhuță, în articolul său *Arta socialistă**, argumentează. Acest fenomen fiind atît de rar în *Vieța*, sîntem datori să-l relevăm publicului, pentru ca nu cumva să se piardă pentru ceea ce se cheamă posteritate. Așadar :

„O seamă de tineri cari au citit *admirabilele* pagini ale lui Gherea și *nu le-au înțeles*“, zice d. Vlăhuță. De unde urmează că d-sa nu numai *le-a înțeles*, dar, fiindcă paginile lui Gherea i se par admirabile, *le și admite ca adevărate*.

Mai departe talentatul nostru poet și romancier zice :

„Nu cred că aceste vederi înguste (adecă tendenționismul în artă, nota *Ev. lit.*), ca acest mod *nemaipomenit* de a trata arta să fie aprobat de Gherea și de cîțiva prieteni buni și inteligenți pe cari-i am printre socialiști. Dar dacă ar fi adevărat că aceasta e o *continuare și o deducere finală a sistemului lor de vederi, atunci, cu toată părerea de rău, le-aș spune : d u c e ț i - v ă , s c u m p i i m e i , î n a i n t e — e u î m i i u b e s c a r t i ș t i i m e i b u r g h e j i*“... Aici se pot face două ipoteze : 1) sau că d. Vlăhuță se desparte de Gherea chiar și în chestia teoriilor susținute de acest din urmă în *Studiile sale critice*, sau 2) că d. Vlăhuță se desparte de Gherea numai în chestia *concluziei*, a „deducerii finale“. Să discutăm ambele ipoteze.

* *Vieța*, nr. 17, din 20 martie 1894.

I) Dacă se desparte chiar de la premise (teoriile din criticele lui Gherea), atunci cugetarea — argumentarea — d-lui Vlăhuță se rezumă în acestea :

Dacă teoriile lui Gherea, pe cari le înțeleg și cari sint adevărate și „admirabile“, duc la concluzia adevărată, la „deducerea finală“ că arta-i tendenționistă și că arta cea mai înaltă e cea socialistă, atunci... *renunț* la aceste teorii adevărate, admirabile și înțelese de mine.

Și mai pe scurt :

Teoriile lui Gherea sint adevărate (premise I).

Teoriile lui Gherea duc la concluzia cutare, adevărată (premise II).

Deci : Teoriile lui Gherea nu-s adevărate (concluzia).

Iar acesta, cetitoriule, e un silogism menit a ne prăpădi pe... noi.

II) Dacă se desparte numai la concluzie (primind de bune teoriile din *Studiile critice* ale lui Gherea), pe care o recunoaște că-i o deducere finală a teoriilor lui Gherea, adevărate, admirabile și înțelese de d-sa, atunci avem următoarea argumentare.

Fiindcă premisele — teoriile lui Gherea — sint adevărate (premise I) și fiindcă concluzia (tendenționismul și arta socialistă), scoasă din aceste premise drepte, este o „deducere finală“ (premise II) ;

Eu, A. Vlăhuță, care admit premisele, nu socot de adevărată concluzia, „deducerea finală“.

Și mai scurt :

— Unde-i jocul meu ?

— Care, mă ?

Și, fiindcă Spanachide* se nebunește după asemenea argumentări, căci el, Spanachide, e acela care a dovedit că : „Românii trebuie să se unească pentru că trebuie să se unească“, de aceea ziarul *Naționalul*** , la care amicul nostru Spanachide „colaborează pentru progres“, a reprodus silogismele d-lui Vlăhuță.

Și cât de rău ne pare că d. Vlăhuță a ajuns aici !

Evenimentul literar, an. I, nr. 15, 28 martie 1894.

* Nume comic creat de Anton Bacalbașa.

** Ziar politic și literar bucureștean (1889—1896). Director : I. N. Iancovescu. În 1891 Vlăhuță era prin-redactor al părții literare.

Arta socialistă și subsemnatul

(Studiu critic de A. Vlăhuță)

În *Vieța*, nr. 18, d. Vlăhuță m-a zdrobit. Iau ascultată numai și apoi plîngeți-mi de milă, vai mie, nenorocitul!

După o coloană în care stăruiește asupra faptului că arta datează mai de mult decît socialistii, în care vorbește de băieți curajoși (aici m-a vizat și pe mine, și spun *merci*), despre aceea că tot ce va scrie d-sa va fi „prost, idiot, stupid“ (asta-l privește), despre „rătăcit“, „scufundăm“ și „domnilor reformatori“..., d-sa urmează:

„Aș dori însă, înainte de a cădea zdrobit (și asta se poate, d-le Vlăhuță) sub omorîtoarele lovituri ale acestor minunați artiști (eu, C. Vraja, artist? Iată ce nu știam), să arăt cetitorilor *Vieții* de ce am preferit, și prefer de o mie de ori mai bine, să mă distrugă toți Tonii și toți Rionii (tot poet d. Vlăhuță), decît să mă gargarisesc cu teoriile-psiho-socio-ețetera (ețetera e bun, bun, dar *esto*!). Pentru aceasta îmi va trebui puțină răbdare și o pereche de foarfeci (și n-ar fi stricat și ceva *gîndire*): atîta lucru mi-ți îngădui și mie să am, domnilor reformatori!“

— Mai ales, d-le Vlăhuță.

„Ce e cu artistul? Ce urmărește el? Și ce ar trebui să facă el ca să placă partidului social-democrat?“

„Ascultați răspunsul partidului.“

Și, după ce citează o bucată dintr-un articol al lui Rion, punînd și de la d-sa, drept critică, o cantitate oarecare de semne de exclamație, mă ia pe mine la refec și... dar mai bine ascultați:

„Am înaintea mea un articol intitulat *Psihologia de clasă* iscălit C. Vraja... alt reformator! (*Evenimentul literar* din 10 ianuarie 1894). D-l Traian Demetrescu își publică impresiile sale de la țară, într-un volum *Intim*. Vai ce teribilă «psihologie de clasă» îi trage d-l Vraja acestui nelegiuit visător, care a îndrăznit (dar buna

d-voastră credință mă înspăimintă, domnule romancier !) să cînte luna, florile, pădurile, liniștea cîmpului... și să citească pe Schopenhauer, în loc să adune pe țărani în jurul său și să le facă puțin socialism. Auzi, nerușinatul poet, care a cutezat să-și culce capul pe genunchii unei țărance și să-i vorbească de dragoste (dragoste ? Dar, după ce a necinstit-o, a luat-o în căsătorie ? Sau atunci cum ? Și de ce *uită* d. Vlăhuță să spuie că a făcut adulter cu dînsa ?), în loc să-i ție un mic logos despre sufragiul universal și despre arta socialistă a d-lor Vraja et comp. ! (Vasăzică cu o țărancă nu poți face decît două lucruri : sau să faci adulter cu dînsa, sau să-i ții discursuri despre sufragiul universal și «arta socialistă» ; și cum d. Vlăhuță e împotriva sufragiului universal și a artei socialiste, desigur că atunci cînd va veni în contact cu o țărancă va face adulter cu dînsa — dar asta poți s-o faci, d-le Vlăhuță, nu-i nevoie să ne-o mai spui și nouă.) Cum ? — urmează d. Vlăhuță mai departe —, exclamă neînduratul critic de la *Evenimentul* : «Adecă fiindcă noi, trîntorii, îi facem pe țărani să ajungă necăjiți, bețivi etc., trebuie să mergem să le consolăm femeile !» (E, porcărie !... A uitat d. Vlăhuță să adaoge că eu spun aceste vorbe, pentru că d. Demetrescu, eroul lui *Intim*, îndrăznește să necinstească femeia *altuia* — *altuia*, d-le Vlăhuță — *fiindcă* bărbatu-su era rău, bețiv)...“

Și aicea trebuie să mă opresc puțin. Va să zică d. Vlăhuță nu se indignează defel de faptul că un individ oarecare face *adulter*, căci, domnule Vlăhuță, nu numai în societatea d-voastră „aleasă“ faptul că o femeie măritată are relații sexuale cu un străin se cheamă *adulter*, ci și la mojiicii de țărani. Și totuși, d. Vlăhuță spune : „Țăranii noștri sufăr ? Știu, *mă doare* și pe mine, căci nu de la voi am învățat *mila*.“ De unde o veți fi învățat... ce rău ați învățat-o !

D. Vlăhuță urmează :

„Dar cu sistemul acesta de a face critică, domnule Vraja, nu știu pe ce artist nu l-ai putea trimite la spînzurătoare“. (Să fie oare adevărat, d-le Vlăhuță, că toți artiștii fac adulter ?)

Am citat întreaga bucată în care d. Vlăhuță răspunde, pe spinarea mea, la întrebările ce și le-a pus în capul articolului : Ce este artistul ? Ce urmărește el ? Și ce ar trebui să facă el ca să placă partidului „social-democrat“ ?

Să vedem ce „răspund social-democrației“ prin gura mea la aceste întrebări ale d-lui Vlăhuță, sau, mai bine, să vedem ce spun foarfecile că răspund eu :

„Ce este artistul“ ? întreabă d. Vlăhuță pe socialiști, în specie pe mine.

Foarfeca răspunde :

„Artistul este... adecă fiindcă noi trîntorii îi facem pe țărani să ajungă necăjiți“ etc., etc....

„Ce urmărește“ el (artistul) ?

Foarfeca răspunde :

„Artistul urmărește... adecă fiindcă noi“ etc., etc., etc.

„Ce ar trebui să facă el (artistul) ca să placă partidului «social-democrat»“ ?

Foarfeca răspunde :

„Artistul ar trebui... adecă fiindcă noi trîntorii...“ etc., etc., etc.

Și mă întreb eu singur : „Mă, ce dracu a voit să zică poetul nostru cînd a citat fraza asta a mea ? Fraza citată nu voiește în ruptul capului să răspundă la întrebările stăruitoare ale romancierului nostru. Atunci caut să descurc... comentariile d-lui Vlăhuță „...C. Vraja... alt reformator“, „florile, pădurile, spanacul, nerușinatul poet“..., dar degeaba : le cetesc eu așa cum is scrise, mă apuc și le cetesc pe dos, dar nu găsesc „Ce-i artistul ? Ce urmărește el“ ? Atunci, crezînd că-i o cursă, cetesc rîndurile nepăreche, sărînd peste cele păreche, fac și vice-versa, în zadar... „Ce-i artistul ? Ce urmărește el“ ? Asta nu mă lasă în pace. Alerg la prieteni, îi întreb, îi implor : „Ce-i artistul ? Ce urmărește el“ ? Dar ei nu știu nemica. Dar asta nu se poate, eu vreau să știu „Ce-i artistul ? Ce urmărește el“ ?... Aveți milă, d-le Vlăhuță, vă implor, mă adresez la mărinimia *d-voastră* (pe care ați pus-o și într-un sonet, *atacînd*, nu-i vorbă, teoria eredității), spuneți-mi ce-am spus eu „că-i artistul“ ? Ce am spus eu „că urmărește el“ ? Poate am descoperit ceva nou, poate aș putea cîștiga „zece mii lei“ ? Spuneți-mi, aștept cu nerăbdare.

Dar să vedem dacă vorbesc eu *cel puțin* despre artă.

D. Vlăhuță spune că bine a făcut eroul lui *Intim* că a făcut adulterul, face apologia adulterului ; eu spun că rău a făcut. Însă vorba este : a face sau a nu face adulter e a nu face artă pentru artă, sau artă tendențio-

nistă, sau artă socialistă, conservatoare, junimistă, pakistă, antisemită ori spanachidistă ?

Faptul adulterului e dintr-un domeniu de fapte deosebit de domeniul artei. *Și eu, vorbind despre adulter, am vorbit oare, domnule Vlăhuță, despre artă? Adulterul este o artă?* Și dacă individul care a făcut acest fapt e și artist, ce-mi pasă mie? Putea să fie și avocat, de pildă, și dacă mi-ar fi spus că a făcut adulter cu o țărăncă (ba și cu o cucoană), tot l-aș fi învinuit. Eroul lui *Intim* — și să mă ierte că-l aduc pe tapet, căci nu e vina mea — a comis faptul nu ca artist, ci ca om ca și noi. Și dacă *relația* [...] ¹ de artă și încă „artă pentru artă“, atunci în adevăr eu am vorbit despre artă, iar dacă nu, atunci să ne căutăm de alte trebi, să ne asigurăm cei „zece mii de lei“, să ne îngrijim de vânzarea *Vieții*, să mai scriem un „Feuerstein“, ori să nu mai facem critică d-lui Vlăhuță, căci, pentru D-zeu! „nu-i frumos, ne vede lumea“!

D-l Vlăhuță cred că face spirit când spune că, după mine, Demetrescu ar fi făcut artă socialistă când ar fi ținut discursuri despre sufragiul universal.

Nu, domnule Vlăhuță, ar fi făcut o conversație despre politică. Iar dacă ar fi lăsat pe țărăncă în pace ori ar fi întrebat-o unde-i bărbatul, unde muncește etc..., ar fi făcut ca un om de treabă — în nici un caz n-ar fi făcut artă, și în nici un caz eu n-aș fi vorbit despre artă.

Iar dacă d-voastră stăruieți în a crede că atunci când d. Demetrescu admiră câmpiile, când face adulter etc. face artă (sau cum o mai numiți „artă pentru artă“), atunci dezesperez de știința d-tră, atunci s-o lăsăm baltă!

Înțeleg, dacă aș fi spus că rău a făcut d. Demetrescu că a pus aceste fapte într-o lucrare de artă, că le-a întrebuințat ca material artistic (adecă aș fi studiat pe „*Intim*“ din punct de vedere al artei), atunci critica d-voastră ar fi avut loc — nu și dreptate, dar așa...

Căci observați, domnule Vlăhuță, că alta-i a admira stelele și alta-i a transforma această admirație într-o lucrare de artă. A admira stelele e a admira stelele, a face o poezie din această admirație e a face artă.

Și dacă eu n-am vorbit despre artă, adică n-am făcut esto, ci despre psihologia unei pături sociale — lucru pe

* Textul ziarului rupt.

care l-am declarat atunci, și ți-ar fi trebuit să-l aveți în vedere, domnule Vlăhuță, atunci cum de serviți „onor. P.T.“ o porție de artă socialistă pe spinarea mea ?

Ei, vezi când *foarfecel*e n-au de tovarăș și ceva gîndire... Pesemne că această din urmă a căzut din luntre ?...

Și acumă mă întreb de ce oare d-l Vlăhuță, în loc să discute despre „arta socialistă“ pe baza articolelor noastre în această chestie, articole scrise *anume* în timpul din urmă, cum e articolul d-lui Nădejde *Arta tendenționistă și cea socialistă*, sau *Filozofia tendințelor sociale în artă* a lui Șărcăleanu, sau *Arta pentru artă* a lui Bacalbașa, sau *Rătăcirile d-lui Vlăhuță*, la care era obligat să răspundă și să arate sau că renunță la cele ce a scris în *Curentul Eminescu*, *Onestitatea în artă* etc., sau că cele ce a scris în aceste bucăți se împacă cu purtarea d-sale de acumă ; sau *Ce cerem de la artiști* de Șărcăleanu, unde spuneam „ce cerem“, adecă ce dorim noi : de ce, ne întrebăm, aleargă tocmai la articole din ianuarie (căci articolul meu în chestie e din ianuarie), cari n-au nici în clin, nici în mîneacă cu *arta* ?

Oricum aș întoarce-o, nu pot găsi decit următoarele pricini :

1) Pentru că literații noștri, cum a zis Gherea, au foarte puțină căldură — și în cazul acesta special, al d-lui Vlăhuță, eu mă bat cu gîndul că poate mai trebuie ceva de adăogit.

2) Pentru că discuțiile serioase nu interesează și adorm pe „burghezii“ d-sale, cari, presupune d. Vlăhuță, au să cumpere *Vieața* — și viața-i grea.

Și mă gîndesc eu cu o bucurie răutăcioasă : Aiștia-s dușmanii noștri ?

Gherea despre „arta tendențioasă“

(Gherea asistind joia trecută la ședința „Cercului studiilor sociale“ din Iași, după conferința lui Nădejde despre „obiectiile ce se pot aduce materialismului istoric“, fiind rugat de publicul ascultător să vorbească ceva în chestia mult discutată : „arta pentru artă“, spuse, într-o scurtă improvizație, cam următoarele.)

În discuția ce s-a încins asupra „artei pentru artă“ și a „artei tendenționiste“, nu este mult de zis în urma celor ce s-au mai spus deja. *Artă pentru artă* e un termen metafizic și teoria platoniană estetică este aceea care a dat naștere acestui termen. Artistul care face artă pentru artă se erijează într-un făcător de minuni, realizează frumosul ce există în afară de lumea reală, în lumea transcendentă. Aceasta este concepția artei transcendente. Și acest soi de artă a avut la noi ca cel mai autorizat susținător pe d-l Maiorescu.

Opusă acesteia a fost teoria școlii *patriotice*, care acuza „Junimea“ de antipatriotică, cosmopolită. Școala aceasta, chipurile tendenționistă, cerea artistului să facă artă naționalistă, așa cum era înțeles atunci naționalismul. Artistul care nu se conforma acestei somații era imoral, trădător...

Amîndouă aceste teorii au avut partea lor bună și partea lor rea. Cea dintâi, clădită pe baze metafizice, era totuși în unele privinți mult superioară, ca teorie artistică, artei *moralist*-patriotice, pentru că lasă aproape deplină libertatea artistului — aceasta ne explică de ce s-au grupat în jurul acestei școli literați ca Eminescu și Caragiale; îi era însă inferioară pentru că ignora prea mult elementul moral, elementul social, lucru ce i se reproșa cu drept cuvînt de către adversari.

Dar, cum am spus, și una și alta aveau o parte greșită : „artă pentru artă“ pentru că avea baza metafizică

și ignora, cum am arătat, elementul moral, social : arta tendenționiștilor-naționaliști pentru că cerea să se facă numai artă naționalisto-patriotică.

Amîndouă aceste soiuri de concepții despre artă se împacă azi într-o concepție științifică. Dar să nu se creadă că e vorba de un eclecticism. Concepția științifică de azi e negarea amîndurora într-o sinteză superioară.

După această concepție, adevărat științifică, arta e produsul mediului social și ancestral. Opera artistului, produsă prin influența societății, influențează necesarmente la rîndul ei asupra acesteia. În această concepție științifică despre artă rămîne și partea bună a așa-zisei „artă pentru artă“, adică libertatea manifestării temperamentului artistic și rămîne și partea bună a concepției *moraliste*, adică ideea că arta are și trebuie să aibă influență asupra mediului înconjurător.

În această concepție științifică nu se formulează nici o cerere — în sensul casant al cuvîntului. Se formulează însă de către public o dorință firească ca opera artistului să respire cele mai înalte idealuri sociale, ca astfel producția sa să fie moralizatoare, folositoare pentru societate.

S-ar părea că e o contradicție cînd : pe de o parte, se zice că se lasă absolută libertate artistului, iar pe de altă parte, se formulează dorința ca opera sa să fie inspirată de înalte idealuri sociale. Dezlegarea e ușoară. Societatea nu se va entuziasma decît atunci cînd tu, artist, te vei ridica *personal* la cea mai înaltă cultură, la cele mai înalte idealuri sociale, și atunci, uzînd de absolută libertate, să produci arta cea mai moralizatoare. Cu alte cuvinte, ceea ce poți să *ceri* artistului e ca el personal să se ridice, să-și cultive și să-și perfecționeze însuși instrumentul artistic, adică să se perfecționeze pe *el însuși*.

Cum se vede, această concepție științifică nu cade în greșala *moralistilor* de a propune teze, nu admite *tezisul*, care este o teorie antiștiințifică și păgubitoare artei.

Concepția științifică de azi împacă deci ambele teorii care s-au luptat deja la noi.

Ramollot și Moș Teacă

I

Fiindcă de-o bucată de vreme niște faliți intelectuali s-au apucat să facă o apropiere între Moș Teacă și Ramollot, din motive nu tocmai curate. (Și aci o reflecție: un ipistat își bate joc de public, debitînd minciuni și calomnii grosolane, iar tu, gazetar cinstit, ești nevoit să-i discuți *serios* șolticările pentru respectul, desigur, al aceluiași public... Ce soartă!)

În articolul de față vom analiza fondul creațiunilor d-lor Leroy și Bacalbașa, rămînînd ca într-un alt articol să arătăm materialul brut de care s-au servit ambii scriitori.

Acum să vedem ce ne arată Leroy și ce Bacalbașa. Leroy ne arată un individ ramolit, care din întîmplare e colonel. Pentru Leroy, diferitele situații în care e pus Ramollot sînt tot atîtea prilejuri pentru a ne arăta starea de ramoliment a eroului său. Calitatea de colonel nu-i indispensabilă lui Ramollot, de aceea, din 65 de bucăți ale lui Leroy în care Ramollot e eroul, numai 16 au de-a face cu viața de cazarmă, dar și în aceste 16 bucăți cazarma nu-i decît tot un pretext, o situație mai mult pentru ridiculizarea eroului său.

De aceea, oricît am căuta să vedem cum se poartă colonelul Ramollot cu *soldații*, și în general cu gradele inferioare, nu vom găsi nemică, căci se pare că Leroy, ca burghez patriot, a căutat să se ferească pe cît mai mult de a atinge *viața de cazarmă, instituția armatei*. Și de aceea din scrierile lui Leroy nu vom putea cunoaște *cazarma franceză*.

La d-l Bacalbașa, dimpotrivă, afară de cîteva scene, toate celelalte se *petrec în cazarmă*: în *Moș Teacă* ni se dă viața de cazarmă în diferitele ei manifestări, iară Moș Teacă nu-i decît un punct care iese mai în relief, el este se poate zice o personificare a *cazărmei*: și de aceea,

chiar cînd peripețiile lui Moș Teacă se petrec în afară de cazarmă, acest erou se poartă tot ca militar, și dacă i-ai schimba poziția de militar, scenele descrise *n-ar mai avea loc*. La Leroy, dimpotrivă, nu numai scenele din afară de cazarmă, cari n-au nemica militar, dară și acele din cazarmă, aproape toate, ar putea să remită chiar și atunci cînd, în loc de *colonel*, Ramollot ar fi un simplu *țivil*. Să luăm o pildă : Pinteau Ramollot întrebă pe Lorgnegrut cum îl cheamă pe un soldat : — Pinteau. — Dar pe tatu-su ? — Pinteau ! Dar pe frate-su ? — Pinteau. — Pinteau ! tatul Pinteau ! soră Pinteau ! Ah ! ç.a.n.d.d... Aceasta-i o scenă petrecută în cazarmă. Dar închipuiți-vă că în loc de colonel Ramollot ar fi un proprietar Ramollot, în loc de cazarmă — o curte boierească, în loc de Lorgnegrut — un vechil și Pinteau un țăran. Este clar că scena va rămînea.

La *Moș Teacă*, dimpotrivă, chiar scenele cele mai *străine* de cazarmă, cum e *Moș Teacă la teatru*, nu pot exista decît cu condiția ca Moș Teacă să fie militar. Căci, de pildă, în scena aceasta de la teatru, toată gălăgia ce o face Moș Teacă e întemeiată pe călcarea reglementelor în privința disciplinei.

Are și Leroy Ramollot *la teatru*, în *Baignoire*, dar aici Ramollot ar putea fi și un civil, pentru că eroul crezînd că e baie se dezbracă provocînd scandal — putea fi și civil deci.

Așa că, pe cînd Ramollot e o individualitate bine determinată, tipul ramolismului — și numai din întimplare e și militar —, Moș Teacă e personificarea gradelor militare. Ca atare, psihologia lui Moș Teacă n-o face autorul decît numai întru cît îl slujește Moș Teacă, în calitatea sa de căpitan, la îmbogățirea — măcar cu o notă oricît de infimă — a caracterizării *gradelor*. Și de aceea Moș Teacă nu-i căpitan decît cu numele ; în realitate, el poate fi din punct de vedere psihologic și don' frunțaș ori căprar etc. : un grad oarecare avînd o comandă sub dînsul.

Ramollot însă, repetăm, e o individualitate, închipuită, dacă voiți, dar bine determinată.

Păzînd proporțiile, se poate zice că deosebirea între aceste două scrieri — *Ramollot* și *Moș Teacă* — e aceeași ca între un roman psihologic și altul social.

Ramollot e o lucrare de psihologie individuală — și desigur nu de mare valoare, cum recunosc și francezii —, *Moș Teacă* e o lucrare socială, care deși, iarăși, din punct de vedere artistic, nu e de prea mare valoare, totuși, tocmai din pricina caracterului ei social, este foarte folositoare.

Cu toată deosebirea de gen, de tendinți — de unde urmează și deosebirea de procedare — dintre *Ramollot* și *Moș Teacă*, cu toată culoarea locală atât de vie, că noi toți l-am recunoscut pe compatriotul nostru și *Moș Teacă* a devenit unul din personajele cele mai populare din România (astfel că oamenii *practici* au înțeles că pot face cu acest nume *bani* punându-l pe afișele teatrale), cu toate aceste, poliția și-a plătit luxul criticilor literari și a îndrăznit — întemeindu-se pe nădejdea că nu va fi controlată — să puie pe două coloane pe *Moș Teacă*.

În numărul viitor vom demasca șolticăriile poliției, reamintind în acest ziar toate scenele în care e vorba de cazarmă din operele lui Leroy.

Înainte de-a sfârși, trebuie să spunem că șolticăria poliției a fost atât de... polițienească, încît foaia ce a comis falșul (cum vom dovedi) a încurcat-o rău de tot. Ascultați numai ce spune reptila în același proces-verbal polițienesc publicat în catul de jos al *Țării*.

„Așa e că *traduce* bine marele creator de tipuri“... Tot pe această pagină, vedem, *Moș Teacă nu-i o localizare*, dar în cea mai mare parte *o traducere*. Ei bine, tot pe același proces-verbal vedem că toate acestea (adică bucățile pretinse plagiare) sînt „o stupidă *localizare*“ și, mai departe, că „*Ramollot* e un tip care există“, e „admirabil de logic“, pe cînd *Moș Teacă, dimpotrivă*, e „un *Vasilachi* jucat pe șfoară“.

Așadar poliția zice :

- 1) *Moș Teacă* e tradus, seamănă perfect cu *Ramollot*.
- 2) *Moș Teacă* e *localizat*, deci nu mai se aseamănă cu *Ramollot*.
- 3) *Moș Teacă* e un *Vasilachi*, nu seamănă cu *Ramollot*.

Ei bravo, poliție !

Voi continua.

Am văzut în numărul trecut deosebirea dintre *Moș Teacă* și scrierile lui Leroy : *Moș Teacă*, o lucrare mai mult socială, *Ramollot*, mai mult psihologică individuală ; *Moș Teacă* ne reprezintă cazarma, *Ramollot*, ramolismul.

Cel mai bun mijloc de a vedea deosebirea dintre *Ramollot* și *Moș Teacă* e a ceti în întregime aceste opere. Și nu știu cum aș sfătui pe cetitori să cetească și pe Leroy și pe Bacalbașa.

Nădejdea că cetitorii noștri se vor convinge cetind ei înșiși operele în chestiune nu mă scutește de datoria de a arăta că șolticăriile polițienești sînt... șolticării, și de aceea urmez mai departe cu dovedirea originalității lui *Moș Teacă*.

Voi rezuma bucățile din Leroy cari au de a face ceva cu *miliția* și cari sînt în număr de 17. (Restul de 48 sînt țesute pe alte motive.)

1) PINTEAU. E vorba de un soldat. Cum îl cheamă ? întrebă *Ramollot*. — *Pintea*. — Pe tată-su ? — *Pintea*. — Frate-su ? — *Pintea*. — Ah ! șa n... d... !! *Pintea*, tată *Pintea*... Toți *Pintea*.

2) MUSIQUE. *Ramollot* nu poate înțelege de ce instrumentele nu-s date muzicanților așa încît cele mai mari să fie la cei mari... etc. ; și se infurie că nu fac aceleași mișcări.

3) TABLEAU D'AVANCEMENT. E vorba de înaintarea unor soldați la gradul de căprar. Despre unul zice că se face anume bolnav, despre altul, neînțelegînd despre ce-i vorba, spune că nu-l va înainta prin cantinieră, căci se va zice că el, *Ramollot*, e influențat de femei, și tot așa și cu alții...

4) LES RECRUES. Aduși de un sergent. *Ramollot* întreabă pe sergent de unde-s. — Din diferite departamente. — Cum, din toate departamentele, dar tu, zice *Ramollot* sergentului, ești dintr-un departament, eu din altul. Apoi, ca să încurajeze pe recrut, *Ramollot* le spune să n-aibă frică ; toți cei buni vor fi avansați, ceilalți nu (astea zise într-un mod foarte caraghios). Întreabă pe

unul ce-i. Recrutul zice : fumiste. — Ha ! Asta nu ne trebuie, zise Ramollot, n-avem nevoie de farse : Croyez donc qu'je n'sais pas qu'on fait des farces de fumiste ?

Altul răspunde că-i „clerc de notaire“. — Clè... hein ! Clerc de... notaire ! Și Ramollot spune că va să zică face scrisori de moarte. Să nu facă asta la regiment că-l f... d'dous. Apoi vine un fecior de rentier, îl batjocurește din senin pe el și pe tată-su ; îl întreabă un cuvînt, nu știe, îl amenință. Apoi un voluntar ; Ramollot nu poate crede că iubirea de armată l-a adus și vrea să-l convingă că a venit ca să scape de vreo tilhărie ; îl alungă. Aicea spune părerea că așa va fi pe cit timp guvernul se va încăpățîna să recruteze armata din civili. (Asta-i singura frază care se găsește și la Bacalbașa, dar astă frază Bacalbașa a putut s-o ia și de aiurea, pentru că ajunsese în Franța un patrimoniu oarecum comun, după cum rezultă dintr-o notă a lui *insuși* Leroy.)

5) RAMOLLOT CLÉRICAL. Religia-i Christos, Christos un băiet, feciorul lui Dumnezeu, jidanii, jidanii sînt niște negustori, au venit și i-au făcut cadouri, au omorît pe copii ; asta-i steaua păstorului. Rachela atunci a plîns, căci i-a omorît fiii, dacă soldații ar fi mai învățați ar ști că s-a făcut apropo de asta un roman ori un tablou... nu importă. Christos a inventat măslinii, pe popă, limba latină, hidroterapia. A făcut să se hrănească un regiment cu o pîne. Pitarii l-au închis, tribunalul l-a condamnat. Iată religia. Păcat că nu s-a apucat de comerț Christos. Apoi Ramolot spune o porcărie unui preot despre Sf. Maria.

6) TRIBUNAL MILITAIRE. Un locotenent trimite la spițerie pe soldatul Merluchon. Acesta aduce mai puțin. Dat judecății, Merluchon povestește fapitul. Ramollot zice mereu : „N'égarez la justice“, „Tachez moyen de respecter le conseil“. În fond era o farsă a spițerului ; Merluchon e condamnat la 8 zile.

7) LE PROGRÈS MILITAIRE. Un număr de ziar caraghios, pe care nu-l rezumez din pricina lipsei de spațiu, și nici nu-i nevoie pentru scopul articolului nostru, căci „jurnalul cazon“ a lui Bacalbașa e o mică bucată în

care el spune unui furier să facă un jurnal ; pe cînd la Leroy e altceva : un număr dintr-un jurnal, lucru ce în Bacalbaşa nu-i.

8) LE PROTEGÉ DU COLONEL. O doamnă vine să stăruie pentru fiul ei. Ramollot abia înțelege pentru ce a venit, în tot timpul conversației uită și schimonosește numele fiului acestei doamne. Promite. Se îngrijește de el așa de *mult*, că-l bagă în toate belelele.

9) LE LAMPISTE. Ramollot zice lui Lorgnegrut că instrucția merge rău. Să facă sara. Lorgnegrut nu găsește nici un soldat care să știe să aprindă lampa. O aprinde el. Vine Ramollot. Face gură că lampa scoate fum. Un soldat o face a doua zi, Ramollot e satisfăcut, dar îl pedepsește că a scos fum în sara trecută (gîndind că tot acesta a aprins-o). Soldatul crede că l-a pedepsit că a fost lampa bine și o face să scoată fum. Îl pedepsește Lorgnegrut, și bietul soldat o duce tot într-o pedeapsă.

10) RABIO. Ramollot se duce la bucătărie să facă inspecție, căci soldații se plîng de mîncare. Văzînd un sac de sare, crede că bucătarul face economie și spune să-l pună tot în supă. Bucătarul îl pune.

11) La RAPORT. I se raportează mai mulți soldați insubordonați. Ramollot nu înțelege ce spun subofițerii cari raportează și pedepsește pe subofițeri.

12) FAUSSE NOUVELLE. Lui Pinteau îi spune o rudă c-a murit un locotenent. Ramollot aude, pedepsește pe soldat c-a auzit asta. Ramollot, fără cauză, e sigur c-a murit locotenentul Bernhard. Spune asta lui Lorgnegrut. Dar Bernard vine. Îl pedepsește că și-a bătut joc de armată. Vrea să pedepsească pe Pinteau că i-a spus minciuni — deși Pinteau nu-i spusese nimica.

13) LE KÉPI DE LAVARDIN. La infirmerie un soldat așteaptă pe altul să moară ca să-i ia... chipiul.

14) AU MANOEUVRES. Ramollot inspectează pe bolnavi. Unul ezită a spune ce are. Silit, spune : o boală lumească. Îl pedepsește c-a spus. Altul, nevralgii ; îl cheamă să-i facă treabă acasă. O companie trebuie să sară un șanț prea lat. Îs destui de *mulți*, ca să-l poată sări.

15) LES PÉRMISSIONS. Niște soldați rezerviști cer permisiile. Un zaraf, un jurnalist nu capătă permisie și sînt batjocoriți pe tema meseriilor lor. Unul spune că i-a murit un prieten. Ramollot îi spune că dacă îl plac înmormîntările să se ducă la înmormîntarea unui soldat mort în infirmerie. Unuia căruia îi făcuse femeia, îi zice : deja vrei s-o vezi ?

16) LE CONSEIL DE RÉVISION. Maiorul spune despre niște tineri că nu-s „propres“, adecă pentru armată. Ramollot crede că nu-s *curați* : să se spele. Unuia, olog, îi spune că s-a înscris anume ca să fie olog. Îl întreabă unde și-a ascuns picioarele. Apoi doi : Mitron și Frisquet, a căror nume le incurcă rău.

Am rezumat cît mai pe scurt și desigur foarte incomplect, din pricina micului spațiu ce-l pot ocupa în acest ziar.

Acestea sînt bucățile din Leroy, cari, mai mult ori mai puțin, au ca motiv armata.

Din cele 38 bucăți ale lui Bacalbașa numai trei întrebuintează ca material același lucru ca și Leroy, și anume : *Recruții*, *Religia cazonă*, *Un jurnal cazon*.

Acum comparați aceste trei bucăți cu corespunzătoarele lor din Leroy : *Les recrues*, *Ramollot clérical*, *Le progrès militaire* și veți vedea că nu samănă defel. În *Les recrues*, Ramollot e un ramolit. În *Recruții*, Moș Teacă e un prost și un milităros până la exces. În *Ramollot clérical*, Ramollot bate cîmpii despre Cristos. În *Religia cazonă*, Moș Teacă face o aplicare a disciplinei și călcării ei la scoaterea lui Adam și Eva din rai. În *Progrés militaire* avem un număr de mostră din jurnalul lui Ramollot, în *Jurnal cazon* Moș Teacă, văzînd pe un soldat cu un jurnal, îl batjocurește și-i vine în gînd că ar fi bine să fie un jurnal cazon și pune pe un furier să scoată, să-l scrie furierul, să-l citească soldații toți — și cari nu știu —, să ia informații de la aghiotant etc... El, Moș Teacă, nu s-amestecă la jurnal.

Încolo, nici subiectele nu-s aceleași la Leroy și Bacalbașa. Și dacă Leroy ar fi țintit *armata*, atunci între *Ramollot* și *Moș Teacă* ar fi fost desigur mare asemănare,

atunci poliția ar fi fost la largul ei..., noroc însă că francezului a fost prea patriot-burghez.

Și chiar când aceste 3 bucăți ar fi semănat mai bine cu ale lui Leroy, n-ar fi nemică, căci ambii vorbesc despre același lucru. Cum nu-i nici o mierare că sonetul lui Eminescu la *Veneția* samănă cu a unui german, citat de autorul transilvănean anonim care a scris despre Eminescu.*

Poate că cetind pe Leroy i-a venit lui Bacalbașa în gând să scrie aceste 3 bucăți? Se poate, după cum se poate să-i fi venit și lui Eminescu în gând să scrie despre Veneția după ce văzuse atâtea poezii despre acest oraș.

Dar, în orice caz, Bacalbașa ar fi trebuit să scrie aceste bucăți, și mai ales *Recruții* și *Jurnalul*, era obligat, căci venirea recruților e unul din cele mai însemnate fapte din cazarmă, iar presa se știe ce influență are asupra Moș Tecilor, cum se tem ei să nu fie „dați la gazetă“.

Acestea le-am spus mai mult pentru lămurirea cetitorului, în afară de chestia plagiatului. Pentru dovedirea șolțicării polițienești ajunge faptul pur și simplu că bucățile lui Bacalbașa nu samănă cu ale lui Leroy.

O singură frază samănă: *guvernul să nu mai recruteze dintre civili...* și atîta tot; încolo, nimeni nu va găsi o singură frază din Leroy.

Și din pricina acestei fraze s-a acuzat Bacalbașa¹. Atunci se va întreba cetitorul care n-a cetit ce-a scris poliția — sînt așa de ghibaci ipistații încît să facă din alb negru? Nicidecum ghibaci, însă destul de nerușinați.

Ascultați ce spune poliția :

— Fait'ment ! j'sais bien
qu'c'est pas des sardines.

Hm, ușor ! știu eu
că-i ușor...

Aicea perspicacitatea poliției vede plagiat. De ce, dragă poliție, n-ai fost tot așa de perspicăce și în urmărirea lui Mărunțelu ?

* Alexandru Grama. Sonetul *Venedig* de Gaetano Cerri.

¹ Atunci de ce n-ar fi plagiator și Eminescu a cărui „Tristă-i firea, iară vîntul sperios vo creangă farmă“, de pildă, e identic cu un vers al lui Lenau ?

L'colonel Ramollot c'est
le père du régiment.

Căpitanul este tata companiei.

Nu știm dacă la tine la poliție șeful de sergenți spune așa subalternilor, dar la cazarmă e tipic și nu-i nevoie de Leroy.

Voyons, vous l'p'tot qu'a une
cassiette, c'que vous f... avant
d'venir au régiment ?

Tu, ăla bălțatu, ce știi să
faci ?

Rog pe toți căpitanii să nu mai întrebe pe recruți ce știi să facă. Dacă vor avea nevoie de ciubotar, stoleri etc. pentru cazarmă s-aducă lucrători din străinătate, altminterlea vor fi puși pe două coloane, mizerabilii !

-- Mé, moi, mon colonel ?

-- Eu ?

Bacalbașa spune că a plagiat acest eu din Schopenhauer... Șiretul... parcă eu nu știu ? L-ai plagiat din *Ramollot*, nene ! Unde este în Schopenhauer vreun „eu“ ?

Poliția mai pune pe două coloane *La musique* cu o bucată din *Moftul*. Bucata nefiind cu *Moș Teacă*, nefiind *nicăurea* și *niciodată* iscălită de Bacalbașa, n-aș avea nevoie să mai vorbesc de asta, ci aș trece peste șolticărie, dacă lucrul n-ar fi cu totul nostim — precum este.

Poliția, simțind că bucățile puse mai sus pe două coloane nu pot convinge nici pe tiștii ei, spune „sînteți cam pretențioși, dar fie. De astă dată trebuie să ne cam schimbăm cîmpul operațiilor“.

Și-l schimbă bine. Ia o bucată *neiscălită* din *Moftul* — nu din *Moș Teacă* — și-o pune triumfător pe două coloane.

Dar bine, naivitate în patru picioare, nu te-ai gândit că cetitorul își va face următoarea socoteală : „Dacă *Muzica* din *Moftul* e scrisă de Bacalbașa, și dacă Bacalbașa e un infam plagiator, atunci pentru ce a pus toate plagiatele la un loc și a scos pe *Moș Teacă* și numai *Muzica* nu a pus-o“ ?

Nu înțelege, poliție, că arătînd cetitorului o bucată plagiată¹, pe care Bacalbașa nu și-a însușit-o și n-a pus-o în volum, îți dai singur în cap și spui, declari — fără să vrei — că toate cele puse în volum, toate cele iscălite de Bacalbașa nu-s plagiate ?

Priceput ?

Evenimentul literar, an. I, nr. 17, 11 aprilie 1894.

¹ Adecă într-adevăr inspirată de *Ramollot*, căci de plagiat nu poate fi vorba, bucată fiind neiscălită, deci nimenea nici n-a pretins că are vreun drept de proprietate asupra-i.

Aici două cuvinte despre grafomanul Urechiă : Ipistatul pretinde că el a știut de mult despre plagiatul în chestie, și într-adevăr dînsul face mult caz de incriminațiile *Tării*. Vorba poate să fie numai, cum am zis, de bucată neiscălită și nereprodusă în volum. De ce d-rul Urechiă, colaborator la *Moftul român*, a tăcut până acum ? Pentru ce a tăcut chiar și după învinuirile lui Botoșeanu ? Nu e oare d-sa acel colaborator al *Moftului* care a pus acolo această bucată *inspirată* ? În orice caz, dacă dr. Urechiă crede că poți fi plagiator chiar dacă *nu-ți însușești dreptul* de proprietate asupra operelor inspirate, e evident că el, ca un colaborator al *Moftului* ce a știut și a tăcut, are o răspundere morală nu mai puțin însemnată.

Știu că nu-l voi convinge pe d-rul Iodoform, însă : cetitorii să judece.

Cum a rămas ?

Acum două săptămîni colaboratorul nostru, d. C. Șarcăleanu, a pus d-lui A. Vlăhuță, în *Adevărul literar*, întrebarea : *Cum rămîne* cu discuția asupra „artei pentru artă“, deoarece *Vieața* a pus toate silințele ca să devieze de pe adevăratul teren al luptei teoretice ?

Dacă d-nul A. Vlăhuță ar fi fost de bună credință, el trebuia să ne dea lămuririle cerute, urmînd calea arătată cu destulă precizie de colaboratorul nostru.

D-l A. Vlăhuță a preferat să tacă. Cu toată modestia, sîntem în drept să presupunem că d-sa *nu mai poate* discuta serios în această chestiune. (Din sumarul nr. viitor al *Vieții* știm că nici nu gîndește să ne răspundă.)

Astfel putem face un bilanț al acestor discuțiuni furtunoase, ca să vedem *cum a rămas* chestia ce ne interesează : cine a învins și cine e învins. Dăm aici un rezumat conștiincios al întregii discuții, și cetitorii să judece. Cei neîncrăzători în nepărtinirea noastră n-au decît să recitească numerele respective ale *Vieții*, *Adevărului* și ale *Evenimentului literar* și desigur se vor convinge de adevărul celor ce urmează.

În *Vieța* din 20 februarie, nr. 13, se face un „apel călduros“ poeților să cînte și suferințele fraților noștri de dincolo. Și, pe de altă parte, se spune că arta cu tendinți nu-i artă.

Atunci, *Munca* îi observă *Vieții* că s-a contrazis, cînd, pe de o parte, dorește ca arta să cînte *ceva anumit* — dorul de libertate al ardelenilor —, iar pe de altă parte, spune că arta cu *tendinți* nu-i artă.

La această replică a *Muncii*, *Vieța* trebuia să răspundă, dovedind că arta naționalistă nu-i tendențioasă. D. Vlăhuță însă, în articolul *Sectari ?*, spune că n-a cerut nemica — deși ceruse — de la artă și că va dovedi într-un *alt articol* că tendenționismul nu-i... *bun* (deși

noi punem chestia : dacă arta e sau nu e tendențioasă, și nu dacă-i bună sau nu) și că va arăta d-sa ce-i arta socialistă. Atunci noi îi răspundem că n-am inventat noi tendenționismul, că arta e, prin firea ei, tendenționistă, că, fiind tendențioasă, noi preferăm arta aceea care are cele mai înalte tendinți — tendințele corespunzătoare idealului clasei noastre, clasa ce reprezintă în momentul acesta al istoriei progresul omenirii. Că, dacă s-ar putea o artă care să exprime adevărul pur, fără tendinți, am fi mulțumiți, căci tot idealul nostru i-ar folosi — dar că asemenea artă nu există (*Arta tendenționistă și arta socialistă*, I. Nădejde, *Evenimentul literar*).

Noi mai arătam că d. Vlăhuță, care admite teoriile lui Gherea, se învîrte într-un cerc vițios, cînd la concluzie dă înapoi. Și arătam cum cele spuse de însuși d-sa mai înainte se bat cap în cap cu cele ce voiește să susțină acuma (*Rătăcirile d-lui Vlăhuță*, de Ș-V., *Even. lit.*).

Mai arătam că concepția noastră despre artă e o verigă a concepției științifice despre lume, că are ca bază filozofia de la Auguste Comte încoace, pe care d. Vlăhuță ar trebui s-o răstoarne pentru a susține *serios* și *științificește* părerile sale. Că arta cea mai înaltă e cea care întrupează idealul clasei ce ține în mînă steagul dezrobirii omenirii (*Filozofia tendinților sociale în artă*, de Șărcăleanu, *Ev. lit.*).

Iar Saciz, în *Munca*, îi arată că alta-i partid și alta-i clasă.

D. Vlăhuță era dator, spre a ne zdrobi, să dovedească : 1) că arta n-are tendinți prin însăși firea ei, 2) dacă are tendinți, să ne arate că n-are tendinți de clase, 3) dacă are tendinți de clase, să ne dovedească că noi socialiștii n-avem drept să *dorim* ca arta să întrupeze idealurile noastre, 4) că d-sa nu s-a contrazis în cariera d-sale de teoretician, 5) *partid și clasă* e același lucru, 6) să fie *serios* și să nu recurgă în această chestie delicată la d-rul Iodoform.

Ce face însă d-sa ? D-sa, avînd deja scris un articol despre *Lucaciu și socialiștii* și nevoind să-l lase pierdut pentru posteritate, din pricina unor fraze, cred, care-l „obsedase“ strașnic, cari i se păreau grozav de cu șic și pe care noi le credem francamente ridicule, îl pune ca articol de fond, deși bucată cu pricina din *Munca* fusese rectificată.

Tot în acest număr din *Vieața* mai găsim încă un articol *Arta socialistă* în care, din faptul că Rion a spus că Alecsandri a cîntat „iarna“ văzută prin prisma poziției sale sociale, d. Vlăhuță scoate că socialistii cer ca poezii să cînte paltonul lui Rion — cînd tocmai din spusele lui Rion rezultă că un poet boier *fatalmente* e boier, și nu-i poți cere altceva. Iar din faptul că Vraja arată o parte imorală din sufletul unei păтури sociale, d. Vlăhuță scoate... arta socialistă.

Ei bine, aceste două articole : *Lucaciu* și *Arta socialistă* răspund ele oare articolelor lui Nădejde, Ș.-V., Șărcăleanu ? Răspund ele oare la cele 5 puncte arătate mai sus, la care trebuie să răspundă ? Cetitorul să judece !

La *Arta d-sale socialistă*, noi îi răspundem că... că n-a vorbit despre arta socialistă și, cit e vorba despre Alecsandri, apoi — i se explică d-lui Vlăhuță — că clasa din care face el parte îl face să vadă „iarna“ prin o *așa* prismă, și că un biet proletar nu va cînta caii ce zboară și mița de pe genunchi, la gura sobei (*Goana... Vieții*, Rion). Că în *Psihologia de clasă* nu-i vorba de *artă* (*Arta socialistă și subsemnatul*, C. Vraja). Tot în acest număr din *Evenimentul* era un rezumat al unei cuvîntări a lui Gherea, în care se explica tendenționismul. Și tot în acest număr era și un articol în care se arăta o flagrantă contrazicere din *Vieața*, căci în acest jurnal un Quodam* făcea un tendenționism din cele mai strașnice.

Apoi Șărcăleanu explică încă o dată în *Adevărul* că arta e socială, că are tendinți, și somă pe d. Vlăhuță să arate cum se împacă vechile d-sale teorii cu ceea ce spune acuma, sau dacă le-a renegat și-n orice caz să răspundă *cu argumente la argumente*.

Ce trebuia să răspundă d. Vlăhuță ? Trebuia să arate că *Iarna* lui Alecsandri putea fi *simțită* tot așa și de un proletar, că C. Vraja a vorbit despre *artă*, că Gherea n-are dreptate, că-n *Vieața* Quodam n-a fost o notă discordantă, că Șărcăleanu n-are dreptate, că teoriile d-sale cele vechi se-mpacă cu ce susține acuma, sau că renunță la ele — să răspundă *la argumente cu argumente*.

A făcut-o ? Nu. A tăcut chitic.

Ziarele literare ieșind în aceeași zi, urmează că la un articol de duminică nu poți răspunde decît duminică

* Quodam, pseudonim folosit uneori de Anton Bacalbașa.

viitoare, de aceea noi am luat o succesiune de articole din *Vieța*, *Adevărul* și *Evenimentul literar*, așa încît să avem *provocarea și răspunsul*.

Alătura cu succesiunea de mai sus, am avut alta. Iat-o :

În *Vieța* din 20 martie, d. Vlăhuță ne bombardează cu *Arta socialistă*, alta decît cea citată mai sus. Aici d-sa spune că : nu știe ce-i asta (cine-i vinovat ? și dacă nu știe de ce s-amestecă ?), că socialistii cer de la poet să fie toboșarul partidului, că d-sa, care *admite și înțelege* teoriile lui Gherea — și noi nu le înțelegem —, se desparte de Gherea, dacă aste teorii sînt folositoare concepției noastre despre artă.

Acest articol ieșit în aceeași zi cu articolul lui Nădejde despre *Arta tendenționistă și cea socialistă* și cu *Rătăcirile d-lui Vlăhuță* dădeau perfect dreptate celor spuse *a priori* în aceste două articole. Nădejde spunea că frica de a fi socotit de socialist îl ridica pe d. Vlăhuță împotriva noastră, și d. Vlăhuță o mărturisește cînd spune că se desparte de Gherea dacă teoriile lui sînt folositoare socialistilor. În *Rătăcirile d-lui Vlăhuță* spuneam că „în numărul viitor vom dovedi *a posteriori*“, pe baza acestui articol, *Arta socialistă*, ce nu apăruse, și care știam că va apărea odată cu articolul nostru, ceea ce arătasem *a priori*, și, în adevăr, C. Vraja arată în *Evenimentul (D. Vlăhuță în Arta socialistă)* *a posteriori* ce spusese noi *a priori* în numărul precedent, adecă aceeași istorie :

„Unde-i cojocul ? Care, mă ?...“ C. Vraja arată, zicem, că *argumentarea* d-lui Vlăhuță se reducea, în ultimă analiză, la : „*Concluzia este adevărată, dar nu este adevărată*“.

Iar Rion îi arată d-lui Vlăhuță că de la d-sa nici într-un caz nu cere nemica, afară decît a se schimba, a deveni mai *altruist*. (*O lunecare periculoasă*.)

Și atunci, Gherea, în *Adevărul*, spunea că arta prin natura sa are tendinți, că arta cea mai înaltă e aceea în-suflețită de idealuri înalte — un lucru atît de simplu.

La aceste atacuri împotriva d-sale ce trebuia să răspundă d. Vlăhuță ?

Trebuia să răspundă : 1) Că Rion nu i-a înțeles articolul, sau că Rion n-are dreptate, că idealurile înalte sînt bune. 2) Că Vraja a făcut greșeli de logică, că din spusele d-sale nu reieșea argumentarea caraghioasă ce i-o pune în spinare Vraja. 3) Că Gherea n-are dreptate.

A făcut-o ? Nu. A tăcut iarăși chitic.

A ! Uitasem pe Meșterul Manole... Iartă-mă, meștere, bată-te să te bată... Ce zice meșterul nostru ? Că *Munca* (vedeți că-i vorba numai de *Munca*, jurnalul politic al socialiștilor...) și d-l meșter vorbește despre „discuțiile asupra tendinței în artă“ !, și încă o *Muncă* cam de pe la începutul discuției ! Și vorbești asupra „discuțiilor“, serios ? *Munca* nu-i sentimentală, că admite amorul etc. Poate, dar în aceeași zi când a apărut meșterul în *Vieța*, a apărut și în *Evenimentul* un articol, *Motivele artei*, în care se spune verde că am fi imorali dacă am opri pe un poet să cînte ce-i place. Că vom analiza din punctul nostru de vedere producția sa, asta-i altă vorbă.

Mai ai ceva de zis, meștere ? Mai cu samă că ți-a răspuns „Saciz“ în *Munca* ?

Dar în numărul trecut n-a mai apărut nici „meșterul“. Singur d-rul Iodoform a delectat cu arta sa pe Keleroaia et C-ie, dar, discuția fiind serioasă, *p'alttonismele* lui nu contează. De mult face el spirit pe socoteala noastră și noi ne simțim rușinați de... doamne ferește !

Astfel a rămas...

Încă un cuvînt.

D-rului Urechiă îi place să facă insinuațiuni că *Evenimentul literar* ar fi o gazetă *mozaică*. Deși noi nu credem că într-o discuție teoretică un argument oarecare ar fi mai slab dacă provine de la un *jidan*, totuși ținem să relevăm cît sînt de ...*oneste* mijloacele întrebuintate în polemică de adversarii noștri. În utimele două luni de zile de cînd *Evenimentul literar* a intrat sub o direcțiune nouă (a d-nei Sofia Nădejde), din nefericire pentru *stimabilii* noștri adversari, n-a fost nemic, afară de un articolaș neînsemnat — pe a 3-a pagină — și vro cîteva poezii iscălite, scrise de „literați circumspecți“, cum cu „spirit“ se exprimă d-rul Urechiă, și în special *toate polemicele* (și în chestia artei și în cea a pretinsului plagiat *Moș Teacă*) se datoresc, și d-rul Urechiă o știe (i-a spus un om care stă atît de sus în literatura noastră, că nici... grafomanilor nu e permis să pună la îndoială buna-credința lor), *românilor*.

Prin asta încheiem polemicele noastre, deoarece ele nu mai au nici un interes teoretic.

Evenimentul literar, an. I, nr. 18, 18 aprilie 1894.

O explicație

Un cetitor al nostru, dealtfel foarte binevoitor, ne întreabă dacă nu sîntem cumva antisemiți prin faptul că am declarat că toate articolele *Evenimentului literar* sînt scrise de români. Rugăm pe cetitorul în chestie să recitească cu atențiune cele scrise de noi și va vedea că am voit numai să relevăm *onestitatea* d-lui Iodoform și să arătăm că el a *mințit* în perfectă cunoștință de cauză cînd a afirmat că *Evenimentul literar* e un ziar „mozaic“.

Însă chiar din textul articolului nostru reiese că noi vom publica orice bucată *bună*, fără să cerem autorului ei documentele lui. Nu sîntem nici antisemiți, nici filosemiți și lăsăm tuturor Spanachidiștilor să introducă și în artă cheștiile de rasă.

Evenimentul literar, an. I, nr. 20, 2 mai 1894.

Colectivismul în literatură

Sînt trei săptămîni de cînd am întrebat pe d-nul A. Vlăhuță dacă d-sa e solidar cu denunțarea falsă săvîrșită de un tovarăș de luptă al d-sale, spre a apăra *Vieța* de atacurile noastre.

D. Vlăhuță a tăcut în două numere consecutive și deci sîntem în drept să constatăm această solidaritate morală a d-sale cu niște delatori ordinari.

Se naște acum întrebarea : cum d-nul Vlăhuță, căruia îi place să-și cînte atîta mărinimia și sensibilitatea, a putut să ajungă pînă aicea, a putut să admită o astfel de „armă literară“ contra unui om pe care d-sa greșit l-a crezut că are păreri deosebite în chestia artei și că polemizează cu *Vieța* ?

Cum acela care cînta „eroilor martiri“ din Transilvania o „Marseileză română“ a putut să se facă complice într-o încercare de a expune pe un „frate subjugat“ la un „martiriu“ mult mai greu decît al transilvănenilor ?

Pentru ca să ne putem da bine samă de această evoluție morală a poetului nostru, trebuie să amintim încă o dată faptele, de multe ori arătate de noi.

În numărul 13, fatalul număr 13, al *Vieții*, se publică o notiță în care, după ce se laudă frumosul dar de a expune al d-lui A. Bacalbașa *, se declară foarte scurt și hotărît că *arta cu tendinți* nu-i artă. De aici s-a început o polemică, din partea noastră atît de cuviincioasă, că însuși d-nul Vlăhuță a vorbit de „duioșia“ articolelor noastre. Însă d-nul A. Vlăhuță prea curînd, se vede, s-a plictisit văzîndu-se bătut pe toată linia într-o discuție teoretică și s-a grăbit să se despartă de duhul blîndeței cu care începuse polemica.

* *Arta pentru artă*, broșură, București, 1894.

În aceeași zi în care *Adevărul* declară că, polemizînd cu *Vieța*, își poate permite glume inofensive, însă niciodată nu va ieși din marginile buneicuvîinți, în aceeași zi, repetăm, apăru un număr al *Vieții* plin de injuriile cele mai grosolane la adresa d-lui A. Bacalbașa, muncitorilor, socialiștilor în genere, *Muncea literare și științifice* etc., etc., chiar și după ce au fost date în vileag aceste grațiozități, *Adevărul*, adresîndu-se *personal* către d-nul Vlăhuță, declară că voiește să polemizeze cu d-sa, „punîndu-și minuși“. Însă *Vieța*, alunecînd o dată pe povîrnișul sudălmilor, a trecut de la insulte la calomnii, de la calomnii la falșuri ordinare, și nu s-a oprit chiar înaintea faptului atît de scandalos ca împrăștierea în public a acelor foi monstruos de obscene, cari au fost vindute la Cișmigiu de soțiile redactorilor *Vieții*.

Noi n-am putut ușor uita trecutul d-lui A. Vlăhuță și tot timpul ne-am silit să ținem polemica în marginile unei discuții teoretice. *Evenimentul literar* a publicat nu mai puțin de 15 articole *pur teoretice* relativ la discuția în chestie, și *Vieța* n-a putut răspunde nici la unul.

Desigur și noi am fost siliți să răspundem și cu lovituri la lovituri, să facem și personalități, însă *Evenimentului literar*, despre care *Vieța* minte cu atîta cinism și cu atîta îndărătnicie, vrednică de o cauză mai bună, că e un ziar jidovesc, i-ar fi fost chiar permis să urmeze și mai puțin decît *Vieța* cunoscuta poruncă a Evangheliei cu „obrazul celălalt“.

Totuși, noi niciodată n-am întrebuițat față cu d-nul Vlăhuță calificațiuni atît de frumoase ca „mișei“, „haimanale“, „canalii“, „pungași“ etc., etc. ... Și poetul nostru s-a coborît din sferele-i eteree pentru ca să combată pe socialiști cu asemenea „arme de polemică“, atît de puțin poetice !...

Și, la urma urmelor, tot d-nul Vlăhuță își ia aere de victimă a socialiștilor și după ce, cu un ifos sublim, declară că „poate“ *î n c ă* să discute cu Gherea, cu care voiește să înceapă o „răfuială“, caută să-i arunce în spate toate „supărările“ d-sale...

Nu vreau să răspund aicea la necalificabila „scrisoare deschisă“ către Gherea din numărul trecut al *Vieții*. Vreau să relev numai chipul cum vorbește *poetul* Vlăhuță cu acela căruia îi datorește mai mult decît oricui reputația d-sale. Mai întăi citez o perlă, în genul său :

„Ei, domnule Gherea, noi nu ne renegăm neamul din care ne tragem, nici numele pe care ni l-au lăsat părinții noștri, și pentru sufletele noastre burgheze mai sînt încă lucruri sfinte“.

Mai este nevoie de comentarii ?

Pe urmă, simțindu-se cu totul slab, d-nul Vlăhuță nu poate *discuta* altfel decît făcîndu-l pe Gherea responsabil pentru tot ce s-a făcut și s-a scris în țară contra clicei de la *Vieața*, chiar pentru parodia rimată din *Evenimentul literar* a unui articol al poetului nostru, parodie iscălită de noi în glumă cu numele d-sale (și astfel că acest nume *rimează* cu cuvîntul din versul precedent „olecută“ ; și d-nul Vlăhuță se face a uita că, pentru asemenea iscălituri glumețe, noi am avut precedente, și încă mai puțin inocente, în însăși *Vieața* d-sale).

Dacă faima poetului nostru ar fi trecut hotarele țării, dacă numele de Vlăhuță ar fi cunoscut și în lună și ar fi suferit, chiar în regiuni eteree, vreo insultă, desigur că tot pămînteanul Gherea purta vina...

— Rea-credință sau... naivitate ?

Aicea stă acuma această campanie, atît de puțin corectă, a *Vieții*. Oricare cetitor poate ușor să se convingă că expunerea noastră e absolut exactă, luînd, pe de o parte, colecția *Vieții*, pe de alta, pe a *Adevărului* și a *Evenimentului literar*.

Mai mult, Dacă d-l Vlăhuță se crede obijduit de noi și cu bună-credință se plînge de necorectitudinea noastră, îi propunem un mijloc sigur de a căpăta satisfacție : Sîntem gata de a supune toată afacerea noastră unui juriu literar de onoare și declarăm că dacă acest juriu va găsi că noi am fost provocatorii și că n-am procedat corect, atunci îi vom da d-lui Vlăhuță orice satisfacție va crede de cuviință să ne ceară.

Știm foarte bine însă că această propunere e menită să rămîna glasul celui ce strigă în pustiu. În aceste trei luni, cari vor rămînea o pată pentru memoria d-lui Vlăhuță, noi am avut destule dovezi de lipsă de scrupule și bună-credință la d-sa, pentru ca să mai așteptăm încă din partea-i atîta sinceritate încît să poată recurge la acest mijloc de a tranșa această polemică atît de scanda-loasă din partea *Vieții*.

Explicarea acestei căderi a unuia din cei mai talentați poeți ai noștri vom găsi-o chiar în colecția *Vieții* dacă vom citi-o cu băgare de seamă. În cursul acestor trei luni poetul Vlăhuță, care a declarat că nu vrea să facă *artă cu tendinți*, nici să fie „toboșar“ al partidului socialist, ne apare ca un agent colectivist * ordinar. În vremea alegerii din Ploiești, a manifestației de 1 mai etc., d-l Vlăhuță a admis în revista d-sale toate minciunile și toate tertipurile rușinoase ale obscurilor reporteri ai ziarelor politice collectiviste. Chestia artei, chestia națională etc. au fost pentru *Vieța* numai pretexte de luptă politică. De aceea ele au și fost lăsate baltă, fără ca d-lor să intre în discuție serioasă : ba, în chestia artei, d-l Vlăhuță chiar, la urma urmelor, a declarat cu cinism că niciodată n-a fost partizan al *artei pentru artă*. Unicele argumente ale *Vieții* au rămas insultele, calomniile, minciunile și falșurile cele mai banale și mai josnice.

Colectivismul a apărut în literatură cu aceleași caractere constitutive ca și în politică : nerușinare, lipsă de bună-credință și de scrupule. În istoria-i politică, colectivismul are la pasivul său expulzarea ardelenilor, devastarea redacțiilor, jaful și risipa ; în istoria-i literară putem înregistra fraternizarea cu denunțătorii falși împotriva „fraților subjugăți“, obscenitatea monstruoasă, îndemnarea la devastarea redacțiilor potrivnice etc., etc.

Mărturisim sincer că ne doare, ne doare mult că d-nul Vlăhuță a putut cădea până aici. Și asupra d-sale numai poate cădea toată răspunderea celor scrise în *Vieța*, deoarece e vădit pentru orșicine că tovarășul d-sale de direcție e cu desăvârșire *iresponsabil*.

Sfârșind, întrebăm încă o dată : primești juriul de onoare, d-le Vlăhuță ?...

Evenimentul literar, an. I, nr. 25, 6 iunie 1894.

* Poreclă dată liberalilor.

Poetul și „escrocii“

Mai întâi, o scurtă narare a faptelor.

La 22 mai, d. Vlăhuță — adevărat poetul —, în *Mascara socialiştilor*, a daignat să vorbească despre noi, socialiştii. Cetitoriul care cunoaşte acest articol ştie că am fost zdrobiți definitiv și fără leac. Și dacă nu știe, atunci îl rog să-și aducă aminte de *argumentarea* d-lui Vlăhuță. Argumentare cu care dovedea Keleroaei și d-rului Iodofom, negru pe alb, că noi : *fiindcă sîntem haimanale, sîntem mișei ; că fiindcă sîntem mișei, sîntem hoți ; fiindcă sîntem hoți, sîntem... cîte nu sîntem noi ?*

— Cum de mai îndrăzniți să vă arătați în lume ? mă întreba, în urma acestui dezastru, un burghejijjjj (cu 5 j, doctore, iar nu cu 4, ca tine, de unde urmează că-s mai de spirit eu).

— Dar bine, omule, i-am răspuns eu, dacă-s *hoț și haimana*, cum vrei să-mi fie rușine... mă fac că nici n-aud, adevărat — și am fost foarte de *spirit* față cu interlocutorul meu — mă fac fuțul de Urechie.

Dar nu despre asta-i vorba. Vorba-i că poetul mai „poate *discuta* încă cu Gherea“. Și cînd domnul Poet discută... apoi nu rîdeți — ce dracul face?... *discută*... Și că discută încă (cu Gherea) asta nu poate decît să-i facă onoarea lui Gherea — și pe toți muritorii geloși de Gherea.

S-a *discutat* în *Scrisoare deschisă d-lui Gherea*, scrisoare în care îl face răspunzător de niște lucruri pe cari Gherea nu le-a făcut. Așa încît, *Scrisoarea deschisă d-lui Gherea* nu-i decît un plan pentru a ridica tirajul *Vieții*, cu alte cuvinte, spre a cîștiga banii trebuitori pentru pîine, carne, ceapă și alte *arlimente* trebuitoare chiar și poeților. Dar planul nu creșd să reușească, „e în zădar, poete“.

Dar nu-i vorba nici de discuția cu Gherea... ahtul nostru-i altul. Poetul se leagă de noi. Iată :

„Alta. *Evenimentul literar* mă iscălește sub o coloană de versuri stupide, pe cari spune că i le-am trimis eu — și, pentru ca să însele pe cumpărători, mă afixează pe sumar în rîndurile colaboratorilor săi — un procedeu iscusit, o recunosc, dar cam... ovreiesc, inaugurat iarăși de *socialiști*. În legile burgheze aceasta se cheamă *escrocherie*.”¹

Mai întâi, o chestie de ortografie. D-voastră scrieți „burgheze”. Dar asta-i colosal, asta-i de neiertat unui literat. Se poate să nu știți dv. că se scrie „burghejjjje”? Și scriind așa, nu numai că scrieți corect, dar sinteți și de spirit.

Celelalte greșeli de ortografie, precum și cele de punctuație, le trecem cu vederea, fiindcă-s mai puțin grave decît cea de sus.

Acum venim la *fond*, adecă la *argumentare* (nu zîmbi răutăcios, șiretule, știu c-aicea ești tare).

Mai întâi, cică versurile sînt „stupide”. Sîntem nedumeriți, căci nu vă exprimați categoric dacă *forma* sau *fondul* e „stupid”. Dacă *fondul* e „stupid”, atunci vă atacați singur, căci *fondul* e al d-voastră; și dacă vă atacați înșivă, nu ne mierăm, căci sîntem deprinși să vă considerăm „mărinimos” și gata la abnegații. Dar nici mărinimia noastră să nu credeți că-i un simplu moft și putem dovedi că *fondul* e admirabil, și, până la dovedirea tezei, ne mulțumim a anticipa asupra concluziei și declaram că *poezia* d-voastră e numai *argumentare*, *știință* și *ironie*... Dacă *formai-i* „stupidă”, atunci noi, autorii *formeii*, nu ne putem apăra, înțelegeți... chestie de modestie...

Mai spuneți, domnule poet, romancier și critic, că v-am „afixat pe sumar ca să înșelăm publicul” pentru a ridica vînzarea ziarului nostru.

Vă asigurăm că vînzarea acelui număr din *Evenimentul*... dar să tac mai bine, să nu mai deschid o rană veche a... d-lui administrator al nostru, pe care abia l-am ogoit, așa de vesel era de *strașnica* vînzare a *Evenimentului* cu *poezia* dv... În orice caz, despre *cîștigul* nostru vă pot aduce un *argumentum ad hominem*. (Aista nu-i

¹ Această admirabilă bucată e relativă la parodia articolului d-lui Vlăhuță *Supărarea socialiştilor*, pe care noi l-am pus în versuri și l-am publicat în *Evenimentul literar*.

un „jidan“, nu te teme...) Dv., în *Vieața*, iscăliți veșnic poezii cu numele dv. și câteodată iscăliți chiar poezii bune, cum e *Mascarada socialiștilor*, de pildă... Atunci pentru ce din *ilustrată* cu fete dezbrăcate *Vieața* a ajuns ilustrată numai de propriile-i Urechi? Pentru că, îmi spune cineva, tirajul *Vieții* nu vrea să știe de iscăliturile d-lui Vlăhuță... Și ne vom fi ridicat tirajul cu poezia d-tale!... Asta-i „paradoxal“, și nici măcar „nu-i riguros de adevărat“ — nu-i așa „Spanachide“?

Și fiindcă am *atras* cumpărători prin numele d-voastră, apoi susțineți că am fi niște „escroci patentati“. — Mersi.

Însă câteva întrebări, domnule ne-escroc.

D-voastră, când puneți, în *același număr* al *Vieții* în care ne faceți „escroci“, când puneți, zic, o telegramă inventată de d-voastră și o iscăliți Major Cocea, nu faceți oare, după propria-vă argumentare, o „escrocherie“? (Cer iertare cetitorului, dar termenul acesta parlamentar e al d-lui Vlăhuță.)

D-voastră, când iscăliți *Munca*, sub o insanitate ridicolă, n-ați făcut o „escrocherie“?

D-voastră când ați pus *iscăliturile* (litografiate) a 5 oameni sub o bucată inventată, n-ați făcut oare — și ați făcut — *plastografie*? Și — o mică digresie — nu credeți oare că există în Codul penal un articol special pentru *plastografie*? Ați putea întreba pe d. Delavrancea, patronul d-voastră, nu zic *autorul* d-voastră, căci așa face aluzie la „Paraziți“ și nu voi să fac...

Dar, în sfârșit, când scrieți bucată despre *Evenimentul literar*, pe care am reprodus-o mai sus, când o scrieți în așa chip că cineva poate crede cu tot dinadinsul că noi am făcut o poezie adevărată și am dat-o serios ca a d-voastră, când nu spuneți lucrul cum este, adevărat că am parodiat articolul d-voastră *Supărarea socialiștilor*, când induceți, prin urmare, pe cetitor în eroare și îl induceți conștient, apoi ce faceți d-voastră decit „escrocherie“?

Și dacă-i la o adicăteala, mă însărcinez să introduc în *Evenimentul literar* o rubrică despre „Escrocheriile *Vieții*“, în care cetitorii vor vedea că oamenii de la această distinsă „revistă“ au o oroare neexplicabilă de adevăr și bună-cuviință.

Dar pân'la una, alta, d. Vlăhuță mai are încă un *merit*. D-sa plagiază pe un autor foarte cunoscut, pe

amicul, sprijinul, protectorul d-sale, pe domnul Spanachide, căci aceste năsturi au suflat pentru întâia oară „soluția“ că : *Evenimentul literar* a făcut „o escrocherie“, iscălimd dedesubtul „unor ineptii“ numele d-lui Vlăhuță.

Tot „soluția“ lui Spanachide are meritul originalității !...

Evenimentul literar, an. I, nr. 25, 6 iunie 1894.

Obscenitățile ebraice ale „Vieții“

D-l Vlăhuță, în dorința fierbinte de-a nemici socialismul, a pus în vânzare prin soțiile redactorilor *Vieții*, la serbarea presei din Cișmigiu, niște foi în cari, pe lângă multe obscenități în limba românească, au mai fost tipărite cu litere ebraice și două cuvinte obscene în jargonul evreiesc. Noi am relevat imediat această perlă de polemică antisocialistă.

D-l Vlăhuță a avut prudența de-a lăsa să treacă trei săptămîni de la fapt, probabil pentru ca să rămîie mai puține exemplare din foile incriminate în minile cetitorilor, și numai în numărul trecut încearcă să ne inviuiască de calomnie.

Cu toată părerea de rău și cu tot dezgustul de-a ne infunda în această murdară afacere, nu putem lăsa pe d-l Vlăhuță să pozeze în „inocență ofensată“.

Mai întîi, d-l Vlăhuță tace chitic despre acel al doilea cuvînt evreiesc. Pentru ce? Noi am spus clar că *ambele cuvinte sînt de-o obscenitate monstruoasă*. E evident că această reticență din partea d-lui Vlăhuță e o recunoaștere tacită că cel puțin acest al doilea cuvînt e netraducibil de obscen.

Să vedem însă cum se justifică d-l Vlăhuță cu primul cuvînt. D-lui zice că aceste litere evreiești au fost copiate de d-sa dintr-un probar al tipografiei Basilescu și d-sa se face că ne dă aceste litere în transcripția românească. Buna-cuviință nu ne permite să transcriem și noi cuvîntul „transcris“ de d-l Vlăhuță în mod atît de iscusit și — ierte-ni-se expresia, cam tare, dar adevărată — șărlătănesc.

Nici eu, d-le Vlăhuță, nu știu evreiește. Îți mărturisesc c-am intrat la griji cînd am cetit articolul d-tale. Însă toți evreii la cari m-am adresat mi l-au cetit și mi l-au

tradus la fel. Iar un prieten ebraist bun mi-a explicat și chițibușul întrebuintat de d-l Vlăhuță.

D-l Vlăhuță ne spune că după litera S, în cuvîntul în chestie, urmează de la dreapta spre stînga litera T. Ei bine, asta e o minciună. Alfabetul ebraic are două semne pentru sunetul T, [.] și v (τ și θ grecești) și, cum fiecare se poate ușor convinge, nici unul din aceste semne nu se află în cuvîntul tipărit în *Vieța*. În adevăr, acolo, între Ș și M noi vedem un semn care samănă cu litera *latinească* T (și samănă puțin), însă e evident că într-un cuvînt ebraic acest semn nu însemnă nemica¹; și doar d-l Vlăhuță nu-i atît de naiv ca să creadă că ceea ce samănă ceva cu o literă latinească însemnă o literă respectivă ebraică. Acest semn fără nici un înțeles nu împiedică deloc cetirea cuvîntului, cum n-ar împiedica cetirea, de pildă, a cuvîntului *Casa* dacă ar fi scris cineva cu un scop oarecare *C-asa* sau *Clasa*.

Celelalte litere sînt transcrise de d-l Vlăhuță destul de exact, cu o mică observație : ceea ce d-sa numește V, nu e V, ci o mică semi-vocală, o literă auxiliară care separat nu se întrebuintează și numai cînd e *dublă* se citește ca V, iar cînd stă alătura cu A, ca în cazul de față, îl preface în O, *această din urmă literă lipsind din alfabetul ebraic*.

Acum avem toate elementele ca să cetim corect cuvîntul asupra căruia am făcut atîtea studii filologice. Luați numărul trecut al *Vieții*, faceți îndreptările arătate de noi și cetiți (de la dreapta la stînga, cum cetesc evreii, și nu de la stînga spre dreapta, cum indică așa de naiv d-l Vlăhuță), și cel dintăi jidan întîlnit pe stradă vă va spune ce însemnă cuvîntul acesta. Încă mai bine : dați-i direct să cetească suplimentul *Vieții*, și veți afla înțelesul ambelor cuvinte evreiești obscene din el.

Faptul că noi vedem, în cuvîntul despre care vorbim, intercalat un semn care nu există în alfabetul ebraic și care *decî n-a putut fi copiat de pe probar* (e o minciună grosolană, d-le Vlăhuță), precum și faptul că pentru a-l putea ceti trebuie să răstorni desenul *agavează* încă pozițiunea d-lui Vlăhuță. Ele dovedesc că d-lui a fost foarte conștient de porcăria pe care o face și a vrut să-și lase o

¹ Și în tot alfabetul ebraic nu e o *singură* literă care să aibă o *asămănare cit de îndepărtată* cu semnul citat.

portită deschisă. Pentru acei pe cari el a avut să-i insulte, cuvîntul a fost scris foarte lămurit, iar pentru cazul cînd va fi atacat, d-l Vlăhuță și-a păstrat puțința de-a face aceea ce-a făcut în numărul trecut : a tăgădui cu cinism lucrurile cele mai vădite.

Însă n-ai fost destul de ghibaci... Dacă ai copiat fără șir niște litere, d-le Vlăhuță, *de unde ai știut care cuvînt l-am vizat noi că înșamnă organe sexuale* ; pentru ce n-ai încercat să transcrii *ambele* cuvinte ? *La aceasta să ne răspunzi*. Pentru d-ta ar fi trebuit, dacă ai fi de bună-credință, ca ambele să fie deopotrivă „fără înțeles“, și noi am afirmat și afirmăm că ambele sînt obscene... și atît de obscene, încît chiar *Vieață (Vieața... !)* s-a rușinat să le scrie românește !... Și doar a săvîrșit ea destule vitejii în acest gen !...

Dacă d-l Vlăhuță e sincer, acuzîndu-ne de calomnie, apoi îl invităm încă o dată să supuie juriului literar de onoare chestia polemică între *Vieața* și *Evenimentul literar*, noi nu ne temem de judecată.

Până atunci lăsăm pe cetitorii noștri ca să tragă ei înșiși concluziile convenite și să facă reflexiunile filozofice asupra *eticei polemice literare*, reflexiuni inspira-toare de acest trist episod în istoria tinerei, dar... nu și frumoasei noastre literaturi.

Evenimentul literar, an. I, nr. 26, 13 iunie 1894.

Eminescu judecat și condamnat
de d. Aron Densușianu în „*Revista critică literară*“

I

Mai înainte de a „intra în subiect“, politetea mă obligă să prezint cetitorilor noștri aceste două personaje: d. Aron Densușianu și *Revista critică-literară*.

D. Aron Densușianu e, cum să vă spun? un cetățean al Iașilor, autor al unor „cercetări literare“, al unei epopei (*Negriada*), în nu mai știu câte „cinturi“, al unui volum de „poezii“ (*Din valea vieții*, ne-o spune sincer) împărțit în 8 „crînguri“ (crîngul cu dorul, crîngul cu spini... etc.), al unui volumaș de „hore potcovite“*, e licențiat în drept și *deci...* profesor de latinește la Universitatea din Iași... Cu toate acestea, e un foarte respectabil creștin și un exemplar părinte de familie.

Revista critică-literară e..., dar să procedăm metodic... Mai întâi, e tipărită pe hirtie foarte bună; apoi, tiparul e foarte îngrijit, ceea ce face onoare Tipografiei naționale și administratorului ei, d. Ionescu... Ca să intru în amănunte mai puțin interesante, voi adăoga că astă misterioasă revistă, pe lângă d. Aron Densușianu, mai are de colaboratori și alți membri din familia lui, ca domnii Ovidiu Densușianu, Neculai Densușianu și cunoscutul romancier și nuvelist Corban.

Pe d. Ovidiu nu-l cunosc decît din... *operele d-sale*, căci de văzut nu l-am văzut niciodată... După opere, se vede a fi un bărbat foarte grav și un cap enciclopedic. O pildă: într-unul din numerele „revistei“ de care vorbim, d-șa este acela care a dovedit negru pe alb, cu Spencer și Horațiu în mîină, că: *critica literară* (nu „revista“) a evoluat de la *Quintilian la Taine tot așa precum a evoluat și inteligența de la instinct*.

Și, pe deasupra, d. Ovidiu mai e și un poet liric *di primo cartello*... Sper, cetitoriule, că ai înțeles că ai de-a

* *Hore oțelite* (1892). Din același an, *Valea vieței*.

face cu „cineva“, nu cu „oricine“, cum ar zice Caragiiale...

Despre d. Corban, v-am spus că și el, ca și Ovidiu, e fiul operelor sale romantico-nuvelistice...

Iar dacă m-ați întreba pentru ce apare această „revistă“, mărturisesc, aș rămânea foarte perplex... Cum, pentru ce? Pentru ca să împrăstie întunericul!...

Acum dați-mi voie să mă măgulesc cu speranța că de aici înainte „revista“ familiei Densușianu nu va lipsi de pe masa nici unui bun și cult român... Revistă, mărește-ți tiragiul la 500 de exemplare!

Și acuma, când ne cunoaștem cu toții, când sîntem, ca să zic așa, „în familie“, putem discuta, putem intra în subiect...

Mihai Eminescu a avut nenorocirea să nu placă „familiei“ Densușianu, și această rancună este veche, foarte veche, căci și în „cercetările“ sale „literare“ familia în chestie făcea o critică foarte acerbă lui Eminescu, de pildă:

Vom șede a în foi de mure... * „(Ei vei, geweld)“

Acest „Ei, vei, geweld“, pus drept comentariu la versul citat mai sus, al lui Eminescu, socot eu că-i critică, nu glumă!

Și această dușmănie împotriva lui Eminescu a făcut din nou explozie. Este drept că astăzi „critica“ s-a ridicat ceva mai sus decît „Ei, vei, geweld“, dar tonul, tonul acela războinic și „oțelit“ al familiei în chestie a rămas...

Dușmănia aceasta a familiei Densușianu, privită superficial, ar părea de puțină importanță; privită mai adînc, însă, ea este destul de gravă pentru reputația lui Eminescu, căci gustul artistic al acestei „familii“ de poeți nu mai e un secret pentru nimene, iar enciclopedismul lui Ovidiu l-am dovedit... Eminescu, prin urmare, e în primejdie! Fac apel la toți admiratorii lui să-l apere... Cumpăna-i grea; eu îmi încep datoria.

„Critica“ despre care vorbim și care e intitulată *Literatură bolnavă* începe cu o teorie a artei, care e așa de bine și competent scrisă, că aș pune rămășag că aicea

* Vers din *Floare albastră*.

a luat parte toată familia, nu numai delegatul ei, d. Aron... Și pot să dovedesc că partea lui Ovidiu e cea mai însemnată, căci altmintrelea nu pricep de ce acest capitol al criticii ar fi așa de genial...

După această nestemată, vine o scârmăneală dată lui Eminescu, ca om, nu ca artist, și aceea — după cele scrise de prietenii lui Eminescu, ne asigură „familia“ în chestie — se dovedește cui vrea să audă : că Eminescu a fost un bețiv de rînd și că era veșnic amoretat de „femei lepădate“, de „femei răstrăite“... Care vasăzică, din cîte au scris Vlăhuță, Caragiale, Pătrașcu etc... despre Eminescu *intim*, „familia“ noastră atîta a înțeles, că poetul acesta era un bețiv și un adorator al prostituatelor !... Aron + Ovidiu și Eminescu !

După aceea, fericitul Aron procedează la „analiza“ poeziilor lui Eminescu („sinteza“ — țineți-mă, că mor de ris — o face la urmă...).

Nu voi vorbi despre toate cîte le atinge familia în chestie, căci n-am de gînd să mă înscriu în numărul celor 40 de mucenici ; voi arăta însă cîteva nestemate, cari nu numai că sînt cele mai strașnice argumente ale densușianismului, dar mai au încă și neprețuitul avantaj de a fi întrecut culmea caraghioslucului...

Pentru autoriul *Văiei vieții*, *Luceafărul* lui Eminescu e „bîguială“, o „dîrdîire“... „Fondul acestei piese, zice el, este că o fată de împărat se înamorează într-un (!) luceafăr. Vasăzică un amor bolnav, un somnambulism.“

Fondul acestei *dîrdîiri* a d-tale, stîmată „familie“ de poeți, e o *bîguială* vrednică de milă. Vasăzică d-ta n-ai înțeles că *Luceafărul* e o alegorie...

Apoi „familia“ citează versurile :

Și din oglindă luminiș
Pe trupu-i se revarsă,
Pe ochii mari, bătînd închiși
Pe fața ei întoarsă.

*Ea îl privea cu un suris,
El tremura-n oglindă ;*

și se întrebă („familia“) : „era cu fața întoarsă, și totuși privea la luceafăr și-i surîdea“ ? ...Stăi, subtilule Aron, c-ai *dîrdîit-o* rău de tot, și mi se pare că ai comis-o cu

voie, căci altmintrelea nu înțeleg de ce n-ai citat strofa de mai sus întreagă, adică :

Ea îl privea cu un suris,
El tremura-n oglindă,
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă,

unde se vede bine că fata de împărat vedea pe luceafăr în vis și deci putea să fie cu fața întoarsă la părete, și totuși să-l vadă...

Dar iată alta și mai boacănă :

Luceafărul, într-un loc, zice „familia“, are „vițe negre de păr“, în alt loc sînt și *el și ea* „cu plete lungi bălaie“...

Apoi aicea iar a scrîntit-o rău de tot „familia“, și a scrîntit-o, socot, tot cu deplină cunoștință că falsifică, căci este cu neputință să nu fi înțeles că *el și ea* „cu plete lungi, bălaie“ sînt Cătălin și Cătălina, și că nu-i vorba de Luceafăr, care, din ceru-i, îi privea (pe Cătălin și Cătălina) : „doi copii cu plete lungi, bălaie“...

Ei, vedeți critică?! Nu, degeaba d. Aron Densușianu este un „cercetător“ al literaturii noastre și un poet pe deasupra! Acest domn a scris și o *Istorie a literaturii române*.

Și dacă a judecat tot cu atîta pricepere pe scriitorii ce i-a analizat în „istoria“ sa, atunci pun rămășag că „istoria literaturii“ domniei-sale e cea mai nostimă bazaconie ce s-a produs în timpurile moderne, de la căderea Constantinopolului până azi 24 iulie, cînd subsemnatul se martirizează cu „critica analitico-sintetică“ a autoriului „horelor potcovite“...

În alte părți, „familia“ nu mai *analizează*, ci dă la cap lui Eminescu, prin aceea că spune pur și simplu că nu înțelege ce spune Eminescu. Așa face — între alte o mie — cu poezia *Și dacă...*, în care domniile-lor de la *Revista critică-literară* nu pot „înțelege“ legătura dintre cele două versuri de la început cu cele două următoare, din fiecare strofă. D-niile-lor nu pot înțelege de ce dacă :

...ramuri bat în geam
Și se cutremur plopil,

urmează ca :

...în minte să te am
Și-n cet să te apropii...

Păcatele... lui Eminescu ! Dar ce-i ei de vină dacă oareșicare „familie“ onorabilă „nu poate înțelege“ ? Sau trebuie să facă și note explicative, să arate că în această poezie e vorba de asociațiile de idei ce le provoacă bătaia ramurilor în geam ? Patriahală „familie“ !...

În alte părți nu mai spune nici atîta : că „nu înțelege“, ci se mulțumește, drept critică, să sublinieze sau să pună semne de exclamație, obicei împrumutat pesemne de la amicul nostru Vlăduță :

Timpla bate liniștită ca o umbră viorie* ;

sau :

Iată lacul. Luna plină,
Poleindu-l, îl străbate ;
El, aprins de-a ei lumină,
Simte-a lui singurătate (!)**

Ei, de ce-a subliniat și exclamat „familia“ noastră ? Nu-i place, ori nu-nțelege ?... Dumnezeu știe...

Nostim e și cu poezia *Se bate miezul nopții* :

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vama.
Pe căi bătute-adesea vrea moartea*** să mă poarte,
S-asamăn între-olaltă viață și cu moarte ;
Ci cumpăna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă,
Căci între amîndouă stă neclintita limbă.

Revista critică-literară spune că numai cele două versuri dintăi au înțeles, încolo — pustiul...

Dar noi știm că toată lumea, și chiar copiii din liceu înțeleg că aicea este vorba de ezitarea între viață și moarte — se vede însă că profesorul la Universitate dă o favoare specială de a nu înțelege nemica, dar absolut nemica...

* Vers în *Călin* (file de poveste).

** Strofă din *Lasă-ți lumea...*

*** Corect : mîntea.

Și, la urma-urmei, eu înțeleg că oareșicine să nu priceapă nemica, asta nici nu-i așa de rușinos, căci se poate ca cineva să fie cam... așa la minte, și cu toate acestea să fie un om de treabă, cinstit, cu bună purtare în societate : dar ceea ce nu înțeleg este cum poate pretinde cineva ca... nepriceperea lui să devie dogmă tuturora. Din acest punct de vedere, Spanachidi e superior, căci *soluțiile lui* sînt numai ale *lui*, și nu le-ar da nici pentru moaștele strămoșului său Arhimede... Dar să lăsăm digresia cu Spanachidi și să venim la „familia“ noastră...

E vorba de *Venere și Madonă*. Această poezie, zice „familia“, e „nulă ca formă și scandal ca fond“...

Se știe că în această poezie Eminescu se infurie într-un moment dat împotriva iubitei lui și-i trage o batjocură foarte aspră ; dar imediat *el vede că a greșit, că a nedreptățit-o și-i cere iertare, și-o laudă*. Ei bine, cinstita noastră *Revistă critică-literară*, prin pana d-lui Aron Densușianu, până care, afirm cu energie, e luată din propria-i spinare, „revista“ aceasta, zic, spune că Eminescu, în *Venere și Madonă*, în partea de la început, și-a descris iubita lui cum era, că a rămas convins Eminescu că iubita lui e o „coruptă“, o „bacantă“, și că Eminescu în toate poeziile a cîntat pe o bacantă și o coruptă. Dar să citez mai bine :

„Și această sterpiciune fără suflet, cu buzele vinete de corupție, cu ochiri murdare, cu suflet de venin, această căzătură ca femeie se pune față în față cu Maica Domnului, iar ca frumuseță ideală cu Madona lui Rafael...“

Vasăzică „criticul“ nu înțelege că Eminescu, în momentul furiei, îi spune iubitei că el, Eminescu, a fost atît de prost încît a privit-o pe dînsa ca Rafael pe Madona ? !

Apoi „criticul“ se face că nu știe că Eminescu a spus că învinuirea :

A fost crudă și nedreaptă, fără razem, fără fond, cu alte cuvinte, se face că nu știe că Eminescu s-a căit că a învinuit-o, căci *ea* era de treabă, *un inger*, și urmează „criticul“ : (Eminescu) a voit să fie egal, ba chiar mai pe jos de *monstrul* (bravo, „familie“ !) său, căci, după toate acestea (toate acestea sînt versurile în care

Eminescu o batjocorește ; versurile în care recunoaște Eminescu greșala stimabilul d. Aron le tace), el îi adresează umilit următoarele cuvinte :

La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adînci... etc.

„Acest tip de femeie stearpă, coruptă și necredincioasă este forma în care se toarnă și din care ies toate iubitele poetului.“ Pe cînd Eminescu, într-un moment de minie, tocmai o învinuia că ar fi o stearpă, coruptă !...

Articolul e prea lung. În alt număr voi da cetitorilor lucruri și mai și — dacă se poate. Cînd vrei să dai cuiva mai multe lucruri plăcute poți s-o faci în două chipuri : sau să-i dai din ce în ce mai plăcute, sau să-ncepi cu cele mai plăcute, eu mi-am ales calea dintăi. Deci, cetitorilor, așteptați... Aveți să vă cruciți...

Verax.

P.S. Ar trebui poate să cer iertare cetitorilor pentru că le răpesc timpul cu genialitățile revistei în chestie. Dar... capul revistei fiind un profesor de universitate, înțelegeți bine că lucrul e interesant, căci e folositor să știm cine prezidează la formarea tinerimei noastre...

Evenimentul literar, an. I, nr. 33, 1 aug. 1894.

II

Am spus în numărul trecut că vă voi asasina din nou cu d. Aron Densușianu... Lucrul e supărător pentru d-voastră, o recunosc... Dar, ca să vă mîngîieți, gîndiți-vă, vă rog, puțin și la subsemnatul... 60 de pagini (șazeci de pagini) de „critică analitico-sintetică“... C'est à crever — nu alta ! Noroc însă că subsemnatul, Verax, s-a deprins cu asemenea „critici“ de cînd cu răposata *Vieață* !... Altmintrelea, dacă el, Verax, n-ar fi avut de-a face — nu rîdeți, ștregarilor —, cu această din urmă *Mariță* de pornografică amintire, nu știu, zău, dacă n-ar muri de intoxicație spanachidiformă... 60 de pagini, mă rog... Ar veni 35 de coloane de-ale lui Eduard !...

Ei, are sau n-are Verax abnegație ? Ba zău, mă rog, spuneți drept — fiți echitabili, măcar d-voastră, con-

temporanilor, că despre partea posterității, n-am nici o nădejde :

Neputînd să mă ajungă (ea, posteritatea). crezi c-a vrea să mă admire ?

Ea va aplauda, desigur, biografia (mea) subțire,
Care s-a-ncerca s-arate că (eu, Verax) n-am fost vreun lucru mare,

Că (tot eu, Verax) am fost om cum sint și dinșii... *

Mă rog, cum îi posteritatea — nerecunoscătoare !...

Dară să lăsăm gluma și să începem analiza „analizei” — cu permisiunea d-voastră, domnule Densușianu !...

„Revista critică-analitică-sintetică și literară” citează versurile lui Eminescu : **

Ai fi trăit în veci de veci
Și rînduri de vieți
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț.

Și exclamă : „A trăi veci cu ale tale brațe reci” !

O, Aroane ! O, Ovidie ! O, Corbane ! O, regi ! O, po-poare ! N-ați înțeles nemica ! Și, pentru că n-ați înțeles nemica, de aceea ați citat versurile de mai sus *cu punctuația greșită* (ați pus *punct* după cuvîntul *măreț*, unde nu trebuia nemica *** ; și *n-ați* pus nici o punctuație după cuvîntul *vieți*, unde trebuia *punct* ****), și n-ați cetit și strofa care urmează în poezia lui Eminescu, și care completează cugetarea. Iată cum trebuie să citezi, domnule Corban :

Ai fi trăit în veci de veci
Și rînduri de vieți. (*punct*)
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț (*fără punct*)

Un chip de-a pururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zîne ce străbat
Din timpurile vechi.

* Versuri cu persoana schimbată din *Scrisoarea I*.

** Din *Pe lîngă plopii fără soț*...

*** Trebuia virgulă.

**** Trebuia tot virgulă.

Ceea ce însemnează că Eminescu, prin puterea talentului său artistic, ar fi făcut din „ea“ — dacă ea l-ar fi iubit — o creație care să trăiască veșnic, ar fi făcut din ea ca o statuie din marmură veșnică... Și nu însemnează „a trăi cu brațele reci“ !... Pun rămășag, domnule Aron Densușianu, că dacă n-ați fi profesor la Universitate, n-ați putea comite asemenea bazaconie. Cu o singură excepție : director la *Vieța*.

Dar dacă „familia“ nu înțelege, apoi mai are și năzărituri. De pildă, Eminescu zice :

În al umbrei întuneric
Te asemăn unui prinț,
Ce se uit-adînc în ape
Cu ochi negri și cumiști ;

Și prin vuietul de valuri,
Prin mișcarea naltei ierbi,
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul cîrdului de cerbi. *

Ovidiu sau Aron — nu știu care din doi — se întreabă cu o naivitate drăgălașă : „Dar prințul, cum se va privi el adînc în ape, cînd apele vuiesc în valuri“ ?... Eminescu zice, în versurile de mai sus, numai atîta : că se uită-n ape. Elegantul Ovidie, nu : că se *privește* în ape... Ei, dar lucrul dracului ! Prințul nu voiește să se *privească*... Ce crud ești, prințule, cu întristata noastră „familie“ !...

Tot *apropo* de versurile de sus, Ovidiu se întreabă, nu fără oarecare indignare : „Cum, prin ce amanta poate să facă mișcarea ierbii și vuietul valurilor“ ? Ei, cum ? Asta-i treaba prințului, dragă Ovidie ! Ce nevoie ai tu să te amesteci unde nu-ți fierbe ulcica ?... Hai ?

Alta :

Eminescu zice :

O toamnă care întîrzie
Pe-un istovit și trist izvor ;
Deasupra-i frunzele pustie —
A mele visuri care mor. **

* O, rămîi.

** Te duci...

Critica zice : „Toamna, frunze, visuri, de-avalma deasupra unei mlăstini“ !

Verax zice : Aron, Corban, Ovidie, ssssa : Eminescu, puneți mâna, nu-l lăsați... *apporte*, Ovidie ! — Bravo !

Mai voiți ? Ai dracului și cetitorii *Evenimentului literar*, nu se mai satură. Ei, na-vă :

În fine, uitându-și (!) că toate acestea se petrec *noaptea*, încheie zicînd :

Dulce-i umbra de răchiți..

Și te află (luna) strînsă-n brațe,
Dulce dragoste bălaie.*

Umbra noaptea pe lună ? Răchițele fac umbră cînd e lună ? Prostia lui Eminescu sare în ochi !... Rog pe d. Speranță să facă cunoscut lui Eminescu că a fost prins cu umbra-n... sac, iar d-lui Aron sau Corban — nu știu cui îi datorim această sagacitate —, o prietenească stringere de mînă...

Dar *d-voastră*, domnilor cetitori, mă plictisiți cu pretențiile *d-voastră*... Pentru 15 bani (abonamentul 6 lei pe an, 8 în străinătate) credeți că aveți dreptul să-mi scoateți și sufletul din mine... Ei bine, am să vă dau „critică“ până veți striga, singuri : destul ! ajunge ! ajutor ! poliția... literară !...

Lun-atunci din codri iese

Umbra-n codri ici și colo

Fulgerează de lumine...

Ea trecea prin frunza-n freamăt !

Și prin murmur de *albine*.**

„Umbra și după ce asfinte (!) soarele și *albine* noaptea“, zice *critica*.

Atîta stăruință asupra *umbrei* (noaptea pe lună) mă pune pe gînduri... Poate „familia“ are dreptate, poate subsemnatul *Verax* nu știe ce-i *umbra*. Îmi reamintesc cele ce-am învățat în *Fizica* d-lui Poni despre *umbra*, ca și mai înainte. Poate exista vreo teorie nouă asupra *umbrei* ? Poate abia acuma savanții au descoperit ce-i

* *Lasă-ți lumea...*

** *Făt-frumos din tei.*

umbra? *Luminează-ne*, domnule Densușianu, în această chestie, așa, ca să nu mai fie nici o *umbră*... de îndoielă (ce zici, Porcică, așa-i c-am nimerit-o?).

Despre *albine* să discutăm: d-ta, „familie“ a sufletului meu, vei fi văzut la Dinsuș, în patrie, roiuri de albine, nu-i așa? Ei, atunci n-ai auzit cum murmură ele *noaptea*? Dacă n-ai auzit, dè, ce-i vinovat Eminescu? Dar, mai cu samă, ce-s vinovați cei 29 de cetitori ai „Rev. crit. analit. sintet. lit.“?...

Alta:

Eminescu:

Din zare depărtată răsar-un stol de corbi,
Să-ntunece tot cerul pe ochii mei cei orbi.*

vasăzică să-ntunece *ceriul*.

Critica zice: „ochii deja orbi să-i întunece“?

Verax: Ce să mai zică, bietul?...

„Familia“ noastră, neprețuita noastră familie, observă:

„Nu zi ba de te-oi cuprinde,

care vasăzică, ei mergeau împreună, strofa a șasea o încheie:

Iară sufletu-mi se pierde

După chipul tău frumos...**

ca și când ea ar fi cine știe unde“...

Apoi nu-i Vlăduță la cap d. Aron?... Bine, Ovidiule, a-și pierde sufletul după cineva însemnează oare a regreta *lipsa*, *depărtarea* cuiva? Bre, Ovidie, ori faci „critică“, ori nu faci; dacă faci... ei bine, fă să vedem:

„În *Melancolie* (rog pe d-l compozitor-zetar să nu schimbe nemica din stilul și ortografia genialității ce-o reproduc), cele dintâi șase versuri presentă deodată două contradiceri: mai întâi luna este *regina morții*, numaidecîtu în altu versu este *un monarh viț dulce adorat*, și vasăzică-și schimbă și genul devenindă din babă unchiașu. O altă contradicere în versul întâi, luna-și deschide pintre nouri o pîrtă, în versul alu treilea suntă deja numai stele (făclii aprinse), în altul văzduhul scintează, veasăzică e senin.“

* *Despărțire*.

** *Lasă-ți lumea...*

Mă-ntreb și eu de ce n-a zis Eminescu monarhă, monarhoai, sau monărheasă? Se vede că nu știa românește... Dragă familie, ești un înger, ești o floare!..., a, pardon, ți-am schimbat genul... Cît despre „sînt numai făclii“, asta n-o spune Eminescu; ba el, dimpotrivă, chiar după ce vorbește de făclii (în versul al treilea), spune (în versul al patrulea) că luna — cea înconjurată de stele (făclii) — e într-un cadru de „pînză argintie“, adică de nouri. Dar d-voastră „criticii“ de la *Revista critică* n-ați dat nici o atenție la astă „pînză argintie“ — căci veți fi crezut pesemne că-i vorba despre vreo bucată de americană, ori de cit... de Brașov... Cît despre „văzduhul sînteiază“ nu înseamnă că nu erau defel nouri pe cer... Verax, rele zile ai mai ajuns dacă trebuie să explici lui Ovidie înțelesul cuvintelor... Doamnă directoare, fă-mă poet la *Evenimentul* nostru — ce dracu, merit și eu un... concediu!...

— Dar destul! aud pe cei 20.000 cetitori ai lui Verax (ia taci acolo din gură, domnule administrator!).

— Destul, zic și eu...

O vorbă însă: în numărul viitor (da, n-ați scăpat, urmez cu siguranță în numărul viitor) voi sfîrși... uf!... cu analiza „analizei“, voi face și analiza „sintezei“, și apoi — tot în numărul viitor, nu vă temeți — voi face — și eu! — sinteza „analizo-sintezei“... Iar posteritatea, cu toate că la începutul articolului am luat-o peste picior, va recunoaște, sînt sigur, măcar atîta: că cel mai răbdător și mai conștiincios tînar de la sfîrșitul veacului al XIX-lea a fost nobilul.

Evenimentul literar, an. I, nr. 34, 8 august 1894.

III

Haide, Verax, fă-ți datoria pînă la ultima... picătură de cerneală. Și nu dispera, căci nu mai ai mult: ceva „analiză“ și „sinteză“... și ți-ai făcut datoria. Pe urmă, vei putea zice, împreună cu Shakespeare; „Verax și-a făcut datoria, Verax poate să se retragă...“

Acum vine vorba despre „amorul“ la Eminescu. Cetiitorul cult, care a binevoit să mă urmeze pînă aicea, își

mai aduce aminte, sper, despre „analiza“ „Rev. crit. analit. lit.“ a *Venerii și Madonei*, își aduce aminte cum, din această poezie, neprețuită, veșnică și „oțelită“ noastră „familie“ a scos că : femeia idealizată de Eminescu e o „coruptă“, o „femeie răstrăită“, o „lepădătură“.

După analiza altor poezii însă, ilustrii Corban și Aron mai descopăr că aceeași iubită a lui Eminescu e și o „mortăciune“, e și o „pestilență socială“.

„Amorurile sale reale au fost totdeauna concentrate asupra unor *cadavre* (subliniat de «familie») *ale amorului*, asupra unor *pestilențe sociale* (idem)“, și după „erumperea boalei amorului brută în evoluțiunea sa ajunsese, cum lă descriu chiar amicii săi a fi fără grijă de nimini și fără rușine...“.

Iar dacă cineva se îndoieste de posibilitatea unor asemenea „analize“, să vie, dacă are curajul, și să cetească, negru pe alb, aceste rînduri și altele de trampa lor la redacția *Evenimentului literar*, unde se păstrează cu sfințenie numărul „Revistei crit. an. sint. lit.“

Dar nu numai iubita e așa, ci și iubitul. Și aceasta reiese, ne spune cu convingere Ovidiu, din următoarele versuri :

Și te priveam * *nepăsător*
C-un rece ochi de mort. **

Dacă însă Ovidie și-ar fi pus cîtuși de puțin în lucrare elegantul său instrument numit cap, atunci el ar fi înțeles că Eminescu o privea *nepăsător*, cu-n ochi de mort, pentru că se dezgustase de dînsa.

Deci nu ca *amant* o privea așa. Vezi, dragă „familie“, că : a gîndi puțin nu-i un lucru așa de neînsemnat cum sînt deprinși să creadă unii... Ce dracu, Ovidie, care știe à fond teoria „evoluției“, își închipuie el, oare, că apendicele numit *indeobște cap* n-are nici un rol, că-i un simplu obiect de găteală ? Pentru Dumnezeu !...

Aceeași „revistă“ și „critică“ și „literară“ mai spune că amorul lui Eminescu e un amor „materială“ — cu u scurt... și pentru ce ? — Pentru că... pentru că a scris

* Corect : *privesc*.

** *Pe lîngă plopii fără soț.*

versuri în carile Cătălin o învăța pe Cătălina ce-i amorul, pentru că a scris versuri ca

Mi-oi desface de-aur părul
Să-ți astup cu dînsul gura *

sau :

Nu zi ba de te-oi cuprinde,
Nime-n lume nu ne vede...

și altele, care, toate, pentru că nu „pornescă lupta unită contra dușmanului comună“, sînt „materiale“, „brute“ etc., etc... După d. Densușianu, Eminescu ar fi trebuit, îmi închipui, să scrie cam așa :

Mi-oi desface de-aur părul
Să-ți astup cu dînsul gura
Nu uita însă pe unguri
Ca să-i dăm de-a dura-dura !!...

Căci almintrelea nu înțeleg ce noimă poate să aibă faptul că *Rev. lit.* citează versuri de-ale lui Eminescu în care acesta cîntă *frumusețile și bucuriile trupești* — cari, cred, își au legitimitatea pentru a ne dovedi „materialismul“ și „brutalitatea“ lui Eminescu...

Dacă Eminescu a cîntat numai carnea sau nu, asta-i altă chestie. Însă a *dovedi exclusivitatea* „materialismului“ lui Eminescu, citînd versurile acelea, în care el cînta frumusețile trupești, și a nu da atenție faptului dacă el mai cîntă sau nu și altceva, e prea de tot din cale-afară... Pentru a ajunge la o asemenea stare intelectuală, trebuie să fi cetit 52 de numere din *Vieța*... Cum însă moravurile ușoare ale acestei doamne au băgat-o în mormînt în floarea vîrstei și deci înainte de a-și desăvîrși *menirea*, nu înțeleg absolut pricina acestei întunecări — ca să nu zic mai mult — a minței unei întregi familii de savanți...

Și, dacă mai puneți și faptul că „amor material“ „brut“ înșamnă, în „*Rev. crit. an. sint. lit.*“, amor cinic, destrăbălat, iar nu pur și simplu iubire de carne, atunci vă veți face completă idee despre „critica“ de care vorbim...

* *Floare albastră.*

Dar să vedeți ce mai este și cu *pesimismul* lui Eminescu!... Mai întâi, Ovidiu face niște aluzii răutăcioase — de mama focului... — la Gherea, pe care însă nu-l numește, ca să nu-i facă reclamă... Ce voiți, Ovidie e al dracului în strategie literară!... Și pentru ce această minie împotriva lui Gherea? Pentru ce? Dar lucrul e foarte simplu: pentru că acest Gherea a avut nerușinarea să-l socotească pe Ovidie drept hotentot. Ascultați: „Pentru a se da (dacă zețarul greșește ceva, eu mă retrag de la *Even. lit.*) unŭ lustru acestui pesimismŭ, s-a disu că elŭ a provenitŭ din cauză că speranțele în evoluțiunea noastră socială arŭ fi fostŭ înșelate, cu alte cuvinte mai limpeți, cestiunea socială! Nici nu se putea altfelŭ, după sistema introdusă de unii la noi de a face cărți și critici jumulindŭ scrieri străine, parcă arŭ scrie pentru nisce hotentoti...”

Așa-i că ți s-a înfundat, d-nule Gherea? Cine te-a pus să confunzi pe Aron cu hotentoti? De ce acest defect de a nu distinge *nuanțele*, domnule Gherea? De ce?...

Dar să vedem care-s pricinile nesociale ale pesimismului lui Eminescu, după ilustrații de la *Revista* lui Corban. Sînt două: 1) Boala și 2) (o altă pricină nesocială) sărăcia lui... Și această sărăcie — chiar această sărăcie — e, pentru omul de la Dinsuș, un motiv de a lovi în Eminescu. După același Dinsușian, sărăcia și *grija* de sărăcie sînt o dovadă de... „egoismul” lui Eminescu... „Și ar fi de înțelesŭ, adaugă «familia», téma de «négra miserie», decă pe lîngă elŭ aru mai fi fostu și o familie...” Să mai fi avut și Eminescu o „familie”!... cred și eu că ar fi fost rău, căci văd eu bine ce-nsemnează o „familie” — dar oare el, singur, fără „familie”, n-avea drept să plîngă de miserie? Căci ce-i o „familie”? O „familie” e Aron, Ovidie, Corban etc... Apoi dacă „familia” are drept să mănînce, ce însemnează alta decît că Aron are drept (presupunem) să mănînce, că Ovidie are drept să mănînce... etc... Deci și un individ singur are drept să mănînce... Dacă unii mănîncă în „familie”, asta-i altă vorbă... Și observ în treacăt că alternativa din urmă nu prezintă numai decît avantaje: dovadă chipul de a mînca al

unor „familii“ ; gîndiți-vă puțin și la „familia“ din popu-
dul lui Greceanu...

Dar să nu mai vorbim despre ce și cum mănîncă „familiile“ noastre și să arătăm de ce la noi în țară nici nu poate exista *pesimismul* : „Și cum că în adevărul la noi n-a existat și nu există în societate buruiană *pesimismului*, probază *ocupațiunile* noastre, care în toate direcțiunile au luat o trăsătură *realistă*“.

Este evident că, dacă „*ocupațiunile*“ noastre ar fi „luată o trăsătură *idealistă*“, am putea avea și noi buruiana *pesimismului*.

Și dacă astă „trăsătură *realistă*“ ne-a ferit de *pesimism*, ne-a dat însă o altă buruiană :

Spanacul *Dinsușianismului*... Se compensează oare ?

Dar momentul e solemn : Am ajuns la... ghiciți... la „*sinteză*“, ce Dumnezeu, nu înțelegeți ? Iată cum face „*sinteza*“ sintetica noastră *Revistă*. Citează o bucată din Guyau asupra literaturii dezechilibratelor, subliniază părțile în care Guyau arată ca simptome de dezechilibrare tocmai acele caractere pe care *Rev. le-a scos în relief* la Eminescu prin „*analiza*“ sa, analiză pe care am cercetat-o în numerele precedente. Fiind însă că ați văzut cu cită *competență* a „*analizat*“, mă dispensez de a mai stărui asupra acestui punct și trec la altă chestie, la

Eminescu plagiator al lui Heine. Iată cum a plagiat Eminescu :

- 1) Cuvîntul *pusti*.
- 2) *Teiul*.
- 3) Epitetele : *sur și albastru*.
- 4) Cuvîntul : *poveste*.

Dar acest infam plagiator de Eminescu nu s-a măr-ginit aicea — și ar fi fost destul ! El a mers cu nerușinarea până să-și plagieze și *iubita* din nemțește ; pentru că amanta lui e „*blondă, apatică*“, ca nemțoaicele, pe cînd „*românca e ocheșă, arșe, cu ochii negri*...“. Dar nici asta nu era de ajuns, și acest Eminescu în nerușinarea lui crescîndă a ajuns — cine ar crede ? — să se plagieze... pe sine însuși din nemțește. Dacă nu credeți, citiți pag. 236 (*Rev. crit. lit.*, an II, nr. 5 și 6). Vasăzică Eminescu plagia, plagia... și noi dormeam, dom'le !...

Comparațiile lui Eminescu : luna ca o pată, soarele ca o rană sînt plagiate după ¹ :

Se odihnește luna pe nouri
O uriașă portocală.

Venere și Madonă plagită după :

Alții se roagă la Madonă
Alții chiar la Petru și Pavel,
Eu, însă, eu voi să mă rog numai
La tine, frumósule soare.

Singurătatea și (!) Melancolia (și mai ce, onorabili-
lor !) din :

Sedea în noaptea de iarnă și gîndea,
Și număra bucuriile ascunse ale șoarecilor
Și țîrîiturile regulate ale greierului.

Mai am un singur dor plagiat din :

Unde va fi o dată ultimul loc de odihnă
Al ostenitului călător ?
Sub palmieri, la sud ?
Sub tei, pe Rin ?

Fi-voi oare îngropat într-un pustiu
De-o mîină străină ?
Sau mă voi odihni pe coasta
Unei mări, în nisip ?

Orișicum, pe mine mă va înconjura
Cerul domnului acolo ca și aici !
Și, ca lămpi mortuare plutesc
Stelele noaptea deasupra-mi...

Așa plagiază acest Eminescu ! Onoare *Revistei critico-literare* că l-a descoperit... Se simțea de mult nevoia unui Cerber al literaturii... Și Cerberul a sosit cu toate cele patru labe ale sale, a sosit în persoana *Revistei critico-literare*...

S-ar părea că *Revista* trebuie să sfîrșească odată. Dar nu, ea ține să ne mai deie o mostră de „analiză”, și-i

¹ D. Densușianu citează versurile fără să le traducă. Pentru ce oare ? Le traduc eu însă...

trage, măi tată, o „analiză“ a *satirelor* și *sonetelor* lui Eminescu, de-ți vine să-ți iei lumea-n cap, nu alta.

Și satirele sînt a) proaste, b) stupide, c) fără nici o legătură, d) fără nici o idee etc. și iar etc... Între toate aceste mărgăritare, unul strălucește ceva mai deosebit. Și anume, domniile-lor, cei cu „horele potcovite“ (a nu confunda domniile-lor cu horele), ne spun că Eminescu ar fi înjosit pe strămoșii noștri, de pe vremea lui Mircea, prin faptul că pun pe fiul lui Mircea să scrie, după bătălie, frumoasa scrisoare :

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine... etc.

Ce însemnează să ajungi în... *valea vieții!*

Cît despre „sonete“, apoi acestea sînt infecte pentru că : n-au „rime feminine“, pentru că nu prezintă „idei antitetice“ și, mai ales — o spun singuri — pentru că-s făcute de Eminescu. În sonetul *Veneția* strașnicii noștri critici găsesc o greșală capitală : că Eminescu spune că „în cetate e tăcere ca-n țintirim“, cu toate că Okeanos plînge... Iaca, măi ! Dacă „Okeanos plînge“ nu poate să fie tăcere în cetate ! De unde ați scos-o, ilustra-lor ? Ați auzit de existența unui sentiment care se numește rușine ? Da sau ba, domnilor „analști“ ?

Dar, culmea, dacă *deja* mai poate fi vorba de culme, e atunci cînd Ovidie spune că : dacă *Veneția* se stinge, apoi Eminescu ar fi trebuit „pentru a ne da un tablou rotunzit“, să ne spuie că Okeanos *nu* se izbește de ziduri... Dar a cui e vina dacă Okeanos *se izbește* ? A lui Eminescu ? Sau trebuia Eminescu, „pentru a rotunzi tabloul“, să falsifice natura, realitatea ? Hai ? Ce zici, incomparabilă „familie“ ? De ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala, Ovidie ? Cînd ți-ai început *cariera literară*, nu ți s-a spus oare :

Ovidie dragă, prea mult te rog
Să rămii jos la al tău joc
Și nasul în sus să nu-l ridici... ?

Asta ți s-a spus, ca precauție, imediat după *i n in...*
De ce n-ai ascultat ?...

Și acum așa-i că socialiștii vrau să *distrugă* „familia“, care — împreună cu religia și proprietatea — e baza societăților civilizate ?

Da, vrau s-o distrugă în literatură, căci menirea ei e alta : e să se îngrijască de ale gospodăriei, de creșterea copiilor, de dulcele etc., etc. ...

Verax.

P.S. Rog pe cetitorii binevoitori să trimeată, dacă au, redacției *Evenimentului literar, Valea vieței*. Am căutat-o destul, dar n-am găsit-o... s-a epuizat (Porcilă ?)

Dacă vom căpăta mai multe exemplare, nu strică...

Evenimentul literar, an. I, nr. 36, 22 august 1894.

D. A. Densușianu nu s-astîmpără !...

D. Densușianu vrea să răstoarne pe Eminescu, și pace! După ce l-a nimicit în *Revista critică-literară*, acuma s-a apucat să-l prăpădească și în a d-sale *Istorie a limbii și literaturii române*. Această carte, apărută acuma cîțiva ani în urmă, despre care dd. Hâjdău și Maiorescu au spus atîtea lucruri... neplăcute, această carte, zic, a apărut acuma în a doua ediție... dovadă că în țara românească a venit vremea cînd scriitorii de valoare pot trăi din operele lor (a se vedea, de altmintearea, și studiul statistico-filozofic al d-lui A. Vlăhuță).

În această „a doua ediție“ găsim, pe lîngă alte colecționisme literare, și o nouă ediție a „studiului“ asupra lui Eminescu, studiu despre care am vorbit în trei numere ale acestui ziar. Firește că în această *Istorie* n-a băgat d. Densușianu toate cele 60 de pagini din *Rev. crit.-lit...* Nu. Aicea a pus numai concluziile, *esența* celor „analizate“ și „sintetizate“ acolo... Ce voiți !...

Știința a dovedit pe larg că Eminescu e o nulitate, a dovedit în *Rev. crit.-lit...* Autoriul didactic — d. Densușianu — a luat concluziile științei, „cercetărilor“ asupra lui Eminescu și le-a dat drept „hrană intelectuală“ „junelor generații“.

Fiindcă d. Densușianu, după cum chiar ne spune în notă, n-a făcut decît a rezumat cele ce le spusese în *Revistă*, și fiindcă noi am văzut ce și cum spusese în *Revistă*, credem că nu mai este nevoie să ne întindem pe larg asupra capitoului din *Istorie*, intitulat: *Mihail Eminescu...*

Ne vom opri pur și simplu asupra cîtorva puncte, cari, fiind de astă dată rezumate, au avantajul de a-ți pune în deplină lumină tot urechismul „cercetărilor“ d-lui Densușianu.

Eminescu, ni se spune, s-a născut bolnav, boala i s-a potențat prin cetirea lui Schopenhauer și a lui Heine, precum și prin felul legăturilor sale sociale. „De aici a urmat, că elū din cauza stărei patologice turburate a sufletului, neputēnd percepe lumea de sine, a fostū cu totul aservitū¹ de ideile și vederile...“. Mai întâi, fiindcă astă frază e dintr-o carte didactică, să vedem cum gindește și cum se exprimă autoriul nostru. Dumealui zice: „De aici a urmat că elū din cauza stărei patologice... a fost...“ Acest „De aici“ însămnă, după cum se poate vedea de mai sus: „Din cauza stărei patologice“. Apoi, atunci, fraza d-lui Densușianu e următoarea: „Din cauza stărei patologice, a urmatū că el, din cauza stărei patologice... a fostū...“ etc. Și d-l Densușianu e profesor, e critic, e... dracul mai știe ce!... Acuma să venim la *fond*. Din fraza d-lui Densușianu urmează că un om bolnav sufletește nu poate fi poet, poate cel mult plagia pe alți poeți... „bolnavi“ (pe „poetul bolnav“ Heine, în cazul lui Eminescu...). Să fie oare adevărat acest lucru? Dar dacă e adevărat ce spune d-l Densușianu, atunci de ce criticii ne vorbesc despre literatura bolnavilor, dezzechilibraților, de ce însuși d. Aron Densușianu a creat o rubrică în „revista“ d-sale despre „literatura bolnavă“? Ori toți sînt plagiatori? Dar atunci pe cine plagiază? Pe alții? Dar, în definitiv, trebuie să fie și *bolnavi* originali, după cari să plagieze alții! Dar, atunci, cum rămîne cu teoria d-lui Densușianu că un om bolnav nu poate de „sine și prin sine avea“ vederi și simțiri proprii? Și aș fi curios să ne spuie d-l Densușianu următorul lucru: dacă Eminescu a plagiat pe Heine, apoi „bolnavul“ Heine pe cine a plagiat la rîndul său?...

Cît despre noi, nenorociții, noi credeam până acuma că boala sufletească a unui literat nu-i răpește originalitatea, că-l face pesimist, detracat, dar că talentul artistic il poate avea... Ba încă tocmai ne temeam de faptul

¹ Un ordin al ministruului Instrucției Publice impune în școală o ortografie anumită. După astă ortografie, ū scurt nu mai are nici un rost... Mă întreb acuma dacă cartea d-lui Densușianu, care-i plină de asemenea ū, va fi sau nu primită în școli...

că „bolnavii“ aceștia sînt talentați și că pot îmbolnăvi și pe alții...

Cît despre chestia dacă poezia lui Eminescu e sau nu de domeniul medical, nu vom discuta cu d-nul Densușianu. Gherea a arătat cauzele *sociale* directe ale felului de a fi al lui Eminescu — și medicina n-are nici un rol aicea; mai degrabă ar putea să fie de mare folos... aiurea!...

Mai departe, pentru a ne arăta că Eminescu a luat totul din Heine și Schopenhauer și că n-a simțit într-însul spiritul etnic al poporului românesc, d-nul Densușianu ne spune că el (*Eminescu*): „face apoteosa celui mai sălbatecū vandalismū strigîndū : «zdrobiți orînduēla» !, «sfărîmați totū ce arată mîndrie și avere!...»“ Mai întăi, am dori ca d. Densușianu să ne dovedească întru ce aceste versuri din *Împărat și proletar* sînt strigăte de vandali? De cînd un om care dorește desființarea unei stări de lucruri rele este un vandal? Oare dacă românii din Ardeal voiesc să „zdrobească orînduēiala“ impusă de unguri sînt ei vandali?... Dar nu aceastai chestia. Chestia este că d-l Densușianu, conform hotărîrii luate, n-a „înțeles“ nemica din această poezie. Noi știm că poezia aceasta a lui Eminescu e o bucată în care el *descrie* pe un proletar și în care la urmă face filozofie... Apoi, dacă Eminescu pune în gura proletariatului cuvîntele de revoltă însemnează oare că le spune *el*, Eminescu? Dar dacă Shakespeare pune în gura lui Shylock cutare sau cutare cuvinte, însemnează că *el*, Shakespeare, le spune? Cînd Caragiale pune în gura lui Farfuridi cutare sau cutare discurs însemnează că *el*, Caragiale, ține discursul? Sau poate măcar o fi însemnînd că Shakespeare sau Caragiale aprobă cele spuse de eroii lor, Shylock și Farfuridi? Și în cazul nostru Eminescu aprobă măcar cele spuse de „proletar“? Din nefericire și pentru noi, și mai cu samă și pentru d. Densușianu, Eminescu nu aprobă cele spuse de proletar, căci în partea de la urmă a poeziei, el, Eminescu face filozofia cea mai *reacționară*... Și chiar dacă Eminescu s-ar fi mărgenit numai să ne dea discursul „proletariului“, ar fi însemnînd că și el, Eminescu, e de părerea „proletariului“? Dacă Caragiale ne dă pur și simplu con-vorbirea lui Conu Leonida cu nevasta însamnă că el, Caragiale, e de părerea lor?... D-le Densușianu, nu mai

face „critici“, nu ești de breasla asta... Sînt altele pentru d-ta, destul de onorabile !...

D. Densușianu ne mai vorbește iarăși de „amorul brut“ al lui Eminescu, de lipsa de legătură etc., pe cari le-am discutat în acest ziar. Ne mai spune că Eminescu a avut o limbă săracă, plină de neologisme. Nu este nici locul, nici interesul să arătăm adevărul acestor afirmări. Rog însă pe cetitori să mediteze asupra faptului că d. Densușianu suie în înaltul cerului pe Mureșianu și Bolintineanu și-i mai rog să gîndească la limba acestora din urmă... Și, pentru o mai dreaptă judecată, să aibă în vedere că aști doi din urmă au scris numai dulcegării de toate zilele, pentru cari ajung cuvintele românești, pe cînd Eminescu a atins idei pentru cari nu există cuvinte în limba noastră...

Dar culmea culmilor o atinge d. Densușianu cînd spune că Eminescu : „*întrebuîneză forțe desu versuri albe*“. Ei, vă place ? Eminescu, care n-are *nici un vers alb* (căci *Odă [în metru antic]*, după cum o arată numele, nu trebuie să aibă rime), întrebuîncează — „forțe desu“ încă — versuri albe, adică versuri nerimate !... Acuma să mi se spuie unde s-au mai văzut asemenea cărți didactice, ba chiar unde s-au mai văzut asemenea lucruri tipărite ? Pentru Dumnezeu, poeziile lui Eminescu sînt tipărite în zeci de mii de exemplare, le are oricine la îndemînă, le-au citit toți, și d-l Densușianu spune asemenea *minciuni* — căci acesta este cuvîntul !...

Și acuma, cînd vedem inteligența d-lui Densușianu, gustul său artistic și *cinstea* d-sale literară, ne putem închipui ce poate fi cu această carte, din care, analizînd numai două pagini, am scos atîtea... mai bine să tac, căci cuvîntul ar fi prea de tot tare !...

Domnule Densușianu, te rog să-mi trimiți *Valea vieței*, căci nu se mai găsește nicăirea în țară. Îți vom face o reclamă gratuită — ai să ne rămii recunoscător...

Evenimentul literar, an. I, nr. 39, 12 sept. 1894.

Literatura pentru popor

S-a vorbit adesea în acest ziar despre *literatura populară* și despre cea *socialistă*. *Literatura pentru popor* despre care voiesc a vorbi acuma se deosebește de aceste două dintăi.

Noțiunea ei are un conținut mai larg decît fiecare din celelalte și cuprinde elemente din amîndouă. Ea trebuie, pe de o parte, să țină samă de năzuințele poporului și de forma în care poporul se exprimă, iar pe de altă parte, să caute a *îmbogăți* sufletul poporului, a-i mări orizontul cugetărilor sale, a-i înălța și civiliza năzuințele — într-un cuvînt, ea trebuie să se adapteze la popor, dar în același timp să-l și ridice.

La producerea acestei literaturi sînt chemați aceia cari, cunoscînd bine viața sufletească a poporului, au ajuns tot deodată să priceapă și să aprecieze toate cu-ceririle civilizației moderne.

Dar această literatură nu există la noi.

„Singura clasă reală la noi este țaranul român și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim a ne plăti pictorii și muzicanții noștri, academicii și atenianii din București, premiile literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință, cel puțin, nu-i producem nici o singură lucrare care să-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputință. Plîngerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme...”

Cît adevăr și cîtă sinceritate în aceste cuvinte ale d-lui Maiorescu! (*În contra direcției de astăzi în cul-*

tura română, 1868.) Și, cu toate acestea, „Junimea“, în cap cu d. Maiorescu, n-a făcut nemica pentru „recunoștință“ către acest popor! Și n-a făcut, pentru că „Junimea“ n-a fost însuflețită de un ideal măref...

Și astăzi, după 26 de ani, putem spune același lucru ca și d. Maiorescu, căci poporul tot „plînge“, e tot în „mizerie“, iar „plebea de sus“ e tot atît de „ridicolă“...

Care să fie pricina acestui fapt? Pentru ce în alte țări există o literatură pentru popor, și la noi nu există?

Pentru că producția literară e supusă și ea, ca oricare altă producție, legii cererei și ofertei. Se produce ce se cere și cît se cere... Și în Apus, unde păturile populare — din pricini pe cari nu le vom arăta aicea — au putut lua și ele o parte oarecare la civilizarea generală a omenirii, unde poporul are oarecare cultură, unde are puțință să guste literatură, unde este cerere, acolo se și oferă — se și produce literatură pentru popor.

La noi însă, civilizația ne-a venit din afară, ne-a fost impusă, păturile populare au rămas cu totul de parte de dînsa. Burghezia europeană, voind să aibă aici, în Răsărit, o mînă de oameni cari să-i slujească interesele, a alcătuit această mînă de oameni din păturile noastre suprapuse, dîndu-le în schimbul slujbei lor exploatarea cea mai neînfrînată și mai nerușinată a poporului de jos. Și fiindcă burghezia noastră face numai ceea ce i se impune din afară, numai ceea ce vine la cot celor din afară, ea nu se îngrijește absolut de poporul de jos, căci burgheziei din afară nu-i pasă deloc de acest popor.

Pentru burghezia din Germania, de pildă, poporul german e ca un rob, de care trebuie să se îngrijească, pentru că are nevoie de el; dar poporul român întru cît poate interesa pe aceeași burghezie germană?

Rămînînd atît de departe de civilizație, atît de incultți, muncitorii de la noi n-au cerut literatură și nici nu li s-a oferit.

Cu toate acestea, se poate ca, în ciuda acestui mecanism social, să se producă o literatură pentru popor, fără ca el să o ceară, cum s-a întîmplat în Rusia. Atunci avem a face cu puterea unui factor conștient — ideea

ce o avem despre *datoria* noastră față cu poporul, care ne hrănește și pe spinarea căruia ne cultivăm...

La noi însă, acest sentiment nu s-a prea dezvoltat.

„Societatea pentru învățătura poporului român“ sau „Liga culturală“, de pildă, au cu totul altă... destinație. „Societatea pentru învățătura poporului român“ are o foarte stranie noțiune de „poporul român“, pe care-l confundă... cu cine-i place, cît despre „Ligă“...

Evenimentul literar, an. I, nr. 42, 3 oct. 1894.

O sentință a d-lui Bacalbașa

În *Adevărul literar* de luna trecută, d. Bacalbașa, cu prilejul dării de samă asupra poeziilor d-lui Artur Stavri, găsește de cuviință să atace pe d. Beldiceanu :

„Din generația tânără s-au urcat : O. Carp, I. Păun, Traian Demetrescu, Gh. din Moldova și Artur Stavri... Mai departe nimic. Înghițim din când în când versuri de Niger, de *Beldiceanu*, de Ighel și trecem mai departe, ca și cum nu ni s-ar fi întâmplat nimic, precum nu-ți aduci aminte că ai auzit într-o seară la Rașca pe Năstase chitaristul. În mijlocul acestei Katzen-Musik vin acorurile lui Stavri...“.

După d. Bacalbașa, d. Beldiceanu e nici mai mult, nici mai puțin decît un Ilie Ighel ! Aș dori să știu dacă d. Stavri e mulțumit să fie ridicat cu prețul acestei înjosiri a d-lui Beldiceanu. Și aș dori să știu dacă și ceilalți : Carp, Păun, Demetrescu sînt de asemeni mulțumiți a se „urca“ cu același preț... Dar să lăsăm asta.

Noi știm că d. Beldiceanu a colaborat la *Convorbiri literare*, la *Contemporanul*, la *Arhiva* din Iași, la *Literatură și știință*, cu alte cuvinte, că a fost socotit vrednic de către d.d. Maiorescu, Morțun, Gherea, Xenopol de a sta alături cu dinșii. Vedeți că e vorba de d.d. Maiorescu și Gherea, oameni — dacă îmi permite d. Bacalbașa — tot cu atîta cultură și gust literar ca și d. director al *Adevărului literar*.

Mai țineți samă încă de faptul că d. Beldiceanu n-a fost un stilp al „Junimei“, și deci nu din condescendență i s-au primit poeziile în *Convorbiri*. Mai țineți samă că netemeinicia garanției ce o prezintă colaborarea la revistele unde a fost Gherea n-o poate dovedi d. Bacalbașa. Și veți înțelege că nu d-sa, cel dintâi, are drep-

tul să insulte pe d. Beldiceanu, punîndu-l alături cu Ighel. De aceea nu urmează că d-lui Bacalbaşa trebuia să-i placă d. Beldiceanu numaidecît. Artiştii — căci d. Bacalbaşa e un artist — adesea nu pot aprecia pe alţi artişti. Voltaire nu putea suferi pe Shakespeare — asta pentru ca să fac numai o comparaţie. Dar urmează un lucru, urmează că d. Bacalbaşa trebuie să fie mai sceptic cu sine însuşi şi să se îndoiască de gustul său literar, cînd vede că alţii, cel puţin tot atît de competenţi ca d-sa, apreciază altfel... Mai urmează că d-sa, dacă vrea să răstoarne pe Beldiceanu, trebuie să *dovească* că acesta din urmă este o nulitate, dar nu să ne-o spună de sus, într-un rînd. Aceasta nu-i permis nici unui Brandes, cînd alţi critici cred altfel; cu atîta mai puţin d-lui Bacalbaşa.

D. Bacalbaşa, care nu-i un literat de mina a patra, va fi avînd, nu zic, şi vreun mare talent critic şi nenumărate cunoştinţi, dar... e un dar... d-sa nu ni le-a arătat. Însă, repet, chiar dacă d. A. Bacalbaşa ar fi criticul... Brandes, încă d-sa n-are drept să răstoarne, fără judecată, pe un poet care are oarecari garanţii faţă cu publicul. Obiceiul acesta de a da sentinţe fără motivare e foarte primejdios. Mîne vom vedea şi pe d. Scortescu de la Iaşi împărţind, în „fondurile“ d-sale, lauri la unii şi insulte altora... Şi a cui va fi vina, dacă nu a literaţilor, care împreună cu d. Bacalbaşa dau tonul în această ţară ?

Pot aduce însă o circumstanţă atenuantă în favoarea d-lui Bacalbaşa : d-sa, socot eu, poate n-a voit să lovească atît în d. Beldiceanu, cît în *Evenimentul literar*. În acest caz, însă, d. Bacalbaşa a dat greş, căci noi, ceştia de la *Evenimentul literar* n-aveam pretenţia de a avea colaboratori mai de samă decît *Convorbirile*, *Literatură şi ştiinţă* sau *Contemporanul*...

Cît despre d. Beldiceanu, el e prea „nepăsător de lucrările sale“ ca să poată fi atins. E mai nepăsător decît mulţi mai puţin talentaţi decît d-sa şi nu-i prea pasă până pe-acolo de sentinţe, mai cu samă, cînd ele sînt atît de puţin autorizate.

Acuma, cînd vezi, d-le Beldiceanu, cum ai fost tratat de tovarășul d-tale de idei, A. Bacalbașa, desigur că jubilezi, căci ai încă un argument pentru tema d-tale : că oamenii is răi. Eu însă nu mă dau învins și-mi apăr mai departe ideea că oamenii nu-s răi, is înrăiți — și e deosebire.

Evenimentul literar, an. I, nr. 43, 10 oct. 1894.

Cine-i „Dan“ ?

Într-unul din articolele despre romanul d-lui Vlăhuță, subsemnatul a spus că Dan e o „rezultantă a diferitelor observații ale d-lui Vlăhuță“. În această părere a mea am fost întărit și de cele spuse de romancierul nostru, într-un frumos articol din *Vieța : Mahalagismul în literatură*, articol în care d. Vlăhuță protesta împotriva acelor care caută în orice personaj din roman pe cutare sau cutare individ din țară.

Ne-am înșelat însă. Dan din romanul d-lui Vlăhuță nu-i o rezultantă a observațiilor d-sale, nu-i un tip, în care au fost grupate caractere de ici și colo. Dan e însuși d. Vlăhuță, romanul său e autobiografia sa... Înainte de a dovedi aceasta, trebuie să spun un lucru : în starea în care ne găsim noi, *Evenimentul literar și Vieța*, orice discuție despre d. Vlăhuță ar putea fi luată drept o polemică, un atac la adresa d-sale. Și teama noastră e cu atât mai justificată, cu cât știm că până și d. Vlăhuță nu s-a putut opri de a da a înțelege că articolele noastre *Psihologia de clasă*, cari erau niște simple cercetări asupra romanului d-sale, nu s-a putut opri, zic, de a nu da a înțelege că și aceste articole au fost „atacuri“.

Pentru a preveni asemenea neînțelegeri declar că cercetarea ce voiesc s-o fac aicea asupra lui *Dan* nu are alt scop decât de a aduce puțină lumină asupra romanului d-lui Vlăhuță... Și nimeni nu va avea dreptul să spună măcar că concluzia noastră, cum că Dan e însuși autorul, ar implica în sine un atac adus d-lui Vlăhuță, căci personificarea autorului într-unul din eroii operelor sale nu e nicidecum un lucru condamnabil ; toți autorii mari : Goethe, Dostoievski, Byron, Tolstoi, Lermontov, Eminescu s-au personificat în câte un erou din operele lor.

În cazul d-lui Vlăhuță, această autopersonificare, dacă mă pot exprima astfel, e foarte firească. Gherea a arătat în articolul său *Artiștii proletari intelectuali* că unul din caracterele esențiale ale proletariatului intelectual e *personalismul*... Și d. Vlăhuță e un „proletar intelectual“.

Acuma să vedem de unde putem ști că Dan e însuși d. Vlăhuță. Se știe că d-sa are obiceiul de a polemiza sub formă de nuvele. Ei bine, într-una din aceste nuvele, *Marin Făgureanu II*, găsim următoarele :

„Făgureanu aducea în adevăr un gen cu totul nou de critică în literatură. Toți «prietenii» erau de acord în privința aceasta. El studia pe artist în opera lui, și talentul cu care descoperea cele mai ascunse intenții ale autorului dintr-o frază, adesea dintr-un singur cuvânt, într-o altă țară, «mai puțin ignorantă», i-ar fi asigurat succesul și gloria de la cele dintâi articole. Așa bunăoară : într-o nuvelă a lui Simionescu, eroul spune, ca alintare, iubitei lui : «În capul tău de păsărică nu vreau să intre gânduri urite, tu ești un copil drăguț și nu trebuie să te superi de nimic». Lui Făgureanu i-a fost de ajuns să citească fraza asta, *pentru ca să înțeleagă imediat că autorul e «un reacționar sălbatec, al cărui ideal e ca femeia să aibă cap de pasăre, adică să fie proastă*». De aici, două lungi și violente articole despre «femeia burgheză». Criticul, care aflase că Simionescu e însoțit, administra cu acest prilej și *nevastei autorului* o bună doză de insulte «social perciuniste». «Așadar, *scumpa d-tale jumătate are cap de pasăre*. Aș fi curios să văd și eu asemenea dihanie. De ce n-o expui, d-le Simionescu ? Auziți, oameni buni, *nevasta celebrului scriitor are cap de gîscă*... Arată-ne-o și nouă, egoistule !».“
(*Vieța : Marin Făgureanu, II*).

Se știe că *Perciunul literar*, ziarul la care scrie Făgureanu, e *Evenimentul literar*. Fraza cu pasărea e o parafrazare a următoarei fraze din articolul subsemnatului despre Dan : „El (Dan) îi spune să se «multumească cu căsuța și amorul» (pag. 299), cu alte cuvinte, e convins că pentru o femeie acestea ajung, căci femeia are «cap de păsărică», îi spunea Dan Anei — de unde rezultă că femeia e inferioară bărbatului : «tot găinile mai proaste»“ (p. 300).

Autoriul romanului analizat de Marin Făgureanu, adevărat de Vraja, e Luca Simionescu, adevărat d. Vlăhuță. Deci avem : *Perciunul literar* = *Evenimentul literar*, *Marin Făgureanu* = *C. Vraja*, *Luca Simionescu* = romanul *Dan*.

Acuma observați bine că eu spun în bucata citată mai sus din *Psihologia de clasă* — „*Dan*“ că *Dan* spune Anei că are „cap de păsărică“. De aceea urmează că *Dan* e un „reacționar“, urmează că *nevasta lui Dan* are cap de pasere. *D. Vlăhuță*, însă, știind că *Dan* e însuși *d-sa*, știind că *Ana* e *nevasta d-sale*, spune că eu, *C. Vraja*, l-am făcut reacționar *pe d-sa* și că am spus că *nevasta d-sale* are „cap de pasere“.

Cred că cetitoriul vede bine că eroul *Dan* e însuși *d-l Vlăhuță*, că *d. Vlăhuță* scrie bucata (citată din *Marin Făgureanu*), pe tema faptului că *Dan* e însuși autorul. Această mărturisire a *d-sale* cred că va folosi celorlora cari vor face critică literară asupra romanului *d-lui Vlăhuță*.

Evenimentul literar, an. I, nr. 43, 10 oct. 1894.

LUMEA NOUĂ

Platonismul în politică

În apărarea la învinuirile ce li s-au adus pentru alianța lor cu guvernul, confrății radicali * au adus mai multe argumente, dintre cari cel mai însemnat este acela că domniile-lor s-au săturat de „platonism“ și s-au apucat de o politică mai... „pozitivistă“. A face o politică pozitivistă e un lucru foarte frumos... E, în adevăr, singura politică serioasă. Să vedem însă ce înseamnă „politică pozitivistă“ și să vedem dacă politica ce o urmează confrății noștri nu cumva tocmai dînsa e „platonică“. Și această cercetare e cu atîta mai de neapărată trebuință, cu cît noi, socialiștii, sîntem cu totul interesați în cauză ; căci dacă radicalii au dreptate, adevărată politică de mai demult a lor era „platonică“, atunci noi, cari facem o politică, cam de felul celei ce o făceau cîndva radicalii, atunci noi, zic, facem o politică „platonică“, fără nici un rost, o politică care nu poate să ne ducă niciodată la vreun rezultat practic.

Radicalii au în programul lor o mulțime de cereri, cari toate se pot reduce la două : reglementarea muncii în ordinea economică și votul universal, în ordinea politică... Dacă acestea sînt cererile lor, atunci desigur că cea mai bună politică e aceea care să-i ducă la aceste rezultate, la îndeplinirea acestor reforme.

Cu alte cuvinte, numai întrebuițarea mijloacelor cari garantează îndeplinirea reformelor cerute e o procedură de politică „pozitivistă“ ; expunerea unor idei însă, însoțită de activitate politică contrară realizării acestor idei, sau cel mult indiferentă, e o procedură politică „platonică“...

* Formație politică aflată sub conducerea ex-liberalului G. Panu (1848—1910), director al ziarului *Lupta* (1884—1895).

Dar cum și care trebuie să fie activitatea politică pentru a ajunge la realizarea acestor reforme? Cari sînt mijloacele de a aduce la îndeplinire programul radical?

Sînt mai multe: propaganda între cei interesați la îndeplinirea reformelor, organizarea acestor interesați, întrebuițarea mijloacelor constrîngătoare față cu stăpînitorii, pentru a-i face să primească aceste reforme, alianța cu partidele mai tari, *dacă aceste partide voiesc să primească în programele lor unele din cererile radicalilor etc...*

Acestea sînt, credem, mijloacele prin cari se pot aduce la îndeplinire punctele din programul radical. Și întrebuițarea acestor mijloace fiind singură în stare să aducă rezultatul dorit, singura politică „pozitivistă“ e această întrebuițare a acestor mijloace. Și tot ceea ce nu servește acestui scop e, cum am zis, politică „platonicească“.

Radicalii noștri însă, în loc de a face așa, s-au aliat cu guvernul. Am dori acum să știm întru cît această alianță slujește la îndeplinirea reformelor arătate mai sus; votul universal și reglementarea muncii (8 ore muncă etc.)? Dacă alianța cu guvernul s-ar fi făcut pe baza unor concesiuni, dacă conservatorii ar fi primit puncte din programul radical, atunci desigur că pasul făcut de radicali ar fi fost un mijloc favorabil scopului lor — realizării programului lor —, atunci politica lor ar fi fost „pozitivistă“. Așa însă cum au lucrat, n-au făcut nemica pentru programul lor și deci au făcut o politică „platonicească“ vorbind de „principii“ și... poate „pozitivistă“ vorbind de *persoane*. Prin urmare, nu noi, care întrebuițăm mijloacele adevărate și sigure pentru ajungerea scopului, nu noi facem *platonism*. Platonism fac radicalii, căci a scrie că vrei vot universal, de pildă, dar a nu lucra în *politică militantă* pentru el, e culmea platonismului, dacă ne dăm bine sama de însemnătatea acestui cuvînt.

De acest platonism radical ne pare foarte rău și în articolul viitor vom arăta pentru ce.

Lumea nouă, supliment literar, an. I, nr. 5, 6 nov. 1894.

Platonismul radicalilor

Spuneam în numărul trecut că platonismul radicalilor, adică punerea unor principii în chip platonice, fără nici o luptă pentru realizarea lor, e un fenomen de care ne pare rău. Să arătăm pentru ce.

La noi în țară, spre deosebire de Apus, procesul economic de concentrare a bogățiilor e încă foarte slab. În Belgia, Anglia etc., forma burgheză e așa de pronunțată, încât societatea e împărțită, se poate zice, în două mari clase vrăjmașe: capitaliștii și proletariatul. La noi însă, acest proces e încă la începutul său și de aceea noi avem o clasă foarte numeroasă, clasa micilor negustori și a micilor proprietari cu interese deosebite și de ale proletarilor și de ale capitaliștilor. Această clasă mijlocie a noastră, după interesele ce le are, trebuie să facă o politică democratică, așa, de pildă, pentru a lupta împotriva burghezimii financiare și agricole, ea, ca și muncitorii, are nevoie de votul universal. Pe lângă această cerere politică, ea mai are nevoie de o mulțime de alte reforme economice, cum e impozitul direct etc., reforme în cererea cărora se întâlnește cu programul muncitorilor organizați.

Dar această clasă, politicește, e una din cele mai nenorocite. Toți acei cari s-au pus în fruntea ei, după vremuri, au părăsit-o la un moment dat. În vremea „opozității unite“, liberalii dezidenți, cu Dimitrie Brătianu*, Fleva** ș.a., reprezentau această clasă. În 1876, când liberalii ajung la putere, în sinul lor sînt o mulțime de

* Dimitrie C. Brătianu (1818—1892), șef al partidului liberal în 1891.

** Nicolae Fleva (1840—1914), lider al opoziției unite între 1886—1888. Apărător al țăranilor răsculați în 1888 împreună cu C. Mille.

tendinți, ei reprezintă suma a o mulțime de interese, interesele marilor burghezi, ale burghezilor feudali, mari proprietari, ale micii burghezii etc. Încetul cu încetul, liberalismul guvernamental se simplifică, rămânând, pur și simplu, liberalismul burgheziei mari, iar reprezentanții celorlalte interese trec în opoziție. Între cei trecuți în opoziție sînt deci și reprezentanții micii burghezii. Cînd însă opoziția unită răstoarnă pe liberali, foștii reprezentanți ai micii burghezii se unesc cu liberalii-naționali, fără nici o concesie din partea acestor din urmă, și astfel mica burghezie rămîne fără acest stat major.

O altă grupare care a intrupat nevoile și aspirațiile clasei acesteia mijlocii au fost radicalii. Ba încă aceștia o reprezentau mai conștient și mai inteligent. Și această partidă politică avea o menire frumoasă în această țară, menirea de a strînge la un loc pe toți micii negustori și proprietari de pămînt într-un partid progresist, partid care, alături de muncitorimea organizată, să facă în țara asta unele îmbunătățiri numaidecît trebuitoare, îmbunătățiri fără de cari nu se știe unde o să ajungem.

Vasăzică existența acestui partid era posibilă pentru că la noi exista clasa care să-i legitimizeze această existență, clasa care să-l susție și pe ale cărei interese să le apere; și existența acestui partid ar fi fost un bine pentru țară, în genere, căci prin reformele făcute de el ar fi putut lecui întrucîtva starea mizerabilă în care ne aflăm, și pentru muncitorime, în specie, căreia i-ar fi fost de un mare ajutor în lupta ei...

Acestea sînt motivele pentru cari regretăm calea „platonice” pe care au apucat-o radicalii...

Acuma, tot elementul care ar fi putut forma acest partid progresist, de care vorbeam mai sus, va trece la deosebitele partide, și desigur ne pare rău de acea parte care va trece la partidele „istorice”...

Voim să fim bine înțeleși: nu spunem că radicalii și-au schimbat convingerile (și cu atît mai puțin că s-au vîndut). Știm bine că d. Panu, de pildă, voiește tot votul universal, că d. C. Bacalbașa nu a renunțat la impozitul direct etc., dar aceste reforme, cerute „platonice”, pe cînd în politica militantă faci guvernamentalism, sau, mai bine zis, conservatism, aceste reforme nu pot grupa un partid.

Un partid se face nu prin *inșirare de principii*, ci prin *lupta pe baza acestor principii*...

Deci, ceea de ce învinuim noi pe radicali nu este că și-au schimbat convingerile, dar că fac platonism din aceste convingeri, *lucrînd* cu totul altfel de cum cere realizarea lor.

Lumea nouă, supliment literar, an. I, nr. 7, 8 nov. 1894.

„Către „Lupta“

Într-un articol iscălit de d. C. Bacalbașa *, *Lupta* răspunde la cele două articole de la început ale noastre despre radicali.

Lupta declară : „Adevărul este că nu ne-am schimbat nici o iotă, nici din punctul de vedere al principiilor, nici din punctul de vedere al activității politice ; am schimbat frontul în raporturile noastre cu celelalte partide, și atîta tot...“ „O simplă chestiune de tactică momentană.“

Foarte bine.

Dar atunci întrebăm pe radicali :

1. Dacă la o alegere s-ar prezenta pe lângă candidatul conservator și un candidat socialist, și care ar avea chiar șansă de izbîndă la Roman, de pildă, radicalii vor vota împotriva conservatorilor alături de socialiști ?

2. *Lupta*, pe cînd făcea încă politică *platonică*, cum o numesc radicalii, lovea în fiecare zi în guvern, arătîndu-i greșala sau un abuz. Acuma, de cînd radicalii s-au unit cu guvernul, acest guvern a devenit atît de bun, atît de fără prihană, încît *Lupta* să nu-l mai atace ?

3. Dacă radicalii „nu și-au schimbat nici o iotă“ din punctul de vedere al *politiceii active*, atunci pentru ce ei înșiși, cînd s-au aliat cu guvernul, ne-au declarat că își schimbă modul *activității politice*, lăsîndu-se de „*platonism*“ ?

Un răspuns din partea confrăților radicali n-ar strica.

Lumea nouă, supliment literar, an. I, nr. 11, 13 noiembrie 1894.

* Const. C. Bacalbașa (1856—1935), în partidul radicalilor din 1888.

Contrazicere ?

Ziarul radical, prin pana d-lui C. Bacalbașa, îmi relevează o contrazicere. Nu-i vorbă, eu mă simt măgulit dacă d-sa a trebuit să caute cu lupa un mărunțiș, cînd eu spuneam în articolele despre radicali ceva mai mult decît dacă guvernamentalismul e mai întăi sau conservatorismul. Acuma să vedem contrazicerea.

Eu am spus că radicalii au „convîngeri“ democrate, dar că fac „guvernamentalism sau, mai bine, conservatorism“. D-l Bacalbașa crede că m-am contrazis din pricină că nu m-am „îngrijit de critica mea“. D-sa cere și grija de a arăta și ceea ce am „dorit“ eu să exprim și ne spune că dorința mea a fost să spun : „Conservatorism sau, mai bine, guvernamentalism“. Dacă aș fi spus astfel, dă a înțelege d-sa, nu mă contraziceam, deoarece „convîngeri“ radicale și politică „guvernamentală“ se împacă ; convîngeri radicale și politică „conservatoare“ nu se poate.

Să vedem cine are dreptate.

Declar pur și simplu că n-am „dorit“ ceea ce crede d-l Bacalbașa, pentru că n-am dorit să numesc pe radicali zestre guvernamentală. Am crezut că radicalii sînt guvernamentali, întrucît aliații lor, conservatorii, sînt la putere, dar că în momentul căderii conservatorilor de la putere, radicalii, alătura de conservatori, vor trece în opoziție. Deci esențialul e „conservatorismul“, nu „guvernamentalismul“. Dacă în *politica* radicală esențialul ar fi guvernamentalismul, atunci, cînd ar veni liberalii la putere, radicalii ar rămînea tot la guvern. Și asta eu n-o cred. Și de aceea am avut grijă să-mi exprim ideea clar și să spun : „guvernamentalism sau, mai bine, conservatorism“. Cred că vă veți convînge, d-le Bacalbașa, că m-am exprimat cum am și „dorit“...

Apoi, d. Bacalbaşa, pentru a arăta contrazicerea mea, se foloseşte nu de ceea ce i se pare d-sale c-aş fi dorit să spun, ci de ceea ce am spus. Îi mulţumesc pentru asta... D-sa zice că dacă eu spun că radicalii fac conservatorism — şi nu guvernamentalism —, atunci înseamnă că spun că şi-au părăsit şi convingerile. Nu ştiu de unde o scoate d-l Bacalbaşa. D-sa ar admite, cum aţi văzut, că, făcînd guvernamentalism, îţi poţi păstra convingerile; nu admite însă că, făcînd conservatorism, ți le mai poţi păstra... Dar îl vom mai întreba pe d-l Bacalbaşa, cînd faci în *politica activă* guvernamentalism, nu faci *conservatorism activ*? Atunci de ce atîta deosebire între aceste două curente? E deosebire numai atunci cînd conservatorii nu-s la putere — şi de aceea noi am zis guvernamentalism sau, mai bine, conservatorism; dar nu-i deosebire cînd conservatorii îs la putere — şi de aceea cînd vorbim de politica radicală putem, călcînd bineînţeles condiţiile unei nomenclaturi riguroase, să zicem că fac guvernamentalism.

Poate însă pentru d-l Bacalbaşa „conservatorism“ implică numai ideea de o sumă de convingeri teoretice... Atunci are dreptate. Dar ştim că conservatorismul implică şi ideea de activitate — şi despre astă parte am vorbit, şi atunci n-are dreptate.

Lumea nouă, supliment literar, an. I, nr. 13, 15 noiembrie 1894.

Tot către „Lupta“

Dăunăzi, ca răspuns la un articol al *Luptei* împotriva noastră, am pus ziarului radical trei întrebări.

În numărul său de la 15 noiembrie, *Lupta* răspunde la întrebările noastre, adică la două numai.

Să vedem ce răspunde și dacă răspunde bine.

1. Noi am întrebat pe radicali : *ce ar face dacă la o alegere ar avea în față un candidat socialist cu șanse de izbîndă și un candidat conservator ? Cu cine ar vota ?*

Organul radical, în loc de a ne răspunde la această întrebare categoric, se apucă să ne facă un mic curs de istorie contemporană despre o alegere de la Iași de acum trei ani. Ni se spune că atunci socialiștii s-au aliat cu liberalii, iar radicalii au luptat singuri, conservatorii abținându-se. Și că, deci, și socialiștii au luptat împotriva radicalilor ; așadar, voiește să adauge confratele radical, vom lupta și noi împotriva socialiștilor. Mă rog, de ce era nevoie de alegerea de la Iași pentru a ne da acest avertisment ? Dar soarta — căci ea e de vină — a voit ca *Lupta* să n-aibă dreptate cînd a făcut comparație între ceea ce am făcut noi acuma trei ani și între ceea ce au de gînd să facă domniile-lor acuma ; căci acum trei ani, la Iași, socialiștii *au voit să se alieze* cu radicalii, dar aceștia din urmă, cu toate *propunerile noastre, n-au voit*, căci junimiștii, cari i-au ajutat pe ascuns, le-au pus condiție ca, în schimbul ajutorului acestuia, pe sub mîină, să nu se alieze cu socialiștii. Deci tot d-voastră, domnilor radicali, ați fost aceia cari n-ați voit. Și chiar de ar fi fost altmîntrelea, ce s-ar fi întîmplat oare ? Alianța socialiștilor cu liberalii, o alianță pur electorală, echivalează oare cu alianța d-voastră *constantă* cu conservatorii ?

Apoi, d-voastră ne vorbiți de o „activitate politică favorabilă ideilor d-voastră“... Dar dacă-i așa, atunci cred că cel mai bun lucru ce-l puteți face când aveți de ales între un socialist și un conservator e să alegeți pe socialist, căci socialistul profesează aproape toate ideile d-voastră din program. Ar fi nostim de tot să alegeți, dintre un socialist și un conservator, pe conservator, sub cuvânt că așa cer „interesele partidului radical“. Interesele partidului radical stau în izbînda ideilor sale, și nu pricep cum izbînda unui conservator ar echivala cu izbînda ideilor radicale.

Deci, v-am ruga încă o dată să ne răspundeți clar :

Dacă la o alegere s-ar prezenta doi candidați, un socialist cu șanse de izbîndă și un conservator, pe care ați vota ?

2. A doua întrebare pusă ziarului radical este : *De ce „Lupta“, care înainte ataca strașnic pe guvern, acum nu-l mai atacă ?*

Noi credem că acest fapt nici nu poate fi pus la îndoială, căci toată lumea îl știe. Și ceream numa explicația. Credeam că divergența de păreri între noi și radicali va fi în privința explicației acestui fapt. Dar iată că radicalii contestă însuși faptul ! Acesta e un semn rău... Însemnează că domniilor-lor nu le prea convine „tactica“ ce o întrebuițează și preferă să o nege. Și, pentru a o nega, ne spun că „săptămîna trecută“ au atacat guvernul. Dar, din nenorocire, și Țara a „atacat“ tocmai în același chip pe guvern, spunînd chiar că se unește cu „confrății“ de la *Lupta* în privința cererii de a se publica înainte de deschiderea Camerelor toate proiectele de lege. Independența *Luptei* avînd-o și Țara, această independență nu pledează nici *pro*, nici *contra* radicalilor în chestia care ne preocupă. Dar dacă confrății radicali țin numaidecît să discute această chestie, această a doua întrebare a noastră, atunci să ne-o spună, și noi sîntem gata să dezgropăm trecutul *Luptei* din colecțiile ei, să-l comparăm cu prezentul, și atunci cred că vom fi satisfăcuți cu toții...

3. Dar noi am pus și o a treia întrebare *Luptei*, și anume : dacă radicalii pretind că nu și-au schimbat nici

o iotă din *activitatea lor politică*, atunci pentru ce acum două luni au declarat ei înșiși că-și *schimbă activitatea politică* și că se lasă de „platonism“ ?

De ce n-a răspuns *Lupta* și la această întrebare ? Și doară *Lupta* e foarte sistematică în alcătuirea unui articol : ea a luat întrebările mele, le-a numerotat și mi-a răspuns și la această biată întrebare din urmă ?

Lumea nouă, supliment literar, an. I, nr. 16, 18 noiembrie 1894.

Cine a învins ?

Un cetitor al confratelui nostru republican — literar * ne întreabă, printr-o scrisoare, ce părere avem noi despre un articol intitulat *Cine a învins ?*, publicat la 7.XI în ziarul republican.

„Este adevărat, se exprimă autorul scrisorii, că n-a învins nici *arta tendenționistă*, nici *arta pentru artă* ?

Este adevărat că nici *arta pentru artă*, nici *arta tendenționistă* n-a produs vreo producțiune ? Este adevărat că această lipsă de producțiuni este „o dovadă că n-a învins nici una“ ?

Vom satisface curiozitatea domnului care ne scrie.

Mai întâi, dragă cetitoriule, domni-ta nu știi termenii cari se întrebuintează în știință. Căci d-ta spui că a fost o luptă între *arta pentru artă* și *arta tendenționistă*. Dar asemenea luptă n-a existat. A existat o luptă între teoria artei pentru artă și între teoria artei tendenționiste.

Dar intenția d-tale a fost să ne întrebi care *teorie* „a învins“ ? Ei bine, îți răspundem scurt : *Arta tendenționistă* a fost așa de învingătoare cum poate fi de învingător un lucru care nici n-are împotriva cui lupta, căci dacă cetești revistele și ziarele ce se tipăresc în țară, dacă ai „acest noroc“, atunci îți vei fi aducând aminte că vrăjmașii de un moment ai *artei tendenționiste* au venit într-o bună și frumoasă dimineață și ne-au declarat verde, scurt și cuprinzător cum că domniile-lor „n-au artă“... Înțelege, dragă autor de scrisoare, că, după toate probabilitățile, *arta tendenționistă* „a învins“.

Ne mai întrebi, domnul meu, dacă faptul că nu s-a produs nici o operă în „anul acesta“ nici *cu*, nici *fără*

* *Adevărul literar* (1893—1895). Prim-redactor : A. Bacalbașa.

tendinți, ne întrebi, zic, dacă faptul acesta n-ar dovedi că n-a învins nici o artă? (adecă nici o teorie a artei).

După cele ce ai văzut mai sus, cum că teoria *artei fără artă* a rămas fără apărători, este de prisos să mai discut cu d-ta despre vreo „învingere“. Gîndește-te și d-ta de ce nu s-a produs nici un fel de artă... Ar fi o părere, cam hazardată, nu-i vorbă, dar care totuși se poate susține: aceea că n-au fost artiști „anul acesta“, căci artiștii se nasc, dragă cetitor, nu se fac... Dar, din întrebarea aceasta a domniei-tale, domnule al meu, te-am prins în flagrant delict de... nepricepere, cum s-ar zice.

Iată ce voiesc să spun: teoriile despre artă sînt rezultatul unor *analize* asupra artei, tot așa precum teoriile din chimie sînt rezultatele unor analize asupra fenomenelor chimice. Și după cum teoria, în chimie, nu poate schimba fenomenele chimice, ci numai le explică, tot așa și teoria artei nu poate schimba, condiționa arta, ci numai o explică.

Teoria *artei pentru artă* spune că arta — prin firea sa — n-are nici o tendință, teoria artei tendenționiste spune — și d-ta, care, mi se pare, ești tendenționist, trebuia s-o știi — că arta fără tendinți e imposibilă, că arta *are*, nu că *trebuie* să aibă tendinți. Dacă este așa — și trebuie să admiți că-i așa —, dacă este tendenționist —, atunci pentru ce mă întrebi dacă *arta tendenționistă* sau *arta pentru artă* (adică *teoria lor*) a produs sau nu vreo operă? Nu înțelegeți că este ca și cum m-ai întreba dacă cutare teorie chimică a produs sau nu vreun fenomen chimic?

Dar, e de tot nostim pentru un tendenționist ca domnia-ta cînd presupui că s-ar fi putut produce o operă de *artă pentru artă*. Vasăzică, dacă partizanii teoriei *artă pentru artă* ar fi atras la *teoria lor* pe vreun artist, acest artist, prin faptul că ar fi admis *teoria artei pentru artă*, ar fi *făcut artă pentru artă*?

Dar, domnule *tendenționist*, poate exista o operă de artă fără tendinți?

Votul universal și lupanarele moderne

În cursul acestei săptămîni s-a întîmplat, cum știm, un eveniment : discursul d-lui Nicolăiescu. Știți ce impresie a produs acest discurs asupra iluștrilor „reprezentanți ai poporului“ ? Iată, ne-o spune organul lui Claymoor* și al celorlalte cucoane *high-life* :

„Toate soluțiunile sale (ale d-lui Nicolăiescu) sînt în complet dezacord cu starea sufletească a lumii noastre politice, și discursul d-lui Nicolăiescu a fost ascultat cu o ureche distrată“.

Vasăzică toate suferințele țăranului, dorul lui de mai bine, toate acestea sînt în „complet dezacord cu starea sufletească“ a domniei-tale, domnule Burtă-verde, deputat român ! O spui singur fără obraz și fără rușine... Îți mulțumim, îți mulțumim, căci ai adevărit ceea ce spunem noi de atîta amar de vreme... Mai interesant este însă să vedem pentru ce d. Burtă-verde, deputatul român, patriotul național, politicul tricolor, pentru ce dumnealui ascultă „cu o ureche distrată“ ? Este beatițudinea digestiei care-l face distrat ? Este nemurirea sufletului care îl preocupă ? Sau cugetă la problema lui Kife Macheici al lui Gogol, despre mărimea oului de elefant ? Iată tot atîtea presupuneri cari ar putea să ne încurce, dacă Țara nu s-ar fi grăbit să ne lumineze cu o oră mai înainte.

Ați cetit desigur, în acest ziar, despre mîrșăveniile scirboase din București, despre fetele deflorate, despre senatorii *pezevenghi*, despre deputați și celelalte cuvîntătoare sus-puse, cari fac scandaluri în casele de toleranță, cu madamele și mai sus-puse ale „elitei“ sfinte, care-i la baza oricărei societăți, patria cea mică etc., etc.

* Claymoor-Mișu Văcărescu (1843—1903) întreținea la *L'Indépendance roumaine* rubrica *Carnet du high-life*.

Ei bine, toate acestea ne-au explicat și „distracția urechii“ d-lui Burtă-verde. Apoi, cum n-are să fie „distrat“ d. Burtă-verde, deputat în Parlamentul român, când are atâtea afaceri ?

D-ta, d-le Nicolăiescu, spui că țăranul trebuie să capete dreptul la vot ? Aș, fleacuri, copilării ! Ce sînt toate acestea pe lîngă... voluptatea Madamei... Cutary... ? Adaogi, nefericitule domn Nicolăiescu, că impozitul indirect nu-i drept. Ia lasă, d-le ! Nu vezi că d. Burtă-verde e „distrat“ ? Nu vezi că-i turburi reveria ? Nu-l vezi cum stă distrat zîbind în amintirea jaretierelor Madamei Istericopol ?

D-le Nicolăiescu ! Voiești să ții un discurs „în complect acord cu starea sufletească“ a d-lui Burtă-verde al nostru ?

Voiești să te asculte cu o ureche... Iacomă ? Vorbește atunci despre ceva mai pipărat, ceva „de lume“, căci, pentru Dumnezeu, țărani d-tale ne plictisesc !

Dar și voi, legiuitori și negustori de carne, părinți de familie și seducători de minore, luați sama și mai stăpîniți-vă, măcar în „sacrosanta incintă“ —, nu faceți exhibiționism...

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 31, 4 dec.
1894.

„Idealul“ lui Carada et C-ie

Chestia votului universal e, oarecum, la ordinea zilei.

Politicianii noștri au început să se preocupe de această cerință a democrației române și lucrul acesta ne bucură. Ne bucură pentru că asta dovedește că democrația e o putere pe care n-o poți nesocoti și cu care trebuie să stai serios de vorbă.

Colectiviștii noștri, diplomați de nu-i poate ținea pământul, și-au închipuit că ne vor trage pe sfoară și că vor putea să ne ungă ochii cu te-mieri-ce, fără să aducă însă nici o jignire interesului clasei burtă-verzimei colectiviste. Și-au mai închipuit că vor putea da o culoare mai simpatică partidului lor de negustori mărgeniți... și-au fabricat „idealul“ votului universal. Întrebați pe orice Carada* ce crede despre votul universal, și imediat boțul de carne și grăsime, numit „bărbat de stat“, se va ridica pe picioarele de dinapoi și vă va ținea, în rezumat, următorul logos : „A ! Votul universal ! Foarte bună idee... Și noi îl admitem, dar ca *ideal*, căci, vedeți acuma nu se poate : poporul e incult“... Și Caradaua în chestie te-a turtit...

Vasăzică simpaticii noștri colectivști doresc domnia inteligenței, pun, drept condiție de a lua parte la conducerea țării, cultura.

Și fiindcă acest „ideal“ a fost fabricat cu prilejul congresului liberal de la Iași, în 1892, apoi gândul ne duce la *proiectul de program* al acestui partid, în care proiectul paragraful relativ la legea electorală suna astfel :

1. *Vor fi alegători cu vot direct pentru senat toți românii majori, neizbiți de vreo incapacitate legală și cari*

* Eugeniu Carada (1836—1910), eminentă cenușie a partidului liberal, detestat de Caragiale, care se referă la el în articolul *Caradate și budatele*.

vor îndeplini îndoita condițiune: să fi terminat studiile în vreo școală primară a statului sau comunală și să plătească o contribuție anuală de 150 lei. Vor fi scutiți de a proba îndeplinirea condițiunii de capacitate aceia care prin funcțiunea ce ocupă sau au ocupat vor fi legalmente prezumpți că au această capacitate.

2. Vor fi alegători direcți pentru Cameră toți românii majori neizbiți de vreo incapacitate legală și cari, pe lângă aceeași condițiune de capacitate, vor plăti o contribuție anuală de 25 lei. Scutirile pentru proba capacității vor fi aceleași ca și pentru Senat. (Caradalele țin foarte mult la „scutirile acestea“.)

Acei care nu vor întruni condițiunile de mai sus vor vota prin delegațiune. Delegați nu vor fi decât acei ce știu a ceti.

Numărul delegaților nu va fi niciodată mai mare de o treime din numărul votanților direcți.

3. Vor fi alegători pentru consiliile județene și comunale toți românii majori din acel județ sau comună neizbiți de vreo incapacitate legală și cari plătesc o dare către stat și vor ști să cetească și să scrie.

Acest proiect de program, făcut de înaintații partidului, n-a fost admis, pentru motivul de tactică. Dar proiectul acesta fiind o manifestare nehibzuită, spontană, a dorințelor colectivștilor, ne dă tocmai ceea ce voim noi să aflăm: idealul și dorințele lor intime, adevărate. În acest proiect surprindem ceea ce ei nu vor să declare. Surprindem:

1. Că ei doresc ca puterea politică s-o aibă banul, iar nu inteligența, căci poți să fii profesor de universitate sau geniu (a nu se confunda profesor de universitate cu geniu), și, totuși, dacă n-ai avere și deci nu plătești darea de 150 franci sau măcar 25, trebuie să votezi indirect.

2. Delegații, reprezentanții poporului de jos și ai săracimei inteligente, să nu fie în număr așa încît să primejduiască puterea politică a celor cu avere, a celor ce pot plăti dările cerute.

Acesta este „idealul“ colectivștilor de a da puterea politică crîșmarilor și casapilor cari știu să iscălească și de a îndepărta de politică pe muncitori și pe oamenii in-

teligenți fără proprietate, ori care nu fac negoț. Și acest proiect, manifestare nechibzuită și spontanee a colectivștilor, ne arată adevăratul lor ideal. Dacă nu s-a admis proiectul, pricina este că s-au temut de proletariatul intelectual care, după acest proiect, fiind transformați în alegători indirecți, ar fi devenit un dușman primejdios colectivștilor — i-ar fi împiedecat de a ajunge la guvern...

Și, ca să nu tacă, au confecționat pirdalnicul de „ideal“...

Și partidul acesta de boieri, boierași, negustori și samsari, partidul acesta a cărui dorință e de a trece pe doctori și pe licențiați în rîndurile alegătorilor indirecți, partidul acesta ne vorbește nouă de cultură ca o condiție de a exercita puterea politică? Prea mult... colectivism, domnilor!

Lumea nouă, supliment literar, ediția a III-a, an. I, nr. 43,
17 dec. 1894.

Au învins !...

În sfârșit, burghezia noastră tricoloră și-a ajuns scopul. Ziarele guvernamentale de ieri ne-au arătat concesiile ce le-a făcut d. Carp în chestia legii minelor. Iar *Lupta*, care e în stare să fie destul de bine informată, ne spune că guvernul va face probabil și ultimele concesiuni ; ștergerea din lege a tuturor articolelor prin cari se prevede proteguitura muncitorilor mineri.

Se știe că toată campania împotriva acestei legi a fost dusă pe tema „streinismului“, a „mormintelor violate“ și altor palavrancisme de un gust îndoielnic... Ei bine, atunci de unde și până unde concesiile d-lui Carp în privința măsurilor proteguitoare pentru muncitori ? Sînt oare aceste măsuri proteguitoare niște atentate la „mormintele străbunilor“ d-lui Delavrancea, la „românismul d-lui Carada, ori la gloria Domnului Mihai Viteazul ? Nu. Vasăzică, din toată agitația cunoscută și făcută pe față, împotriva legii, nu urma nicidecum înlăturarea măsurilor proteguitoare... Și totuși, trebuie să presupunem o presiune grozavă asupra d-lui Carp, pentru ca să ne explicăm concesiile d-sale în această privință. Și această presiune desigur că a existat, pentru că o lege de proteguitura muncitorilor înțelegeți bine că nu poate conveni simpatizantilor noștri capitaliști... Dovadă că presiunea de care vorbim a existat ne-o dă gazeta ciocoiască *L'indépendance*, care, atît în virtutea obrăzniciei specifice, cît și a faptului că nu-i cetită de „popor“, a putut să spuie lucrul mai pe șleau și a declarat că asemenea măsuri de proteguitura sînt vătămătoare, pentru că dau naștere în sufletul muncitorilor la dorinți nerealizabile... Ceea ce înșamnă, mai pe românește, că o îmbunătățire în soarta muncitorului îi dă acestuia gustul de a trăi omenește și înțelegeți că atunci clientela lui Claymoor nu se simte tocmai bine.

Această nemulțămire a burghezimei noastre față cu o lege care dă nas muncitorilor ne explică ura cea mare împotriva proiectului d-lui Carp, ne explică tărăboiul și manifestările ridicule „cătredze”. Și fiindcă Dovlecii și Vițeii noștri n-au îndrăznit să spună pe față ceea ce-i ducea, apoi au alergat la vechiul și cunoscutul clișeu al „streinismului” față cu mormintele bunicilor mei, clișeu național, sub care simpaticul burghez român a știut să-și ascundă întotdeauna nesățioasa lăcomie.

Burghezimea liberală se bucură acuma că a învins pe Carp, pe de altă parte, însă, a pierdut un mijloc atât de bun pentru a face agitație contra guvernului. Ce vor face acuma? Vor putea oare să arate pe față că se bucură de ștergerea din proiect a articolelor care proteguiau pe muncitori? Dacă domnii liberali sînt democrați, după cum pretind, atunci îi rugăm să protesteze împotriva acestor modificări a proiectului d-lui Carp și să ceară ca măsurile protaguitoare să devină lege... Dar nu vor face-o aceasta liberalii, pentru că, cum am spus, tocmai aceste măsuri îi dor pe domniile-lor. Și articolele relative la protegurea muncitorilor date dracului, opoziția liberală împotriva legii d-lui Carp nu va mai avea ca mobil decît dorul de buget. Noi, însă, noi vom lupta din toate puterile împotriva unei legi care este menită a îmbogăți o sumă de Burtă-verzi, fără ca măcar o singură măsură folositoare să fie luată pentru acei nenorociți cari își vor pierde viața și sănătatea muncind pentru a îndulci traiul unei mini de exploatare naționali și străini.

Pe de altă parte, trebuie să o declarăm că eram siguri întotdeauna că burghezimea noastră nu va face nemica pentru muncitori. Căci știam că, întotdeauna cînd e vorba de „crearea industriei naționale”, politicienii noștri nu se gîdesc decît la încurajarea exploatarei nerușinate a bogățiilor și poporului acestei nenorocite țări... Cînd e vorba de capitaliști, apoi „legea pentru încurajarea industriei naționale” le dă tot ce le cere inima — dar ați văzut ceva pentru muncitori?

Cît despre d-l Carp, socotim că d-sa se va convinge că utopiile n-aduc nici un folos nimănuia. D-sa își închipuia că va trece o lege în care sînt puncte la care

burghezia din Apus n-a cedat decit silită și de frică ?
Dar asta e culmea naivității !... Și ambiția intransigentului Carp a fost victima naivității lui...

Reformele folositoare muncitorului le vor *lua* muncitorii ; nu le va da nici Cantacuzino *, nici Carada !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 73,
21 ianuarie 1895.

* Gh. Gr. Cantacuzino (n. 1837), președinte al Senatului în 1895 ; Gh. C. Cantacuzino (n. 1845), ministru de finanțe în cabinetul Dim. A. Sturza de la 4 octombrie 1895.

Să fim circumspecți !

Noi avem tristul obicei de a împrumuta totul din Apus : socialism, criză etc.... Stăpinit de această idee, am cetit azi în *Petite République* cum că deputații socialiști *Marcel Sambat* și *Vaillant* * au făcut o dare de seamă înaintea alegătorilor lor despre mandatele lor...

Iată un obicei rău !

Închipuiți-vă că deputații noștri indigeni ar începe să imiteze pe confrății lor... socialiștii din Franța... Ar fi o calamitate, ar fi culmea scandalului și o imoralitate... Auzi dumneata, parcă-i nevoie să spui numai de cît ce se petrece la Hugo și ce vînzare face Djaburov !?

Să fim circumspecți, domnilor !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 73,
21 ianuarie 1895.

* Edouard Vaillant (1840—1915), membru al Comunei din Paris, deputat din 1893.

Cu parul ?

Un „țaran“ (!?) din plaiul Prahova scrie o corespondență în *Românul** în care spune că dacă legea d-lui Carp se votează, atunci țăranii vor lua „arme din cui“ spre a lupta împotriva exploatatorilor minelor.

Acest pretins „țaran“, care face în corespondența sa politica colectivistă (iertăți cacofonia, e în natura lucrurilor), ar face bine să nu arunce pornirile anarhiste în spinarea țăranilor, cari, la urma urmei, n-au nici o vină cu chestia divorțului dintre Carada și buget.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 73,
21 ianuarie 1895.

* Ziar liberal, condus din 1892 pînă în 1901 de Vintilă C. A. Rosetti (1853—1916).

Tactica noastră

Cînd zicem „tactica noastră“ ne gîndim imediat la chipul activităţii noastre întregi. Şi, în adevăr, partidul socialist, ca oricare altul, trebuie să aibă o tactică internă, ca să zic așa, care stă în organizarea partidului, și o tactică externă, adică o poziție hotărîtă și chibzuită, față cu celelalte partide, căci social-democrația română, chiar în actualul stadiu al dezvoltării sale, dispune totuși de o putere politică, care, bine întrebuințată, poate să ducă un folos clasei muncitoare, folos care trebuie să fie criteriul întregii noastre activități.

În acest articol voim să spunem cîteva cuvinte despre această tactică, pe care am numit-o externă, și anume despre tactica noastră față cu partidele mai înaintate... Despre tactica noastră față cu „partidele istorice“, cum își zic domniile-lor, am vorbit adesea în *Lumea nouă*, așa că cetitorii noștri ne cunosc îndeajuns părerile.

Pentru ca să vedem ce tactică putem urma față cu partidele mai înaintate, trebuie să vedem ce reprezintă ele, care este chipul lor de a face politică și să vedem dacă alianța cu dîsele folosește interesului muncitorilor.

Avem mai întai partidul radical, partid care reprezintă interesele micii burghezimi românești, clasa ingenucheată economică și pusă și ea, întrucîtva, sub tutelă politică.

Prin poziția sa, această clasă, politică, trebuie să fie foarte democratică, căci pentru a căpăta un rol în stat are și ea nevoie de cea mai mare parte din cererile politice ale muncitorilor. Deci și partidul care o reprezintă, radicalii, trebuie să fie un partid foarte înaintat — și programul lor e așa.

Din acestea s-ar părea că o alianță a partidului muncitorilor cu radicalii e lucrul cel mai firesc. Dar... este

un dar la mijloc..., radicalii au socotit că pentru realizarea programului lor, clasa cu care trebuie să se unească este clasa burgheziei conservatoare, iar nu clasa muncitorilor, și din această pricină noi acum nu mai putem face alianță cu dînșii, *căci noi credem că pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor nu putem cere sprijinul burgheziei...*

Altcineva cu care putem face alianță e gruparea de la *Adevărul**. Această grupare, în adevăr, e democratică, dar ea nu reprezintă un partid, și prin urmare nici nu poate fi vorba de vreo alianță — decît numai doară de gazetărie.

Ne-au mai rămas liberalii democrați, despre cari s-a făcut atîta zvon în timpul din urmă. Liberalii sînt un partid tare, și o sciziune care i-ar împărți în două ar aduce, desigur, în partea înaintaților, un contingent de partizani. Așa că o grupare liberal-democratică ar avea avantaj și asupra radicalilor, pentru că presupunem că ea n-ar avea nici o legătură cu conservatorii (cu liberalii tot așa, deoarece s-ar despărți de dînșii), și ar avea un avantaj și asupra grupărei republicane de la *Adevărul*, avantajul de a fi *un partid*. Prin urmare, singurul partid despre a cărui alianță poate fi vorba este prezumtivul partid liberal-democrat.

Acestea sînt motivele pentru cari Nădejde a declarat, mai zilele trecute, că socialiștii nu au încredere decît într-o alianță cu liberalii democrați...

A, dacă radicalii n-ar avea utopia să creadă că pot împăca capra cu varza, că pot lucra în interesul celor de jos cu ajutorul celor de sus!... atunci firește că alianța cea mai naturală ce ar putea-o face socialiștii ar fi cu radicalii.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 74,
22 ianuarie 1895.

* *Adevărul*, ziar democratic republican condus din 1895 efectiv de C. Mille (1862—1927), care tocmai părăsise rîndurile partidului socialist, din cauza unor divergențe cu I. Nădejde.

Aşa, domnilor !

Românul a luat hotărîrea să fie sincer, ceea ce ni se pare vrednic de toată lauda.

Să vedeţi.

Timpul, organ „reacţionar“, pretinde că : „S-a spus cetăţenilor că conservatorii vor să modifice articolul 7 din Constituţie ; să ia proprietăţile particulare pentru a le vinde evreilor ; că vor să primească 1.000.000 de germani în ţară şi să exproprieze pe toţi însurăţei şi alte multe enormităţi. Aceeaşi propagandă se face în toată ţara de către agenţii colectivişti cari înşală lumea cu asemenea bazaconii.“

Ei bine, ştiţi ce răspunde *Românul* la aceasta ? Ascultaţi : „*Bazaconii de cari vrea să vorbească oficiosul nu vor întârzia de a deveni o realitate şi deci adevăr au grai liberalii*“.

Care vasăzică, organul „continuatoarelui“ nu se sfişeşte nicidecum de a spune verde cum că partidul lui Mitiţă * aţîţă lumea cu minciuni.

Aşa, domnilor, fiţi sinceri, nu mai faceţi diplomaţie... Lăsaţi-o dracului !...

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 76,
24 ianuarie 1895.

* Dim. A. Sturdza (1833—1914), şef al partidului liberal din 1892, prim-ministru între 1895—1896.

Învățămintе

Noi am spus întotdeauna că statul e delegația, e însărcinatul de afaceri al unei clase, al clasei care ar putea economică în mână. Vräjmașii noștri însă au negat-o neconținut. Dar faptele n-au încetat niciodată a-i dezminți. Și un exemplu recent ne dă dovada cea mai clară a celor susținute de noi.

Voiesc să vorbesc de starea muncitorilor tipografi de la Imprimeria statului, stare care a silit pe aceștia din urmă să se pună în grevă.

Cetitorii noștri cunosc exploatarea acestor muncitori : în ziarul nostru am arătat cum lucrătorii de la Imprimeria statului sînt supuși la tot felul de ore suplimentare etc.

Ei bine, dacā statul e reprezentantul întregii națiuni, și nu al unei clase, atunci pentru ce exploatează pe muncitori ca cel din urmă capitalist ? Pentru ce nu dă muncitorilor tot produsul muncii lor ?

Răspunsul este foarte simplu : pentru că statul, reprezentînd clasa stăpînitoare, este tipul burghezismului, este capitalistul cel mai mare, și ca atare nu poate decît să exploateze, să deie tonul chiar al acestei exploatări...

Un adevăr atît de simplu..., dar dacā au tot *interesul* să nu-l înțeleagă !...

Lumea nouă, supliment literar, ediția a III-a, an. I, nr. 77,
25 ianuarie 1895.

Exploatare... națională

Un prieten al nostru din județul Tecuci, interesându-se de relațiile dintre crișmari și țărani, ne trimete niște date foarte interesante, din care se vede că, pe lângă toate exploatările, a cărora victimă este țăranul din partea stăpînilor săi „naturali“, el mai este încă jupoiat și de negustorii din sate. Și ceea ce se petrece în județul Tecuci, unde a cercetat prietenul nostru, desigur că se întîmplă în toată țara, căci județul Tecuci n-are doară o situație specială. Lucrul apoi este foarte interesant și pentru „antisemiții“ noștri, cari dau vina tuturor relelor numai pe „jidani“. Exploatarea nerușinată, făptuită de negustorii „români“ din sate (evreii n-au voie să vîndă în sate), ne arată că românul, ca și evreul, are un talent strașnic de a pungăși legal, atunci cînd are onoarea să fie Burtă-verde sau candidat la așa ceva...

Prietenul din Tecuci ne scrie că negustorii circiumari din acel județ vînd pînea cu 40 de bani kilogramul, pîne cumpărată de ei cu 20 de bani. Vasăzică un cîștig numai de sută la sută, cîștig de pe spinarea țăranului.

Rachiul, pe care îl cumpără cu 1 franc litrul, îl amestecă în proporție de o jumătate litru apă la un litru rachiu. Și vînzînd 10 bani jumătate de decilitru (cantitatea obișnuită de țărani), urmează că ei vînd cu 3 franci litrul de rachiu, pe care l-au cumpărat cu 1 franc. Un cîștig modest, vasăzică, de 200 la sută!

Exploatare curat națională.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 77,
25 ianuarie 1895.

Țărani interziși !

Dăunăzi spuneam că *Independența* * a fost singurul ziar ce a spus pe față care-i durerea capitaliștilor noștri față cu legea minelor d-lui Carp. Poziția specială a *Independenței*, faptul că nu-i cetită de păturile mai de jos, îi dă puțința întotdeauna de a fi cît se poate de sinceră — cînd e vorba de muncitori. Această sinceritate ne folosește foarte mult, căci mărturisirile ei ne dispensează de a ne mai bate capul cu cine știe ce analiză și ipoteze în o mulțime de chestii.

În numărul-i de aseară, ziarul francez, vorbind de agitațiile liberalilor în contra legii minelor, face niște mărturisiri în adevăr prețioase, atît de prețioase, încît răscumpără pe deplin cinismul ciocoiesc cu care sînt făcute.

Independența hotărăște o dată pentru totdeauna că :
„Satele să fie lăsate în afară de luptele noastre politice, pe care nu le înțeleg. Țăranii noștri sînt încă ne-vîrstnici, și nouă (lui Claymor, n.r.), nouă tutorilor reprezentanților lor, ne incumbă discuția și rezolvirea problemelor statului, chiar acelora cari îi privesc pe țărani mai de aproape.“

Auziți, în țara noastră, unde toți cetățenii sînt „egali“, unde toți „votază“, unde avem deputați ai Colegiului al III-lea, alesi — cum pretind clienții *Independenței* la zile mari și mai ales grele — de țărani, auziți, în această țară, țăranii să nu se ocupe nici cu „ceea ce-i privește de aproape“ ! Dar atunci, cum are să știe țăranul pe cine să voteze ? Noi am spus-o întotdeauna : stăpînitorii au tot interesul să ție pe muncitori sub „tutelă“ (cuvîntul *Independenței*), să-i îndepărteze de viața politică, adecă să-i împiedice a se îngriji de nevoile lor. Protivnicii noștri

* *L'Indépendance roumaine.*

ne-au răspuns că ăsta-i un neadevăr pe care îl spunem ca să învrăjbim clasele. Ei bine, iată, acum a spus ei înșiși, pe franțuzește, ca să nu înțeleagă mojiicii și mitocanii.

Și vai de acela care ar îndrăzni să aducă la conștiința intereselor lor pe „inconștienții“ muncitori ! Căci, iată ce le făgăduiesc boierii în același ziar franțuzesc și imper-tinent :

„Credem că, a priori, fără a cerceta dacă indivizii so-siți într-un sat sînt de bună sau rea-credință, autoritățile trebuie să-i apuce de gît...” „Căci fiind dată starea de ig-noranță a populației noastre de la țară, nu poate fi vorba serios de o propagandă de convingere.”

Vasăzică lucrul e clar : dacă te duci să luminezi pe ță-rani asupra nevoilor lor, autoritatea pune laba pe tine, pentru că țărani... nu-s luminați !...

Asta-i logică boierească și e nostimă de tot.

Așadar, domnilor, ne-am înțeles : la noi domnește o oligarhie infimă, care, pentru păstrarea privilegiilor ei, e în stare să calce și legi și tot...

Vă mulțămim pentru sinceritate !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 78,
26 ianuarie 1895.

Convențiile scelerate

Lupta politică a socialiștilor dă roade din ce în ce mai frumoase. În războiul parlamentar, clasa muncitoare capătă succese tot mai strălucite.

Cetitorii *Lumei nouă* cunosc afacerea scandaloaasă a convențiilor cu compania C.F. de Sud, convenții calificate de socialiștii francezi de „scelerate“. În numărul nostru de alaltăieri * am arătat că deputatul socialist Millerand ** a cerut și a căpătat numirea unei comisii de 33 care să ancheteze pungășiile comise în dauna statului de către fostul ministru al lucrărilor publice, Raynal.

Procedarea lui Millerand are o însemnătate imensă. Nu este vorba numai de demascarea unui „știlp“ al burgheziei franceze și al unui mîncător de socialiști, nu este vorba numai de milioanele frustrate statului francez, este vorba de ceva mai mult. Millerand, în discursul său, spune că : „Dacă n-ar fi alt interes la mijloc decît de a ști dacă un ministru de lucrări publice a comis cutare sau cutare crimă, nu m-aș fi suit la această tribună. M-am ridicat pentru că o chestiune mai gravă este în joc. Nu vedeți că de la răspunsul ce se va face acestei anchete va rezulta pentru țară o consecință incalculabilă ? Dacă se stabilește că companiile au întrebuintat mijloace frauduloase pentru a-și asigura un concurs în această Cameră, atunci înseși convențiile cad.“

Și dacă înseși convențiile cad, din pricina pungășiilor de cari au fost însoțite, atunci principiul însuși al convențiilor cade, și deci cade și putința existenței companiilor private. Dar socialismul a fost întotdeauna împotriva acestor companii și chiar a înscris în programul său :

* *Lumea nouă*, nr. 77, 25 ian. 1895, articolul *Anchetă pentru Raynal*, semnat M.D. (M. DaŃin, M. Carp).

** Alexandre Millerand (1859—1943), fost prim-ministru și președinte al Republicii.

monopolizarea de către stat a serviciilor publice, pentru că, prin sistemul companiilor, națiunea e frustrată în folosul citorva capitaliști.

Vedem dară că socialiștii din Franța s-au folosit atît de ghibaci de afacerea C.F. de Sud, încît nu numai că au trîntit miniștri și au compromis o bună parte a burgheziei, dar încă au deschis drum și pentru îndeplinirea unui punct însemnat din programul practic.

Pentru burghezia panamisto-oportunistă, această tactică a socialiștilor trebuie să fie de foarte rău gust. Și desigur că Raynal găsește că „Millerand a răpit cu discursul său un timp prețios pentru Cameră“...

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 79,
27 ianuarie 1895.

Regele și partidele

La noi în țară, clasele fiind bine definite, nu avem nici partide burgheze „de clasă“. De unde urmează că cele două „mari“ partide de „guvernămînt“, liberal-național și conservator-național, nu reprezintă, se poate zice, două clase deosebite. Ele reprezintă una și aceeași adunătură de exploatare de tot felul și, dacă se deosebesc întru ceva, apoi acel ceva este chipul de a lucra pentru mai marea exploatare a acestei nenorocite țări.

Dacă este așa, atunci pentru ce două partide? Pentru că n-ar face o asociație monstră de exploatare? Răspunsul e foarte simplu. Pentru că ei „sînt așa de lacomi, încît le este peste putință de a se sătura toți deodată“. Din această pricină s-au împărțit în două tabere.

Acest *sistem* de exploatare, care îi împacă pe toți, a fost idealizat prin vestita teorie a „celor două partide istorice, singure cu drept de a guverna în această țară“, teorie explicată de nu știu care conservator astfel: „la noi în țară norma după care se schimbă cele două partide este următoarea: un partid vine la putere cu o sumă de proiecte de îmbunătățiri și, cînd le îndeplinește, atunci partidul trece în opoziție, pentru a da loc celui alt, care a venit cu alte proiecte de îmbunătățire...“ și așa mai departe...

Cum vedeți, teoria e foarte nostimă, are și ceva ingenios. Dar are un mic defect: acela de a nu corespunde cu realitatea, defect observat desigur și de către autorii ei.

Adevărul este altul. Schimbarea celor două partide burgheze la cîrma țării se datorește altui fapt. Un partid cînd e la putere e dator să îndeplinească două condițiuni: să se poarte bine cu puterile străine, cari dau tonul în Europa, și să jupoiască țara așa încît să nu producă nemulțămiri zgomotoase, vărsări de sînge etc...

Imediat însă ce un guvern nu mai este agreat de „Europa“, sau nu mai ține măsura permisă a exploatărei, atunci partidul cade. Și scriind aceste rânduri, ne vine în minte poziția unui voievod fanariot față cu sultanul : voievodul avea voie să fure și să jupoiască oricât, cu condiția să nu facă încurcături cu puterile străine și să nu deie loc la răscoale.

Am zis că un guvern, dacă nu ține sama de cele două condiții, cade. Și nu cade prin voturile vrăjmașe ale „țării“, o, asta niciodată. Cine a văzut în țara românească un guvern trântit în alegeri ? Cade pur și simplu prin voința regelui, „arbitrul dintre partide“, adecă *însărcinatul* să observe dacă guvernul n-a călcat cele două condiții.

Am zis că voința regelui schimbă partidele la guvern. Dar de aici nu urmează că această voință este liberă, și de aceea am subliniat mai sus cuvântul *însărcinat*. În adevăr, regele este însărcinatul, reprezentatul clasei noastre stăpînitoare întregi, precum și a acelei părți din Europa care ne guvernează. Și de aceea purtarea regelui nu poate fi decît rezultanta raportului dintre clasa noastră burgheză și străinătate. Iată de ce socotim noi că se înșală aceia cari dau toată vina pe rege, pretinzînd că el face ce vrea în această țară. El face nu ce vrea *el*, dar ce vrea burghezia noastră și Europa sau, mai bine, ceea ce rezultă din aceste două voinți. Și dacă regele nu se poartă constituțional, apoi aceasta se întîmplă tocmai la schimbarea guvernelor, ceea ce se explică perfect prin cele zise mai sus.

Politicianii noștri, știind foarte bine cele spuse de noi mai sus, cearcă din cînd în cînd pe rege prin cite un acces de antidinasticism, de aceea, în opoziție, nici un partid nu s-a putut opri de a înjura pe rege.

Aceste cîteva considerații ne vor explica situația noastră de față. Dar aceasta pe mine.

Echilibrul politic

Am văzut în articolul de ieri ce condiții trebuie să îndeplinească un partid pentru a putea sta la guvern. Am văzut că aceste condiții sînt două : să aibă încrederea și sprijinul părții dominante din Europa și să nu întreaacă măsura exploatărei țarei.

Să vedem acuma dacă partidul conservator îndeplinește sau nu aceste două condițiuni. Dacă le îndeplinește, atunci desigur că poziția sa este sigură, dacă nu, atunci... norocul liberalilor.

Să vedem mai întăi condiția întăia.

Acuma partea Europei care dă tonul, care are supremația, este Tripla Alianță. Guvernul nostru, partidul conservator, cu toată simpatia sa pentru ruși, a fost nevoit, pentru a putea sta la cîrmă, se devie partizan al Triplei Alianțe. De-ar fi stăruit în ruso-filismul său, n-ar fi putut sta la putere, căci n-ar fi îndeplinit condiția întăia : bucurarea de încrederea părții Europei care preponderază. Prin politica sa externă, prin chipul cum s-a purtat față cu mișcarea națională, guvernul n-a adus nici un prilej Triplei Alianțe de a fi nemulțumită. Vasăzică, partidul conservator îndeplinește condiția întăia pentru a sta la guvern.

Este drept că liberalii au căutat, pe de o parte, să compromită pe guvern față cu Tripla Alianță, iar pe de altă parte, au făcut ochi dulci Rusiei pentru a speria pe aceeași Triplă Alianță, dar n-au avut nici un succes, căci faptul denunțat de d. Sturdza (denunțarea sumelor date de guvern pentru mișcarea din Ardeal) era deja și a fost mai apoi răscumpărat prin perfecta credință păstrată de guvern Triplei Alianțe. Iar ochii cari cătau galeș către Rusia se întoarseră repede către Tripla Alianță implorîndu-i iertarea. Nu-i vorbă, vor fi mulți liberali — poate cari se uită și acuma către Rusia, dar socoteala lor e

greșită, pentru că Rusia e pe planul al doilea, ceea ce d. Sturdza știe foarte bine.

Prin politica externă, deci, partidul liberal n-are șansă să vie la putere.

Să vedem acum dacă a călcat condiția cea de a doua, dacă n-a împins jupoierea nenorocitului popor român până a-l face să țipe, căci în această *tactică* de a exploata stă toată filozofia guvernământului în România. Fiindcă dacă întreci măsura, atunci clasa capitalistă începe a suferi jigniri din pricina prea pronunțatei degenerări a poporului, care degenerare poate aduce mișcarea cîștigului Burtă-verzimei noastre. În alte țări, măsura exploatarei e condiționată și de rezistența conștientă, de organizarea muncitorilor, fapte cari la noi lipsesc aproape cu desăvîrșire.

Exploatarea muncitorilor din România, cari în imensa majoritate sînt țărani, se face pe două căi : prin stăpînii imediați, individuali, proprietari, arendași și prin colectivitatea acestor stăpîni : statul. Cea dintîi exploatare e reprezentată prin plus-valoarea furată legal și ilegal, cea de a doua, prin tot felul de dări. Un guvern poate până la un punct să o tempereze, să o mărginească pe cea dintîi și mai mult încă pe cea de a doua, dările.

Guvernul conservator n-a făcut nemica pentru mărginirea jupoierei țărănilor de către proprietari, căci legea tocmelilor agricole a d-lui Carp a fost atît de ciuntită, încît nu mai conține nici o îmbunătățire pentru țărani.

Cît pentru mărginirea celei de a doua exploatare, din partea statului, guvernul, deși putea face mai mult, n-a voit s-o facă, ba încă a îngreuiat și mai mult dările prin legea maximului. Acest nou pas în exploatarea țărănimii a făcut să se imple de bucurie liberalii. Ei au socotit momentul oportun de a răscula satele și deci a răpi guvernului una din condițiile sale de existență. Și, în adevăr, răscoale s-au întimplat. Însă pesemne ele nu au fost socotite ca suficiente pentru ca guvernul să cadă, și de aceea liberalii acum aleargă la nouă răscoale. Și legea minelor este prilejul pentru această dorință. De aici scandalul desfrînat al liberalilor față cu această lege. Nu-i vorbă, sînt și măsurile proteguitoare pentru muncitori, cari îi dor pe burghezii liberali. Dar, politicește vorbind, furia lor împotriva legii minelor este o furie prefăcută, este un mijloc de a procura răscoale, *singurul*

mijloc de a ajunge la guvern. Pe de altă parte, liberalii știind că regele este acela care e dator să simtă momentul de a schimba un guvern, în nerăbdarea lor de a pune mâna pe buget, ei au început să-l atace, și prin aceasta să-l silească a-i chema pe dînșii la putere.

Iată dar cum se explică situația politică prezentă: agitațiile liberalilor, zvonul ce au răspîndit că vor aduce „poporul“ la Senat, la discuția legii d-lui Carp, precum și accesele de antidinasticism, accese mai acute în *Naționalul* decît în *Voința națională**, pentru că această din urmă gazetă are de respectat mai multe condiții diplomatice, ca una ce este monitorul partidului care va veni mîne la putere și va trîmbița cel mai sincer dinasticism.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 81,
29 ianuarie 1895.

* *Ziar liberal*, apărut în 1884 sub direcția lui Gh. C. Cantacuzino. După 1900, condus de I. Nădejde.

Gura păcătosului

Voința națiunii, într-un articol teribilo-ironic la adresa *regimului regal*, face o mărturisire prețioasă, care justifică încă o dată adevărul proverbului la care face aluzie titlul articolașului de față.

Enumerînd mijloacele electorale de care poate dispune acest „regime care“ etc. cearșaful național și liberal al d-lui Mitiță Gorceakov * vorbește și de „numărul funcționarilor care în toată țara ajunge la cel puțin o treime din numărul celor înscriși în cele două prime colegii !!...“

Și cînd „regimele național“ se va îndeplini, probabil că cele „două prime“ colegii vor fi compuse tot ca și acuma, și prin urmare probabil că autorul articolului din cearșaful în chestie nu va fi luat bine sama ce scrie.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 83,
1 februarie 1895.

* Poreclă dată lui D. A. Sturdza, politician rusofil (prințul Alexandr Gorceakov fusese ministru de externe, unul din reformatorii Rusiei după războiul Crimeii).

8 ore în mine

Azi se începe la Senat discuția legii minelor. Știm dinainte că această discuție nu va prezenta nici un interes, mai întâi pentru că discuțiile acestui venerabil sinod nu se pot împăca cu așa ceva și, al doilea, pentru că opoziției liberale nici prin gând nu-i trece să combată legea din punct de vedere al folosului sau nefolosului ei... Opoziția, desigur, va reedita celebrul manifest „cătrepără”, va repeta liturgiile și parastasele pentru „strămășii” d-lui Carada... și se va retrage, pentru ca să nu se facă complice „la violarea constituției noastre”, supra-numită de unii și „pact fundamental”...

O singură nădejde însă ne mai rămîne : este d. Panu. În programul radical sînt o sumă de cereri pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor, între acestea, cea mai însemnată e *ziua de lucru de 8 ceasuri*...

Iată un fericit prilej pentru d. Panu de a-și manifesta părerile sale și de a face agitație pentru programul său.

Sîntem siguri că d. Panu va lua cuvîntul în discuția acestei legi și că, prin urmare, democrația își va spune și ea cuvîntul.

Desigur că bunicii din maturul corp vor holba cu mirare ochii la auzul acestor drăcovenii, ca *8 ceasuri de muncă*... Va fi un spectacol nostim la Senat : să mergem cu toții !!

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 83,
1 februarie 1895.

Marfă veche

Cînd un negustor e în primejdie de a rămînea cu marfa nevîndută în prăvălie, atunci are două chipuri de a se desface de dînsa : sau îi scoboară prețul, face o „desfacere totală“, sau îi schimbă eticheta. Și desigur că amîndouă mijloacele la un loc duc și mai repede la scop...

Regula se aplică la tot felul de marfă, deci și la marfă intelectuală.

Aceste cîteva considerații pot, singurele, să ne explice geneza *Gazetei poporului**, gazetă a 5 parale. Cercetați întăiul său număr, apărut azi, și veți recunoaște îndată că aveți de a face cu o marfă veche, cu o marfă pe care n-o mai voiati. Veți găsi, chiar de la întăiul rînd, al întăiului articol, același „regim reacționar, care prin intrigă și teroare stăpînește țara de fapt... etc.“. Veți recunoaște stilul *Voinței naționale*, al *Naționalului*, al oratorilor de la Bîrlad, Severin, Călărași...

Și dacă marfa aceasta e veche, dacă ea are deja o firmă sub care se vinde, firma *Voinței naționale*, pentru ce, atunci, *Gazeta poporului*? Pentru că, cum am spus, cînd marfa nu se mai vinde, atunci îi scazi prețul și-i schimbi și eticheta. Din 15 bani scobori la 5 și din *Voința națională* o poreclești *Gazeta poporului*.

Aceasta se înțelege perfect. Ceea ce însă se poate pricepe mai greu este această perfectă identitate de stil ce se observă în toate gazetele lor, în toate discursurile lor. Desigur că fiecare membru al „marelui“ partid, cînd scrie o scrisoare de familie sau cînd vorbește cu vătaful său, vorbește într-un stil propriu al său, căci *stilul este omul*, și oamenii se deosebesc. Imediat însă ce este vorba de politică, toți au același stil, care stă în combinarea deose-

* (1 febr. 1895—16 ian. 1896). Semnatarii programului : Delavrancea, V. M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol, Ion Bianu.

bită a vreo 28 de propoziții ca : „națiunea să vegheze“, „reacțiunea și-a ascuțit ghearele“, „reintrarea națiunii în posesiunea de sine“ etc. Avem, prin urmare, un fenomen curios : *un stil mai întâi de partid* și, apoi mecanic, ca să zic așa.

Explicația acestui fenomen de psihologie literară mi se pare atât de interesantă, încît voi încerca-o într-un număr literar al acestui ziar.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 84,
2 februarie 1895.

Dezarmare în perspectivă

În luptele noastre politice, arma cea mai principală este injuria și calomnia. Dacă poți spune de adversar că-i un pungaș, hoț, falsificator de acte publice, violător de femei și morminte, atunci ai desigur oarecare șansă de izbîndă.

Lucrul se explică foarte ușor, avînd în vedere pe cei ce fac politică, precum și pe aceia cărora se adresează politicianii noștri. Politica, se știe, o face numai o clasă la noi. Cele două tabere politice reprezintă, vrasăzică, aceeași clasă. Apoi, atunci este evident că lupta între taberele politice nu va putea fi pusă pe tărîmul luptei între interesele a două clase deosebite. Și chiar de ar fi două clase burgheze deosebite, tot n-ar putea politicianii noștri să pună lupta pe acest tărîm, căci atunci ar declara că recunosc antagonismul între clase, lucru de care se păzesc ca dracul de tămîie.

Dacă nu pot pune lupta pe deosebirea intereselor de clasă, atunci ar rămînea să se lupte pe tărîmul concepțiilor deosebite asupra deosebitelor chestii. Dar nici calea asta n-o pot urma, mai întăi pentru că-i foarte grea pentru politicianii noștri (puneți alătura cuvintele *concepție* și *politician* și vei înțelege greutatea) și apoi pentru că pătura care poate face politică, la care se adresează politicianii, e atît de incultă, atît de nedepinsă cu chestiile ideale de cugetare, încît lupta pe tema concepțiilor n-ar avea nici o șansă de a atrage partizani.

Atunci desigur că rămîne injuria, calomnia. Aceste arme sînt cele mai potrivite atît cu starea sufletească a politicianului nostru național, cît și cu cea a păturei care face politică. Injuriile, nu numai că-i plac burghezului român din punct de vedere... emoțional, dar îi slujesc și ca singurele mijloace de orientare politică. El știe că a pus la cîrma statului oameni cari să administreze averea

și să-l ajute să se îmbogățească. Și cum un pungaș nu poate fi un intendent priincios, tot interesul dușmanilor guvernului este de a-i arăta burghezului nostru alegător că intendentul lui este un pungaș. Iată de ce injuria e singura armă de a-și face partizani între alegătorii colegiilor privilegiate.

Bineînțeles că un guvern nu cade din pricina acestei arme, cel mult, i se risipește întrucîtva tihna.

Însă în curînd se va întîmpla un lucru ale cărui semne se văd deja : calomnia, întrebuițată atît de des, nu va mai face nici o impresie și atunci partidele noastre de guvernămînt vor rămînea dezarmate... Atunci în politica noastră va domni o tăcere de moarte...

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 84,
2 februarie 1895.

Pe ce ne întemeiem

Am arătat ieri că armele politicianilor burghezi sînt mai cu samă injuria și calomnia. Am văzut că toată străduința acestor politicieni e de a putea convinge pe burghezii alegători că dușmanii politici sînt niște hoți, mișei, falsificatori etc... Am văzut și pricinele acestui fapt.

Dar noi, noi socialiștii, avem oare alte arme de luptă ? ...Nu cumva și noi sîntem nevoiți, pentru creșterea puterii noastre, să întrebuițăm tot aceste mijloace ? Răspundem că nu, și iată pentru ce :

Noi, cînd atacăm clasele burgheze, punem chestia pe antagonismul între interesele claselor. Pentru noi, clasele stăpînitore, chiar dacă ar fi compuse din indivizi, personal oricît de cinstiți, pentru noi ele nu prezintă des-tul puncte atacabile, pentru motivul foarte simplu că noi reprezentăm interesele muncitorilor, cari sînt exploatați de clasele suprapuse. Noi luptăm pe această bază, singura care poate să ne ducă la scopul nostru : desființarea antagonismului între clase. Dacă noi am pune lupta noastră pe tărîmul cinstei indivizilor din clasele superioare, atunci ne-am da singuri în cap, pentru că atunci am face pe muncitori să creadă că răul stă în lipsa de cinste personală a exploatatorilor, și nu în faptul însuși al existenței exploatatorilor.

Vasăzică, interesul nostru, bine calculat, ne obligă să căutăm să punem lupta pe alt teren decît partidele burgheze : pe terenul luptei de clase.

Cu toate acestea, din cele de [mai] sus nu urmează că denunțarea hoțiilor și pungășiilor burghezilor noștri n-ar avea nici un interes pentru noi. Aceste hoții și pungășii sînt efecte ale poziției lor de exploatatori, și deci trebuie să le exploatăm și noi împotriva celor care le

comit, și cu atît mai mult cu cît aceste hoții și pungășii se fac de cele mai multe ori pe spinarea muncitorilor, pe cari sîntem datori să-i apărăm și în afacerile lor de toate zilele.

Numai cît, vedeți, această armă nu e cea principală. Arma principală e exploatarea legală, normală, a muncitorilor.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 85,
4 februarie 1895.

Perfidii universitare

Intr-un articol din *Voința națională* despre d-l Carp, d-l Tanoviceanu *, profesor la Facultatea de drept din Iași, spune următoarele :

„Mi se va spune poate că dînsul, oricîte defecte ar avea, însă e om cinstit, fiindcă nu fură, nici nu hrăpește, cum au făcut probabil strămoșii săi, formînd domeniul Țibănești. Răspunsul e ușor, d. Carp *nu fură, nici nu hrăpește, fiindcă au furat alții pentru dînsul și are 100.000 de lei venit.*“

Foarte bine, domnule Tanoviceanu. D-ta spui asta numai despre d-l Carp, pentru că e vorba în special de d-l Carp. Căci sîntem pe deplin convinși că d-ta ești de părere că nu numai strămoșii d-lui Carp au „furat“, cum te exprimi d-ta. Desigur că atît în partidul liberal, din care cu onoare faci parte, cît și în cel conservator, trebuie să se întîlnească des de tot cazuri ca al d-lui Carp, și am fi foarte fericiți dacă d-l Tanoviceanu ne-ar face o statistică a tuturor averilor „furate“ de către familiile noastre din clasele suprapuse.

Recunoașteți, domnule Tanoviceanu, că — chiar după înțelesul ce-l dați d-voastră, și *nu noi*, cuvîntului „furat“ —, făcînd această statistică, nu veți face decît istoria dezvoltării burgheziei noastre.

Lumea nouă, supliment literar, ad. a III-a, an. I, nr. 88,
7 februarie 1895.

* Ioan Tanoviceanu (1856—1917). Profesor și la Universitatea din București.

„Lumea nouă“ în Ungaria

Dreptatea * din Timișoara ne aduce vestea că *Lumea nouă* a fost oprită de către guvernul unguresc de a intra în Ungaria.

Până acuma, toate ziarele românești cărora li s-a oprit intrarea în Ungaria erau, sau se presupuneau a fi, iredentiste, și deci contribuiau la... nimicirea unității statului maghiar. Dar *Lumea nouă*? *Lumea nouă* a declarat întotdeauna că nu admite iredentismul, mai mult, că va lupta împotriva lui. Și nu ne aducem aminte să fi scris în ziarul nostru vreo frază injurioasă la adresa guvernului din Budapesta, și cu atîta mai puțin la adresa poporului ungar.

Atunci de ce am fost interziși ?

Pentru că în Ungaria sînt o mulțime de muncitori români, cari sînt, sau cari pot deveni socialiști. Și cum *Lumea nouă* e adevăratul ziar care poate să lumineze pe muncitorii români din Transilvania, este foarte natural ca guvernului unguresc să nu-i placă ziarul nostru. Și, sub pretextul apărării naționalității ungare, s-a interzis un ziar socialist.

Dealtfel, aceasta nu ne-a mirat pe noi. Am spus-o întotdeauna. Nu *poporul* unguresc, ci guvernul, adică burghezia ungurească apasă pe românii din Transilvania. Cînd guvernul din Budapesta oprește intrarea unui ziar iredentist, atunci lucrează împotriva burgheziei românești din Transilvania ; cînd oprește *Lumea nouă*, atunci dovedește că se teme de aducerea proletariatului român din Ungaria la socialism, rămînînd ca împotriva celorlalți proletari, proletarilor unguri, să lucreze prin alte mijloace, de cari poate dispune.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 90,
9 februarie 1895.

* Cotidian politic și literar (1894—1897). Editor V. Branîște, apoi G. Cătană.

Utopiști ?

Întotdeauna cînd junimiștii vorbesc despre noi ei ne numesc utopiști, visători și cum se mai pricep. Dar citeodată lucrul devine nostim. De pildă :

*Era nouă**, ziarul junimist din Iași, cu prilejul unui articol asupra lezei minelor, numește pe socialiști „amatori“ pentru că la noi n-ar fi fiind proletari, și deci ar fi lipsind condiția de existență și dezvoltare a socialismului.

Am subliniat mai sus cuvintele : „cu prilejul unui articol asupra lezei minelor“ pentru că aicea e toată nostimada... Să faci o lege — legea minelor — care regulează lucruri cari încă nu există : mine și muncitori mineri, și tot tu, autorul unei asemenea legi, să vorbești de „amatori“ utopiști și vizionari e a uita cu totul de cunoscutul proverb — cu funia și spînzuratul.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 90,
9 februarie 1895.

* Săptămînal politic literar (1889—1900) condus de P. Th. Missir, A. C. Cuza, N. Volenti și E. Ionescu.

Democrație

Din pricini pe cari nu le discut aicea, toate partidele și fracțiile de partide de la noi se intitulează democrate, revendicându-și, bineînțeles, fiecare numai pentru dînsul acest titlu sau această calitate, cum voiți.

Țara, *Gazeta poporului*, tribunul Fleva se întrec care mai de care să dovedească că ai lor și numai ai lor sînt adevărați democrați.

Dar ce însemnează „democrație“ ?

Mi se pare — și nimeni nu poate spune altfel — că însemnează pur și simplu : *o formă politică în care poporul (suma tuturor claselor sociale) se guvernează pe sine însuși*. Apoi, atunci cum poate veni cel dintâi Fleva, care e pentru sistemul celor 3 colegii, sistem care pune sub tutelă pe cea mai mare parte din popor, cum poate veni, zic, să ne declare că e democrat ? Va răspunde poate că se intitulează democrat pentru că are de gînd, cînd va ajunge la putere, să facă bine pentru poporul de jos ? Să admitem că Fleva în chestie ar avea acest gînd. Ar fi, printr-aceasta, democrat ? Dar nu suveran absolut, care — presupunem — nu s-ar îngriji decît de soarta supușilor săi, ar face dintr-un imperiu absolut un stat democratic ?

Un tutore bun și milos rămîne tot tutore, iar democratismul este tocmai desființarea tutelei politice a unei clase.

Și, dealtfel, ipoteza unei tutele părintești, în politică, este irealizabilă...

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 92,
11 februarie 1895.

Falșa democrație

Timpul s-a apucat să descurce spinoasa chestie a democratismului. Sînt, după autorul articolului din ziarul guvernamental, două feluri de democrații în țara noastră : democrația adevărată și cea falsă. Și ați ghicit, sînt sigur, că adevărata democrație e reprezentată de partidul d-lui Lascăr Catargi *. Falșa democrație e reprezentată de I. Nădejde, Delavrancea, A. V. Urechea etc.

Avem de făcut *Timpului* o observație și o imputare :

Observație : *Timpul*, în același articol, mărturisește că „poporul bolnav și istovit se gunoiește fără spitaluri și se culcă fără să aibă cu ce-și minți foamea“, lucru foarte drept. Și această stare a poporului durează de veacuri, de atîtea veacuri de cînd domnește în țara asta clasa lui Lascăr Catargi și a *Timpului*... Și *Timpul*, el, e democrat !

Imputare : *Timpul* n-ar trebui să ne pună alături cu Delavrancea și Urechea, *Timpul* să aibă în vedere că noi am fost întotdeauna parlamentari față cu el și n-am întrebuintat nici o trivialitate !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 93,
12 februarie 1895.

* L. Catargi (1823—1899), lider al partidului conservator, ministru și prim-ministru între 1871—1876, 1889, 1891—1895.

Dintr-ale unui vulgar falsificator

Mostră de cinste literară
Studentilor de la filozofie din Iași

Falsificatorul vulgar, care răspunde la numele de P. P. Negulescu, vinovat deja de un delict de falsificare, dat pe față de prietenul Diamandy, devine recidivist prin comiterea unui nou fals, și mai vulgar și mai rușinos decât celălalt.

Cetitorii, căroră le cer un verdict de condamnare împotriva numitului Negulescu, să judece și să-și deie părerea.

Este vorba despre ce cere Gherea de la artiști. Nenorocitul conferențiar P. P. N. scrie nu mai știu câte articole împotriva lui Gherea și toate aceste articole pe baza următoarelor „teorii” pe cari criticastrul P. P. N. i le atribuie lui Gherea :

„Artistului i se cere să lucreze într-o *anume* direcție... Formula socialistă introduce în artă *munca silită și regulată, după un tipic comun*, introduce sclavia în locul libertății și inițiativei individuale” etc., etc. (*Convorbiri literare*, 95, 1 febr.) *.

Gherea zice :

„Noi nu dăm nici o rețetă ori teză după care să scrie poeții...” Pe un poet care e pătruns de o idee contrară cu ale noastre, negreșit nu l-am sfătui să scrie așa cum ne-ar plăcea nouă. Dacă un poet talentat mi-ar face cinstea de a mă întreba despre ce să scrie i-aș răspunde următoarele : „zi, poete, aceea ce-ți arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere ori cu bucurie, ce-ți arde și-ți istovește creierii, ce te face să visezi cu ochii deschși, ca astfel versul tău să sugereze în omenire aceleași sentimente și gânduri care te muncesc și te istovesc. Dar

* P. P. Negulescu, *Socialismul și arta*, în *Convorbiri literare*, nov. 1894 — febr. 1895 (articol în patru părți).

tocmai fiindcă sentimentele și gândurile ce te muncesc, urele și simpatiile tale vor fi ațitate de cititorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai înalte, de cele mai sublime idei și sentimente ale veacului, ca astfel să fii, nu numai poet mare, dar și un mare cetățean.“ (Studii critice: Tendenționismul și tezismul în artă.)

Cred că e foarte departe de la aceste cuvinte pină la teze și rețete.

Vasăzică Gherea spune verde ceea ce cere și ceea ce nu cere de la artiști.

Negulescul în chestie nu poate să fie așa de nepriceput încît să nu poată înțelege niște fraze așa de clare ca cele de mai sus ale lui Gherea. Poți să fii oricît de Negulescu, și tot ai să pricepi că fraza lui Gherea : „noi nu dăm rețete“ însemnă că Gherea nu dă rețete. Și de aceea cînd văd pe Negulescu spunînd că Gherea dă rețete, formule, că Gherea cere artistului să scrie după tipic, cînd văd acestea, mă apucă scîrbă și greață de acest nevoiaș, care vrea să-și cîștige grația mai marilor săi prin falșificări pe cît de nerușinate, pe atît de puțin inteligente.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 94,
13 februarie 1895.

D. Sturdza și lucrătorii

Eram deprinși să auzim în Corpurile noastre leguitoare și mai cu seamă în Senat numai palavre. Și mai eram deprinși să vedem că maeștrii cei mai competenți în asemenea gen de oratorie sînt liberalii.

Și de aceea ședința Senatului de la 11 februarie ne-a uimit. Am fost uimiți cînd am văzut pe d-l Dimitrie Sturdza, șeful partidului liberal, vorbind întocmai așa cum ne cere și nouă inima.

D. Sturdza a învinuit pe d. Carp că prin asigurarea muncitorilor, așa cum prevede legea d-lui Carp, nu se face nimica, nu se aduce nici un bine muncitorilor. D. Sturdza a arătat d-lui Carp că, pentru îmbunătățirea adevărată a stărei muncitorilor, trebuie măsuri de *proteguire*, ca reglementarea zilei de muncă, a muncii femeilor, minerilor, ca asigurarea funcționării sindicatelor de muncitori etc...

Cum vedeți, d. Dimitrie Sturdza a spus cam același lucru pe care l-a spus și ziarul nostru într-o serie de articole asupra legei minelor, datorite prietenului „De la Olt“.

Cele spuse de d. Sturdza au foarte mare însemnătate pentru noi, din pricină că d. Sturdza fiind șeful unui partid, cele spuse de d-sa nu numai că-l obligă pe el însuși, dar și pe partidul său. În adevăr, dacă d. Sturdza impută d-lui Carp că n-a făcut legile de care e vorba mai sus, urmează că d-sa își ia angajamentul să le realizeze cînd va veni la putere.

Noi, însă, ne-am deprins așa cu partidele noastre, în-cît nu mai putem să le credem cînd spun ceva în opoziție. De aceea și discursul d-lui Sturdza, așa de important prin conținutul său, nu ne-a entuziasmat peste măsură, pentru că se poate întîmpla să fie numai „un cal de bătaie“.

Dacă d. Sturdza dorește sincer îmbunătățirea soartei muncitorilor, atunci să caute să studieze cum această im-

bunătățire a fost realizată aiurea și să caute să ne dea și nouă mijloacele pentru a cuceri asemenea îmbunătățiri.

Cu alte cuvinte, d. Sturdza să se convingă că, în Apus, muncitorii, *prin votul universal*, au cucerit îmbunătățirile, și că prin urmare și la noi, *tot prin votul universal*, vom sili pe d. Carp să dea ceea ce d. Sturdza îi cerea în ședința Senatului de la 11 februarie.

Trăiască votul universal, d-le Sturdza !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 96,
15 februarie 1895.

Diplomația colectivistă

De când divorțul de buget le-a devenit absolut insuportabil, elevii lui Carada și ai lui Otnescu — iertați-mi trivialitatea — au devenit candidații institutului d-lui Babeș.

Să vă dau o mostră :

Colectiviștii vreau, cu orice preț, să-și atragă partizani, pentru a-și asigura un ciolan de ros. În strașnica lor diplomație au găsit un mijloc care li se pare fericit. Au scornit că socialiștii s-au făcut o apă cu guvernul. Prin lansarea acestui ridicol și copilăresc colectivism, ispistații în disponibilitate și-au închipuit că vor avea un dublu câștig : întâi, vor face pe oamenii cei cu intenții bune și cu spirit democratic să se îndepărteze de socialiști, ca de niște vinuți guvernului, și deci să se înscrie în rândurile lui Delavrancea ; și, al doilea, vor face pe cei cu spiritul conservator și pe reacționari să se ferească de partidul lui Lascăr Catargiu, ca de un partid revoluționar, și deci să se înscrie tot în rândurile lui Delavrancea.

Socoteala, din punct de vedere negustoresc, adică colectivist, poate fi bună. Are însă un păcat. Conține maximum de comic. Și aceasta nu numai pentru că publicul care se interesează vede că noi socialiștii sîntem dușmani declarați ai guvernului, care la rîndu-i ne tratează în consecință (a se vedea fițuica conservatoare a 5 parale), dar și pentru că tot același public își va face următoarea socoteală : „Colectiviștii ăștia zic că guvernul s-a făcut socialist. Ei bine, atunci în loc de conservatori și socialiști avem numai socialiști. Dar atunci, cum de socialiștii s-au făcut conservatori ? Căci una din două : sau socialiștii s-au transformat, sau conservatorii.“

Și publicul va rîde mult de fițuicele subvenționate de cei de la Banca națională.

Ah, diplomația colectivistă !

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 98,
17 februarie 1895.

Scrierile lui Rion

I

Voiesc să fac în câteva numere din *Lumea nouă* o dare de seamă a cuprinsului scrierilor literare ale nefericitului și scumpului nostru prieten. Volumul — apărut deja — începe cu o conferință asupra lui *Eminescu și Lenau* ținută în primăvara anului 1893 în aula Universității din Iași.

Se știe că mulți au învinuit pe Eminescu că n-ar fi decît un plagiator mai mult sau mai puțin servil al lui Lenau*. Explicarea acestei învinuiri și răsturnarea ei formează teza conferinței acesteia a lui Rion. Țara noastră, condițiile noastre sociale pot naște un pesimism ca al lui Eminescu? Dacă da, atunci condițiile noastre sociale nu-s nicidecum fericite, atunci trebuie de schimbat ceva în această țară. Dar patrioții noștri burghezi, cari huzuresc, nu pot admite asta, și deci Eminescu n-a putut fi creat de țara românească, deci el a introdus „o plantă exotică“, a plagiat pe Lenau! Așa explică Rion învinuirea de plagiat adusă lui Eminescu. Pentru a zdrobi această învinuire, el alege mijlocul cel mai potrivit: analiza amînduror poeților, analiză mai amănunțită, cît despre Lenau, ca unul mai puțin cunoscut publicului nostru.

Și din această analiză, ajutat, în privința lui Eminescu, și de Gherea, el scoate deosebiri fundamentale între cei doi poeți. El arată că ei reprezintă două stări psihologice deosebite: Eminescu, o natură sănătoasă și optimistă, dar prea fină pentru a nu fi zdrobită de condițiile păcătoase sociale și nu destul de tare pentru a lupta împotriva lor; Lenau, o fire bolnăvicioasă, un pe-

* Apropierea de Lenau a făcut pînă în 1895 doar Gherea. Vezi și Ștefan Sturdza, *Observații și schițe comparative asupra poetului M. Eminescu*, Bîrlad, 1888.

simist absolut, consecvent și pricinuit de însăși firea poetului.

Al doilea articol este o scurtă ochire asupra lui *Intim* al lui Traian Demetrescu. Rion, admirîndu-i talentul artistic, îl învinuiește însă că, pe lângă „un suflet bun“, nu-i și „un suflet mare“... Îl învinuiește că prea mult se gîndește la sine însuși, și prea puțin la alții, și mai ales la acei *alții* cari, prin munca lor, i-au dat lui, tînărului visător, puțința de a-și ascuți simțirile, de a simți emoții alese... „Trebuie să te înădușești, trebuie să suferi și să taci, să nu te văicărești în gura mare — pentru că trebuie să înțelegi că ești din clasa care n-are drept să plîngă“, zice Rion.

O tocmeală este titlul celui de al treilea articol din volum, articol în care Rion polemizează cu Traian Demetrescu.

Traian Demetrescu, în *Adevărul literar*, se apăraseră de învinuirile lui Rion prin aceea că d-sa nici n-a avut pretenția să dea ceea ce îi cerea Rion în articolul de care am vorbit deja. În *O tocmeală*, Rion discută această „pretenție“ a lui Traian Demetrescu și arată la ce concluzii absurde poate duce asemenea mod de a judeca. Rion arată că asemenea critică — pe care o pretinde Traian Demetrescu — ar fi pur judecătorească și-și bate joc cu mult spirit de ea.

În articolul al patrulea, *I. L. Caragiale*, el voiește să arate „cam ce impresie face asupra unor tineri cele ce se petrec între literații noștri“.

Dintre toți scriitorii noștri, zice Rion, în Caragiale „vedem noi exprimarea unei nemulțumiri mai adînci, mai puțin egoiste, mai largi“. El rîdea de multe lucruri din societatea asta și se părea că în curînd va pune și umărul pentru înlăturarea ei... Și cînd colo!... Caragiale se lasă de literatură și se apucă de negoț! Pentru ce? Pentru că n-are pentru cine scrie, pentru că țara e stupidă... Dar cine-i „țara“ asta? „Deputații și senatorii care votează legea jandarmeriei“? Nu, atunci pentru ce nu s-a gîndit că are și admiratori sinceri? Pentru ce nu s-a gîndit că există un întreg popor care, deșteptat din amorțeală, l-ar iubi și admira pe dînsul, Caragiale? Pentru că negoțul de bere putea să aducă mai mult venit decît literatura.

Urmează al cincelea articol, *Artiștii muște*. Sînt multe animale, zice Rion, care ar fi măgulite să fie puse în genul „homo sapiens“... Cu toate acestea, o samă de oameni, unii artiști, voiesc cu tot dinadinsul să abdice de la această cinste. Ei pretind că în operele lor nu se vede nici idealul, nici năzuințele, nici tendințele lor, într-un cuvînt, nimic din influența societății asupra lor. Ei nu sînt oameni (ființe sociale), ci muște, cari adună miere (arta lor) de pretutindeni, indiferent.

Pentru ce această pretenție? Pentru că, răspunde Rion, ei scriu pentru o clasă, clasa celor avuți, lucru ce nu-l pot mărturisi, și pentru că față cu noile gusturi și tendinți, față cu noua lume care se ridică, au rămas tîmpiți. Atunci, firește, ca să iasă din încurcătură, au început să pretindă că nu-s oameni, că nu reprezintă nevoi și idealuri omenești, că sînt muște, că adună ceea ce se potrivește tuturor oamenilor... Dar, în realitate, lucrul nu stă așa. Artiștii sînt oameni, fac parte dintr-o clasă și simt și gîndesc conform clasei lor: dovadă *Iarna* lui Alecsandri. Artiștii ar trebui s-o știe asta, să știe că reprezintă gusturile, tendințele unei clase.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 217,
23 iunie 1895.

II

Urmez mai departe cu darea de seamă asupra *Scrierilor literare* ale lui Rion. *Arta tendenționistă* este titlul celui de al șaselea articol din volumul apărut. Aici Rion arată ce înțelegem noi prin arta tendenționistă. Noi nu spunem și nici nu cerem artistului ca în opera sa să caute a dovedi ceva anumit. Noi nu confundăm arta cu o experiență de chimie, de pildă. Chimistul pune în contact câteva corpuri și produce anume împrejurări pentru a căpăta un corp nou — el face *tendenționism*. Dar nu acesta este tendenționismul apărut de noi în artă. De pildă *Manon Lescaut* a lui Prévost, zice Rion, este introducerea în artă a tendenționismului unui chimist. Ca și un chimist care pune niște elemente sub eprubetă pentru a ajunge la un anumit rezultat, Prévost pune personajele sale în așa împrejurări, încît să iasă numaidecît concluzia dorită de el, înlăturînd sistematic, ca și un chimist, toate împrejurările care au schimbat rezultatul. Dar aceasta, zice d. Rion, este o greșală, pentru că nu poți lua un fenomen și a-l izola de celelalte toate, a-l izola de împrejurările în care se produce și se dezvoltă. Adevăratul roman e cel social, care descrie pe individ în toate atingerile sale cu societatea. A-l pune în atingere numai cu o parte din societate, pentru a căuta să dovedești o teză, este a nu pricepe ce e arta.

D-l Vlăhuță, crezînd că noi i-am cere atît d-sale, cît și celorlalți Urechi să facă artă socialistă, strigase plin de indignare : socialiștii vor să facă din poeți niște toboșari de partid, îmi cer mie să fac socialism în poezie ! La această erezie răspunde Rion în al șaptelea articol *O tunecare periculoasă*.

Socialismul este mai întăi o doctrină economică. Admite d-l Vlăhuță această doctrină ? Nu. Mai departe : Socialismul este o doctrină psihologico-morală, el este

simpatizarea cu cei ce suferă, cu muncitorii, și încercarea, silința, de a alina aceste suferinți.

Face astă încercare, astă silință, d-l Vlăhuță ? Nu.

În sfârșit, se mai observă azi în omenire o mare schimbare morală : creșterea altruismului în dauna egoismului, care în artă se dă pe față prin mai puțină repetare a suspinelor după ochi verzi și castele în Spania. Se observă la d-l Vlăhuță astă evoluție morală ? Nu. Dacă nu, nu și nu, atunci evident că d-sale nu-i cerem artă socialistă, nu-i cerem să fie „toboșarul partidului“.

În articolul al optulea vorbește despre *Literaturile decadente*. Gradul de decadentă la care a ajuns literatura în Apus e uimitor. Și pentru că și arta noastră, mulțămită poate și teoriilor „artei pentru artă“, e în primejdie de a ajunge acolo, e bine să vorbim din vreme. Rion citează părerea celor mai de samă susținători ai acestui fel de literatură (Gautier, De Banville etc.), precum și câteva mostre de această literatură. Totul stă în formă. Cît despre fond, cum mărturisesc înșiși susținătorii ei : egoismul cel mai brutal, ura de oameni, pesimismul. Pentru acești literați nemica nu există în afară de *eul lor*. Dar arta, arta adevărată întotdeauna a fost altruistă, a fost o pîrghie puternică pentru mersul înainte al omenirii, dovadă : Diderot, Voltaire, Schiller, Heine, Rousseau, Börne. Dovadă scriitorii ruși, cari în scrierile lor fac procesul stărei mizerabile din țara lor. Azi, cînd burghezia a ajuns la putere, ea se teme de schimbări sociale, de aceea nu vrea ca arta să fie o forță socială, și de aici teoria „artei pentru artă“, a „impasibilității artistului“ etc.

În articolul *Artiștii muște* Rion spusese că Alecsandri descria iarna ca o fericire pentru că era boier. D-l Vlăhuță se indignă strașnic atunci și scrisese un articol. Rion dovedește din nou că în asta se vede clasa celui care scrie și roagă pe d-l Vlăhuță să nu-și mai ia mutre de Don Quijote... În al zecelea articol, *Între pisici și oameni*, Rion arată cum clasa burgheză se descompune. Dovadă : închircirea morală, care în artă se arată prin pesimismul și mizantropismul cel mai macabru. Iubirea de om a fost înlocuită la cei mai mulți artiști prin iubirea de... miște. Citează o mulțime de scriitori... După cum, sub raportul economic, în Anglia, „berbecii mîncară pe

oameni“, tot așa, sub raportul moral, în burghezimea europeană mițele și șopirlele înlocuiește pe oameni...

Dragostea trecutului formează subiectul celui de al unsprezecelea articol. Dragostea trecutului e un fenomen foarte însemnat și des în literatura populară, ca și în cea cultă, predomină. Despre viitor întotdeauna se vorbește în literatura populară cu neîncredere, chiar cu frică, pentru că „în viitor“ sînt angajate și interesele individuale, în trecut, însă, nu. Cauza acestui fenomen? Faptul că din trecut n-avem decît senzații, cari, lepădînd haina egoismului, rămîn oarecum eterate, rămîn o proprietate obștească a naturii, și nu a individului.

Al doisprezecelea articol e intitulat *Domnia cuvintului*, scris cu prilejul cetirei unui „roman reprezentativ“, *Thalassa* *. Rion arată primejdia școlii literare care pune toată însemnătatea artei în *sunetul cuvintelor* și înjghebarea lor. Arată primejdia *emineștianismului*, datorit, după dînsul, influenței *forme* lui Eminescu asupra scriitorilor cari au un singur sentiment de exploatat : amorul și cu care, ajutați de forma lui Eminescu, fac cîte o poezie pe zi.

În al treisprezecelea articol, *Iobăgie intelectuală*, Rion vorbește despre *libertatea* artistului față cu publicul care-l cetește. D. Vlăhuță declarase plin de mulțămire că de aici înainte un scriitor poate trăi în țara românească din venitul scrierilor sale. Rion arată că asta nu-i încă libertate, căci articolul e robul gustului cetitorilor. Vrai să trăiești din scrieri — trebuie să faci frumos cetitorilor, trebuie să-ți calci pe inimă, trebuie să scrii în *Vieța*, așa ca să placă negustorilor din Ploiești, cari se abonează în corpore... „Cine iubește succesele ușoare, cine insultă pe jidovește (în numărul festiv al *Vieței*)..., acela trăiește într-o mizerabilă iobăgie intelectuală...“

Altădată scriitorul scria pentru o contesă clorotică care îl hrănea, azi scrie pentru „opinia publică“, s-a socializat și producția literară.

Lumea nouă, supliment literar, ed. a III-a, an. I, nr. 219,
25 iunie 1895.

* Romanul lui Macedonski începuse să apară în *Literatorul* din 15 mai 1893.

III

În al patrusprezecelea articol Rion vorbește despre prietenul nostru Beldiceanu : un prieten poet. Mulți s-au cocoțat în literatură unde nu trebuie, mulțumită reclamei pe care și-o fac ; Beldiceanu însă, deși talent real, a rămas mai necunoscut, pentru că întotdeauna a trăit retras și a căutat să se strecoare cât mai în umbră. El este poetul agitat de toate problemele mari ale prezentului : sociologice, cosmologice etc. El intrupează durerea sufletului omenesc, însă durerea suficient motivată, durerea sănătoasă... Cîteodată, însă, a cedat și el filozofiei pesimiste.

Înaintașii lui Eminescu este titlul celui de al cincisprezecelea articol din volumul lui Rion. Pentru ce Eminescu a răsturnat pe toți înaintașii săi, pentru ce a făcut școală numai el, dintre toți poeții ? Pentru a răspunde la această întrebare, Rion analizează poezia lui Eminescu pentru a vedea ce conține și pe urmă își propune a analiza poezia înaintașilor lui Eminescu spre a arăta că talentul nemăsurat al lui Eminescu nu putea să nu întunece pe toți înaintașii săi... Dar Rion analizează numai pe Bolintineanu, ba nici analiza acestuia nu-i sfîrșită. Niște împrejurări de ordine personală l-au împiedecat să termine acest studiu.

Am ajuns la cel mai frumos articol din volum, la *Dragostea de oameni*. A fost scris cu prilejul cetirii lui Rollinat. Rion își exprimă toată oroarea pe care a simțit-o în fața acestui degenerat. Și, cu acest prilej, mai vorbește încă o dată despre mizantropia și stîrpiciumea morală a literaților decadenti... Cum au ajuns oare acești oameni să nu mai vadă nimic bun în om, să-l urască și să-l disprețiască ? Este mic omul față cu natura ? Ei, și ? Dar lupta omului, dar silința lui care l-a adus de la Keops la Iisus nu merită oare admirație ? Și nu merită omul atîta iubire

cît o șopîrlă ori cît motanul Childebrand, singura simpatie a lui Gautier ? De ce acest dispreț de om ? De ce acest egoism ? Pentru că ei nu pot înțelege rostul atît de infim al puterii individuale în mersul înainte al omenirii. Fiecare refuză, în societatea asta de negustori, a-și pune *capitalul* său de forțe pentru o *dobîndă* așa de îndepărtată : fericirea omenească.

În articolul al șaptesprezecelea, *Din teoriile noastre*, Rion rîde cu mult spirit de „trîmbițașii *larmoyants*, plătiți de editori să îngroape entuziasmul și puterea tuturor inimilor curate“... Mai departe, el arată că idealismul nostru stă, vorbind științificește, în materialism. Omul este aceea ce-l fac împrejurările. Poate fi o bestie ori un înger. Se bucură Rion că statistica (citează pe Proaly) arată că sărăcimea dă mai puțin contingent tribunalelor decît cei bogați... Noi ne putem *explica* toate, noi nu putem urî pe oameni, noi sîntem idealști.

Ce înșamnă idealism Rion arată mai bine în articolul următor, *Pătratul distanțelor*. El povestește o întîmplare : întîlnirea lui Heine cu croitorul comunist Weitling. Heine, un spirit fin, rafinat ; Weitling, un biet croitor care se gîndește la îmbunătățiri economice, care luptă, care moare prigonit în America... Heine nu putea suferi pe acest croitor prozaic care umbla după „mulțămirea stomacului“. Care din doi era mai idealist ? Heine, ori croitorul care a murit prigonit pentru că cerea o mai dreaptă împărțire a bunurilor pămîntești ? Idealismul, iubirea de oameni nu se găsesc la burghezi. Luther, cea mai idealistă figură din istorie, cerea ca țaranii răsculați să fie puși în țepă, să fie gîtuiți ; burghezul iubește orice, numai pe oameni (și mai cu samă pe cei din altă clasă), nu. Întăi, iubește stelele, apoi luna, apoi pietrele, pe urmă vegetalele, animalele — până aici. Idealismul burghez crește în raport direct cu pătratul distanțelor de la focar.

Al nouăsprezecelea articol, *Datoria artei*, e o conferință nerostită. Arta este o forță. Rion analizează poezia și arată efectul ei hipnotic, arată cum autorul ne sugerează ideile și sentimentele sale. Arată apoi cum cetitorii de azi, din pricina mizeriei psihologice — fenomen răs-pîndit —, sînt nemăsurat de mult sugestibili. Mai arată că în perioada de frămîntări sociale, cum e azi, arta iarăși are mare putere sugestivă. Apoi dacă arta are atîta

putere, dacă e o forță socială, se poate susține că n-are o datorie? Că n-are datoria de a fi o pirghie pentru progresul omenirii? Și, în sfârșit, adevărata artă a avut întotdeauna acest rol.

Al douăzecilea articol, *Arta revoluționară*, e un răspuns la întâiul articol al lui Pepe Negulescu din *Convorbiri*. Rion îi arată acestui cirac al lui Take Ionescu că n-a înțeles boabă nici din Gherea, nici din Proudhon. Arată deosebirea între concepția fundamentală — marxismul — pe care se bazează Gherea și între filozofia lui Proudhon, răsturnată chiar de Marx. Și Pepenegulescul în chestie voia să dovedească că Gherea e proudhonist !!

Din psihologia socială este cel mai mare articol din volum. Rion caută pricinile pesimismului. Pentru a le găsi, studiază psihologia societății care gustă literatura pesimistă. Pesimismul vine din individualism. Omul azi e apăsător de societate, este robul societății, forța lui individuală e nesocotită. De aici pesimismul. Pesimismul însă a existat întotdeauna. Pricinile au fost deosebite. Nu se poate găsi o pricină unică pentru toate manifestările pesimiste.

Acest articol a fost scris în 1893. Rion se cam îndoia de ideile susținute, se temea să nu fie rezultatul unei stări subiective, stărei sentimentelor sale, mai mult decît al analizei. În urmă, chiar renega cele susținute. Explicarea lui despre pesimismul de azi poate intra în teoria susținută de Gherea, cel puțin poate fi o variantă a acestei teorii.

Cel din urmă articol, *Gherea și „Junimea“*, a fost publicat cu prilejul apariției volumului I din *Literatură și știință*. Rion, cum a dovedit Gherea în vol. II din *Literatură și știință*, n-a înțeles pe Gherea și de aceea îl combate. Vasăzică, ca polemică împotriva lui Gherea, articolul acesta n-are rațiunea de a fi, nici valoare. Luat în sine, însă, conține lucruri adevărate. Rion dovedește că artiștii noștri proletari intelectuali nu pot fi caracterizați prin spiritul de revoltă împotriva societății. Arată apoi că idealurile se deosebesc după clase.

Darea mea de seamă e desigur foarte incompletă și mă tem să nu fi compromis lucrarea prietenului meu. Cetiți volumul și mă absolviți.

[Guy de Maupassant : „Bel-Ami“]

Prefață

E banală vorba că literatura e oglinda vieții. Și din toată literatura romanul e, prin excelență, oglinda vieții. E chiar datoria și gloria lui. Dar dacă romanul e oglinda vieții, atunci romancierul va trebui să aibă urechi și ochi pentru viața celor două ființe : Omul și Societatea. Va trebui să studieze și să arate atât ciocnirea și raporturile puterilor psihice individuale, cât și ciocnirea raporturilor puterilor sociale. Și fiindcă atât individul, cât și societatea au de cadru natura, romancierul va trebui să priceapă, să vadă și să audă și natura. Sau, mai scurt : romanul fiind oglinda vieții, în el trebuie să se oglindească tot : omul, societatea, natura. Și dacă cercetăm literaturile, apoi ne încredințăm că cei mai mari au văzut în cele mai multe domenii.

Zola, de pildă, e constructor de societăți, de stări sociale. Bourget, de stări psihice, Loti, de peisaje ; Maupassant e de toate. Poate e, ba chiar e, mai puțin ciclopic decât Zola, mai puțin discosător decât Bourget, mai puțin pictor decât Loti, dar el e de toate, e artistul desăvârșit, e artistul mare...

Închipuiți-vă un iarmaroc. Un copil plînge că s-a pierdut de mă-sa, un flăcău trage cu coada ochiului la o fată, un pierde-vară hoinărește, un cerșitor bătrîn se gîndește că odată, cîndva, a fost și el voios, doi oameni încearcă un cal, la o panoramă s-a strîns mulțime de lume. Mai încolo, departe, se întind dealuri cu păduri, iar soarele care apune țivește cu aur o namilă de nor care pare un munte. Dacă vei descrie iarmarocul desăvârșit, vei fi nevoit să descrii și stări sufletești, și fapte sociale, și natura. Numai atunci eu voi vedea iarmarocul cum l-ai văzut dumneata și cum dorești să-l văd. De aceea, cetind pe Zola, de pildă, te întrebi adesea : dar omul ăsta (un tip oarecare), pe lângă o celulă a societății,

mai are și viața sa internă complicată ; cetind pe Bourget, te întrebi : dar omul ăsta, pe lângă viața internă, mai e și o celulă socială ; cetind pe altul, te întrebi : dar toate astea se petrec în natură, e noapte, sînt stele sau nu, e frig, e pe munte... și unde-i natura ?

Ah, îmi aduc aminte de un rînd din *Ana Karenina* : Levin se duce în trăsură la țară, chinuit de gînduri, de tot felul de gînduri, și trece pe o poartă, un țăran o deschide și o ține ca să nu se închidă de la sine, cu spinarea și brațele întinse. Cine n-a văzut asta la țară ! Evocarea asta, din treacăt, în mijlocul descrierii gîndurilor lui Levin, a poziției țăranului cu spinarea de poartă și brațele deschise și tot de poartă, ca să nu se închidă la loc, evocarea asta așa de neașteptată, dar firească, așa de neașteptată, e genială.

Și, vorbind la dreptul, nici nu se află roman în care să nu fie îmbinate fapte sufletești cu fapte sociale și cu peisaje — nici nu se poate altfel. Să te silești anume, și nu poți scoate pe om din societate, nici nu poți ridica societatea pe deasupra de oameni.

Și romancierul care are ochi și urechi pentru toate, acela e adevărat mare romancier.

Dar dacă romancierul nu poate abstrage un fenomen sufletesc din fenomenele sociale, și vice-versa, atunci trebuie să aibă talent analitic și descriptiv și pentru individ și pentru societate, altmintrelea va fi slab într-o parte și tare în alta.

Zola, desigur, e slab — relativ — în analiza vieții sufletești individuale, de aceea își îndreaptă privirile, mai mult, asupra *maselor*.

Am zis că un roman adevărat cuprinde și psihologie individuală și descriere a societății. Am mai zis că Maupassant e puternic în amîndouă. Atunci desigur că în *Bel-Ami* vom avea și una și alta. Dar fiindcă poate predomină ori una, ori alta — lucru după care noi împărțim în roman social și psihologic —, trebuie să vedem ce predomină în *Bel-Ami*, ce-l interesează pe Maupassant în acest roman. Ce fel de roman e *Bel-Ami* ? E un roman social, pentru că autorul ne-a dat nu lumea sufletească a unui individ — Georges Duroy —, ci lumea socială, unde Duroy ajunge și poate să ajungă sus. Nu de dragul unui individ a scris Maupassant, ci ca să ne arate o pătură socială cu toate ale ei. Maupassant ne-a descris fap-

tele psihice ca să le explice pe cele sociale, și nu vice-versa — atunci ar fi făcut un roman psihologic. El a voit să ne spună : „Uitați-vă cum e lumea asta. Dar, ca s-o înțelegeți mai bine, iată, vă descriu unul mai pe larg, unul dintre dînșii. Uitați-vă ce condiții sociale, vedeți cum o secătură se simte în ele în largul său, în mediul său prielnic. Și asta pentru că lumea descrisă e lumea lui Duroy. Dacă îl înțelegeți pe dînsul, îi înțelegeți pe toți, înțelegeți pătura pe care am descris-o.“

În acest roman vedem nu istoria sufletească a unui individ — nu acele „tragedii fără fapte“, ci clasa burghezilor cocoțați. O vedem și ca clasă (cadrul în care se învîrtește eroul) și o vedem și simbolizată, tipificată, dacă mi se îngăduie cuvîntul, în erou, în Georges Duroy. Căci Georges Duroy e un tip comun, de duzină, nu vreo individualitate deosebită.

Și cetînd romanul cu băgare de samă, vezi cum pe bătătură — caracterul înnăscut al lui Duroy — s-au urzit toate frumusețile lumii în care se învîrtește. Cazarma, ziaristica, femeile, sfaturile tovarășilor, pilda lor și a financiarilor, a deputaților, a oamenilor de stat — acestea au format pe Duroy. Și dacă toate astea au desăvîșit în Duroy o secătură, apoi asta înseamnă că ziaristica, armata, femeile din clasa asta, deputații, finanța, totul, totul e putred. Analizînd pe Duroy, găsim într-însul un mozaic de răutăți, în care fiecare parte are un fabricant deosebit, pe nume : armata, ziaristică, deputați etc. Cum că totul e putred, Maupassant ne-o spune singur : Walter, financiar, deputat, are un ziar cu care își face afacerile și care e de toate culorile ; prin politică ajunge să fure ilegal zeci de milioane, cum furase deja legal altele ; Laroche-Mathieu ajunge ministru mulțămîtă palavrei și bizantinismului, fură și el milioane și apoi e prins cu femeia altuia, d-na Forestier, o asexuată, cum ar zise Strindberg, se dă tuturora pentru interese politice ; un reporter face interviuri fără să zărească virful nasului celor intervievați, cum fac toți ; d-na de Marelle care-și înșală bărbatul parc-ar bea un pahar de apă etc., etc. Și auzi pe Maupassant și pe Sfînta Dreptate strigînd : „Așa sînt toți“. Căci Walter, d-na Forestier, Laroche-Mathieu etc. nu-s nici mai răi, nici mai buni decît alții. Dar Maupassant are un pasagiu clar în privința asta. Adevărații redactori la *Vie Française* erau vreo șase

deputați, redactori anonimi. „La Cameră erau numiți «banda lui Walter» și *invidiați* pentru că trebuiau să cîștige bani cu dînsul și prin dînsul.“ Camera îi *invidia* pentru că trăgeau cîștig din tot felul de potlogării!!

Nimic nu scapă neatins de Maupassant. Duroy, ca orice om, vine în atingere cu toate instituțiile, cu tot felul de oameni. Ei bine, totul e putred. Duroy e prototipul lor și *de aceea* — așa face impresie — Maupassant l-a luat parcă de păr și l-a ridicat mai deasupra din mulțime, în văzul tuturor: — „Voiți să-i cunoașteți pe aceștia, uitați-vă mai ales la ăsta“.

Dacă privim în Duroy, abstracție făcînd de împrejurările din afară, adecă dacă privim ce a pus el — psihicul înnăscut, moștenit —, în deosebire de ce au pus împrejurările, atunci găsim un suflet de rînd, aproape amoral (căci mai nu simte porcăria cînd o face), fără rezistență, prost și laș.

Ce-au pus împrejurările?

Cazarma l-a deprins cu lenea, cu lipsa de respect pentru munca și banul altuia, cu brutalitatea. Viața de la Paris, chiar de la început, cu luxul și plăcerile ei nefirești, i-a ațîțat pofta mari, în dezacord cu mijloacele lui și cu mijloacele posibile lui. Ziaristica, cu obiceiul minciunei, al cîștigului ușor și pe fleacuri, al calomniei. Relațiile cu oamenii însemnați, deputați, oameni de stat, cu convingerea că poți fi oricît de secătură și tot te poți înălța la treptele cele mai înalte. Ba tocmai.

Relațiile cu femeile din clasa asta l-au deprins cu desconsiderarea femeii, cu ideea că de pe urma dragoștei se pot culege bani sunători. Ideile de morală, patriotism, cinste, ca o materie de exploatat pentru a ajunge sus.

Iată dar că, studiînd pe Georges Duroy, studiezi puterile sociale domnitoare în societatea asta descrisă de Maupassant. Și prin ce facultăți *deosebite* se cocotează Duroy? Prin nici una. Ci tocmai prin ajutorul tuturor ticăloșilor de rînd, învățate, supte din mediul care îl inconjură.

Vezi bine, cînd cetești, că un singur scrupul i-ar fi zădărnicit triumful. Și Duroy nu e un tip, dealtmîntrelea, care se înalță prin ticăloșii extraordinare, nu. El se înalță prin combinația aceluiași ticăloșii cari se găesc și în ceilalți, cu frumusețe de firmă de bărbier.

În romanul acesta sînt cîteva tipuri de oameni cumsecade, de pildă, secretarul de redacție Boisrenard și d. de Marelle. Și acești oameni, din tot romanul, sînt aceia care is pîrliți — iertați expresia — în toate împrejurările.

Asupra lor se împrăstie un ușor aer de comicitate, întocmai ca și în viață, unde oamenii de treabă sînt, din punct de vedere comun, „pierduți și ridiculi“.

Aceste figuri abia apar în roman, Maupassant nu stăruie asupra lor ca asupra altora, ceea ce mie mi se pare de un efect artistic desăvîrșit, pentru că romanul devine, în adevăr, oglinda realității. Stendhal a zis că romanul e o oglindă purtată pretutindene și în care se răsfrînge lumea. Nu înțelegeți dară că oamenii de treabă, care nu se pun în evidență, care păzesc întotdeauna laturile, timizi, retrași, nu înțelegeți că aceștia vor fi răsfrînți de oglindă, pe la marginea mulțimei, abia zăriți, eschivîndu-se ?

Uitîndu-ne la romanul ăsta, vezi viața : oamenii ticăloși îți ies înainte în fiecare moment, te calcă pe picioare, ca Sabachevici al lui Gogol, te ghiontesc, iar cei de treabă trec tăcuți și repede.

Dar poate lucrurile nu se petrec așa cum ni le arată Maupassant, poate acest roman e opera unui mizantrop care, în plăcerea lui de a insulta, a creat o lume din propria-i închipuire !...

Mai întăi, nici un scriitor mare nu creează din închipuire, nu face compoziții de bacalaureat. Toți scriu din observație. Ceea ce însă deosebește pe scriitori e chipul în care *redau* ceea ce au observat. Unul redă așa încît ceea ce a produs poate să se întîmple în lume, iar altul ceva care nu se poate închipui c-ar putea exista. Aicea e și deosebirea între naturalism și idealism. Am să afirm ceva care va părea paradoxal, anume că realitatea învinge chiar pe scriitor, așa încît, vrînd-nevrînd, el o respectează în scrierile sale.

De aceea se întîmplă adesea ca un scriitor, gîndind că prin opera sa dovedește o temă, zugrăvește lucruri compromițătoare pentru tema sa. Băgați de samă că vorbesc de scriitori mari ! Și, întemeiat pe aceasta, susțin *a priori* că Maupassant a trebuit să redea realitatea. Dar ceteți romanul, comparați cu ceea ce știți și vă veți încredința că e purul adevăr.

Dar mai e ceva. Deși fiecare scriitor ne dă viața reală, totuși vedem atîta deosebire între operele lor chiar cînd au același subiect. Aceasta vine de acolo că un scriitor nu e un aparat fotografic. El dă realitatea, nu cum va fi fiind ea în sine, ci cum se oglindește în mintea sa. Scriitorul e un om și fiecare om e o lume. Altă impresie îmi face mie un apus de soare și alta dumitale. Și eu și dumneata, dacă vom fi artiști, vom descrie exact apusul de soare, sugestiv, real, dar cetitorul va mai vedea încă ceva, dincolo de descriere, acel ceva e sufletul meu și al dumitale, e chipul în care e pus în mișcare sufletul meu și al d-tale de acel ceva egal în afară și totuna de real descris, apusul de soare.

Cu atîta mai mult cînd e vorba de descrierea unor fenomene sociale. Unul le va vedea cu ochi simpatici, altul cu ochi antipatici. În *Bel-Ami*, Maupassant vede cu ochi răi, cu greață, cum d-na de Marelle își înșală bărbatul, în *Tare ca moartea* vede cu ochi buni, ori măcar nepăsători, cum d-na de Guilleroy își înșală bărbatul. În amîndouă locurile totul e descris, analizat real, perfect, dar mutra ce o face Maupassant se deosebește: într-un loc se uită cu greață, în alt loc cu nepăsare. Această atitudine a scriitorului față cu opera sa e *tendința în artă*. Tolstoi o numește raportul moral între operă și scriitor. Autorul tace, nu spune nimica, stă deoparte, dar noi cetitorii îl vedem acolo în colțul său dacă rîde, plînge ori nu-i pasă.

În *Bel-Ami* îl vîd pe Maupassant plin de greață și de ură față de turpitudinile descrise. De pildă. În toată cartea e vorba de relații sexuale, și cartea nu e pornografică, o poți citi împreună cu sora dumitale, pentru că autorul are, și ne insuflă și nouă, greață de faptele descrise.

Scriitor absolutamente *absent* în opera sa nu se poate, pentru că scriitorul e un om, și nici un om nu e absent față cu ceea ce e de față, față cu ceea ce vede, aude și arată.

Și Maupassant, avînd și inspirîndu-ne și nouă dezgust față cu cele descrise, romanul său e moral, respiră o tendință sănătoasă, e un fier roș cu care el arde în carne vie această pătură socială destrăbălată, fără ideal, fără nimica sfînt.

Ca talent artistic... eu să-l laud pe el? Dar există pe cât știu vreun critic care să nu-l recunoască printre măștrii desăvârșiți? Brunetiére zice că acesta, încaltea, știe ce are de zis și zice tocmai cât trebuie, nici mai mult, nici mai puțin. După Brandes, Maupassant, fără să fi renunțat la ceva din cele agonisite de vremea noastră, s-a întors la forma clasică, adecă la forma aceea care nu e nici mai îngustă nici mai largă decît fondul. Și în adevăr, la el nu găsești nici descripții zadarnice, nici beție de calificative. Dimpotrivă, el descrie, cum zice Brandes, cu părțile principale ale propoziției: **substantiv și verb.**

El nu ne *spune*, el ne *arată*: dizolvă psihologia în acțiune. Și cită evocare de viață! Tipurile lui trăiesc, există, sînt vii, și, după ce sfîrșești romanul, suma oamenilor cunoscuți ți s-a mărit. Pe lîngă gazda mea, prietenul X, domnul cutare din strada mea, fostul meu profesor de latinește și toți cunoscuții de demult, eu mai cunosc acuma și pe Duroy, d-na Forestier, Walter etc. El are trăsături care se apropie de Tolstoi și care te izbesc prin impresia de realitate ce ți-o dau. Mai tîrziu, Maupassant s-a apropiat de maniera lui Bourget, a devenit mai rafinat, mai „psiholog“. Dar prefer pe Maupassant din *Bel-Ami*, pe Maupassant cel voinic, pe omul care în stil, ca și în înfățișare, a fost mare, musculos, bărbătos și plin de neastîmpăr.

Două vorbe despre traducere.

Desigur că e mult, mult mai prejos de original — fără modestie. Dacă mi-aș închipui dimpotrivă, aș dovedi că nu pricep pe Maupassant.

Ca să traduci trebuie să cunoști bine amîndouă limbile. Să ai oarecare simț artistic, nu strică nici mult. Să se asemene întrucîtva viața amînduror popoare. De unde mai urmează și faptul următor: să ai în limba în care traduci cuvinte pentru noțiunile din limba din care traduci.

Dar limba noastră e lipsită de o mulțime de cuvinte pentru noțiuni generale. Noi n-avem cuvînt pentru noțiunea *materie*. Și, apoi, cite noțiuni există în mîntea unui popor fără să aibă și cuvintele lor. Apoi limba noastră e foarte săracă în cuvinte pentru discuția rafi-

nată, de salon, cu două înțelesuri, pentru că la noi în saloane se vorbește francezește, odinioară grecește. Îmi aduc aminte că d. A. D. Xenopol spunea într-o conferință că pricina pentru care n-avem roman e lipsa de limbă rafinată. Nu cred asta, dar e ceva în părerea d-sale.

În sfârșit, trebuie să declar că, de multe ori, în dialog, am păstrat neologisme pentru că oamenii de la noi, din stratul descris de Maupassant, vorbesc aproape francezește. Așa, am pus cuvântul *pardon* în loc de *iertați*, când am simțit că individul care vorbea n-ar fi putut în realitate spune *iertați*. Să nu se înțeleagă însă că aș pune stângăciile mele în spinarea limbei române.

Situație gravă

În Rusia edificiul se dărâmă și grozava anarhie crește pe fiecare zi, luând proporții înspăimântătoare. Dar la noi e liniște, prea mare liniște poate, dar starea din Rusia ne interesează direct.

Noi ne învecinăm pe toată linia Prutului cu țara aceasta și de aici rezultă pentru noi două probleme grave.

Prima. O răscoală a țărănimii moldovene din Basarabia pe alocurea a și început — nu poate să nu aducă după sine o răscoală agrară în Moldova, care ar avea ca țintă concretă pe antipaticul tip al arendașului, căruia boierimea degenerată i-a dat moșiile în exploatare. În cazul acesta guvernul ar fi silit să impună pe țărani, pentru a apăra pe arendași.

A doua. Din cauză că cele cinci milioane de evrei din Rusia sînt așezate mai ales la granițele occidentale ale imperiului, cei mai mulți vcr căuta să fugă în Moldova. Deja vin în așa număr, că pînă la primăvară vom avea cel puțin 100 000 de evrei în Moldova. A-i opri nu se poate, nu numai din umanitarism, dar pentru că, cu voia ori fără voia noastră, ei tot vor veni, căci n-au ce face alta. Nu sîntem antisemiți. Sîntem dintre aceia cari socotim că existența într-o țară a unei mase de cetățeni fără drepturi e o dovadă de o adîncă boală socială. Dar chestia evreiască este deja o chestie grozavă și pentru noi și pentru evrei și socotim că dacă s-ar înmulți numărul lor încă cu 100 000 în Moldova, unde deja sînt prea mulți, Moldova ar ajunge să fie compusă din o clasă de politicieni și slujbași, din o clasă mijlocie străină și fără drepturi și din o clasă — departe, în fund — în mizerie și întuneric — de țărani care să suporte pe

celelalte două, o țară menită pieirei. Și ar fi rău și pentru evrei, căci chestia lor s-ar învenina și mai mult și rezolvarea sănătoasă a ei s-ar îndepărta și mai tare.

Ce gândesc oamenii noștri politici că trebuie făcut pentru a evita înăbușirea în sine a răscoalelor agrare, invaziunea evreilor și înveninarea chestiei evreiești?

Curentul nou, an. I, nr. 2, 15 decembrie 1905.

VIAȚA ROMÂNEASCĂ ȘI MOMENTUL

„Convorbiri“

(1 februarie)

Alegem din *Revista critică* următoarea notiță în care parcă-parcă tot gravitatea criticului e mai nostimă decît opera criticată : „*Mă lasă sub cerul albastru* de Riria (*Românul literar*, VI, 1, 7 ian. 1907). Autoarea vrea să-și exprime dragostea pentru iubitul ei, dar la aceasta n-o ajută nici concepția, care e lipsită de delicatețea ce se cere de la o poetă («Iar pieptu-ți de pieptu-mi s-atingi / Prin stavila sprintenii rochii / Din brațu-mi să fugi... / Cu gînd ca mai mult să te-apropii»), nici mai cu seamă stilul, care e plin de improprietatea figurilor («...grumazul prins sub scutul cosiții»). Nu mai punem la socoteală monotonia armoniei și lipsa de energie și relief...“

Ce „relief“, domnule Dragomirescu ?

Același critic, conștient de importanța „verbului său“, zice aiurea :

„Senzualismul simțirii și naturalismul impresiunilor ce caracterizează concepția lui Sadoveanu sînt două însușiri care au dat dreptate unor critici sinceri, dar cu sfera estetică prea strîmtă, să-i conteste orișice merit literar ; și desigur că aceia se vor fi bucurînd vîzînd că mai sînt și alții — și nu cei din urmă — care cugetă ca ei. Pe de altă parte, relevarea acestor defecte din partea mea trebuie să fi neliniștit mult pe aceia care știu că în *Literatura modernă*, publicată din anul acesta, am arătat pe Sadoveanu ca pe «cea mai puternică imaginație epică» din literatura noastră. Să nu se bucure nici unii și nici ceilalți să nu se neliniștească...“

Precauțiunile d-lui Dragomirescu ne amintesc pe stolerul Snug, care, în *Visul unei nopți de vară* (Shakespeare), trebuind să joace rolul leului (din *Piram și Tisbe*), se teme și el, sărmanul, ca nu cumva să „neliniștească“ publicul prin cojocu-i ponosit, întors pe dos, cu care

voia să facă pe „leul“, și, deci, se simte, și el, dator să dea explicații asigurătoare :

„Frumoase dame..., ați putea să vă înfiorați și să tremurați de spaimă când un leu feroce urlă în turbarea sa. Aflați dară că eu, Snug stolerul, nu sînt nici un leu feroce, nici o leoaică etc.“

„Un foarte blind dobitoc și cu conștiința onestă“, adăogă Teseu, ducele Atenei.

„Cel mai de treabă dobitoc pe care l-am văzut vreodată, prințul meu“, răspunde Demetrius..

P.S. Același critic, care e și *profesor de literatură* și autor de *Poetică*, vrea să convingă pe cetitorii săi că Homer, în *Iliada* sa, nu a redat, respectîndu-l, adevărul istoric !!!

Viața românească, nr. 2, 1907.

„Convorbiri“

(martie)

Omul care se laudă, pe de o parte, că *el* reprezintă junimismul literar vechi, dar pe de alta, că ideile sînt ale *sale* și nu ale altora, n-are să priceapă niciodată, acum lucrul este sigur, că... dar n-are să priceapă mai multe lucruri, și trebuie să i le servim în ordine. Așadar, n-are să priceapă : 1. Că *Iliada* este o epopee populară care, prin *definiție*, nu respectă și nu i se cere să respecte — ci din contră! — adevărul istoric. 2. Că meritul, din acest punct de vedere, al unei epopei e de a reda viața contemporană autorului : în *Iliada* vedem viața de pe cînd s-a alcătuit epopeea. 3. Că dacă pe vremea lui Homer ar fi existat știința istorică și s-ar fi știut ce a fost *în adevăr*, și dacă Homer ar fi pretins că zugrăvește (ca Flaubert în *Salammbô*) adevărul —, atunci *Iliada* ar fi apărut „cetitorului“ o operă *hibridă*. 4. Că azi, într-o nuvelă ori roman, autorul trebuie — și i-o cerem cu tărie — să imiteze realitatea, deci și realitatea de altădată, istorică, și că atunci cînd n-o respectează, sîntem nemulțumiți. 5. Că dacă se poate reconstitui exteriorul, de la casă și haină pînă la obiceiuri, *sufletul* nu se poate reconstitui. 6. Că la noi lucrul e greu de tot ; lipsa de opere beletristice din veacurile trecute, de memorii, de scrisori de pe atunci, te oprește să gîcești psihologia acelor oameni. 7. Că atunci ești nevoit să zugrăvești țărani din județul Suceava, *de azi*, și să-i pui în mediul (dacă-l poți și pe acesta măcar reconstitui!) de la 1500, adică să faci o operă *hibridă*! 8. Că în asemenea caz, eu care cunosc pe țăranul din Suceava, îl văd pe *acesta de azi*, pus în alt mediu, pe cînd eu știu că țăranul de-atunci *trebuie* să fi fost altfel! 9. Că, dacă autorul *se ferește* de a zugrăvi pe *singurul* țăran ce l-a văzut, pe cel de azi, — atunci începe să ne zugră-

vească pe țaran din propria-i fantazie, ca să corespundă cu mediul de la 1500, și atunci face o operă *falșă* !
10. Că aceste idei „nu sînt ale mele“, ci ale tuturor — vezi *Taine despre Racine*, deși se contrazice până la un punct, cînd vorbește de Shakespeare ; *Brunetiére despre Balzac* etc. 11. Că în ceea ce spunem nu se ascunde o concepție morală, ci una curat estetică etc., etc.

Viața românească, nr. 3, 1907.

„Convorbiri“

(1 april)

D. M. Dragomirescu, îndoindu-se de puterea fascinatoare a geniului său — ceea ce dovedește că grandomania sa nu e sinceră — prezintă contemporanilor săi un certificat emanat de la d. P. P. Negulescu... *Sunt lacrimae rerum!*... În ultimul număr al *Convorbirilor* (april-mai), d. Dragomirescu răspunde d-lui Ibrăileanu. D. Dragomirescu susține că artistului nu i se poate cere „imitarea realității“. D. Dragomirescu confundă „imitarea“ cu *copierea*. A citit d. Dragomirescu *Le Roman naturaliste* al lui Brunetière? Desigur! Atunci știe că Brunetière a fost cel mai mare dușman al naturalismului, care pretindea că *copiază* realitatea. A mai citit d. Dragomirescu pe *H. de Balzac* al aceluiași Brunetière? Probabil! Atunci a văzut că Brunetière laudă pe Balzac pentru că a „imitat realitatea“, *imitare* pe care o consideră ca cea mai mare datorie a romancierului. A copia, domnule Dragomirescu, e a... copia, a *imita* este a *crea conform* cu extrase dintr-un caiet al regretatului; realitatea! Cugetă puțin și vei pricepe.

Viața românească, nr. 4, 1907.

„Convorbiri“

(april-mai)

Ilustrul critic „dovedește“ (el tratează... *more geometrico*) că „materialul“ lui Sadoveanu e „vulgar“ și „senzual“, dar concepția lui e sublimă. Ca dovadă de „material vulgar“ începe cu un „material“ care „are, totuși, o înaltă eflorescență sufletească, ce înalță etc.“... Ilustrul critic combate pe cineva care ar fi spus că opera lui Sadoveanu întrupează sentimentul *fatalității*... El opune „sentimentul... *existenței*“... Dar, încolo, criticul uită ce a spus și vorbește cetitorilor săi de diferite tipuri „minate“ de „puterea *fatalității*“... Dealtmintrelea, este știut că... „uitarea este o condiție a memoriei“, vezi Ribot : *Les maladies de la mémoire*. Criticul îndeplinește bine această condiție. Criticul nu poate admite această fatalitate în opera lui Sadoveanu, pentru că, zice el, Sadoveanu „nu e poet dramatic, nici măcar epic, ci *liric*“ ! Bietul critic ! Iar a uitat că acum câteva luni, într-o carte didactică, apoi în *Convorbirile* sale, a afirmat că „Sadoveanu e cel mai mare poet *epic* din cîți am avut“ !... Ori și-a schimbat părerea în april trecut ? Ilustrul critic a devenit, în primăvara aceasta, *tendentionist* ! El reproșează lui Sadoveanu că zugrăvește simpatie pe imoralul Niculiță din *Păcat boieresc* (și criticul se declara astă-toamnă că e elev al d-lui M. Simionescu-Rîmniceanu !). Apoi, dacă reproșezi lui Sadoveanu că aruncă simpatie asupra unui tip imoral, pentru ce reproșezi „criticului ieșan“ că a fost „jignit“ de lumina simpatică în care e pus boierul imoral din *Moarta* ? Căci acel boier nu simte nici o remușcare că a înșelat pe bunul și naivul Chehaia Neculai ? Ilustrul critic a devenit — ori a fost — pudic ca o fată mare. În *Zina lacului* un tînăr sărută pe o fată : ei bine, criticul pudibond își dă o infinită muncă să scuzeze pe Sadoveanu de această „brutalitate“. *Fiindcă* era noapte, lună, iaz (decor poe-

tic), fiindcă au trecut 50 de ani de la consumarea infamiei... criticul îl absolvă pe Sadoveanu... Criticul stabilește, de altminterlea, deosebite termene de *prescripție*; așa 10 ani nu-i ajung; se pare că trebuie să treacă minimum 15 ani, pentru ca o „brutalitate“ să se „înălțe“ și să se „idealizeze“. Un pasaj admirabil ca finețe de analiză și de discernămint e acela unde marele critic arată meritul lui Sadoveanu de a fi rămas independent față cu Caragiale, căci, cu mai puțin talent, *Moarta* putea fi o pastişare a *Scrisorii pierdute* ori a *Noptii furtunoase*...

Autorul încheie cu speranța că, în urma studiului său asupra lui Sadoveanu, cetitorul va găsi în nuvelele acestui scriitor „un *farmec* mult mai clar (te va pedepsi Dumnezeu, sînt sigur, pentru această împerechere «brutală» de cuvinte), și mai puternic decît cel pe care îl va fi gustat până acuma. Și în aceasta va fi comptat și serviciul pe care această critică îl va fi făcut gustului pentru literatură“, încheie ilustrul...

Nu te indigna, nici nu te îngriji, cetitorule! Nu te indigna, căci nici el nu crede în ceea ce spune. Am mai spus-o: grandomania sa nu e sinceră. Și deci nici nu te îngriji dacă ții la dînsul: o grandomanie afectată nu e un simptom primejdios.

Pseudo-pacientul isprăvește: „După un serviciu făcut cetitorilor, trebuie să ne gîndim și la scriitor“, căruia îi făgăduiește cîteva lecții și, în sfîrșit, iscălește: *Mihail Dragomirescu*.

„Convorbiri“

(1 iulie)

Cel mai mare critic român din veacul al XIX-lea și al XX-lea nu pricepe articolele pe care le „critică“, dar nu le pricepe deloc. Cetitorul, pe care-l interesează această însușire „maîtresse“ a celebrului critic, să compare articolul d-lui C. Botez și să vedem dacă nu vei rectifica cele ce ai spus despre „greșelile“ d-lui Botez : de a confunda versurile iambice cu cele trohaice, de a număra rău silabele etc... Cetește și mărturisește sincer, cu mîna pe conștiință, căci te va judeca și Dumnezeu și posteritatea !

Pentru *În lumea dreptății*, „o pată pe personalitatea lui Brătescu-Voinești și Dragoslav mai mare decît Creangă“ te va osîndi Cel de sus, fără nici o îndoială. Noi depunem o lacrimă anticipativă.

Viața românească, nr. 7, 1907.

„Viitorul social“

nr. 2 (septembrie)

Acest număr e cu mult mai mic ca cel dintâi, numai de 80 pagini. D. dr. C. Racovski își publică al doilea articol în *Chestia agrară*. După ce critică toate proiectele de reformă, autorul susține că singurul mijloc eficace de a veni în ajutorul țărănimii ar fi *exproprierea silită* a marilor proprietari. În adevăr, foarte eficace. Din nenorocire, d. dr. Racovski nu ne arată și care ar fi mijlocul, *în situațiunea concretă a țării*, de a ajunge la această soluțiune. Să admitem că soluțiunea aceasta e ideală, dar nici autorul nu va tăgădui că în urma celor petrecute ne trebuie o soluțiune *grabnică*, intrucit țărăni, în îndărătnicia lor, ce are darul totdeauna să supere pe social-democrați, nu vreau să rabde de foame mulțumindu-se deocamdată cu promisiunea unei soluțiuni fie și ideale într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat și fără să li se aducă vro ușurare *imediată*; ei vor preferi o soluțiune și mai puțin ideală, care, pe lângă că e *realizabilă îndată*, le poate da puterea de a trăi mai omeneste, în așteptarea soluțiunilor „mai ideale“...

Vecinica jertfire a realității pe altarul formulelor...

Dări de seamă asupra congresului din Stuttgart.

D-șoara dr. E. Arbore scrie despre *Tuberculoza pulmonară în clasa muncitoare din țara noastră*.

D. D. Voinov își isprăvește aici studiul său interesant, început în nr. precedent al *Convorbirilor literare*, asupra evoluțiunii darwinismului, sub titlul *Dovezile*.

La „Cronica“ găsim și o polemică împotriva noastră, într-un ton foarte acru și sub titlul *Răspuns la „Viața românească“*. Insuși acest ton, pe lângă considerațiunile de ordine gramaticală, ne-ar putea determina să nu mai răspundem *la Viitorul social*. Dar și în fond nu avem ce

răspunde. În adevăr, ni se impută în fond că 1. N-am înțeles adâncimile d-lui Sion; 2. Am falsificat textul scripturilor; 3. Nu cunoaștem socialismul; 4. Adunăm citații de... frica d-lor; 5. Ar trebui să avem mai întâi altă conduită politică pentru ca să avem dreptul de a vorbi despre domniile lor; 6. „Elanul de sentimentalism“ al nostru nu-i încântă pe domniile lor, cînd își aduc aminte „de persiflări — din primele numere ale *Vieții românești* la adresa proletariatului de pe malul Bahluului“ etc.

Ce se poate spune la toate acestea? Decît doar să-i poftim să recitească „primele numere“, ca și cel din urmă, ca să se convingă că persiflările nu excludeau „elantul de sentimentalism“, chiar atunci, cum și astăzi elantul nu exclude „persiflările“...

Pardon! Trebuie să relevăm un punct. La arătările noastre că, după programul d-lui Sion, acțiunea *politică* se reduce la „sprijinul capitalismului“, ni se invoacă necesitatea *luptei economice* împotriva capitalismului. Fie! Dar *lupta economică*, singură, nu poate servi de obiect unui partid *politic*, cum e cel social-democrat. Dovadă: în Anglia *lupta economică* a dat rezultate strălucite fără nici o legătură cu acțiunea politică, dar să ni se arate un partid *politic* care să-și mărginească acțiunea la o *luptă economică*.

Deci, ca *luptă politică* rămîne în realitate tot numai „sprijinul capitalismului“, și, cum am *presupus* că acest sprijin se va urmări prin *protecționism extrem*, afară de motive de text, pentru simplul cuvînt că nu vedem *cum* altfel ar putea un partid *politic* să sprijine dezvoltarea industriei capitaliste la noi.

Am ruga chiar pe *Vîitorul social* să ne spună dacă a descoperit alt mijloc.

„Convorbiri“

(1 octombrie)

Nemuritorul critic al cărui cuvînt îl aşteaptă, bimensual, o ţară întreagă a ridicat iarăşi o lespede pe soclul ce pregăteşte viitorului său monument. Simţindu-se dator să-şi exprime a doua oară „părerile-i critice“ asupra nuvelei d-lui Brătescu-Voineşti *În lumea dreptăţii*, dar neavînd deocamdată nici o idee critică la îndămină, ilustrul nostru contemporan reeditează, fără să citeze izvorul, observaţiile pe care d. Maiorescu, într-un moment nefericit, le-a făcut asupra aceleiaşi nuvele şi asupra cărorora discipolul, dacă n-ar sămăna cu fiul lui Noe, ar fi trebuit să arunce vâlul uitării. Şi, deci, cunoscutele banalităţi: în provincie nu se poate ceti Spencer, nu se poate cînta Beethoven... Şi încă d. Maiorescu avea în favoarea sa circumstanţa atenuantă că niciodată nu s-a amestecat însuşi în Beethoven şi, pe lîngă aceasta, că nu-şi mai cunoaşte ţara, care s-a schimbat mult de la 1860 încoace... Dar genialul său discipol!... El care, fiindcă stă în Bucureşti, crede că are dreptul să-şi permită a vorbi de Wagner, de pictură şi chiar de literatură, ca de suburbia sa natală — ce circumstanţă atenuantă poate avea?

Un om care face parte din corporaţia fericită care se va bucura sigur de împărăţia cerurilor numai cînd e şi fudul are haz — a spus Caragiale, bineînţeles fără perifraxe... Şi dacă veţi observa bine, ceea ce seduce la acest critic este infinitul său talent de a amesteca într-o justă proporţie cele două elemente din care, prin sinteză, cum ar zice el, rezultă *acel haz*!...

Viaţa românească, nr. 10, 1907.

„Convorbiri literare“

(octombrie)

D. Mehedinți reeditează banalitățile spuse cu ceva mai multă coerență. trebuie s-o mărturisim, de d-nii O. Densusianu, M. Dragomirescu și M. Rîmniceanu. Savantul geograf ne acuză că ne facem treburile politice prin literatura ce o publicăm. Dar, cum se întâmplă adesea, d. Mehedinți poate nici n-ar fi băgat de samă atacurile noastre aduse „Frumosului“, deși ne cetește revista, dacă un savant zoolog nu i-ar fi spus lucrul, asigurînd pe d. Mehedinți că noi, ceștia de la *Viața românească*, „infectați de politicianism“, îi persecutăm Frumosul.

Apoi, dacă am fost demascați, facem mărturisiri complete; lucrurile stau așa cum le spune d. Mehedinți... D. Sadoveanu, sub pretext de *Însemnările lui Neculai Manea*, tratează chestia tocmelilor agricole; d. Brătescu-Voinești, sub pretext de *Conu Alecu*, tratează chestia monopolului alcoolului, iar în *Contravenție* are curajul să trateze aproape pe față aceeași chestie; d. Goga, sub ridicolul pretext de *O rază*, tratează reforma judecătorilor de ocol.

Ba, putem face oarecare destăinuiri de un caracter și mai... redacțional. În preziua convocării comisiilor parlamentare, guvernul avînd nevoie de „literatură“ în sprijinul reformelor sale, secretarul nostru de redacție a comandat d-lui Sadoveanu *Un cal și-un om*, d-lui Brătescu-Voinești, *Inimă de tată* și d-lui Goga, *Fecunditas*. Ei s-au executat, și-acuma pot tuna amicii politici ai d-lui Mehedinți cît le place, partidul liberal zîmbește... Guvernul le opune *Un cal și-un om*!

Dar noi, pe lîngă colectivști, sintem, cum se știe, și jidano-socialisto-internaționaliști, și, deoarece am intrat pe calea mărturisirilor, de ce n-am mărturisi că *Legenda funigeilor* ne-a fost comandată de „tovarășul“ Bebel?

Și cine nu știe istoria poeziei d-lui Vlăhuță 1907, despre care vorbește și d. Mehedinți? D. Stere, voind să ajungă sfetnic al majestății sale și știind că regele este antidinastic, a comandat d-lui Vlăhuță (prin telefonul Prefecturii de poliție) poezia știută... Și cum și d. Vlăhuță cugeta la un Bene-Merenti și la o pensie viageră din caseta regelui, poetul-palatist s-a și executat.

Așa se face „politica“ când o pricepi bine! Alții — ce? Au o bursă, o catedră, o diurnă, o carte didactică aprobată, iar o diurnă... mai știm ce? Mizerie goală... Dacă nu fac politică...! ?

Dar să vă mai dăm dovezi de „politicianismul“ nostru, tot după d. Mehedinți : colaboratorul nostru, d. Ibrăileanu; analizând opera d-lui Brătescu-Voinești, a făcut ipoteza că, după evoluția de până acum a acestui scriitor, e posibil ca activitatea sa literară ulterioară să fie mai semnificativă și mai *revoluționară*... Apoi ce voiți mai multă „politică“! Și încă ce politică! Anarhistă! De data aceasta d. Ibrăileanu făcea dizidență și față cu d. Sturdza și față cu Bebel... Dar — de ce să nu-l denunțăm dacă a scăpat sagacității d-lui M. ? — și d. Stere, acum un an, făcea anarhism când vorbea de *opera revoluționară* a defunctului Ibsen... Și, dacă d. Ibrăileanu chema pe d. Brătescu la clubul anarhist, d. Stere făcea propuneri identice defunctului Ibsen... Și, fiindcă ne-am pus cu tot dinadinsul să dăm foc țării, anunțăm că vom arunca în curînd o mașină infernală, căci posedăm în saltarele redacției noastre și vom publica un articol asupra operei *revoluționare* a dramaturgului Bernard Shaw. Așteptăm pe „tovarășul“ Shaw la clubul nostru, a cărui deviză este, cum se știe : „Ni Dieu, ni maître!“

...Căci de unde D-zeu să știm noi că una-i politica și alta literatura!

Dar... să-l tratăm puțin mai în fond pe d. Mehedinți. Crede acest domn cu tot dinadinsul că-și va înșela puținii săi cetitori? Parcă revista *noastră* ar fi clandestină!... Dar ia să vorbim și noi ceva, dacă a venit vorba de politică în literatură : d. Mehedinți a moștenit *Convorbirile literare* și, ca orice moștenitor, trebuie ca, dacă treaba e cinstită, pe lângă beneficii, să aibă și sarcinile moștenirii... Și fiindcă d. Maiorescu n-a plătit cîteva datorii, e silit d. Mehedinți să le plătească, dacă ține ca afacerea să fie lichidată onorabil... Iată cam despre ce

este vorba : d. Maiorescu a spus că patriotismul n-are ce căuta în literatură, căci întreba d-sa : „Există un singur vers de patriotism francez în Racine, Corneille ?“ La aceasta d. Gherea i-a răspuns întrebându-l : „Dar în Hugo nu există ? Și câte ?“... Și d. Maiorescu n-a răspuns, a rămas dator, iar d. Mehedinți, dacă are pietate filială, să răspundă d-sa. D. Gherea a mai observat că d. Maiorescu, care spunea că patriotismul n-are ce căuta în poezie, a lăudat pe Alecsandri pentru că a cîntat „șovinismul“... D. Maiorescu n-a răspuns... Să plătească d. Mehedinți și această datorie ! D. Maiorescu a făcut un raport favorabil d-lui Goga pentru poeziile patriotice ale acestuia... Pentru ce a făcut acel raport favorabil dacă patriotismul n-are ce căuta în poezie ? Dar d. Maiorescu nu s-a explicat ! Să plătească datoria ilustrul său moștenitor ! D. Maiorescu, detestînd „politica“ în literatură, n-a amintit în raportul său cele mai frumoase poezii ale lui Goga, *Rugăciune* și *Clăcașii*, dintre care a doua există în toate conștiințele românești, dar a publicat în *Convorbiri literare* și a lăudat *Scrisoarea III* a lui Eminescu, care e un pamflet împotriva *partidului liberal*... Să ne răspundă ilustrul moștenitor : satira lui Eminescu e sau nu „politică în literatură“ ? Și dacă atacul împotriva unui partid nu e „politică“, atunci cîntarea suferinții celor „ofensați și umiliți“, ea, e politică ?

Am somat odată pe gesticulatorul geograf să ne spună dacă ar fi publicat sau nu *1907*, neîndoindu-ne un moment că răspunsul său n-ar fi afirmativ. Dar acum acest domn ne impută că am publicat această poezie. Vasăzică el n-ar fi publicat-o. Pentru ce ? Pentru că e mai slabă decît a colaboratorului său, d. Ciuchi ? Ori pentru *ideile* din ea ? Și dacă pentru *ideile* din ea, atunci cine face „politică în literatură“ ? Noi, care publicăm orice poezie *frumoasă*, ori d. Mehedinți care nu publică o poezie care nu cadrează cu ideile sale ? Cine exclude unele poezii și primește pe altele din cauza *politicii* ? Noi sau d-sa ? După „teorelele“ ce ilustrul geograf este-tician dezvoltă în „articolul“ său, e clar că el n-ar fi publicat *Noi vrem pămînt* ! Pentru ce ? Pentru că poezia e „revoluționară“ ! Dar *Scrisoarea III* e „artă pură“ — pentru ce ? Apoi pentru ce... Pentru că e împotriva „revoluționarilor“ !

Să mai vorbim noi acuma despre cunoștințele acestui geograf asupra criticii și esteticii literare? Apoi el e sigur că în „țările cu cultură veche“ (al căror reprezentant e la noi el) criticii și esteticienii au căzut de mult de acord asupra concepțiilor asupra artei și că concepția care a triumfat acolo e aceea a d-lui Maiorescu... D. Mehedinți crede că ultimul cuvânt în estetica și critica literară e doctrina artei pentru artă, care domnea pe la 1860, în vremea d-lui Maiorescu. Apoi, se înșală amar, teoriile estetice ale d-lui Maiorescu sînt tot așa de la ordinea zilei ca și cele sociale ale d-lui Carp (guberniile etc!). Ilustrul geograf citează *Revue des Deux Mondes* pentru că nu știe că acolo a scris până ieri Brunetière, dușmanul străvechii concepții pe care d-sa o crede contemporană, pentru că nu știe că acolo scrie, ca cel mai însemnat colaborator, Melchior de Voguë, un apărător al tezismului în artă, pe care și noi îl combatem (vezi „Cronica literară“ din acest număr*). Ilustrul geograf citează o frază care i se pare mai sonoră, din Goethe, frază care nu e în chestie — afară de aceea că din Goethe se pot cita fraze pe care nu le-ar gesticula geograful... Dar acest geograf, care se specializează acum în critică, publică, în același număr, un articol în care se spune că Sully Prudhomme este „gloria cea mai curată și mai senină a poeziei“. Dar Sully Prudhomme a spus: „Poetul simte pe seama sa proprie speranțele, părerile de rău, avînturile de încredere sau de răzvrătire ale compatrioților săi, fie că e vorba de politică, de religie sau de orice alt interes moral, de ordin pozitiv ori transcendent“ (*Testament Poétique, Introduction*). Ce zice d. Mehedinți? Ce Abece, ce „Kebias“** mai e și această „cea mai curată și cea mai senină glorie a poeziei“! „Politică“, „răzvrătire“!! Apoi dacă Sully Prudhomme n-a trăit într-o „țară de veche cultură“! Dacă n-a fost discipolul d-lui Maiorescu! Dacă a fost un politician! Dacă n-a fost autor de cărți de geografie de școlile primare!

* Se referă la articolul lui G. Ibrăileanu, *Probleme literare; o nouă concepție asupra artei* (v. *Opere*, 4, p. 204—211).

** În realitate, Cebes, filozof socratic din Theba, personaj în *Fedon* de Platon.

A, știm noi ce se ascunde sub aceste poze de apărători ai Frumosului (pe care nimene nu-l primejduiește, căci frica dv. e năzăreală curată !). Știm noi ce înseamnă frica aceasta de „politică“ ! (Ce-or fi înțelegînd ei prin această „politică“ în nuvelele și poeziile noastre ?) Dar, pe altă dată...

Colaboratorul nostru d. Tzigara Samurcaș scrie o cronică artistică : *Arta rusească la Paris...*

Un articol despre Leopardi, în care se laudă și poezia... *patriotică* a marelui poet italian. (Cu voia d-lui Mehedinți ?)

Viața românească, nr. 11, 1907.

„Convorbiri literare“

(decembrie și ianuarie)

D. Mehedinți, care pornise un teribil asalt împotriva *direcției* revistei noastre, își concentrează acuma întreaga-i artilerie împotriva a două fraze ale unui colaborator al nostru (din care pe una o mutilează după cunoscutul sistem al d-lui M. Simionescu-Rîmniceanu). Și aceasta n-o face d. Mehedinți decât pentru a denunța d-lu Haret lipsa de știință și de pedagogie a colaboratorului nostru. Trecînd peste faptul că colaboratorul nostru a fost numit profesor în urma unui concurs prezidat de d. Maiorescu *, care l-a clasificat printre cei dintâi, admitem că colaboratorul nostru ar merita, cum vrea d. Mehedinți, să fie scos din învățămînt, dar, totuși, ne mirăm de confuzia pe care o face d. Mehedinți între rolul său de director al C.I. și între atribuțiile de membru în consiliul permanent al Instrucției, căci în decembrie încă nu demisionase din acel post. În orice caz, d. Mehedinți atinge chestii foarte delicate, căci ia închipuiți-vă că ne-ar veni și nouă gustul să intrăm în chestii „pedagogice“ și am pune o întrebare, desigur indiscretă, și anume: în virtutea cărui concurs, ori în virtutea căror opere științifice monumentale ocupă d. Mehedinți catedra pe care o onorează cu știința sa? Într-o notă a articolului din decembrie, d. Mehedinți declară că are nevoie de un timp mai îndelungat ca să răspundă în privința celebrului „Kebias“ **, cit și în privința „restului comentariilor și întrebărilor provocate de articolul *Politica și literatura*“.

Am așteptat, a trecut luna, a apărut fascicola de pe ianuarie a C.I. și d. Mehedinți n-a răspuns nici în pri-

* Examenul de capacitate al lui G. Ibrăileanu.

** Ortografie greșită a lui S. Mehedinți pentru Cebes (vezi nota anterioară).

vînța lui „Kebias“, nici la „întrebările și comentariile“ provocate de articolul d-sale.

În schimb însă, d. Mehedinți scrie un articol pe care, în stilul său întotdeauna înaripat, îl intitulează *Americanism literar* și în care, în același stil, înjură pe toți scriitorii români, afară de d-nii Bassarabescu și Tutoveanu, numindu-i „mercantili“, pentru că nu scriu gratuit la revista d-sale...

Nu înțelegem doleanțele d-lui Mehedinți : dacă scriitorii români (afară de d. Bassarabescu și Tutoveanu) n-au nimic de spus din fundul sufletului lor, ci fac numai compoziții pentru bani, atunci de ce atîta durere că ei nu scriu în revista d-sale ? Ce i-ar putea da ei d-lui Mehedinți decît maculatură ?...

Dar mai bine să ne folosim de articolul d-lui Mehedinți pentru a continua psihologia literară asupra scriului său, pe care am început-o în numărul trecut, tot în această rubrică : cetitorul și-aduce aminte de cea „ispită“ în care a căzut d. Mehedinți de a caracteriza proza lui Odobescu cu aceste cuvinte ale lui Horatius : *Ut pictura poesis*, „ispită“ cu atît mai îndreptățită, cu cît Odobescu, în chiar bucata analizată de d. Mehedinți, caracteriza cu aceste cuvinte proza lui Turgheniev...

În articolul acesta nou, d. Mehedinți, planînd deasupra literaturii americane cu aripi de condor, descopere un scriitor pe care, însoțindu-l cu un epitet înaripat, îl numește „Samuel Klains (M. Twain)“... Cine să fie acest „Samuel Klains“ ? Fără nici o îndoială că nu poate să fie Samuel Klain, contemporanul lui Șincai și Maior... Dar dacă „M. Twain“ (?) e cumva Mark Twain, cunoscutul umorist care nicidecum nu poate fi M. Twain, după cum Papălapte nu poate fi „P. Lapte“, atunci desigur că nu e vorba de blîndul călugăr de la Blaj, Samuel Klain, ci de scriitorul Samuel Clemens¹. Departate însă de noi pretenția că d. Mehedinți n-ar cunoaște opera scriitorului american, căci d. Maiorescu a tradus vreo două schițe din el, alătura cu cîteva din Bret Harte, pe care, firește, d. Mehedinți îl citează împreună cu

¹ Este cunoscut că Mark Twain (pe românește : *insamnă două !*) e un strigăt de comandă, pe care Samuel Clemens, fost marinar, și l-a ales ca pseudonim.

„Samuel Klains“, scriindu-l aproape corect („Bret Hart“, în loc de Bret Harte).

Și, cu aceasta, fie-ne îngăduit — cum ar zice d. Mehedinți, ... căci am ajuns să-l știm pe de rost! —, fie-ne îngăduit să revenim la acel celebru „Kebias“, la Kebias din „platonicele dialog“ (expresie poetică pentru dialog a lui Platon)... Care „Kebias“, încă o dată? Ce „Kebias“?

D. Mehedinți vorbea de acest nenorocit ca de o persoană foarte cunoscută d-sale: „Kebias e necesar, căci îi aduce aminte de Platon“; „Kebias va trăi cât va trăi și Platon“; „Kebias“ în sus, „Kebias“ în jos... Dar cine e „Kebias“?... Este el sau ea o ființă pămînteană? Este închipuirea unui poet? Este o pură fantasmagorie? Cine este?

Vorba lui Iancu Văcărescu: „Fost-a, n-a fost, ori a fost vis / Acel... Costache Ghica?“*

Viața românească, nr. 1, 1908.

* În poezia *La mormîntul banului Țării Românești și general al Rusiei Costache Ghica*.

„Luceafărul“

(nr. 9 și 10)

Ancheta asupra „poporanismului“ continuă. Priveliștea e interesantă. De fiecare număr, unul sau doi cugetători. De data asta, un cugetător la două numere. Că e unul vast : e d. M. Dragomirescu, criticul obiectiv, care luptă pentru adevăr. Ce e poporanismul nu prea știe bine d. Dragomirescu. Dar îl clasifică cu energie, cu înverșunare, cu entuziasm, cu frenezie : poporanism primitiv, poporanism temperamental, poporanism tendențios, poporanism pozitiv, poporanism revoluționar, poporanism artistic, poporanism colectiv, poporanism energetic, poporanism formal... Nici nu bănuiește d. Dragomirescu ce umor sănătos are...

În no. 10, d. Tăslăuanu publică un articol despre *Noul episcop al Caransebeșului*, dr. Miron Cristea, un bărbat înzestrat cu toate calitățile ce le poate dori un om. Reproducem, din acest articol, cuvintele spuse de dr. Miron Cristea în fața altarului : „Făgăduiesc că credința și legea strămoșească, limba și cultura românească vor fi stele conducătoare ale activității mele. Și nu mă voi abate nici în viitor de la calea cinstită de bun român și de convins ortodox.“ Se dau și două ilustrații, care înfățișează pe părinții noului episcop : un țăran și o țărăncă, în opinci. Ce mindru trebui să fie dr. Miron Cristea de originea sa, care dovedește că tot ce este acum își datorește sie însuși ! Și ne gândim ce ofensă arzătoare ar simți că i se face un „ajuns“ de la noi din Regat, căruia o revistă i-ar scoate la iveală pe părinții săi țărani ! La noi toți au un ideal : să fie boieri, „elită socială“, și să li se uite, să li se ierte pata : originea țărănească, „mai-muțească“, cum zice d. Duiliu Zamfirescu.

Viața românească, nr. 4, 1910.

„Convorbiri literare“

(septembrie)

Răspunzînd la o notiță a noastră dintr-un număr mai vechi, relativă la *Memnon* al lui Negruzzi *, pe care l-a tipărit astă-primăvară în *C.l.*, d. Lovinescu dovedește că nu e lipsit de oarecare îndămîinare în strategia literară.

Noi i-am fost dovedit pe larg, cu multe exemple, că nu stă în termeni tocmai buni cu gramatica, cu fonetica și cu problema limbii literare. Aceasta, bazați pe considerațiile ce le făcea d-sa în *introducerea* la textul lui *Memnon*. D. Lovinescu însă nu *răspunde* nimic la toate acestea. Dar — și aici e strategia — d-sa răspunde la *alte* lucruri :

1. D-sa afirmă că l-am învinuit că, în transcrierea lui *Memnon*, a schimbat fonetismul din manuscris, literarizîndu-l. De fapt, însă, noi nu numai că nu i-am adus nici o învinuire, dar l-am și aprobat pentru această literarizare. Așadar, d. Lovinescu și-a pus toată nădejdea în lipsa de atenție sau în lipsa de memorie a cetitorilor săi.

2. D-sa rîde cu mare poftă de afirmarea noastră că *Memnon* e un „arhiimportant monument de limbă“. Și *dovedește* că nu avem dreptate. Argumentele d-sale sînt : 1. Limba manuscrisului e de la 1833, numai cu trei ani mai veche de primele scrieri tipărite ale lui C. Negruzzi, așadar nu e, din punctul de vedere al discuției, decît o mică operă ca toate celelalte ale lui C. Negruzi ; 2. Avem modele de limbă și mai veche în *Albina românească* și *Curierul românesc* ; 3. Avem, la această dată (1833), o bogată literatură tipărită. Prin urmare, vrea să spună d. Lovinescu, cînd ai mii de mii de pagini de limbă a vremii aceleia, ce însemnătate mai pot avea cele 30 de pagini ale lui *Memnon* ?

* Traducere prin intermediul versiunii grecești a lui Evghenie Vulgaris a poemului lui Voltaire *Memnon ou la Sagesse humaine*.

Acum să vedem strategia d-lui Lovinescu. D-sa *tace* cu o îndărătnică discreție asupra unui lucru. Și anume : limba lui *Memnon* nu e limba celorlalte opere ale lui Negruzzi, nici a *Albinei românești*, nici a *Curierului românesc*, nici a bogatei literaturi tipărite pe-atunci (ori mai înainte, ori mai pe urmă), pentru că și celelalte opere ale lui Negruzzi, și *Curierul*, și *Albina*, și toată literatura cealaltă tipărită sînt scrise în limba *literară* a vremii. Manuscrisele lui *Memnon* însă sînt scrise în limba *vie* pe care o *vorbea* clasa cultă din Iași. Mostre de această limbă sînt foarte rare. *De aceea Memnon* este un „arhiimportant monument de limbă“. Mostrele de natura aceasta nu ne satisfac numai o curiozitate, legitimă, bineînțeles, aceea de a afla cum vorbeau clasele culte din Moldova pe la 1830 (căci nu vorbeau nici ca țaranii, nici ca ieșenii de azi), ci ne mai arată și distanța dintre limba ce o *vorbeau* și dintre aceea pe care o *scriau* moldovenii pe-atunci.

În notița noastră la care „răspunde“ d. Lovinescu noi am spus pe larg toate aceste lucruri. D. Lovinescu însă nu le discută. Se face că nu le-a cetit. Și *repetă* din nou ceea ce spuse în introducerea criticată de noi. *Aceasta* e strategia d-lui Lovinescu, care, și aici, vrea să se folosească de lipsa de atenție și de memorie a cetitorilor săi, precum și de eventuala lor ignorare a problemei limbii literare.

Pe cine-l interesează mai de aproape psihologia d-lui Lovinescu și a întregii specii pe care d-sa o caracterizează să citească *Viața românească*, 1911, p. 465, și *Convorbiri literare*, septembrie 1911, p. 1061... Și apoi să admire sumeția cu care d. Lovinescu ne face pe noi „începători în ale filologiei“. Adică, d-sa, omul îmbătrinit în filologia română !

D. Lovinescu ține așa de mult să aibă un trecut în această filologie, încît, într-un articol despre d. Ortiz, din același număr de pe septembrie al *C.L.*, d-sa se prenumără printre aceia „*ce ne ocupăm* mai demult cu cercetări de literatură națională“ — nu numai de doi ani, ca d. Ramiro Ortiz...

Cu toate acestea, nu sînt mai mult de doi ani de cînd Eliade Rădulescu i s-a arătat în vis d-lui Lovinescu, conjurîndu-l să se ocupe cu „cercetări de literatură națională“, în urma cărui eveniment d-sa s-a apucat, în adevăr, să

rezumeze, amplificându-le totuși, articolele d-lui Bogdan-Duică despre Grigore Alexandrescu.

Și apropo. Murit-a oare d. Bogdan-Duică ? Și murit-a fără testament în regulă ? Căci, iată, clironomii se bat de la moștenire. În același articol despre d. Ortiz, d. Lovinescu susține că „descoperirea“ d-lui Ortiz, cum că *Potopul* lui Negruzzi e o traducere după Gessner, a făcut-o și d-sa într-un volum inedit încă. Dar *Noua revistă română*, unde scrie d. Ortiz, veghează. Și *Noua revistă română* îl ia pe d. Lovinescu subțire de tot cu „descoperirea“ „inedită“.

Vasăzică luptă în regulă... de la moștenirea d-lui Bogdan-Duică. În adevăr, acela care a făcut „descoperirea“ asta mare este d. Duică, și ceea ce este uluitor în tot procesul acesta de moștenire este că d. Lovinescu însuși spune în articolul său că descoperirea e a d-lui Duică !

Dar lucrul e așa de extraordinar, încît, neîncrezători în puterea noastră de interpretare, punem în fața cetitorilor noștri însuși textul d-lui Lovinescu : „D. Bogdan-Duică, într-un articol din *Convorbiri* (XXXV, p. 171), arătase că *Potopul* lui Negruzzi e mai mult decît o imitație, ci (acest ci e al d-lui Lovinescu) aproape chiar o traducere a unei poezii a lui Gessner intitulată *Ein Gemälde aus der Sündflut*. D. I. N. Apostolescu în *L'Influence des romantiques sur la poésie roumaine* (p. 159) susține însă că Negruzzi nu cunoștea pe Gessner și că poezia sa *Potopul* e o imitație după poemul *Le déluge* al lui Alfred de Vigny, care, la rîndul lui, poate să se fi inspirat după Gessner. (Bravo d-lui Apostolescu !)

D. Ramiro Ortiz, reluînd părerea d-lui Bogdan-Duică, o dovedește biruitor prin proba punerii pe două coloane. Poezia lui Negruzzi e deci o imitație și o traducere a poemului lui Gessner, și nu a lui Vigny ; dealtminteri, aceasta e încheierea la care am ajuns și eu în volumul meu încă inedit asupra lui Negruzzi.“

Așteptăm să vedem cine va rămînea stăpîn pe „descoperire“. Probabil că d. Lovinescu, căruia, pe cît se vede, d. Duică i s-a dat danie.

Viața românească, nr. 9, 1911.

„Luceafărul“

(septembrie)

Aflăm din revista sibiană că d. O. Densusianu vrea să ne facă un proces la fel cu acela pe care-l face *Noua revistă română* d-lui Lovinescu. N-am putut găsi revista d-lui Densusianu în care ne învinuiește de deturnare de „descoperiri“, dar din cele spuse de *Luceafărul* vedem că d. Densusianu își revendică paternitatea „descoperirii“ că înainte de d. Maiorescu au mai luptat și alții în Moldova împotriva latinistilor, franțuziților și imitatorilor. Dacă d. Densusianu ține să se creadă că numai d-sa posedă *Dacia literară*, *Propășirea*, *România literară*, *Revista română*, *Albina Pindului*, *Foaia Societății literare* etc., în care oricine poate constata faptul că latinistii și franțuziții au fost criticați înainte de d. Maiorescu, îi concedem aceasta d-lui Densusianu. Îi lăsăm această „descoperire“ — sau, mai bine zis, i-am lăsa-o, mai ales că nu e cine știe ce merit a găsi într-o revistă scrieri de același gen ca și într-o altă revistă — a găsi în *România literară* din 1855, ori în *Foaia Societății* din 1868 scrieri în genul celor din *Convorbiri literare* din 1867 etc....

Dar este și aici un... Bogdan-Duică, ba încă mai mulți.

Se vede că *unicul* exemplar al *României literare* (revista critică cea mai însemnată înainte de *Convorbiri*), înainte de a fi proprietatea d-lui Densusianu, a fost proprietatea lui V. A. Urechia, căci iată ce spunea defunctul istoric aici, în Iași, în 1890, la dezvelirea statuiei lui Asachi, unde am asistat cu toții, împreună cu d. Ovid Densusianu :

„Iași se pot lăuda că au dat în secolul acesta, în diferite rînduri, sănătoasă direcțiune cultivării limbii române. Cine a uitat reacțiunea salutară contra stîlcirii limbii, sub pretext de purificare, reacțiune care-și avu culminația în *România literară* a nemuritorului Vasile Alecsandri, reacțiune care apoi fu urmărită cu atîta tă-

rie și știință de așa-numita *direcție nouă* etc.“ (Gheorghe Asachi, București, 1890. Pagina 30.)

Și se mai vede că *unicul* exemplar al *Albinei Pindului* și acela al *Foaiei Societății literare* (și acela al prefeței volumului de poezii populare al lui G. Dem. Teodorescu), înainte de a fi proprietatea d-lui Densusianu, a fost proprietatea d-lui N. Pătrașcu, care, în volumul său din 1894 despre Vasile Alecsandri, pe care l-am citit cu toții, împreună cu d. O. Densusianu, zice :

„Alec Russo a fost adevăratul culegător conștient al poeziei populare. Întors de la studii și intrat în societatea română atât de împetrișată în sine, moravuri și deprinderi, în limbă și sentimente, fu impresionat de această priveliște a societății. Căuta pe român și nu-l afla nicăiri. «Unde să găsim românismul, geniul acestei țeri», striga el cu neliniștea unei minți prevăzătoare și a unei inimi patriotice.

În dorința-i arzătoare căuta fără preget românismul în jurul lui, în saloane, în strade... Când, într-o zi, într-un iarmaroc, dete în sfârșit de ceea ce voia el, adică de lumea neaoșă românească. Atunci «văd», zice dînsul...“ (Și d. Pătrașcu citează frumoasa pagină din *Poezia populară* a lui Russo, în care e vorba de înstrăinarea sufletului românesc, a literaturii române, de naționalizarea inspirației și a formei prin literatura poporului etc.)

Așadar, exemplarele *unice* ale d-lui Densusianu aparținînd mai înainte altora, „descoperirea“ vechilor reviste (căci la asta se reduce „descoperirea“ în litigiu) se pierde în noaptea timpurilor...

Dar chiar dacă *unicele* exemplare n-ar fi aparținut altora mai înainte de d. Densusianu, tot am fi aflat despre vechea școală critică mai înainte de ilustrul articol al d-lui Densusianu din 1905 — căci d. Chendi și d-ra Carcalechi au avut grija să publice în 1904 scrisorile lui Alecsandri, unde am citit cu toții fraze ca acestea ale lui Alecsandri :

„Iată, iubite domnule Negruzzi, răspunsul meu la propunerea ce-mi faceți de a fi colaboratorul *Convorbirilor literare*. Această publicare fiind sora *României literare* etc.“ (p. 28).

„Iubite domnule Negruzzi. Am primit volumul *Convorbirilor literare* pe anul al II-lea și mă grăbesc a-ți

scrie, pentru a-ți trimite mulțumirile mele. Acest volum, împreună cu fratele lui mai mare : nr. 1, au luat loc în biblioteca mea, alături cu *România literară*, și așteaptă pe ceilalți frați, care se vor naște în viitor.“ (p. 44)

Ba încă aiurea (p. 36), directorul *României literare*, Alecsandri, reproșează, în 1868, *Convorbirilor* că nu se feresc destul de „elucubrăciunile“ și „aberăciunile“ stricătorilor de limbă.

Dacă pe lângă *unicile* exemplare ale revistelor, d. Densusianu ar fi ascuns în beciurile sale și scrisorile lui Alecsandri, tot ne-ar fi rămas *Criticele* d-lui Maiorescu, care zice în volumul I, p. 301 (ediția Socec) că „direcția nouă“ începe cu Alecsandri la 1860, iar în vol. II, p. 366, că :

„V. Alecsandri, prin scrieri și *sfaturi* orale, ne-a îndărit în tendința de a ne emancipa limba din pedantismul filologilor și de a o primi așa cum iese ca un izvor timpede din mintea poporului.“

Iar dacă toate aceste izvoare ar fi fost desființate de d. O. Densusianu, încă am fi avut la îndămină bogata critică a lui C. Negruzzi, care a spus, pe scurt, *tot ce a spus* mai pe urmă „Junimea“, așa că am putut să-l caracterizăm, într-un lung studiu, ca „primul junimist“ român. Iar scrierile lui C. Negruzzi (*Proză și Teatru*) le avem în ediția Socec, încă din 1873 — ediție care n-a putut fi ascunsă în hrubele d-lui O. Densusianu.

Și tot în ediția Socec și-a publicat critica sa (*Proza și Teatru*, 1875, 1876) și V. Alecsandri, căruia i-am consacrat un articol și mai lung, în care l-am caracterizat ca un „junimist patruzecioptist“. Și nici cele cinci volume ale lui Alecsandri n-a putut să le pună d. Densusianu sub lăcată.

Dar, încă o dată, dacă d-lui Densusianu îi face mare plăcere să fi „descoperit“ „descoperirile“ din Urechia, Pătrașcu, Alecsandri, Maiorescu etc. — fie, îi concedem, căci pe noi nu ne-a interesat să „descoperim“ America pentru a patrusprezecea oară, ci să arătăm rolul criticii în cultura unui popor ; să tratăm problema introducerii și asimilării culturii străine ; să arătăm lipsa de teme a xenofobismului reacționar ; să dovedim (în cele câteva pagini, singurele câte am consacrat locului ce ocupă „Ju-

nimea“ în critica moldovenească) că „Junimea“ a fost condiționată și influențată de precedesorii ei ; să arătăm ce a preocupat pe vechea critică moldovenească și ce pe „Junimea“ ; să arătăm asemănările și deosebirile dintre vechea școală și „Junimea“ ; să găsim cauzele pentru care se deosebesc aceste două școli critice ; să arătăm factorii culturii moldovenești ; să găsim cauzele pentru care apare în Moldova și nu aiurea spiritul critic ; să arătăm fizionomia fiecărui critic ; să arătăm că toate manifestările intelectuale ale acestor critici au ca principiu generator atitudinea lor față cu problemele puse de momentul istoric și de psihologia categoriei sociale ce o reprezentau ; să urmărim evoluția criticii post-junimiste, a lui Eminescu și a socialiștilor ; să cercetăm spiritul critic în Muntenia ; să arătăm corelația dintre problemele lingvistice, literare și cele politice ; să introducem o nouă concepție în istoria literară (fapt recunoscut de d. Bogdan-Duică într-o dare de samă mai mult nefavorabilă *) etc., etc., etc. (Vezi volumul d-lui Ibrăileanu : *Spiritul critic în cultura românească.*)

Prin urmare, tot lucruri deosebite de umila constatare a faptului că „Junimea“ a avut precedesori¹, constatare făcută de Urechia, de Alecsandri, de d. Maiorescu însuși și de... „plagiatorul“ lor d. O. Densusianu (cuvîntul e al d-sale și, pe tema pe care se pune d-sa e plagiator, căci n-a spus alta și nici mai mult decît precedesorii săi, — bineînțeles, afară de tonul d-sale acru, cînd nu vrea să recunoască că „Junimea“ a adus în critică puncte nouă de vedere și cînd neagă d-lui Maiorescu bunul-gust literar).

*

Și acum cîteva rînduri pentru cîetitorii noștri — căci cu d. Densusianu am isprăvit.

* G. Bogdan-Duică, *Spiritul critic în cultura românească*, în *Luceafărul*, VIII (1909), p. 535—536.

¹ Așa de deosebite, încît d. Iorga a scris două lungi articole, ca să distrugă volumul d-lui Ibrăileanu ; așa de deosebite, încît d. Xenopol a adus elogii autorului pentru „pătrunderea critică“ și pentru „eminenta lui calitate de-a te face să gîndești“ ; așa de deosebite, încît d. Bogdan-Duică a găsit în același volum două capitole, despre Asachi și Caragiale, care, a zis d-sa, sînt contribuții însemnate pentru cunoașterea și priceperea acestor doi scriitori.

Nu este adevărat cum am admis prin... ipoteză că în țara românească există numai cîte un singur exemplar din *România literară* și celelalte reviste vechi și că aceste unice exemplare zac în tainițele d-lui Densusianu. Există foarte multe alte exemplare. Anticarul Kuppermann și anticarul Barasch au făcut mare haz de hazlia pretenție a d-lui Densusianu, căci ei au vîndut o mulțime de exemplare din acele vechi reviste și mai au încă de vînzare. Și au făcut haz și funcționarii de la Biblioteca din Iași și mulți particulari din orașul nostru. Și, dacă ni se permite această mărturisire, am zîmbit și noi, care am lucrat la dicționarul d-lui Philippide și care, mai înainte ca d. O. Densusianu să facă pe istoricul literar, am cetit, în ultimul deceniu al frumosului veac al 19-lea, aproape toată literatura veche românească, pe care am scos-o în fișe, — cetire care a dat puțința unuia dintre noi să consacreze cîtiva ani studiului evoluției criticii moldovenești, studiu a cărui publicare era să aibă loc în 1903, în revista d-lui Găvănescul, *Cultura română*, unde a și fost anunțat sub titlul de *Cultura moldovenească*, și care, din anumite cauze, n-a văzut lumina zilei decît în 1905, cînd a început a se tipări în *Curentul nou* și apoi, în continuare, în *Viața românească*.

Uitam un lucru. *Luceafărul* spune că între *Viața românească* și revista d-lui Densusianu se dă o luptă surdă în privința „primilor junimiști“. Ar putea *Luceafărul* să ne arate din partea *Vieții românești* o singură frază, o singură aluzie în această privință, în ultimii patru ani ?

Viața românească, nr. 9, 1911.

„Țara nouă“

(nr. 7 și 8)

D. M. Dragomirescu răspunde pe larg *Vieții românești* pentru ce nu vrea „să revină iarăși la... („...“ sint ale d-sale, n.r.) puterea literară“.

D. Dragomirescu are o meteahnă : e cam prezumțios. Această meteahnă inofensivă ne explică pentru ce d. Dragomirescu nici de data asta n-a putut observa la d-sa dispropoția amuzantă dintre arsenalul pe care îl întrebuințează (ton grav, exuberanță de argumente, duioșie, ironie etc.) și obiectul discuției. (În articolul acesta obiectul discuției e chiar d-sa.)

Încă o dată : dacă d. Lovinescu ar afirma că poetul Stamatiad în lirica subiectivo-filozofico-descriptivă e mai mare decît poetul Davidescu, care prin excelență e un simbolisto-mizantropico-diabolic, d. Dragomirescu ar fi în stare, prin metoda tri-clasificant al criticii dogmatico-impresionisto-psicologice, să scrie cu multă seriozitate trei articole ca să dovedească d-lui Lovinescu că se înșală.

Și se mai miră d. Dragomirescu de ce îl regretăm ? De ce îl rechemăm să „revină iarăși“ să reia... puterea literară ?

O, vin' ! odorul meu nespus...

De ce nu vii tu ? Vină !

Dar să lăsăm gluma. Cu toate marile defecte și cu toate *tartarinadele* d-sale, d. Dragomirescu făcea eforturi să înțeleagă operele scriitorilor și adesea reușea să releve unele din calitățile și defectele lor. Iată pentru ce l-am regretat și-l regretăm.

Viața românească, nr. 4, 1912.

„Vieța nouă“

(anul X, nr. 1)

În sfârșit, am pus și noi mîna pe un număr al acestei reviste care apare de nouă ani !

Chiar în acest număr, *Vieța nouă* vrea să polemizeze cu noi.

Într-o critică literară, cînd venise vorba de simbo-liști, noi am scris : „Știam doar că acești domni clasează și califică pe un scriitor numai după natura subiectelor sale. Ei nu se întrebă cum scrii, ci numai *despre ce scrii*.“

La aceasta, *Vieța nouă* ne răspunde : „Cînd am afirmat vreodată că pe noi nu ne preocupă *cum* scrie cineva, ci numai *despre ce* scrie ?“

Asta e ca și cum ai zice unui om „prostule“ !, iar el ți-ar răspunde : „Cînd am afirmat eu că sînt prost ?!“

Dar dacă *Vieța nouă* n-a afirmat până acum că clasează și califică un scriitor numai după natura subiectelor sale, ea o afirmă chiar în acest număr. Iată :

Galaction va ajunge „un scriitor de maturitate“ (!) atunci cînd „își va modifica arta compoziției“ (!) și „cînd va ști să-și selecționeze subiectele tratate“ (adică să nu mai scrie *despre* ciobani, porcari etc.).

Pe de altă parte, în toată această anemică recenzie despre Galaction e vorba neconținut numai de subiectele sale și de stil (=vocabulary. Vezi cronică noastră literară din no. 1, unde spuneam că, pe lângă *subiect*, simbo-liștii te mai întrebă numai de vocabulary : dacă scrii „pe radical“, cu neologisme, atunci oricum ai scrie ești „artist“ ; dacă nu, — nu).

Dar — ce să mai „polemizăm“ ?... Iată, de pildă, o frază :

„Sînt *pasagii* în volumul acesta care prin coloritul plastic al stilului *dau descrierilor* o deosebită putere de sugestiune“.

Pasagiile dau descrierilor putere de sugestione?... Pidosnic lucru! E ca și cum ai spune: Apa dă căldurii, prin fierbințeala arzătoare a focului, putere de opărire.

Acesta e simbolismul, cînd face critică.

Într-un articol grandilocvent, sprijinit și de o poezie, d. Densușianu își culcă la pămînt, cu o voinicie nemai-pomenită, toți adversarii inchipuiți, arătîndu-ne triumful simbolismului pe care-l susține de 9 ani în revista d-sale.

Sînt mișcătoare sacrificiile și perseverența aceasta a d-lui Densușianu, care, în definitiv, trebuie s-o recunoaștem, n-a urmărit prin ele nici un fel de interes josnic, material.

Dar ele au fost zadarnice. Simbolismul n-a dat literaturii noastre nici un scriitor mare. Acesta e *un fapt*, împotriva căruia toate vorbele și atitudinile sînt de prisos.

Simboliștii noștri ne-au făcut întotdeauna impresia că nu pot fecunda cu sufletul lor realitatea. De aceea, ei își autofecundează la infinit micul lor intelect, fără rezultat pozitiv.

Dar n-au decît să dea acestui exercițiu toată eleganța inutilă de care-i știm capabili, ei nu vor deștepta niciodată simpatia oamenilor întregi și nici un alt interes decît acela al unui spectacol penibil.

Dacă însă simbolismul, cu care- se laudă d. Densușianu, nu ne-a dat nici un scriitor de samă, în schimb el a introdus în moravurile literare și în publicistica noastră o mentalitate detestabilă.

Pentru poetaștrii simboliști, înrăiți de sterilitate sufletească, modestia și buna-cuviința erau niște cuvinte fără sens.

Unii din ei uitaseră cu totul că mai sînt în această țară oameni pentru care lipsa de modestie nu poate trece drept talent, nici impertinența de cafenea drept geniu.

Fiecare versificator simbolistic se credea în drept să nesocotească cu glas pe toți marii scriitori recunoscuți. Pentru Obscuritatea Sa nu mai aveau nici o trecere, în publicistică, regulile de conduită ale muritorilor de rînd.

N-am văzut oare pe un decadent scriind întruna numai despre El și rudele sale — și insultînd un critic mort de curînd?... Altul, exasperat de niște parodii care

i-au bagatelizat opera, n-ă ajuns să-i facă sifilitici, într-o revistă, pe autorii acelor parodii?...

Al treilea, scriind impresii din campanie, numai ca să facă pe „diabolicul“, a spus că un soldat român a băut vinul cu care el, poetul, se spălase pe picioare... Asta a găsit el să spună, asta l-a impresionat! Nu l-a mișcat nici entuziasmul plecării, nici pornirea colosală a unui neam spre sacrificiu, nici cel puțin suferințele celor din jurul lui — dacă era un pesimist... În sufletul unui cățel, tot ar fi găsit un răsunset mai generos campania de astă-vară, decît în sufletul acestui poet.

Suflet de poet? Puah, ce murdărie!

Acestea sînt rezultatele pozitive cu care d. Densușianu ar trebui să se laude în fața contimporanilor.

Viața românească, nr. 3, 1914.

„Vieța nouă“

(nr. 3)

Povestea cu cucușul roșu.

O luăm de la capăt, pentru ultima oară. Vorbind o dată de simbolistii noștri, între altele am relevat și faptul că ei (se înțelege, atunci când *fac* sau *gustă* literatură, nu când *emit* „teorii“) confundă stilul cu vocabularul : le spuneam că Galaction, dacă nu putea să le placă prin subiectele lui, apoi nici cu *stilul* nu i-a putut prinde, ci numai cu *vocabularul* său plin de neologisme. Și-i ironizam — că toată estetica simbolistilor români se poate reduce la formula : „a se scrie pe radical“. (Vezi „Cronica literară“ din *V.r.*, 1914, nr. 1. *)

În nr. trecut i-am ironizat din nou că ei confundă stilul cu vocabularul : „stil = vocabular“.

Iată acum ce se scrie în *Vieța nouă* la adresa noastră : „În trecut mai amintim că *stilul* e cu totul altceva decît *vocabularul*. În *Viața românească* se spune : stil = vocabular. Vocabularul e numai materialul de cuvinte, pe cînd *stilul* e chipul particular prin care un scriitor îmbinîndu-și aceste cuvinte își exprimă cugetarea. Deosebirea aceasta se face și în manualele de școală — le recomandăm colaboratorilor revistei ieșene.“

Este lipsă de bună-credință sau de inteligență... Una din două trebuie să fie. *Vieța nouă* să aleagă pe aceea care i se pare mai convenabilă. Noi zicem să aleagă pe cea dintâi, ca să nu facă concurență *Noii reviste române*.

Acum... parcă văd cum revista d-lui Densușianu o să ne întîmpine iar în nr. viitor : „...ni se oferă o contrasiceră. Cînd am afirmat noi că confundăm *stilul* cu *vocabularul* ?... etc.“

Dar să nu creadă că ne va mai prinde răspunzînd la asemenea „contrasiceri“.

Viața românească, nr. 4—5, 1914.

* G. Galaction, *Cu prilejul volumului „Bisericuța din răzoare“* (*Opere*, 2, p. 373—378).

„Vieața nouă“

(nr. 5)

Am promis că nu vom mai răspunde „argumentelor“ *Vieții nouă*. Ne ținem de cuvânt. Relevăm numai probitatea cu care această revistă dă informații cetitorilor săi. Buzuindu-se pe aceia dintre ei care ne-au cetit, revista d-lui Densusianu îi mistifică spunându-le : 1. Că noi am declarat „sentențios“ că stilul e totuna cu vocabularul. 2. Că noi ne-am supărat „grozav“ pe ea și am „afurisit-o acum o lună“ fiindcă a arătat „meritele și lipsurile“ d-lui Galaction. 3. Că noi am afirmat acum două luni că d. Herz „e lipsit de orice talent“ ! etc.

Evident *Vieața nouă* știe că spune neadevăruri. Și nu se sfiște să le spună. Și le spune elegant, peltic, din vârful buzelor, cu s în loc de z : precisăm, contrasicer, grosav, prosă... *Vieața nouă* întotdeauna a crezut că scapă de vulgaritate numai prin grija mărunță cu care-și pu-recă vocabularul de orice expresie vulgară.

Dar noi, care vorbim cu gura toată, i-o spunem răspicat, românește, că nimic nu e mai vulgar pe lume decît prostia, banalitatea și minciuna.

Vieața românească, nr. 6, 1914.

„Vieța nouă“

Nu se lasă nici în ruptul capului.

Acum cîteva luni, într-o cronică literară, am făcut constatarea că *Vieța nouă* judecă pe un scriitor numai după subiectele sale și după *vocabular*, pe care-l confundă cu *stilul*. Cum ne-a răspuns *Vieța nouă* nu mai ținem minte. Știm numai că și-a mistificat cetitorii cu citații trunchiate și cu afirmații conștient inexacte.

De-atunci, evenimente catastrofale au schimbat fața lumii. Zece popoare au zguduit pămîntul cu trîntelile lor. Un regat întreg a fost așternut sub picioarele biruitorilor și capricul împrejurărilor amenință să ne tîrască și pe noi în vârtej. Degeaba! *Vieța nouă* n-a uitat mica ei chestie, mica ei minciună. O preocupă și acum tot *stilul* și *vocabularul*!

Dar o vom lăsa să mistifice în tihnă pe cetitorii ei — puținei —, cărora nici acum nu li-i lehamite de ceea ce le servește *Vieța nouă* pe sumar: *Gînduri în andante*, *Suflete hieroglife*, *Eternități nomade*, *Obsesii napoleoniene* etc.

Și fiindcă pe noi ne obsedează acum alte chestiuni, cerem mii de „scuse“ d-lui Densusianu că amînăm pe altă dată răspunsul nostru la chestiunea arzătoare: ce-i cu poporanismul d-lui Codreanu...

Viața românească, nr. 7—8—9, 1914.

Pacea !

„...Mai aruncăm, nimernicii de noi, cite-o căutătură jalnică spre munții Neamțului : uriașii munți, cu virfurile ascunse în nouri, de unde purced izvoarele și se revarsă pîrăiele cu răpejune, șopotind tainic, în mersul lor neîncetat, și ducînd, poate, cu sine multe multe patimi și ahturi omenеști...”

Creangă *

Azi am văzut în *Lumina* ** harta României mutilate. Este opera d-lui Brătianu în imagini. O dungă neagră acopere munții noștri de la Porțile de Fier până la Cornul Luncii ca un chenar de doliu. Sub dunga asta neagră au dispărut „munții mari“, de care vorbește balada.

Am pierdut tot ce a fost mai frumos în țara asta. Am pierdut Ceahlăul cu stîncile lui ca niște castele rui-nate, Ceahlăul care se înalță deasupra schitului Durău ca niște altare puse unul peste altul, până la Dumnezeu, Ceahlăul care se vede de la izvoarele Ceremușului, din Bucovina și de la Cetatea Albă, din Basarabia, cum spune vechiul cronicar, Ceahlăul care se vede de pe Pătru Vodă ca o diademă regală, Ceahlăul care se vede de pe Hălăuca ca un șir de colonade, de cristal uneori, de aramă altă dată, Ceahlăul care se vede ca o colosală jucărie bizară de pe Bistrița de Sus, Ceahlăul care, văzut de pe Dealul Doamnei, ține parcă mai mult de cer decît de pămînt.

* *Amintiri din copilărie*, IV.

** Ziar scos la București de C. Stere la 1 sept. 1917.

Am pierdut Hălăuca cea goală, nemăsurată și tragică, pe care bate etern un vînt de iarnă. Am pierdut Pietro-sul, care-și înalță până la cer pieptul lui formidabil. Am pierdut Rarăul cu Pietrele Doamnei și cu schitul lui misterios. Am pierdut Valea Barnarului, unde soarele bate numai în miezul zilei. Am pierdut Cheile Bistriței, unde riul se zbate între stînci mugind ca o fiară. Am pierdut Toancele, în care se grăbesc la vale codrii de pe delături. Am pierdut Minăstirea Slatina, unde dorm somnul de veci vodă Lăpușneanu și mitropolitul Veniamin Costache. Am pierdut Borca cea strălucitoare în soare, Broștenii vestiți, Holda și Holdița, Satul lui Chirilă, Cojocii și Crucea. Am pierdut Păltinișul și Panacii. Am pierdut Dornele.

Am pierdut colțul scump unde se întâlneau Moldova, Ardealul și Bucovina. Și dunga neagră a desfigurat Moldova noastră veche.

Munții care au fost ai noștri de la daci și până astăzi, munții unde s-a adăpostit neamul în vremurile de restriște, munții pe care i-a ținut virtutea cnejilor înainte de Bogdan Descălecătorul, munții pe care i-a apărat brațul lui Ștefan cel Mare și al lui Petru Rareș, munții care ne-nfrăteau cu cerul i-am pierdut prin nemernicia noastră.

Momentul, an. I, nr. 26, mai 1918.

Pacea

„Să stăpînim durerea care pe om supune ;
Să aşteptăm în pace al soartei ajutor.“ *

Pacea s-a încheiat !

Cu acest al cincilea act, urmare firească a actelor anterioare, tragedia s-a isprăvit ! Durerea este nemăsurată, dar lamentarea este inutilă. Destinul s-a îndeplinit. Ce a trebuit să se întîmple s-a întîmplat.

De-acum înainte începe a doua tragedie, mai lipsită de peripeții, mai mohorită, dar tot atît de dureroasă : dezorientarea, descurajarea, sărăcia, dorul după ființele scumpe care s-au dus, părerea de rău după cele ce nu mai sînt ale noastre, moartea bucuriei de viață...

Dar un popor nu moare. El poate să se ridice, neașteptat de răpede, dacă adversitatea n-a trecut în zadar peste dînsul.

Să privim nenorocirea bărbătește, drept în față ; să ne dăm seama de cauzele ei, pentru a ne feri de greșeli în viitor și, punîndu-ne toate puterile sufletului, să clădim din nou casa părinților noștri.

Momentul, an. I, nr. 18, aprilie 1918.

* Gr. Alexandrescu, *Anul 1840*.

„Munții“ de Demostene Botez

Prefață

Tinărul meu amic, d. Demostene Botez, îmi cere o prefață pentru versurile sale închinat munților noștri pierduți. Probabil că-mi face această onoare pentru că eu sînt acela căruia i-a încredințat, acum cîțiva ani, primele-i versuri, tipărite în *Viața românească*. Și poate s-a gîndit și la faptul că în mine găsește pe cineva care să vibreze la versurile sale de jale.

Dar ce pot scrie eu aici? Versurile sale se recomandă singure. D. Demostene Botez este dintre puținii care a fost sincer inspirat de evenimentele războiului. Așteptarea războiului, ca și faptele de armă de mai pe urmă aproape n-au găsit cîntăreți; au găsit mai mult retori, în proză, în versuri. Durerile credeam că vor găsi cine să le exprime în forme de artă, căci este în firea poporului român cel atît de chinuit de-a lungul vremii, ca și în firea literaturii române, de a cînta mai ales durerea.

Până acum nu cunoaștem decît pe d. Demostene Botez care să se fi inspirat în versuri din durerea noastră cea mare. Iar versurile sale au ca subiect cea mai mare durere din acest moment: munții noștri.

Din punctul de vedere curat literar, versurile d-lui Demostene Botez au neprețuitul merit de a cuprinde cîteva imagini fericite. Aproape toate cele șase poezii din această plachetă se isprăvesc, culminant, printr-o imagine nouă și sugestivă:

Și în serile tîrzii de vară
Umbra lor ne mîngîie pe frunte
Și simțim cum fiecare munte
Trece granița în țară.

Sau :

Privesc neregulatele profile
Și într-al zării cenușiu noian
Îmi pare-o caravană de cămile
Ce duc averea noastră la dușman.

Dar să dăm cuvîntul d-lui Demostene Botez.

1918

Maxim Gorki „Copilăria mea“.
*„Un an de revoluție rusească.“ **

Două opere cu un subiect așa de deosebit, și totuși așa de asemănătoare prin profunditatea gândirii și înălțimea punctului de vedere. Aceste două cărți traduse în anii de război pot fi cetite împreună cu folos, pentru că prima ne face să pricepem în parte atitudinea din cea de-a doua. *Copilăria mea* ne arată viața plină de mizerii, de chinuri, de prematură și dureroasă experiență, la care a fost supus copilul care trebuia să devină marele scriitor și apostolul unui nou ideal. În această autobiografie Gorki ne zugrăvește, cu puterea lui obișnuită, mediul, adesea dantesc, întotdeauna tulbure și apăsător, în care s-a dezvoltat până la vârsta de zece-unsprezece ani. Peripețiile sînt variate și de cele mai multe ori tragice în umilitatea lor, iar tipurile sînt rediate, în diversitatea lor, cu reliefurile obișnuite la acest scriitor.

Dintre toate se reliefează în chip luminos bunica copilului, tip ideal de bunătate și de îngăduitoare filozofie nativă, care aruncă mănunchiuri de raze binefăcătoare peste profunda mizerie și răutate omenească, datorită aprigei lupte pentru trai și înconștienței.

În *Un an de revoluție rusească*, urmărim cu strîngere de inimă, dar și cu admirație, zbaterea uneia din cele mai înalte și sensibile conștiințe omenești în mijlocul dezastrului sufletului rusesc, pricinuit de speranțe

* Acest articol surprinde un moment din atitudinea lui M. Gorki față de politica din domeniul culturii a tinerei republici sovietice. Cum se știe, după o convorbire cu Lenin și alți lideri bolșevici, clarificarea lui Gorki s-a produs, marele scriitor manifestîndu-se ca un militant activ pentru cauza revoluției și a noii culturi.

neîndeplinite și de dîbuiți, prin întunecime și prin sînge, spre țărnuțul salvării.

Socialistul Maxim Gorki aduce bolșevicilor învinuirea că se slujesc de poporul rusesc pentru a experimenta formele abstracte, constituite în cabinetul de lucru; că ei compromit onoarea proletariatului prin măsurile dictatoriale care înăbușă libertatea și prin cruzimile săvîrșite; că aceste cruzimi, desigur inerente oricărei revoluții, sînt cu totul în disproporție cu partea constructivă, aproape neexistentă, a revoluției bolșevice.

Dar învinuirea cea mai grea, care se repetă ca un *leit-motiv* de-a lungul articolelor lui Gorki, este lipsa de grijă a bolșevicilor pentru cultură. Revoluția, zice Gorki, trebuie să însemne — să aducă — mai cu samă cultură. Și ea nu numai că n-a adus mai multă cultură, ci distruge și condițiile de naștere ale culturii.

Și totuși, epilogul campaniei antibolșevice a lui Gorki a fost intrarea sa în guvernul bolșevic, ca auxiliar al Comisarului sovietic de la Instrucția Publică. A abjurat Gorki de la ideile sale? Nu sîntem în situația de a răspunde întemeiați pe fapte. Nu putem face decît ipoteze. O personalitate, însă, așa de puternică ca a lui Gorki, o convingere așa de adîncă, clădită nu pe impresii, ci pe cea mai sigură stăpînire a doctrinei, o independență și un curaj ca al marelui luptător nu ne îngăduie să admitem că Gorki și-a schimbat de azi până mine ideile, sau că a cedat sugestiei mediului.

Dacă punem alături îngrijorarea sa de soarta culturii sub revoluție — apelurile sale repetate în favoarea culturii — și însărcinarea pe care a primit-o apoi în alcătuirea bolșevică (știm, atîta știm, că Gorki face să se tipărească milioane de cărți și broșuri pe care trenurile le răspîndesc în toate părțile Rusiei), atunci poate găsim explicația „convertirii“ lui. Acest om, acest spirit altruist și gata la sacrificiu, s-a simțit probabil dator să facă pentru cultura patriei sale — pentru ceea ce crede el supremul bine și scop al omului — ceea ce avea puțința să facă în împrejurările date. Atunci cînd, cum-pănînd, a văzut că lucrarea pozitivă, fie și prin bolșevici, este mai de folos țării sale decît critica, Gorki și-a făcut datoria.

Inutil să mai adugăm că volumul acesta poartă pecetea talentului literar al întregii sale opere. Uneori „articolul“ devine schiță vie, ca, de pildă, *Lămpilele*, așa de bine traduse în românește, ca dealtmîntrelea întregul volum.

Viața românească, nr. 1, 1920.

George Tofan

La apariția *Vieții românești*, acum 14 ani, am căutat să facem din această revistă o arenă în care să se întâlnească scriitorii din toate regiunile românești și în care să răsunе glasul nevoilor și aspirațiilor românilor de pretutindeni. Această din urmă năzuință revista noastră a adus-o la îndeplinire prin colaborarea neobosită a regretaților publiciști Sever Secula și Russu Șirianu, pentru Ardeal. (Mai târziu, numărul corespondenților noștri s-a îmbogățit.) Pentru Bucovina, am avut încă de la început pe George Tofan.

Aceștia trei astăzi nu mai sînt.

Cei doi dintăi s-au stins mai de multă vreme; iar în luna trecută ziarele din Bucovina ne-au adus și vestea morții lui George Tofan *...

Acei care urmăresc *Viața românească* de la 1906 au avut ocazia să cunoască bine pe acest neobosit luptător pentru redeşeptarea provinciei sale și pentru unitatea culturală a tuturor românilor.

G. Tofan, profesor, publicist, unul din conducătorii revistei bucovinene *Junimea literară*, a dat revistei noastre, până la izbucnirea războiului mondial, aproape număr cu număr, studii asupra vieții sociale, culturale și politice din Bucovina (*Viața românească în Bucovina*), precum și cronică a vieții curente a provinciei sale (*Scrieri din Bucovina*).

Aceste articole și aceste cronici, considerate în totalitatea lor, alcătuiesc o istorie contemporană a Bucovinei — a celor zece ani dinainte de război, — de care nu se va putea dispensa nici un istoric cînd va voi să reconstituie viața românimii de la începutul veacului al XX-lea.

* Născut în 1880.

Studiile lui G. Tofan sînt întemeiate întotdeauna pe cea mai conştiincioasă informaţie — în special pe statistici, interpretate imparţial şi cu pricepere — şi pe cunoaşterea istoriei mai vechi a Bucovinei şi a împrejurărilor din celelalte regiuni româneşti.

Cu G. Tofan, Bucovina a pierdut pe cel mai bun, pe cel mai nestrămutat dintre luptătorii pentru cultura naţională, pe acela care a lucrat metodic şi mai conştient la unirea sufletească dintre toţi românii, pregătind astfel condiţiile morale pentru marea şi definitivă Unire.

Viaţa românească, nr. 5, 1920.

K. Kautsky, „De la democrație la robia de stat“ *

Acest volum este replica bătrînului teoretician la *Antikautsky* al lui Troțki **.

În această polemică, nouă ni se pare că dreptatea e de partea ambilor combatanți.

Kautsky susține că comunismul e imposibil în Rusia, care nu-i matură pentru această alcătuire socială, nici prin condițiile obiective, nici prin cele subiective (pregătirea sufletească a proletariatului).

Troțki susține că, fiind comunist, elev al lui Marx, teoreticianul expropriării expropriatorilor prin dictatura proletariatului ajuns la cîrma statului, nu putea face decît să-și aplice „programul“.

Kautsky are dreptate că Rusia nu-i „coaptă“ — conform cu Marx — pentru comunism. Dar și Troțki are dreptate cînd spune că, venit la putere, nu putea aplica alt regim decît acela pe care l-a făgăduit și pentru realizarea căruia a grupat pe partizani și a luptat.

Greșala lui Troțki e veche. Ea s-a produs atunci, cu zeci de ani în urmă, cînd s-a creat în Rusia un partid

* Opiniile lui Ibrăileanu din acest articol vădesc insuficiența cunoaștere a realităților sovietice, specifică acelor ani. Cît privește reproșurile aduse lui K. Kautski, că în ultimele decenii ale secolului trecut a combătut reformismul din mișcarea socialistă internațională, de fapt aici Ibrăileanu își justifică erorile ideologiei poporaniste, pe care o împărtășise în 1900—1916. (De aici și referirea la studiul lui Stere din 1907—1908). Dincolo de aceste reproșuri fără temei, e de semnalat recunoașterea faptului că revoluția din octombrie fusese un fenomen necesar („fenomen cosmic“), a cărui desfășurare trebuia așteptată încă, pentru a putea fi analizat corect. E util să reamintim că spre sfîrșitul vieții — au relatat contemporanii — Ibrăileanu era cu deosebire interesat de realitățile sovietice, prîvindule cu mare simpatie.

** *Terrorism i Kommunism* (1920), răspuns la cartea lui K. Kautsky cu același titlu din 1919.

marxist, adică atunci cînd o sumă de intelectuali ruși au crezut că socialismul marxist se potrivește cu condițiile țării lor înapoiate și cînd au anunțat că luptă pentru a pune mîna pe stat și a introduce comunismul prin dictatură — conform cu marxismul.

Iar greșala lui Kautsky e tot atît de veche. Ea s-a produs atunci cînd el a privit aprobativ social-democratismul marxist rusesc, în loc să facă ceea ce face azi, adică să spună acelor oameni că Rusia încă nu are nevoie de un astfel de partid, pentru că, după chiar concepția marxistă, condițiile obiective sînt inexistente — și că în Rusia e de ajuns un partid democrat constituționalist.

După ce ai lăsat — și ai încurajat — să se alcătuiască un partid *neconform* cu condițiile unei țări și cînd acel partid își înfăptuiește programul pentru care a luptat, e prea tîrziu să-l combați.

Practica bolșevică, rezultatele ei — ca și atitudinea lui Kautsky față cu bolșevismul — îndreptățesc postum poziția luată de d. Stere față cu social-democratismul românesc în studiul său *Social-democratism sau poporanism*?. D. Stere spunea, întemeiat pe doctrina marxistă, că în România nu e locul pentru un partid care să organizeze proletariatul în vederea cuceririi statului spre a organiza societatea în chip comunist prin dictatura proletariatului, pentru că condițiile sînt așa cum le zugrăvește acum Kautsky pentru Rusia.

Nu ne aducem aminte dacă nu s-a amestecat cumva și Kautsky în procesul dintre poporanism și social-democrația români. Un lucru știm, că acest corifeu al socialismului internațional a dat întotdeauna dreptate social-democratismului român („Social-democratism“, înainte de război, nu însemna ca azi un socialism moderat, ci marxismul integral, socialismul extrem, intransigent, opus aceluia, mai temperat, al unui Bernstein * sau Jaurès **), și mai știm că social-democrații germani au ajutat întotdeauna moral și material social-democratismul românesc al d-rului Racovsky.

* Operă principală : *Die Deutsche Revolution, ihre Entstehung, ihr Verlauf und ihr Werk* (1921).

** Opera principală : *Histoire socialiste de la révolution sociale*, I—IV, 1901—1904.

Acum, dacă la noi, din cauza cine știe căror cataclisme, ar fi ajuns la cîrmă social-democrației și și-ar fi pus în practică programul (căci ce puteau să facă? Să spună: *pardon!* am spus noi niște vorbe așa în vînt vreo douăzeci de ani, cînd eram „în opoziție“, dar acum, cînd a venit vorba la adică, declarăm că am glumit, ne-am bătut joc de muncitori?), fără îndoială că Kautsky, trezit la ceasul al treisprezecelea, i-ar fi fulgerat prin broșuri polemice, după ce-i încurajase în toate chipurile!

Dar la urma urmei, toate acestea sînt vorbe.

De fapt, bolșevismul este o fază fatală din marea zguduire a Rusiei, este un fenomen cosmic, ca vulcanii și cutremurele — ca toate evenimentele istorice.

Acest fenomen poate fi judecat, firește, cum poate fi judecată, admirată sau blestemată o erupție a Etnei. Dar un lucru e sigur. Dacă s-a întîmplat, trebuia să se întîmple. A fost fatal ca unii intelectuali să creadă în posibilitatea realizării socialismului industrial într-o țară înapoiată, a fost fatală revoluția rusească, a fost fatală „experimentarea“ lor. Și cine nu înțelege că, fatală venirea la cîrmă a acelor socialiști utopiști, a fost chiar fără existența partidului bolșevic, Rusia ar fi căzut în haos și în catastrofă, date fiind toate celelalte condiții din 1917! Căci nu sînt vremile sub cîrma omului, ci bietul om sub vremi. Și nimeni nu știe cum ar fi fost acel haos, ce formă ar fi luat și cît ar fi ținut.

Și atunci, natural, dar mai cu seamă util e să lupți împotriva faptelor cu fapte, să le stăvilești, să le distrugi, să faci ca Wrangel ori ca Kolceag — cum ai ridica zăgăzuri în fața oceanului dezlănțuit, ori să asști — și să explici științificește catastrofa, așteptînd să vezi, dacă-ți va da Dumnezeu zile, ce oscilații are să mai facă limba pendulei și unde are să se oprească — undeva între țarism și forma bolșevică. Dar să combați cataclismele naturale cu articole polemice!

Și totuși, toți facem așa, conduși de iluzia liberului arbitru, pe care-l împrumutăm și unei uși, cînd îi dăm pumni, pentru că ne-a lovit peste degete.

„Unchiul din America“

O publicație periodică a descoperit că nuvela d-lui Cezar Petrescu *Unchiul din America*, tipărită acum două luni în *V. r.*, e plagiată după o nuvelă a lui Maupassant. Ce mai bucurie pe „confrații“ în litere și gazetărie ai d-lui Cezar Petrescu! E doar atât de dulce să sfîșii pe un scriitor de talent, pe un adversar politic și, cînd ești modern și emancipat de orice prejudecăți înapoiate, pe un „tradiționalist“ retrograd!

Dar *furia* cu care s-au aruncat „confrații“ d-lui Cezar Petrescu să-l omoare, și mai multe nu, dovedește o știință cam sumară în strategia literară. Dacă domnii aceștia ar avea sentimente și mai creștinești, ar fi trebuit să compătimizească și nu să crucifice pe un scriitor care plagiază pe Maupassant, adică pe un novelist francez tot atât de bine cunoscut în lumea noastră cultă, ca și d. Sadoveanu ori d. Brătescu-Voinești.

Cei mai interesați în cauză sîntem poate noi, care am publicat nuvela d-lui Cezar Petrescu. Altă dată, cînd am tipărit în această revistă o bucată în adevăr plagiată, am denunțat plagiatul înfierîndu-l și dînd denunțului nostru o publicitate răspîndită, ca să reparăm cît mai bine greșala de a fi amăgit, involuntar, publicul și să pedepsim impertinența autorului plagiator față de noi.*

Frumoasa nuvelă a d-lui Cezar Petrescu *nu* este plagiată. *Nu poate fi plagiată a priori*. După ce a apărut numărul revistei noastre în care era tipărită, un prietin al redacției ne-a spus că *Unchiul din America* parcă-i aduce aminte de ceva, de o bucată cetită cîndva. Noi nu ne-am emoționat deloc. În literatura română, pe care, prin meseria noastră de scribi, o cunoaștem destul de bine, știam că nu există nimic care să semene cu *Un-*

* Vezi *Plagiatul Ion Dragu*, în *Opere*, 4, p. 366—368.

chiul din America, iar în vreo literatură străină era *imposibil* să fi găsit d. Cezar Petrescu mica *noastră* burghezie, cu felul ei de viață *particular*, sărăcia noastră și tribulațiile noastre în sărăcie, *dăscălimea noastră* și psihologia ei *specială*, tabloul unic al iarmaroacelor noastre, cu indiciile speciale celui de la Roman, de unde e d. Cezar Petrescu, în sfârșit — viața, atmosfera și *stilul* atât de național, atât de *moldovenești* din *Unchiul din America*. Pagini de viață atât de în tradiția prozei moldovenești *nu puteau fi* decât originale.

Subiectul? Ah, „subiectul“! Ce soartă mai are și el în discuțiile noastre literare! „Artiștii“ îi neagă orice importanță — căci totul e „arta“ (d-ai-a sint ei „artiști“), afară de cazul când poți „da la cap“ adversarului. Atunci subiectul capătă o importanță colosală — ca la „proști“, ca la *illetrés*. Noi, care nu sîntem atât de suprafini, nu disprețuim subiectul. E și el ceva. Dar numai ceva. Căci nu-l confundăm cu „invenția“. Altfel, *Anna Karenin* ar fi „plagiată“ după... toate romanele anterioare cu același subiect, și toate romanele posterioare cu același subiect — după toate romanele anterioare cu același subiect, inclusiv *Anna Karenin*.

Aceasta nu e o pledoarie în favoarea d-lui Cezar Petrescu, căci subiectul nuvelei sale, dacă samănă, *la un moment dat*, cu subiectul nuvelei lui Maupassant, e totuși *altul*. În nuvela d-lui Cezar Petrescu e un „unchi din America“, dar rolul lui intervine tîrziu și secundar, și „unchiul din America“ e juxtapus. Viața bogată și variată, ca personajii, medii și situații, din nuvela d-lui Cezar Petrescu *rămîne* și dacă scoți pe „unchiul din America“. Dacă scoți pe „unchiul din America“ din nuvela lui Maupassant, nu *rămîne absolut nimic*. D. Cezar Petrescu utilizează pe unchi numai ca o resursă, ca ceva care ar putea *îmbunătăți, la un moment dat*, starea căsniciei nouă a fetei lui Mogrea. Decepția tinerei căsnicii proiectate putea să vină perfect și cu efect asemănător în economia nuvelei din *oricare alt désappointement*. La Maupassant *toată nuvela e „unchiul“*, și fără el nu puteau *rămînea* nici două rînduri din nuvelă. La Maupassant, de la început și până la sfârșit, e

așteptarea unchiului din America. La d. Cezar Petrescu, tîrziu de tot, la urmă, cînd sărăcia postrăzboinică amenință căsnicia proiectată, îi vine tatălui în gînd că ar fi bine ca fiică-sa să scrie unchiului din America s-o ajute. La Maupassant, toate cele douăsprezece pagini mici sînt „unchiul din America“. La d. Cezar Petrescu, din cele douăzeci și trei pagini mari de revistă (deci de trei ori mai mult decît la Maupassant), numai în trei e vorba de unchi, dar și în ele nu numai de el. (Adversarii, „rezumînd“ nuvela d-lui Cezar Petrescu, au stăruit copios și disproportionat asupra „unchiului“ și au trecut — tăcînd sau la unele pasagii ricanînd — asupra restului, adică asupra însăși creației d-lui Cezar Petrescu, bună sau rea — liber oricine să creadă cum îl taie capul.)

Dacă ar fi numai un unchi bogat în America, n-ar putea fi vorba nici măcar despre vreo influență inconștientă asupra d-lui Cezar Petrescu. Ce Dumnezeu, cine nu știe de „unchii din America“ ?

Dar „deznodămîntul“ asemănător (deși în alte condiții) — înfilnirea unchiului pe neașteptate, sărac, scăpat din prosperitatea care făgăduise mult, și ciuda împotriva lui că a înșelat speranțele dovedesc că d. Cezar Petrescu a cetit cîndva, ori a auzit de la cineva istoria cu unchiul și, printr-un fenomen atît de cunoscut și frecvent de „memorie falsă“, istoria asta s-a amestecat în procesul de concepere a nuvelei sale. De aici și caracterul de juxtapunere al episodului cu „unchiul“. Așadar, dacă e ceva în clădirea d-lui Cezar Petrescu luat de aiurea, nu e nici materialul, nici stilul, nici dimensiunile, nici destinația edificiului. E numai un detaliu, o coloratură senzațională care pe noi, s-o spunem drept, nici nu ne încîntă superlativ, căci dă unei bucăți profund umane și de o tonalitate estetic ternă nu știm ce notă anecdotică. Fără influența inconștientă a istoriei cetită în Maupassant ori auzită de la cineva — și cu o decepție a familiei Mogrea provenită din ceva mai obișnuit în viață —, nuvela d-lui Cezar Petrescu și-ar fi păstrat mai bine caracterul ei umil tragic.

Ne pare rău că cruciata pornită împotriva d-lui Cezar Petrescu producîndu-se cînd numărul de față al re-

vistei era aproape gata n-am avut putința să traducem nuvela lui Maupassant, pentru ca cetitorul să facă el însuși comparația — ceea ce ne-ar fi dispensat pe noi de discuția de mai sus.

Cetitorul ar fi văzut puținul spațiu ocupat de „unchiul din America“ și caracterul de juxtapunere al acestui unchi — juxtapunere la micul roman din viața noastră de provincie, care e în realitate nuvela d-lui Cezar Petrescu. Cetitorul ar fi văzut că, pentru deznodământul care, într-o nuvelă, trebuie să fie în adevăr senzațional într-o măsură oarecare, d. Cezar Petrescu ar fi putut întrebuița orice altă speranță înșelată, de pildă, o rudă îndepărtată, bogată și bolnavă, un bilet la o loterie care avea să se tragă atunci, sau mai știm ce. Dacă redacția ar fi băgat de samă asemănarea acestui deznodământ cu nuvela lui Maupassant, ar fi propus d-lui Cezar Petrescu să-și sacrifice din timp și, lăsând nuvela — adică tipurile și scenele din viață — neschimbată, să introducă o altă speranță înșelată (dacă autorul acestor rînduri nu ar fi lipsit din Iași, cînd s-a tipărit această nuvelă, poate ar fi propus această schimbare d-lui Cezar Petrescu).

Știm bine că dușmanii literari și politici ai d-lui Cezar Petrescu vor continua... La noi se întrebuițează mijloace foarte ieftine în „discuțiile literare“, învinuirea de plagiat e cea mai ieftină. L-a prins! L-a prinseră! Atîta știe cetitorul vulgar, și criticii, siguri că acest cetitor formează majoritatea publicului, cultivă cu ardoare această stare de suflet. Cine n-a fost la noi învinuit de plagiat? Și Caragiale, și Sadoveanu, și Brătescu-Voinești, și însuși Eminescu (Eminescu a fost plagiatorul lui Platen, Lenau, Heine. Un rege al plagiatului!). Molière, marele „plagiator“, spunea : „Je prend mon bien ou je le trouve“. În Franța, unde a rămas ceva din psihologia asta, se striga mai greu : plagiat! Un adversar literar și de idei al lui Anatole France, Michaut, a scris un volum despre împrumuturile marelui scriitor, dar nu a îndrăznit să-l facă hoț.

D. Cezar Petrescu, care a reușit prin talentul său remarcabil să-și facă un loc de frunte și deci invidiat în literatură ; care ca ziarist atacă în dreapta și-n stînga, iar ca „tradiționalist“ în literatură ofensează multă lume necăjită — să fie sigur că nu va fi cruțat.

Dar cum Dumnezeu n-au simțit adversarii săi că nu-vela pentru care îl sfirtecă conține pagini dintre cele mai prestigioase din literatura noastră în proză? Ei se laudă că au mai „descoperit“ și alte delictе ale d-lui Cezar Petrescu. De ce n-au început campania cu unul din ele? Ori n-au avut încredere în caracterul delictuos al acelor delictе?

Viața românească, nr. 12, 1923.

Leon Donici, „Revoluția rusă“,

1923, București, „Cultura Națională“

Mărturiile și părerile unui om care a asistat la desfășurarea revoluției rusești sînt foarte interesante pentru cetitor. Și poate mai interesante sînt faptele decît teoriile, căci teorii poate face și cineva care n-a văzut revoluția, numai să aibă de unde afla faptele așa cum s-a petrecut.

D. Donici ne spune, cu o francheță care dovedește un scrupul de conștiință cam exotic, că i-a fost imposibil să scrie cu obiectivitate lucruri pe care le-a trăit. În adevăr, cine poate privi o revoluție a propriei sale țări și chiar a unei țări străine cu libertatea de gîndire cu care urmărește un chimist cum se comportă substanțele amestecate într-o eprubetă ?

Judecarea faptelor, și chiar observarea lor, va fi condiționată de sentimentele și concepțiile observatorului.

Noi însă nu avem nici un mijloc de a deosebi partea de subiectivitate din cartea d-lui Donici. Controlul prin alte opere similare nu poate fi profitabil, pentru că nici ele nu sînt fotografii, ci picturi în care subiectivitatea autorilor transfigurează realitatea fie în favoarea, fie în defavoarea revoluției. Cel mult, ar fi prezumția că avem de-a face cu adevărul cînd un dușman al revoluției spune ceva bun de ea, ori cînd un prieten al ei spune ceva rău. Dar nici aceasta nu e o indicație sigură...

Am putea pune punct aici.

Cu toate acestea, avem cîteva nedumeriri. Așa, de pildă, noi eram obișnuiți să vedem în Purișkevici un tip foarte dezagreabil — „adevărat rus“, român renegat, pogromist, reacționar țarist etc. ...D. Donici îl prezintă altfel, deși în unele apucături și glume ale lui, povestite chiar de d. Donici, Purișkevici s-ar arăta vulgar și tip caracteristic pentru ceea ce rușii numesc, ni se pare,

samodursivo, un fel de samavolnicie agresivă, o lipsă totală de respect pentru persoana altuia, fizică și morală. Ne-am înșelat noi, victime ale naționalismului basarabeanofil? În schimb, pe Gorki d. Donici îl arată fricos și oportunist. Dar noi am cetit niște articole, traduse într-o broșură editată de *Arhiva* d-lui Gusti, în care Gorki combătea cu energie pe bolșevici, când ei erau la putere. Nu mai înțelegem nimic...

D. Donici acordă o importanță nemeritată individualităților într-o revoluție. D-sa explică falimentul revoluției rusești prin lipsa de calitate a lui Kerensky. Se pare că acest om a fost în adevăr mai mult un vorbitor decît un om de concepție și de acțiune (așa reiese mai din toate relatările despre el), dar o revoluție care selectează un asemenea șef e... o revoluție care selectează un asemenea șef. Și apoi șefii, într-o revoluție, nu sînt cu prea mult mai eficienți decît Kutuzov al lui Tolstoi în desfășurarea războiului.

Un foarte însemnat scriitor al nostru, care fusese la Petersburg pe vremea guvernului Lvov, mi-a spus că, vorbind cu acest prinț despre infinitele discuții ale mulțimii prin localurile publice, pe străzi, zi și noapte, Lvov i-a spus: „Ils cherchent, ils cherchent...“ Această față a revoluției e adevărată? Din cartea d-lui Donici s-ar părea că nu. D-sa redă cu talent și cu umor vulgaritatea revoluției, dar partea asta lipsește. „Ils cherchent“ era o iluzie a prințului Lvov? Cine știe...

Cînd vorbește de cruzimile revoluției, d. Donici dă dovadă de o concepție optimistă despre oameni. Această concepție rezultă din indignarea d-sale, care presupune convingerea că există revoluții frumoase, adică dezlănțuiri brutale, delicate și anarhii organizate, ori dictaturi gingașe. D-lui Donici i se pare că Marea Revoluție a fost așa ceva. Dar „zilele din septembrie“*, cînd golaniii judecau (vorba vine!) și executau imediat la ușa sălii de judecată! Atunci a fost sfîșiată (adică executată!) admirabila princesă de Lamballe**, căreia acești justițiarî i-au tăiat organul sexual și l-au purtat în chiote

* Ale Marii Revoluții Franceze.

** Marie-Thérèse Louise de Savoie-Carignan, princesse de Lamballe (1749—1792), confidenta Mariei-Antoinette, executată la 3 septembrie.

pe uliți. Apoi a venit Teroarea (care nu degeaba se cheamă așa).

Nu, revoluțiile — până ce ies din ele ceea ce istoria le permite să dea — sînt intermezzo-uri, în care fiara umană setoasă de sînge, de răzbunare, de nivelare, de trai fără muncă se dezlănțuie fioros, pentru că nu mai este sergentul de stradă s-o țină în frîu.

O singură ură are d. Donici comună cu revoluția rusă : țarismul și țarul, pentru care are cuvinte de dispreț și de minie.

În definitiv, atitudinea d-lui Donici este aceea a unei naturi estetice și a unui spirit absolut. Ca și Taine, d-sa nu poate suporta nici Vechiul Regim, nici Revoluția îndreptată împotriva aceluia regim. Și, din punct de vedere al absolutului, sentimentul e îndreptățit. Până azi cel puțin, orice supremație de clasă e rea, plină de nedreptăți și ofensatoare pentru delicateta morală și estetică.

Cartea d-lui Donici e scrisă cu talentul d-sale obișnuit, e clară, plină de mișcare, conține tipuri și portrete, e presărată de anecdote interesante, care contribuie la crearea atmosferei. Păcat că nu vorbește și de românii basarabeni care trebuie să fi fost pe vremea aceea la Petersburg. Cum priveau ei revoluția ca basarabeni, cu ce gînduri au plecat în provincia lor etc...

Viața românească, nr. 2, 1923.

Moartea preotului C. Morariu

A încetat din viață, în Bucovina, preotul C. Morariu *. A colaborat cîndva la revista noastră cu scrisori din Bucovina și o dată cu o poezie. El era unul din acele elemente idealiste și cultivate, care întrețineau în provinciile altădată subjugate nu numai flacăra patriotismului în popor, dar pe aceea a culturii. El însuși cărturar de samă, își consacra timpul liber unei munci devotate pentru luminarea poporului. Apropierea și contactul cu cultura germană, nevoia permanentă de a întreține educația națională crease în Ardeal și Bucovina o clasă de preoți care puneau în slujba ridicării prin lumină a mulțimii cunoștințele lor, care adeseori erau adînci și variate. Dintre aceștia era și preotul C. Morariu.

Odihnească-se în pace !

Viața românească, nr. 3, 1927.

* Născut în 1854. A publicat: *Părți din istoria românilor bucovineni* (2 vol., 1893—1894), *Versuri originale și traduse*, 1924 etc.

CORESPONDENȚĂ

Către Paul Zarifopol

1

[mai 1920]

Stimate domnule Zarifopol,

Ți-am scris, tot azi, o scrisoare pe adresa : I. Dobrogeanu (Gherea), str. Spătarului 28, București.

Dacă ești la Sinaia, cred că ți se va trimite acea scrisoare a mea.

Te rog scrie-mi dacă ai primit scrisoarea. Ți-am mai scris acum vreo două săptămîni două scrisori, una după alta.

Salutări cordiale,

G. Ibrăileanu.

2

[iunie 1920]

Stimate domnule Zarifopol,

Ce s-a-ntîmplat cu d-ta ?

Multă vreme — cu imaginația mea nenorocită — am crezut că ești bolnav, d-ta ori cineva din familia d-tale.

Pe cine întrebam nu ştia nimic. Nu mă puteam hotărî să-ţi scriu, căci mă gîndeam că nu-ţi poate arde de scrisori, dacă — după ipoteza mea — ai nenorociri mari. Apoi am aflat de la Slătineanu, nu de mult, că eşti sănătos şi te ocupi cu Kant! Atunci m-am gîndit că, poate, te-ai supărat pe mine. Am cugetat ce ar fi putut să te supere — şi n-am descoperit nimic. Dar ideea asta m-a tot făcut să şovăiesc. Dacă taci, trebuie să ai un motiv — oarecare —, şi nu mai ştiam ce să fac. Dar acum m-am hotărît, iată, să-ţi scriu şi să te rog să-mi scrii că nu eşti supărat, dacă nu eşti supărat.

Cu cele mai bune salutări,

G. Ibrăileanu.

3

[Fără adresă]: 6 octombrie [1924]

Stimate domnule Zarifopol,

Îţi scriu din Chişinău, unde am venit să mă refac, la o vie, cu o casă confortabilă, cu baie etc. Nu m-am prea refăcut. Te rog iartă-mi lunga mea tăcere. Am fost şi sînt în momentele cele mai rele ale vieţii mele. Sînt eroul, ridicol şi abject, al unei dureroase tragedii. Neurastenia a ajuns la culme. Asud neconţinut şi neconţinut mă tem de pneumonie. Asud de oboseală, de căldură, de emoţii, de frica de a asuda, asta mă face prizonier în casă. Mine plec. Cum plec? E frig afară, în tren etc. Vezi în ce hal am ajuns. Îmi permit să-ţi scriu asemenea lucruri pentru că d-ta le poţi pricepe, poate şi pentru că vreau să înţelegi de ce nu ţi-am scris. Cum ajung la Iaşi îţi scriu despre volum. În orice caz, îţi pot spune de pe acum că volumul d-tale va avea prioritate la tipar şi suma avansată înainte va fi cea mai mare din cele obişnuite. Pregăteşte materialul. Dacă vrei să faci corectură şi dacă vrei să fie tipărit mai bine, cred că trebuie să fie imprimat la Bucureşti. Pentru corectură, e mai aproape de Sinaia. În cazul acesta, scriu eu lui Patraş-

canu; d-ta ii trimiți materialul lui. La Iași pot grăbi cu *punerea* sub tipar. La București, odată pus sub tipar, *iese* mai repede. Dar nu-ți pot spune lucruri definitive decât în Iași. (Acum tipografia s-a mutat; are două mașini în plus etc. — poate că lucrurile vor merge mai bine. Dar văd că la București cărțile ies mai curat.)

În orice caz, așteaptă scrisoarea mea din Iași.

Te rog trimite ceva pentru *V. r.* N-ai pe Flaubert? Am oprit 200 franci din cei o mie — pentru abonament. Ai primit 800?

Salutări cordiale,

G. Ibrăileanu.

P.S. Scrie-mi la Iași.

4

[10 octombrie 1926]

Stimate domnule Zarifopol,

Acum vreo trei săptămâni ți-am făcut o scrisoare, pe care am rupt-o, fiindcă era plină de prostii. Și nu m-am mai învrednicit să-ți scriu.

Îți mulțumesc pentru volum. Să vezi ce coincidență: Mi se zețuiește și mie un volum aici. Și mă gîndeam zilele acestea că am să ți-l trimit, cînd va apărea, cu o dedicație la fel cu a d-tale. Acum, deocamdată, voi anunța apariția volumului d-tale la „Miscellanea“, rămînînd să-i fac recenzia în alt număr al *V. r.*

Articolul despre Molière e zețuit. Apare în no. pe noiembrie. Mă întrebi dacă *V. r.* mai vrea de la d-ta astfel de articole. Mai încape vorbă? Astfel de articole fac (cum se zice banal și ridicol) onoarea unei reviste.

Mă întrebai de d. Philippide. E bine acum, dar a rămas mai slab de la boală. Și, de la război încoace, e pesimist, mizantrop și nesociabil — mai mult decât înainte.

Mă mai întrebai dacă cărțile străine recenzate în *V. r.* sînt ale revistei. Nu, sînt ale colaboratorilor.

Ai văzut în *Falanga* cum servești, împreună cu Ionel Teodoreanu, ca exemplu de ticăloșie literară ?

În *Viața literară*, Lovinescu te găsește în deficit de estetică. Ai cetit ?

Eu cred că n-am să mă mai amestec în discuțaraia asta literară. Dar știu ei dac-oi avea acest gînd bun pînă la capăt ?

Prin Valahia nu cred că vin (răspuns la o altă întrebare a d-tale). Mai degrabă ar trebui să vii d-ta la Iași unde, îmi închipuiesc, ai atîtea lucruri de revăzut. Mi-ar părea bine de tot să vii la Iași, și nu numai mie, ci și altora. Ralea mi-a vorbit cu entuziasm despre d-ta.

Cu cele mai cordiale salutări, al d-tale,

G. Ibrăileanu.

Către Ionel și Lily Teodoreanu

1

[13 iulie 1927]

Iubite domnule Teodoreanu,

Probleme serioase nu pot trata cu romancierii. De aceea le-am tratat cu doamna Lily. Dacă catadicsești să te scobori la asemenea preocupări, roagă pe doamna Lily să-ți dea scrisoarea. Sper că de-atunci ai trecut mult de pagina 9. Sînt curios tare să știu ce mai fac acum personajele d-tale. Scrie-mi sau spune doamnei Lily să-mi scrie la ce pagină ai ajuns.

Ambiția mea ar fi ca Agapia să producă mai multe pagini decît Tekirghioulul. Eu nu fac absolut nimic. Nici cărți nu mi-am adus. Sînt obosit și mahmur.

Sînt, deja, proprietar, dar am un nou proces cu dr. Tănăsescu.

A fost aici patru zile Demostene cu doamna. Cezar Petrescu a fost în seara asta la mine și a stat pînă la 1. Ți-am criticat pe Olguța, președintă de cenaclu. Lui Cezar Petrescu i-am spus de descripțiile lui miniaturale și superflue. Nu știu ce m-a apucat să mă leg de om.

La revedere — căci voi face și crime ca să vă gădesc acasă.

Cu cea mai caldă prietenie,

G. Ibrăileanu.

2

[13 iulie 1927]

Scumpă doamnă Lily,

Te rog să mă ierți că-ți scriu cu creionul. Cauza : n-am condei. Apoi să mă ierți că-ți răspund atît de tir-

ziu. Cauza : scrisoarea matală, datată 2 iulie, a sosit la Iași la 9 iulie ; ți-am răspuns îndată matală și d-lui Ionel T., dar v-am scris așa prostii (era cald oribil!), că am rupt scrisorile ; la 12 iulie am plecat aici și de atunci aștept să vă pot scrie ceva mai sigur în privința casei.

Acum nu sînt case. De la 15 august au să fie „be-rechet“. Dar e *posibil* să găsim și de la 1 august. Căutăm cu toții — adică ne interesăm să aflăm cine pleacă la 1 august. De azi începe și Cezar Petrescu ancheta. (El a venit abia ieri de pe la Roman, Iași etc.) *Cînd* — în ce zi — veniți dv. în minăstire ? „*În cazul cel mai rău*“ — ne-am gîndit să stați cîtăva vreme la arhondaric, unde cred că avem destulă trecere să vă dea cîteva odăi pînă ce se eliberează casele. Spuneți odată că veniți la 8 august. Atunci (e vorba de cazul cel mai rău) ați sta o săptămînă la arhondaric (odăi extra minunate) și apoi în casa proprie. Mai e vorba de-o casă, pe care a oprit-o Victor Iamandi, care însă poate că nu vine. Atunci ați avea o excelentă casă de la început. Mi-i frică teribil (și lui Cezar Petrescu) să nu vă descurajeze încurcăturile acestea.

Un lucru te rog pe mata ; scrie-mi *imediat* în ce zi sînteți aici.

Eu vă voi scrie mereu, poate chiar în fiecare zi cum stă afacerea. Mata scrie-mi și *cînd plecați la Iași*. Ca să vă scriu la Iași, dacă pînă atunci nu s-a hotărît afacerea. Dar în orice caz, scrie-mi *cînd plecați la Iași*.

Nevestei mele i-a mai venit o idee : să luați două case vecine cu cîte două odăi fiecare. (De astea se găsesc mai ușor.) Dar cred că vom găsi o singură casă bună. Prețul de 15.000 lei e exagerat. Vă va costa mult mai puțin.

Pe aici e frumos. Cezar Petrescu a și vorbit de excursii cu automobilul lui.

Acum, cînd scriu, e ora 1 și 1/2 noaptea. E liniște totală și o lună albă și rece pe muntele din fața casei.

Doresc teribil să veniți aici și *trebuie* să găsim casă.

Scrie-mi : 1) cînd plecați de la Iași și 2) în ce zi aveți de gînd să veniți la minăstire.

Cele mai afectuoase salutări,

G. Ibrăileanu.

[Data poștei] 18 iulie 1927

Adresa destinatarului : DOAMNEI ȘI DOMNULUI IONEL TEODOREANU,
Sanatoriul Eforiei, Movilă, (jud. Constanța).

Scumpă doamnă Lily,

După foarte mature cugetări, am hotărit să-mi iau răspunderea următoarei soluții : v-am închiriat *pe zece zile*, cu o mie de lei, două odăi bune... pe strada principală (cea odioasă matale). Iată de ce am făcut așa : Până acum nu e liberă încă nici o casă, decât două odăi (din patru) la casa care ți-a plăcut matale. Dar acolo mai are de stat un domn până la sfârșitul lunii în a treia odaie și maica în a patra odaie *pentru tot timpul*. Acolo nu dădea aceste două odăi decât *pentru tot timpul* (cu 7000 lei). M-am gândit : 1) *Luînd aceste odăi, rămîneți angajați pentru tot timpul*. 2) Stați cu un domn străin. 3) Stați cu maica. 4) Rămîneți numai cu două odăi. 5) Departe de masă. 6) În septembrie, singurătate, nopți tenebroase — poate începe o sfială la mata. 7) E un zvon că maica ar fi „poitrinaire“. Cu soluția mea, în cele 10 zile aveți cînd căuta casă *înșiși dv*. E timpul cînd pleacă lumea. Mia de lei pe cele zece zile va renta : pe la 20 august veți găsi ieftin pentru septembrie.

Luni cele două odăi sînt libere.

La întrebările matale putem răspunde numai pentru casa cea pentru 10 zile.

Are patru paturi.

Are 2 oghialuri.

Nu dă cearșafuri.

Are farfurii, pahare, tacîmuri, lampă, lighene.

Să aduceți lingurițe.

Dar peste 10 zile ? Adică în casa cealaltă, pe care o veți lua ? Eu cred că veți găsi tot. Dacă nu, veți închiria obiecte de la alte maici, care vor avea casele goale. În cazul cel mai rău, d. Ionel Teod[oreanu] se va duce la Iași după obiecte (caz improbabil, căci nu există casă care să nu aibă obiecte).

Casă pe zece zile, „eventuale încurcături cu casa cealaltă” — sînt dezagremente —, dar au avantajul că veți putea *alege* (în loc să culegeți) după plac o casă pe timpul cel lung.

Odăile cele două sînt la *maica Ghițescu*. Nu vă alarmați de soluția mea. Veți vedea că e bună. O scurtă displăcere (poate) pentru un folos mai sigur în urmă.

La revedere,

G. Ibrăileanu.

(Adaos cu privire la obiecte)

Ceea ce poate lipsi la *casele cele mai umile* sînt oghialurile. Altceva nu poate lipsi. Poate fi mai puțin strălucit, dar nu poate lipsi.

Oghialuri, dacă ar lipsi la casa ce-ți închiria, ați putea închiria de la o altă casă.

Oare n-aveți să mă bateți pentru soluția mea? Dar cred că e bună. Rămîneți stăpîni pe alegerea casei *definitive*.

Mutarea nu e lucru greu. Cînd am stat cu Ralea la Varatic, ne-am mutat în trei case în cursul a trei zile. Mutatul ține un ceas.

Dacă v-ar plăcea casa cea pe zece zile, ați putea poate s-o cereți *toată*. Dar e pe ulița „principală” și maica e cam circiogară. Veți vedea ce veți face aici.

Casa e sănătoasă.

[Adresa expeditorului] : G. IBRĂILEANU, Mînăstirea Agapia, județul Neamț.

Iubiții mei prieteni,

Ce faceți? N-am primit nimic de la dv. Aici, la o colonie școlară, au fost cazuri de scarlatină. Dar *numai* acolo. Prudent e deci să nu veniți până la 10 august. Dacă până atunci nu e nici un alt caz *nicăieri*, atunci

cred că puteți veni. Dealtfel, nici casă nu e acum. În Iași, știți, e tifos teribil. Scrieți-mi, să iau casă? La 15 puteți avea, cred, l'embaras du choix (așa se zice ??).

Vă mai scriu. Ați primit două misive ale mele la Tekir?

Cu cele mai prietenești salutări,

G. Ibrăileanu.

Cețiți pagina a doua*.

Am primit scrisorile dv.

Hotărîrea nestrămutată a dv. de a veni m-a bucurat excesiv — în aceeași măsură însă m-a întristat: lipsa de casă *probabil* până la 15 și scarlatina.

Scarlatina sper că nu are urmare. Nici un caz afară de colonie. Bolnavele au fost duse *imediat*, așa că aici n-a existat nici o descuamare, care singura e primejdioasă, căci poate *lăți* boala. Eu cred că dacă o săptămîna sau zece zile nu mai e nici un caz, sau nici un caz afară de colonie, atunci nu e nici o primejdie.

În momentul cînd *eu* (microbofobul) voi fi sigur, puteți fi siguri și dv.

Casa! Poate găsim chiar în zilele astea. Dar sigur la 15 sau 13—14 (cei cu concediu pînă la 15).

În cazul — improbabil — al scarlatinei, nu voiți Varaticul, unde aș merge și eu?

Cezar Petrescu n-a stat aici, în două săptămîni, decît 2 zile, dar în august va fi aici.

Dacă veniți aici, într-o vizită prealabilă, vom vorbi mai bine.

Cred că toate vor fi așa ca să veniți.

Peste două zile (la 1 august) se va lămuri cine pleacă acum, ce case se eliberează.

La revedere,

G. Ibrăileanu.

V-am scris încă o scrisoare (a 2-a) la Tekir.

* De aici scrisoarea continuă cu creionul.

[Adresa pe plic] : D-LUI IONEL TEODOREANU, avocat. Str. Kogălniceanu, Casele Protopopescu (inginer), Iași, 2 august [1927]

[august 1927]

„Un cântec nou și mai frumos, iubiți prieteni, am să vă cânt“ — nu e și „mai frumos“, dar trebuie să las citația întreagă.

Sora lui Cezar Petrescu a luat febra tifoidă din Iași. Boala s-a declarat aici. A dus-o cu automobilul la Roman. Cezar Petrescu a fost încă o dată la Roman. Vineri se duce din nou.

Sora lui n-a stat la el ; n-a mâncat la el, *dar* a stat cu ea în automobil, a stat la Roman în aceeași casă — conversat, de mai multe ori, a stat cu o tifică. El zice că s-a spălat întotdeauna etc. Dar el nu este eu — adică maniac. Paza omului *normal* nu este niciodată completă.

V-am scris și acest lucru. E vorba cum vă comportați dv. în asemenea caz.

Așa, de pildă, v-ați sui în automobilul lui ?

Vizita dv. la el nu vă va cădea cât de ușor greu pe... conștiință ?

Ați putea întreba pe Ciucă dacă *hainele* lui Cezar Petrescu nu-s suspecte și dacă hainele nu contagiază scaunele etc.

Iașul a infectat totul. Se zice că și la Valahia e scarlatină.

Aici, până acum, nici un alt caz. Colonia școlară s-a dus. Dar și la Iași aveți tifos și scarlatină. Ce e de preferat ? Iașul ori Agapia (unde nu e tifos ?), dar, cum vedeți, *a trecut* pe aici un caz și un amic vizitează mereu bolnava.

Ați primit, *tot în Iași*, o scrisoare a mea ?

Dacă veniți aici, pentru o zi, probabil, ar fi bine să veniți întâi la mine. Întrebați pe oricine de G. Ibrăileanu de la maica Tecla Zăvoianu. Ori vine automobilul la poarta mea, *pe drumul de pe pîrâu*, ori vă dați jos în poarta bisericii și treceți prin ograda bisericii spre mine pe jos.

Întrebați pe Ciucă cu privire la starea higienică a hainelor lui Cezar Petrescu.

Cu prietenie,

G. Ibrăileanu.

[Adresa expeditorului] : G. IBRĂILEANU, Mînăstirea Agapia, (jud. Neamț).

6

[Data poștei] : 21 septembrie 1927

[Adresa destinatarului] : DOMNULUI IONEL TEODOREANU, Mînăstirea Varatic (jud. Neamț).

[Adnotarea poștei] : Retur Iași

Iubiți prieteni, vă anunț că vă scrie unul din oamenii cei mai pesimiști din lume (considerați și în timp și în spațiu). Cele două devize : „Pe cînd alții stînd în umbră...” * și „Fost-a, n-a fost, ori a fost vis acel Costache Ghica?” ** nu-mi mai sînt de ajuns. Dar destul despre acest capitol !

Am primit urmarea de la... poemul lirico-filozofic. Mulțumesc. (Pe Andriescu nu l-am văzut.) Rog cît mai repede urmarea cealaltă.

Aici : colb, murdărie, boli. În loc de vesele automobile, care mă colbăiau la Agapia (și în contra cărora izbucneam la Agapia — mizerabilul de mine !), aici văd automobile sanitare, etuve și alte echipaje ale morții.

Am fost de patru ori la dr. Ciucă (o dată a scăpat de mine, căci nu era acasă ; în una din dăți am împrumutat de la el o cămașă de noapte, căci asudam de oboseală, de emoție etc.), de două ori la dr. Esarcu, de două ori la dr. Cazacu. Imposibil de păzit complect. Și Destinul, care îmi face onoarea să-mi dea o atenție specială (cîne turbat etc.), ce mai are oare de gînd ?

Dar să lăsăm și problema aceasta.

O noutate : Oct. Botez s-a tuns mic.

* Eminescu, *Scrisoarea I.*

** Vezi nota de la p. 329.

Gestul d-rei Giurgea — sau, mai exact : aflarea acestui gest m-a umplut de melancolie pentru acel capăt de țigară, rămas pe-acolo. D-ra Giurgea, care are un nume de epopee de un mai subtil sadovenism, reprezintă și ea pentru mine Agapia din cele din urmă zile de agonie ale verei. O văd stînd pe balustrada ceardacului dv., ori, infatigabilă și ea, cu mersul ei sigur, acordat pentru Sihla, Sihăstria etc., etc.

Ce mai faceți ? Ce mai face Agapia — cu care, acum, m-am împăcat, mai ales pentru partea aceea de sat de munte dinspre Agapia în Deal.

Era bine pe-atunci cînd d-na Lily fura perje din copacul casei mele, dar eu nu știam că e bine. Niciodată n-am știut cînd e bine !

Cezar Petrescu probabil că circulă...

Vă salut cu toată afecțiunea și vă urez vreme bună, chef, spor la scris (lui I.T., excursii d-nei Lily T.).

Rog pe d-ra Giurgea să primească salutările mele,

G. Ibrăileanu.

7

[Data poștei] : 10 iulie 1930

[Adresa destinatarului] : D-NEI ȘI D-NULUI IONEL TEODOREANU
Str. Vasile Alecsandri 11 (la d. Croitor Halatis), Mangalia.

Iubiți prieteni, neavînd un peisagiu terestru, și anume ieșan, ca să dau replică peisagiului dv. maritim, am scos dintr-o veche colecție de „ilustrate“ de acum douăzeci de ani această carte poștală.

Totul, la noi, e ca și cînd ați plecat, în acea fatală zi de joi — afară de cîteva zile, cînd au fost niște călduri oribile. Vremea cînd îngerii păzitori veneau la 10 seara e atît de departe ! Acum nu mai vine nimene. Am auzit că d. Ionel T. a fost numit la teatru. E adevărat ? În ziare nu văd nimic.

G. Ibrăileanu.

[Data poștei]: 11 iulie 1930

[Adresa destinatarului]: D-NEI ȘI D-LUI IONEL TEODOREANU
(la d. Croitor Halatis), str. Vasile Alecsandri 11, Mangalia.

Iubiții mei prieteni, completez informația scurtă de ieri (din cartea poștală chinezească) despre teatru. Informația cu numirea o am de la tânărul Costică Botez (fiul lui I. Botez), căruia i-a spus Ralea că „numirea s-a făcut”. O fi adevărat? Ralea pleacă la Londra, la un fel de congres parlamentar.

Caisele sînt aproape coapte. Copacii sînt foarte frumoși. Merită cel puțin 33 de metafore. Eu sînt incapabil să fac vreo una. Cel puțin aș putea să le dedic cîteva... „maxime”. Fiecare cu genul lui...

Primiți și din partea mea distinse salutări.

Doresc să petreceți bine și să vă întoarceți voinici cu toții,

G. Ibrăileanu.

Sînt mai pesimist decît oricînd.
Cu cele mai prietenești salutări,

G. Ibrăileanu.

[Data poștei]: 29 iulie 1930

[Adresa destinatarului]: DOAMNEI LILY TEODOREANU
(la d. Croitor Halatis), Str. Vasile Alecsandri 11, Mangalia.

Scumpă doamnă Lily. Asară (vineri) a fost la mine d. Ionel Teodoreanu împreună cu d. Păstorel. În sara asta pleacă la Dorna d-na Ibrăileanu. Pe aici e cald teribil. Am uitat să spun mai de mult că Diana, împreună

cu familia ei, a plecat. Caisele s-au isprăvit. Au fost așa de multe, încît au avut ce fura toți — și totuși au mai rămas. Nu fac nimic și aproape nici nu gîndesc nimic. Văd că viligiatura d-lui Ionel Teodoreanu a ratat. Totuși a avut vreme să devină arămiu. Ce mai faci mata?

Cu cele mai afectuoase salutări,

G. Ibrăileanu.

Către Damian Stănoiu

[Data Țoștei] : 18 august 1927

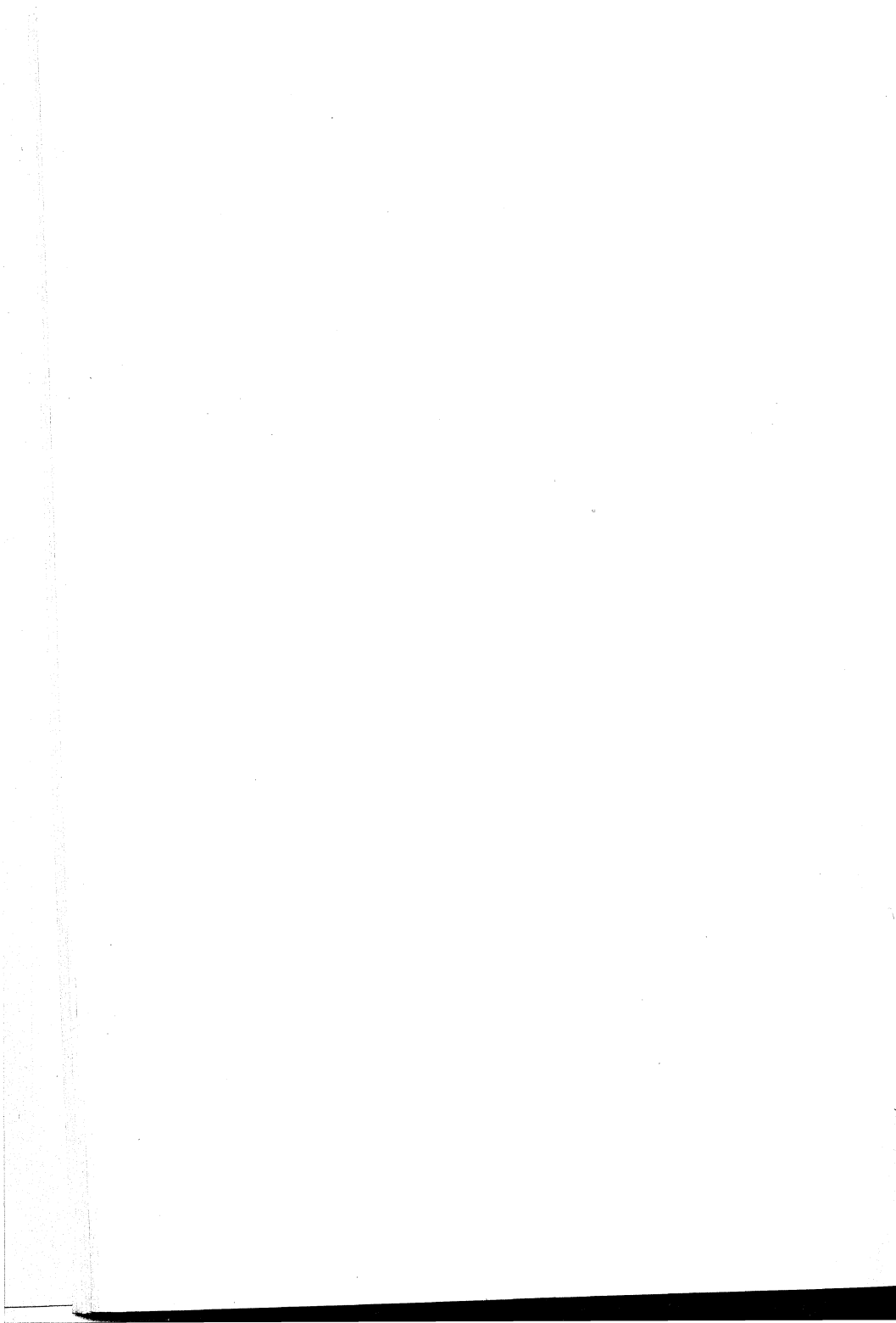
[Adresa destinatarului] : SF. SALE IEROMONAHULUI DAMIAN STĂNOIU,
la Biserica Antim, București.

Stimate Părinte,

Răspund eu — și răspund târziu, pentru că scrisoarea
am primit-o la Agapia. Bucata cu maicile e tipărită deja.
Apare în numărul viitor — în cursul lunii august.

Cu cea mai deosebită considerație,

G. Ibrăileanu.

NOTE

Amintiri, Școala nouă, an. I, nr. 1, iulie 1889, semnat I.

Este primul articol cunoscut, tipărit, al lui G. Ibrăileanu. (Ar mai fi scris într-un ziar „o critică a unei poezii tipărite într-un ziar din Roman de-o domnișoară”, critică tipărită într-un ziar din București, neidentificat însă, după cum își amintește în *Amintiri din copilărie și adolescență*.) Revista *Școala nouă* apărea la Roman în 1889, iulie, scoasă de Panait Moșoiu și Eugen Vaian. Colabora aici G. Ibrăileanu și Raicu Ionescu-Rion. Ibrăileanu era încă elev, avea 18 ani, și semna în această revistă cu inițiala I. și pseudonimul Cezar Vraja. Revista promova idei socialiste, în linia *Contemporanului*.

Vis, Ibidem, nr. 2, 1 august 1889, semnat I.

Otiliei, Ibidem, nr. 4, 1 septembrie 1889, semnat Cezar Vraja.

Multe texte publicate de Ibrăileanu în această revistă sînt inspirate de iubirea pentru Otilia Șapira, de numai 16 ani, căreia, dealtfel, îi va închina, în anii cînd își scria amintirile, cîteva dintre cele mai frumoase pagini: „Eram la grădina publică. Era o noapte de iulie caldă, poetică, infinită. Stelele pe cer erau departe, cum par ele vara; erau pline de foc și muzica cînta o arie banală. (...) Deodată îmi apare înainte, pe aleea grădinii, o fată necunoscută mie, subțire, înaltă, cu coada pe spate, cu părul galben și cu ochii negri. Avea în mîină un trandafir roș, pe care-l ținea la gură parcă l-ar fi mușcat. Imaginația mea amoroasă, noaptea frumoasă de vară, muzica, surpriza de a vedea apariția asta necunoscută mie și atît de încîntătoare, frumusețea ei, mai ales mersul sigur, dar delicat, și încă, mai mult decît toate, cred, gestul de a mușca din trandafir, m-au făcut într-un moment să fiu, să mă simț al ei...” (*Amintiri din copilărie și adolescență*, în *Opere*, vol. VI, p. 258.)

Aceleiași, Ibidem, nr. 5, 15 septembrie 1889, semnat Cezar Vraja.

Lor, Ibidem, nr. 5, 15 septembrie 1889, epigrame semnate Cezar Vraja.

Unui cunoscut, Ibidem, nr. 6, 1 octombrie 1889, semnat Cezar Vraja.

Ideal, Ibidem, nr. 7, 15 octombrie 1889, semnat Cezar Vraja.

Note, Ibidem, nr. 1, iulie 1889, semnat I.

Note, Ibidem, nr. 2, 1 august 1889, semnat I.

Note, Ibidem, nr. 3, 15 august 1889, semnat I.

Note, Ibidem, nr. 4, 1 septembrie 1889, semnat I.

Din caiet. (Despre împodobiri. Conștiința morală), Ibidem, nr. 7, 15 oct. 1889, semnat Cezar Vraja.

Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei omenești. România viitoare, nr. 17, decembrie 1889.

În legătură cu colaborarea lui G. Ibrăileanu la revista *România viitoare* din Brăila, a se vedea pe larg N. Gr. Stețcu, în *Ateneu*, nr. 3, martie 1866, articolul și textele din G.I. Revista a apărut la Brăila între martie 1888 — 23 mai 1890, promovind aceleași idei ca și *Școala nouă* de la Roman. Articolul în chestiune e republicat de E. Vaian în *Vocea Romanului* din 7 decembrie 1889, nr. 32, de unde îl preia N. Gr. Stețcu. Textul publicat de noi este cel din revista *Ateneu*. Tot în *România viitoare* Ibrăileanu a mai publicat două articole *Propagandă vinovată* și *Socialiști?*. Articolul *Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei omenești* este desigur tot o notă din categoria celor „Din caiet“, de aceea îl și introducem aici.

Din caiet (2) Manechine. Peste veacuri, Ibidem, nr. 13, ianuarie 1890, semnate Cezar Vraja.

Din caiet (3) I, II, III, Ibidem, nr. 16, aprilie 1890, semnat Cezar Vraja.

Din caiet (4) Omul în univers, Ibidem, nr. 18, iunie 1890, semnat C. Vraja.

Două particularități ale dialectului moldovenesc, Ibidem, nr. 2, 1 august 1889, semnat I.

Două articole din „Buciumul“, Ibidem, nr. 13, ianuarie 1890, semnat Cezar Vraja.

Este primul articol polemic al lui G. Ibrăileanu. Când acesta îi cere lui T. Pisani ca revista să-și afirme o poziție mai clară el se referă desigur la articolul program al acesteia, destul de confuz, intitulat *Exclusivismul în literatură*, care pretindea a stabili programul revistei „cu tendințe nouă“. „*Buciumul* — spu-

nea articolul —, cu silințele grupului redactor, cu sprijinul oamenilor de litere și cu atențiunea și bunăvoință a cetitorilor, va fi un organ al celor ce scriu bine, fără de deosebire de tinerețe sau bătrânețe, de idei, de credințe sau tendințe“.

Acuizându-l de neînțelegere a demonstrației sale, T. Pisani răspunde lui Cezar Vraja în *Buciumul* din 3 februarie 1890 cu articolul intitulat *Răspuns*: „Un domn Cezar Vraja, în revista *Școala nouă*, nr. 13, a.c., se ocupă de articolul publicat de mine în nr. 1 al *Buciumului*, intitulat *Aparență și realitate*. D-sa zice oă întrebându-mă de ce vedem un corp (compus din atomi) pe cînd atomii nu-i putem vedea, aduc ca sprijin argumentarea că «invizibil plus invizibil nu dă tot invizibil»? Apoi adaugă: «Aici însă e pricina. Va vedea d-l Pisani că nu orice invizibil plus invizibil dă tot invizibil.» Iată ce zic în articolul citat: «Dacă atomul e invizibil și corpul e format din atomi, apoi invizibil plus invizibil nu ne dă tot invizibil? În *aparență lucrul ar fi așa* și prin urmare ar rezulta că noi să nu putem vedea nici un corp; realitatea însă ne probează contrariul.» Prin două exemple explic fenomenul. Unde vede dar d-l Vraja că eu susțiu că orice invizibil plus invizibil dă tot invizibil?... Dacă nu înțelegi ceea ce citești, d-le Vraja, apoi nu te face de rîs criticînd!...” Apoi, tot atît de supărat, T. Pisani îi demonstrează tînărului critic că nu a înțeles nici teoria solidității corpurilor: „În acest pasaj, d-l Vraja, pe lingă că e nesuferit tot din cauză că n-a înțeles ceea ce a citit, apoi devine și de rea-credință, atribuindu-mi lucruri ce nici nu există în articol; într-adevăr, unde a găsit d-sa că eu zic că realitatea constă în invizibil și că invizibilul e aparență, deoarece atracțiunea e invizibilă, iar *materia vizibilă*? Cine a amintit macar *materia*? Iată ce zic: «Dacă atom cu atom nu se ating, atunci suprafața lemnului nu e continuă și în acest caz nu sînt în dreptul meu să mă întreb în ce constă soliditatea lui, în molecule, sau atomii săi materiali? Desigur că nu, căci nici nu se ating măcar; atunci în ce? În atracțiunea moleculară? Ei, da! Însă această putere este materială și invizibilă.» Orice om cu judecată a conchis că *soliditatea* lemnului constă în invizibil; numai d-l Vraja a înțeles altfel; sau mai bine, n-a înțeles deloc. Dacă aceste chestii așa de simple nu le poți înțelege, d-le Vraja, mai poate fi vorba de marile chestii ce se agită azi în omenire? *Ce pedant!* T. Pisani. (Aș fi fost nerușinat plagiator dacă norocul ar fi făcut ca d-l Vraja să observe că articolul meu, care era preluat după C. Flammarion, n-avea notat aceasta.)“

Funcționarismul, Munca, an. I, nr. 39, 18 noiembrie 1890, semnat Cezar Vraja.

Este primul articol scris de Ibrăileanu pentru ziarul *Munca* din București, organ al social-democrației române, și care marchează începutul unei lungi colaborări la presa socialistă a vremii. În 1890, preocupat de ideea colaborării la *Munca*, sfătuit în acest sens și de prietenul Rion, Ibrăileanu îi scria lui Panait Mușoiu, devenit acum redactor al acestui ziar: „Din Școala nouă ar putea ieși ceva când la cîrma ei ar fi mai mulți dintre noi. Am vrut de atîtea ori să scriu ceva pentru *Munca*, dar întotdeauna mi-a fost greu, poate că a înrîurit ideea că voi fi respins ca o cantitate neglijabilă. O vanitate pe care o au tinerii de a-și vedea rîndurile și numele publicate îmi lipsește cu desăvîrșire.” (*Opere*, vol. 6, Ed. Minerva, 1978, p. 281.)

Despre rolul socialismului, Munca, an. I, nr. 52, 17 februarie 1891, semnat Cezar Vraja.

Malthus și prostituția, Ibidem, an. II, nr. 24, 4 august 1891, semnat Cezar Vraja.

Lupta pentru trai în societatea omenească, Ibidem, nr. 25, 11 august 1891, semnat Cezar Vraja.

Idealuri, I, Adevărul, an. V, nr. 1168, 4 mai 1892, semnat G. I.

Idealuri, II, Ibidem, nr. 1181, 18 mai 1892, semnat G. I.

Chestia evreiască a d-lui Mușoiu, I, Munca, an. III, nr. 12, 10 mai 1892, semnat C. Vraja.

Chestia evreiască a d-lui Mușoiu, II, Ibidem, nr. 13, 17 mai 1892, semnat C. Vraja.

Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania, Ibidem, an. III, nr. 23, 26 iulie 1892, semnat Cezar Vraja.

Chestia românismului și starea actuală a Europei, Ibidem, an. III, nr. 24, 2 august 1892, semnat C. Vraja.

În chestia iredentismului, I, Ibidem, an. III, nr. 45, 27 decembrie 1892, semnat C. Vraja.

În chestia iredentismului, II, Naționalismul, Ibidem, an. III, nr. 46, 1 ianuarie 1893, semnat C. Vraja.

Iredentismul, III. Cîteva consecvențe ale naționalismului, Ibidem, an. III, nr. 47, 10 ianuarie 1893, semnat C. Vraja.

În chestia păturei culte, Ibidem, an. IV, nr. 8, 18 aprilie 1893, semnat C. Vraja.

Răscoalele țărănești, Ibidem, an. IV, nr. 52, 20 februarie 1894, semnat C. Vraja.

Socialismul și adevărul, Ibidem, an. V, nr. 29, 18 septembrie 1894, semnat C. Vraja.

Un răspuns, *Ibidem*, nr. 31, 2 octombrie 1894, semnat C. Vraja.
Psihologia de clasă. „*Intim*“, *Evenimentul literar*, an. I, nr. 4, 10 ianuarie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă. „*Intim*“ (urmare), *Ibidem*, nr. 6, 23 ianuarie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă, „*Intim*“ (urmare), *Ibidem*, nr. 7, 31 ianuarie 1894, semnat C. Vraja.

Cele trei articole despre *Intim* de Traian Demetrescu marchează începutul colaborării lui G. Ibrăileanu la *Evenimentul literar*. Revista apăruse la 20 decembrie 1893, la Iași, și se imprima la tipografia ziarului *Evenimentul*. Au colaborat în această perioadă la revista ieșeană C. Stere (Șărcăleanu), Sofia Nădejde (care va deveni directoarea revistei începând cu 2 mai 1894), I. Gherea, Raicu Ionescu-Rion, N. Tofan (Spiridon Popescu), M. Dafin (M. Carp), Gh. Ghibănescu, E. Herovanu, O. Carp, D. Nanu, Gh. N. Lazu, Păun Pincio ș.a. În iulie 1894 revista se mută la București, unde apare pînă în octombrie, cînd fuzionează cu *Lumea nouă*, supliment literar.

Critica făcută de *Evenimentul literar* cărții lui Traian Demetrescu este desigur în spiritul ideologiei revistei, pentru că și Raicu Ionescu Rion va comenta lucrarea de pe aceleași poziții ale „psihologiei de clasă“, ale artei cu tendință, în numele căreia Ibrăileanu îl va ataca și pe Vlahuță cu al său roman *Dan*. Neaderînd la aceste opinii (ce e drept, execuția pe care o face cărții lui Tr. Demetrescu Ibrăileanu e destul de vulnerabilă). Vlahuță, care prefațase lucrarea, va afirma în articolul *Arta socialistă* (*Vieața*, nr. 18, 27 martie 1894): „Vai ce «psihologie de clasă» îi trage d-l Vraja acestui nelegiuît visător care a îndrăznit să cînte luna, florile, pădurile, liniștea cîmpului... și să citească pe Schopenhauer, în loc să adune pe țărani în jurul său și să le facă puțin socialism. (...) Dar cu sistemul acesta de a face critică, domnule Vraja, nu știu pe care artist nu l-ai putea trimite la spînzurătoare.“ Firește, poziția lui Vlahuță este impusă de neacceptarea ideii amestecului politici în artă și care va declanșa o lungă polemică între cele două reviste. Însuși Traian Demetrescu, cu toată modestia, se vede obligat să răspundă articolelor lui Ibrăileanu despre *Intim*, în *Adevărul*, 1894, 17 ian. nr. 1753, cu articolul intitulat *Pro Domo*, din care cităm :

„N-am polemizat niciodată, deși, oricît de neînsemnată ar fi persoana mea, mi s-au ivit uneori prilejuri de acestea. Mi-a plăcut să rămîn în colțul meu de tăcere și modestie. (...)”

Mărturisesc că nu mi-ar fi convenit să iau tonul acesta de polemist — cu care nu sînt deloc obicinuit —, dacă domnii Rion și Vraja ar fi apreciat cartea mea numai din punct de vedere artistic. Dar dinșii, fără a supune această lucrare la o analiză amănunțită, dreaptă și obiectivă, s-au mărginit a discuta pe autor dintr-un punct de vedere etic. Firește, am fost crud sfîșiat și, oricît aș dori să rămîn nepăsător și liniștit, conștiința mea se împotrivesc. În acest articol nu e vorba doar de vanitatea și zădărnicia unei polemici de gazetă, care în cele mai multe cazuri nu interesează decît pe curioși, doritori de a ști ce zice unul și ce zice altul. (...)

D. Rion publică în *Ev. lit.* din Iași un articol unde, fără nici un cuvînt întemeiat, mă învinuiește că sînt imoral. D. C. Vraja în același ziar publică un alt articol, de o admirabilă finețe stilistică, în care, după observațiunea și analiza ce o face asupra lui *Intim*, ajunge la aceeași concluzie ca și colegul d-sale, Rion. Ba încă, d. Vraja, ca să ajungă la această concluzie, care îi trebuia cu orice chip ca teză a articolului d-sale, ia cuvinte izolate din *Intim* și le împreună apoi, pentru a le da înțelesuri streine de simțirea și cugetarea mea. Ce fel de metodă critică o fi și asta, să te agăți de două-trei fraze dintr-o carte — nici cel puțin de o pagină întregă, interpretîndu-le într-un sens fals, așa cum se potrivește punctului tău de vedere? — Mister!

Și întreb iarăși: ce noimă are tendința aceasta a scoate natura morală a unui autor dintr-o operă unde el nu și-a răsfrînt decît sensibilitatea și imaginațiunea sa.

Căci, în definitiv, *Intim* este un simplu *Jurnal*, unde se găsesc notate senzațiuni, gânduri, meditațiuni de singurătate și mai ales felul meu de a înțelege și de a simți Natura.

Această carte nu prezintă nici o teză, nici un sistem filozofic, nici un studiu de viața și moravurile societății noastre. Am scris-o în cîteva luni de tăcere și singurătate, pe foi risipite, sub ramurile unui copac, lingă jgheabul unei fîntîni, pe malul unei ape. Definiția ei este că se înfățișează ca o lucrare sinceră.

D-nii Rion și Vraja zadarnic se miră că în această lucrare nu vorbesc de cei ce suferă în jurul meu, de proletariatul urmărit de crudele mizerii ale vieții. Dar ce critică este asta să se caute într-o carte literară aceea ce ea n-are pretenția să-ți dea? Și apoi, chiar așa fiind, *Intim* nu e plin de alturismul cel mai larg, de pietatea cea mai generoasă? Dar este ceva care să mă facă a vibra mai profund ca suferința? Nu sînt eu însumi copilul ei?

Știu că e naiv să faci asemenea mărturisiri, eu însă, chiar în polemici, n-am altă armă de apărare decât sinceritatea.

D-nii Rion și Vraja, în loc de a defini caracterul cărții mele și a discuta fondul și forma sub care se prezintă, și mai ales, în loc de a nu ignora că pe lângă acest jurnal personal eu am scris o serie de poeme în proză și alte articole privitoare la viața umiliților și declassaților, s-au grăbit a face din mine un monstru, un imoral, o speță de burghez din cele mai odioase. D-nii Rion și Vraja au ținut poate să-și exprime niște aprecieri pe cari le-or fi crezut originale; dar oricît de originale ar fi fost, cred că ele n-au nimic de a face cu critica.

A dori și a cere ca literatura și arta să vie în ajutorul imensei mișcări sociale care se agită în toate țările europene e firesc și de multă însemnătate. Nu înțeleg însă să aplici asupra oricărei opere literare sau artistice actul de acuzație că nu e scris într-un sens moralizător.

Repet: *Intim* nu este o lucrare socială pentru a fi analizată din acest punct de vedere. Această carte exprimă cîteva stări de sensibilitate și imaginațiune, hotărîte de variatele peisaje ale unui colț de Natură, liniștit și frumos. Ea nu poate fi cercetată decît din punctul de vedere al psihologiei artistice. Așa mi se pare drept."

Psihologia de clasă. „Dan“, *Evenimentul literar*, an. I, nr. 12, 7 martie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă. „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 13, 14 martie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă. „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 14, 21 martie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 17, 11 aprilie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă. „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 18, 18 aprilie 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă. „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 20, 2 mai 1894, semnat C. Vraja.

Psihologia de clasă „Dan“ (urmare), *Ibidem*, nr. 23, 23 mai 1894, semnat C. Vraja.

Geniu necunoscut, *Ibidem*, nr. 13, 14 martie 1894, semnat C. Vraja.

Rătăcirile d-lui Vlahuță sau jalnica poveste unde se vede cum un artist poate să iasă din propria-i piele, *Ibidem*, nr. 14, 21 martie 1894, semnat Ș.-V.

Spiritism ori „artă pentru artă“, *Ibidem*, nr. 15, 28 martie 1894, semnat C. V.

D-l Vlăhuță în „arta socialistă“, *Ibidem*, nr. 15, 28 martie 1894, semnat C. Vraja.

La articolul *Rătăcirile d-lui Vlăhuță*, poetul răspunsese cu articolul *Arta socialistă*, din care mai desprindem : „Eu creăeam — și continuu de a crede — cu toată propaganda reformatoților — că o poezie poate rămâne frumoasă și fără să aducă servicii unui partid politic și fără să pledeze cauza unei *clase sociale*. (...) Dar să faci pe bătaiosul cu bieții poeți cari au scăpat din vedere, în versurile lor, să spuie că *tu n-ai palton*, c-au îndrăznit să cînte iarna așa cum li s-a arătat și i-a impresionat pe ei, să te superi pentru atîta lucru, să strigi că te-ai hotărît să reformezi arta și să arunci la gunoi tot ce nu intră în programul partidului socialist... iată o măsură care mi se pare cu atît mai crudă și mai despotică, cu cît ea vine de la niște apostoli ai umanității care se pretind că au cele mai largi și mai generoase idei.“

Arta socialistă și subsemnatul, *Ibidem*, nr. 16, 4 aprilie 1894, semnat C. Vraja.

Articolul acesta e un răspuns la cel amintit al lui Vlăhuță. Poetul replică iarăși cu partea a II-a a articolului *Arta socialistă* (*Vieața*, nr. 18, 27 martie 1894). Tonul este de data aceasta mai violent, autorul îi acuză pe socialiști că și-au luat în serios rolul de *reformatori ai artei*, și crezînd că sînt singurii care o pot face, au devenit gravi și sentențioși.

Gherea despre arta „tendențioasă“, *Ibidem*, nr. 16, 4 aprilie 1894, semnat Auditor.

Ramollot și Moș Teacă, I, *Ibidem*, nr. 16, 4 aprilie 1894, semnat Verax.

Ramollot și Moș Teacă, II, *Ibidem*, nr. 17, 11 aprilie 1894, semnat Verax.

Atacurile la adresa scrierii *Moș Teacă* de Anton Bacalbașa vin din partea ziarului *Țara* (considerat de Ibrăileanu organul poliției). Acest ziar se răfuia mai întîi cu *Adevărul* (13 februarie 1894), care publica articolul *Chestia proprietății literare*, în care personajul lui Bacalbașa era considerat un tip original în literatura română, iar autorul absolvit de acuzația că ar fi prelucrat neîndemînic scrierea francezului Charles Leroy. Articolul era semnat de însuși Al. V. Beldiman. *Țara*, într-un articol intitulat *O execuție. „Moș Teacă“ de Anton Bacalbașa și „Colonelul Ramollot“ de Ch. Leroy*, consideră povestirile despre Moș Teacă o escrocherie, că întreg planul cărții e luat după

Leroy, că în ediția tipărită Bacalbașa nu a avut curajul să includă un fragment publicat în *Moftul român*, foarte apropiat de textul francez (Bacalbașa zice că acesta nu era semnat). Îl mai acuză pe autor că ar fi mințit un cititor spunându-i că *Moș Teacă* a apărut întâi în 1885, pe cînd *Ramollot* a fost publicat mai tîrziu, lucru neadevărat, pentru că lucrarea francezului apăruse în 1880! : „Înainte! Șarlatani poetici și literari; nu vă trebuie decît îndrăzneala lui Toni ...Presa română e la dispoziția voastră” — încheie autorul articolului, care e Eugen Vaian. Tot acesta îl acuzase pe Bacalbașa că, deși prieten cu Vlahuță, ceruse unor redacții de reviste, printre care și *Țara*, să aplice pe revista *Vieața* o ștampilă „*Vieața* 20 de bani“, în bătaie de joc. Articolului din *Țara* îi răspunde *Adevărul* cu un alt articol *Buni și răi și Evenimentul literar*, destul de tîrziu însă, peste aproape două luni, prin pana lui Ibrăileanu. Între timp, *Țara* (19 martie 1894) mai revine asupra chestiunii, întrebîndu-se pentru ce *Evenimentul literar* nu se solidarizează cu victima. *Adevărul* e că Bacalbașa, încolțit, răspunde destul de neinspirat (*Adevărul*, nr. 1826, 1894), că n-a plagiat pentru că nu l-a citit pe Ch. Leroy și că *Țara* este un organ polițienesc. La 29 martie, Bacalbașa scria o scrisoare lui Ibrăileanu și celorlalți prieteni de la *Evenimentul literar* : „Dacă veți vorbi ceva despre porcăriile lui Vaian, nu uitați a reproduce tot ce a pus el pe două coloane. Veți vedea că, afară de o bucată, care nu-i în volum și pe care eu n-am iscălit-o niciodată, una singură seamănă cu *Ramollot*; restul, mănîncă borș amicul Vaian. El pune pe două coloane rînduri ca acestea : *Ramollot* : «Mais, moi, mon colonel, non». *Moș Teacă* : «Nu». Dar cuvîntul n-avem nevoie să-l iau din *Ramollot*. Se poate dovedi că l-am luat din *Spencer*, din *Schopenhauer*, din *Oglinda tinereții*, din *Visul Maicii Domnului*, ca și de la mine însumi.” (*Scrisori către Ibrăileanu*, III, Ed. Minerva, 1973, p. 18.)

De menționat că și *Vieața* (nr. 51, 29 ianuarie 1895) publica o notă semnată Urechia (doctorul Alceu Urechia), intitulată *Plagiatul lui Tonică Meș*, un fel de inventar al rezultatelor unui plebiscit în legătură cu plagiatul după Leroy, plin de ironie și haz.

Cum a rămas?, *Evenimentul literar*, an. I, nr. 18, 18 aprilie 1894, semnat Ș.-V.

O explicație, *Ibidem*, nr. 20, 2 mai 1894, semnat Ș.-V.

Colectivismul în literatură, *Ibidem*, nr. 25, 6 iunie 1894, semnat C. Vraja.

„Frumosul dar de a expune al d-lui Bacalbașa“ — la care se referă Ibrăileanu — vizează Conferința acestuia din februarie același an de la care vor începe violentele atacuri între *Vieța* și *Evenimentul literar*. Bacalbașa însuși îi stimulează pe cei de la *Ev. lit.* în direcția atacurilor : „Cred că trebuie turnate mereu la polemici cu *Vieța*. Au să fie siliți să răspundă și pot fi ușor distruși pe tărîmul ăsta fiindcă sînt proști. Mai ales, să mutăm discuția de pe tărîmul literar pe cel socialist ; acolo nu pricep nici pe dracu și au să spună gogomăanii.“ (V. *Scrisori către Ibrăileanu*, vol. III, p. 18.)

Ibrăileanu se mai referă în acest articol și la *Scrisoarea deschisă a lui Gherea*, apărută în *Vieța*, nr. 27, 29 mai 1894, unde, într-adevăr, Vlahuță îl face răspunzător pe Gherea de „ieșirile“ socialiștilor, de atacurile lor la adresa unor oameni ca Vasile Lucaciu, Delavrancea ș.a. E de precizat că în legătură cu patriotul ardelean fusese o întreagă discuție, care pornise de la un articol scris în *Munca* (13 martie 1894), *Se dau la brazdă*, semnat „Mumel“, foarte violent la adresa părintelui Lucaci. Acesta, după ce ieșise din închisoare, fusese la București ; la plecarea spusese că părăsește „patria dulce a libertăților noastre naționale“. Articolul din *Munca* îi reproșa această afirmație, care ar fi contrazis o realitate : că și în Muntenia „sînt infamii ale celor puternici. Ceea ce frapa însă era tonul incalificabil al articolului. Într-o *Rectificare* (20 martie), *Munca* afirmă că articolul cu pricina nu emite păreri ale socialiștilor despre Vasile Lucaci. Acestea au declanșat articolul din *Vieța*, *Părintele Lucaci și socialiștii noștri*, în care Vlahuță scrie : „Țăranii noștri sufăr ? Știu și mă doare și pe mine, căci nu de la voi am învățat mila. Dar în Transilvania sînt ani de pușcărie pentru un singur strigăt de libertate. Lucacii, Albinii, Șirienii n-au furat, n-au lovit, n-au făcut nici un rău nimănuia, au spus c-ar vrea să-și vadă neamul liber, au pledat cauza poporului prigonit și l-au arătat lumii nu ca pe o turmă de sclavi și de cuceriți, ci ca pe o națiune care, cu prețul vieții, vrea să-și apere drepturile și limba. (...) Și voi îi numiți banchetofagi pe acești martiri și vă bateți joc de idealul lor și de suferințele lor ? (...) Fiți mai omenoși, d-lor socialiști ! În interesul cauzei pe care o susțineți, fiți mai blînzi ; mai cumpătați în insulte ; prezentați-ne cu mai multă demnitate imaginea lumii viitoare.“

Revenind la Gherea, să amintim că acesta, plin de tact, nu se amestecase în aceste certuri, nici acum, nici mai tîrziu, cînd cele două tabere se vor coborî în stradă. Cînd *Adevărul* îi ce-

rea lui Gherea să răspundă anchetei în problema artă pentru artă sau artă cu tendință, *Vieața* riposta la rubrica „Ghiveci săptăminal” semnată de Alceu Urechia (Iodoform): „*Adevărurile*, bravo! începînd «ancheta» cu d. Dobrogeanu-Gherea, nemeșiși în adevăr o persoană «mai puțin în joc», nici că putea găsi una mai puțin dezinteresată în chestie. Văzînd cu cine *Adevărul* și-a început ancheta, e probabil că celelalte «multe persoane» la care s-a adresat vor fi d-nii Saciz, și Vraja, Nădejde și Rion, plus prietenii «Dulceanu et Pițurcă.» (Nr. 19, 3 aprilie 1894.)

Poetul și „escrocii”, Evenimentul literar, an. I, nr. 25, 6 iunie 1894, semnat Verax.

Articolul este un răspuns la *Mascarada socialiștilor* de Vlăhuță (*Vieața*, nr. 26, 22 mai 1894), în care se comentează pe larg, violent, cu injurii dintre cele mai grele, incidentul din Cișmigiu, din 15 mai a celui an, cînd cu ocazia serbărilor presei, un grup de socialiști condus de Toni Bacalbașa ar fi atacat redactorii *Vieții*, aflați împreună cu soțiile într-un chioșc. Nu se știe cine a atacat mai întii, în orice caz, insultele și bătaia s-au produs. La mijloc era și un supliment al *Vieții*, care se difuza în acea zi în Cișmigiu, care conținea atacuri la adresa socialiștilor. În articolul citat, Vlahuță afirmă: „Sînt oameni inconștienți, sînt oameni decăzuți; cari n-au nimic sfînt, pentru că n-au nimic de pierdut, sînt degenerați de aceștia cari nu se dau îndărăt de la nici o infamie, cari cu seninătate și cu liniște imper-turbabile sînt în stare să comită cele mai fioroase crime...” Toate acestea vor fi contribuit desigur la „încălzirea” la maximum a celor două tabere. Se mai întîmplase că cei de la *Evenimentul*... avuseseră ideea să parodieze în versuri articolul *Supărarea socialiștilor* și să-l publice sub semnătura „A. Vlăhuță” în revista din 2 mai 1894, nr. 20. Reproducem un fragment, care trebuie să-l fi iritat teribil pe Vlahuță, după cum reiese și din articolele ulterioare ale *Vieții*:

V-ați năpustit asupra-mi așa de furios
Și nu-nțeleg pricina... Eu v-am vorbit frumos,
Iar voi n-ați fost amabili... de stimă vă ascult;
Că sînt nebun pretindeți? Dar parcă mai demult
Spuneati altfel, și astăzi cine-o să vă mai creadă?
Sînt bun și blînd, sînt sincer și zău nu fac paradă,
Nu sînt artist, nimică, nu sînt reformator,
Talente n-am și nu zic că-s mare scriitor,
Admirator al artei, îmi spun și eu părerea...

.

Vezi und-*te* duce luntrea, stimate dom'le Gherea,
Ce bine face-Ureche că tot mă iè la vale,
De-acum orice mi-*ți* spune, nu vă mai stau în cale,
Nu vă răspund nimicã, mai bine e cînd tac ;
Eu am de scris atîtea... mai bine treburi fac
Cu scrisul... că s-aude ; panã, oprește-te olecuță
Poftã bunã, Șãrcãleanu... etc.

Față de iritarea celui incriminat, *Ev. lit.* publicã în nr. 25, din 6 ian. 1894 o notã — *Un tatã denaturat*, semnatã Dolores : „Dacã nu vrei o, tatã denaturat, sã-*ți* recunoști progenitura, posteritatea totuși *ți*-o va recunoaște. Iar peste o sutã de ani, cînd se vor aduna operele complete de A. Vlahuță, pentru ediția de jubileu, generațiile de atunci ne vor fe recunoscãtoare pentru pioasa noastrã grijã de a fi cules această nestimată.“

Obscenitățile ebraice ale „Vieții“, Evenimentul literar, an. I, nr. 26, 13 iunie 1894, semnat Verax.

Articolul reia discuția despre acel supliment al *Vieții* difuzat în Cișmigiu, cu ocazia serbãrilor presei, în care peste „obs-
cenitățile în limba romãnã“ erau douã cuvinte în limba ebraicã „de o obscenitate monstruoasã“ — cum zice Ibrãileanu. În *A doua scrisoare deschisã d-lui Gherea (Vieța*, nr. 27, 29 mai 1894), Vlahuță se disculpã. La mijloc mai era și numele Sofiei Nãdejde, pomenit în foaia cu pricina. Motivația lui Vlahuță e destul de neargumentatã : „Cele șase litere ar fi CVAMT și Ș și ori în ce sens le-ai citi, de la stînga spre dreapta sau de la dreapta spre stînga, nu dau nici un cuvînt (...), nu gãsești c-ar fi locul sã pui un cuvînt *onest* în toatã cabala asta ovreiascã și murdarã, în care un sentiment de pudoare ne oprește de a amesteca numele d-nei Sofia Nãdejde, directoarea acelei reviste ?!“

Adevãrul e cã polemica depãșise orice mãsura, *Vieța* se deda la trivialități, ieșiri antisemite ca acel *Sint socialistii nepatrioți* ? al lui Alceu Urechia (*Vieța*, nr. 30, 19 iunie 1894, semnat U), din care citãm o mostrã : „...Iatã chestiunea pe care și-o pune *Perciunul literar* și pe care el o rezolvã frumos de tot. (...) Ce mare, ce puternicã trebuie sã fie mișcarea naționalistã pentru ca socialistii noștri — ovrei de neam și ovrei de convingeri — sã-și fi înlocuit vechea firmã «Jos patria, sus perciunii !» prin una nouã «La adevãrații perciuni romãni !»“. Nici *Evenimentul literar* nu se lasã, și, în afarã de articolele lui Ibrãileanu, va pune umãrul C. Șãrcãleanu, în articolul *Cine insultã femeile* ? (nr. 25, 6 iunie), apoi *Ultimul cuvînt* (nr. 26, 13 iunie) și *Ce cãdere* ! (nr. 28, 27 iunie). Ioan Nãdejde scria și el un ar-

tical, *Burghezii apărători ai femeilor* (*Ev. lit.*, nr. 27, 20 iunie) și V. Rion (desigur Rațcu Ionescu), articolul *Iobăgie intelectuală*, în nr. 27, din 20 iunie 1894.

Parodiile și atacurile satirice la adresa *Vieții* sînt cu duiumul răspîndite în paginile *Ev. lit.* Nu toate sînt de calitate, deși unele au haz. De exemplu, la un moment dat, se parodiază o scrisoare a lui Vlahuță semnat *A. Vlăduță* către Gherea (nr. 26, 27 iunie), în care este invocat acesta să dea ajutor în disputele dintre cele două tabere, sau acel „necrolog” din 4 iulie, nr. 29, în care se spune: „...jălnicii Eduard Spanachide, Ștefan Prostul, Carolina Keleroaia, Eduard Buzoianu, Septenat Pavelescu, Alecu Macabronski au durerea de a vă anunța încetarea din viață a preaiubitei lor mame, cumătre, surori, mătușe, soacre și cuscre *Vieța*, în etate de 31 de numere, în urma unei boli tendențioase. Rugați-vă pentru ea.”

Într-un articol de bilanț, *A doua aniversare* (nr. 31, 26 noiembrie 1895), Vlahuță însuși regreta toate cele întîmplate: „Am fost tîriți în certuri pe cari nu le-am dorit, am primit insulte pe cari nu le-am meritat și nu ne-am rupt de prietenii pe cari l-am iubit... Revenim la vechea stimă, pe care o avem unii pentru alții. Din fericire, nu ne-am făcut răni de acelea cari nu se mai pot vindeca. Ofensele noastre s-au uitat, s-au iertat.” După cum se știe, peste cîțiva ani, Vlahuță va deveni unul dintre colaboratorii *Vieții românești* și un prieten statornic al lui Ibrăileanu.

Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică-literară”, Evenimentul literar, I, an. 1, nr. 33, 1 august 1894, semnat Verax.

Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică-literară” II, Ibidem, nr. 34, 8 august 1894, semnat Verax.

Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică-literară”, III, Ibidem, nr. 36, 22 august 1894, semnat Verax.

Cele trei articole se referă la studiul lui Aron Densușianu *Literatură bolnavă*, apărută în *Revista critică-literară*, an. II, nr. 5—6, 1894, studiu care îl va compromite iremediabil pe ilustrul profesor. Revista apărea la Iași din ianuarie 1893 și se remarcă uneori prin o bună ținută științifică și temeinicia studiilor folcloristice mai ales. Ea durează pînă în iunie 1897.

D. Densușianu nu s-astîmpără!, *Ibidem*, nr. 39, 12 septembrie 1894, semnat Verax.

Ibrăileanu reia discuția pe tema neînțelegerii de către Aron Densusianu a creației eminesciene, demonstrată acum în manualul de *Istoria limbii și literaturii române*, a cărei a doua ediție apăruse la Iași în 1894. Ediția întâi a apărut în 1885.

Cît de îndreptățită va fi fost atitudinea lui Ibrăileanu față de opiniile profesorului ieșean despre opera celui mai mare poet român se poate observa lesne. Să cităm un singur pasaj în care incapacitatea receptării uneia dintre capodoperele eminesciene îl duce pe autor la cele mai ridicole comentarii. Transcriem textul în grafia deja anacronică în vreme, pe care revista o păstra totuși, fapt care l-a iritat atît de mult pe Ibrăileanu. „*Satira a treia* este o curiozitate, ca sè nu șicemũ ceva mai multũ. Și acèsta începe ér' cu o tiradã lunaticã, cu deosebirea cã aici este preschimbata în fecidrà. Urmèzã apoi unũ visũ bolnavũ cã adecã unũ sultanũ visèzã cã-i rèsare copacũ din inimã (!) sub care copacu «universulũ într'o umbrã se întinde» !, apoi «unũ vèntũ de biruință se pornesce îndelungũ și lovesce rënduri, rënduri în frunđișulũ sunãtorũ» (!), și urmèzã cu acèstã bolnavã și sècã buiguire împlèndu patru pagini. Pentru ce? Pentru ca se arate întemeerea imperiului turcescũ ! Și pentru ce acèsta? Pentru ca sè vinã sè vorbèscã despre lupta lui Mircea cu turcii la Rovini, Și ce voia cu acèstã luptã în o așa șisã satirã? Pentru ca sè-l pótã atèrna ca còdã o sbîrnãitòre împletitã dintr-unũ articolũ de fondũ, cum se publicãu în ziarulũ *Timpul* pe cînd poetũ redactorũ la acel ziarũ 'și scria satira; Ce trebuință era a scrie 11 pagini pentru a putè face acèstã tiradã? Fãrã îndoielã pentru a ne pune în față generațiunea lui Mircea. Dar nu ni se pare multũ mai trèazã nici generația de-atunci, care, dupã luptã, n-avea nici ea ce cugeta altũceva mai mãrețũ decitũ sè scrie acasã la iubitele lorũ sè le trimitã.

Codrulũ cu *poenile*...

Ochiulũ cu *sprincenele*.

Adecã așa representã poetulũ generația de atunci, va sè șicã întog-mai ca a poetului ahtiosũ de *poeni și sprincene*... (*Revista criticã literarã*, an II, nr. 2, februarie 1894.)

Literatura pentru popor, Evenimentul literar, an. I, nr. 42, 3 octombrie 1894, semnat C. Vraja.

O sentință a d-lui Bacalbașa, Ibidem, nr. 43, 10 octombrie 1894, semnat C. V.

Cine-i „Dan ?”, Ibidem, nr. 43, 10 octombrie 1894, semnat C. Vraja.

Platonismul în politicã, Lumea nou, an. I, nr. 5, 6 noiembrie 1894, semnat C. Vraja.

Cu acest articol începe colaborarea lui G. Ibrăileanu la *Lumea nouă*, căreia i se asociase la 24 oct. 1894 *Evenimentul literar*. În ianuarie 1895 soții Nădejde, N. Kinezu, Em. D. Fagure veneau la București pentru a lucra la noul organ al social-democrației române. Ibrăileanu venea abia în aprilie 1895 la București, unde își lua în primire postul de redactor al revistei. Au colaborat aici socialiști din vechea gardă, ca și alții mai tineri: I. Gherea, V. G. Morțun, Al. Radovici, A. Bacalbașa, Tr. Deme-trescu, B. Brănișteanu, C. Graur, dr. Stincă, Șt. Petică, E. Vaian, Elena Farago, C. Parhon, Z. C. Arbore ș.a.

Platonismul radicalilor, *Ibidem*, nr. 7, 8 noiembrie 1894, semnat C. Vraja.

Către „Lupta“, *Ibidem*, nr. 11, 13 noiembrie 1894, semnat C. Vraja.

Contrațicere ?, *Ibidem*, nr. 13, 15 noiembrie 1894, semnat C. V.

Tot către „Lupta“, *Ibidem*, nr. 16, 18 noiembrie 1894, semnat C. Vraja.

În ziarul *Lupta*, organ democrat radical, apăruseră mai multe articole ce polemizau cu presa socialistă. Astfel, în nr. 2420, 20 oct. 1894, în 21 oct., se publică articolele intitulate *Radicalismul*, în care se consideră o greșeală faptul că socialiștii urmăresc o apropiere între mișcarea socialistă din străinătate și cea de la noi și se vede în victoriile socialiștilor străini victoria socialismului ca idee, ca principii, răspunzând și unor probleme ridicate de Ibrăileanu. Și în nr. din 6 noiembrie se vorbește încă de această chestiune. Articolului lui G. Ibrăileanu despre *Platonismul în politică* îi răspunde C. C. Bacalbașa în nr. 2436, 10 noiembrie, în articolul *Platonismele noastre*: „Ce are de-a face — spune acesta —, bunăoară, că la alegerile comunale preferim să triumfe conservatorii împotriva liberalilor sau că la alegerile județene vor preferi să fie viceversa? O simplă chestie de tactică momentană, un fel de a înțelege interesele noastre și de a face politică generală, o maneră ca oricare alta de a procura ceasuri de izbândă ideilor radicale.“

La întrebarea pusă de C. Vraja radicalilor cu cine ar vota, tot C. C. Bacalbașa îi răspunde în *Lupta*, nr. 2445, 20 noiembrie, articolul *Treanca-Fleanca*, întrebându-se cine o fi d-l Vraja, care le pune asemenea întrebări: „Nici chiar Cetățeanul turmentat din *O scrisoare pierdută* nu avea atita pretenție. (...) Avem să votăm cu acel partid cu care ne vom găsi în alianță (...) Partidul radical are o menire sigură în Țara românească. Această menire și-o va îndeplini.“

Cine a învins ?, *Lumea nouă*, nr. 19, 21 noiembrie 1894, semnat C. V.

Votul universal și lupanarele moderne, *Ibidem*, ed. a treia, an. I, nr. 31, 4 dec. 1894, semnat C. Vraja.

„Nicolăiescu“ era deputat liberal și ținuse la 29 noiembrie discursul la mesajul tronului. Discursul fusese tipărit de *Lupta*, nr. 2460, 10 dec., și 2461, 11 dec., subintitulat *Sufragiul universal*. Ziarul radical găsea numai cuvinte de laudă pentru curajul opiniilor și atitudinea fermă a vorbitorului.

„*Idealul*“ lui Carada et C-ie, *Ibidem*, nr. 43, 17 decembrie 1894, semnat C. Vraja.

Au învins !, *Ibidem*, nr. 73, 21 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Problema legii minelor s-a discutat în Senat în această perioadă, P. P. Carp fiind acel ce susținuse un proiect al acestei legi. *Lupta* comentează amplu chestiunea lăudând firește pe Carp, „ca un adevărat om politic cu vederi largi, încercînd să rezolve chestiuni grele ale păturei uvriere“ (*Legea minelor și intervenția statului*, *Lupta*, nr. 2435, 8 noiembrie 1894). La 6 noiembrie, nr. 2434, *Lupta* anunțase cu ample comentarii acest proiect de lege pentru exploatarea minelor pe care P. P. Carp, în calitate de ministru, al Domeniilor, trebuia să-l supună Sesiunii Corpurilor legiuitoare.

Să fim circumspecți !, *Ibidem*, nr. 73, 21 ianuarie 1895, semnat C. V.

Cu parul ?, *Ibidem*, nr. 73, 21 ianuarie 1895, semnat V.

Tactica noastră, *Ibidem*, nr. 74, 22 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Așa, domnilor !, *Ibidem*, nr. 76, 24 ianuarie 1895, semnat C. V.

Învățămintele, *Ibidem*, nr. 77, 25 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Exploatare... națională, *Ibidem*, nr. 77, 25 ianuarie 1895, semnat C. V.

Țărani interziși, *Ibidem*, nr. 78, 26 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Convențiile scelerate, *Ibidem*, nr. 79, 27 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Regele și partidele, *Ibidem*, nr. 80, 28 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Echilibrul politic, *Ibidem*, nr. 81, 29 ianuarie 1895, semnat C. Vraja.

Gura păcătosului, *Ibidem*, nr. 83, 1 februarie 1895, semnat C. V.

8 ore în mine, *Ibidem*, nr. 83, 1 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Marfă veche, *Ibidem*, nr. 84, 2 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Dezarmare în perspectivă, *Ibidem*, nr. 84, 2 februarie 1895, semnat C. V.

Pe ce ne întemeiem, *Ibidem*, nr. 85, 4 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Perfidii universitare, *Ibidem*, nr. 88, 7 februarie 1895, semnat C. Vraja.

„Lumea nouă“ în Ungaria, *Ibidem*, nr. 90, 9 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Utopiști?, *Ibidem*, nr. 90, 9 februarie 1895, semnat C. V.

Democrație, *Ibidem*, nr. 92, 11 februarie 1895, semnat C. V.

Falșa democrație, *Ibidem*, nr. 93, 12 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Dintr-ale unui vulgar falsificator, *Ibidem*, nr. 94, 13 februarie 1895, semnat C. Vraja.

D. Sturdza și lucrătorii, *Ibidem*, nr. 96, 15 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Diplomația colectivistă, *Ibidem*, nr. 98, 17 februarie 1895, semnat C. Vraja.

Scrierile lui Rion, I, *Ibidem*, nr. 217, 23 iunie 1895, semnat C. V.

Scrierile lui Rion, II, *Ibidem*, nr. 219, 25 iunie 1895, semnat C. V.

Scrierile lui Rion, III, *Ibidem*, nr. 221, 27 iunie 1895, semnat C. V.

Prefață (*Bel-ami* de Guy de Maupassant), roman, traducere de C. Vraja, Instiț. de edit. Ralian și Ignat Samitca, Craiova („Biblioteca romanelor celebre“, Colecția Samitca), VII + 372, p., 1896.

Situație gravă, *Curentul nou*, an. I, nr. 2, 15 decembrie 1905, semnat G. Ibrăileanu.

E interesant de menționat în legătură cu acest articol că H. Sanielevici, conducătorul revistei, îi scrie lui G. Ibrăileanu în dec. 1904, probabil după ce Ibrăileanu îi trimisese articolul: „La drept vorbind, n-are ce căuta în revistă, unde putem face politică generală, de principiu, dar nu politică practică de ziar, nu să ne atingem de astfel de chestiuni dellicate, cari presupun responsabilități imediate și directe. (...) Dar în chestii de astea nici nu vreau să mă amestec. Eu sînt critic și vreau să călăuzesc literatura.“ (*Scrisori către Ibrăileanu*, ed. cit., III, p. 246.)

„Convorbiri“ (1 februarie), *Viața românească*, nr. 2, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri“ (martie), *Ibidem*, nr. 3, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri“ (1 aprilie), *Ibidem*, nr. 4, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri“ (aprilie—mai), *Ibidem*, nr. 5, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri“ (1 iulie), *Ibidem*, nr. 7, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Viitorul social“ (nr. 2, septembrie), *Ibidem*, nr. 9, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri“ (1 octombrie), *Ibidem*, nr. 10, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri literare“ (octombrie), *Ibidem*, nr. 11, 1907, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri literare“ (decembrie și ianuarie), *Ibidem*, nr. 1, 1908, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Luceafărul“ (nr. 9 și 10), *Ibidem*, nr. 4, 1910, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Convorbiri literare“ (septembrie), *Ibidem*, nr. 9, 1911, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Luceafărul“ (septembrie), *Ibidem*, nr. 9, 1911, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Tara nouă“ (nr. 7 și 8), *Ibidem*, nr. 4, 1912, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Vieața nouă“ (anul X, nr. 1), *Ibidem*, nr. 3, 1914, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Vieața nouă“ (nr. 3), *Ibidem*, nr. 4—5, 1914, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Vieața nouă“ (nr. 5), *Ibidem*, nr. 6, 1914, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

„Vieața nouă“, *Ibidem*, nr. 7—8—9, 1914, rubrica „Revista revistelor“, nesemnat.

Pacea!, *Momentul*, an. I, nr. 26, mai 1918, semnat G. I.

Pacea, *Ibidem*, nr. 18, aprilie 1918, nesemnat.

Ziarul *Momentul* apare la Iași la 4 aprilie 1918, cotidian, condus de un comitet delegat al *Vieții românești*. De fapt ziarul era condus de Ibrăileanu și avea ca secretar de redacție pe M. Sevastos. Acesta își amintește în memoriile sale că Ibrăileanu îi dicta aproape toate articolele. Din păcate nu am găsit o colecție completă a ziarului, doar câteva numere puse la dispo-

ziția noastră, cu multă amabilitate, de prof. I. Lăudat. Ziarul a apărut probabil pînă în iulie 1918.

În cele două articole intitulate *Pacea G. Ibrăileanu* se face eoul unei stări de spirit generale în acel moment istoric marcat de evenimente politice dramatice pentru țara noastră. La 11/24 febr. 1918, după ce România ceruse pace Puterilor Centrale, i se puseseră condiții foarte grele: cedarea Dobrogei, importante rectificări de frontieră în zona muntoasă și mari concesiuni economice. În martie se semnează la Buftea un Tratat preliminar, pe baza căruia încep, la București, tratativele în vederea încheierii păcii. La 24 aprilie/7 mai 1918 se încheie la București Tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale, în urma căruia România pierde Dobrogea, teritorii însumînd 5600 km, și convenții economice înrobitoare.

Prefață. Munții de Demostene Botez, Ed. Viața românească, Iași, 1918.

Era o plachetă cu cîteva poezii dedicate aceluiași eveniment comentat de G. Ibrăileanu în articolele de mai sus.

Maxim Gorki, „Copilăria mea“, traducere, București, Ed. Brănișteanu. Prețul 5 lei. *Un an de revoluție rusească*, trad. de Emanoil Popescu, București, Ed. Reforma socială, 1919. Prețul 2 lei, în *Viața românească*, nr. 1, 1920, semnat G. I.

George Tofan, Ibidem, nr. 5, 1920, nesemnat.

K. Kautski, „De la democrație la robia de stat“, în românește de Șerban Voinea, Ed. Cultura națională, 1922, în *Viața românească*, nr. 11, 1922, semnat G. I.

Leon Donici, „Revoluția rusă“, 1923, București, Cultura națională, în *Viața românească*, nr. 2, 1923, semnat G. I.

„Unchiul din America“, *Ibidem*, nr. 12, 1923, rubrica „Miscelanea“, semnat P. Nicanor & Co.

Moartea preotului C. Morariu, Ibidem, nr. 3, 1927, rubrica „Miscelanea“, semnat P. Nicanor & Co.

Correspondență

Către Paul Zarifopol; Ionel și Lily Teodoreanu; Damian Stănoiu, reproduce după *Manuscriptum*, an. XI, nr. 3, 1980, cu comentarii de Al. Piru, din care extragem mai jos:

Aceste scrisori se află la Muzeul literaturii române și n-au intrat în grupajul publicat în ediția de *Opere*, vol. 6, G. Ibrăileanu, 1978. Corin Grosu a publicat în *Manuscriptum* (1971) 32 de scrisori ale lui G. Ibrăileanu către P. Zarifopol. Au rămas nepublicate 4 scrisori, probabil achiziționate ulterior.

Ibrăileanu invita pe Zarifopol să colaboreze la *Viața românească* la 12 ianuarie 1920. Zarifopol răspunde afirmativ la 21 ian. și 26 ian. 1920. Nu s-a păstrat scrisoarea prin care Zarifopol promitea articolul despre La Rochefoucauld, la care se referă G. I. în scrisoarea din 8 februarie. Abia la 28 febr. Zarifopol se scuză pentru netrimiteră articolului. (V. *Scrisori către Ibrăileanu*, vol. I, Ed. Minerva, 1966.) Urmează în corespondență un spațiu gol pînă la 23 iunie 1920. Din acest interval trebuie să fie scrisorile nr. 1, 2 pe care le publicăm acum, ca și scrisoarea 4 din corespondența publicată în *Opere*, 6, datată doar 1920; a treia scrisoare se poate data precis: 6 octombrie 1924, deoarece Ibrăileanu îi cere lui Zarifopol articolul despre Flaubert, pe care acesta tocmai i-l trimite (v. răspunsul său din 13 noiembrie 1924 în vol. *Scrisori către Ibrăileanu*, I, și articolul *Obiecții la Flaubert*, în *Viața românească*, 1924, nr. 11). În fine, cea de a patra scrisoare e aproximativ din 10 octombrie 1926, răspuns la cea trimisă de Zarifopol la 6 oct. Volumul lui Paul Zarifopol apărut la Cultura Națională, în 1926, este *Din registrul ideilor gingașe*. Articolul despre *Molière și gustul clasic*, a apărut în *Viața românească*, 1926, nr. 11. Lui Ibrăileanu i-a apărut la *Viața românească*, la Iași, în 1926, volumul *Scritori români și străini*.

Foarte interesante pentru spiritul lui Ibrăileanu sînt cele 9 scrisori către soții Ionel și Lily Teodoreanu, văzute în manuscris de G. Călinescu și comentate de el în articolul *Chitanța creatorului*, din *Contemporanul*, 25 mai 1956 (v. și *Cronicile optimistului*, București, E.P.L., 1964). „Am înaintea mea scrisori ale lui G. Ibrăileanu îndreptate către un romancier care nu mai este, scrie G. Călinescu. Ce suavitate, ce candoare, ce devotament din partea unui om în vîrstă față de unul mai tînăr.“

A. SCRIERILE AUTORULUI

1889

- I., *Amintiri*, în *Școala nouă*, I, 1, VII, p. 3—4.
- I., *Note*, *Ibidem*, p. 4—6; 2, 1, VIII, p. 19—20; 3, 15 VIII, p. 40—41; 4, 1 IX, p. 56—57.
- Morala* (din) Louis Büchner, *Force et Matière*, Paris, 1884, *Ibidem*, I, 1, p. 8—13; 2, 26—30; 3, p. 36—39.
- Emile Zola, *Scioicile d-lui Chabre* (traducere), *Ibidem*, I, p. 13—16; 2, p. 46—48; 3, p. 59—64; 7, p. 109—112; 8—9, p. 126—134; 10, p. 156—160; 11, p. 175—176; 12, p. 178—185.
- I. *Două particularități ale dialectului moldovenesc*, *Ibidem*, 2, 1 VIII, p. 21—22.
- I, *Vis*, *Ibidem*, I, 2, 1 VIII, p. 31—32.
- Max Nordau, *Mici minciuni convenționale* (traducere), I, *Ibidem*, 4, p. 49—52.
- Cezar Vraja, *Otiliei*, *Ibidem*, I, 4, 1 IX, p. 58—59.
- Cezar Vraja, *Aceleiași*, *Ibidem*, I, 5, 15 IX, p. 72.
- Cezar Vraja, *Ținguirile Minvanei* (traducere din Ossian), *Ibidem*, p. 77—78.
- Cezar Vraja, *Lor*, *Ibidem*, p. 78.
- Cezar Vraja, *Unui cunoscut*, *Ibidem*, I, 6, 1 X, p. 89.
- Cezar Vraja, *Către Marion* (traducere din Lord Byron), *Ibidem*, p. 96.
- Cezar Vraja, *Din caiet*. (*Despre împodobiri. Conștiința morală*), I, 7, p. 101—103; *Manechine, Peste veacuri*, I, 13, ian. 1891, p. 206—209; *Din caiet*, I, 16, 1891, p. 293—298; *Omul în univers*, I, 18, 1891, p. 364—365.
- Cezar Vraja, *Ideal*, *Ibidem*, I, 7, 15 X, p. 108.
- Cezar Vraja, *Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei omenești*, în *România viitoare* (Brăila), decembrie 1889 (reprodus în *Vocea Romanului*, nr. 32, din 7 XII 1889).
- Cezar Vraja, *Propagandă vinovată*, *Ibidem*, nr. 17, din decembrie 1889.
- Vraja, *Socialiști?* *Ibidem*.

1890

- Cezar Vraja, *Două articole din „Buciumul”, Școala nouă*, 13, ian., p. 214—221.
- C. Vraja, *Funcționarismul*, în *Munca*, I, 40, din 23 XI, p. 3.
- C. Vraja, *Atacul stăpînirii*, *Ibidem*, nr. 27, 26 VIII.

1891

- Cezar Vraja, *Despre rolul socialismului*, în *Munca*, 52, 17 II, p. 1.
- Cezar Vraja, *Malthus și prostituția*, *Ibidem*, 24, 4 VII, p. 1.
- C. Vraja, *Lupta pentru trai în societatea omenească*, *Ibidem*, 25, 11 VIII, p. 4.

1892

- G. I., *Idealuri*, în *Adevărul*, V. 1168, 4, V, p. 1—2, și 1181, 18 V, p. 1.
- C. Vraja, *Chestia evreiască a d-lui Mușoiu*, *Munca*, 12, 10 V, p. 3—4; 13, 17 V, p. 3.
- C. Vraja, *Darwinismul social*, în *Critica socială*, 6—7, p. 258—278; și 8—9, p. 279—297.
- C. Vraja, *Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania*, *Munca*, 23, 26 VII, p. 1.
- C. Vraja, *Chestia românismului și starea actuală a Europei*, *Ibidem*, 24, 2 VIII, p. 1.
- C. Vraja, *Burgezism inconștient*, *Ibidem*, 26, 16 VIII, p. 2; 27, 23 VIII, p. 1; *Ce este statul?* *Ibidem*, 28, 30 VIII, p. 2; *Intervenția statului*, 29, 6 IX, p. 1—2; *Dictatura proletariatului ori revoluția anarhistă a „poporului”?*, 30, 27 IX, p. 2.
- C. Vraja, *În chestia iredentismului*, *Ibidem*, 45, 27 XII, p. 2—3.

1893

- C. Vraja, *Naționalismul*, *Munca*, III, 1 I, p. 3; *Cîteva consecvențe ale naționalismului*, *Ibidem*, 47, 6 I.
- C. Vraja, *În chestia păturii culte*, *Ibidem*, IV, 8, 18 IV, p. 4.
- C. Vraja, *Psihologia de clasă*, *Evenimentul literar*, I, 2, din 27 XII, p. 2.

1894

- C. Vraja, *Psihologia de clasă (Intim)*, *Evenimentul literar*, 4, 10 I, p. 2—3; 6, 23 I, p. 2—3; 7, 31 I, p. 1—2.

- C. Vraja, *Inriurirea artei*, *Ibidem*, 9, 14 II, p. 1.
- C. Vraja, *Răscălelele fărânești*, *Munca*, 52, 20 II, p. 1.
- C. Vraja, *Psihologia de clasă (Dan)*, *Evenimentul literar*, 12, 7 III, p. 2—3; 13, 14 III; 14, 21 III; 17, 14 IV, p. 3—4; 18, 18 IV; 20, 2 V; 23, 23 V.
- C. Vraja, *Geniul necunoscut*, *Ibidem*, 13, 14 III, p. 1.
- Ș. — V., *Rătăcirile d-lui Vlahuță sau jalnica povestire unde se vede cum un artist poate să iasă din propria-i piele*, *Ibidem*, 14, 21 III, p. 1—2.
- C. V., *Spiritism ori „artă pentru artă“?*, *Ibidem*, 15, 28 III, p. 3.
- C. Vraja, *D-l Vlahuță în „arta socialistă“*, *Ibidem*, 15, 28 III, p. 3.
- C. Vraja, *Arta socialistă și subsemnatul*, *Ibidem*, 16, 4 IV, p. 2—3.
- Verax, *Ramollot și Moș Teacă*, *Ibidem*, 16, 4 IV, și 17, 11 IV, p. 3.
- Ș. — V., *Cum a rămas?*, *Ibidem*, 18, 18 IV, p. 2—3.
- Ș. — V., *O explicație*, *Ibidem*, nr. 20, 2 mai, p. 3.
- C. Vraja, *Colectivismul în literatură*, *Ibidem*, 25, 6 VI, p. 1.
- Verax, *Poetul și „excrocii“*, *Ibidem*, p. 3—4.
- Verax, *Obscenitățile ebraice ale „Vieții“*, *Ibidem*, 26, 13 VI, p. 3.
- C. Vraja, *Originalitatea formei*, *Ibidem*, 29, 4 VII, p. 1.
- C. Vraja, *Imprumutarea formei*, *Ibidem*, 30, 11 VII, p. 1.
- Verax, *Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică literară“*, *Ibidem*, 33, 1 VIII, p. 2—3; 34, 8 VIII, p. 2; 36, 22 VIII, p. 3.
- C. Vraja, *De ce ne batem?*, *Ibidem*, 39, 12 IX, p. 1.
- Verax, *D. A. Densușianu nu s-astîmpără!*, *Ibidem*, p. 2.
- C. Vraja, *Socialismul și adevărul*, *Munca*, 29, 18 IX, p. 1.
- C. Vraja, *Între scriitori*, *Evenimentul literar*, 40, 19 IX, p. 1.
- C. V., *Un răspuns*, în *Munca*, 2 X, nr. 31.
- C. Vraja, *Literatură pentru popor*, *Evenimentul literar*, 42, 3 X, p. 1.
- C. Vraja, *O sentință a d-lui Bacalbașa*, *Ibidem*, 43, 10 X.
- C. Vraja, *Cine-i Dan?*, *Ibidem*, p. 2.
- C. Vraja, *Platonismul în politică...*, *Lumea nouă*, I, 5, 6 XI, p. 1.
- C. Vraja, *Platonismul radicalilor*, *Ibidem*, 7, din 8 XI, p. 1.
- C. Vraja, *Către „Lupta“*, *Ibidem*, 11, 13 XI, p. 1.
- C. Vraja, *Contrațicere?*, *Ibidem*, 13, 15 XI, p. 1.
- C. Vraja, *Tot către „Lupta“*, *Ibidem*, 16, 18 XI, p. 1.

- C. Vraja, *Cine a învins?*, *Ibidem*, 19, 21 XI, p. 2.
 C. Vraja, „*Iubita*“ de Traian Demetrescu (*Note și impresii*),
Ibidem, 25, 28 XI, p. 2—3.
 C. V., *Votul universal și lupanarele moderne*, *Ibidem*, 31, 4 XII,
 p. 1.
 C. Vraja, „*Idealul*“ lui Carada & Cie, *Ibidem*, 43, din 17 XII,
 p. 1.

1895

- C. Vraja, *Au învins!?*, *Lumea nouă*, 73, 21 I, p. 1.
 C. Vraja, *Să fim circumspecți*, *Ibidem*.
 V., *Cu parul?*, *Ibidem*.
 C. Vraja, *Tactica noastră*, *Ibidem*, 74, 22 I, p. 1.
 C. V., *Așa, domnilor!*, *Ibidem*, 76, 24 I, p. 1.
 C. Vraja, *Învățămintele*, *Ibidem*, 77, 25 I, p. 1.
 C. Vraja, *Exploatare... națională*, *Ibidem*.
 C. Vraja, *Țărani interziși*, *Ibidem*, 78, 26, I, p. 1.
 C. Vraja, *Convențiile șcelerate*, *Ibidem*, 79, 27 I.
 C. Vraja, *Regele și partidele*, *Ibidem*, 80, 28 I.
 C. Vraja, *Echilibrul politic*, *Ibidem*, 81, 29 I.
 C. Vraja, *Gura păcătosului*, *Ibidem*, 83, 1 II, p. 1.
 C. Vraja, *8 ore în mine*, *Ibidem*.
 C. Vraja, *Marfă veche*, *Ibidem*, 84, 2 II.
 C. Vraja, *Dezarmare în perspectivă*, *Ibidem*.
 C. Vraja, *Pe ce ne întemeiem*, *Ibidem*, 85, 4 II.
 C. Vraja, *Perfidii universitare*, *Ibidem*, 88, 7 II.
 C. Vraja, „*Lumea nouă*“ în Ungaria, *Ibidem*, 90, 9II, p. 1.
 C. V., *Utopiști?*, *Ibidem*.
 C. V., *Democrație*, *Ibidem*, nr. 92, din 11 II.
 C. V., „*Falșa democrație*“, *Ibidem*, 93, 12, II, p. 1.
 C. Vraja, *Dintr-ale unui vulgar falsificator*, *Ibidem*, 94, 13 II.
 C. Vraja, *D. Sturdza și lucrătorii*, *Ibidem*, 96, 15 II, p. 1.
 C. Vraja, *Diplomație colectivistă*, *Ibidem*, 98, 17 II, p. 1.
 Un sociabil, *Un manuscris rătăcit*, *Ibidem*, 146, 10 IV, p. 3.
 C. Vraja, *Raicu Ionescu-Rion*, *Ibidem*, 167, 1 V, p. 1—2.
 Un sociabil, *Eminescu și Coșbuc*, *Ibidem*, 180, 15 V, p. 2.
 Un sociabil, *Foileton*, *Ibidem*, 187, 22 V, p. 2.
 Un sociabil, *Artă și pornografie*, *Ibidem*, 193, 29 V, p. 3.
 C. V., *Scrierile lui Rion*, *Ibidem*, 217, 23 VI, p. 2—3 ; 219, 25 VI,
 și 221, 27 VI.
 C. Vraja, *Citeva cuvinte, în Lumea nouă științifică și lite-
 rară*, I, 3(200), 26 VI, p. 2 (reprodus în postfață la volumul

lui Raicu Ionescu, *Scrieri literare*, Tip. Goldner Iași, 1859), p. 243—246.

G. I., *Satele din jurul Iașului*, *Ibidem*, 16 XI, p. 2.

Un sociabil, *O reformă necesară*, *Ibidem*, nr. 20, din 23 X, p. 2.

1896

Guy de Maupassant, *Bel Ami*, roman, traducere și prefață de C. Vraja, Inst. de edit. Ralian și Ignat Samitca, Craiova („Biblioteca romanelor celebre“, Colecția Samitca), VIII + 372 pag.

1897

Note și impresii, proiect de volum. Din contractul încheiat cu editura fraților Șaraga din Iași rezultă că volumul trebuia să cuprindă următoarele articole: *Traian Demetrescu* („Intim“ — „Iubita“), *Vlahuță* („Dan“), *Eminescu judecat de d. Densușianu*, *A. Bacalbașa* (*Ramollot și Moș Teacă*), *Forma în poezie* (*Originalitatea formei, Imprumutarea formei*), *Cercuri literare* (*De ce ne batem, Intre scriitori*), *Literatura pentru popor*, *Manuscript rătăcit*, *Eminescu și Coșbuc*, *Pornografia în artă*, *Raicu Ionescu* (apărute mai întâi în *Evenimentul literar și Lumea nouă*), precum și *Iubire*, *C. Dobrogeanu-Gherea*, *A. Steuermann*, *Nuvela română*, *Poezia iubirii*, *La Roman*, probabil inedită (*Iubire ar putea fi Foileton!*, din *Lumea nouă*, iar *La Roman*, cugetările publicate în *Școala nouă*).

1901

G. Ibrăileanu, *Cu prilejul foiletoanelor d-lui Caragiale*, în *Noua revistă română*, 32, 15 IV, p. 350—357.

G. Ibrăileanu, *Curentul eminescian*, *Ibidem*, 36, 15 VI, p. 546—556.

1905

G. Ibrăileanu, *Cîteva considerații asupra spiritului critic în cultura românească*, *Curentul nou*, 1, 15 XI, p. 13—26.

G. Ibrăileanu, *Doi critici și mai mulți scriitori*, *Ibidem*, 2, 15 XII, p. 79—101.

G. Ibrăileanu, *Situație gravă*, *Ibidem*, 2, 15 XII, p. 112.

- G. Ibrăileanu, *Poporanismul, Curentul nou*, 3, 20 I, p. 140—159.
- *Către cetitori, Viața românească*, I, 1 III, p. 5—7.
- G. Ibrăileanu, *De la M. Kogălniceanu la d. Maiorescu*, *Ibidem*, p. 101—117; 2, p. 250—261.
- G. I., *Scriitori și curente*, *Ibidem*, 1, p. 135—139.
- G. I., M. Sadoveanu, „Povestiri de sărbători“, *Ibidem*, p. 166.
- G. I., M. Sadoveanu, „Floare ofilită“, *Ibidem*, p. 166—168.
- G. I., „Morală“ în artă, *Ibidem*, 2, p. 302—307.
- G. I., Șt. O. Iosif, „Credințe“, *Ibidem*, p. 327—329.
- G. I., Vasile Pop, „Ris și plîns“, *Ibidem*, p. 329—330.
- G. I., Maria Cunțan, „Poezii“, *Ibidem*, p. 330—333.
- G. Ibrăileanu, *Primul junimist (Costache Negruzzi)*, *Ibidem*, 3, p. 374—389.
- G. I., „Compoziția“ în literatură, *Ibidem*, p. 486—488.
- G. I., N. Gane, Dante Alighieri, „Divina Comedie“, *Ibidem*, p. 511—512.
- G. I., Mihai Teliman, „Foiletoane“, *Ibidem*, p. 512—513.
- G. I., Fanny Emeric, „Jerusalem parle“, *Ibidem*, p. 513—515.
- G. I., Vasile Alecsandri (*Un junimist patruzecioptist*), *Ibidem*, 4, p. 42—58.
- P. Nicanor & Co., Octavian Goga și d. Maiorescu, *Ibidem*, p. 136.
- G. I., E. Lovinescu, „Pași pe nisip“, I, *Ibidem*, p. 174—175.
- G. I., „Reproducerea realității“, *Ibidem*, p. 304—305.
- G. I., Elena Farago (*Fatma*), „Versuri“, *Ibidem*, p. 323—324. ,
- P. Nicanor & Co., *Ultima oară*, *Ibidem*, 6, p. 449—450.
- G. I., Artiștii „luptători“, *Ibidem*, p. 484—486.
- G. Ibrăileanu, *Probleme literare*, *Ibidem*, p. 49—66; 8, p. 214—231.
- G. I., C. Dobrogeanu-Gherea, „Din ideile fundamentale ale socialismului științific“, *Ibidem*, 7, p. 137—139.
- G. I., Radu D. Rosetti, „Epigrame“, *Ibidem*, p. 139—140.
- G. I., T. Pamfile, „Jocuri de copii“, *Ibidem*, p. 140—141.
- G. I., *Arta și critica feminină*, *Ibidem*, 8, p. 267—269.
- G. I., E. Lovinescu, „Pași pe nisip“, II, *Ibidem*, p. 297—298.
- G. I., *Traducerile*, *Ibidem*, 9, p. 451—453.
- G. I., I. Al. Brătescu-Voinești, „În lumea dreptății“, *Ibidem*, p. 466—467.
- G. I., G. Doinaru, „Știri literare“, *Ibidem*, p. 467.

- G. I., N. Nicolescu, Vasile Cîrlova, C. Stăruie (*Opere complete*),
publicate de G. B.-Duică, *Ibidem*, p. 467—468.
- G. I., M. Sadoveanu, „Mormîntul unui copil“, *Ibidem*, 10, p. 634—
636.
- G. I., Florian I. Becescu, „Spre ziuă“, *Ibidem*, p. 636—638.

1907

- G. Ibrăileanu, Ioan Al. Brătescu-Voinești, *Viața româ-
nească* 1, p. 93—109; 5, p. 271—297.
- G. I., *Falșurile d-lui Simionescu-Rîmniceanu*, *Ibidem*, p. 169—
177.
- G. I., *Radu Sbiera*, „*Poezii*“, *Ibidem*, p. 188—191.
- C. V., *Edouard Mayniel*, „*La vie et l'oeuvre de Guy de Mau-
passant*“, 2, p. 382—384.
- *Convorbiri*, *Ibidem*, p. 395.
- G. I., *Țăranul în literatura românească*, *Ibidem*, 3, p. 523—528.
- P. Nicanor et Co., *Iar ?*, *Ibidem*, p. 549.
- G. I., E. Lovinescu, „*Nuvele*“, *Ibidem*, p. 557—559.
- C. V., *Comte L. N. Tolstoi*, „*Shakespeare*“, *Ibidem*, p. 559—561.
- *Convorbiri* (martie), *Ibidem*, p. 571.
- *Convorbiri* (aprilie), *Ibidem*, 4, p. 165—166.
- G. I., *M. Lermontov*, „*Demonul*“, trad. I. R. Rădulescu, *Ibidem*,
5, p. 330—332.
- G. I., *Herz (Dinu Ramură)*, „*Domnița Ruxandra*“, *Ibidem*,
p. 332—333.
- *Convorbiri* (mai), *Ibidem*.
- G. Ibrăileanu, C. Sandu-Aldea („*Două neamuri*“), *Ibidem*,
6, p. 378—390.
- G. I., *Literatura „incendiară“*, „*anarhistă*“ etc., *Ibidem*, p. 465—
466.
- P. Nicanor et Co., „*1907*“, *Ibidem*, p. 482—483.
- P. Nicanor, et Co., *Amintiri vechi*, *Ibidem*, p. 484—485.
- G. I., M. Sadoveanu, „*La noi, în Viișoara*“, *Ibidem*, p. 487—491,
— *Convorbiri* (iunie), *Ibidem*.
- P. Nicanor, et Co., *Încă o dată în lumea dreptății și D. Ma-
iorescu*, *Ibidem*, 7, p. 113—115.
- G. I., C. Rădulescu-Motru, „*Din psihologia revoluționarului*“,
Ibidem, p. 118—122.
- *Convorbiri* (iulie), *Ibidem*.
- G. I., *Reportajul în literatură*, *Ibidem*, 8, p. 239—242.
- G. I., Ion Boteni, „*Casa din Muscel*“, *Ibidem*, p. 264—265.

- G. I., *Sully-Prudhomme*, *Ibidem*, 9, p. 433—444.
- G. I., *Vasile Popp*, „Cum iubește o fată“, *Ibidem*, p. 448—449.
- *Viiitorul social*, nr. 2, *Ibidem*, p. 462—463.
- G. I., *Trecutul în opera de artă*: „Un sămănător de idei“, *Ibidem*, 10, p. 101—102.
- P. Nicanor, et Co., *D. Panu și „Viața românească“*, *Ibidem*, p. 126—129.
- C. V., *Paul Verlaine*, „*Voyage en France par un Français*“, *Ibidem*, p. 126—129.
- *Convorbiri*, *Ibidem*, p. 145—146.
- G. Ibrăileanu, *Amestec de curente contradictorii*: G. Asaki, *Ibidem*, 11, p. 243—250.
- G. I., *Probleme literare (O nouă concepție asupra artei)*, *Ibidem*, p. 260—265.
- P. Nicanor, & Co., „*Politica și literatura*“ d-lui S. Mehedinți, *Ibidem*, p. 284—287.
- *Convorbiri literare (octombrie)*, *Ibidem*, p. 301—303.
- G. I., Șt. O. Iosif și D. Anghel, „*Legenda funigieilor*“, *Ibidem*, 12, p. 480—481.
- C. V., *Emile Faguet*, „*Propos de théâtre*“, *Ibidem*, p. 483—485.

1908

- G. I., *Shakespeare*, „*Romeo și Julieta*“, trad. H. G. Lecca, *Viața românească*, I, p. 136—140.
- G. I., G. Ranetti, „*Fabule*“, *Ibidem*, p. 140—143.
- *Convorbiri literare*, *Ibidem*, p. 154—155.
- G. Ibrăileanu, *Spre roman*: „*Insemnările lui Neculai Manea*“, *Ibidem*, 2, p. 262—268.
- G. I., *Fanny Emeric*, „*La confession d'une femme du siècle*“, *Ibidem*, p. 324—325.
- G. I., *Proverbele românilor*, extrase din colecțiunea d-lui I. Zanne, *Ibidem*, p. 325—327.
- G. I., C. Sandu-Aldea, „*Pe drumul Bărăganului*“, *Ibidem*, p. 327—328.
- G. Ibrăileanu, *Evoluția spiritului critic (Eminescu și socialiștii)*, *Ibidem*, 5, p. 250—279.
- G. I., Adina Gr. Olănescu, „*Cugetări*“, *Ibidem*, 7, p. 140—141.
- G. I., Corneliu Moldovanu, „*Cîntarea cîntărilor*“, *Ibidem*, p. 142—143.
- G. Ibrăileanu, „*Postumele*“ lui *Eminescu*, *Ibidem*, 8, p. 228—241.

- G. Ibrăileanu, *Semnificația socială a operei lui Caragiale*, *Ibidem*, 10, p. 54—73.
- G. Ibrăileanu, „*Din trecutul nostru*“ de A. Vlahuță, *Ibidem*, 11, p. 254—261.

1909

- G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Ed. Viața românească, Iași, 8°, 267 pag. Cuprinsul: I. *Momentele introducerii culturii apusene înainte de veacul al XIX-lea*, p. 1—10; II. *Veacul al XIX-lea. Factorii culturii românești în acest veac*, p. 10—19; III. *Recunoașterea necesității criticii. Cauzele pentru care spiritul critic apare în Moldova*, p. 19—42; IV. *Amestec de curente contradictorii: G. Asaki*, p. 43—57; V. *Evoluția spiritului critic. — Locul „Junimii“ în această evoluție*, p. 70—95; VII. *Primul junimist: Costache Negruzzi*, p. 96—116; VIII. *Un junimist patruzecioptist: Vasile Alecsandri*, p. 117—148; IX. *Evoluția spiritului critic — Critica socială extremă: Eminescu*, p. 149—188; X. *Evoluția spiritului critic. — Critica extremă. Socialiștii*, p. 188—206; XI. *Spiritul critic în Muntenia. — Sinteză de criticism și patruzecioptism: A. Odobescu*, p. 207—217; XII. *Spiritul critic în Muntenia. — Critica socială extremă: Caragiale*, p. 218—258; XIII. *Încheiere*, p. 260—267.
- G. Ibrăileanu, D. N. Iorga, *critic și polemist*, *Viața românească*, 3, p. 412—420.
- G. Ibrăileanu, D. N. Iorga, *critic literar*, *Ibidem*, 6, p. 377—398.
- G. Ibrăileanu, *Scriitori și curente*, Ed. Viața românească, Iași, 8°, 318 pag. Cuprinsul, *Prefață*, p. I; *Cu prilejul foiletoanelor d-lui Caragiale*, p. 1; *Curentul eminescian*, p. 24; *O prelucrare a lui Eminescu: Radu Sbierea „Poezii“*, p. 61; *„Postumele“ lui Eminescu*, p. 70; *Mihail Sadoveanu: „Șoimii“*. „*Dureri înăbușite*“, „*Crișma lui moș Precu*“ [fragmente din *Doi critici și mai mulți scriitori*, p. 98; *Amințirile căprarului Gheorghiușă*, p. 127; *Floare ofilită*, p. 130; *Mormântul unui copil*, p. 133; „*La noi, în Vișoara*“, p. 139; *„Vremuri de bejenie“ [Trecutul în opera de artă]*, p. 151; *„Însemnările lui Neculai Manea“*, p. 165; I. Al. Brătescu-Voinești, p. 180; C. Sandu-Aldea, „*Două neamuri*“, p. 271; *Pe drumul Bărăganului*, p. 298; „*Din trecutul nostru*“, de A. Vlahuță, p. 303—318.

G. Ibrăileanu, *Scrisoare deschisă către d. C. Dobrogeanu-Gherea, Viitorul*, III, nr. 753, din 19 decembrie, p. 1.

1910

- G. Ibrăileanu, *A doua scrisoare deschisă către d. Gherea, Ibidem*, IV, nr. 771, din 11 I, p. 1.
- G. Ibrăileanu, *A treia scrisoare deschisă către d-l C. Dobrogeanu-Gherea, Ibidem*, IV, nr. 773, din 13 I, p. 1—2.
- P. Nicanor & Co., *Pentru adevăr. În genul „Porn“*, *Societatea Scriitorilor Români. Pentru d. G. Panu. Lamentații redacționale, Viața românească*, 1, p. 137—145.
- G. I., *D. D. Patrașcanu, „Schife și amintiri“*, *Ibidem*, 1, p. 146—147.
- P. Nicanor & Co., *Pentru contemporani și posteritate. Pentru d-l G. Panu, Ibidem*, 2, p. 304—305.
- P. Nicanor & Co., *E. M. de Voguë, Jubileele lui Maiorescu. Din lumi străine. Industria națională. Pentru d. G. Panu. Cîteva reflecții, Ibidem*, 3, p. 455—459.
- *Luceafărul (nr. 9 și 10)*, 4, p. 146.
- P. Nicanor & Co., *Insemnări privitoare la istoria culturii românești, Ibidem*, 4, p. 129—131.
- T. P., *Bărbații urți și amorul, Ibidem*, 5, p. 197—201.
- G. I., *Votul universal (Opiniuni ale unui diletant)*, *Ibidem*, 5, p. 221—228.
- P. Nicanor & Co., *Literatura absconsă. Cetind pe d. Maiorescu, Pauline Garcia-Viardot. D. Aurel Popovici, Ibidem*, p. 257—261.
- G. I., *Creangă, Ibidem*, 6, p. 332—335.
- T. P., *Misoghinismul, Ibidem*, p. 352—363.
- P. Nicanor & Co., *Cînd morții vor învia. Rasă și naționalism. Mai clar, Ibidem*, p. 399—403.
- T. P., *Căsătoria, Ibidem*, 7, p. 105—113.
- P. Nicanor & Co., *Spre țara lui Khem. Rețetă pentru polemisti ironici. Filozofie istorică. De actualitate, Ibidem*, p. 133—134.
- T. P., *Cronica socială, Ibidem*, 8, p. 273—277.
- G. Ibrăileanu, *Plagiatul I, Dragu, Ibidem*, p. 325—326.
- G. I., *Ape de primăvară, Ibidem*, p. 283—289.
- P. Nicanor & Co., *Cea mai nouă soluție în chestia țărănească, Ibidem*, 9, 495—496.
- G. I., *Caragiale, „Schife nouă“, Ibidem*, 10, p. 153—154.

— *Cu prilejul jubileului d-lui Gherea. O nouă discordanță în critica europeană, Ibidem.*

T. P., *La nuntă la un amic, Ibidem, 11.*

G. Ibrăileanu, *Gheorghè Panu, Ibidem, p. 279—281.*

G. Ibrăileanu, *Tolstoi, Ibidem, p. 292—298.*

P. Nicanor & Co., *Prigonire. Din admirațiile noastre. Pentru gramaticii de la „Viața socială“. D. A. Teodoru, Ibidem, p. 333—338. Politica „literară“, Ibidem, 12, p. 501—502. Fiți prudenți! Ibidem, p. 503.*

1911

G. I., *Mamon Lescaut, Viața românească, I, p. 103—104.*

P. Nicanor & Co., *Pentru d. C. Graur, Ibidem, p. 137—139; 3, p. 437—438.*

P. Nicanor & Co., *Iarăși „Moș Gheorghe la Expoziție“ (Un proces literar caracteristic vremurilor noastre), Ibidem, 3, p. 438—439.*

G. I., *Ana Karenin, Ibidem, 4, p. 63—69.*

P. Nicanor & Co., *A. Russo editat de d. Bogdan-Duică, Ibidem, 4, p. 142—148.*

P. Nicanor & Co., *Discursul d-lui Zamfirescu, Ibidem, p. 148—150.*

C. V., *Cîteva clișee, Ibidem, 5, p. 250—251.*

P. Nicanor & Co., *Din lumea scriitorilor, Ibidem, p. 301—304.*

C. V., *François (son valet de chambre), „Souvenirs sur Guy de Maupassant“, Ibidem, p. 314—317.*

P. Nicanor & Co., *Puțină politică, Ibidem, 6, p. 444—450.*

G. I., *Vasile Alecsandri, „Scrisori inedite“, Ibidem, p. 456—458.*

P. Nicanor & Co., *Scuturăturile „Faclei“, Ibidem, 7.*

— *Viața socială, (nr. 5—6), Ibidem, 8, p. 309.*

P. Nicanor & Co., *Poporanismul rusesc, Ibidem, 9, p. 447—449.*

— *Convorbiri literare, Ibidem, p. 458—459.*

— *Luceafărul, Ibidem, p. 459—462.*

G. I. *Reflecții malancolice, Ibidem, 10, p. 96—99.*

P. Nicanor & Co., *Două comemorări: Kogălniceanu și Eminescu, Ibidem, p. 130—133.*

P. Nicanor & Co., *Academia d-lui Duiliu Zamfirescu, Ibidem, p. 133—134.*

G. I., *Sp. Popescu, „Moș Gheorghe la Expoziție“, Ibidem, p. 135—136.*

- G. I., *Octavian Goga*, „Insemnările unui trecător“, *Ibidem*, p. 136—137.
- G. I., *Al. Gr. Soutzo*, „*Quelques poésies de M. Eminescu*“, *Ibidem*, p. 137—138.
- P. Nicanor & Co., *O carte folositoare*, *Ibidem*, 11, p. 322.
- P. Nicanor & Co., *Grigore Ureche redivivus*, *Ibidem*.
- P. Nicanor & Co., *De la S.S.R.*, *Ibidem*, p. 323.
- P. Nicanor & Co., *Funie în casa spinzuratului*, *Ibidem*.
- G. I., *Charles Baudelaire*, *Ibidem*, 12, p. 423—433.
- P. Nicanor & Co., *D. Haret și literatura românească*, *Ibidem*, p. 479—481.
- P. Nicanor & Co., *Iarăși poporanismul*, *Ibidem*, p. 481—483.
- P. Nicanor & Co., *D-l Iorga și colegiul unic*, *Ibidem*, p. 483—484.
- G. I., *Vasile Loichiță*, „*Ceva despre mișcarea literară mai nouă*“, *Ibidem*, p. 487—488.

1912

- G. Ibrăileanu, *Caragiale, Viața românească*, 1, p. 98—101.
- P. Nicanor & Co., *Cu prilejul sărbătoririi lui Caragiale*, *Ibidem*, p. 127—128.
- P. Nicanor & Co., *Pentru „Flacăra”*, *Ibidem*, p. 133—136.
- P. Nicanor & Co., *O rectificare*, *Ibidem*, p. 136—137.
- P. Nicanor & Co., *Apoteoza d-lui Sadoveanu în „Convorbiri literare”*, *Ibidem*, p. 137—138.
- P. Nicanor & Co., *Fragmente din articole în care am vorbit despre poporanism în cei șase ani de când a apărut „Viața românească”*, *Ibidem*, 2, p. 289—293.
- C. V., *Dr. Urechia, Răspuns d-lui I. Bogdan*, *Ibidem*, p. 296—297.
- *Flacăra*, *Ibidem*, p. 301.
- P. Nicanor & Co., *Un monument de incomprehensiune — ca să zicem așa!* *Ibidem*, 3, p. 454—462.
- G. Ibrăileanu, *Opera literară a d-lui Vlahuță*, Ed. *Viața românească*, 8°, 205 p. *Tabla de materie*: *Prefața*; *Introducere* (I. *Literatura și societatea*, p. 1; II. *Epocile literaturii române moderne*, p. 24); *Epoca*, p. 34; *Concepția asupra vieții*, p. 40; (*Concepția filozofică*, p. 53; *Cauza pesimismului d-lui Vlahuță*, p. 68; 1887—1894: *Optimismul umanitar*, p. 86; 1894—1898; *Tranziția la faza ra-*

- ționalist-obiectivă, p. 138); *Sentimentele*, p. 148; *Insușirile artistice creatoare*, p. 173—205.
- *Țara nouă*, 7—8, *Viața românească*, 4.
- G. Ibrăileanu, *Literatura și societatea*, *Ibidem*, 7—8, p. 148—159.
- P. Nicanor & Co., *Caragiale și epigonii „Convorbirilor literare“*, *Ibidem*, 11—12, p. 373—381.

1913

- P. Nicanor & Co., *Curentele literare și criticii*, *Viața românească*, 2, p. 262—263.
- V. R., *Un panegiric al d-lui Iorga, prefațiat de d-sa*, *Ibidem*, 4, p. 125—126.
- G. Ibrăileanu, *Opera d-lui Vlahuță*, *Ibidem*, 10, p. 19—44; 11—12, p. 152—178 (republicarea volumului).

1914

- G. Ibrăileanu, *Opera d-lui Vlahuță*, *Viața românească*, 1, p. 13—32; 2, p. 212—226; 3, p. 327—345 (republicarea volumului).
- P. Nicanor, & Co., *G. Galaction, Cu prilejul volumului „Bisericuța din răzoare“*, *Ibidem*, p. 96—100.
- P. Nicanor & Co., *„Pentru Convorbiri literare“*, *Ibidem*, p. 285—288.
- *Viața nouă*, *Ibidem* (X, 1), 3, p. 441 (X, 3), 4—5, p. 236; (X, 5), 7—9, p. 297—298.

1915

- G. Ibrăileanu, *Cetind ediția a II-a a poeziilor lui Cerna*, *Viața românească*, 1—3, p. 11—121.
- G. Ibrăileanu, *Pe marginea unei antologii*, *Ibidem*, 5—6, p. 265—269.
- G. Ibrăileanu, *In loc de cronica teatrală*, *Ibidem*, 7—9, p. 282—284.
- P. Nicanor & Co., *Iar tendenționismul în artă*, *Ibidem*, p. 291—292.

1916

- G. I., *Mihail Sorbul*, *„Patima roșie“*, *Ibidem*, 1—3, p. 294—299.

- G. Ibrăileanu, „*Cîntece fără țară*“, de Octavian Goga, *Ibidem*, 4—5, p. 166—175.
- G. I., *Nicu Gane*, *Ibidem*, p. 189—191.
- G. Ibrăileanu, *I. Al. Brătescu-Voinești*, București, H. Steinberg, 16 (Bibl. „Căminul“, nr. 16).

1918

- G. I., *Coșbuc și Delavrancea*, în *Momentul* (Iași), I, 24, 3 V, p. 1.
- G. I., *Pacea*, *Ibidem*, nr. 25, 4 mai, p. 1.
- G. I., *Pacea !*, *Ibidem*, 26, 5. V, p. 1.
- G. Ibrăileanu, *Prefață*, [Munții de Demostene Botez], Ed. Viața românească, Iași, 1918.

1919

- C. Vraja, *Privind viața, Insemnări literare*, 1, 2 II, p. 7—9 ; 2, 10 II, p. 4—5 ; 3, 17 II, p. 11—13 ; 4, 24 II, p. 5—6 ; 6, 10 III, p. 6—7 ; 7, 17 III, p. 6 ; 8, 24 III, p. 9—10 ; 9, 31 III, p. 7—8, 11, 14 IV, p. 4—6 ; 12, 21 IV, p. 6—8.
- G. Ibrăileanu, „*Ape adînci*“ de d-na *Hortensia Papadat-Bengescu*, *Insemnări literare*, 1, p. 15—17.
- „I. L.“, *Literatura de mîne*, *Ibidem*, p. 18.
- „I. L.“, *Iarăși literatura de mîne*, *Ibidem*, 3, 17 II, p. 15—16.
- „I. L.“, *Literatura momentului*, *Ibidem*, 4, 24 II, p. 14.
- „I. L.“, *Romanul social*, *Ibidem*, 6, 10 III, p. 13.
- „I. L.“, *Literatura nemulțumiților*, *Ibidem*, 7, 17 III, p. 14.
- „I. L.“, *Datoria criticii*, *Ibidem*, 8, 24 III, p. 14—15.
- „I. L.“, *Războiul sfînt*, *Ibidem*, 9, 31 III, p. 13—14.
- „I. L.“, *Literatura și femeia*, *Ibidem*, 10, 7 IV, p. 14—15.
- „I. L.“, *Literatura pentru popor*, *Ibidem*, p. 15.
- „I. L.“, *Charles Dickens*, *Ibidem*, p. 15—16.
- „I. L.“, *Convorbiri literare*, *Ibidem*, p. 16.
- „I. L.“, *Din aspectele literaturii curente*, *Ibidem*, 11, 14 IV, p. 14.
- C. V., *Jean Bart*, *Ibidem*, 12, 21 IV, p. 11—12.
- „I. L.“, *Biblia*, *Ibidem*, p. 15.
- „I. L.“, „*Fapta*“, *Arhiva pentru știință și reforma socială*, *Ibidem*, p. 16.
- „I. L.“, *Cărți pentru popor*, *Ibidem*, 13, 28 IV, p. 16.
- „I. L.“, *Știință pentru popor*, *Ibidem*, 14, 5 V, p. 15.

- „I. L.“, *Periodice pentru popor*, *Ibidem*, 15, 12 V, p. 15.
- „I. L.“, *Limba literară*, *Ibidem*, 17, 8 VI, p. 14—15.
- „I. L.“, „Petit Pierre“ d'Anatole France, *Ibidem*, p. 16—17.
- G. Ibrăileanu, *Vasile Alecsandri — O sută de ani de la naștere*, *Ibidem*, 18, 15 VI, p. 1—4.
- „I. L.“, *În jurul limbii literare*, *Ibidem*, 15 VI, p. 15.
- G. Ibrăileanu, *Mihail Eminescu*, *Ibidem*, 19, 22 VI, p. 1—4.
- „I. L.“, *Limbă și popor*, *Ibidem*, p. 15—16.
- „I. L.“, *Acțiunea feministă*, *Ibidem*, p. 17.
- G. I., *Post-scriptum*, *Ibidem*, 20, 29 VI, p. 11—12.
- „I. L.“, *Ortografia și unitatea limbii*, *Ibidem*, p. 15.
- „I. L.“, *Premiile Academiei*, *Ibidem*, p. 16—17.
- „I. L.“, *România noastră*, *Ibidem*, 21, 6 VII, p. 14.
- G. I., *P. P. Carp*, *Ibidem*, p. 14—15.
- G. I., *Henric Ibsen*, *Ibidem*, p. 15—16.
- G. I., *Gramatica d-lui A. Frunză*, *Ibidem*, p. 17.
- G. Ibrăileanu, *I. Al. Brătescu-Voinești*, *Ibidem*, 22, 13 VII, p. 8—10.
- „I. L.“, *Ortografia*, *Ibidem*, p. 15—16.
- „I. L.“, *Cuvinte nouă*, *Ibidem*, 23, 20 VII, p. 15—16.
- „I. L.“, *Femeia în literatura română*, *Ibidem*, 24, 27 VII, p. 16.
- „I. L.“, *Literatura și emanciparea femeii*, *Ibidem*, 25, 3 VIII, p. 13—14.
- „I. L.“, *Femeile și literatura*, *Ibidem*, 26, 10 VIII, p. 13.
- „I. L.“, *Mișcarea literară*, *Ibidem*, 27, 17 VIII, p. 15.
- C. V., *V. G. Morțun*, *Ibidem*, p. 15—16.
- „I. L.“, *Intelectualii și ura*, *Ibidem*, p. 16—17.
- „I. L.“, *Literatura viitorului*, *Ibidem*, 28, 24 VIII, p. 15.
- G. Ibrăileanu, *Titu Maiorescu*, *Ibidem*, 30, 7 IX, p. 7—12.
- „I. L.“, *Literatura de azi*, *Ibidem*, p. 16.
- „I. L.“, *Popoarele*, *Ibidem*, 31, 14 IX, p. 14.
- „I. L.“, *Literatura ebraică*, *Ibidem*, p. 14—15.
- „I. L.“, *A urî ura*, *Ibidem*, p. 15—16.
- G. Ibrăileanu, *Poezia populară*, *Ibidem*, 32, 21 IX, p. 7—11.
- „I. L.“, *Oportunism*, *Ibidem*, 33, 28 IX, p. 16.
- „I. L.“, *Istorie vitregă*, *Ibidem*, 34, 5 X, p. 15—16.
- „I. L.“, *Reluarea firului*, *Ibidem*, 35, 12 X, p. 16.
- „I. L.“, *Sinteza*, *Ibidem*, 36, 19 X, p. 14.
- „I. L.“, *Cultura streină*, *Ibidem*, 37, 26 X, p. 16.
- „I. L.“, *In High-life*, *Ibidem*, 38, 2 XI, p. 14—15.
- „I. L.“, *Naționalizarea*, *Ibidem*, 39, 9 XI, p. 15.

- C. V. *Maxim Gorki* — *Notă rezumativă, Viața românească*, 1, 1 III, p. 76—77.
- G. Ibrăileanu, *Vasile Cîrlova*, *Ibidem*, p. 95—100.
- G. I., *Înainte și după război*, *Ibidem*, p. 130—132.
- C. V., *Cronica feministă (În zig-zag)*, *Ibidem*, p. 146—147.
- P. Nicanor & Co., *Cei morți*, *Ibidem*, p. 152—165.
- P. Nicanor & Co., *Falimentul... poporanismului?*, *Ibidem*, p. 167.
- G. I., *Maxim Gorki*, „*Copilăria mea, Un an de revoluție rusească*“, *Ibidem*, p. 174—175.
- C. Vraja, *Turgheniev* — *Notă rezumativă*, *Ibidem*, 2, p. 284—285.
- C. V. *Dionis*, „*Theano*“, *Ibidem*, p. 28.
- G. Ibrăileanu, C. *Dobrogeanu-Gherea*, *Ibidem*, 3, p. 437—445.
- P. Nicanor & Co., *Polemici*, *Ibidem*, p. 475.
- P. Nicanor & Co., *Ridicarea noroadelor*, *Ibidem*, p. 476.
- P. Nicanor & Co., *Seceta literară*, *Ibidem*, p. 475—476.
- P. Nicanor & Co., *Militarismul*, *Ibidem*, p. 476—477.
- G. Ibrăileanu, G. *Topîrceanu* — *Cu prilejul „Strofelor alese”*, *Ibidem*, 4, p. 106—111.
- P. Nicanor & Co., *Luptele politice*, *Ibidem*, p. 126.
- P. Nicanor & Co., *Mizeria criticii literare*, *Ibidem*, p. 126—127.
- P. Nicanor & Co., *Perioada de tranziție*, *Ibidem*, p. 128—129.
- P. Nicanor & Co., *Netoleranța*, *Ibidem*, p. 129—130.
- G. Ibrăileanu, *Note și impresii*, Ed. *Viața românească*, Iași, 8°, 225 p. Cuprinsul: „*Note pe marginea cărților*“ (*Ape de primăvară*, p. 7; *Manon Lescaut*, p. 20; *Ana Karenin*, p. 24; *Les Fleurs du mal*, p. 36; *Din trecutul nostru*, p. 54; *Poezia populară*, p. 67; *Povestirile lui Creangă*, p. 76; *Cîntece fără țară*, p. 85; *Patima roșie*, p. 101; *Foiletoanele d-lui Caragiale*, p. 112); „*Profiluri*“ (*T. Maiorescu*, p. 137; *C. Dobrogeanu-Gherea*, p. 149; *Ioan Al. Brătescu-Voinești*, p. 166; *Vasile Alecsandri*, p. 171; *Mihail Eminescu*, p. 178; *Jean Bart*, p. 190; *P. Cerna*, p. 193; *Hortensia Papadat-Bengescu* — *Ape adînci*, p. 202; *G. Topîrceanu*, p. 206; *Maxim Gorki*, p. 219); „*Ocazionale*“ (*Caragiale* — *Cînd a împlinit șazeci de ani*, p. 225; *N. Gane*, p. 231; *Gheorghe Panu*, p. 234; *George*

Diamandy, p. 240 ; V. G. *Morfun*, p. 242 ; P. P. *Carp*, p. 245 ;
Cei morți, p. 249—255).

- P. Nicanor & Co., *George Tofan, Viața românească*, 5, p. 309.
P. Nicanor & Co., *Unde mergem ?*, *Ibidem*, p. 310.
P. Nicanor & Co., *Intemperanță*, *Ibidem*, 6, p. 449.
P. Nicanor & Co., *Pacifism*, *Ibidem*, p. 450.
P. Nicanor & Co., *Burghezism cuminte*, *Ibidem*, 7, p. 141.
P. Nicanor & Co., *Exigenți excesive*, *Ibidem*, p. 142.
P. Nicanor & Co., *Un drum*, *Ibidem*, p. 142—143.
P. Nicanor & Co., *Alte vremuri*, *Ibidem*, 9, p. 451—452.
P. Nicanor & Co., *Pentru cultură*, *Ibidem*, p. 454.
G. Ibrăileanu, *Pe lângă ploii fără soț*, *Ibidem*, 10, p. 591—
597.
P. Nicanor & Co., *Pedagogia socială*, *Ibidem*, p. 627.
P. Nicanor & Co., *Marea decepție*, *Ibidem*, p. 628—629.
P. Nicanor & Co., *Alexandru Macedonski*, *Ibidem*, p. 630—
632.

1921

- G. Ibrăileanu, *După război*, Ed. *Viața românească*, Iași,
83 pag., Colecția „Foi volante“ (Tabla de materii: *Pre-
fața*, p. 3; *Înainte și după război*, p. 5; *Literatura mo-
mentului*, p. 22; *Învățămintele istoriei literare*, p. 40;
Ortografia și unitatea limbii, p. 60; *Cultură pentru popor*,
p. 66; *Literatura și femeia*, p. 76).
G. Ibrăileanu, *Demostene Botez, Viața românească*, 1,
p. 81—87.
C. Vraja, F. Aderca, „*Domnișoara din strada Neptun*“, *Ibidem*,
11, p. 291—293.
G. Ibrăileanu, *Jean Bart*, I. I. Mironescu, M. Codreanu,
Ibidem, 12, p. 419—426.
C. Vraja, Dr. Ștefănescu-Galați, 1916—1918, *Ibidem*, p. 446—
447.

1922

- C. Vraja, *Privind viața, Viața românească*, 1, p. 111—114, și 4,
p. 89—92.
P. Nicanor & Co., *Morții noștri*, *Ibidem*, p. 137.
P. Nicanor & Co., *Cenzura*, *Ibidem*, p. 137—139.
P. Nicanor & Co., *Opera lui C. Hogaș*, *Ibidem*, p. 139.
C. Vraja, *Natalia Negru*, „*Helianta*“, *Ibidem*, p. 141—142.

- G. Ibrăileanu, „O noapte furtunoasă“, *Ibidem*, 2, p. 263—275.
- P. Nicanor & Co., *Note (Crestinism — Votul universal — Cultura franceză, Modernism)*, *Ibidem*, 3 p. 459—460.
- G. Ibrăileanu, „Conu Leonida față cu reacțiunea“, *Ibidem*, 5, p. 249—257.
- G. Ibrăileanu, *Edițiile d-lui Lovinescu*: „Geniu pustiu“, *Ibidem*, p. 271—275.
- P. Nicanor & Co., *Versul tipografic*, *Ibidem*, p. 280—282.
- P. Nicanor & Co., „Genova“, *Ibidem*, p. 282—283.
- P. Nicanor & Co., *Volumul al doilea al lui Hogaș*, *Ibidem*, p. 283.
- G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa*, „Moș Teacă în cazarmă“, *Ibidem*, p. 287—288.
- G. Ibrăileanu, *Răspuns d-lui Zarișopol*, *Ibidem*, 6, p. 433—439.
- G. I., *Poezia nouă*, *Ibidem*, p. 440—445.
- G. I., *Caragiale*, „Versuri“, *Ibidem*, 9, p. 441—442.
- G. I., *Mariu Theodorian-Carada*, „Eugeniu Carada“, *Ibidem*, p. 443.
- G. I., *Prof. Dr. N. Leon*, „Amintiri“, *Ibidem*, p. 451—452.
- G. Ibrăileanu, *Caracterul specific național în literatura română*, *Ibidem*, 11, p. 239—252.
- P. Nicanor & Co., *Libertatea presei*, *Ibidem*, p. 268—274.
- P. Nicanor & Co., *Politică...*, *Ibidem*, p. 274—275.
- G. I., *K. Kautsky*, „De la democrație la robia de stat“, *Ibidem*, p. 280—281.
- P. Nicanor & Co., *Literatura nouă*, *Ibidem*, 12, p. 446—448.
- P. Nicanor & Co., *Regimul presei*, *Ibidem*, p. 448—450.
- G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, ed. a II-a, Ed. Viața românească, Iași, II + 267 + II p. (Cu prefață). A apărut și ed. a III-a, neschimbată, fără an.

1923

- G. Ibrăileanu, *Mihail Sadoveanu*, „Dumbra minunată“ și „Fântina dintre plopi“, *Viața românească*, 1, p. 87—101.
- G. Ibrăileanu, *Duiliu Zamfirescu*, „O muză“ și „Viața la țară“, *Ibidem*, p. 111—116.
- P. Nicanor & Co., *Anul XV*, *Ibidem*, p. 117—121.
- P. Nicanor & Co., *Senatul*, *Ibidem*, p. 121—122.
- P. Nicanor & Co., *Școala*, *Ibidem*, p. 122—124.

- P. Nicanor & Co., *Furia ineditului*, *Ibidem*, p. 124—125.
 P. Nicanor & Co., *Max Nordau*, *Ibidem*, p. 125—127.
 G. I., „*Vara*“ de G. Coșbuc, *Ibidem*, 2, p. 251—256.
 G. Ibrăileanu, *La jubileul d-lui Iacob Negruzzi*, *Ibidem*,
 p. 278—282.
 P. Nicanor & Co., *Caracterul specific în literatură*, *Ibidem*,
 p. 290—292.
 P. Nicanor & Co., *La Garçonne*, *Ibidem*, p. 292—295.
 P. Nicanor & Co., *Numerus clausus*, *Ibidem*, p. 295—297.
 P. Nicanor & Co., *Fond și formă*, *Ibidem*, p. 297—300.
 P. Nicanor & Co., „*Ți-aduci aminte*“ — Nuvele de M. Sadoveanu, *Ibidem*, p. 300—301.
 P. Nicanor & Co., *O provocare*, *Ibidem*, p. 301—302.
 P. Nicanor & Co., *Teodor Burada*, *Ibidem*, p. 302.
 G. I., *Streitman*, „*Revizuire*“, *Ibidem*, p. 303—304.
 G. I., *Leon Donici*, „*Revoluția rusă*“, *Ibidem*, p. 304.
 P. Nicanor & Co., *Unchiul din America*, *Ibidem*, 12, p. 364—
 366.

1924

- G. Ibrăileanu, „*Cucoana Olimpia*“ de Lucia Mantu, în *Dimineața*, XXI, nr. 6347, 14 VII, p. 1 (reprodus în *Viața românească*, 7, p. 119—121).
 G. Ibrăileanu, *Ion Creangă*, „*Opere complete*“, *Viața românească*, 9, p. 413—416.
 G. Ibrăileanu, *Anatole France (Citeva reflecții)*, *Ibidem*,
 10, p. 141—153.
 P. Nicanor & Co., *Voica*, *Ibidem*, p. 167—168.
 G. Ibrăileanu, *Scrisorile lui William James* — „*Balaurul*“
 d-lui Sadoveanu — „*Kira Kiralina*“, *Ibidem*, 11, p. 279—
 285.
 P. Nicanor & Co., *Anatole France și civilizația*, *Ibidem*,
 p. 312—315.
 P. Nicanor & Co., *Biografia*, *Ibidem*, p. 315—317.
 P. Nicanor & Co., *Luceafărul*, *Ibidem*, p. 317—318.
 P. Nicanor & Co., *Tot Eminescu*, *Ibidem*, p. 318—319.
 P. Nicanor & Co., *Prăbușirea poporanismului*, *Ibidem*, 12,
 p. 46, 460—467.
 P. Nicanor & Co., *Altă polemică*, *Ibidem*, p. 467—473.
 P. Nicanor & Co., *Curiozități*, *Ibidem*, p. 473—475.

P. Nicanor & Co., Pentru „Mișcarea literară“, *Ibidem*, p. 475—476.

P. Nicanor & Co., Pentru cetitorii noștri, *Ibidem*, p. 476.

1925

P. Nicanor & Co., *Ce este poporanismul?*, *Viața românească*, 1, p. 135—149.

P. Nicanor & Co., *Un „răspuns“*, *Ibidem*, p. 150—154.

P. Nicanor & Co., *O revistă și cetitorii săi*, *Ibidem*, p. 154—157.

P. Nicanor & Co., *Mărunțișuri*, *Ibidem*, p. 157—159.

P. Nicanor & Co., *Ultima oară*, *Ibidem*, p. 159—162.

G. Ibrăileanu, *Influențe streine și realități naționale*, *Ibidem*, 2, p. 266—282.

— „*Cuvîntul liber*“, nr. 10, *Ibidem*, p. 318.

G. Ibrăileanu, *Evoluția literară și structura socială*, *Ibidem*, 3, p. 385—391.

P. Nicanor & Co., *Petru Poni*, *Ibidem*, p. 440—443.

P. Nicanor & Co., *Curiozități*, *Ibidem*, p. 447—449.

P. Nicanor & Co., *Cătră d. Rebreanu*, *Ibidem*, p. 449—450.

P. Nicanor & Co., *Ce-a făcut „Viața românească“ pentru literatură*, *Ibidem*, p. 450—454.

G. Ibrăileanu, *Complectări*, *Ibidem*, 4, 77—84.

G. I., *Thomas Hardy*, *Ibidem*, p. 105—112.

P. Nicanor & Co., *Religia*, *Ibidem*, p. 117—119.

P. Nicanor & Co., *Iar interdependența!*, *Ibidem*, p. 122—125.

P. Nicanor & Co., *Lucruri reconfortante*, *Ibidem*, 5—6, p. 341—342.

P. Nicanor & Co., *Iarăși Anatole France*, *Ibidem*, p. 342—344.

P. Nicanor & Co., *Soartă vitregă*, *Ibidem*, p. 344—345.

P. Nicanor & Co., *Eminescu și străinătatea*, *Ibidem*, p. 345.

P. Nicanor & Co., *Romanele noastre*, *Ibidem*, p. 345—346.

P. Nicanor & Co., *Ultimul cuvînt*, *Ibidem*, p. 346—347.

G. Ibrăileanu, *Ch. Drouhet*, „*Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*“, *Ibidem*, p. 348—350.

Un realist, *Fapte și comentarii*, *Idealuri*, în *Adevărul literar și artistic*, VI, 241, din 19 VII, p. 1.

P. Nicanor & Co., *Ruina învățămîntului și a culturii*, *Viața românească*, 9, p. 451—452.

- P. Nicanor & Co., *Antologia poezilor de azi*, *Ibidem*, p. 452—453.
- G. Ibrăileanu, *Panaî Istrati*, „*Présentation des haïdoucs*“, *Ibidem*, p. 456—458.
- P. Nicanor & Co., *Disparația revistelor*, *Ibidem*, 10, p. 141—142.
- P. Nicanor & Co., *Economie, politică și cultură*, *Ibidem*, p. 142.
- P. Nicanor & Co., *Tratatul de la Locarno*, *Ibidem*, p. 142—143.
- P. Nicanor & Co., *Liberalism și democrație rurală*, *Ibidem*, p. 143—144.
- P. Nicanor & Co., *Civilizația modernă*, *Ibidem*, 11—12, p. 362—369.
- P. Nicanor & Co., *Cumințenie*, *Ibidem*, p. 368—369.
- G. I., *Th. D. Speranția*, „*Anecdote proaspete*“, *Ibidem*, p. 371—372.
- G. I., *René Johannet*, „*Anatole France est-il un grand écrivain ?*“, *Ibidem*, p. 378—380.
- G. Ibrăileanu, *Anton Bacalbașa, Adevărul literar și artistic*, nr. 238, p. 1.

1926

- G. Ibrăileanu, *În jurul limbii literare, Viața românească*, 1, p. 117—119.
- P. Nicanor & Co., *À la recherche du temps perdu*, *Ibidem*, p. 125—126.
- P. Nicanor & Co., *Făt-Frumos din lacrimă*, *Ibidem*, p. 128—129.
- P. Nicanor & Co., *D. Benjamin Crémieux despre Proust*, *Ibidem*, p. 129—130.
- G. I., *Soveja*, „*Titu Maiorescu*“, *Ibidem*, p. 142.
- G. Ibrăileanu, *Creație și analiză*, *Ibidem*, 2—3, p. 214—251.
- G. Ibrăileanu, „*La Medeleni*“, *Ibidem*, p. 354—365.
- P. Nicanor & Co., *Parlamentarism și anti-*, *Ibidem*, p. 371—372.
- P. Nicanor & Co., *Inferioritatea democrației*, *Ibidem*, p. 372—376.
- P. Nicanor & Co., *Pentru cetătorii lui Proust*, *Ibidem*, p. 376.
- P. Nicanor & Co., *Ionici*, *Ibidem*, p. 376—377.

- P. Nicanor & Co., *Iarăși democrația*, *Ibidem*, 10, p. 115—117.
- P. Nicanor & Co., *Franța republicană*, *Ibidem*, p. 117—118.
- P. Nicanor & Co., *Școala*, *Ibidem*, p. 118—119.
- P. Nicanor & Co., *Genul poetic (Considerații la începutul anului literar)*, *Ibidem*, p. 119—120.
- P. Nicanor & Co., *Filozofia modei*, *Ibidem*, p. 120—123.
- P. Nicanor & Co., *Mișcarea literară*, *Ibidem*, p. 123—124.
- P. Nicanor & Co., *Greșeli de tipar*, *Ibidem*, p. 124.
- G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, „*Tara de dincolo de negură*“, *Ibidem*, p. 125—127.
- G. I., *Ladislav Reymont*, „*Les paysans*“, *Ibidem*, p. 127—129.
- C. Vraja, *Karin Mich a ë L i s*, „*Femmes*“, *Ibidem*, p. 129—131.
- C. Vraja, *Etienne Rey*, „*Éloge du mensonge*“, *Ibidem*, p. 131—132.
- P. Nicanor & Co., *Anestetul Gide*, *Ibidem*, 11, p. 282—283.
- P. Nicanor & Co., *Democrația și arta*, *Ibidem*, p. 284—285.
- P. Nicanor & Co., *Monarhie și republică*, *Ibidem*, p. 285—286.
- P. Nicanor & Co., *Anghel și Iosif*, *Ibidem*, p. 286—287.
- P. Nicanor & Co., *Sezonul estetic*, *Ibidem*, p. 287—288.
- C. V., M. Carp, „*Umoristice*“, *Ibidem*, p. 296.
- G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, Ed. Viața românească, Iași, 8°, 313 + III pag. (Tabla de materii : *Mihail Sadoveanu* („*Dumbrava minunată*“ și „*Fintina dintre plopi*“, p. 3 ; „*Ți-aduci aminte*“, p. 32 ; „*Balaurul*“, p. 32 ; *I. L. Caragiale*. *Pe marginea „Noptii furtunoase*“, p. 38 ; „*Conu Leonida față cu reacțiunea*“, p. 62 ; *Versuri*, p. 81 ; *Jean Bart*, „*Datorii uitate*“, p. 86 ; *I. I. Mironescu*, „*Oameni și vremuri*“, p. 93 ; *Mihai Codreanu*, „*Statui și „Cintecul deșertăciunii*“, p. 98 ; *La jubileul d-lui Iacob Negruzzi*, p. 105 ; *Eminescu*, „*Geniu pustiu*“, p. 115 ; „*Pe lângă plopii fără soț*“. *Considerații tehnice*, p. 137 ; *I. Creangă* : „*Țăranul și tîrgovețul*“, p. 148 ; *La moartea lui Alexandru Macedonski*, p. 158 ; *Duiliu Zamfirescu*. *La moartea lui*, p. 162 ; „*O muză*“ și „*Viața la țară*“, p. 166 ; *Ionel Teodoreanu*, „*La Medeleni*“, p. 177 ; *Demostene Botez*, „*Floarea pămîntului*“, p. 200 ; „*Povestea omului*“, p. 212 ; *H. Streitman*, „*Revizuire*“, p. 219 ; *William James*, „*Scrisori*“, p. 224 ; *Ladislav Reymont*, „*Țăranii*“, p. 250 ; *Max Nordau*, p. 256 ; *La moartea lui Anatole France*, p. 262 ; *Thomas Hardy*, p. 289 ; *Anexe. Ultimele două to-*

muri ale lui Marcel Proust, p. 305; *Anatole France și civilizația*, p. 308.)

- G. Ibrăileanu, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale, Viața românească*, 12, p. 363—372.
P. Nicanor & Co., *Prepararea esteticului*, *Ibidem*, p. 440—441.
P. Nicanor & Co., „*Postume*“ de *Eminescu*, *Ibidem*, p. 441.
P. Nicanor & Co., *Dar versul „liber“?* *Ibidem*, p. 442—443.

1927

- G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu, Viața românească*, 1, p. 85—103.
G. Ibrăileanu, *Otilia Cazimir, „Fluturi de noapte“*, *Ibidem*, p. 125—135.
G. Ibrăileanu, *Făt-Frumos din tei*, *Ibidem*, 2, p. 288.
G. Ibrăileanu, *Pentru Eminescu, Adevărul literar și artistic*, VIII, 326, 6 III, p. 8.
P. Nicanor & Co., *Legea presei, Viața românească*, 3, p. 428—429.
P. Nicanor & Co., *C. Sandu-Aldea*, *Ibidem*, p. 429—430.
P. Nicanor & Co., *Moartea preotului C. Morariu*, *Ibidem*, p. 430.

1928

- G. Ibrăileanu, *Modă și originalitate*, *Ibidem*, 1, p. 118—119.
G. Ibrăileanu, *Ioan Al. Brătescu-Voinești*, *Ibidem*, p. 136—139.
P. Nicanor & Co., *Thomas Hardy*, *Ibidem*, p. 139—141.
P. Nicanor & Co., *Isus Christos pe scenă*, *Ibidem*, p. 141—143.
P. Nicanor & Co., *Greutățile criticii estetice*, *Ibidem*, p. 143 și urm.
G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu, Ibidem*, 2, p. 268—269; 3, p. 412—433.
G. I., *Consumare și producere. Muzica viitorului*, *Ibidem*, p. 290—292.
P. Nicanor & Co., *D. Ionel Teodoreanu și recenziții moderniști*, *Ibidem*, p. 307—308.
P. Nicanor & Co., *Bilete de papagal*, *Ibidem*, p. 308—309.
P. Nicanor & Co., *1789*, *Ibidem*, p. 309.
P. Nicanor & Co., „*Democrație*“, *Ibidem*, p. 309—310.
P. Nicanor & Co., *Charlestonul la țară*, *Ibidem*, p. 310—311.
P. Nicanor & Co., *Rectificări*, *Ibidem*, 3, p. 469.

- G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu — Ediția d-lui Lovinescu, Viața românească*, 5—6, p. 248—287.
- G. Ibrăileanu, *Eminescu (Note asupra versului)*, *Ibidem*, 9—10, p. 333—360.
- G. Ibrăileanu, *D. E. Lovinescu este vesel*, 11—12, p. 162—172.

1930

- G. Ibrăileanu, *Scriitori și curente*, ed. a II-a, Ed. Viața românească, Iași, 8°, II + 232 p. (Conține în plus față de ed. I: *Prefață* și un articol despre *Vasile Cîrlova*; nu mai cuprinde articolele despre *Foiletoanele d-lui Caragiale* și *Din trecutul nostru* de A. Vlahuță, care au trecut în *Note și impresii*.)
- G. Ibrăileanu, *Poeziile lui M. Eminescu (din Note și impresii)*, *Adevărul literar și artistic*, IX, 484, 16 III, p. 3—4.
- M. Eminescu, *Poezii*, ed. îngrijită de G. Ibrăileanu, Naționala, Ciornei, 8°, IV + 320 p. (Există și o ediție identică în format mic, legată în piele, cu margini aurite, pe hîrtie biblia, în aceeași editură, 304 p.)
- G. Ibrăileanu, *Ediția poeziilor lui Eminescu*, *Adevărul*, 43, 14235, 24 V, p. 1—2.
- G. Ibrăileanu, *Studii literare*, Cartea românească, București, 231, p., 8°. (Cuprinsul: *Creație și analiză*, p. 3; *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, p. 72; *Ioan Al. Brătescu-Voinești*, p. 91; *La moartea lui Thomas Hardy*, p. 98; *Isus Christos pe scenă*, p. 103; *M. Sadoveanu*, „*Tara de dincolo de negură*“, p. 107; *Otilia Cazimir*, „*Fluturi de noapte*“, p. 114; *Panaït Istrati*, „*Kyra Kyralina*“, „*Présentation des haidoucs*“, p. 133; *Karin Michaëlis*, „*Femei*“, p. 142; „*Voica*“, p. 147; *Eminescu (Note asupra versului)*, p. 151; *Anexe. O fază de tranziție*, p. 203; *Date biografice*, p. 207; „*Mai am un singur dor*“ este o... *compilație?*, p. 209; *Kamadeva*, p. 223—229.)
- G. Ibrăileanu, *Privind viața*, cu un portret inedit de St. Dumitrescu, Cultura Națională, București, 8°, 91 p.

1931

- G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ed. a II-a, Cartea românească, București.

1932

- G. Ibrăileanu, G. Călinescu, „Viața lui Mihai Eminescu”, *Adevărul literar și artistic*, XI, 619, 16 X, p. 1—2.

1933

- G. Ibrăileanu, *După 27 de ani, Viața românească*, 1—2, p. 5—9.
- G. Ibrăileanu, *Adela, Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu* (iulie-august 189...), *Adevărul*, S.A., Buc., 8°, 215 p.
- Mihail Eminescu, *Poezii*, ediție nouă revăzută de G. Ibrăileanu, Naționala, Ciornei, Buc., 330 p. + IV + XX.
- G. Ibrăileanu, *Cultură și literatură*, Universala Alcalay & Co., București, „Biblioteca pentru toți”, nr. 1459—1460, 16°, 104 p. (reeditarea volumului *După război*. Conține în plus *Caracterul specific național în literatura română*).

1937

- G. Ibrăileanu, *Amintiri din copilărie și adolescență*, I—VIII, *Adevărul literar și artistic*, nr. 884—891.

1940

- G. Ibrăileanu, *Adela*, Fragmenti del diario di Emilio Codresco. Trad. dr. P. Potestà e P. Ciureanu, Scrittori italiani e stranieri. Dott. Gino Carabba Editore, Lanciano, 8°, 187, p. (Pref. Octav Botez).

1941

- M. Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de G. Ibrăileanu, Ramuri, Craiova (cu ilustrații de Al. I. Brătescu-Voinești), 261 p.

1947

- G. Ibrăileanu, *Creazione e analisi*. Traduzione dal romeno e saggio introduttivo di Petre Ciureanu, Genova, Libreria Internazionale di Stefano, S.A.

1957

- G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ediție îngrijită și prefață de Savin Bratu, Buc., Ed. Tineretului („Biblioteca școlarului“).
- G. Ibrăileanu, *Pagini alese*, I—II, ediție îngrijită cu o prefață de Mihai Ralea, Buc., E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toți“).

1959

Adela, cu o introducere de Const. Ciopraga, text stabilit de Gh. Agavriloaiei după un exemplar corectat de autor, București, E.S.P.L.A., 1959.

1966—1980

- Adela. Privind viața. Amintiri din copilărie și adolescență*, cu o prefață de Const. Ciopraga, E.P.L. („Biblioteca pentru toți“).
- Scriitori români și străini*, I—II, culegere de I. Crețu, prefață de Al. Piru, București, E.P.L., 1968 („Biblioteca pentru toți“).
- Studii literare*, antologie, studiu introductiv și note de Ion Bălu, București, Ed. Tineretului, 1968; ediția a II-a revăzută, București, Albatros, 1976 (Colecția „Lyceum“).
- Spiritul critic în cultura românească*, ediție selectivă cu introducere și note de C. Ciopraga, Iași, Ed. Junimea, 1970.
- Campanii*, ediție îngrijită și prefață de Mihai Drăgan, București, Ed. Minerva, 1971.
- Opere*, II (*Opera literară a d-lui Vlahuță. Scriitori și curente*), ediție îngrijită de C. Ciopraga, Iași, Ed. Junimea, 1972.
- Spre roman*. Antologie și postfață de Mihai Ungheanu, București, Ed. Minerva, 1972 (colecția „Arcade“).
- Privind viața*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Valentin Tașcu, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1972 (Colecția „Restituiri“).
- M. Eminescu. Studii și articole*. Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Mihai Drăgan, Iași, Ed. Junimea, 1974 (colecția „Eminesciana“).
- Opere*, 1 (*Spiritul critic în cultura românească. Scriitori și curente. Din periodice*), Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, prefață de Al. Piru. București, Ed. Minerva, 1974.
- Opere*, 2 (*Opera literară a d-lui Vlahuță. Note și impresii. După război — cultură și literatură. Din periodice*), aceeași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1975.

- Opere*, 3 (*Scriitori români și străini, Studii literare, Din periodice*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1976.
- Opere*, 4 (*Opinii literare — Campanii*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1977.
- Opere*, 5 (*Opinii literare — Campanii, Edițiile poeziilor lui Eminescu, Addenda*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1977.
- Opere*, 6 (*Privind viața, Adela, Din periodice, Postume — Amintiri din copilărie și adolescență, Doamna X, Corespondență*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1978.
- Opere*, 7 (*Curs de estetică literară, Istoria literaturii române — Epoca Conachi*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1979.
- Opere*, 8 (*Curs de istoria literaturii române — Epoca Alecsandri*) aceiași editori, prefață de același, București, Ed. Minerva, 1979.
- Opere*, 9 (*Istoria literaturii române moderne — Epoca Eminescu*), aceiași editori, cu prefață de același, București, Ed. Minerva, 1979.
- Studii literare*, I—II. Repere istorico-literare de Rodica Rotaru, Ed. Minerva, 1979 (seria „Patrimoniu“).
- Corespondență estivală cu Paul Zarifopol, Ionel și Lily Teodoreanu, Damian Stănoiu*, în *Manuscriptum*, 1980, nr. 3 (40) anul XI, p. 174—182.

B. DESPRE AUTOR

- Ioan Adam, *Poporanismul*, răspuns la anchetă, în *Luceafărul*, IX, nr. 4, 16 II 1910, p. 92—93.
- F. Aderca, *Povestea albatrosului*, în *Spre ziuă*, 6, 5 IV 1923, p. 2—7; *O vizită la Ibrăileanu*, în *Spre ziuă*, I, 6, 15 IV 1923 (reprodus în *Mărturia unei generații*, Ciornei, București, 1929, p. 151—160); *De vorbă cu d-l G. Ibrăileanu*; *Sufletul cu două măști — „Poporanismul“ — masca de fier*, în *Cuvîntul liber*, 5, din 31 I 1925, p. 10—13; *Spiritul „critic“ — Masca de catifea*, *Ibidem*, 6, din 7 II 1925, p. 10—13 (articole reproduse în *Mic tratat de estetică sau lumea văzută estetic*, București, Ancora, f.a. Partea a III-a, cap. „Pasărea mărilor“, p. 151, și „Poporanismul cu două ca-

pete“, p. 175—188. A se vedea și cap. „Ce e «poezia nouă»?“, p. 139—151); *Poporanismul și reformele sociale*, în *Cuvîntul liber*, 7, 14 II 1925, p. 19—20; *Fărîme dintr-o polemică*, *Ibidem*, nr. 10, p. 21—22; *Adversarul Ibrăileanu*, în *Bilete de papagal*, II, 302, 30 I 1929, p. 1—2; *Adevăratul Eminescu. Cu prilejul ediției îngrijite de G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 47, nr. 15.162, 11 VII 1933, p. 1—2; *Duhul lui*, în *Cuvîntul liber*, II, 20, 21 III 1936, p. 5; *Microbii*, în *Bilete de papagal*, nr. 8 (485), 1937, p. 152.

ADIN, D-l Prof. Traian Bratu despre Garabet Ibrăileanu, în *Opinia*, XXXII, 8678, 13 III 1936, p. 2.

Gh. Agavriloaiei, *Evocare*, în *Cronica*, nr. 6, 19 martie 1966, p. 9.

I. Agârbiceanu, *Poporanismul*, în *Luceafărul*, IX 6, 16 III 1910, p. 141—143. G. Ibrăileanu, în *Viața românească*, XXVIII, 4—5, din 1936, p. 3.

Amintiri despre G. Ibrăileanu, antologie de Ion Popescu-Sireteanu, I—II, Iași, Ed. Junimea, 1974—1976 (T. Argezi, Ștefan Bîrsănescu, Demostene Botez, Octav Botez, Petru Caraman, D. Florea-Rariște, Gala Galaction, Iorgu Iordan, G. Istrate, G. Ivașcu, G. Ivănescu, I. D. Lăudat, George Moroșanu, Cezar Petrescu, I. Petrovici, M. Sadoveanu, Profira Sadoveanu, C. Stere, Sandu Teleajen, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, Ștefana Velisar-Teodoreanu, G. Topîrceanu, G. G. Ursu, Tudor Vianu; II, Gl. Agavriloaiei, Dan Bădărău, T. A. Bădărău, I. Botez, Octav Botez, Traian Bratu, Alexandru Carp, Corneliu Carp, Mihai Carp, Otilia Cazimir, Eugen Crăciun, I. Crețu, Traian N. Gheorghiu, George Lesnea, Dr. N. Lupu, I. M. Marinescu, Constanța Marinomosc, Ion Minulescu, I. I. Mironescu, Mihai Ralea, Al. Rosetti, N. Savin, Henriette Ivonne Stahl, D. I. Suchianu, I. Șiadbei, Aureliu Weiss, Elena G. Ibrăileanu).

Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași (serie nouă), Secțiunea III f, Literară, Tomul XVIII, Anul 1972. **ANALELE UNIVERSITĂȚII AL. I. CUZA, IAȘI, 1971 (CENTENAR IBRĂILEANU):**

I. Iordan, *G. Ibrăileanu profesor*.

G. Istrate, *Amintirea unui mare profesor*.

Al. Dima, *G. Ibrăileanu, teoretician al literaturii*.

Constantin Ciopraga, *Măștile lui Ibrăileanu*.

I. Căpreanu, *Influența mișcării socialiste din România asupra concepției sociale politice a lui G. Ibrăileanu*. |

- I. D. Lăudat, *Personalitatea lui G. Ibrăileanu în cadrul „Vieții românești”*.
- Al. Teodorescu, *G. Ibrăileanu și „Viața românească”*.
- Mircea Popa, *Mișcarea literară din Transilvania și „Viața românească”*.
- I. Apetroaie, *G. Ibrăileanu și critica estetică*.
- N. Bomher, *Intuiții estetice și moderne în opera lui G. Ibrăileanu*.
- Gr. Țuțui, *Specificul național al literaturii în concepția lui G. Ibrăileanu*.
- Aurel Sasu, *Semnificația unei polemici: E. Lovinescu—G. Ibrăileanu*.
- Maria Platon, *Evocare și mărturisire (Ibrăileanu memorialist.)*
- Georgeta Scutaru, *G. Ibrăileanu, interpret al sufletului feminin*.
- M. Frunză, *„Etic” și „ethos” la G. Ibrăileanu*.
- Al. Husar, *„Privind viața”*.
- Traian Liviu Birăescu, *Aforismele lui G. Ibrăileanu în perspectiva literaturii universale*.
- I. D. Lăudat, *Ibrăileanu istoric literar în cursurile sale universitare*.
- Traian Gheorghiu, *Ibrăileanu gînditorul*.
- Petru Zugun, *G. Ibrăileanu despre limba literară*.
- Valentin Tașcu, *G. Ibrăileanu și versificația românească*.
- Antoaneta Macovei, *G. Ibrăileanu și teatrul*.
- Traian Cantemir, *G. Ibrăileanu despre creația folclorică*.
- Petru Ursache, *G. Ibrăileanu despre rolul poeziei populare în definirea specificului național*.
- Georgeta Loghin, *G. Ibrăileanu și scriitorii francezi*.
- Leon Levițchi, *G. Ibrăileanu și literaturile străine — câteva atitudini fundamentale*.
- I. C. Chițimia, *„Țăranii” lui Reymont în receptarea lui G. Ibrăileanu*.
- Maria Platon, *Recitind pe Ibrăileanu*.
- Mircea Anghelescu, *Correspondență inedită: G. Ibrăileanu, în Viața românească, 1964, nr. 11, p. 171—174*.
- Al. Andriescu, *G. Ibrăileanu, „Adela”, în Iașul literar, 1960, nr. 3; 60 de ani de la apariția „Vieții românești”, în Cronica, nr. 4, 5 martie 1966, p. 1 și 8*.
- ANUARIUL Universității din Iași pe anul școlariu 1895—1896, Tip. Națională, Iași, 1897.

- ANUARUL Universității din Iași. Anul școlar 1929—1930, Inst. Brawo, Iași, 1932.
- Tudor Arghezi, *Medalion*, în *Pygmalion*, nr. 1, 15 februarie 1947, p. 3—4 (reprodus în *Tablete de cronicar*, București, 1960, p. 140—142); *Medalion*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 17—19.
- Ion Apetroaie, G. Ibrăileanu „critic complet“, în *Ateneu*, martie 1966, p. 6.
- Em. Argin, *Rasă și naționalism*, în *Facla*, I, nr. 19, din 17 iulie 1910, p. 299—300; *Ce-ar fi făcut D. Gherea dacă era d. Ibrăileanu*, în *Facla*, II, 29, 16 VII 1911, p. 45—46.
- ARHIVELE STATULUI, București, Rectoratul Universității Iași, Corespondență. Dosar nr. 211/1895 : *Cereri pentru înscrieri la examenul de capacitate din Limba română din 1 martie 1902*. Dosar nr. 136/901, vol. 9; *Rezultatul examenelor de capacitate pentru specialitatea Filosofie, anul 1902*; Dosar nr. 136, vol. 5; *Rezultatul examenelor de capacitate pentru specialitatea Limba română, anul 1902*, Dosar nr. 136, vol. 4.
- ARHIVELE STATULUI, Iași *Facultatea de Litere* : Dosare intrare și ieșire pe anii 1889—1892, nr. 885—919.
- ARHIVELE STATULUI, *Academia de Litere, Corespondența pe 1908—1909, Facultatea de Litere*; *Proces-verbal nr. 52. Dosar nr. 810—908. Facultatea de Litere*; Dosar nr. 910/1908; *Fondul Școlii Normale Superioare, 1880—1896*; *Dosarul cu căsătoria Domnului Teodor Garabet Ibrăileanu cu domnișoara Elena Carp*, nr. 111, 1901, 5 iulie. (Cuprinde : cerea de căsătorie a lui G. Ibrăileanu, actul de naștere, actul de deces al părinților, actul de naștere al Elenei Carp, publicația de căsătorie, declarația celor 4 martori, certificatul de căsătorie, chitanța de plata taxei pentru autentificarea foii dotale); *Fondul Liceului Militar*, Dosar nr. 2, fila 37 (Stat personal profesori); *Fondul Teatrului Național, 1902—1918*, dos. nr. 349, 356, 367.
- I. Armeanu, *Comemorarea lui G. Ibrăileanu la Teatrul Național din Iași*, în *Opinia*, XXXII, 8690, 27 III 1936, p. 3.
- Gh. Atanasiu, *Adelina, roman*, Timișoara, Cartea românească, 1934 (replică la romanul lui G. Ibrăileanu).
- I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă*, I, București, 1932.
- Leon Baconsky, *Adela*, în *Steaua*, 1960, nr. 2, p. 47—49.
- Camil Baltazar, *O carte care trebuie citită (Adela)*, în *România literară*, II, 72, 1 VII 1933, p. 1—2; *Decernarea premiilor naționale de literatură*, în *România literară*, II, 73, 8 VII 1933, p. 4; *Romanul (sic) lui G. Ibrăileanu*, în

- Adevărul literar și artistic*, XIX, 940, 11 XII 1938, p. 2 (reprodus în *Scrittor și om*, Casa Școalelor, Buc., 1947).
- (C. Banu), *Ecouri*, în *Flacăra*, I, 19, 25 II 1912, p. 152, și 49, 22 IX 1912, p. 392.
- N. Barbu, în volumul *Noi și clasicii*, București, Ed. Eminescu, 1975.
- Silviu Bardeș, *Adela*, în *Abecedar*, I, 19—20, 21—28 IX 1933, p. 9—10.
- Dan A. Badărău, *Cazul d-lui Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXVII, 12 XII 1930, p. 1; *Presa cehoslovacă despre moartea lui Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXXII, 8689, 26 III 1936, p. 2.
- T. A. Bădărău, *Depășind vechi amintiri*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 4—6.
- Ilie Bărbulescu, *Cîteva precizări la o chestiune pusă la punct de mai înainte*, în *Lumea*, XIII, 3736, 4 XII 1930, p. 3.
- C. Beldie, *Noua ediție a „Spiritalului critic în cultura românească“*, în *Ideea europeană*, IV, 97, 16—23 VII 1922.
- I. Biberi, *G. Ibrăileanu*, în vol. *Études sur la littérature roumaine contemporaine*, Paris, 1937, p. 19—20.
- N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, ed. a II-a, Iași, 1913—1915.
- Gh. Bogdan-Duică, *Spiritul critic în cultura românească*, în *Luceafărul*, VIII, 1909, p. 535—536.
- Demostene Botez, *De vorbă cu d-l Mihail Sadoveanu*, în *Adevărul literar și artistic*, III, 268, 24 I 1926, p. 1; *De vorbă cu G. Ibrăileanu*, *Ibidem*, VII, 269, 31 I 1926, p. 1; *Studii literare*, în *Adevărul*, 43, 6 VI 1930, p. 1—2; *O carte rară, „Adela“*, în *Adevărul literar și artistic*, XII, 657, 9 VII 1933, p. 1—2; *G. Ibrăileanu*, în *Cuvîntul liber*, II, 20, 21 III 1936, p. 5; *Parcă nimic n-ar fi fost — Din amintirile unei vieți*, în *Adevărul literar și artistic*, 22 III 1936, p. 3; *Secretarul de redacție*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 7—10; *Pastorală*, în *Adevărul literar și artistic*, 7 II 1937, p. 1; *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, nr. 17.311, 9 XI 1948, p. 1—2; *Evocări din tainica besacté cu amintiri*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 38—50; *Gînduri despre școală și profesori*, în *Luceafărul*, nr. 1, 1 ianuarie 1961; *Grupul de la „Viața românească“*, în *Cronica*, nr. 5, 12 martie 1966, p. 6—7; *60 de ani în slujba culturii naționale*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 3—8; *Memorii*, I, 1970, Ed. Minerva.
- Grigore Botez și M. Bordeianu, *Din fondul de scrisori adresate lui G. Ibrăileanu* (C. Dobrogeanu-Gherea, An-

- ton Bacalbaşa, Raicu Ionescu-Rion, N. D. Cocea, Vasile Pârvan), în *Viaţa românească*, 1963, nr. 6—7, p. 21—32; *Scrisorile lui G. Topîrceanu către G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, 1963, nr. 7, p. 71—80; *Scrisorile lui Octavian Goga către G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, 1963, nr. 8, p. 66—69; *E. Lovinescu către G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, 1963, nr. 9, p. 78—83; *Scrisori din arhiva G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, nr. 10, p. 65—68; *Scrisorile lui Mihail Sadoveanu către G. Ibrăileanu*, în *Viaţa românească*, 1964, nr. 1, p. 86—112, şi nr. 2, p. 99—121; *Scrisorile lui Spiru Haret şi ale lui N. Quinez către G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, 1964, nr. 9, p. 77—81; *Correspondenţa lui Mihai Ralea cu G. Ibrăileanu*, în *Viaţa românească*, 1965, nr. 2, p. 114—141; *G. Călinescu, O scrisoare inedită din arhiva Ibrăileanu*, în *Viaţa românească*, 1965, nr. 6, p. 185—186; *Maiorescu inedit*, în *Cronica*, nr. 2, 19 februarie 1966, p. 6; *O scrisoare inedită a lui Rebreanu adresată lui Ibrăileanu*, în *Cronica*, nr. 4, 5 martie 1966, p. 7; *Două scrisori inedite ale lui Cezar Petrescu către G. Ibrăileanu*, în *Cronica*, nr. 5, 12 martie 1966, p. 6; *Mihail Dragomirescu inedit*, în *Cronica*, nr. 6, 19 martie 1966, p. 6; *Din corespondenţa primilor conducători ai „Vieţii româneşti”*, în *Viaţa românească*, 1966, nr. 3, p. 97—103.
- I. Botez, *În amintirea lui Ibrăileanu*, în *Viaţa românească*, 4—5, 1936, p. 139.
- Octav Botez, *Scritori şi curente*, în *Arhiva*, XX, 12, 1909, p. 521—523; + *Garabet Ibrăileanu, 1871—1936*, în *Anuarul Universităţii Mihăilene pe 1935—1936*, p. 105—107; *G. Ibrăileanu, Amintiri*, în *Adevărul literar şi artistic*, 29 III 1936, p. 1—2 (reprodus în *Figuri şi note istorico-literare*, Casa Şcoalelor, 1944, p. 76—81); *G. Ibrăileanu cugetător politic şi luptător pentru ţărâtime*, în *Adevărul*, nr. 16022, 16 IV 1936, p. 5; *Ibrăileanu romancier*, în *Viaţa românească*, 4—5, 1936, p. 11—19 (reprodus în *Figuri şi note istorico-literare*, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944, p. 63—75); *G. Ibrăileanu*, în *Insemnări ieşene*, 7, 1940, p. 150—154.
- Viorica Botez, *Ioan Al. Brătescu-Voineşti către G. Ibrăileanu*, în *Iaşul literar*, 1966, nr. 3, p. 58—65.
- Lucian Boz, *A murit un şef*, în *Cuvîntul liber*, III, 14 III 1936, p. 4; *G. Ibrăileanu*, în *Viaţa românească*, 1936, 6—8, p. 63—66.
- Savin Bratu, *Moştenirea lui G. Ibrăileanu*, E.S.P.L.A., 1955; *Ibrăileanu inedit* (adnotări la *Cuvînte potrivite*), în *Con-*

- temporanul*, 1957, nr. 16, p. 3; *Scrisori inedite*, în *Contemporanul*, 1957, nr. 28, p. 3; G. Ibrăileanu, *omul*, București, 1959; *Prezența lui G. Ibrăileanu*, în *Gazeta literară*, nr. 11, 9 martie 1961.
- Traian Bratu, *Spiritus rector*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 20—21; *Anuarul Universității Mihăilene din Iași 1930—1935*, Iași, 1936: *Activitatea didactică și științifică*: G. Ibrăileanu, p. 355—366; *Anuarul Universității pe anul academic 1935—1936*, Iași, 1937: *Membrii corpului didactic*: G. Ibrăileanu, *Date biografice și bibliografice*, p. 56.
- B. Brănișteanu, *Un om, o conștiință*, în *Adevărul*, 1 VIII 1936, p. 1—2.
- P. Bujor, *O scrisoare a d-lui G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, IV, 9 V 1907, p. 1, și *Adevărul*, XIX, 63, 11 V 1907, p. 2; *Amintiri de A. Vlahuță și I. L. Caragiale*, Cartea românească, București (1938), p. 80.
- Rodica Burileanu, *Adela și bărbatul cu părul de aur*, în *Universul*, 53, nr. 3, IV 1936, p. 2.
- I. L. Caragiale, *Poporanismul*, în *Lucefărul*, I, I 1910, p. 17 (reprodus în *Opere*, IV, București, 1938, p. 436—437); *Correspondența*, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu, București, 1942, p. 491—494, passim; *Scrisori și acte*, ed. îngrijită de Șerban Cioculescu, Buc., 1963, p. 153—157.
- G. Cardaș, *Garabet Ibrăileanu (medalion)*, în *Mișcarea literară*, 18, 14 III 1925, p. 1.
- Maria Cardinalli, *Un romanziere romeno: Garabet Ibrăileanu*, *Estratto della Rassegna Italo-Romeno*, Gennaio, 1942 (Milano).
- D. Caracostea, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 483, 9 martie 1930, p. 8; *Un analitic*, în *Arta cuvintului la Eminescu*, București, 1938, p. 55—66. (Primul articol semnat cu inițiale.)
- M. Carp, *Ibrăileanu în slujba „Vieții românești”*, în *Viața românească*, 1936, nr. 4—5, p. 22—32; *Stilul lui Ibrăileanu*, în *Insemnări ieșene*, 1936, nr. 9, p. 403—407; *Amintiri și gânduri despre Mihail Sadoveanu*, în *Insemnări ieșene*, 1939, nr. 5, p. 239—241; *Cu privire la stilul lui Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1945, nr. 3—4, p. 183—185; *Raicu Ionescu-Rion*, în *Jurnalul de dimineață*, nr. 538, 13 IX 1946, p. 1—2; „*Viața românească*” și *Ibrăileanu*, în *Jurnalul de dimineață*, nr. 551, 28 IX 1946, p. 1 și 3; *Despre un vechi prieten (C. Botez)*, în *Jurnalul de dimineață*,

- nr. 547, 21 XI 1946, p. 1 și 3; *După șaizeci de ani*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 162—163.
- V. I. Cataramă, *În memoria lui G. Ibrăileanu*, în *Glasul studențimii*, 3 V 1936, p. 2.
- Dr. P. Cazacu, *Un mare creator de valori sociale și sufletești*, în *Ibidem*, 1936, 4—5, p. 33—35.
- Otilia Cazimir, *Cu domnul Ibrăileanu peste Dealul Cioarei*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 36—39 (republicat cu titlul... *Pe vremea mea...*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 29—32; reprodus în vol. *Prietenii mei scriitorii...*, București, 1960, p. 7—16); *Amintiri*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 170—174.
- Liviu Călin, *Adela*, în *Gazeta literară*, 1960, nr. 6, p. 2.
- G. Călinescu, *Despre critică și critici*, în *Sinteza*, I, 3—4, VI—VII, 1927, p. 29—30; *Viața românească*, în *Viața literară*, VIII, 141, din 28 II 1933, p. 1; *Romanul d-lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, 652, 1933, p. 1—2; *Adela*, în *Viața românească*, 1933, 5, p. 201; *Taine al nostru*, în *Adevărul literar și artistic*, 22 III 1936, p. 1—2; *De vorbă cu d-l Ion Petrovici*, III, în *Însemnări ieșene*, 7, 1940, p. 87—92; *Teoria specificului național, Momentul 1906. Poporanismul, Viața românească*, G. Ibrăileanu, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația pentru literatură și artă, Buc., 1941, p. 585—591 (rezumat în compendiu, Buc., Naționala Mecu, 1945, p. 266—270); *Hennequin și Ibrăileanu*, în *Lumea*, 1945, 14 X, p. 1; *Chitanța creatorului*, în *Contemporanul*, 1956, nr. 21, p. 1; *Marginalii*, în *Contemporanul*, nr. 13, 31 martie 1961 (ambele articole reproduse în vol. *Cronicile optimistului*, București, 1964, p. 136—139 și 323—325); *Material documentar*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1962, nr. 1, p. 178—179.
- CERTIFICAT, în *Lumea*, XIII, 3746, 15 XII 1930, p. 2.
- D. Cesereanu, *Adela*, în *Tribuna*, 1960, nr. 8, p. 7.
- Valentin Gr. Chelaru, *G. Ibrăileanu, Omul și opera*, în *Opinia*, XXXII, 8678, 19 III 1936.
- II. Chendi, *Viața românească*, în *Viața literară*, 1, 12, 19 III 1906, p. 8; *Ibidem*, 18, 30 IV 1906, p. 8; *Detractorii „Junimii”*, *Ibidem*, nr. 17, 23 IV 1906, p. 1; *Notiță despre „Viața românească”*, în *Viața literară*, I, 21, 21 V 1906, p. 8; *Pro domo*, în *Cumpăna*, I, 13, 19 II 1910, p. 206—207; *Poporanismul*, în *Lucefărul*, 5, 1 III 1910, p. 121—123. (Ultimele două articole semnate.)

- M. Chirnoagă, în vol. *Basoreliefuri*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977.
- Ioan Ciocîrlan, *Poporanismul*, în *Lumea*, 3, 1 II 1910, p. 76—78.
- Șerban Cioculescu, *Mihail Eminescu*, „Poezii”, ed. îngr. de G. Ibrăileanu, în *Adevărul*, 14.208, 18 IV 1930, p. 1—2; *Privind viața, Studii literare, Ediția poeziilor lui Eminescu, Ibidem*, nr. 14.250, 12 VI 1930, p. 3—4; *Adela*, *Ibidem*, nr. 15.162, 11 VI 1933, p. 1—2; G. Ibrăileanu, în *Adevărul*, 50, nr. 16.001, 20 III 1936, p. 1—2; G. Ibrăileanu, în *Revista Fundațiilor*, 1936, 5, p. 384—390; C. Hogaș și G. Ibrăileanu, în *Ecoul*, II, 89, 20 III 1944, p. 2; *Întiul număr din „Viața românească”, în Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 158—161; *Între G. Ibrăileanu și Paul Zarișopol*, în *Itinerar critic*, I, Ed. Eminescu, 1973; *Privind viața; G. Ibrăileanu și A. Vlahuță; G. Ibrăileanu văzut de Demostene Botez, C. Stere și G. Ibrăileanu*, în *Itinerar critic*, II, Ed. Eminescu, 1976.
- Ciric (A. Hefter), *G. Ibrăileanu*, în *Versuri și proză*, 14—15, 21 IX 1915, p. 263—265.
- Const. Ciopraga, *G. Ibrăileanu către G. Topirceanu*, în *Viața românească*, 1954, nr. 11, p. 158—168; *G. Ibrăileanu, creator literar*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 201—220; *Un sentiment lucid: G. Ibrăileanu*, în *Cronica*, nr. 4, 5 martie 1966, p. 1 și 11; *Istoricul literar G. Ibrăileanu*, în *Cronica*, nr. 6, 19 martie 1966, p. 9; *Etapele „Vieții românești”, în Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 20—37; *Măștile lui G.I.*, în vol. *Între Ulișse și Don Quijote*, Iași, Ed. Junimea, 1978.
- D. Ciurezu, *G. Ibrăileanu*, în *Țara noastră*, 5 VII 1933, p. 2.
- Ion Clopoșel, *Adela*, în *Societatea de miine*, X, 7—9, IX 1933, p. 167.
- N. D. Cocea, *Delicateța d-lui Ibrăileanu și Cine e Nicanor & Co.*, în *Facla*, 16 VII 1911, p. 59; *Poporanism literar și politicianism liberal*, în *Ibidem*, nr. 47, 26 XI 1911, p. 411—414 (semnat: Anatema).
- Mihai Codreanu, *Sonetul cîntă...*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 24—25.
- Emil Coliu, *Un idealist*, în *Adevărul literar și artistic*, 22 III 1936, p. 4.
- Petru Comarnescu, *Note în jurul premierii d-lor Ibrăileanu și Moldovanu*, în *România literară*, II, 74, 15 VII 1933, p. 1—2.

- Comemorarea lui G. Ibrăileanu..., în *Lumea*, 20 III 1936, p. 2.
p. 2.
- Pompiliu Constantinescu, *Scritori români și străini*, în *Viața literară*, II, 60, 1927, p. 3; *Doi critici sociologi*: G. Ibrăileanu și M. Ralea, în *Opere și autori*, Buc., Ancora, 1929, p. 48—61; G. Ibrăileanu *istoric literar și critic al lui Mihail Eminescu*, în *Vremea*, III, 123, p. 4—5, 124, p. 3, și 129, p. 3 (repr. în *Critice*, Buc., *Vremea*, 1933, p. 75—93; *Ibrăileanu eminescolog*); Adela, în *Vremea*, IX, 430, 22 III 1936, p. 11 (repr. în *Figuri literare*, Buc., 1938, p. 103—107).
- Gh. Corneanu, *Comemorarea lui G. Ibrăileanu la „Prietenii istoriei literare“*, în *Adevărul*, nr. 16.046, 16 V 1936, p. 3.
- N. Costăchescu, *G. Ibrăileanu*, în *Politica*, 6 IV 1936, p. 2.
- Eugen Crăciun, *Din carnetul unui elev*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 40—42; *Înapoi în trecut*, în *Revista Fundațiilor*, XII, 1, 1945, p. 90—104.
- Ion Crețu, *G. Ibrăileanu — amintiri*, în *Națiunea*, nr. 112, 5 august 1946, p. 2; *Asupra unor cugetări ale lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1946, nr. 4—5, p. 108—116; *Pseudonimele lui Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1961, nr. 3, p. 85—94 (cu multe ipoteze greșite); *Stabilirea paternității unui important articol nesemnat al lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1961, nr. 10, p. 169—171; *G. Ibrăileanu și Mihail Ralea*, în *Viața românească*, 1965, nr. 2, p. 160—162; *Privire retrospectivă asupra „Vieții românești“ în etapa sa ieșană*; *Ibrăileanu despre Gala Galaction și Tudor Arghezi*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 210—221; *Contribuții la cunoașterea operei lui G. Ibrăileanu (precizări și restituiri literare)*, în *Revista de istorie și teorie literară*, 1966, nr. 2, p. 261—275; *Restituiri literare*, Buc., Ed. Academiei, 1968.
- N. Crevedia, *Interview cu G. Ibrăileanu*, în *Universul literar*, XLVI, 25, 25 VI 1930, p. 399—400.
- Dan Cristea, în vol. *Arcadia imaginară*, București, 1977.
- Valeriu Cristea, *Paradisul lecturii*, în vol. *Interpretări critice*, Buc., Cartea Românească, 1970.
- N. Cristescu, *G. Ibrăileanu*, în *Jurnalul literar*, 36, 3 IX 1939, p. 1.
- M. Cristinoiu, *Prinos veacului romantic*, *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 153—158.
- Dumitru Crinjală, *În jurul cazului G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXVII, 7079, din 7 XII 1930, p. 4. |

- Ov. S. Crohmălniceanu, *Recitind „Adela“*, în *Cronica*, nr. 46, 24 decembrie 1966, p. 7.
- Mihail Cruceanu, *Convorbire cu d. Al. Brătescu-Voinești*, în *Rampa*, I, nr. 73, 18 I 1912, p. 1.
- Cum a murit prof. G. Ibrăileanu*, în *Lumea*, XIX, 5365, 13 III 1936, p. 1.
- V. G. Cupru, *Romantismul și socialismul*, în *România muncitoare*, I, nr. 3, 20 I 1902, p. 2—3.
- Cutia cu scrisori*, în *Lumea*, XIII, 3741, 10 XII 1930.
- Cuvinte pentru un autentic cleric al Iașului și țării*, în *Lumea*, XIII, 3744, 13 XII 1930, p. 2.
- C(uv.) I(iber), „*De sus în jos*“, în *Cuvîntul liber*, 4, 4 I 1925, p. 18.
- Ioan Dafin, *G. Ibrăileanu*, în *Figuri ieșene*, Ed. Viața românească, Iași, 1927, p. 72—75.
- Neculai Dalu (Dan Bădăreu), *Domnu Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXXII, 8680, 15 III 1936, p. 1.
- D.A.L.U. (N. Dalu), *Laudă de sine involuntară*, în *Însemnări ieșene*, 9, 1936, p. 436.
- Tudor Damian, *Mihail Eminescu*, „*Poezii*“, ed. ingr., în *Viața literară*, V, nr. 125, din 1930, p. 3.
- Paul Daniel, *G. Ibrăileanu*, în *Epoca*, 2133, din 13 III 1936, p. 2.
- N. Davidescu, *Literatura și societatea*, în *Noua revistă română*, nr. 18, 16 IX 1912, p. 274; *Critica veche despre „Poezia nouă“, d-l G. Ibrăileanu și poezia simbolistă*, în *Flacăra*, VII, 29, 21 VII 1922, p. 463—464.
- N. Dănilă, *Contribuție la studiul concepției lui G. Ibrăileanu despre limba literară și problemele stilului*, în *Limba română*, 1956, nr. 3, p. 25—33.
- De la Academia Mihăileană la Liceul Național, 1835—1935*. Lista alfabetică a profesorilor Liceului Național de la 1835—1935, p. 401.
- (Romulus Demetrescu), *G. Ibrăileanu*, în *Minerva*, Enciclopedie română, Cluj; *În amintirea profesorului Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 16.005, 25 III 1936, p. 5—6.
- Traian Demetrescu, *Pro domo*, în *Adevărul*, 1.753, din 17 I 1894, p. 2.
- (Ovid Densușianu), *Spiritul critic în cultura românească*, în *Vieața nouă*, V, I, din 15 II 1909, p. 18—19; *Viclenii literaricești*, *Ibidem*, VIII, 4, 1 IV 1912, p. 67—71 (semnat); *Utopia poporanistă*, în *Farul*, 10, 27 IV 1912, p. 1—2 (semnat); *Marginalia*, în *Vieața nouă*, 6, 1 V 1912, p. 115—116,

- și 7, 16 V 1912, p. 115—116, și 7, 16 V 1912, p. 135; *Anti-fărănismul nostru și „criticii“ de la „Viața românească“*, *Ibidem*, nr. 1, 1 III 1914, p. 33—34; *Logica „Vieții românești“*, în *Ibidem*, nr. 3, din 1 V 1914, p. 104; „*Viața românească*“ definită de ea însăși, *Ibidem*, nr. 5, 1 VII 1914, p. 177—178; *Adevărurile „Vieții românești“*, *Ibidem*, nr. 6—7, din 1 IX 1914, p. 234; *De ce se miră „Viața românească“*, *Ibidem*, nr. 10, din 1 XII 1914, p. 388.
- A. I. Dima, *Studii literare*, în *Datina*, VIII, 4—6, VI, 1930, p. 106—107; *Fragmentarism estetic*: G. Ibrăileanu, în *Gîndirea românească în estetică*, Sibiu, 1943, p. 5—13; G. Ibrăileanu, *Concepția estetică*, Buc., Casa Școalelor, 1947, 103 p. (refăcut în *Concepția despre artă și literatură a lui G. Ibrăileanu*, Buc., E.S.P.L.A., 1955, p. 119); G. Ibrăileanu, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860—1960*, București, 1960, p. 279—284; *Atmosfera spirituală a revistei „Viața românească“*, în *Tribuna*, nr. 13, 31 martie 1966, p. 3; G. Ibrăileanu, *azi*, în *Revista de istorie și teorie literară*, 1966, nr. 2, p. 231—235; G. Ibrăileanu, *Ibidem*, nr. 3, p. 465—470.
- Dimineața, *Premiul de 50.000 lei obținut de d-ra Lucia Mantu*, în *Dimineața*, nr. 6342, 9 VII, p. 1.
- A. I. Dimitriu-Păușești, *Încă o lămurire în jurul cazului de la Facultatea de Litere*, în *Opinia*, XXVII, 12 XII 1930, p. 2.
- D-l profesor Iorgu Iordan și G. Ibrăileanu, în *Opinia*, 17 III 1936, p. 3.
- C. Dobrogeanu-Gherea, *Un mic răspuns la o mică recenzie*, în *Viitorul social*, 10 V 1908, p. 241—251; *Răspuns la scrisoarea deschisă a d-lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, XXI, nr. 7294, 25 XII 1909, p. 1; *Poporanismul*, în *Luceafărul*, I, 1 I 1910, p. 17.
- Valer Donea (Profira Sadoveanu), G. Ibrăileanu, în *Adevărul literar și artistic*, din 22 III 1936, p. 5. Reprodus în *Domniile lor domnii și doamnele..., portrete și convorbiri*, Adevărul, Buc.
- M. Dragomirescu, *Ibrăileanu și Mehedinți sau Kebes și Plato (Două ipostaze ale artei cu tendință)*, în *Convorbiri*, I, 1907, p. 945—954 (repr. în *Critică*, I, Casa Școalelor, Buc., p. 257—283); *Asupra unor rătăcirii critice intitulate „Probleme literare“ de M. Simionescu-Rîmniceanu și Polemice (Falșurile d-lui M. Simionescu-Rîmniceanu) D. G. I., în Convorbiri*, II, 1 III 1907, p. 271—272; *Convorbiri*, *Ibidem*,

- p. 320 ; *Revista revistelor* : „Convorbiri“, *Ibidem*, p. 447 ; *Convorbiri*, *Ibidem*, p. 572—574 ; I. Al. Brătescu-Voinești de G. Ibrăileanu, *Ibidem*, p. 615—616 ; *Poporanism și impresionism*, în *Convorbiri critice*, IV, 3, 25 III 1910, p. 205—207 (nesemnat) ; *Poporanismul*, în *Ibidem*, IV, 6, 26 VI 1910, p. 360—375 (reprodus în *Critică*, II, Casa Școalelor, Buc., 1928, p. 115—149) ; *Un răspuns „Vieții românești“*, în *Tara nouă*, I, 7—8, 15 V 1912, p. 580—586 (repr. în *Critică*, II, p. 297—305) ; D. G. Ibrăileanu și Eminescu, în *Falanga*, L, 18, 15 III 1927, p. 1 ; D. Ibrăileanu și Eminescu, în *Ibidem*, 22, 15 V 1927, p. 2 ; *Poporanismul*, *Ibidem*, 35, 1 III 1928, p. 1—2 (repr. în *Semănătorism, poporanism, criticism*, Inst. de lit. Buc., 1934, p. 101—129) ; G. Ibrăileanu și estetica, în *Falanga*, II, 37, 1 IV 1928, p. 4 (nesemnat) ; *Ce uită „Viața românească“*, *Ibidem*, 42, 1 VII 1928, p. 5.
- Radu S. Dragnea, *Prioritatea „Vieții românești“*, în *Lumina literară*, I, 3, 17 III 1913, p. 4—5.
- Ioan Dragu, *Un răspuns d-lui G. Ibrăileanu*, în *Noua revistă română*, 21, 3 X 1910, p. 302—303.
- Mihai Drăgan, *Artur Gorovei către G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1964, nr. 12, p. 86—87 ; *Horia Petra-Petrescu către G. Ibrăileanu*, în *Ateneu*, nr. 3, martie 1966, p. 8 ; *Revista „Școala nouă“*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 65—68 ; G. Ibrăileanu, Ed. Albatros, Buc., 1971 ; G. Ibrăileanu, în vol. *Lecturi posibile*, Iași, Ed. Junimea, 1978.
- Carol Drimer, G. Ibrăileanu, în *Rampa*, XIX, 5446, 13 III 1936, p. 1—4.
- Ion Enache, *Contribuții la critica poporanismului*, București, 1961.
- Al. Epure, *Contribuție la cunoașterea vieții și a începuturilor literare ale marelui critic G. Ibrăileanu*, Roman, 1937 (extras din *Anuarul Liceului de băieți Roman Vodă*, 1937).
- Eugen Fil(oti), *În jurul unei polemice*, în *Cuvîntul liber*, 5, 31 I 1925, p. 18—19 ; *O rectificare*, *Ibidem*, nr. 6, din 7 II 1925, p. 19 ; *Poporanism, țărănism, democrație rurală*, *Ibidem*, nr. 10, 7 III 1925, p. 21—22 (semnat).
- C. D. Fort(unescu), *Două ediții noi ale poeziilor lui Mihail Eminescu*, în *Arhivele Olteniei*, IX, 49—50, VIII, 1930, p. 284—285.
- Scarlat Froda, *În legătură cu activitatea lui G. Ibrăileanu la Teatrul Național din Iași*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 1956, nr. 1—2, p. 350—354.

- Alex. Fronda, *Ce spune Em. Gîrleanu despre literatură și scriitori*, în *Viitorul*, 2 II 1912, p. 1.
- B. Fundoianu, *Spiritul critic în cultura românească*, ed. a II-a, în *Sburătorul literar*, 45, 3 XI, și 46, 10 XI 1922, p. 357—359 și 372—374.
- Gala Galaction, *Iașii, precum erau*, în *Renașterea*, nr. 52, 18 august 1918, p. 1; *Răboj pe bradul verde*, Iași, 1920, p. 151; *La Iași*, în *Dimineața*, nr. 7035, 30 iunie 1926, p. 1; *În redacția „Vieții românești“*, în *Dimineața*, nr. 7036, 1 iulie 1926, p. 1; *Ieri, alaltăieri și azi*, în *Viața românească*, 1935, nr. 3—4, p. 39; *După exodul lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 798, 22 martie 1936, p. 1; *Într-o seară de mai*, în *Viața românească*, 1936, nr. 4—5, p. 143—145; *„Viața românească“ și Iașii*, în *Drapelul*, nr. 195, 15 august 1945, p. 1; *Opere alese*, II, ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, București, 1961.
- Paul Georgescu, *Un poporanist proustian?*, în *Contemporanul*, nr. 1, din 7 ianuarie 1966, p. 3.
- Socrate Georgescu, *Prefață la vol. lui Eugen Vaian, Proză și versuri*, Tip. Învățătorilor, Buc., 1899.
- Vasile V. Georgescu, *D-l G. Ibrăileanu, creator și analist, în Adevărul literar și artistic*, 667, 17 IX 1933, p. 1—2.
- C. Gerota, *Doi aniversări: „Viața românească“ și „Datina“*, în *Convorbiri literare*, 6 III 1933, p. 271—274; *Adela*, în *Ibidem*, IX, 1933, p. 818—819.
- Traian N. Gheorghiu, *Ascultîndu-l pe Ibrăileanu (O oră de seminar și un mic tratat de estetică a poeziei)*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 43—55.
- P. Gr., *D-l Ibrăileanu*, în *Insemnări ieșene*, 1936, nr. 8, p. 361—362.
- Const. Graur, *Spiritul critic în cultura românească, Cîteva note*, în *Dunărea de jos*, I, 6, 28 februarie 1909, p. 8—13; *Renegații*, Buc., 1910; *Răspuns „Vieții românești“*, în *Facla*, 7, 12 II 1911, p. 102—106; *Lămuriri „Vieții românești“*, *Ibidem*, 13, 26 III 1911, p. 102—106; *Lămuriri „Vieții românești“*, *Ibidem*, 13, 26 III 1911, p. 199—202; *Graiul „Vieții românești“*, sau *răspuns fără răspuns*, în *Ibidem*, II, 33, 13 VIII 1911, p. 135—136 (semnat Bock); *Din istoria socialismului român*, Avîntul, Buc., 1912.
- Miron Grindea, *Cum a murit*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.994, 13 III 1936, p. 7; *Incinerarea lui G. Ibrăileanu*, în *Dimineața*, 32, nr. 10495, 14 III 1936, p. 3.

- Pan Halipa, *Amintiri*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 43—44.
- Dan Hăulică, *În jurul operei critice a lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1955, nr. 3, p. 262—271; *Lupta lui Ibrăileanu împotriva decadentismului*, în *Analele Universității Al. I. Cuza, Iași*, 1956, nr. 1—2, p. 179—189; *Criticul Ibrăileanu*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1961, nr. 3, p. 437—448.
- A (Ilfred) H (effer) Hidalgo, *G. Ibrăileanu*, în *Cuvinte despre oameni*, Iași, 1916, p. 43—47.
- E. Hodoș, *Poporanismul*, în *Lucașfărul*, 5, 1 III 1910, p. 123.
- Sidonia C. Hogaș, *Tataia, Amintiri din viața lui Calistrat Hogaș de fiica sa*, Tip. Lumina, Piatra Neamț, 1940, p. 72, 78, passim.
- Victor Iamandi-Adrian, *Poporanismul literar al „Vieții românești“*, Iași, 1913 (cu două prefețe de N. Iorga).
- Stancu Ilin, *Actualitatea lui G. Ibrăileanu*, în *Lucașfărul*, nr. 7, 1 aprilie 1961.
- Incinerarea lui G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXXII, 8678, 13 II 1936, p. 4.
- Incinerarea lui G. Ibrăileanu*, în *Curentul*, IX, 2914, 14 III 1936, p. 2.
- D. M. Ioanid, *Ibrăileanu, gânditorul*, în *Adevărul literar și artistic*, 802, 19 IV 1936, p. 1—2.
- Iod (A. Urechică), *Silogismele d-lui C. Vraja*, în *Vieța*, 19, 3 IV 1894, p. 4; *Juriu de onoare*, *Ibidem*, 31, 26 VI 1894, p. 5.
- Gh. Ionescu, *Sucesiunea spiritului critic*, în *Adevărul literar și artistic*, 22 III 1936; *Era nouă îl salută pe G. Ibrăileanu*, în *Era nouă*, 1936, nr. 3, p. 60—61.
- Iorgu Iordan, *Răspuns la o ticăloșie*, în *Opinia*, XXVII, 7085, 14 XII 1930, p. 3; *Preocupări lingvistice în opera lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 45—55; *Amintiri despre G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 4—5, 1937, p. 3—8; *A. Philippide și G. Ibrăileanu*, în *Insemnări ieșene*, 711, din 1940, p. 146—150; *Probleme de limbă la „Viața românească“*, în *Ibidem*, 1956, nr. 3, p. 33—37; *Amintiri*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 174—180; *Memorii*, I, Ed. Eminescu, 1976.
- N. Iorga, *Cronică*, în *Sămănătorul*, IV, 49, din 4 XII 1905, p. 914; *Teoriile literare ale unui profesor de Universitate*, în *Neamul românesc literar*, I, 3, p. 218—225, și 4, p. 352—356; *Istoria literaturii românești contemporane*,

- I—II, Buc., Ed. Adevărul, 1934; *Moartea creatorului de regionalism literar*, în *Neamul românesc*, XXXI, 59, 14 III 1936, p. 1.
- G. Istrate, G. Ibrăileanu (note dintr-o conferință), în *Viața românească*, 4—5, 1937, p. 82—83; *Ibrăileanu despre limba literară*, în *Iașul literar*, 1956, nr. 9, p. 104—113; *G. Ibrăileanu și limba literară*, în *Cronica*, nr. 5, 12 martie 1956, p. 8; *60 de ani de la apariția „Vieții românești”*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 22—24.
- G. Ivașcu, G. Ibrăileanu, profund cunoscător al sufletului omenesc, în *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 147—149; *Ce-am învățat de la Ibrăileanu*, în *Însemnări ieșene*, 7, 1940, p. 157—160; G. Ibrăileanu, în *Contemporanul*, nr. 11, 18 III 1966, p. 3; „*Viața românească*” în retrospectivă, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 9—20.
- S. Labin, *Chestiunea evreiască — Observațiile d-lui Ibrăileanu*, în *Viața socială*, 5—6, VII, 1960, p. 388—399.
- La moartea criticului*, în *Lumea*, XIX, 5365, 13 II 1936, p. 2.
- Al. Lascarov-Moldovanu, *Amintiri*, în *Însemnări ieșene*, IV, 11, 1939, p. 195—196.
- I. D. Lăudat, *Activitatea lui Ibrăileanu la presa progresistă dintre 1889—1900*, în *Iașul literar*, 1955, nr. 1, p. 38—57; *Amintirea profesorului G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1961, nr. 7; *Contribuții la cunoașterea activității lui G. Ibrăileanu în etapa lui socialistă (1889—1895)*, extras din *Studii și cercetări științifice*, Filologie, anul XIV, fasc. I, 1963, și *Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași*, Secțiunea III, fasc. I, 1964; ed. a II-a revăzută, Iași, 1965; *Ibrăileanu la presa socialistă, 1889—1895*, în *Cronica*, nr. 5, 12 martie 1966, p. 6; *Evocare*, în *Cronica*, nr. 6, 19 martie 1966, p. 9; *Ibrăileanu despre Maiorescu*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 34—37.
- Barbu Lăzăreanu, C. Stere și G. Ibrăileanu, în *Almanahul ziarelor Adevărul și Dimineața*, Buc., 1937, p. 56—61; *Începuturile literare ale lui G. Ibrăileanu*, în *Dimineața*, 10.498, 10 II 1936, p. 3; *Opera criticului Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 16.066, 1936, p. 2 (semnat Arald).
- I. Lăzărescu, *Corespondența lui I. I. Mironescu cu G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1963, nr. 12, p. 64—71; *Gala Galaction către G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1963, nr. 12, p. 147—155.

- Alex. Leon și Dumitru Hîncu, *Aspecte ideologice din activitatea vechii „Vieți românești“ (1906—1940)*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 221—230.
- L. Leoneanu, G. Ibrăileanu, în *Portrete literare și politice*, Buc., 1935, p. 48—49; *Profiluri și opere contemporane*, *Bilet de papagal*, Buc., 1936, p. 25—38.
- Lex, *Procesul generoșilor*, „I-am votat totdeauna pe liberali!“ , în *Facla*, nr. 13, 5 iunie 1910, p. 203—204; „Apoi dacă n-avem proletariat!“ , în *Ibidem*, nr. 16, 26 iunie 1910, p. 254—256; *Pentru votul universal. Un cartel de... concesi*, în *Facla*, nr. 17, 3 iulie 1910, p. 226—268; *Ce-ar răspunde d-l Jaurès d-lui Ibrăileanu — dacă d-l Ibrăileanu l-ar întreba pe d-l Jaurès*, în *Facla*, nr. 21, 31 iulie 1910, p. 334—337, și nr. 23, 14 august 1910, p. 365—368.
- Liceul Internat „C. Negruzzi“, Iași, *Anuarul pe 1921—1922*, Inst. de arte grafice *Viața românească*, S.A., Iași, 1922.
- N. Liu, *Inceputurile literare ale lui G. Ibrăileanu și mișcarea socialistă*, în *Viața românească*, 1961, nr. 6, p. 84—89.
- E. Lovinescu, *Pași pe nisip*, II, București, 1906; *Arta și morala*, p. 36—82; *Polemici (Pentru „Viața românească“)*, în *Viața literară*, I, 26, 25 VI 1906, p. 5; *Poporanismul*, în *Luceafărul*, 1 I 1910, p. 17—18; *Procedee literare: d. G. Ibrăileanu și alții*, în *Noua revistă română*, 24, 24 X 1910, p. 341; *Epilog la o scrisoare*, în *Ibidem*, 4, 21 XI 1910, p. 82; *Istoria civilizației române moderne*, I—III, București, Ancora, 1924—1925 (passim); *Poporanismul și civilizația română*, în *Mișcarea literară*, II, 13, 7 II 1925, p. 1; *O scrisoare*, în *Lumea bazar*, 16, 22 II 1925, p. 16; *Poporanism sau interdependență?*, în *Mișcarea literară*, 27, 16 V 1925, p. 1; *O scrisoare a d-lui E. Lovinescu*, în *Ibidem*, 33, 27 VI 1925, p. 1; *Istoria literaturii române contemporane*, I, *Evoluția ideologiei literare*, București, 1926, p. 80—120. (*Prepoporanismul*, *Poporanismul*); II, *Evoluția criticii literare*, București, 1926, p. 72—108; *Postfață*, în *Viața literară*, III, 83, 5 V 1928, p. 1; *Răspuns d-lui G. Ibrăileanu*, în *Tiparnița literară*, II, 1 XI 1929, p. 3—8 (repr. în *Istoria literaturii române contemporane*, VI, *Mutația valorilor estetice*, Buc., 1929, p. 233—257, Apendice); „D. E. Lovinescu este vesel“ pentru că... d. Ibrăileanu e tragic!, în *Vremea*, III, 107, 27 III 1930, p. 4; *Memorii, 1900—1916*, Cugetarea, Buc., 1930 (*G. Ibrăileanu și colaborația la „Viața românească“*, p. 256—274); *Epica criticilor*, în *Adevărul*, 51, nr. 16.279, 20 II 1937, p. 1—2; *Istoria literaturii române*

- contemporane*, Socec, Buc., 1937, p. 29—32 (critic), p. 293 (prozator); *Reacțiunea poporanistă: G. Ibrăileanu*, în vol. T. Maiorescu și posteritatea lui critică, Buc., Casa Școalelor, 1943, p. 309—321.
- Lupașcu Ivonne, *Privind chipul lui*, în *Cronica*, nr. 6, din 19 martie 1966, p. 9.
- Dr. N. Lupu, *Amintiri*, în *Viața românească*, 4—5, din 1936, p. 140—142; *Amintiri despre C. Stere*, în *Viața românească*, 1—3, 1937, p. 50—52.
- M. M., G. Ibrăileanu ca profesor și critic literar, în *Opinia*, XXXII, 8679, 14 III 1936, p. 1; *Momente interesante din viața lui G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, din 15 martie 1936, p. 2.
- Mircea Măcaș, *D-l G. Ibrăileanu romancier*, în *Adevărul literar și artistic*, 13 VIII 1933, p. 3 (repr. în *Opinii estetice și literare*, Casa Școalelor, Buc., 1945).
- Adrian Maniu, *Ibrăileanu*, în *Universul*, 15 III 1936, p. 5.
- P. Manoliu, G. Ibrăileanu, în *România*, I, 78, 18 VIII 1938, p. 2.
- R(adu) M(anoliu), *O nouă și totuși veche ediție a poeziilor lui Eminescu*, în *Anuarul Școlii normale „Vasile Lupu“*, Iași pe 1929—30, *Viața românească*, Iași, 1931, p. 154—155.
- R. Mărent, G. Ibrăileanu, în *Viața Basarabiei*, VIII, VI, 1939, p. 379—384.
- I. M. Marinescu, *De profundis*, în *Lumea*, XIX, 5384, 4 IV 1936, p. 56—60.
- Adrian Marino, *Obiectul și metoda criticii literare la G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 121—129.
- C. Marino-Moșcu, *Vechi amintiri*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 61—65.
- Tr. Mateescu, *Adela*, în *Viața literară*, 146, din 30 VIII 1933, p. 3.
- Max, G. Ibrăileanu, în *Lumea bazar, săptăminal*, I, 2, 9 XI 1924, p. 17.
- S. Măhedinți, *Politica și literatura*, în *Convorbiri literare*, XLI, 10, 1907, p. 945—956; *De la critică la harfă*, *Ibidem*, 1909, p. 191.
- D. Micu, *Actualitatea lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1961, nr. 3, p. 74—84; *Poporanismul și „Viața românească“*, București, E.P.L., 1961; *Literatura română la începutul secolului XX*, București, E.P.L., 1964 (Curentul nou. *Viața românească*. Poporanismul, p. 121—155); *Istoria literaturii române*, I (1900—1918), București, 1964 (*Viața românească*,

- Poporanismul, p. 32—49 ; II (G. Ibrăileanu, p. 157—192) ; *Început de secol*, București, Ed. Minerva, 1970.
- C. N. Mihalache, *G. Ibrăileanu interpret al creației sadoveniene*, în *Orizont*, 1966, nr. 3.
- N. Mihăescu, *G. Ibrăileanu*, în *Viitorul*, XXVII, 8450, din 13 III 1936, p. 1—2. Reprodus în *Oameni și idei*, Casa Școlilor, Buc., 1937, p. 251—258.
- Gh. Milica, *G. Ibrăileanu îndrumător literar*, în *Ritmul vremii*, VIII, 15, 4 IV 1938, p. 2.
- I. Minulescu, *Rînduri pentru G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 66—67.
- Lucian Mircea, *De nopți senine singur te cutremuri... La incinerarea lui Ibrăileanu* (versuri), în *Adevărul literar și artistic*, 779, 29 III 1936, p. 1.
- G. Miron, *A murit G. Ibrăileanu*, în *Dimineața*, 32, nr. 10.494, 13 III 1936, p. 3.
- I. I. Mironescu, *De pe vremea când Ibrăileanu era profesor la Iași*, în *Viața românească*, nr. 4—5, din 1936, p. 68—73.
- Moartea lui G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXXII, 8677, 12 III 1936, p. 4.
- Victor Mocanu, *G. Ibrăileanu*, în *Naționalul nou*, III, 14 III 1936, p. 1.
- Leca Morariu, *Marea deficiență a eminescologului G. Ibrăileanu*, în *Mihai Eminescu*, V, 12, 1934, p. 45.
- George Munteanu, *Exemplul lui Ibrăileanu*, în *Steaua*, 1956, nr. 5.
- C. N. Negoită, *Ce-a scris G. Ibrăileanu în „Viața românească“*, în *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 166—174 (bibliografia articolelor semnate).
- Radu Negru, *Un mare îndrăgostit de viață. Ibrăileanu inedit*, în *Ateneu*, 1966, nr. 3, p. 7, 8, 12.
- Dr. Justin Neuman, *Studiu psihanalitic al romanului „Adela“ de G. Ibrăileanu*, Buc., *Cartea românească* (1934), 100 pag., 8°.
- G. C. Nicolescu, *Ideologia literară poporanistă, contribuția lui G. Ibrăileanu și bibliografia problemei*, Inst. de ist. literară și folcl., București, 1937, 194 pag. ; *Critica lui Ibrăileanu*, în *Universul literar*, 50, 7 XII 1940, p. 1 și 7 ; *Amintirea lui G. Ibrăileanu*, în *Ibidem*, nr. 24, 7 VI 1941, p. 3 ; *Revista „Viața românească“*, în *Ibidem*, nr. 18, 3 VI 1945, p. 5—6.
- O Adela a timpurilor noastre, *O carte rară*, în *Adevărul literar și artistic*, 685, 21 I 1934, p. 4.

- Prof. Gh. Obreja-Iași, *În memoria profesorului G. Ibrăileanu, O propunere d-lor profesori de limba română, în Opinia*, XXXII, 8684, 20 III 1936, p. 3.
- A. I. Oprea, în vol. *Incidențe critice*, București, Ed. Eminescu, 1975.
- G. Opreșcu, *Note și impresii*, în *Dacoromania*, II, p. 735—736; *După război*, în *Cele trei Crișuri*, II, nr. 15, 15 IX 1921, p. 476.
O sfruntată nerușinare — Se vrea capul d-lui Ibrăileanu?, în *Lumea*, XIII, 3733, 30 XI 1930, p. 2.
- P., *Comemorarea lui G. Ibrăileanu la clubul național-fărănesc*, în *Opinia*, XXXII, 8694, 1 IV 1936, p. 4.
- C. P(ana)itescu), *A murit G. Ibrăileanu*, în *Facla*, XVI, 1537, 13 III 1936, p. 2.
- C. I. Panțiru, *În subsolul lui Panait Mușoiu*, în *România literară*, I, nr. 14, 1939, p. 8—10.
- G. Panu, *Observații politico-ideologice*, III, în *Săptămîna*, 60, 13 X 1907, p. 671.
- Ovidiu Papadima, *Revista debuturilor lui G. Ibrăileanu, Școala nouă*. Extras din *Limbă și literatură*, XI, 1966.
- G. Pascu, *Spiritul critic în cultura românească*, în *Arhiva*, XX, 1909, 12, p. 525—527; *Librărie*, în *Revista critică*, 8, 1 III 1934, p. 58; *Canibalismul francmasonilor de la Facultatea de Litere din Iași și francmasonii antiorgaliști*, în *Revista critică*, VIII, 2—3, IX, 1934, p. 152—159 și 166; *Universitatea din Iași grav bolnavă*, III; *Batjocura de cursuri și examene*, în *Revista critică*, 9, 2—3, IX, 1935 (*G. Ibrăileanu*, p. 138—139; *Ore neregulate*, p. 151; *Examene*, p. 155—156); *Universitatea din Iași grav bolnavă*, V, *Administrația (prezența la consilii)*, în *Revista critică*, 9, 4, XII, 1935, p. 198. *Universitatea din Iași grav bolnavă*, IX, *Tranzacțiile cu catedrele*, în *Revista critică*, 10, 4 XII 1936, p. 222.
- D. D. Patrașcanu, *Vinovații, 1916—1918, reflecții și impresii din vremea neutralității și războiului*, Buc., 1918; *În fața națiunii*, H. Steinberg, Buc., 1925, p. 55.
- C. P(aul), *Abjurarea poporanismului*, în *Noua revistă română*, 1, 15 IV 1912, p. 14.
- T. Păunescu-Ulmu, *Oceanul critic: G. Ibrăileanu*, în *Ramuri*, nr. 3—4, 1936, p. 107—108.
- Perpessicius, *Eminescu, „Poezii“*, ed. ingr. de G. Ibrăileanu, în *Cuvîntul*, VI, 1795, 20 VI 1930, p. 4 (repr. în *Mențiuni critice*, III, p. 212); *Adela*, în *Cuvîntul*, 2960, 23 VII 1933,

- p. 1—2 (repr. în *Mențiuni critice*, V, Buc., E.F., 1964, p. 290—298); M. Eminescu, *Opere*, I—IV (vezi indicele de la vol. III și V).
- Dan Petrașincu, *O fotografie G. Ibrăileanu*, în *Rampa*, 15 martie 1936, p. 1.
- Cezar Petrescu, *De la C. Vraja la G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, XV, 798, 22 III 1936, p. 3; *Întâlnirea dintre oameni*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 74—77.
- Const. Titel Petrescu, *Socialismul în România*, Biblioteca socialistă, Buc. (1944).
- Petronius (Gr. Tăușan), *Un pur intelectual*, în *Viitorul*, 14 III 1936, p. 1.
- Al. A. Philippide, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Adevărul literar și artistic*, 452, 4 VIII 1928, p. 8 (semnat: P); *O nouă ediție a poeziilor lui Eminescu*, în *Viața românească*, 1930, 4—5, p. 101—102; *Opera critică a lui Ibrăileanu*, *Ibidem*, 1936, 4—5, p. 78—83 (repr. cu modificări în *Veac nou*, 29, 22 VI 1946, p. 7 și 8—9); *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, 846, 21 II 1937, p. 1; *G. Ibrăileanu*, în *Vremea*, XV, 714, 5 IX 1943, p. 8—10.
- Al. Piru, *G. Ibrăileanu și problema specificului național*, în *Curentul literar*, 24 V 1941, p. 1—2; *G. Ibrăileanu și poezia nouă*, în *Curentul literar*, nr. 113, din 31 mai 1941, p. 4; *G. Ibrăileanu și Bacăul*, în *Bacăul*, XXI, 2349, 8 I 1944, p. 1—3; *G. Ibrăileanu în evocări*, în *Revista Fundațiilor*, XI, 4, 1944, p. 216—217; *Pentru o biografie a lui Ibrăileanu*, *Ibidem*, XI, 12, 1944, p. 717—718; *O luptă literară — Polemica Ibrăileanu — Vlahuță în 1894*, în *Ecoul*, II, 125, 27 IV 1944, p. 2; *Din corespondența lui Titu Maiorescu*, în *Jurnalul literar*, 1947, nr. 1, p. 31—32; *H. Sanielleveci către G. Ibrăileanu*, în *Națiunea*, 10 martie 1947, p. 2; *Paul Stapfer și Arta cu tendință*, în *Jurnalul literar*, 2, 1947, p. 53—54; *Între G. Ibrăileanu și E. Lovinescu*, în *Jurnalul literar*, 1948, nr. 3, p. 53—55; *O eroare care s-a multiplicat*, în *Gazeta literară*, nr. 46, 15 noiembrie 1956, p. 5; *Ibrăileanu către Gherea*, în *Viața românească*, 1956, nr. 11, p. 181—182; *Gherea și Ibrăileanu*, în *Gazeta literară*, 1957, nr. 36, p. 2; *G. Ibrăileanu (viața și opera)*. E.P.L., 1967; ediție în „B.p.t.“, 1971; *G. Ibrăileanu în Viața românească*, 1965, nr. 11, p. 109—114; *Teoria specificului național la „Viața românească”*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 37—41; „*G. Ibrăileanu de Mihai Drăgan*, „*Campanii*“, ediție de același autor, *G. Ibrăileanu — „Restituiri lite-*

- rare" de Ion Crețu, *Cine este Ricavio*, în *Varia. Precizii și controverse*, București, Ed. Eminescu, 1972; *Teoria specificului național la „Viața românească“*, *Scrisori către Ibrăileanu, Zarișopol către Ibrăileanu*, în *Varia. Studii și observații critice*, București, Ed. Eminescu, 1973; *Din viața lui Ibrăileanu*, în *Marginalia*, Buc., Ed. Eminescu, 1980.
- T. Pisani, *Răspuns*, în *Buciumul*, 1, 3 II 1890, p. 63—64.
- M. Platon, *G. Ibrăileanu despre clasicii literaturii ruse*, în *Analele Universității Al. I. Cuza*, 1956, nr. 1—2, p. 161—177; *Ibrăileanu și personajul feminin în creația literară*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 37—43.
- S. Podoleanu, *Un proiect de volum al lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, 860, 17 V 1936.
- Polemici, *Iubite domnule Ibrăileanu. În țara uitărilor*, în *Facla*, 1910, nr. 2, 20 martie, p. 29—30; *Anexă la psihologia de clasă*, în *Ibidem*, nr. 12, 29 mai 1910, p. 194; *D. Ghenea și Ibrăileanu*, în *Ibidem*, nr. 24, 21 august 1910, p. 387.
- Augustin Z. N. Pop, *Din corespondența lui G. Ibrăileanu*, în *Tinărul scriitor*, 1956, nr. 11, p. 90—94.
- G. Popa, *G. Ibrăileanu*, în *Lanuri*, 1936, nr. 2, p. 107—108.
- N. I. Popa, *Evocare*, în *Cronica*, nr. 6, 19 martie 1966, p. 9; *Ibrăileanu și „Viața românească“*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 24—34.
- Georgio Pray, *Dissertationes historico-criticae in annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum*, Vindobonae, 1774, § XI, p. 170.
- Lucian Predescu, *D-l profesor G. Ibrăileanu*, în *Moldova literară*, III, 5—6, din V—VI, 1929, p. 27—28; *Lucruri noi despre G. Ibrăileanu*, Al. Vlahuță, G. Coșbuc și Al. Philippide (filologul), în *Moldova literară*, III, 10—12, XI—XII, 1929, p. 50; *Cum se creează o ediție critică, sau d-l G. Ibrăileanu*, în *Moldova literară*, V, 2—3, II—III, 1931, p. 1—4.
- G. Preduț, *Opera lui Mihail Eminescu, de G. Ibrăileanu* (rezumat), în *Revista cursurilor și a conferințelor*, I, 2 IV 1936, p. 71—78.
- Laurențiu Preușescu, *Stilpi ai „Vieții românești“*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 180—186.
- Constantin Prisnea, *„Viața românească“ și G. Ibrăileanu*, în *România liberă*, nr. 6658, 13 martie 1966; *G. Ibrăileanu și țaranul în literatura română*, în *Albina*, nr. 951, 17 martie 1966.

- Proces-verbal nr. 24*, în *Monitorul oficial*, 19 XI 1922, p. 8466—8467.
- Proces-verbal nr. 4*, în *Monitorul oficial*, 2 XII 1922, p. 9028.
- Sextil Pușcariu, *Cinci ani de mișcare literară*, Biblioteca Minerva, București, 1909.
- Gh. M. Radu, G. Ibrăileanu, în *Ritmul vremii*, 9, 23 II 1938, p. 3.
- Lucian Raicu, *Aprecierea de valoare în critica lui G. Ibrăileanu*, în *Gazeta literară*, 1956, nr. 12, p. 7; *Ibrăileanu critic literar*, în *Caiete critice*, 1957, nr. 1, p. 143—156.
- Francisc Rainer, *Jurnalul de la Iași*, în *Revista Fundațiilor*, XII, serie nouă, nr. 3 și 4 (nov.-dec.).
- Mihai D. Ralea, G. Ibrăileanu. *Cu prilejul volumului „Scriitori români și străini“*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 343, din 3 VII 1927, p. 1—2 (repr. în *Interpretări*, București, Casa Școalelor, 1927); G. Ibrăileanu *moralist*, în *Viața românească*, 1930, p. 47—57 (repr. în *Atitudini*, București, Casa Școalelor, 1931, p. 29—31); G. Ibrăileanu, în *Viața românească*, 2—3, 1936, p. 2—4; G. Ibrăileanu, în *Viața românească*, 4—5, din 1936, p. 84—95 (reprodus în *Înțelesuri*, Cugetarea, Buc., 1942, p. 41—59); *Pe marginea unei aniversări*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 20—23; *Criticul științific G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, VIII, 1955, nr. 9, 196—216 (repr. în *Scrieri din trecut*, III, E.S.P.L.A., 1958, p. 183—225); *Rectificări asupra ideologiei „Vieții românești“*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 53—57.
- D. Florea-Rariște, *Cîteva amintiri despre G. Ibrăileanu*, în *Tribuna*, nr. 21, 25 mai 1961.
- I. M. Rașcu, *Amintiri și medalioane literare. G. Bacovia. G. Ibrăileanu*, Buc., E.P.L., 1967.
- C. Rădulescu-Motru, *Viața românească*, în *Noua revistă română*, nr. 17, 30 VIII 1909, p. 2 (nesemnlat); *Poporanismul*, în *Luceafărul*, I, 1 i 1910, p. 18.
- N. N. Răutu, *Studii literare*, în *Făt-Frumos*, 5 VIII 1930, p. 141—143; *A trecut un an...*, în *Insemnări ieșene*, 6, 1937, p. 408—412.
- Red. (Al. O. Teodoreanu), *În jurul cazului lui G. Ibrăileanu: Gura păcătosului*, în *Lumea*, XIII, 3748, 18 XII 1930, p. 2; *În jurul cazului lui G. Ibrăileanu: Articolul 81 bis*, în *Lumea*, 19 II 1930, p. 2; *În jurul cazului lui G. Ibrăileanu: Cei trei mușchetari*, în *Lumea*, 22 XII 1930, p. 2;

- În jurul cazului lui G. Ibrăileanu: Însă..., în *Lumea*, 4 XII 1930, p. 2.
- Rolly, Adela, în *Adevărul literar și artistic*, 684, 14 I 1934, p. 7.
- Al. Rosetti, G. Ibrăileanu, în *Universul literar*, 30 VIII 1941 (reprodus în *Note din Grecia. Diverse*, București, E.P.L., 1965.)
- P. Rosiade, *Aminiri din mișcarea socialistă de altădată*, în *Libertatea*, II, 216, 1 IV 1945, p. 2.
- S., *La răspîntia compromisurilor și compromiterilor — un episod din avatarele „Vieții românești“*, în *Farul*, 10, 27 IV 1912, p. 3.
- Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, II, Ed. Minerva, 1972.
- Izabela Sadoveanu, *Studii literare*, în *Adevărul literar și artistic*, 487, 6 IV 1930, p. 4; *Ultima întrevvedere cu G. Ibrăileanu*, *Ibidem*, din 22 III 1936, p. 4; *Tovarășele oamenilor mari*, *Ibidem*, 24 V 1936, p. 1.
- Mihail Sadoveanu, *Poporanismul*, în *Luceafărul*, 2, 16 I 1910, p. 47; *G. Ibrăileanu*, în *Insemnări ieșene*, 7, 1936, p. 261—263; *Prieten unic*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 96—98.
- A. P. Samson, *Cu d-l Ionel Teodoreanu despre el și despre alții*, în *Rampa*, XV, 3599, 20 I 1930, p. 1—3.
- H. Sanielevici, *Cronică*, în *Curentul nou*, I, 2, 15 XII 1905, p. 129; *Notiță*, în *Curentul nou*, I, 11, 11 IV 1920; *În registru? și Vasile Cirlova*, *Ibidem*, nr. 12, 18 IV 1920, p. 191 (nesemnlat); *Probleme sociale și psihologice*, Socec & Co. Buc., 1920, p. 135—148 (Tipul hetit); *Poporanismul reacționar*, Buc., 1921; *Un luptător pentru țărănime*, în *Adevărul literar și artistic*, 22 III 1936, p. 3; *Vasile Alecsandri — Un clasique ancien régime*, în *Convorbiri literare*, 23 IX 1930, p. 892—905.
- Vasile Savel, *Critica și criticul G. Ibrăileanu*, în *România*, III, 380, 22 I 1925, p. 2.
- N. Savin, *Vremi de altădată*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 99—103.
- C. Săteanu, *G. Ibrăileanu despre starea socială*, în *Cuvintul liber*, nr. 35, 1 VII 1920; *Carnaval literar*, Iași, 1930; *Un manuscript rătăcit de C. Stere și G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, 550, 21 VI 1931, p. 1—2; *Cine-i C. Vraja*, 564, 27 IX 1931, p. 8 (semnat C.S.); *Beletristica d-lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, nr. 15.268, 13 X 1933,

- p. 3—4; *Ion Bianu și criticul G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, 20 II 1935, p. 1—2; *În memoria lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.997, 15 III 1936, p. 2; *Alte amintiri despre G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 16.015, 5 IV 1936, p. 6; *Cîte ceva despre C. Stere și G. Ibrăileanu*, în *Ibidem*, nr. 16.096, 16 VII 1936, p. 3; *Între I. L. Caragiale și G. Ibrăileanu*, în *Iașul*, VI, 230, 29 XII 1938, p. 2—3; *Ibrăileanu despre Eminescu — O interesantă convorbire între criticul G. Ibrăileanu și d-l profesor Eugen Herovanu*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 917 bis, 1939, p. 4.
- Scrisori către G. Ibrăileanu*, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănuică și Al. Teodorescu, cu o prefață de Al. Dima și N. I. Popa, București, E.P.L., 1966.
- Scrisori către Ibrăileanu*, II, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez, I. Lăzărescu și Al. Teodorescu, prefață de N. I. Popa, București, Ed. Minerva, 1971.
- Scrisori către Ibrăileanu*, III, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez, I. Lăzărescu și Al. Teodorescu, București, Ed. Minerva, 1973.
- L. Sebastian, *Cartea cu dragoste și moarte, Adela*, în *Adevărul*, nr. 15.180, 2 VII 1933, p. 3; *La moartea lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.994, 13 III 1936, p. 7.
- Mihail Sebastian, *Adela*, în *România literară*, II, 74, 15 VII 1933, p. 3.
- G. Sem., *De vorbă cu d-l Jean Bart*, în *Adevărul literar și artistic*, 287, 6 VI 1926, p. 1—2.
- Em. Serghie, *La comemorarea lui Ibrăileanu*, în 27 III 1936, p. 2.
- M. Sevastos, *Scrisoare deschisă către D. G. Ibrăileanu*, în *Cuvîntul liber*, 24 I 1925, p. 12—13; *Criticul G. Ibrăileanu*, în *Lumea, bazar săptămînal*, I, 12, 25 I 1925, p. 1—2; *Un „portret” de critic*, în *Lumea bazar*, I, nr. 14, 8 II 1925, p. 15 (semnat M. Sv.); *„Legea” d-lui Eugen Lovinescu*, *Ibidem*, nr. 15, 15 II 1925, p. 15; *D-l N. Davidescu și poporanismul*, *Ibidem*, p. 15—16; *Polemică*, în *Ibidem*, nr. 18, 2 VII 1933, p. 1; *Marele premiu național*, în *Adevărul literar și artistic*, 657, 9 VII 1933; *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, nr. 15.180, 2 VII 1933, p. 1; *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 656, 2 VII 1933, p. 1; *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.995, 13 III 1936, p. 1—2; *Un fapt caracteristic*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 104—105; *În memoria lui Constantin Stere*, în *Adevărul li-*

- terar și artistic, 813, 5 VII 1936, p. 12; *Comemorarea lui G. Ibrăileanu*, *Ibidem*, 856, 2 V 1937, p. 26; *Amintiri din redacția „Vieții românești“*, *Ibidem*, 16 V 1937, p. 3; *Aventurile din strada Grădinilor*, roman, *Adevărul*, Buc., (1934), p. 185; *Viața românească*, nr. 2, în *Torța*, I, din 14 I 1945, p. 2; *Amintiri de la „Viața românească“*, cu un cuvânt lămuritor de Dumitru Micu, București, E.S.P.L.A., 1956; ediție în întregime refăcută, București, E.P.L., 1966; *Amintiri de la „Adevărul literar și artistic“*. *Sfaturile lui G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1966, nr. 3, p. 55—57.
- G. Sfirlea, *G. Ibrăileanu*, în *Rinduri*, Bihor, 1936, nr. 7, p. 18.
- Eugen Simion, *Corespondența lui G. Ibrăileanu*, în *Gazeta literară*, nr. 10, din 10 martie 1966, p. 4.
- M. Simionescu-Rîmniceanu, *Morala în artă*, în *Luceafărul*, 11—12, 15 VI 1906, p. 219—233; *Asupra unor rătăciri critice intitulate „Probleme literare“*, *Ibidem*, nr. 21—24, 15 XII 1906, p. 445—453; *Polemice — Răspuns d-lui G. Ibrăileanu*, *Ibidem*, nr. 2, 16 I 1910, p. 47—50.
- Situațiunea elevilor din Liceul Internat Iași, anul școlar 1900—1901*, Tip. Dacia, Iași, 1901.
- Situațiunea elevilor din Liceul Internat Iași, anul școlar 1905—1906*, Tip. Dacia, Iași, 1906.
- Situațiunea elevilor din Liceul Internat Iași, anul școlar 1910—1911*, Tip. Dacia, Iași, 1911.
- Situațiunea elevilor din Liceul Internat Iași, anul școlar 1911—1912*, Socec & Co., Iași, 1912.
- Ioan Slavici, *Poporanismul*, în *Luceafărul*, nr. 8, 16 IV 1910, p. 199—201.
- G. Spina, *G. Ibrăileanu*, în *Zorile*, 13 III 1936, p. 4.
- Henriette Ivonne Stahl, *Cum l-am cunoscut pe G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 193—196.
- Constantin Stere, *Cum am devenit director al „Vieții românești“*, în *Viața românească*, 1—2, 1933, p. 11—15; *În preajma revoluției*, VI: *Ciubărești*, *Adevărul*, Buc. (1935); *În preajma revoluției*, VII: *În ajun*, *Adevărul*, Buc. (1935); *În preajma revoluției*, VIII: *Uraganul*, *Adevărul*, Buc. (1936); *Un om, G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 3.
- N. Gh. Stețcu, *G. Ibrăileanu la „România viitoare“*, în *Ateneu*, nr. 3, martie 1966, p. 6—7; *Din corespondența lui Ibrăileanu și Topîrceanu către O. Botez*, în *Ateneu*, nr. 10, octombrie 1966, p. 2.

- Vladimir Streinu, *Romanul unui critic (Adela)*, în *Revista tineretului*, I, 5, 25 VII 1943, p. 7—10; *Prefață* la C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, II, E.F., Buc., 1947.
- Student, *D-l prof. Iorga și G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, XXXII, 8681, 17 III 1936, p. 3.
- Studentii și moartea lui G. Ibrăileanu*, în *Opinia*, 18 III 1936, p. 1—2.
- Studentii și d-l Iorga*, în *Opinia*, VI, 593, 26 XI 1909, p. 2, și *Liberalul*, 26 XI 1909.
- Studentii universitari ieșeni, Studentii și d-l Ibrăileanu*, în *Neamul românesc*, III, 149, 14 XII 1908, p. 2369—2371.
- D. I. Suchianu, *Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 116—118; *Ibrăileanu, întemeietorul prozodiei viitoare*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 55—59; *Amintiri de la „Viața românească“*, în *Viața românească*, 1966, nr. 3, p. 187—192.
- Suetonius, *Critica literară și drepturile femeilor*, în *Liberalul*, I, 221, 3 XI 1946, p. 1.
- Pamfil Șeicaru, *O faptă rușinoasă*, în *Curentul*, III, 1030, 3 II 1930, p. 1; + *G. Ibrăileanu*, în *Curentul*, IX, 2914, 14 III 1936, p. 1.
- I. Șiadbei, *G. Ibrăileanu, istoric literar*, în *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 106—111.
- Octav Șuluțiu, *Studii literare*, în *Viața literară*, V, nr. 126, 13 IV 1930, p. 3; *Adela*, în *România literară*, nr. 70, 17 VI 1933, p. 1—2.
- I. Tanoviceanu, *D-l Iorga, „Sămănătorul“ și D-l Ibrăileanu, „Curentul nou“*, în *Românul literar*, IV, 1906, nr. 4, 22 I, p. 49—52.
- O. C. Tăslăuanu, *Probleme literare*, în *Luceafărul*, nr. 17—18, 1906, p. 396 (semnat cu inițiale); *Critic nechemat*, *Ibidem*, nr. 21—24, 15 XII 1906, p. 469—471; *Rătăcirii*, *Ibidem*, nr. 4—5, 1907, p. 89 (nesemnat); *Poporanismul — O anchetă literară*, *Ibidem*, 1, 1 I 1910, p. 17.
- Sandu Teleajen, *G. Ibrăileanu, evocare*, în *Iașul literar*, 1956, nr. 3, p. 38—43.
- Al. O. Teodoreanu, *Iar Giorge Pascu?*, în *Lumea*, XIII, 3735, 3 XII 1930, p. 2 (reprodus în *Tămâie și otravă*, I, Naționala Ciornei, Buc., 1934); *În cazul pensionării d-lui G. Ibrăileanu*, în *Lumea*, XIII, 3743, 12 XII 1930, p. 2; *Domnul Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 51—54.

- Ionel Teodoreanu, *Profesorul Ibrăileanu*, în *La Medeleni*, vol. III, p. 202 și urm. (reprodus în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 119—131); *Scrisoare către un mort*, în *Adevărul literar și artistic*, 6 IX 1936, p. 1; *Popasul prin oameni*, în *Insemnări ieșene*, IV, 1 V 1939, p. 299—307; *Întoarcere în timp*, București, 1941 (cap. *Lampa mării insomnii*); *Masa umbrelor*, București, 1946 (cap. *În dulce Tirgul Ieșului, Eminescu și Ferestrele de aur*).
- A. I. Teodorescu, *Scrisorile lui Mihail Sadoveanu către G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1962, nr. 9, p. 80—85, și 10, p. 48—55; *Hortensia Papadat-Bengescu și „Viața românească“*. Pe marginea corespondenței cu G. Ibrăileanu, în *Viața românească*, 1965, nr. 3, p. 88—101; *G. Ibrăileanu și colaboratorii „Vieții românești“*, în *Cronica*, nr. 7, din 26 martie 1966, p. 8 și 11; *G. Ibrăileanu și colaboratorii „Vieții românești“ (noi contribuții documentare)*, în *Revista de istorie și teorie literară*, 1966, nr. 2, p. 237—258.
- M. Teodorescu, *D. Afișur Ibrăileanu cavalier armean și critic valach*, în *Românul literar*, V, 13, 24 IX 1906, p. 145.
- Tudor Teodorescu-Braniște, *Critica d-lui G. Ibrăileanu*, în *Adevărul literar și artistic*, 1, 4, 19 XII 1920, p. 4 (semnat Andrei Braniște); *O discuție în jurul poporanismului*, în *Aurora*, V, nr. 1013, 25 III 1925, p. 1—2; *Cîteva lămuriri*, în *Ibidem*, 1058, 21 V 1925, p. 1; *D. G. Ibrăileanu romancier*, în *Adevărul*, nr. 15.256, 29 IX 1933, p. 3—4.
- N. E. M. Teohari, *D-l Duiliu Zamfirescu și poporanismul „Vieții românești“*, în *Convorbiri critice*, IV, nr. 2, 25 II 1910, p. 89—96; *Teoria și procedurile poporanismului literar*, *Ibidem*, nr. 3, 25 III, p. 140—148; *Spiritul critic în cultura română*, în *Noua revistă română*, nr. 22, 10 X 1910, p. 307—311; *Criticii noștri: D-l G. Ibrăileanu*, în *Ibidem*, nr. 6, 22 V 1911, p. 86—91; *Fondul și forma în literatură — D-l G. Ibrăileanu*, în *Ibidem*, nr. 21, 18 III 1912, p. 324—326.
- G. Topîrceanu, *După război*, în *Viața românească*, 1921, p. 289—291; *Între critici*, în *Lumea bazar*, nr. 13, 1 II 1925, p. 15, și *O „polemică“*, *Ibidem*, nr. 15, 15 II 1925 (semnată cu inițiale); *Pro domo*, *Ibidem*, nr. 29, 31 III 1935, p. 15—16; *Pro memoria*, în *Viața românească*, 4—5, 1936, p. 132—134; *Cum am devenit moldovan*, în *Viața românească*, 1956, nr. 9, p. 149—162.
- Gr. L. Trancu-Iași, *G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.997, 15 III 1936, p. 1—2; *Figuri de armeni în viața românească*;

Garabet Ibrăileanu, în *Ani*, I, vol. II, aprilie 1936, p. 75 ; *Amintiri ieșene*, Buc., 1933.

Tiberiu Tretinescu, *Ibrăileanu și scriitorii contemporani*, în *Albatros*, nr. 2, 25 III 1941, p. 1.

M. Ungheanu, *G. Ibrăileanu. Delimitări*, în *Amfiteatru*, I, 1966, nr. 3 ; „*Spiritul critic*“ azi, în *Lecturi și rocade*, Buc., Cartea românească, 1978.

Universitatea din Iași, *Anuarul anului școlar 1925—1926*, *Viața românească*, Iași, 1927, și *Anuarul pe ani 1926—1927 și 1927—1928*, *Viața românească*, Iași, 1929 ; *Anuarul anului școlar 1928—1929*, *Viața românească*, Iași, 1930.

Un „*tînăr generos*“ despre votul universal, în *Facla*, I, 14, 12 iunie 1910, p. 218.

G. Ursu, *G. Ibrăileanu și Birladul*, Fălticeni, M. Saidman, 1939 ; *Un scriitor birlădean uitat : Raicu Ionescu-Rion*, 26 III 1875—20 IV 1892, în *Moldavia*, I, 1, din 1939 ; *Tecuciul literar*, Birlad, 1943, p. 152—153 (G. Ibrăileanu).

Aurel Vasiliu, *Cîteva scrisori de la G. Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, 1957, nr. 8, p. 120—124.

Rozalia Vasiliu, *Figuri din trecut : Profesorul Garabet G. (sic !) Ibrăileanu*, în *Cuget moldovenesc*, XII, 8—10, 1943, p. 135—137.

Tudor Vianu, *Scriitori români și străini*, în *Gîndirea*, 5 V 1927, p. 190—191 ; *În amintirea lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, XII, 1944, p. 37—42 ; *Prestigiul lui G. Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1956, nr. 3, p. 26—28 (ultimele două articole reproduse în *Jurnal*, București, E.P.L., 1961, p. 15—26).

Viața românească, 1971, nr. 5. 100 de ani de la nașterea lui G. Ibrăileanu.

Ibrăileanu intim (scrisori către soție publicate de M. Bordeianu) ; Felix Aderca, *Fenomenul Ibrăileanu* ; Tudor Argezei, *Pelerinul singuratic* ; Tudor Teodorescu-Braniște, *Domnul Ibrăileanu* (din *Jurnalul de dimineață* ; G. Călinescu, *Taine al nostru : G. Ibrăileanu* ; Otilia Cazimir, *În fața lui* (din vol. *Prietenii mei, scriitorii*) ; Gala Galaction, *Ochii lui* (*După exodul lui Ibrăileanu*) ; Mihail Sadoveanu, *Devotat umanității* (din vol. *Amintiri literare*) ; Tudor Vianu, *Personalitate veselă* (din vol. *Jurnal*) ; Ionel Teodoreanu, *Delicatețea domnului Ibrăileanu* (din vol. *Masa*

- umbrelor); Extrase din Scrisorile lui Henric Sanielevici către G. Ibrăileanu, prezentate de Grigore Botez și Mihai Bordeianu; Iorgu Iordan, G. Ibrăileanu profesor; Al. Dima, Constantele teoriei literare a lui G. Ibrăileanu; Const. Ciopraga, Măștile lui Ibrăileanu; D. Murărașu, Sinteze istorico-literare; Al. Philippide, Ibrăileanu și stilul lecturii; Savin Bratu, Ibrăileanu și analiza poeziei; Z. Ornea, G. Ibrăileanu și amurgul poporanismului; Eugenia Tudor, „Adela“, un roman modern; Ion Bălu, G. Ibrăileanu, poet; Gh. Cardaș, Profesorul G. Ibrăileanu și cursurile sale universitare; Mihai Bordeianu, Arhiva Ibrăileanu.
- I. Vitner, G. Ibrăileanu, în *Contemporanul*, nr. 4, 11 X 1946, p. 4 (repr. în *Critica criticii*, Buc., Colecția „Contemporanul“, 1949).
- C. Vlad, În casa d-lui G. Ibrăileanu de vorbă cu d-l Ionel Teodoreanu, despre „Golia“, în *Adevărul literar și artistic*, 670, 8 X 1933, p. 1—2.
- A. Vlahuță, *Un an de luptă*, Tip. Lupta, Buc., 1895.
- Gh. Vrabie, *Bîrladul cultural*, Buc., p. 77—141 (profesorii lui G. Ibrăileanu).
- Dragoș Vrînceanu, A murit G. Ibrăileanu, în *Curentul*, din 13 III 1936, p. 7.
- W., *Un atac exagerat și o execuție sumară — Gîrleanu — Ibrăileanu — Anghel*, în *Facța*, nr. 39, 4 dec., 1910, p. 199—200.
- Aureliu Weiss, *Spiritul critic al lui Ibrăileanu*, în *Viața românească*, 1936, 4—5, p. 135—138.
- Duiliu Zamfirescu, *Poporanismul în literatură, discurs rostit la 16 (29) mai 1909, cu răspuns de Titu Maiorescu*, Academia Română, Buc., Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl“, 1909.
- G. Zane, G. Ibrăileanu și mișcarea democratică din România, în *Opinia*, XXXII, nr. 8695, 2 IV 1936, p. 1—2.
- P. Zarifopol, *Publicul și arta lui Caragiale*, în *Viața românească*, 1922, 6, p. 392—407; *Creație și analiză*, în *Adevărul literar și artistic*, din 30 III 1926, p. 1; *Despre critica rentabilă*, *Ibidem*, 15 aprilie 1928; *Studii literare*, *Ibidem*, 1930, 1—3, p. 200—203; *Privind viața*, *Ibidem*, 8 VI 1930, p. 1; *Delicate lucruri vechi — Notă despre romanul domnului Ibrăileanu*, *Ibidem*, nr. 666, 10 IX 1933, p. 1—2; *Despre G. Ibrăileanu*, *Ibidem*, nr. 798, 22 III 1936, p. 1.

- St. Zeletin, *Burghezia română*, Cultura națională, Buc., 1924.
- A. D. Xenopol, *Spiritul critic în cultura românească*, în *Românul literar și politic*, nr. 4, 25 III 1909, p. 41—42.
- X. Y., *Bilanț*, în *Lumea bazar*, nr. 15, 15 II 1925, p. 17.
- Y., *A murit G. Ibrăileanu*, în *Adevărul*, 50, nr. 15.994, 13 III 1936, p. 3.

INDICE

al scrierilor lui G. Ibrăileanu
cuprinse în seria *Opere*, vol. 1—10

Academia d-lui Duiliu Zamfirescu	<i>Opere</i> , vol.
Aceieiași	”
Adela	”
Felix ADERCA, <i>Domnișoara din str. Neptun</i>	”
Vasile ALECSANDRI (Note și impresii)	”
Vasile ALECSANDRI, <i>Scrisori inedite</i>	”
Altă... polemică	”
Alte vremuri	”
Amintiri	”
Amintiri din copilărie și adolescență	”
Amintiri vechi	”
Ana Karenin (<i>Note și impresii</i>)	”
Anestetul Gide	”
Anghel și Iosif	”
Antologia poezilor de azi	”
Anul XV	”
Ape de primăvară (<i>Note și impresii</i>)	”
Apelul lui Romain Rolland	”
Apoteoza d-lui Sadoveanu în „Convorbiri literare“	”
Arta socialistă și subsemnatul	”
Arta și critica feminină	”
Artă și pornografie	”
Artiștii „luptători“	”
Așa, domnilor !	”
Au învins !...	”
A urf ura	”
Anton BACALBAȘA	”
Anton BACALBAȘA, <i>Moș Teacă în cazarmă</i>	”
Jean BART (<i>Note și impresii</i>)	”
J. BART, <i>Datorii uitate</i>	”
Bărbații urîți și amorul	”
Florian I. BECESCU, <i>Spre ziuă</i>	”

	„Bilete de papagal“	Opere, vol. 3	3
	Biografia	„	5
	Ion BOTENI, <i>Casa din Muscel</i>	„	4
	D. BOTEZ, <i>Floarea pământului (Scriitori români și străini)</i>	„	3
	D. BOTEZ, <i>Povestea omului (Scriitori români și străini)</i>	„	3
	Ioan Al. BRĂTESCU-VOINEȘTI (<i>Note și impresii</i>)	„	2
	Ioan Al. BRĂTESCU-VOINEȘTI (<i>Studii literare</i>)	„	3
	Teodor BURADA	„	3
4	Burghezism cuminte	„	5
10	Burghezism inconștient	„	5
6	„Caracterul specific“ în literatură	„	5
3	Caracterul specific național în literatură română	„	1
2	Caragiale — când a împlinit șaizeci de ani	„	
2	(<i>Note și impresii</i>)	„	2
2	Caragiale, Pe marginea lui <i>Conu Leonida față cu</i>	„	
5	<i>reacțiunea (Scriitori români și străini)</i>	„	3
10	Caragiale, Pe marginea <i>Noapții furtunoase</i>	„	
6	(<i>Scriitori români și străini</i>)	„	3
4	Caragiale, <i>Schițe nouă</i>	„	2
2	Caragiale și epigonii „Convorbirilor literare“	„	4
5	Caragiale, <i>Versuri (Scriitori români și străini)</i>	„	3
3	M. CARP, <i>Umoristice</i>	„	3
3	P. P. CARP (<i>Note și impresii</i>)	„	2
5	Otilia CAZIMIR, <i>Fluturi de noapte (Studii</i>	„	
2	<i>literare)</i>	„	3
4	G. CĂLINESCU, <i>Viața lui Eminescu</i>	„	3
4	Căsătoria	„	6
10	Cătră d. Rebreanu	„	5
4	Către cetitori	„	4
6	Către „Lupta“	„	10
4	Ce-a făcut „Viața românească“ pentru literatură	„	5
10	Cea mai nouă soluție în chestia țărănească	„	4
10	Ce este poporanismul ?	„	5
4	Cei morți (<i>Note și impresii</i>)	„	2
2	Cenzura	„	5
3	P. CERNA (<i>Note și impresii</i>)	„	2
2	Cetind pe d. Maiorescu	„	4
3	Charlestonul la țară	„	5
6	Chestia evreiască a d-lui Mușoiu, I, II	„	10
4	Chestia românismului și starea actuală a Europei	„	10
	Cine a învins ?	„	10

	Opere, vol. 10
Cine-i „Dan“ ?	5
„Civilizația modernă“	1
Vasile CÎRLOVA (<i>Scriitori și curente</i>)	4
Cînd morții vor învia	2
Cîntece fără țară (<i>Note și impresii</i>)	4
Cîteva clișee	4
Cîteva reflecții	3
M. CODREANU, <i>Statui și Cîntecul deșertăciunii</i> (<i>Scriitori români și străini</i>)	10
Colectivismul în literatură	1
Complectări	4
„Compoziția“ în literatură	5
Consumare și producere. Muzica viitorului	10
Contrazicere ?	10
Convențiile scelerate	10
„Convorbiri“, 1907, n-rele din 1 febr., martie, 1 april, april-mai, 1 iulie, sept., oct. ; 1908, 1911, nr. 6.	10
Correspondență (Ibrăileanu către P. Mușoiu, Frații Șaraga, T. Maiorescu, I. Bianu, H. Sanielevici, C. Graur, C. D. Gherea, I. Al. Brătescu-Voi- nești, O. Botez, H. P. Petrescu, O. Goga, D. D. Patrașcanu, C. Botez, Elena Ibrăileanu, Al. Carp, P. Zarifopol, Jean Bart, M. Ralea, L. Rebreanu, Traian Bratu, I. Minulescu, Ce- zar Petrescu, L. Predescu, A. Gorovei, I. Simio- nescu, M. Sevastos).	6
Correspondență (Ibrăileanu către Ionel și Lili Teodoreanu, P. Zarifopol, Damian Stănoiu).	10
G. COȘBUC, <i>Vara (Scriitori români și străini)</i>	3
I. CREANGĂ, <i>Țăranul și tirgovețul (Scriitori români și străini)</i>	3
Creație și analiză (<i>Studii literare</i>)	3
Benjamin CRÉMIEUX despre Proust	3
Critica optimistă	6
Cronică socială	6
Cultură pentru popor (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	2
Cum a rămas ?	10
Cumințenie	5
Maria CUNȚAN, <i>Poezii</i>	4
Cu parul ?	10

Cu prilejul jubileului d-lui Gherea	<i>Opere</i> , vol. 4	4
Cu prilejul sărbătoririi lui Caragiale	"	4
Curentele literare și criticii	"	4
Curentul eminescian (<i>Scriitori și curente</i>)	"	1
Curiozități (I, II)	"	5
Curs de estetică literară	"	7
Curs de istoria literaturii române moderne. Epoca Conachi	"	7
Curs de istoria literaturii române moderne. Epoca Alecsandri	"	8
Curs de istoria literaturii române moderne. Epoca Eminescu	"	9
Dar versul „liber“ ?	"	5
Darwinismul social	"	5
...De actualitate	"	4
De ce ne batem ?	"	5
De la S. S. R.	"	4
Democrația și arta	"	5
„Democrație“	"	5
Democrație	"	10
D. Densușianu nu s-astimpără	"	10
Despre rolul socialismului	"	10
Dezarmare în perspectivă	"	10
George DIAMANDY (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Charles DICKENS	"	4
Din admirațiile noastre	"	4
Din caiet, I, II, III	"	10
Din caiet. Despre împodobiri. Conștiința morală	"	10
Din caiet. Omul în univers	"	10
Din caiet. Manechine. Peste veacuri	"	10
Din lumea scriitorilor (Spiridon Popescu)	"	2
Din lumi străine	"	4
Din „Prefața“ la <i>M. Eminescu. Poezii, 1930</i>	"	5
Dintr-ale unui vulgar falsificator	"	10
Din trecutul nostru (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Dionis, <i>Theano</i>	"	5
Diplomația colectivistă	"	10
Discursul d-lui Zamfirescu	"	4
Dispariția revistelor	"	5
Doamna X	"	6
Alex. Gh. DOINARU, <i>Știri literare</i>	"	4
Leon DONICI, <i>Revoluția rusă</i>	"	10

	Opere, vol.
Două articole din „Buciumul“	„
Două comemorări: Kogălniceanu și Eminescu	„
Două particularități ale dialectului moldovenesc	„
Ch. DROUHET, <i>Vasile Alecsandri și scriitorii francezi</i>	„
După război. Cultură și literatură	„
După 27 de ani	„
Edițiile poeziilor lui Eminescu (I, II, III, IV, V)	„
Echilibrul politic	„
Economie, politică și literatură	„
Fanny EMERIC, <i>Jérusalem parle</i>	„
Fanny EMERIC, <i>La confession d'une femme de siècle</i>	„
Mihail EMINESCU (<i>Note si impresii</i>)	„
[Eminescu], Datele biografice (<i>Studii literare</i>)	„
[Eminescu], Geniu pustiu (<i>Scriitori români și străini</i>)	„
Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în „Revista critică literară“ (I, II, III)	„
[Eminescu] Kamadeva (<i>Studii literare</i>)	„
Eminescu în străinătate	„
[Eminescu] „Mai am un singur dor“ este o compilație? (<i>Studii literare</i>)	„
Eminescu, Note asupra versului (<i>Studii literare</i>)	„
[Eminescu] O fază de tranziție (<i>Studii literare</i>)	„
Eminescu, <i>Pe lângă plopii fără soț (Scriitori români și străini)</i>	„
Eminescu și Coșbuc	„
Evoluția literară și structura socială	„
Exigenți excesive	„
Exploatare... națională	„
Emile FAGUET, <i>Propos de théâtre</i>	„
„Falimentul“ poporanismului?	„
Falșa democrație	„
Falșurile d-lui M. Simionescu Rîmniceanu	„
Elena FARAGO (Fatma), <i>Versuri</i>	„
<i>Făt-Frumos din lacrimă</i>	„
<i>Făt-Frumos din tei</i>	„
Filozofia modei	„
Filozofie istorică	„
Fiți prudenți!	„
Foileton	„

10	Foiletoanele lui Caragiale (<i>Note și impresii</i>)	<i>Opere, vol. 2</i>	2
4	Fond și formă	"	5
10	Fragmente din articolele în care am vorbit despre	"	
3	poporanism în cei șase ani de când a apărut	"	
	„V.R.“	"	4
2	Anatole FRANCE și civilizația (<i>Scriitori români</i>	"	
5	și străini)	"	3
5	François (son valet de chambre), <i>Souvenirs sur</i>	"	
10	<i>Guy de Maupassant</i>	"	4
5	Franța republicană	"	5
4	Funcționarismul	"	10
4	Funie în casa spăzuratului	"	4
	Furia ineditului	"	5
2	G. Galaction, cu prilejul vol. <i>Biserița din răzoare</i>	"	2
3	N. GANE (<i>Note și impresii</i>)	"	2
	N. GANE, <i>Dante Aligheri, „Divina comedie.</i>	"	
3	<i>Infernul“</i>	"	4
	Geniu necunoscut	"	10
10	Genova	"	5
3	Genul poetic	"	5
5	C. Dobrogeanu-GHEREA (<i>Note și impresii</i>)	"	2
	Gherea despre arta tendențioasă	"	10
3	C. Dobrogeanu-GHEREA, <i>Din ideile fundamentale</i>	"	
3	<i>ale socialismului științific</i>	"	4
3	Octavian GOGA, <i>Însemnările unui trecător.</i>	"	4
	Octavian GOGA și d. Maiorescu	"	4
3	Maxim GORKI (<i>Note și impresii</i>)	"	2
5	Gorki, <i>Copilăria mea. Un an de revoluție rusească</i>	"	10
5	Gramatica d-lui A. Frunză	"	4
5	Greutățile criticii estetice	"	5
10	Gura păcătosului	"	10
2	Thomas HARDY (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
5	D. HARET și literatura românească	"	4
10	Herz (Dinu Ramură), <i>Domnița Ruxandra</i>	"	4
4	Iarăși Anatole France	"	3
4	Iarăși democrația	"	5
5	Iarăși <i>Moș Gheorghe la Expoziție</i>	"	4
5	Iarăși poporanismul	"	4
5	Iar interdependența !	"	5
4	Iar tendenționismul în artă !	"	4
4	Henrik IBSEN	"	4
6	Ideal	"	10

	Opere, vol. 6
Idealism	10
„Idealul“ lui Carada & C-ie	10
Idealuri (I, II)	4
Industria națională	5
Inferioritatea democrației	1
Influențe străine și realități naționale	4
Intelectualii și ura	5
Intemperanța	5
Raicu IONESCU-Rion	2
Raicu IONESCU-Rion, <i>Citeva cuvinte Ionici</i>	3
D. N. IORGA critic și polemist	4
D. IORGA și colegiul unic	4
St. O. IOSIF, <i>Credințe</i>	2
St. O. IOSIF, și D. Anghel, <i>Legenda funigelor Iredentismul, I, II, III</i>	10
Panait ISTRATI, <i>Chyra Chyralina. Présentation des Haidoucs (Studii literare)</i>	3
Isus Christos pe scenă (<i>Studii literare</i>)	3
<i>Iubita</i> , de Traian Demetrescu	5
Înainte și după război (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	2
În chestia păturei culte	10
În genul „Porn“	4
În jurul limbii literare	5
În loc de cronică teatrală — Iași	4
<i>În lumea dreptății</i> de I. Al. Brătescu-Voinești (<i>Scriitori și curente</i>)	1
Împrumutarea formei	5
Înriurirea artei	5
Însemnări privitoare la istoria culturii române	4
Între scriitori	5
Învățăminte	10
Învățămintele istoriei literare (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	2
William JAMES, <i>Scrisori (Scriitori români și străini)</i>	3
René JOHANNET, <i>Anatole France est-il un grand écrivain ?</i>	3
Jubileele d-lui Maiorescu	4
K. Kautsky, <i>De la democrație la robia de stat</i>	10
La Garçonne	5

Ja jubileul d-lui Iacob Negruzzi (<i>Scriitori români și străini</i>)	Opere, vol. 3	
La moartea lui Alexandru Macedonski (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
La moartea lui Anatole France (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
La moartea lui Thomas Hardy (<i>Studii literare</i>)	"	3
Lamentații redacționale	"	4
La nuntă, la un amic	"	6
Legea presei	"	5
Prof. dr. N. LEON, <i>Amintiri</i>	"	3
M. LERMONTOV, <i>Demonul</i>	"	4
Les fleurs du mal (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Liberalism și democrație rurală	"	5
Libertatea presei	"	5
Literatura „absconșă“	"	4
Literatura de mine (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	"	2
Literatura ebraică	"	4
Literatura „incendiară“, „anarhistă“	"	4
Literatura momentului (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	"	2
Literatura nouă	"	5
Literatura pentru popor	"	10
Literatura și femeia (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	"	2
V. LOICHIȚĂ, <i>Ceva despre mișcarea noastră literară mai nouă</i>	"	4
Lor	"	10
E. LOVINESCU, <i>De peste prag</i>	"	4
D. E. LOVINESCU este vesel	"	5
Eugen LOVINESCU, <i>Nușele</i>	"	4
Eugen LOVINESCU, <i>Pași pe nisip</i> , I, II	"	4
<i>Luceafărul</i>	"	5
„Luceafărul“, 1910, 1911	"	10
Lucruri reconfortante	"	5
„Lumea nouă“ în Ungaria	"	10
Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania	"	10
Lupta pentru trai în societatea omenească	"	10
Luptele politice	"	5
Mai clar	"	4

T. MAIORESCU (<i>Note și impresii</i>)	Opere, vol.	2
Malthus și prostituția	"	10
<i>Manon Lescaut</i> (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Lucia MANTU, <i>Cucoana Olimpia</i>	"	3
Marea decepție	"	5
Marfă veche	"	10
Ed. MAYNIAL, <i>La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant</i>	"	2
Mărunțișuri	"	5
Karin MICHAËLIS (<i>Studii literare</i>)	"	3
Militarismul	"	5
I. I. MIRONESCU, <i>Oameni și vremuri</i> (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
Misoghinismul	"	6
Mișcarea literară	"	4
Mișcarea literară	"	5
Mizeria criticii literare	"	5
Moartea preotului Morariu	"	10
Modă și originalitate	"	5
Corneliu MOLDOVANU, <i>Cîntarea cîntărilor</i>	"	4
Monarhie și republică	"	5
Morala d-lui Sadoveanu (<i>Scriitori și curente</i>)	"	1
„Morala“ în artă	"	4
Morții noștri	"	5
V. G. MORTUN (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Natalia NEGRU, <i>Helianta. Două vieți stinse.</i>		
<i>Mărturisiri</i>	"	3
Netoleranța	"	5
V. NICOLEANU, V. Cîrlova, C. Stamate,		
<i>Opere complete</i>	"	4
Max NORDAU (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
Note	"	5
Note (I, II, III, IV)	"	10
Note și impresii	"	2
Numele proprii în opera lui Caragiale		
(<i>Studii literare</i>)	"	3
Numerus clausus	"	5
<i>Oblomov</i>	"	3
Obscenitățile ebraice ale „Vieții“	"	10
O carte folositoare	"	4
O explicație	"	10
Adina Gr. OLĂNESCU, <i>Cugetări</i>	"	4

O notă discordantă în critica europeană	Opere, vol.	4
Opera literară a d-lui Vlahuță	"	2
Opera lui Calistrat Hogaș	"	3
O prelucrare a lui Eminescu (<i>Scriitori și curente</i>)	"	1
O provocare	"	5
O rectificare	"	4
O revistă și cetitorii săi	"	5
Originalitatea formei	"	5
Ortografia și unitatea limbii (<i>După război.</i> <i>Cultură și literatură</i>)	"	2
O sentință a d-lui Bacalbașa	"	10
Otiliei	"	10
Pacea (I, II)	"	10
Pacifism!	"	5
Tudor PAMFILE, <i>Jocuri de copii</i>	"	4
Gheorghe PANU (<i>Note și impresii</i>)	"	2
D. PANU și „Viața românească“	"	4
Hortensia PAPADAT-Bengescu (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Parlamentarism și anti	"	5
<i>Patima roșie (Note și impresii)</i>	"	2
D. D. PATRAȘCANU, <i>Schițe și amintiri</i>	"	2
Pe ce ne întemeiem	"	10
Pedagogie socială	"	5
Pentru cetitorii noștri	"	5
Pentru contemporani și pentru posteritate	"	4
Pentru „Convorbiri literare“	"	4
Pentru d. C. Graur	"	4
Pentru d. G. Panu (I, II, III)	"	4
Pentru Eminescu	"	5
Pentru „Flacăra“	"	4
Pentru gramaticii de la „Viața socială“	"	4
Pentru „Mișcarea literară“	"	5
Perfidii universitare	"	10
Perioade de tranziție	"	5
Plagiatul I. Dragu	"	4
<i>Petit Pierre</i>	"	4
Platonismul în politică	"	10
Platonismul radicalilor	"	10
Poetul și „escrocii“	"	10
Poezia nouă	"	3
Poezia populară (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Poeziile lui M. Eminescu	"	3

	Opere,
Polemici	"
Politica și literatura d-lui S. Mehedinți	"
Politică	"
Politică... „literară“	"
Petru PONI	"
Vasile POP, <i>Cum iubește o fată</i>	"
Vasile POP, <i>Ris și plins</i>	"
Spiridon POPESCU, <i>Moș Gheorghe la Expoziție</i>	"
Popoarele	"
Poporanism, socialism, internaționalism	"
Poporanismul	"
Poporanismul rusesc	"
D. Aurel POPOVICI	"
„Postume“ de Eminescu	"
Postumele lui Eminescu (<i>Scriitori și curente</i>)	"
Povestirile lui Creangă (<i>Note și impresii</i>)	"
„Prăbușirea“ poporanismului	"
Prefață (la <i>Bel-ami</i> de Maupassant)	"
Prefață (la <i>Munții</i> de Demostene Botez)	"
Premiile Academiei	"
Prepararea esteticului	"
Prigonire ?	"
Privind viața	"
Problema limbii literare (<i>După război. Cultură și literatură</i>)	"
Probleme literare, I, II	"
Probleme literare : o nouă concepție asupra artei	"
Marcel PROUST. Procedeeul de creație (<i>Scriitori români și străini</i>)	"
<i>Proverbele românilor</i>	"
Sully PRUDHOMME	"
Psihologia de clasă	"
Psihologia de clasă (<i>Dan</i>), I, II, III, IV, V, VI	"
Psihologia de clasă (<i>Intim</i>), I, II, III	"
Puțină politică	"
<i>Ramollot și Moș Teacă</i> , I, II	"
George RANETTI, <i>Fabule</i>	"
Rasă și naționalism	"
C. RĂDULESCU-Motru, <i>Din psihologia revoluționarului</i>	"
Răscoalele țărănești	"
Răspuns d-lui Zarifopol	"

vol.		Opere, vol. 10
3	Rătăcirile d-lui Vlahuță	5
4	Rectificări	" 5
5	Reflecții melancolice	" 4
4	Regele și partidele	" 10
3	Regimul presei	" 5
4	Religia	" 5
4	Reportajul în literatură	" 4
2	Reproducerea realității	" 4
4	Etienne REY, <i>Eloge du mensonge</i>	" 3
5	Ladislau REYMONT, <i>Țăranii (Scriitori români și străini)</i>	" 3
5	„Ridicarea noroadelor“	" 5
4	Romanele noastre	" 3
5	România noastră	" 4
1	Radu D. ROSETTI, <i>Epigrame</i>	" 4
2	Ruina învățămîntului și a culturii	" 5
5	A. Russo editat de G. Bogdan-Duică	" 4
10	[M. Sadoveanu], <i>Amintirile căprarului Gheorghiuță (Scriitori și curente)</i>	" 1
10	[M. Sadoveanu], <i>Balaurul (Scriitori români și străini)</i>	" 3
4	[M. Sadoveanu], <i>Dumbrava minunată. Fântîna dintre plopi (Scriitori români și străini)</i>	" 3
5	[M. Sadoveanu], <i>Însemnările lui Neculai Manea (Scriitori și curente)</i>	" 1
4	[M. Sadoveanu], <i>La noi, în Vîșoara (Scriitori și curente)</i>	" 1
4	[M. Sadoveanu], <i>Mormîntul unui copil (Scriitori și curente)</i>	" 1
3	[M. Sadoveanu], <i>Povestiri de sărbători</i>	" 4
4	[M. Sadoveanu], <i>Țara de dincolo de negură (Studii literare)</i>	" 3
2	[M. Sadoveanu], <i>Ți-aduci aminte... (Scriitori români și străini)</i>	" 3
5	[M. Sadoveanu], <i>Vremuri de bejenie (Scriitori și curente)</i>	" 1
10	C. SANDU-Aldea	" 3
10	C. SANDU-Aldea, <i>Două neamuri (Scriitori și curente)</i>	" 1
4	C. SANDU-Aldea, <i>Pe drumul Bărăganului (Scriitori și curente)</i>	" 1
4	Să fim circumspecți !	" 10

	Opere, vol. 10
Scrierile lui Rion, I, II, III	4
Scrisoare deschisă către d. C.Dobrogeanu-Gherea	1
(I, II, III)	4
Scriitori și curente	4
Scriitori și curente	4
„Scuturăturile“ <i>Faclei</i>	5
Seceta literară	5
Senatul	5
Sezonul estetic	4
Shakespeare, <i>Romeo și Julieta</i>	4
Sinteza	10
Situație gravă	5
Soarta vitregă	10
Socialismul și adevărul	10
Societatea Scriitorilor Români	4
Al. Gr. SOUTZO, <i>Mihai Eminescu, Quelques poésies traduites en français</i>	4
Soveja, <i>Titu Maiorescu</i>	3
Th. D. SPERANȚIA, <i>Anecdote proaspete</i>	3
Spiritism ori „artă pentru artă“	10
Spiritul critic în cultura românească	1
Spre țara lui Khem. Rețetă pentru polemistiții ironici	4
H. I. STAHL, <i>Voica (Studii literare)</i>	3
H. STREITMAN, <i>Versuri (Scriitori români și străini)</i>	3
Studii literare	3
D. Sturdza și lucrătorii	10
D. ȘTEFĂNESCU-Galați 1916—1918 (<i>Amințiri de război</i>)	3
Școala (1, 2)	3
Tactica noastră	10
Mariu THEODORIAN-Carada, <i>Eugeniu Carada</i>	3
Mihai TELIMAN, <i>Foiletoane</i>	4
Ionel TEODOREANU, <i>La Medeleni (Scriitori români și străini)</i>	3
D. Ionel TEODOREANU și recenzenții moderniști	3
D. A. TEODORU	4
G. TOFAN	10
Tolstoi	2

Comte d. N. TOLSTOI, <i>Shakespeare</i>	Opere, vol.	2
G. TOPÎRCEANU (<i>Note și impresii</i>)	"	2
Tot către „Lupta“	"	10
Tot Eminescu	"	5
Traducerile	"	4
Tratatul de la Lucarno	"	5
„Țara nouă“, 1912	"	10
Țărani interziși	"	10
Țăranul în literatura românească	"	4
Ultima oară	"	4
Ultima oară	"	5
Ultimele două tomuri ale lui Marcel Proust (<i>Scriitori români și străini</i>)	"	3
Ultimul cuvînt	"	5
Unchiul din America	"	10
Unde mergem ?	"	5
Un drum	"	5
Un manuscript rătăcit	"	6
Un monument de incomprehensiune — ca să zicem așa	"	4
Un panegiric al d-lui Iorga prefațiat de dsa	"	4
Un „răspuns“	"	5
Un răspuns	"	10
Un sămănător de idei	"	2
Unui cunoscut	"	10
Grigore URECHE redivivus	"	4
Dr. URECHIA, Răspuns domnului I. Bogdan	"	4
Utopiști ?	"	10
Paul VERLAINE, <i>Voyage en France par un français</i>	"	4
Versul tipografic	"	5
Pauline Garcia VIARDOT	"	4
„Vieața nouă“, 1912	"	10
„Vieața nouă“, 1914 (patru numere)	"	10
Vis	"	10
„Viitorul social“, 1907, nr. 2	"	10
D-l Vlăhuță în „arta socialistă“	"	10
E. M. de Vogüé	"	4
Volumul al doilea al lui Hogaș	"	3
Votul universal	"	4
Votul universal și lupanarele moderne	"	10

Duiliu ZAMFIRESCU — La moartea lui (Scriitori români și străini)	<i>Opere, vol.</i>	3
	"	3
D. ZAMFIRESCU, <i>O muză și Viața la țară</i> (Scriitori români și străini)	"	3
8 cre în mine	"	10
1789	"	5
1907	"	4

INDICE DE NUME

- Adam, Antoine, X
 Adam, Ion, 431
 Aderca, Felix, 421, 431, 459
 Adin, 432
 Agravriloaiei, Gh., 430, 432, 433
 Agârbiceanu, I., 432
 Alecsandri, V., 191, 295, 297,
 335, 336, 337, 338, 410, 413,
 415, 419, 420, 424, 431
 Alexandrescu, Gr., 334, 349
 Allen, Grant, VII, 61
 Anghel, D., 412, 426
 Anghelescu, Mircea, 433
 Andriescu, Al., 433
 Apetroaie, I., 433, 434
 Apostolescu, I. N., 334
 Arbore, E., 320
 Arbore, Z. C., 400
 Arghezi, T., 432, 434, 440, 459
 Argin, Em., 434
 Arhimede, 211
 Armeanu, I., 434
 Asachi, Gh., 335, 412, 414
 Aslan, Edgar Th., 73
 Atanasiu, I. C., 434
 Atanasiu, Gh., 434
 Atila, 83
 Babeș, V., 292
 Bacalbașa, Anton, XII, XIII,
 171, 176, 179, 182—188, 191,
 195, 196, 249, 393, 394, 395,
 396, 400, 422, 425, 435
 Bacalbașa, C. C., 232—234,
 241, 243, 244—245 390, 399,
 407
 Baconski, Leon, 434
 Baltazar, Camil, 434
 Ball, Benjamin, X
 Balzac, H. de, 315, 316
 Banville, Th. de, 297
 Banu, C., 435
 Barasch (anticar), 339
 Barbu, N., 435
 Bardeș, Siliviu, 435
 Barine, Arvède, X
 Bart, Jean, 419, 421, 422
 Bassarabescu, I. A., 329
 Baudelaire, Ch., 416
 Baudoin, Charles, X
 Beaumarchais, 38
 Bădărău, Dan A., 432, 435
 Bădărău, T. A., 432, 435
 Bălu, Ion, 460
 Bărbulescu, Ilie, 435
 Bebel, A., 323, 324
 Becescu, I. Florian, 411
 Beldie, C., 435
 Beethoven, 322
 Beldiceanu, N., 232, 233, 234,
 299
 Beldiman, Al., 393
 Bernstein, 358
 Bianu, I., 277, 455
 Biberi, I., 435
 Birăescu, Traian Liviu, 433

- Bismark, IX
 Birsănescu, Șt., 432
 Bogdan, N. A., 435
 Bogdan-Duică, Gh., 334, 335,
 338, 411, 415, 435
 Bogdan, I., 348, 416
 Bolintineanu, D. 228
 Bordeianu, M., 435, 455, 460
 Bomher, N., 432
 Börne, L., 297
 Boteanu, Gh., 39
 Boteni, I., 411
 Botez, C., 319, 382
 Botez, Demostene, XVII, 350,
 351, 404, 418, 421, 431, 435,
 439
 Botez, Gr., 435, 455, 456, 460
 Botez, I., 381, 432, 436
 Botez, Octav, 429, 432, 436
 Botez, Viorica, 436, 455, 456
 Botoșeneanu, 188
 Bourget, Paul, 149, 302, 303
 Boz, Lucian, 436
 Braniște, Valeriu, 284
 Bratu, Savin, 430, 436
 Bratu, Traian, 432, 433, 437
 Brănișteanu, B., 399, 437
 Brătescu-Voinești, Al. I., 429
 Brătescu-Voinești, I. Al., 319,
 322, 323, 359, 362, 410, 411,
 413, 418, 419, 420, 427, 428,
 436, 441
 Brătianu, D., 240
 Brătianu, I. C., 70, 86, 347
 Brunetière, F., 308, 315, 316,
 326
 Burileanu, Rodica, 437
 Kurada, Teodor, 424
 Bujor, P., 437
 Büchner, L., V, VI, 23, 405
 Byron, 240, 405
 Cantacuzino, Gh. Gr., 258, 274
 Cantemir, Traian, 433
 Caracostea, D., 437
 Carada, Eugen, 253, 256, 258
 260, 276, 292
 Caraman, Petru, 431
 Caragiale, I. L., 64, 160, 177,
 207, 208, 227, 253, 294, 318,
 322, 338, 363, 409, 413, 414,
 416, 417, 420, 427, 428, 436,
 437
 Carcalechi, E., 336
 Cardaș, Gh., 437, 460
 Cardinali, Maria, 437
 Carol I, 86
 Carp, Alex., 432
 Carp, Corneliu, 432
 Carp, Elena, 434
 Carp, M., 268, 432, 437
 Carp, O., 232, 389
 Carp. P. P., 256, 257, 260, 266,
 273, 274, 282, 290, 291, 326,
 400, 419, 421
 Cataramă, V. I., 438
 Catargi, Lascăr, 287, 292
 Cazacu, P., 438
 Cazimir, Otilia, 426, 428, 432,
 438, 459
 Călin, Liviu, 438
 Călinescu, G., 405, 428, 436,
 438, 459
 Cătană, G., 284
 Cătană, G., 283
 Cerna, Panait, 417
 Cerri, Gaetano, 186
 Cesereanu, D., 438
 Cérzy (conte), 30
 Chelaru, Valentin, 438
 Chendi, Marie, 336, 438
 Chirnoagă, M., 438
 Chițimia, I. C., 433
 Ciocîrlan, I., 439
 Cioculescu, Șerban, 437, 439

- Ciopraga, Constantin, 430, 432,
 439, 460
 Ciric (A. Hefter), 439
 Ciureanu, P., 429
 Ciurezu, D., 439
 Cirlova, V., 411, 420, 427
 Clopotel, I., 439
 Cocea, N. D., 435, 439
 Codreanu, Mihai, 346, 439
 Coliu, Emil, 439
 Comănescu, P., 439
 Comte, Auguste, 168, 190, 411
 Conachi, C., 430
 Constantinescu, Pompiliu, 440
 Corneanu Gh., 440
 Cornelle, 325
 Costăchescu, N., 440
 Coşbuc, G., 409, 418, 423
 Crăciun, Eugen, 432, 440
 Creangă, I., 319, 347, 414, 423
 Crémieux, Benjamin, 425
 Creţu, I., 430, 432, 440, 452
 Crevedia, N., 440
 Cristea, Miron, 331
 Cristea, Dan, 440
 Cristea, Valeriu, 440
 Cristescu, N., 440
 Cristinoiu, M., 440
 Crişan, 82, 83
 Crînjală, D., 440
 Crohmălniceanu, Ov. S., 440
 Cruceanu, M., 441
 Cunţan, Maria, 410
 Cupru, V. G., 441
 Cuza, A. C., 62, 285

 Dafin, I., 441
 Dafin, M. (M. Carp), 268, 389
 Dalu, N. (Bădărău, Dan), 441
 Damian, Tudor, 441
 Dan, Vasile, XI
 Daniel, Paul, 441
 Dante, Alighieri, 38, 410

 Darwin, Ch., VII, 22, 55, 56
 Daudet, A., XII, 62
 Davidescu, N., 340, 441
 Dănilă, N., 441
 Delavrancea, Barbu, 38, 256,
 276, 286, 292, 394, 418
 Demetrescu, Romulus, 441
 Demetrescu, Traian, X, XI,
 XII, 108—117, 118—122,
 172, 173, 232, 294, 389, 408,
 409
 Densuşianu, Ovid, XIV, 206,
 297, 208, 214, 215, 216, 217,
 218, 219, 220, 223, 323,
 335—339, 342, 343, 344, 345,
 346, 409, 441
 Densuşianu Aron, 206—224,
 225—228, 397, 398, 407
 Densuşianu, Nicolae, 206
 Diamandi, G., 288, 420
 Dickens, Ch., 418
 Diderot, 297
 Dioghenide Eduard, 91, 92, 94
 Dimitriu-Păuşeşti, Al., 442
 Dodel Port, Arnold, X, 100
 Doinaru, G., 410
 Donea Valer (Profira Sado-
 veanu), 442
 Donici, Leon, XIV, 365—367,
 403, 423
 Dostoievski, F. M., 235
 Dragnea, Radu, 443
 Dragomirescu, M., XIV, 312,
 316, 318, 323, 331, 340, 442
 Dragoslav, I., 319
 Dragu, I., 414, 443
 Drăgan, Mihai, 430, 443, 451
 Drimer, Carol, 443
 Drouhet, Ch., 243
 Dumitrescu, Şt., 428

 Ebing, Kraft R. von, X
 Emeric, Fanny, 412

- Eminescu, M., V, XII, 38, 39,
 64, 177, 186, 206—223, 225—
 228, 235, 293, 298, 299, 325,
 338, 363, 379, 409, 412, 413,
 415, 419, 420, 423, 424, 426,
 427, 428, 429, 437, 438, 439,
 441, 443, 450
 Enache, Ion, 443
 Engels, Fr., VIII, 71, 85
 Epure, Al., 443
 Eschil, 30, 45

 Figure, Em. D., XI, 400, 412
 Farago, Elena, 399, 410
 Fénelon, 38
 Filoti, Eugen, 443
 Flammarion, Camille, VII, 387
 Flaubert, G., 314, 372, 404
 Flora (Fleva), N., 240
 Florea-Rariște D., 432, 453
 Fortunescu, C. D., 443
 France, A., 363, 419, 423, 424,
 425
 Froda, Scarlat, 443
 Fronda, Alex., 443
 Frunză, A., 419
 Frunză, M., 432
 Fundoianu, B., 445

 Calaction, Gala, 344, 345, 417,
 432, 440, 444, 446, 459
 Gane, N., 410, 418, 420
 Garcia-Viardot, Pauline, 414
 Gautier, Th., 297, 300
 Găvănescu, I., 339
 Georgescu, Paul, 444
 Georgescu, Socrate, 444
 Georgescu, V. V., 444
 Gerota, C., 444
 Gheorghe din Moldova, 232
 Gheorghiu, N. Traian, 432,
 433, 444

 Gherea-Dobrogeanu, C., VII,
 VIII, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
 68, 70, 85, 124, 127, 165,
 166, 170, 171, 176, 177, 190,
 191, 192, 196, 197, 199, 219,
 220, 227, 232, 236, 288, 289,
 293, 301, 325, 389, 394, 395,
 396, 409, 410, 413, 414, 415,
 420, 434, 435, 442
 Ghibănescu, Gh., 389
 Gide, André, 426
 Giurgea (d-ra), 380
 Girleanu, Emil, 443
 Goering, Karl, 168
 Goethe, W., 38, 235, 326
 Goga, O., 323, 325, 410, 416,
 418, 435
 Gogol, N. V., 251
 Goncourt, 119
 Gorceakov, A., 275
 Gorki, M., XIV, 352—354, 306,
 404, 410
 Grama, Al., 186
 Grandea, Gr. H., XI
 Graur, C., 399, 415, 444
 Grindea, Miron, 444
 Grosu, Corin, 403
 Guyau, J. M., X, XI, 119, 120,
 137, 221

 Haekel, Ernest, VII, 57
 Halipa, Pan, 444
 Hardy, Th., 424, 427, 428
 Haret, Spiru, 330, 416, 435
 Harte, Bret, 329, 330
 Hasdeu, B. P., 35, 224
 Häulică, Dan, 445
 Hefter, Alfred, 445
 Heine, H., XII, 221, 226, 227,
 297, 300, 363
 Herz (Dinu Ramură), 345, 411
 Herovanu, E., 389

- Hîncu, D., 446
 Hodoş, E., 445
 Hogaş, Sidonia, 445
 Hogaş, C., 421, 422, 438, 445
 Homer, 65, 313, 314
 Horaşiu, 206, 329
 Horea, 82
 Hugo, Victor, 39, 259, 324
 Hunfalvy, Paul, 37
 Husar, Al., 433
- Iamandi, Victor, 374, 445
 Iancovescu, I. N., 171
 Ibsen, H., 324, 419
 Ibrăileanu, Elena, 432
 Ighel, Ilie, 40, 42, 232
 Ioanid, D. M., 445
 Iod (Alceu Urechia), 445
 Iodoform (Idem), 189, 190, 193,
 199
 Ionescu, E., 285
 Ionescu, Gh., 445
 Ionescu-Raicu Rion, 112, 113,
 120, 121, 191, 192, 293—301,
 385, 388, 389, 390, 391, 395,
 397, 401, 408, 409, 411, 435,
 437
 Ionescu, Take, 301
 Iordan, Iorgu, 432, 445, 460
 Iorga, N., 338, 413, 416, 417,
 445
 Iosif, St. O., 410, 412, 426
 Istrate, Gh., 432, 446
 Istrati, Panait, 425, 428
 Ivaşcu, G., 432, 446
 Ivănescu, G., 432
 Ivănescu, D., 17
- James, William, 423
 Jaurès, J., 358
 Johannet, René, 425
 Kant, I., 370
- Kautsky, K., XV, 357—359,
 403, 422
 Kinezu, N., 399
 Kogălniceanu, M., 277, 410,
 415
 Komarov, V. V., 96
 Kuppermann (anticar), 339
 Kutuzov, M. G., 366
- Labin, S., 446
 La Fontaine, 38
 Laforgue, René, X
 Lamartine, 110
 Lamballe, Marie Thérèse
 Louise, prinţesă de 366
 La Rochefoucauld, 404
 Lassalle, F., 49, 169
 Lascarov-Moldoveanu, Al.,
 446
 Laurent, Emile, X
 Laveleye Emile de, VII, 49, 57
 Lazu, Gh. N., 389
 Lăpuşneanu Alexandru, 317
 Lăudat, I. D., 17, 403, 432, 433,
 446
 Lăzărescu, Barbu, 446
 Lăzărescu, I., 446, 455,
 Lecca, N. G., 412
 Lenau, N., 186, 292, 363
 Lenin, V. I., 352
 Leon, Alex., 446
 Leon, N., 422
 Leoneanu, L., 447
 Leopardi, G., 327
 Leroy, Ch., XIII, 179, 180, 181,
 182, 184, 185, 186, 187, 179—
 188, 392, 393
 Lermontov, M., 235, 411
 Lessing, G., 17
 Lesnea, G., 432
 Letourneau, Ch., VI
 Leviţchi, L., 433
 Liu, N., 447

- Loghin, Georgeta, 433
 Loichiță, V., 416
 Lombroso, Cesare, X, 152
 Lotti, Pierre, 38, 302
 Lovinescu, E., XIV, 332—334,
 335, 340, 372, 410, 411, 422,
 427, 435, 447, 451
 Lucaciu Vasile, 190, 304
 Ludovic al XIV-lea, 30
 Lupașcu, Ivonne, 448
 Lupu, N., dr. 432, 448
 Luther, 300

 Macedonski, A., 298, 421
 Macovei, Antoaneta, 433
 Macri, Panait, XI
 Maior, P., 329
 Maiorescu, T., 67, 166, 177,
 229, 230, 232, 322, 324, 325,
 326, 328, 335, 336, 338, 410,
 414, 419, 420, 425, 435, 446,
 447, 451
 Malon, Benoit, 74
 Malthus, Th. R., VII, 50—53,
 405
 Mancaș, Mircea, 448
 Maniu, Adrian, 448
 Manoliu, P., 448
 Manoliu, R., 448
 Manouvrier, Léonce, X
 Mantu, Lucia, 423
 Marent, R., 448
 Maria Antoaneta, 366
 Marinescu, I. M., 432, 448
 Marino, Adrian, 448
 Marino-Moscu, Constanța, 432,
 448
 Marx, K., 40, 71, 78, 80, 301,
 357
 Mateescu, Tr., 448
 Maupassant, Guy de, XIV,
 XVII, 149, 302—309, 360,
 361, 362, 363, 402, 411, 415

 Maynial, Ed., 411
 Mănuică, Dan, 455
 Mehedinți, S., XIV, 323—327,
 328—330, 412, 442, 448
 Michaëlis, Karin, 426, 428
 Michaut, G., 363
 Michelangelo, 38
 Micu, D., 448, 459
 Mihalache, C. N., 449
 Mihăescu, N., 449
 Mille, Const., 238, 240, 262
 Miller-Verghy Mărgărita (Dio-
 nis) 420
 Millerand A., 268, 269
 Milica, Gh., 449
 Minulescu, I., 432, 449
 Mircea, Lucian, 449
 Miron, G., 449
 Mironescu, I., I., 432, 436, 449
 Missir, P. Th., 285
 Mocanu, Victor, 449
 Moldovanu, Corneliu, 412
 Molière, 30, 363, 371
 Morariu, Leca, 449
 Morariu, C., 368, 426
 Morașanu, G., 432
 Morțun, V. G., 232, 399, 419,
 421
 Munteanu, G., 449
 Munteanu, Gr., VIII
 Murărașu, D., 460
 Mureșianu, A., 228
 Mușoiu, Panait, VIII, 71—80,
 385, 388, 406 (citată și Mo-
 șoiu)

 Nanu, D., 389
 Nădejde, I., VIII, XIII, 37, 85,
 176, 177, 190, 191, 192, 262,
 274, 287, 395, 396, 399
 Nădejde, Sofia, VI, XIII, 193,
 389, 396, 399

- Negoită, C. N., 449
 Negru, Natalia, 421
 Negru, Radu, 449
 Negruzii, C., 332, 333, 334, 336,
 337, 413
 Negruzzi, Iacob, 423
 Negulescu, P. P., 288, 289, 301,
 316
 Neuman, Justin, 449
 Nicoleanu, N., 411
 Nicolaescu (deputat liberal),
 251, 252
 Nicolescu, G. G., 449
 Nordau, Max, VI, X, 22, 53,
 148, 405, 423

 Odobescu, A., 329, 413
 Obreja, Gh., 450
 Olănescu, Gr. Adina, 412
 Onciul, D., 37
 Oprea, Al. 450
 Oprescu, Gh., 450
 Ortíz, Ramiro, 333, 334
 Ornea, Z., 459
 Ossian, 405

 Pamfile, T., 410
 Panaitescu, C., 450
 Panu, G., 91, 92, 93, 238, 241,
 276, 412, 414, 415, 420, 450
 Panțiru, Cl., 450
 Papadat-Bengescu, H., 418, 420
 Papadima, O., 450
 Parhon, C., 399
 Pascal, VI, 32
 Pascu, G., 450
 Patrașcanu, D. D., 414, 450
 Paul, C., 450
 Pătrașcu, N., 208, 336, 337
 Păun-Pincio, I., 232, 389
 Păunescu-Ulmu, T., 450
 Perpessicius, 450
 Petică, St., 399
 Petrașincu, Dan, 451

 Petrescu, Cezar, 360—364, 373,
 378, 379, 380, 432, 436, 451
 Petronius (Gr. Tăușan), 451
 Petrescu, Const. Titel, 451
 Petrovici, I., 432
 Petru Rareș, 348
 Philippide, A., VIII, 62, 63,
 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
 339, 371, 453
 Philippide, Al. A., 451
 Piru, Al., 403, 430, 431, 451
 Pissani, T., VII, 40, 41, 42, 386,
 387, 452
 Platen, 363
 Platon, 65, 326, 330
 Platon, Maria, 432, 433, 452
 Plehanov, G. V., 72
 Podoleanu, G., 452
 Poni, P., 215, 424
 Pop, Augustin. Z. N., 452
 Pop, Vasile, 410, 411
 Popa, G., 452
 Popa, N. I., 452, 455
 Popa, Mircea, 433
 Popescu, Em., 404
 Popescu, Spiridon, 416
 Popescu-Sireteanu, I., 431
 Popovici, V., 414
 Potestă, P., 429
 Pray, Giorgio, 452
 Predescu, Lucian, 452
 Preduț, G., 452
 Preuțescu, L., 452
 Prévost, M., 296
 Prisnea, C., 452
 Proudhon, 301
 Proust, M., 425
 Pușcariu, Sextil, 453

 Quodam (A. Bacalbașa), 191

 Rabelais, 38
 Racine, J., 29, 30, 315, 324

- Racovski, D. C., 320, 358
 Radu, Gh. M., 453
 Rafael, 211
 Raicu, Lucian, 453
 Rainer, Fr., 453
 Ralea, M., 372, 376, 381, 429,
 432, 440, 453
 Ranetti, G., 412
 Rașcu, I. M., 453
 Raynal, 268, 269
 Rădulescu, I. R., 411
 Rădulescu-Motru, C., XIV, 411,
 453
 Răutu, N. N., 453
 Rebreanu, L., 429, 435
 Rey, Etienne, 426
 Reymont, L., 426
 Ribot, Théodule, 317
 Ricardo, David, 40
 Riethl, A., 168
 Rodbertus-Jagetzov K. T.,
 VII, 49
 Rosetti, C. A., 70, 260
 Rosetti, Al., 432, 454
 Rosetti, Radu, 410
 Rosetti, Vintilă, 260
 Rosiade, P., 454
 Roesler, R., 37
 Rotaru, Ion, 454
 Rotaru, Rodica, 430, 431
 Rousseau, J.—J., 297
 Russo, Alecu, 336, 415
- Saciz, St., (Panaite Zosin), 190,
 193, 395
 Sadoveanu, M., 312, 317, 318,
 325, 360, 362, 410, 411, 416,
 422, 423, 426, 428, 432, 435,
 437, 454, 459
 Sadoveanu, Profira, 432
 Sadoveanu, Izabela, 454
 Sambat, Marcel, 259
 Samson, A. P., 454
- Samurcaș-Tzigara, Al., 327
 Sandu-Aldea, C., 411, 412, 413,
 426
 Sanielevici, H., 401, 454, 459
 Sarjanko, 96
 Sasu, A., 433
 Savel, V., 455
 Săvin, N., 433, 454
 Săteanu, C., 454
- Sbiera, Radu, 411, 413
 Schopenhauer, A., VII, XII,
 33, 52, 110, 111, 147, 148,
 173, 187, 226, 227, 389, 393
 Schiller, Fr., 38, 297
 Scortescu, T., 233
 Scutaru, Georgeta, 433
 Sebastian, Mihail, 455
 Secășanu, 93
 Secula, Sever, 355
 Serghie, Em., 455
 Sevastos, M., 402, 455
 Sfirlea, G., 456
 Shakespeare, W., 158, 217, 227,
 233, 302, 315, 411, 412
 Shaw, B., 324
 Simion, E., 456
 Simionescu-Rîmniceanu, M.,
 317, 323, 326, 442, 456
 Sion, G., 321
 Slavici, I., 25, 456
 Slătineanu, 370
 Smith, Adam, 49
 Sophocles, 30, 65
 Sorbul, M., 417
 Soutzo, Al. Gr., 416
 Soveja (S. Mehedinți), 425
 Spencer, H., V, VII, 49, 57,
 206, 322, 393
 Speranță, Th., 215, 425
 Spina, G., 456

- Stahl, H. I., 432, 456
 Stamate, C., 411
 Stamatiad, Al. T., 340
 Stavri, Artur, 232
 Stănoiu, Damian, 354, 404, 431
 Stere, C., XI, XIII, 86, 168,
 324, 347, 357, 389, 456
 Stețcu, N. Gr., 386, 456
 Steurman, Rodion, 409
 Stîncă, Șt., VII, 58, 399
 Sturdza, D. A., XIII, 258, 263,
 272—273, 275, 290, 291, 324,
 402
 Sturdza, St., 293
 Streinu, Vladimir, 457
 Suchianu, D. I., 432, 457
 Sully-Prudhomme 326, 411

 Șapira, Otilia, 385
 Șarcăleanu, C. (C. Stere), 168,
 176, 189, 191, 389, 396
 Șeicaru, Pamfil, 457
 Șiadbei, I., 432, 457
 Șincai, Gh., 329
 Șirianu-Rusu, 355
 Șuluțiu, O., 457
 Ștefănescu-Galați, 421

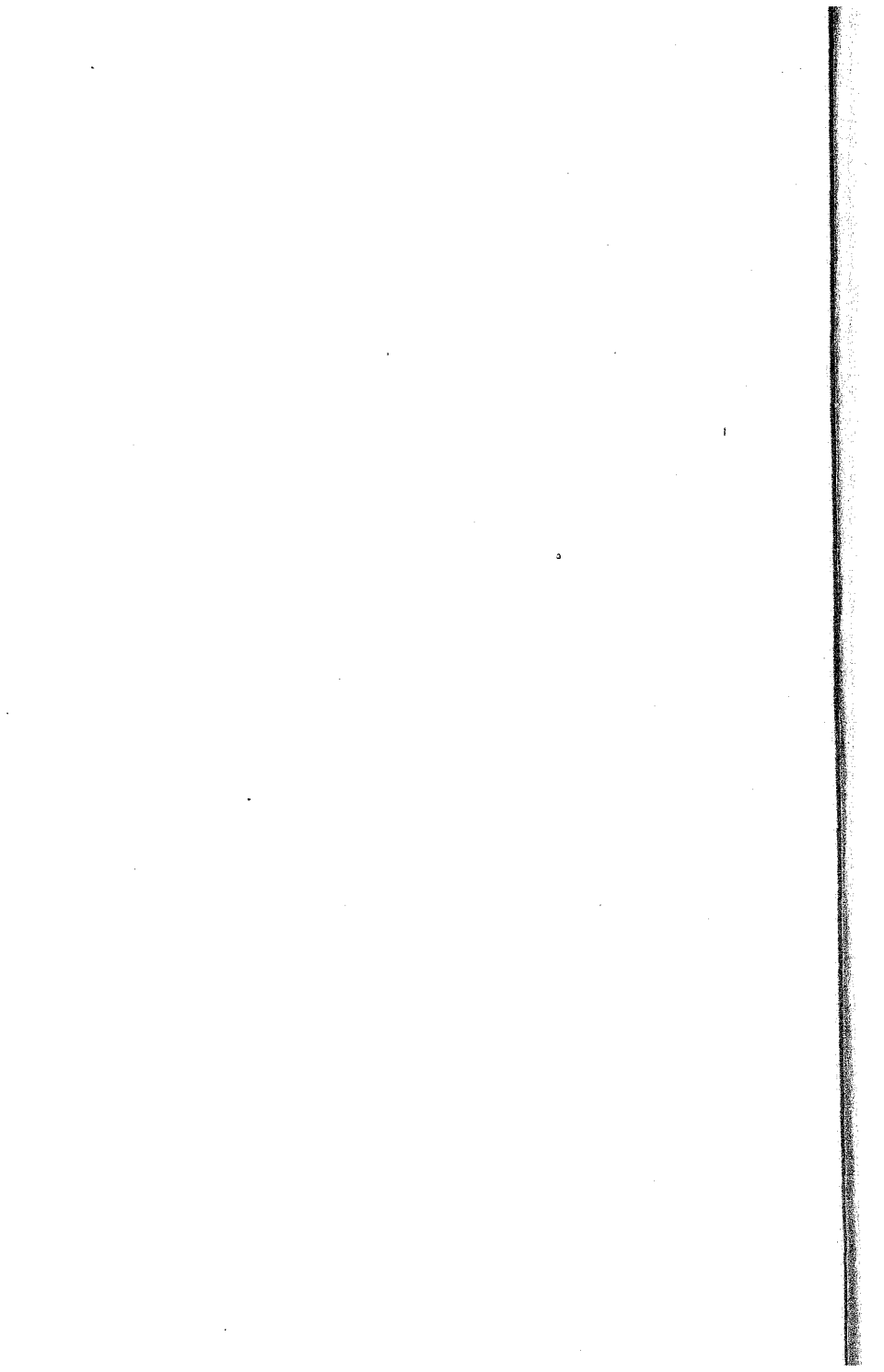
 Tacit, 40
 Taine, H., VIII, 206, 315, 367
 Tanoviceanu, I., 283, 457
 Tașcu, Valentin, 430, 433
 Tănăsescu, 373
 Tăslăuanu, O. C., 458
 Tăușan, Grigore (v. și Petro-
 nius), 35, 36, 37, 38, 39, 40
 Teleajen, S., 432, 457
 Teliman, M., 410
 Teodoreanu, Al. O., 453, 457
 Teodoreanu, Ionel, 373, 373—
 382, 403, 427, 431, 432, 454,
 458
 Teodoreanu, Lily, 373—382,
 403, 431, 432
 Teodorescu, Al., 432, 454, 455,
 458
 Teodorescu, Gh. Dem., 336
 Teodorescu, M., 458
 Teodorescu-Braniște, T., 458,
 459
 Teodoru, D. A., 415
 Teohari, N. Em., 458
 Theodorian-Carada Mariu, 422
 Tofan, Gh., 355, 356, 389, 403,
 421
 Tolstoi, Lev, 52, 129, 147, 149,
 158, 235, 307, 308, 366, 411,
 415
 Topîrceanu, G., 420, 432, 435,
 458
 Toulouse, Ed., X
 Trancu-Iași, Gr., 458
 Tretinescu, Tiberiu, 458
 Trotzki, 357
 Tudor, Eugenia, 460
 Turgheniev, I. S., 329, 420
 Tutoveanu, G., 330
 Twain, Mark, 329

 Ungheanu, Mihai, 430, 459
 Ureche, Gr., 416
 Urechia, V. A., 287, 335, 337,
 338
 Urechia, Alceu (citată și Ure-
 chiă), XI, 188, 193, 393, 395,
 396, 416
 Ursache, P., 433
 Ursu, G. G., 432, 459

 Vaian, E., 385, 386, 393, 399,
 Vaillant, E., 258
 Vasiliu, Aurel, 459
 Vasiliu, Rozalia, 459

- Văcărescu, Mișu (Claymour),
251, 256, 266
- Văcărescu, Iancu, 330, 379
- Vărgolici, T., 444
- Veniamin, Costache, 348
- Verax (G. Ibrăileanu), 212,
215, 216, 217, 224, 392, 395,
396, 397, 407
- Verlaine, Paul, 412
- Vianu, T., 432, 459,
- Vibert, Ch., X, 110
- Vigny, Alfred de, 334
- Villon, Fr., 39
- Vitner, I., 460
- Vlad, C., 460
- Vlahuță, A. (citată A. Vlăhu-
ță), X, XI, XII, XVI, 64,
123, 126, 129, 130, 138, 139,
145, 150, 160, 161, 164—168,
169, 170—171, 172—176, 189,
191, 192, 195, 196, 197, 198,
199—202, 203—205, 208, 224,
235—237, 296, 297, 298, 324,
389, 390, 392, 394, 395, 396,
397, 407, 409, 413, 417, 427,
430, 436, 438, 452, 459
- Vlahuță, A. (citată Vlăduță),
208, 209, 397
- Vodoz, I., X
- Vogüé, E. M. de, 326, 414
- Voinea, Șerban, 404
- Voinov, D. D., 320
- Volenti, N., 285
- Voltaire, 233, 297, 332
- Vrabie, Gh., 460
- Vraja, Cezar (G. Ibrăileanu),
XI, 112, 113, 125, 172, 191,
192, 237, 386, 387, 388, 385,
389, 391, 392, 393, 395, 398,
399, 400, 401, 405, 406, 407,
408, 409, 418, 420, 421
- Vrinceanu, Dragoș, 460
- Vulgaris, Ev., 332
- Wagner, R., 322
- Weiss, Aureliu, 432, 460
- Weitling, 300
- Wirchow, VII, 57
- Xenopol, A. D., IX, XI, 37,
81, 82, 123, 124, 125, 127,
128, 129, 130, 145, 232, 277,
309, 338, 461
- Zamfirescu, Duiliu, 331, 415,
416, 422, 460
- Zane, Gh., 460
- Zane, I., 412
- Zarifopol, Paul, 369—372, 403,
404, 422, 431, 458, 460
- Zeletin, St., 461
- Zola, E., V, X, XII, 302, 405
- Zugun, P., 433

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Notă</i>	XVI

ȘCOALA NOUĂ

Amintiri	1
Vis	3
Otiliei	5
Aceleiași	6
Lor	8
Unui cunoscut	9
Ideal	10
Note (1)	11
[Note] (2)	13
[Note] (3)	15
[Note] (4)	16
Din caiet. (1) Despre împodobiri. Conștiința morală	17
Dragostea ca mijloc de perfecționare a speciei ome-	
nești	20
Din caiet (2). Manechine. Peste veacuri	23
Din caiet (3)	26
Din caiet (4). Omul în univers	32
Două particularități ale dialectului moldovenesc	34
Două articole din <i>Buciumul</i>	35

MUNCA

Funcționarismul	44
Despre rolul socialismului	46
Malthus și prostituția	50
Lupta pentru trai în societatea omenească	55
Idealuri (1)	62

Idealuri (2)	67
Chestia evreiască a d-lui Mușoiu	71
Lupta de clase și chestia românismului în Transilvania	81
Chestia românismului și starea actuală a Europei	85
În chestia iredentismului (I)	90
[În chestia iredentismului] Naționalismul (II)	92
[În chestia iredentismului] Cîteva consecvențe ale naționalismului (III)	94
În chestia păturei culte	97
Răscoalele țărănești	99
Socialismul și adevărul	102
Un răspuns	107

EVENIMENTUL LITERAR

Psihologia de clasă (<i>Intim</i>)	108
Psihologia de clasă (<i>Dan</i>)	123
Geniu necunoscut	162
Rătăcirile d-lui Vlăhuță	164
Spiritism ori „artă pentru artă“	169
D-l Vlăhuță în „arta socialistă“	170
Arta socialistă și subsemnatul	172
Gherea despre „arta tendențioasă“	177
<i>Ramollot</i> și <i>Moș Teacă</i> (I)	179
<i>Ramollot</i> și <i>Moș Teacă</i> (II)	182
Cum a rămas?	189
O explicație	194
Colectivismul în literatură	195
Poetul și „escrocii“	199
Obscenitățile ebraice ale <i>Vieții</i>	203
Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în <i>Revista critică-literară</i> , (I)	206
Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în <i>Revista critică-literară</i> (II)	212
Eminescu judecat și condamnat de d. Aron Densușianu în <i>Revista critică-literară</i> (III)	217
D. A. Densușianu nu s-astîmpără	225
Literatura pentru popor	229
O sentință a d-lui Bacalbașa	232
Cine-i „Dan“?	235

LUMEA NOUĂ

Platonismul în politică	238
Platonismul radicalilor	240
Către <i>Lupta</i>	243
Contrazicere?	244
Tot către <i>Lupta</i>	246
Cine a învins?	249
Votul universal și lupanarele moderne	251
„Idealul” lui Carada et C-ie	253
Au învins!...	256
Să fim circumspecți!	259
Cu parul?	260
Tactica noastră	261
Așa, domnilor!	263
Învățăminte	264
Exploatare ...națională	265
Tărani interziși	266
Convențiile scelerate	268
Regele și partidele	270
Echilibrul politic	272
Gura păcătosului	275
8 ore în mine	276
Marfă veche	277
Dezarmare în perspectivă	279
Pe ce ne întemeiem	281
Perfidii universitare	283
<i>Lumea nouă</i> în Ungaria	284
Utopiști?	285
Democrație	286
Falșa democrație	287
Dintr-ale unui vulgar falsificator	288
D. Sturdza și lucrătorii	290
Diplomația colectivistă	292
Scrierile lui Rion (I)	293
Scrierile lui Rion (II)	296
Scrierile lui Rion (III)	299
Prefață (Guy de Maupassant, <i>Bel-ami</i>)	302

CURENTUL NOU

Situație gravă	310
--------------------------	-----

VIAȚA ROMÂNEASCĂ, MOMENTUL

„Convorbiri“, 1907	312
„Convorbiri“, 1907	314
„Convorbiri“, 1907	316
„Convorbiri“, 1907	317
„Convorbiri“, 1907	319
„Viitorul social“, 1907	320
„Convorbiri“, 1907	322
„Convorbiri literare“, 1907	323
„Convorbiri literare“, 1908	328
„Luceafărul“, 1908	331
„Convorbiri literare“, 1911	332
„Luceafărul“, 1911	335
„Țara nouă“, 1912	340
„Vieața nouă“, 1914	341
„Vieața nouă“, 1914	344
„Vieața nouă“, 1914	345
„Vieața nouă“, 1914	346
Pacea	347
Pacea	349
Munții de Demostene Botez. Prefață.	350
M. Gorki, <i>Copilăria mea. Un an de revoluție rusească</i>	352
G. Tofan	355
K. Kautsky, <i>De la democrație la robia de stat</i>	357
„Unchiul din America“	360
Leon Donici, <i>Revoluția rusă</i>	365
Moartea preotului C. Morariu	368

CORRESPONDENȚĂ

(Către Paul Zarifopol)	369
(Către Ionel Teodoreanu)	373
(Către Damian Stănoiu)	383
Note	385
Bibliografie	405
Indice alfabetic al scrierilor lui G. Ibrăileanu cuprinse în seria de Opere, vol. 1—10	461
Indice de nume	477

